

פירות הבית

הלכות רבית

בית מרדכי יצחק

נערך בס"ד ע"י

אשר אנשיל בן ר' יעקב צבי פרוכטר

אלול תשע"ט

פרוכטר
054-840-6593
718-689-1719
aafruchter@gmail.com

ספר זה מוקדש
לז"נ
אבינו זקננו
ר' מרדכי יצחק
ב"ר מנחם מענדל פרוכטר ז"ל
נלב"ע ב' טבת תשע"ז

ולכבוד אמנו זקנתנו תבלח"ט
אשת המנוח
מרת פריידל שתחי'
שתזכה לראות רוב נחת מיוצאי חלציה להרבה שנים
טובים וארוכים

ספר זה מוקדש

לז"נ

האי גברא יקירא

ד"ר טלי

ב"ר אברהם סקוצ'ילס ז"ל

נלב"ע ז' סיון תשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

מתתיהו דיימש

רב אב"ד שכונת רמת שלמה

דומ"צ העדה החרדית

עיר"ק ירושלים תרפכ"א

מח"ס שו"ת "נתיבות אדם"

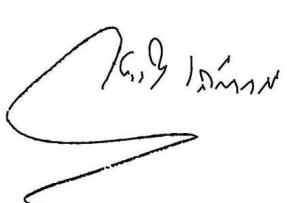
בס"ד, חודש האורה תשע"ח, פניחקת"ו.

הנה מה מאוד נהניתי לראות חיבור שלם מלא וגדוש מדובשה של תורה
בהל' בשר בחלב ותערובות, אשר העלה ברוחו מתוך עמלה ויגיעה עצומה
בתורה"ק מעב"ת ידידי הרב הנאון המובהק צמ"ס מוה"ר אשר פרוכטר
שליט"א ראש הכולל בית מרדכי יצחק המסנוססת לתפארה פניח"ק ומהוה
תל תלפיות לאברכים מצויינים השוקדים בשקידה נפלאה בעומק וברוח
לקנות קנין תורה והוראה בש"ס ופוסקים חרץ היטב לדעת כראוי להורות
הוראה בישראל, כאשר נוכחתי לראות כשוכתי לבקר בהיכל הכולל
ולהשתעשע בדב"ת עם חו"ר הכולל שליט"א ותקותי עז כי בס"ד חפץ ה'
ביום יצליח לזכות את הרבים כמורי הוראה ומנהיגי קהילות קודש על דרך
ישראל סבא.

והנה כבר פקיע שמי' לתהלה של המחבר הנ"ר אשר שליט"א הנ"ל וכבר
היה לו לפנינו הרבה פתחון פה ומשא ומתן בחידות ופולפולי הלכה
למעשה ותמיד הומכו דבריו כי נאמרין בשוב טעם ודעת כתבונה ובהשכל
וניכר עמלו ויגיעתו בתורה"ק.

ואשר על כן אמינא לפעלא טבא איישר כוחו וחילו לאורייתא להוציא ספרו
לאורה, פרי יגיעתו רבות בשנים לברר כל חמיר"א בדברי השו"ע
והפוסקים, צולל במצולות הים במקורות ההלכות ומעלה פנינים יקרים
חידושים וביאורים ופסקי הלכות, הכל שוין למובה ולברכה, בה לחי.
ויוכחו השי"ת לילך מחיל אל חיל ולעלות מעלה מעלה ולאילנא רברבא
יתעביר, ויפוצו מעינותיו חוצה, ואשרי הקהילה נא"ה וחסוד"ה אשר יבחרו
בו עמרה לראשם, כי גם יראתו קודמת לחכמתו, ומוכתר במדות נפלאות
כראוי וכיאות לגברא רבא. ויעזור השי"ת שנוכה לראות בשיבת שופטינו
כבראשונה בביאת גואלינו מתוך רחמים וחסדים אכי"ר.

והנני בזה הכו"ח לכבוד תורה"ק ולומדי

הסכמות שניתנו לספרי הקודם על הלכות בשר בחלב ותערובות, וברשות הרבנים נדפסו בספר זה.

ב' לשק"פ תולדות תשע"ח

הנה ידידי הרה"ג מו"ה אשר אנשיל פרוכטר שליט"א מהאברכים המצוינים בשכונת רמת אשכול בירושלים תו"ב עמל בתורת ה' מנעוריו, ושם לילות כימים, כידוע לכל מכיריו ומיודעיו. והוא ת"ח גדול שצולל במים אדירים בהרבה סוגיות חמורות בש"ס, וגם לרבות מאמציו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

והנה כעת הוא מו"ל מפרי עמלו "פירות הבית". ענינים אשר חלק גדול מהם נו"נ עם חברי הכולל "בית מרדכי יצחק" אשר הוא עומד בראשו, וניכר היטב רוב עמלו ושקידתו בתורה משורות הספר. אשר ע"כ אבא בשורות אלו לברך את ידידי המחבר שליט"א שעוד רבות בשנים יזכה ללמוד וללמד, בעמלות ובעומק העיון, ויפוצו מעינותיו חוצה וישקה בהם שומעי לקחו.

המברך מקרב לב,
אליהו מאיר קלוגמאן

לכבוד ידי"נ הרב הגאון המופלג מרביץ תורה לרבים מוהר"ר אשר אנשיל פרוכטר שליט"א,

שמחנו לראות העלים העומדים לדפוס של חידושי תורתך המצויינים, שנכתבו אחרי עיון ועמל רב, ברוב כשרון ושקידה, בסוגיות שנלמדו בכוללינו. והנה מעכ"ת שליט"א כבר איתמחי גברא במה שהפליא לעשות בספר הפלאות נדרים שהוציא לאור בצירוף הגהותיו המועילים מאד, וגם מצליח מאד בהרבצת תורה בהכולל שהוא עומד בראשה, ואינו צריך להסכמה, ואין לנו אלא לברך מעכ"ת שליט"א מעומקא דלבא, שיזכה להמשיך בהרבצת תורה בספר זה, ובשאר אופנים, מתוך כל טוב ברו"ג.

החותמים בידידות נאמנה ורוב הוקרה,
שבתי צימרמן ואשר זעליג מנדלבוים

תוכן העניינים

אקדמות מילין..... א

סימן קנ"ט ס"א

נחלקו הראשונים בגדר תקנת חז"ל שאסור ליקח ריבית מן העכו"ם אם הוא הרחקה
בעלמא או שגזרו איסור ריבית..... ה
מו"מ בפלוגתא הנ"ל של הטור וספה"ת ונ"מ להאידינא בענין בטלה טעם התקנה..... ו
עוד נ"מ בין ספה"ת להטור אם רבית מן הגוי נחשב לאיסור רבית..... ח
עוד מו"מ בענין בטלה טעם הגזרה עפ"י יו"ד סי' קנ"א..... ט

סימן קנ"ט ס"ב

בענין איסור ללוות ממומר ברבית..... י
מו"מ בדברי הט"ז סי' קנ"ט סק"ג שאיסור לא תשיך כעין לפנ"ע ונ"מ לענין בני אשכנז
שלוח ומלוה לבני מזרח..... יב

סימן ק"ס ס"ד

גדר האיסור להוסיף בשעת פרעון וכמה נ"מ לדינא..... יג
מו"מ בצד ב' הנ"ל שהוי איסור בפנ"ע..... טו
מו"מ אם יש להחזיר מה שהוסיף בשעת פרעון ובענין מה שדן השער דעה אליבא
דהרא"ש בדין מחזי כריבית..... יז

סימן ק"ס ס"ז

איסור להוסיף בשעת פרעון גם אם היה רגיל מקודם..... יח
עוד היכ"ת שיש איסור בתוספת גם כאשר היה רגיל מקודם..... יח

סימן ק"ס ס"ט

מו"מ בדברי רעק"א שההלואה שקיבלה בשכר הלואתו הוי ר"ק וצ"ע עמש"כ שצריך
להחזיר מה ששוה וגם ריוח שהרויח..... כ
ישוב לדברי רעק"א הנ"ל..... כא
הערה על דברי רעק"א הנ"ל מדברי החו"ד בענין מבטל כיס חבירו ובענין אגר נטר..... כג
פירוש פלוגתת הראשונים בהלוני ואלון ומו"מ בראיית ספה"ת מהמשנה דניכוש
ועידור..... כד
מו"מ בדעות הרא"ש ומרדכי החולקים על ספר התרומות..... כז

מו"מ באמירת תודה בעלמא ויש לחלק בין נהוג בעולם לבין הטבה אסורה עפ"י דברי מרבה תורה..... כט

סימן ק"ס ס"י

הערה בשיטת החו"ד שנח' הראש' אם יש איסור דרבנן של נשך בלא תרבית..... ל

סימן ק"ס ס"א

מו"מ בענין רבית דברים..... ל
דרשת כל דבר אשר ישך לרבות רבית דברים..... לב
ולפי הנ"ל יל"ע אם גזרו גם בחוב דרך מקח..... לד

סימן ק"ס ס"ג

הערה על דברי החו"ד בענין אם לזה נזהר ברבית דרבנן..... לו

סימן ק"ס סט"ו

מו"מ כאשר מלוה נותן ללוה וכגון שאינו אדם חשוב..... לט
איסור להנותן הנלמד מרבית דברים רק אם המלוה נהנה יותר מהלוה..... מ
מו"מ בענין הנ"ל אליבא דהיעב"ץ שמובא בפ"ת סק"ח..... מא
הערה על שיטת הב"ח בענין רבית דברים לגבי יסוד הנ"ל שאין איסור אם הלוה נהנה יותר ממה שמהנה..... מד
נ"מ לדינא עפ"י יסוד הנ"ל..... מה

סימן ק"ס סט"ז

מו"מ בהיתר של רש"י ללוות ברבית ע"י שליח ישראל..... מז
פירוש רש"י על הא דלא אסרה תורה אלא רבית הבאה מלוה למלוה..... מח
מו"מ בדברי האחרונים איך שפירשו את דברי רש"י דלא כנ"ל וכפשטות לשונו ונ"מ
לדינא..... מט

סימן ק"ס ס"ח

כמה הערות בענין רבית לצורך מצוה ופלוגתת הפוסקים בפירוש דברי הירושלמי שהביא המג"א בשם שבולי לקט..... נ
בענין בעלים שאינם ידועים והערה על פסק אג"מ לגבי חברות בע"מ..... נג

סימן ק"ס סכ"א

הערה קצרה על שו"ט ר"פ איזהו נשך..... נד

סימן ק"ס סכ"ב

הערה על דברי הט"ז בענין היתר ללוות משום פיקוח נפש..... נו

סימן ק"ס סכ"ג

הערה על דברי הט"ז והחזו"ד בענין טובת הנאה..... נז
הערה על דברי הרמ"א באו"ח סי' ק"ע סי"ג..... נח

סימן קס"א ס"א

מו"מ בדברי הט"ז שהלואות עבד בעבד הוי מכירה..... נט
עוד בהנ"ל החזו"ד אזל לשיטתו במש"כ אליבא דהט"ז..... סא
בענין רבית פחות משוה פרוטה ואיסור נוסף להוציא ממון חבירו..... סב
עוד בענין הנ"ל לחלק בין איסור בעלמא לבין איסור להוציא ממון..... סד

סימן קס"א ס"ב

הערה קצרה בדין א"ר אם בא לצאת יד"ש חייב להחזיר..... סה
מו"מ בענין קים לי וחיוב לצאת יד"ש ועוד בענין הנ"ל..... סז

סימן קס"א ס"ד

מו"מ אם יורדין לנכסי המלוה אם לקח א"ר בע"כ דלוה..... סח
בענין מ"ע דרבנן של וחי אחיך עמך..... ע

סימן קס"א ס"ה

מו"מ אם צריכים תביעת הלואה ופלוגתת הפוסקים בגדר חוב של ריבית..... עב
מצות עשה דוחי אחיך עמך שאני די"ל שהלואה בעלים על חיוב המלוה להחיותו..... עד

סימן קס"א ס"ח

מו"מ בדברי המשל"מ שאם קצץ חפץ לריבית לא נקנה למלוה..... עה
שיטת החזו"א ואבני נזר בפירוש דברי המשל"מ..... עו
מחמת חיוב וחי אחיך עמך הופקעה ממנו הזכות לקיים את החפץ בידו..... עח
פסק מקור מים חיים בענין סברת וקבלת גבי מקח דומה לפירוש הנ"ל אליבא
דהחזו"א..... עט

סימן קס"ב ס"א

מו"מ בענין מטבעות נחושת ומטבעות חוץ ואם יש בזה איסור הלואות סאה בסאה..... פ
עוד בענין דולרים של ארה"ב בארה"ק ומו"מ בדברי תרוה"ד וקוש' רעק"א וחזו"ד על
הט"ז..... פב
לוה שאינו משלם אחר תביעת המלוה נחשב כגזלן ונ"מ בענין דולרים בארה"ק..... פד
היתר של דבר מועט ונ"מ מצוי מאוד הלואות אוכל גבי שכנים..... פה
מו"מ בספיקת המחנה אפרים אם נחשב לרבית מאוחרת אם הלואה מוסיף למלוה כדי שלא
יפסיד המלוה מההלואה..... פח

סימן קס"ב ס"ב - ס"ג

יש לחלק בין דיני פסיקה ובין הלואת סאה בסאה לגבי היתרים של יצא השער ויש לו פט

לפי הנ"ל יש לפרש מה דאיתא בראשונים שגבי סאה בסאה יש לסמוך על שער חתוך אע"ג שנשתנה כל הזמן צב

נ"מ לגבי חשבון בנק לענין היתר של יש לו גבי הלואת סאה בסאה צג

בענין דברי יד אברהם כאן שיש לנכות את החסרונות גבי הלואת סאה בסאה צה

סימן קס"ב ס"ה

הלואת מטבעות כאשר המלוה במקום אחד והלוה במקום אחר צו

מו"מ בכה"ג שאין לו בשעת הלואה קנה מאותו מין לאחר ההלואה צז

סימן קס"ג ס"א

קושית הפנ"י והיד אברהם על הראשונים שהתירו להוזיל בהדיא גם בכה"ג שלקח בהלואתו צט

י"ל שאין היתר להוזיל בהדיא אא"כ קונה קנין ממש קא

קיי"ל שמוותר להוזיל גם כאשר לא קנה קנין ממש ומו"מ יש לחלק בין קנה ע"י הנאת מחילת מלוה לבין נתן לו מעות קג

סימן קס"ו ס"ב

מח' חו"ד וחוו"י אם הרווחת זמן בחוב דרך מקח הוי ר"ק קד

שיטת רש"י מדוע אין ר"ק אלא דרך הלואה קה

שיטת הריטב"א בדרך הלואה לאפוקי דרך מקח קה

שיטת תוספות רבנו פרץ ומו"מ מה נחשב לעת נתינה קו

חילוק בין חוב שממתין לפרעון ממונו לבין חוב בעלמא קז

סימן קס"ו ס"ג

הלואה ברבית שהוא אך ורק לטובת המלוה קח

סימן קס"ז ס"א

קוש' הגר"א והחוו"ד על דברי הרא"ש איך מותר לשכור בפחות בעד הלואה קי

מו"מ במח' ראש' אם פלגא מלוה הויא הלואה גמורה אי לאו קיא

פירוש דברי מהר"ם וש"פ שיש ללמוד מטרשא דרב חמא להתיר פקדון ולאח"כ מלוה קיג

הערה על דברי הט"ז בענין מכירת חפצים קיד

סימן קס"ח קס"ט ס"ז

קושיית שעה"מ שיש לאסור משום אמירה לעכו"ם קטז

מו"מ אליבא דר"ת שאין שליחות לחומרא ומו"מ בשיטת ספה"ת והרמב"ם שהיא ר"ק קיז

סימן קס"ח קס"ט ס"ט

שיטת הש"ך אליבא דהמחבר שאין להתיר אליבא דרש"י גם כאשר לא ידע המלוה אא"כ הישראל הקנה לו את המשכון קיט
מו"מ בשיטות הראשונים כאשר הלוהו על משכון ישראל קכ

סימן קס"ח קס"ט ס"א

בענין עכו"ם שמכר משכנו לישראל שיוכל לפדותו מידי ישראל המלוה קכג
נ"מ עפ"י הנ"ל כאשר ישראל שוהה ואינו משלם חוב חברו ומש"ה נתרבה קנס על החוב קכה

סימן קע"ג ס"א

מו"מ בדברי הפוסקים בענין שער שמשנתנה גבי טרשא קכו
י"ל שנח' הפוסקים הנ"ל ביסוד איסור טרשא קכו
הפוסקים נחלקו בענין המוכר ביוקר למי שמשלם בכרטיס אשראי אם אין לו להוסיף על המוכר יותר מההפסד קכט
מו"מ כאשר התנה שישלם כפי שער העתיד קל

סימן קע"ג ס"ד

מו"מ בענין מכירת שיקים קלא

סימן קע"ג ס"ו

מו"מ בדברי החו"ד אליבא דהרמ"א שיש לו מעט סגי בפסיקה כאשר לא קבע לו זמן קלה
מו"מ בפסקי מהר"י הלוי המובאין ברעק"א ושער דעה ועוד קלז
מו"מ בפסקי המחבר סעיפים ו' וז' בענין הנ"ל אם סגי יש לו כנגד המעות או בעינין יש לו כנגד כל מה שקצץ קלט
עוד בענין פסק מהר"י הלוי שסגי אם יש לו מעט יותר מההוזלה קמא

סימן קע"ג ס"ז

מו"מ בענין עד שיבא בני גבי פסיקה בהוזלה ומה שיש לחלק בין הכא לבין דינא דלעיל סי' קס"ג ס"א קמא
חילוק בין איסור של המחבר לפסוק בהוזלה כאשר אין לו לבין דברי הרמ"א שאוסר גם כאשר יש לו אם מפרש קמד
בענין מוכר רוצה לברר את כמות הלקוחות ועוד נ"מ לדינא קמה

כמו שאשכחן חומרא באין לו וכנ"ל הה"נ אשכחן חומרא דוקא גבי מפרש..... קמו

סימן קע"ג ס"ח - ס"י

דברי המאירי ורעק"א וריטב"א לגבי ב' צדדין לפרש את האיסור שאין פוסקין על הפירות
אא"כ יצא השער או יש לו..... קמח

נר' שגם הרא"ש ושטמ"ק נח' ביסוד הנ"ל אם איסור אגר נטר בפסיקה הוא מחמת החוב
שבה או המקח גופיה..... קנ
הערה על רעק"א הנ"ל ופירוש החו"ד בסוגיא של עיזי חולבות..... קנא
יש לפרש את מח' התנאים גבי פסיקה עפ"י יסוד הנ"ל..... קנב

סימן קע"ד ס"א - ס"ב

בענין מכירה על תנאי כאשר לא הויא מכירה גמורה..... קנד
ובענין מכר גופיה יש הרבה שיטות..... קנה
החזיר מקח מחמת מום או התנה שלוקח יכול לחזור אם אינו מרוצה בחפץ שקנה.... קנח

סימן קע"ה ס"ה

ניכוי חסרונות גבי הלואת סאה בסאה מו"מ בדברי יד אברהם..... קס
דברי הט"ז והחו"י והפנ"י בענין ניכוי חסרונות..... קסא
גדר האיסור של פסיקה על השער ונ"מ לגבי ניכוי חסרונות..... קסב

סימן קע"ו ס"ה

מו"מ בדברי הראשונים בפירוש הברייתא איך מותר למלוה להרויח ע"י הלואתו וכגון
בהיכ"ת של חנות וספינה..... קסד
ספיקת המנחת שלמה מה הדין כאשר נאנס השוכר ולא השקיע את הממון כפי
שהתנו..... קסה
מו"מ בדברי בעה"ת דס"ל שאין חיוב לפרוע את הקרן..... קסו
אם אין למקבל רווח ממעות הקרן אין כאן הלואה ויל"ע אם נידון דידן הוי גם צורך
הלואה..... קסז

סימן קע"ז ס"ה

פלוגתת הרמב"ם והראב"ד אם מקבל עיסקא הוי ש"ש או ש"ח..... קסח
מו"מ בפלגא מלוה של עיסקא אם הוי מלוה גמורה ופירוש דברי החו"ד ושער
דעה..... קסט
עוד מו"מ בהנ"ל ומח' הגר"א והחו"ד גבי צאן ברזל..... קעא
עפ"י הנ"ל יש לפרש את שיטת הרמב"ם גבי עיסקא..... קעב

סימן קע"ז ס"ג

מו"מ בענין מלמד שמלוה לבעה"ב..... קעג

מו"מ בענין הערמה קעד

סימן קע"ז סי"ט

בענין רבית מאוחרת כאשר הלוה סובר שחייב לשלם יותר למלוה שלו קעו
כמה פרטי דינים בענין הוספה בשעת פרעון וחילוק בין הוספת רבית שהיא כתשלום לבין
הוספה שהיא נתינת מתנה בעלמא קעח

סימן קע"ז סכ"ד

מו"מ בב' פלוגתות הסמ"ע והחכמ"א בענין שבועה שבהית"ע קפב
י"ל שהחכמ"א והסמ"ע נחלקו ביסוד הית"ע קפג

מראי מקומות

סימן קנט סעיף א
חכמים אסרו לקחת רבית מן העכו"ם קפז
עבד כנעני קפז

סימן קנט סעיף ב

מו"מ אם מותר להלוות את המומר
ברבית קפז
אסור ללוות ממומר ברבית קפח
כותים קפח
מוסר קפח

סימן קנט סעיף ג

קראים ותינוק שנשבה קפח

סימן קס סעיף א

נשבע לתת את הריבית קפט
אזהרות רבית קפט

בענין שאין הלוה נזהר על א"ר אלא משום
לפנ"ע קפט
רבית בלא ידיעת המלוה קצ
מו"מ באיזה הוספות נחשב לרבית קצ

סימן קס סעיף ד

מו"מ כאשר נותן מתנה בשעת פרעון ולא
אמר משום מעותיך שהיו בטלות אצלי ... קצ

מו"מ בחילוק הרמ"א הנ"ל בין דרך מקח לבין
דרך הלואה קצא
מו"מ אם אמר בפירוש לשם מתנה קצא
נותן מתנה קודם פרעון חייב להחזיר לצאת
יד"ש (ומח' בשעת פרעון) קצב

סימן קס סעיף ה

אסור לתת רבית אפי' אמר שהוא לשם
מתנה קצב
אם יש חיוב לצאת יד"ש אחר
מחילה קצב
מחילה ע"י אומדנא ששותק קצב
מו"מ במתנה ע"מ להחזיר לו מתנה יותר
גדולה לאחר זמן מסוים קצג
נתינת רבית שהוא ע"מ להחזיר קצג
מו"מ כאשר השביע את הלוה למחול קצג

סימן קס סעיף ו

מו"מ בענין כוונה גבי רבית מוקדמת
ומאוחרת קצג
מתנה מרובה קצג
מו"מ במתנה מרובה ברבית מאוחרת אחר זמן
מופלג קצד
כדי שילוהו קצד

סימן קס סעיף ז

מלוה יכול ליהנות מהלוה בדבר שהיה עושה
לו גם אם לא הלוהו קצד
מו"מ בכה"ג שהחוב לא בא דרך
הלואה קצה

סימן קס סעיף ח

אפילו לבניו ולבני ביתו אסור ואפי' להלוותו
אסור (ומשמע גם אם לא קצין) קצה
אין לאסור להלוות לבנו ברבית דרבנן ... קצה

סימן קס סעיף ט

עשה עמי מלאכה ואני אעשה לך קצה
תלוני ואחזור ואלוך קצה

סימן קס סעיף י

איסור ללמד את המלוה ובנו קצו
לימוד משניות או להתפלל בעבור המלוה
(וע"ע לקמן סעי' י"ח) קצו

סימן קס סעיף יא

אסור להקדים לו שלום אם לא היה רגיל
מקודם קצו
מו"מ בגדר רגיל קצז

סימן קס סעיף יב

חומרת הט"ז ברבית דברים קצז
מו"מ לצוותו בטירחא כדי לפרוע את
חובו קצז

סימן קס סעיף יג

אחר יכול לתת מתנה למלוה שילוח את
חבירו קצז
הלוח מותר לפייס חבירו שיבקש מהמלוה
הלואה קצז
אם מותר ללוה נותן מתנות (או דברים)
למלוה לפייסו שימחול לו את חובו קצח

סימן קס סעיף יד

יש לאסור גם אם נותן את הקרן לעניים או
הקדש קצח
הוי ריבית קצוצה וא"כ יוצאין בדיינין וצ"ע
מומי מוציא קצח
בענין נתינת שכר ערבות קצח

סימן קס סעיף טו

אסור למלוה לומר ללוה אמור לפלוני שיתן
לך ד' דינרין ואלוה לך קצח
אדם חשוב קצט

סימן קס סעיף טז

איסור לתת לבן המלוה כאשר הוא סומך על
שלחנו קצט
איסור לתת לבעלה כדי שתלוה מנכסי מלוג
שלה קצט
אסור למלוה לקחת את מה שנתן הלוה
למתווך קצט
היתר של רש"י שמותר לשלוח ישראל לקבל
לו הלואה ברבית קצט
היתר של רש"י לגבי חוב דרך מקח ר

סימן קס סעיף יז

היתר של תלמידי חכמים ר

סימן קס סעיף יח

מעות של יתומים או של הקדש עניים או
גמ"ח ר
עוד מו"מ במעות של יתומים רא
מו"מ ביתום ועוד אנשים שתלויים
באחרים רא
ללוות ברבית לשם מצוה רא
מו"מ כאשר אין בעלים ידועים
ובחברות רב
יתום נאמן בלא שבועה רב

סימן קס סעיף יט

אע"ג שהאפוסטרופוס הלוח מועת יתומים
באיסור בר"ק מ"מ הלוח חייב ליתן להם
מההרוחות שהרויח..... רב

סימן קס סעיף כ

אפוסטרופוס שהאכיל ר"ק להיתומים פטורין
מלהחזיר..... רג
כאשר הלוח טוען שאינו ממון של
הקדש..... רג

סימן קס סעיף כא

בתר מעיקרא אזלינן..... רג

סימן קס סעיף כב

צורך ציבור דומה לפיקוח נפש..... רג
צורך מצוה (עי' לעיל סעי' י"ח)..... רד

סימן קס סעיף כג

הלוהו ע"מ שיתן לו איזה טובת הנאה..... רד
מו"מ באיסור הזמנה לסעודה רמ"א או"ח סי'
ק"ע (מובא בש"ך כאן)..... רד

סימן קסא סעיף א

בענין רבית קרקע ופחות משו"פ אם היא
איס' דאו' או דרבנן..... רה
היכ"ת שהרוחת המלוה לא הוי ריבוי ממון
גביה..... רה
פחות משו"פ אין נזקקין..... רה
בענין הלואת קרקע לאפוקי חליפין קרקע
בקרקע..... רה
היכ"ת שיש ר"ק גם אם אין זמן פרעון..... רה
כלל דרביתא כל שהוא משום אגר נטר
אסור..... רה
הרוחת זמן על חוב של מקח אם נחשב
לר"ק..... רה

סימן קסא סעיף ב

מו"מ בענין לצאת יד"ש גבי אבק
ריבית..... רז
זכייה ע"י שליח גבי א"ר לא נחשב להגיע
ליד המלוה שהרי אשלד"ע..... רז
היכ"ת שיש לאסור משום הערמה..... רז
אכן מצינו קולות גבי מעות של צדקה..... רז

סימן קסא סעיף ג

בענין תפיסה וספק א"ר..... רח
לוח שמוסיף כדי לצאת מידי ספק חוב... רח

סימן קסא סעיף ד

בענין מנכין (עי' לקמן סי' קס"ו ס"ג)..... רח
בענין דיין ישראל שטעה..... רח
בענין לקח א"ר בע"כ דלוח ויורדין לנכסיו
(ועי' לקמן ס"ה)..... רח
בענין ר"ק יוצאה בדיינים אם הלוח צריך
לתבוע..... רט
בענין אין ב"ד יורדין לנכסיו המלוה..... רט
חילוק בין ריבית לצדקה (ודברי החו"ד
שהלאו כבר עבר)..... רט
בענין מלוה הרוצה לחזור בהלואתו מטעם
שאינו יכול לתבוע את הריבית..... רי

סימן קסא סעיף ו

מת המלוה אין בניו חייב להחזיר את
הריבית..... רי
בענין מת הלוח האם חייב המלוה להחזיר את
הריבית לבני הלוח..... רי
בענין דבר מסויים..... רי
דבר מסויים גבי א"ר..... רי
נתן לוח ר"ק ואח"כ מת המלוה ולא שילם
את הקרן אם יכול לנכות מהקרן..... רי

סימן קסא סעיף ז

בא המלוה בעצמו להחזיר את הריבית..... ריא
דבר מסויים..... ריא

סימון קסב סעיף ג	סימון קסא סעיף ח
היה שער בשוק ידוע לשניהם רטז	המקח קיים אע"פ שנעשה באיסור ריא
מו"מ בשער שבשוק רטז	צריך להחזיר ה' אע"ג שקצץ ד' מדות
מו"מ ברמ"א שמתנה שלא יקבל	(זז) ריב
פרעון רטז	
סימון קסב סעיף ד	סימון קסא סעיף ט
היתר של אריס רטז	א"א לו למכור את הגלימא לאחר ריב
	סימון קסא סעיף י
סימון קסב סעיף ה	גם אצל מכירה אומרים סברת וקבלת ריב
לא ידוע אם היה היתר להלוות סאה	תשובת הרשב"א כאשר התנה שאין לו יתר
בסאה רטז	על דמי שכירות ריב
הלואה במקום אחד והתביעה במקום	
אחר ריז	סימון קסא סעיף יא
אין היתר בב' מינים ריז	עדים שחתמו על קציצת ריבית ריב
בענין ניכוש עמי ואעדור עמן ריז	קנס של משאת בנימין ריג
	קנס של משאת בנימין ריג
סימון קסג סעיף א	סימון קסב סעיף א
מו"מ כאשר יש לו מעות ואין לו	סאה בסאה דרך מקח ריג
פירות ריז	הלואה דולרים ארה"ב בארה"ק ריג
יש לו מעט גבי פסיקה ומו"מ להתיר קימעא	דינר זהב בדינר זהב ריג
קימעא שלא באותו מעמד ריז	היתר של ככר בככר ריד
התנה שאם לא ישלם לזמ"פ שיפרע לו	מו"מ כאשר נותן לו קצת יותר ממה
פירות ריז	שלווה ריד
מו"מ כאשר פוסק לו פירות בזול ריח	שיטת המחבר לגבי היתר הלואת ככר בככר
קצת מו"מ בענין יש לו (וע"ע לקמן סי')	[דבר מועט] ריד
קע"ג ס"ז) ריח	מו"מ כאשר נתייקר הככר ריד
	יש היתר אם יעשנו דמים שאם יתייקרו יתן
סימון קסג סעיף ב	לו אותם הדמים רטז
זקיפת מלוה ריח	
	סימון קסב סעיף ב
סימון קסג סעיף ג	מו"מ ביש לו רטז
מו"מ בהערמה כאשר קנה ממנו את	איזה כוונות צריכים לכת' ובדיעבד בהיתר של
החסים ריח	יש לו רטז
	ילוהו לו מעט רטז
סימון קסד סעיף א	
אין להשכיר את המשכון ללוה ריט	

סימון קסד סעיף א	סימון קסד סעיף ב
מו"מ בעיסקא שהוא פקדון ואח"כ	סתירה בפסקי המחבר בין סעי' א' וסעי' ב'..... ריט
מלוה רכג	
דברי הט"ז והש"ך רכג	
מו"מ אם מבטיח לו גם את הקרן וגם את הריבית רכד	
סימון קסח-ט סעיף א	סימון קסד סעיף ג
לא העמידו אצל עכו"ם (ולא עשה כסעי' ב' וג') הוי ר"ק רכד	מותר למכור שדהו ע"מ להחכירו מהקונה ריט
סימון קסח-ט סעיף ב	סימון קסד סעיף ד
עכו"ם שמינה את ישראל ראשון כאפוטרופוס רכד	התנה עמו בהיכ"ת שלא קנה משום שהוי אסמכתא ריט
סימון קסח-ט סעיף ג	סימון קסה סעיף א
מו"מ אם צריך לומר והפטר רכה	הוחלפו מטבעות רכ
דרך פקדון רכה	מו"מ בפרעון מטבעות רכ
קולת הגמ"ר רכה	
סימון קסח-ט סעיף ה	סימון קסו סעיף א
פסקי הרמ"א לגבי חילוק בין חוב של אשראי למשכון (תש' מיימוני) רכה	דברים האסורים כי נחשב לנהנה מחמת ההלואה (ועי' לעיל סי' ק"ס ס"ז) רכא
בענין הערמה רכו	האומר לחבירו דור בחצירי אם פירשו כאומר דור בחנם רכא
סימון קסח-ט סעיף ו	סימון קסו סעיף ב
בענין שליחות לעכו"ם לחומרא רכו	הלוני ודור בחצירי רכא
סימון קסח-ט סעיף ז	קצץ להוסיף בשעה שמרויח לו זמן רכב
בענין אמירה לעכו"ם רכו	הרווחת זמן על חוב של מקח (ועי' לעיל סי' קס"א ס"א) רכב
סימון קסח-ט סעיף ח	סימון קסו סעיף ג
עכו"ם ששינה משליחותו ולוה מישראל ולא מעכו"ם רכז	מו"מ אם מנכינן ליה גבי א"ר רכב
סימון קסח-ט סעיף ט	הלוה בר"ק והלוה שילם ריבית ולא את הקרן ואח"כ מת אם מתלא תלי בנ"ד של ניכוי רכב
עכו"ם שלוה מישראל בריבית ואח"כ בשעת פדיית משכון נודע לישראל שהוי משכון של ישראל רכז	נתן לחבירו מתנה ע"מ שיתן לו לאח"ז (ועי' לעיל סי' ק"ס ס"ה) רכב
	הלואה בר"ק לטובת המלוה רכג

מו"מ בשיטת ר"ת שמותר לישראל לזה לתת
משכנו לעכו"ם כדי לתת אותו לישראל
מלוה רכז

סימן קסח-ט סעיף י

עכו"ם שיש לו משכון של ישראל ורוצה
ללוות עליו רכז
עכו"ם שמכר חובו לישראל אחר רכח
סיכום פסקי מחבר ורמ"א בענין עכו"ם שלוה
עם משכון ישראל רכח

סימן קסח-ט סעיף יא

ישראל שהשאל משכון לעכו"ם רכט
עכו"ם אנס ואינו פודה את המשכון ששאל
מישראל רכט
עכו"ם שהשכין לישראל וחזר ומכרו לישראל
אחר רכט
מו"מ בקנין אודיתא רכט

סימן קסח-ט סעיף יב

לוה עכו"ם שמכר את המשכון לישראל
שני רכט

סימן קסח-ט סעיף יג

בענין שישראל שלח ישראל חברו ליתן דמי
מלוה לעכו"ם ולקחת משכון ממנו רל
אם בשעת פדייה אמר השליח שלא אמר
אמת ולוה לעצמו רל
אשתו טוענת שהשכינה משכון של עכו"ם
ובעל אומר שלי הוא רל
מו"מ בפסק הרמ"א אם נודע הדבר שכן הוא
האמת אסור ליקח ממנו הרבית רל

סימן קסח-ט סעיף יד

ישראל שלוה מחבירו לצורך עכו"ם וקצב עם
העכו"ם ועם המלוה סכומים אחרים רלא
מו"מ בישראל שלוה מישראל כדי להלוות
לעכו"ם רלא

סימן קסח-ט סעיף טו
ישראל שלוה מישראל לצורך עכו"ם ואמר
למלוה לא למכור כי העכו"ם אלם רלא

סימן קסח-ט סעיף טז

מו"מ בקבלת אחריות של שליח כאשר
ישראל שלח חבירו להלוות לעכו"ם
ברבית רלב

סימן קסח-ט סעיף יז

ישראל שביקש מחבירו ללוות לו מעות
ברבית מעכו"ם רלב
מנהג שמנהיגי קהל מותרים ללוות מן
העכו"ם ברבית לצורך קהל רלב

סימן קסח-ט סעיף יח

ישראל שלוה מחבירו ע"י משכון של
עכו"ם רלב
מו"מ בפסקי רמ"א כאשר התנו שימכור לו
את המשכון בחזרה רלג

סימן קסח-ט סעיף יט

תחבולות רשעים כאשר לוין ע"י משכון
עכו"ם רלד

סימן קסח-ט סעיף כ

עכו"ם שלוה מישראל שני ברבית ע"י משכון
ישראל ראשון רלד

סימן קסח-ט סעיף כא

ממון ישראל באחריות העכו"ם רלד
מו"מ בענין ר"ק רלה

סימן קסח-ט סעיף כב

איסור מראית עין גבי ממון עכו"ם באחריות
ישראל רלה

סימן קסח-ט סעיף כג

מראית עין גבי ישראל ששוכרו עכו"ם
להלוות מעותיו ברבית לישראל שני רלה

סימן קסח-ט סעיף כד

אפוטרופוס ישראל ומעות עכו"ם..... רלה

סימן קסח-ט סעיף כה

מו"מ כאשר הלוח טוען שהמלוה כבר לקח ממנו רבית..... רלה

מו"מ בכה"ג שהמלוה רוצה להוציא רבית בין במלוה ע"פ בין במלוה בשטר..... רלו

סימן קסח-ט סעיף כו

ישראל שלוח ברבית ע"י משכון חבירו.... רלו

סימן קסח-ט סעיף כז

עכו"ם להלוות מעותיו ברבית לישראל שני..... רלו

סימן קע סעיף א

בענין ערב ישראל לישראל חברו שלוח מעכו"ם בריבית..... רלז

מו"מ כאשר עבר ונעשה ערב בציור הנ"ל..... רלז

בענין תשלום היזקות ותשלום ריבית למלוה [כאשר איחר לפרוע]..... רלז

לוח מישראל בעיסקא ואח"כ לוח לישראל אחר..... רלח

מו"מ בשותף שלוח מעכו"ם בריבית..... רלח

בענין איסור ריבית בשכירות ערב..... רלח

סימן קע סעיף ב

אסור לישראל להיות ערב לעכו"ם הלוח בריבית מישראל..... רלט

מו"מ בדברי הרמ"א כאשר הערב לוקח או אחריות הקרן או אחריות הרבית..... רלט

מו"מ בהנ"ל בכה"ג שיש משכון מעכו"ם..... רמ

ישראל שפודה משכון עכו"ם או פוטר ערב עכו"ם..... רמ

סימן קעא סעיף א

מו"מ בגר שנתגייר שמלוה ברבית לישראל..... רמ

מו"מ בגר שנתגייר שלוח ברבית מישראל..... רמא

מו"מ בזקיפת מלוה..... רמא

סימן קעב סעיף א

משכנתא דסורא..... רמא

משכנתא דנכיתא..... רמא

היתר לצורך מצוה גבי משכנתא (עי' לעיל סי' ק"ס סי"ח בענין ללוות ברבית לצורך מצוה)..... רמא

בענין נכיו או מיחה בו להפסיק באכילת פירות..... רמב

סימן קעב סעיף ב

היתר למלוה להשכיר את המשכון לאחר (עי' לעיל סי' קס"ד ס"א וס"ב)..... רמב

סימן קעב סעיף ג

בענין מלוה ששוכר את הלוח לסייע במשכנתא דסורא..... רמב

משכון רק בשעת מתן מעות..... רמב

הביא מקצת מעותיו..... רמג

הולכין בתר מנהג העיר..... רמג

סימן קעב סעיף ד

התנה עמו שכאשר ימכור לא ימכרנו אלא לו..... רמג

מו"מ בצד אחד ברבית בנ"ד (וע"ע לקמן רס"י קע"ד)..... רמג

סימן קעב סעיף ה

עכו"ם שמשכון חצרו לישראל ואח"כ מכרה לישראל אחר..... רמג

סימן קעב סעיף ו

בענין לוח שנותן מס המשכון..... רמד

סימן קעג סעיף ח	כאשר השכין בית שאינו שלו.....רמד
בני זרתא ובני גרמידא.....רנ	סימן קעג סעיף א
סימן קעג סעיף ט	מו"מ באיסור והיתר גבי טרשא.....רמד
מה שעייזי חולבות.....רנ	ב' מחירים וכגון כאשר באים שרים
סימן קעג סעיף י	לעיר.....רמה
פרדיסא.....רנ	מו"מ בשוק של עיירות אם הוי שוק ידוע
סימן קעג סעיף יב	ואסור.....רמה
אגר נטר גבי שכירות פועלים.....רנ	כאשר אינו מפרש מותר למוכרו
סימן קעג סעיף יג	ביוקר.....רמה
מו"מ אם מוכר שפוסק פירות מקבל אחריות	הסכימו למוכר כפי שער היוקר.....רמה
יוקרא וזולא.....רנא	מו"מ אם המוכר או לוקח רוצה לחזור אחר
פסק על יין או על חבית ידועה.....רנא	שהסכימו לא"ר.....רמה
סימן קעג סעיף יד	סימן קעג סעיף ב
מו"מ כאשר המוכר מקבל אחריות (ועי' לקמן	קביעות המחיר עפ"י לקוחות הבאים לקנות
סי"ח).....רנא	ולא כפי מה שנמכר בשוק.....רמו
מו"מ כאשר משלם לאחר זמן (עי' לעיל ס"א	הלואה כדי שתמכור ביוקר.....רמו
בענין מכירה כפי שער היוקר).....רנא	סימן קעג סעיף ג
סימן קעג סעיף טו	נתרצה למחיר.....רמו
והוא שנותן לו שכר טרחו.....רנב	סימן קעג סעיף ד
סימן קעג סעיף טז	מו"מ במכירת שטר חוב הנוגע לענין
קונה חטים ע"י תגר.....רנב	רבית.....רמז
סימן קעג סעיף יז	קנין הצריך למכירת שט"ח.....רמז
מלוה סאה במקום הזול בעד סאה במקום	מו"מ בענין מכירת שיקים.....רמז
היוקר.....רנב	אסור לאדם לומר לחברו הילך י' דינרים
סימן קעג סעיף יח	ופטריני ממה שאני חייב י"ב.....רמח
קבלת אחריות של המלוה (עי' לקמן ברמ"א	סימן קעג סעיף ו
סי' קע"ז ס"א וקע"ז ס"ו).....רנג	מו"מ כאשר הלוהו בעד מעות אינן טבועות
סימן קעג סעיף יט	שיש לו עתה במקום אחר.....רמט
בענין מוכר אחריות הסחורה.....רנג	סימן קעג סעיף ז
	פסיקה בהזלה מותרת כאשר יש לו (ועי'
	לעיל סעי' ו' בדברי הפוסקים בענין יש
	לו).....רמט
	אין שומתו ידוע.....רמט

מו"מ בעשירים שמהנים לת"ח רנז

סימן קעה סעיף ו

מו"מ אם יכול ליתן לו מעות בעד דמי
הסחורה לאחר שנתייקרו רנח
לפסוק פירות על השער ע"י אשראי רנח
מו"מ כאשר הוי זקיפת מלוה ונעשה כבא
מהלואתו ואסור לפסוק רנח

סימן קעה סעיף ז

מותר לפסוק על שער גבוה רנח
מו"מ בענין מי שפרע כאשר פסקו על שער
גבוה רנח

סימן קעה סעיף ח

מקח שנעשה באיסור (ועי' לעיל סי' קס"א
ס"ח) רנט

סימן קעו סעיף א

מו"מ בשכירות מעות וקבלת אחריות רנט

סימן קעו סעיף ב

מו"מ בשכירות כלים כאשר אינו מחזירן
בעין רנט

סימן קעו סעיף ג

אגרא ופגרא רס
מו"מ גבי כלים שאין בו פחת ששוכר קיבל
ע"ע אחריות אונסים רס

סימן קעו סעיף ד

שם עליו בדמים רס

סימן קעו סעיף ה

קיבל מעות מהמשכיר כדי שיתקן את מה
ששוכר ממנו רס

סימן קעו סעיף ו

שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף וחילוק
בין קרקע לפועל רסא

סימן קעד סעיף א

מו"מ כאשר המוכר התנה שיחזיר לו
הקרקע רנג
מו"מ בצד אחד ברבית רנג
מכר לו מטלטלין בק' ע"מ שיקנה ממנו
בחזרה בק"כ רנד
מכר לו את הקרקע ועשאו את הדמים מלוה
גביה רנד

סימן קעד סעיף ב

מכר מכירה גמורה ואח"כ טען שהיה על דעת
להחזירו לו כשהיה לו מעות (ועי' לעיל סעי'
א') רנד

סימן קעד סעיף ג

אכילת פירות כאשר המקח לא
מקויים רנה

סימן קעד סעיף ה

התנה שאכילת פירות היא ע"מ שמנכה מן
הדמים רנה

סימן קעד סעיף ח

שכירות בדבר מועט רנה

סימן קעה סעיף א

מו"מ בשער שפוסקין עליו רנו

סימן קעה סעיף ב

שער של חדשות וישנות רנו

סימן קעה סעיף ג

ישנות וחדשות ובעה"ב ולקוט רנז

סימן קעה סעיף ד

היתר לפסוק כאשר יש לו אותו פירות ... רנז
מחוסר מלאכה רנז

סימן קעה סעיף ה

צריך לנכות חסרונות רנז

כאשר כבר הוחזק בו בדמי שכירות ורוצים עתה להרבותו אם משלם בסוף..... רסב	מו"מ בהיתר עיסקא - בענין שבועה..... רסו
נדוניית חתנים..... רסב	מו"מ בהיתר עיסקא - בענין אחריות הפסדים ואיזה מנכסיו משעובדים לעיסקא..... רסז
סימן קעז סעיף ז	מו"מ בהיתר עיסקא - בענין סכום התפשרות (וע"ע לעיל סעי' ה' מו"מ בההיא הנאה שמתעסק עמו)..... רסז
עשה עמי מלאכה ואני אעשה לך..... רסב	מו"מ בהיתר עיסקא - בענין קנינים המועילים..... רסח
סימן קעז סעיף ח	סימן קעז סעיף ז
אסור להקדים לו בהזלה קודם ימי שכירות פועל אכן אם מתחיל כבר מותר להקדים בהזלה..... רסג	נמלכו בעיסקא ונעשה מלוה ומו"מ אחר כלות זמן העיסקא..... רסט
סימן קעז סעיף א	בענין נאמנות בהרווחות העיסקא..... רסט
צאן ברזל..... רסג	סימן קעז סעיף ח
אין לו ריוח כלל במה שמקבל אין כאן הלואה..... רסג	התנה שאם ירויח יפרע תחלה למלך מההרוחה בעבור המלוה..... ער
סימן קעז סעיף ב	סימן קעז סעיף ט
אסור למתעסק לטרוח בעד מלוה שלו..... רסג	בענין נאמנות היתום..... ער
סימן קעז סעיף ג	סימן קעז סעיף י
פסק עמו בתחלת העסק..... רסד	נתן מעות לאחד שיפרע לו חובו לאח"ז אסור אם הוא חוב ברור..... ער
סימן קעז סעיף ד	סימן קעז סעיף יא
אם לא פסקו מתחלה..... רסד	טען שגבה ממנו ר"ק וצריך להחזירו..... ער
סימן קעז סעיף ה	סימן קעז סעיף יב
מו"מ באחריות גו"א על פלגא פקדון של עיסקא (ובההיא הנאה שמתעסק עמו)..... רסד	מתעסק שטוען שמלוה ברבית היא אינו נאמן..... רעא
אפשר להתנות כל תנאי שירצו ואם משנה כל אחריות על המתעסק..... רסה	סימן קעז סעיף יג
סימן קעז סעיף ו	מו"מ בענין הערמות ריבית..... רעא
מלוה שלקח ע"ע כל אחריות ומו"מ כאשר המקבל או נותן קונה חלק חבירו..... רסה	סימן קעז סעיף יד
דברי תרוה"ד שיש לחלק כאשר המלוה מקבל ע"ע כל אחריות (גבי ר"ק)..... רסו	בענין קנס את עצמו שיוסיף על החוב אם לא ישלם בזמן..... רעא

סימון קעז סעיף כו	סימון קעז סעיף טו
ידו על העליונה כפי נוסח השטר ערה	התנה להוסיף על מתנתו אם איחר נתינתו ערב
סימון קעז סעיף כז	סימון קעז סעיף טז
לא התנו על ריוח ועל הפסד רעו	חייב את עצמו תשלומי אגר נטר ערב
סימון קעז סעיף כח	סימון קעז סעיף יז
שכרו של מתעסק בא מהקרן רעו	בענין משקיע משכונו [ששווה יותר מהקרן] אצל מלוה שלו רעג
סימון קעז סעיף לא	סימון קעז סעיף יח
מת המתעסק רעו	קנס את עצמו אם לא יביא לו את סחורתו בזמן רעג
סימון קעז סעיף לב	סימון קעז סעיף יט
אם המקבל נתן באיסור לחבירו במתנה רעו	בענין רבית מאוחרת עדר
סימון קעז סעיף לג	סימון קעז סעיף כא
חילוק בין ב' שטרות לעיסקא אחד לבין ב' עיסקות בשטר אחד רעו	שכר כתף וכיוצ"ב עדר
סימון קעז סעיף לד	סימון קעז סעיף כב
אם הרויח אחר שהפסיד רעו	סחורה שנתייקרה עדר
סימון קעז סעיף לו	סימון קעז סעיף כג
מתעסק יכול לחזור באמצע עיסקא רעז	בענין חלוקת עיסקא עדר
סימון קעז סעיף לט	סימון קעז סעיף כד
ספיקא דדינא אם הוי ר"ק או א"ר (עיי' לעיל סי' קס"א ס"ג) רעז	אין לכלול את הרבית עם הקרן ערה
	סימון קעז סעיף כה
	עיסקא שכתוב בלשון האסור ערה

אקדמות מילין

בחסדי ה' יתברך הגיענו לזמן הזה. ייסדנו את בית מרדכי יצחק על פי דרך הגאון רבי חיים וואלאזין זצ"ל כפי שכתב בהקדמתו לשו"ע. ומשום שדבריו מאוד חשובים ושייכים לכל אברך פותחים כל לימוד בבית מדרש בקריאת דבריו. ואביא כאן מקצת לשונו למי שעדיין לא זכה לקרותם בפנים, וז"ל, ישנם כאלה אשר יכשלו לפרוק מעליהם עול יגיעת לימוד הש"ס, להוציא ממנו הלכות, ואומרים כי הלימוד אשר למעשה הוא רק לימוד השולחן ערוך, ואף אם לומדים גמרא, אינם לומדים אלא לחדד השכל, ויש שמזניחים את התלמוד לגמרי ומסתפקים בלימוד השולחן ערוך לבד וכו', ולא זו היא הדרך הישרה, שחננו ה' בינה לדלות ממעמקי דברי הש"ס, אשר כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, הכל נכלל בדבריהם הקדושים, וצדיקים ילכו ביושר דרכם, להיות עיקר הוראתם מן הש"ס, ולימוד השו"ע הוא להיות להם למזכרת לזכור הדינים, כי הוא הסולת הנלקט משיטות הש"ס וכו', עכ"ל ועיי"ש כי בדורנו דבריו נחוצים עד מאוד.

בבית מדרשנו משתדלים כל אחד כפי כוחו להמשיך את הדרך שקבע מרנא ורבנא הגאון מוויילנא זצ"ל ותלמידו המובהק הגר"ח מוואלאזין. וכן מבקשים תמיד סייעתא דשמיא שלא נטה מן הדרך שאזלו בה גאוני עולם רעק"א והחת"ס ואחריהם החזו"א. וגם להמשיך את דרך החו"ד בעל הנתיבות ואת דרך הפמ"ג ועוד הרבה גדולי עולם שהאירו לנו את הדרך איך לימוד הש"ס ופוסקים הוא מה שמוטל עלינו. ללמוד היטב את הסוגיא עם הראשונים וגם לחשבן את דברי גדולי הפוסקים ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. ואין כוונתי אלא להלכה ולא למעשה, שהרי דיני הוראה מבוארים ביו"ד סי' רמ"ב ושם מבואר מי ראוי להורות.

לא עליך המלאכה לגמור. וודאי אם נלמוד יומם ולילה לא נספיק כי לגדולתו אין חקר והיא רחבה מני ים, ועי' גמ' עירובין דף כ"א ע"א ובתוס' שם ד"ה אחד. וע"ע ברמב"ן עה"ת בענין ברכת י"ם ודרום ירשה. וקצ"ע מדברי גמ' מנחות דף צ"ט ע"ב כגון אני וכו'. ולכן אין עצה ואין תבונה אלא להתמיד ולשקוד ודילמא ה' יענה את תפלתנו לשלוח לנו חכמה ותבונה וכדברי גמ' נדה דף ע' ע"ב. אכן מה שנוכל קבלנו על עצמנו למנוע מקיצורי דרך, כי ברור שחייבים ללמוד את הדברים במקורם בגמרא, ברמב"ם וברשב"א ובשאר ראשונים. כל מה שהראשונים כתבו קיצורים וחיבורים היה למען התלמיד שאין ביכולתו ללמוד. ומה יהיה אם גם בני תורה יתעצלו ר"ל. ובעו"ה יש עוד יצר הרע ללמוד כדי לפלפל ולהקשות אבל בלי לחזור על מח' התנאים ואמוראים, ולסדר את מחלוקת הראשונים ולהמשיך אחר כך בלימוד הטור ושו"ע ונו"כ כדי ללבן את דברי

תורה ולהעמידם על בוריים. המקצרים את הדרך כי דואגים על ידיעות התורה, אשריהם, אבל חסר בהבנת הענין. הם שלא ממשיכים את הדרך הלאה כי דואגים בדוקא על לימוד הש"ס והראשונים, טוב להם, אבל חסר בידיעות התורה וכבר צווחו הראשונים על לימוד שאינו מביא לידי מעשה. אין ספק שקשה מאוד ללמוד ולהעמיק בענינים וגם לחשבן כל הדינים שהרי העבודה מרובה, ומשום כך כל אחד חייב להבין אימתי מלאכתו נגמרת. איך אפשר ללמוד גפ"ת, וכל מהרש"א ופנ"י, ואח"כ כל דברי הראשונים וטור וב"י ונו"כ וכל הפוסקים שבאו אחריהם. איך אפשר לעשות כן לכל שורה ושורה בתלמוד בבלי. ודאי שאי אפשר. ומי ילמוד תלמוד ירושלמי. וסדר זרעים וטהרות עם כל הראשונים. וודאי כי אין עליך המלאכה לגמור כדאיתא בתוס' מנחות דף צ"ט ע"ב סוף ד"ה לא יהו עליך חובה.

אכן למרות כל זאת הלומד סוגיא לשמה וגם כדי להשיג את ידיעות התורה, אשריך וטוב לך. בן תורה שיודע מה שמוטל עליו ואיך הוא יכול להשיג כפי כוחו את מטרותיו בלימודו, ברוך שזכה למעלה זו. היודע בעצמו שביכולתו לחזור על דברי הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, אכן אין ביכולתו גם לחזור על כל דברי הרשב"א, זו מעלה להגיע להכרה זו. בצעירותי ראיתי דבר זה אצל אחד מרבותי, ולא הבנתי אז שאין זה חסרון אלא מעלה. היודע בעצמו את כוחותיו ומוציאים אותם לפועל הרי זה ענין גדול מאוד המביא בס"ד להצלחה בלימוד התורה. וכן שמעתי שהגרי"ש אלישיב זצ"ל העיד על עצמו שבהיותו אברך בערך בן שלוש שנה הכיר בעצמו דבר זה, וזה עזר לו המון בלימודו. וחתנו מרן שר התורה יבלחט"א גם קבע לעצמו מה הוא מכניס ללימוד כל התורה שהוא חוזר עליו כל שנה ושנה. לא שמענו שהוא חוזר על כל פנ"י ומהרש"א וכיוצ"ב, ואין זה חסרון אלא מעלה. וכן בעז"ה נוכל גם כולנו להכיר בעצמנו איך נוכל להוציא לפועל כוחות שיש לנו בלימוד התורה. אכ"ר.

אז נדברי יראי ה'. ואין ספק כי כל ההצלחה שבבית מדרשנו הוא נעשה ע"י האברכים החשובים ומצויינים שבאו ללמוד ולהתמיד כנ"ל. ביחד עם ידידי הגאון רבי יעקב סקוצילס שליט"א כולם העלו את הלימוד אצלנו כל אחד כפי כוחו ללבן את הסוגיות וההלכות שלומדים בכולל. והנה עתה סיימנו לימוד הלכות רבית בכולל, ולכן אציין שהיה זכותי לפני עשר שנים להמנות כאחד מחברי בית הכנסת של מו"ר הגאון רבי יעקב ישעיה בלויא זצ"ל בעל ברית יהודה. ואמנם שלא זכיתי לדבר עם הרב בעניני ריבית, מכל מקום ספרו החשוב והינו אחד במינו ספר ברית יהודה על הלכות רבית ועיסקא היה תחת ידינו כל הזמן שעסקנו בסוגיות חמורות אלו. גם לפני שלוש שנים היה ידוע בעולם התורה שלימוד הלכות רבית מוכרח ללמוד ביחד עם ספרו ברית יהודה. וכן הוא עדיין. ולכן לא מספיק לימוד פרק איזהו נשך עם ראשונים ושו"ע ונו"כ, כי מאות תשובות חשובות ומפורסמות נכתבו בכל ענין וכולם הובאו בספרו. ולכן לא נלאיתי

להביא הרבה מדבריו במראה מקומות שהתלמידים יכולים למצוא שם מה שנוגע לדינא. והנה ודאי שבארה"ק כאשר מזכירים את לימוד הלכות רבית צריכים להודות להג"ר פינחס וינד שליט"א בעל ברית פינחס שהאיר את עיני הקהל לשאלות קלות וחמורות הנוגעים לכל אחד ואחד.

וכאן המקום להודות כתמיד לידידי הג"ר דוד בראפמאן שליט"א שהקים בית מדרש לתורה ותפלה בשכונת רמת אשכול בירושלים עיה"ק. וכן לקח על עצמו אחריות לכל הציבור. לדאוג לכל צרכי הקהילה, לבית כנסת, לתלמוד תורה, לבית מדרש ולכוללים. להשקיע בענייני צדקה וחסד, וגם לחנך אחרים להמשיך את דרכו החשוב והקדוש. אברך כאן את ידידי מנהל ת"ת תורת אהרן ומנהל שאר עסקיו הנ"ל לצורך הצבור שהקב"ה ימשיך לברכו בבריאות ובאושר, ושיצליח עוד ועוד בכל מעשה ידיו. אכ"ר.

את ה"א תירא. ודורשין את לרבות ומקבלין שכר על הדרישה. מורנו הגאון רבי אליהו מאיר קלוגמאן שליט"א מרא דאתרא בית מדרש לתורה ותפלה מדריכים ומסייעים אותנו בכלל ובפרט. עצתו והדרכתו מורה לנו דרך הישרה והנכונה תמיד.

ברכת ה' היא תעשיר. ואסיים בתפלה שהי"ת יברך את כל אברכי הכולל וכל בני הקהילה, וכן כל משפחתי, הורי והורי אשתי, וזקנתי מורתי מרת פריידל שתחי', ואשתי המהוללה מ' שירה, וילדינו המלאים טוב, מישאל, בלה, שלמה, אלעזר, אלישע, שלום ומליה ני"ו והי"ו.

אשר פרוכטר

סימן קנ"ט ס"א

שהגמ' שם הק' דוקא מסיפא דמתני' ולא מרישא].

נחלקו הראשונים בגדר תקנת חז"ל שאסור ליקח ריבית מן העכו"ם אם הויא הרחקה בעלמא או שגזרו איסור ריבית

וברי ליישב קצת את דברי ספה"ת ילה"ע שלכא' אשכחן ז' דרכים בהצנת הק' איסור דרבנן של לקיחת רבית מגוי. שעי' בטור שלכא' מבוחר בהדיא דרס"י ק"ס שמש"כ בס' קנ"ט לא הוי דין בהלכות רבית אלא המשך דיני עכו"ם והגזרות שגזרו כדי להרחיק מהם [ועי' צנ"ח כאן שכתב כן בהדיא], דהיינו שלא עשו איסור חדש של רבית דרבנן אלא הרחקה בעלמא מעכו"ם. משא"כ עי' בספה"ת שאמנם שמודה כדאיתא בהדיא בגמ' שם שגזרו מחמת שלא ילמוד ממעשיו מ"מ עשו דין דרבנן שאסור לקחת רבית מהגוי. שעיין בספה"ת שמתחיל שם באות א' באיסור דרבנן של רבית הנקרא א"ר, ומביא שם באות ז' איסור לקחת רבית מבני ציתו, ובאות ג' כ' שגם אסרו לקיחת רבית מגוי. ולכא' מוכח מדבריו שלא הוי הרחקה בעלמא אלא דין בהלכות רבית. ולכן לפי ספה"ת מה דאיתא בס' קנ"ט הוא דין בהלכות רבית ולא הרחקה בעלמא.

ולכא' יש נ"מ בהצנה בין דבריהן (אכן למעשה לא ברור שיש נ"מ שהרי קי"ל שהאידנא הכל מותר, ועי' לקמן מו"מ בזה), שהרי לפי הטור לא הוי כלל איסור ממון אלא הרחקה בעלמא, וא"כ אין דין של החזרת רבית לזאת יד"ש וכיוצא ב, משא"כ לפי ספה"ת הממון

איתא בפרק אזהו נשך (ע:) שאסור ליקח רבית מן העכו"ם, ועיי"ש בלישנא בתרא שלכא' חולק על לישנא קמא וס"ל שלא אסרו ליקח רבית מן העכו"ם. והמתכחזר אול בעקבות הטור ורו"ר שפסקו כל"ק שיש לאסור ליקח רבית מן העכו"ם [ולאפוקי שיטת ר"ת שפסק לקולא עפ"י ל"צ]. ופסק המתכחזר ג"כ כדברי הטור [עפ"י הרמב"ם] שלא גזרו ברבית דרבנן.

ועי' בגר"א שזיין לדברי ספה"ת (סי' מ"ו חלק ג') שכתב שמסתבר שלא גזרו אלא בר"ק, משום שגבי א"ר הוי גזרה לגזרה. ולכא' דבריו תמוהין, שאם גזרו משום שמא ילמוד ממעשיו, א"כ מ"ש ר"ק מ"ש א"ר הרי לכא' נראה לאסור בשניהם שמא ילמוד ממעשיו. שאה"נ אם היה ס"ל לספר התרומות כמש"כ הכו"פ אליבא דרש"י שהגזרה היא מחמת שאתי למסרך גבי ישראל א"כ ודאי לפ"ז ליכא למיגזר א"ר גבי נכרי כי הוי גזרה לגזרה. אמנם עיין בספה"ת שז' מיד קודם זה שלא גזרו גבי ת"ח משום שאסרו שמא ילמוד ממעשיו והא לא שייך גבי ת"ח, א"כ חזינן שספה"ת לא ס"ל שאסרו מחמת דאתי למסרך גבי ישראל. [ועע"ש בגידו"ת מש"כ על דבריו, וע"ע בהגר"א מה שרצה להציג ראיה שלא גזרו גבי א"ר מהא

גופיה שנלקח הו' ריבית דרבנן. ולכן אליציה לכא' יש ענין להחזירו [אא"כ נימא שיש בזה איסור לא תחנם, ואכמ"ל], ואפי' אם אינו מחזירו עכ"פ יש כאן כסף שנלקח באיסור (שהוא כעין גזל מדרבנן כמבואר בר"פ חזיה נשך ולקמן סי' קס"א). משא"כ לפי הטור שאסרו לקיחת רבית מן הגוי משום הרחקה, לכא' אליציה אין בממון גופיה שם רבית (או גזל) וודאי אין ענין להחזירו ללא יד"ש.

והשתא דאחית להכי י"ל שספה"ת לשיטתו אזל. שאיהו ס"ל שלא הו' הרחקה בעלמא כמו שס"ל להטור אלא שהו' איסור דרבנן של רבית. ולכן י"ל שס"ל שמאחר שתקנו איסור ריבית מדרבנן היה צריך להיות כעין סניף של רבית דא'. ולכן כתב שדוקא על רבית דא' אפשר להוסיף רבית דרבנן של לקיחה מגוי, משא"כ גבי א"ר איך נוסיף על זה עוד איסור. ואמנם שאינו מוכח למימר הכי שודאי י"ל שגזרו איסור חדש של רבית דרבנן בכל גווני, מ"מ מאחר שספה"ת כתב שהו' גזרה לגזרה וגם כתב שאסרו משום שלא ילמוד ממעשיו לכא' ע"כ סבר כנ"ל עפ"י מש"כ לעיל מיניה שגזרו דין חדש של רבית דרבנן ולכן לא הוסיפו אלא על רבית דא', וק"ל.

ולעומת כן עי' צפרישה שפירש בענין אחר את דברי הטור כאן שג"כ כתב שלא גזרו בא"ר. ונר' שאיהו אזל בשיטת הטור דהיינו שודאי לא שייך לומר גזרה לגזרה מאחר שכל האיסור הוא הרחקה מעכו"ם. ולכן ע"כ צריך לפרש את הטעם

שגזרו להרחיק צמו"מ של רבית דא' ולא גזרו את המו"מ של רבית דרבנן. ולכן ניחא מדוע לא פירש את דברי הטור כספה"ת, ומש"ה היה צריך לשער בדעתן של חז"ל שס"ל שא"ר דמי למו"מ בעלמא שאין בו הרווחה וקירוב כמו שיש גבי ר"ק.

מו"מ בפלוגתא הג"ל של הטור וספה"ת וג"מ להאידינא בענין בטלה טעם התקנה

והראוני כי כמה פוסקי זמנינו כתבו שיל"ע בזמנינו בארה"ק אם מותר לסמוך על מה שנפסק בשו"ע שהאידינא מותר בכל ענין לקחת רבית מן העכו"ם. שעי' בספה"ת שצא לפרש מדוע מקילים עתה באיסור זה של לקיחת ריבית מן הגוי שהרי ר"ר נחלקו על ר"ת (שכתב שדילמא יש לפסוק כל"ז), וא"כ איך ייקל על הלכה פסוקה בגמרא. וכתב ספה"ת עפ"י דברי החוס' שהיום מחמת מקום ושאר דחוקים הכל נחשב לכדי חייו. [ועיי"ש בתחלת דבריו שכתב שהא שגזרו רבית מן הגוי היינו אם אינו כדי חייו]. ומסיק שם שלכא' בזמן חז"ל שגזרו על רבית עכו"ם היו דרים ביחד ולכן היו יכולים לעשות מו"מ בלי לקחת רבית מן הגוים, אמנם עתה שאנו דרים בין הגוים ע"כ הכל נחשב לכדי חייו. ולכן כתבו כמה פוסקי זמנינו [עפ"י ספה"ת הג"ל] שאם לקיחת רבית מן הגוי אינו כדי חייו מחמת שהאידינא אין אנו דרים בין הגוים (וכגון בארה"ק) א"כ שוב יש לאסור לקיחת ריבית מן הגוי.

ותו ילה"ע שלפי דברי ספה"ת לק"מ איך בטלו תקנת חז"ל אע"ג שאין צ"ד יכול

לצטל תקנת חזירו א"כ גדול ממנו בחכמה וזמנין. שספה"ת סבר שהיתר דידן הוא משום שלעולם לא גזרו על כדי חייו. וא"כ לכא' אליציה ודאי יש לעיין איך נתיר בזמנינו רבית מן העכו"ס. (ועי' בסמוך דברי שו"ת מורח חסד שבהדיא דן בזה). אמנם היינו דוקא אליצא דספה"ת, שעי' בטור שפירש טעם אחרת מדוע האידנא הכל מותר. שעי' בטור כאן שמשמע שמותר השתא אע"ג שהוא יתר על כדי חייו. שהרי מתחלה כ' שם שחכמים אסרוהו משום גזירה ובכדי חייו שרי ואח"כ הוסיף להתיר הכל. וז"ל, והאידנא נהגו היתר לכל בכל מיני רבית משום שא"א לנו להשתכר בשום מו"מ אם לא שנשא ונתן עמהם א"כ לא שייך ברבית שמא ילמד ממעשיו טפי מבשאר מו"מ, עכ"ל. ולכא' מבואר בדבריו שלעולם לא גזרו בשום מו"מ אלא על רבית, והאידנא אין לחלק בין רבית לשאר מו"מ ולכן הכל מותר.

וצ"ב איך אפשר להתיר גזרת חז"ל וכנ"ל. אלא נר' שהטור לשיטתו אול, שאיהו ס"ל שלא הוי גזרה מסוימת על לקיחת רבית, רק שאמרו להרחיק משום שמא ילמדו ממעשיו. ומוכח למימר הכי שמתחלה תקנו שאין לגזור אלא א"כ יש טעם שמא ילמדו ממעשיו שהרי לעולם לא גזרו על ת"ח משום שהם לא ילמדו ממעשיו. נמצא שלפי הטור אם לא לומדים ממעשיו ע"י לקיחת רבית א"כ י"ל צטלה טעם הגזרה וצטלה תקנתה. וכמש"כ המג"א ס' תר"ז סקכ"ז שכל מקום שגזרו משום חשש ועברה החשש לא צריכים צ"ד גדול מחזירו כדי לצטלו. [ועי' לקמן

קצת מו"מ בענין זה עפ"י מה דאיתא בגמ' ע"ז (טו.) ויו"ד ס' קנ"א]. ואם נתצטלה כבר א"כ אע"פ שזמנינו דילמא שוב שייך תקנת חז"ל מ"מ כאשר עברה החשש ממילא נתצטל התקנה (בכה"ג שחיקנו דוקא כל זמן שיש חשש כידון דידן).

[והראני ידידי הרב משה נצי רוטשטיין שיחי' את דברי שו"ת מורח חסד (אור"ח ס' י"ז אות ה') שבהדיא דן בזה. וז"ל, ומוזה נלמד בכל גזרה שמתחלה לא גזרו על הכלל כולו לאסור בכל אופן רק שחילקו והתירו באיזה אופן (או באיזה אנשים) דלא שייך ביה הטעם של הגזירה בזה ממילא אם אח"כ צטל הטעם לגמרי צטלה כל הגזירה ואין צריך מניין אחר להתירו. וזה מבואר ג"כ מדברי התוס' ממ"ש בצ"מ (דף ע' סו"ע) בזה שנהגו להלוות לעכו"ס בריבית משום דמתחלה כשאסרו מ"מ בכדי חייו התירו ועכשיו הוי הכל בכדי חייו כו'. (וכן לאידך פירוש דהתוס' שם משום שא"א לנו להשתכר אם לא במו"מ עמהם הלכך אין לאסור בריבית שמא ילמדו ממעשיו יותר מבשאר מו"מ. ג"כ אין צריך בזה מניין אחר להתירו כשצטל הטעם ול"ש לגזור שמא ילמדו ממעשיו. היינו ג"כ כיון דמתחלה נמי לא גזרו בת"ח דלא שייך ביה שמא ילמד ממעשיו כדאמרו בגמרא שם). עכ"ל. והנה דבריו הראשונים בענין בכדי חייו הם כדברי ספה"ת הג"ל, ומה שהעיר עוד בזה שלא גזרו על ת"ח תחלה היינו כעין דברינו אליצא דהטור, ואכמ"ל בדבריו].

ולבאו' פשיטא שהטור והמחבר נח' על ספה"ת הג"ל וא"כ קיי"ל כוותיהו ודלא כספה"ת. שעי' בש"ך וצט"ו וצחו"ד

ובש"א"פ שכולם הביאו את דברי הטור הנ"ל, ולא הביאו את דברי ספה"ת הנ"ל להחיר משום שהכל כדי חייו. וא"כ לכא' י"ל שאין צד להחמיר בזה"ק בזמנינו כי כבר נתבטל תקנתם כאשר עברה החשש. ולכא' לא אשכחן שהתקנה תחזור ממילא כאשר שוב שי"ך סברתן הראשונה. שהרי לכא' אחר שנתבטל התקנה נתבטלה לעולם וכמו שהיה נתבטל אם צ"ד גדול מחצירו ביטולה. [ועי' לקמן בסוף הסעיף]. ולדינא ילה"ע שהגר"נ קרליץ שליט"א בספרו חוט שני כתב בפשיטות שגם לפי סברת ספה"ת יש להקל בזמנינו בזה"ק כי כל מו"מ באיזה שהוא שלב יש בו עסק עם הגויים.

עוד נ"מ בין ספה"ת להטור אם רבית מן הגוי נחשב לאיסור רבית

וילח"ע שלכא' יש עוד נ"מ האידנא צ"ן ספה"ת לצ"ן הטור. שלעיל הערנו כי לפי ספה"ת הוא איסור רבית מדרבנן, משא"כ לפי הטור לא הוא אלא הרחקה בעלמא ולעולם לא גזרו על הממון. והנה מבואר בגמ' סוף מכות (נד.) שמי שרואה לזכות בכל דברי השבחות של מזמור ט"ו בתהלים יש לו ליזהר מליקח רבית מן העכו"ם. [ועי' בגליון הש"ס (צ"מ ע.) שרעק"א ג"כ מציין את דברי גמ' הנ"ל]. והחכמ"א ג"כ מביאו לדינא שכתב בכלל ק"ל (ס"ו) שאמנם שיותר בכל ענין האידנא לקחת רבית מן העכו"ם מ"מ ראוי לכל איש ישר הולך להרחיק את עצמו מזה. [ונר' ודאי שכוונתו לדברי המזמור (שס) הולך תמים וגו']

כספו לא נתן בנשך וגו' וכדאיתא בסוף מכות שס].

וא"כ יש לדון בזה"ג שלא הבחין שקצ"ך ריבית לגוי, ורק אח"כ כאשר פרע הגוי הבחין בו הישראל שהגוי נתן לו ר"ק באיזה עסק או הלואה שהיה להם, יל"ע אם כדי לזכות לדברי המזמור מי יגור באהלך ומי ישכון בזה קדשך וגו', יהיה חייב להחזיר את הממון לגוי [או עכ"פ לא ליהנות מממון זה של ריבית, ועי' כאן בפ"ת סק"ג מה שדן בענין החזרת רבית למומר]. שאפשר לומר שרק לכת' אין לעשות כן, וכמאמר הקרא שם כספו לא נתן בנשך, דמשמע שלכתחלה אין לקצוץ. ולכן צ"ד שלא הבחין עד לאחר המעשה, לכא' אין ענין עפ"י מזמור הנ"ל להחזיר את הממון.

אכן יש לדון בקיום הך מדת חסידות שי"ל שהממון שהוא אללו אין לו ליהנות ממנו או שיש לו להחזירו. והנה לפי הטור לכא' י"ל דמאי דהוה הוה ולא אשכחן מעלה בזה אחר שכבר גבהו, אמנם לפי מש"כ לעיל אליבא דספה"ת שאחר שגזרו א"כ הממון גופיה הוא ממון של ריבית [רק שהחזירו משום כדי חייו] א"כ מאן שרואה ליזהר מריבית של עכו"ם כדי שיזכה לגור באהלך וישכון בזה קדשך אפשר שיש לו להחזיר את הממון (או עכ"פ לא ליהנות מממון זה של ריבית). ומאחר דקיי"ל כהטור וסיעתו לכא' אין לו לחשוש כלל אחר שכבר נתן לו את הריבית. [ואה"נ שאפשר לדחוק ולומר שכ"ע מדוד עפ"י מזמור ט"ו שיש מידת חסידות גם להחזיר

את הכסף (או לא ליהנות ממנו) מ"מ ודאי מאן שרוצה להחמיר ע"ע מחמת איסור דרבנן של לקיחת ריבית מגוי יש לחלק בין ספה"ת לבין הטור בנ"ד שלא הבחין בזה עד אחר שכבר פרעו. שגר' דדוקא לפי ספה"ת יש להחמיר, ואנן דקיי"ל כהטור אין צד להחמיר בזה וכנ"ל].

ויש להוסיף עפ"י הג"ל שדילמא משום גמ' מכות גופייהו ס"ל לספה"ת שהיו איסור ריבית ולא הרחקה בעלמא. ש"ל ספה"ת הבין שאם נחשב לריבית מה שלוקח מן הגוי וכלשון הקרא בתהלים שם ודרשת חז"ל שאיירי בגוי, א"כ ע"כ הו' ממון של ריבית, ולכן י"ל שגזרו על הריבית עצמה ולא רק הרחקה בעלמא. משא"כ הטור ס"ל שאין לדמות מדת חסידות דהגמרא סוף מכות לאיסור דרבנן של סוגיין. (ואפשר שרעק"א בגל' הש"ס בפא"נ כיוון להעיר בכל זה ציינו לגמ' מכות).

וע"ע ברעק"א בגל' הש"ס במכות שם שכ' כדאיתא בצ"מ (ע:). ויל"ע אם כוונתו כעין הג"ל דהיינו שיש להגדיר את פירוש דברי הגמ' מכות עפ"י מה שאיתא בפ' איזהו נשך (וכנ"ל) שיש להגדיר את מדת חסידות של תהלים עפ"י גדרים של הסוגיא בצ"מ) או שכוונתו שמדת חסידות של תהלים הוא דוקא עפ"י מסקנת הסוגיא של פרק איזהו נשך. ולפ"ז ז"ל שהאידנא שהכל מותר גם מדת חסידות ליכא. וחו העיר ידידי הרב נפתלי שמעל שיחי' שלפי דברי מהרש"א בצ"מ (ח"א) וסתימת שא"פ שלא הביאו את מדת חסידות משמע שאין זהירות בזה"ז שהכל מותר. ומ"מ לענ"ד

החכמ"א מציא את מדת חסידות גם להאידנא וכנ"ל, ולכן אליביה יש לדון בגדר מדת חסידות וכמש"כ לעיל.

עוד מו"מ בענין בטלה טעם הגזירה עפ"י יו"ד סי' קנ"א

והרא"ה לי ידידי הרב יצחק סטולמן שיחי' שלכא"ו יש לפשוט כמה נדדים הג"ל בענין מה שפסקו כאן הפוסקים שהאידנא מותר הכל, עפ"י דברי גמ' ע"ז (טו.) ובתוס' שם ומוצאים בטור יו"ד (לעיל סי' קנ"א). ששם ג"כ מצוהר כעין פסק דהכא שאמנם שהיתה פעם תקנה לאסור מ"מ השתא הכל מותר. שעיי"ש שאיירי באיסור למכור בהמה גסה לגוי, וכחז שם הטור שהאידנא נהגו היתר בכל. ומסיק שם עפ"י ספר התרומה [שהוא רבינו ברוך המוצא בתוס' שם] שמ"מ עדיין יש לאסור בכה"ג שמוכר ששייך למה שגזרו מעיקרא. ולכא"ו יש לדון אם נחמיר גם גבי נידון דידן של לקיחת ריבית מן העכו"ם כאשר שייך לחשב הראשון של שמא ילמוד ממעשיו וכמו שהחמיר רבינו ברוך שם.

אמנם עפ"י משא ומתן הג"ל אליבא דהטור וספה"ת אפשר לחלק ולומר שאם תיקנו תקנה מסוימת א"א לבטלה, רק שלפעמים נהגו היתר מחמת הצורך. ולכן י"ל שהתוס' בע"ז (שם) שתיארו את ההיתר כמעט באותו לשון כמש"כ ספה"ת בענין לקיחת ריבית מן העכו"ם היינו משום שתוס' ס"ל גבי מכירת בהמה גסה לעכו"ם שיש תקנה מסוימת (וכמו דאיכא למימר אליבא דספה"ת גבי לקיחת ריבית מן העכו"ם). וממילא איכא למימר

אליצא דתרווייהו (תוס' גבי מכירת צהמה גסה וספה"ת גבי לקיחת רבית מן הגוי) שע"כ אין היסור אח"כ לא שייך הגזרה, אבל צכה"ג ששיך הגזרה י"ל ששוצ חזרה התקנה למקומה ואסור.

אבן אבתי י"ל כנ"ל שהטור צסי' קנ"ט ס"ל שלא הו"א תקנה מסוימת אלא הרחקה בעלמא וכנ"ל, ולכן תלוי אם עברה החשש, ואם כבר עברה אין התקנה חוזרת למקומה וכמג"א הנ"ל. אלא שאבתי יש לבאר מדוע לא נחמיר ונימא שאם חזר החשש למקומו א"כ גם התקנה חוזרת למקומה [וגם הטור יודה ששיך לאסור לקיחת רבית מן הגוי צזה"ז]. ומה שנלענ"ד לומר צזה הוא שהא

שלא לריכים צ"ד גדול מחזירו כאשר התקנה מתלל תלי צחשש [וכמש"כ המג"א] היינו משום שמעיקרא לא תקנו תקנה לעולם. שצכה"ג שתקנו לעולם צזה אין היסור עד שצ"ד גדול מחזירו יצוא ויתיר את התקנה, אכן לפעמים חו"ל לא רצו לתקן תקנת עולם אלא תקנו תקנתם כל זמן שיש חשש. ממילא התקנה קיימת רק כל זמן שאין חשש, אכן כאשר עברה החשש ממילא בטלה התקנה שהרי לא היתה תקנה לעולם. וצזה ניחא מש"כ לעיל אליצא דהטור שאחר שעבר החשש שמא ילמוד ממעשיו גבי לקיחת רבית מן העכו"ם לעולם אינה חוזרת למקומה אפי' כאשר שוצ חזר החשש:

סימן קנ"ז ס"ב

בענין איסור ללוות ממומר ברבית

ע"י דדברי רעק"א כאן שמציא מחלוקת אם עיקר הטעם שמוסר להלוות למומר הוא כהרמז"ן משום דלא נקרא אחיך או כדעת הטור משום שאינו מנאוו להחיותו. ולפ"ז פירש רעק"א שנח' הרמז"ן והטור מה הדין ללוות ממומר ברבית. שלפי הטור הלוא מוזהר גם על לא תשיך וגם לפנ"ע ללוות ממומר, אכן לפי הרמז"ן אין הלוא מוזהר אלא על לפנ"ע [כי המומר מוזהר להלוות ברבית] אבל אין הלוא מוזהר על לא תשיך כי המומר לא מיקרי אחיך. אבל ע"י בגר"ז (סעי' ע"ו) שחולק על דברי רעק"א הנ"ל וס"ל שלכ"ע הלוא ממומר מוזהר על לא תשיך,

חו"ל שם, שאף שהמומר אינו נחשב אח אצלנו אנו נחשבים אחים אצלו וכו', עכ"ל.

ולבאו' נ"מ טובא איכא צין צ' דעות הנ"ל כי אם אינו אלא איסור לפנ"ע א"כ לפי הרמז"ן מותר צכה"ג של חד עברא דנהרא, שעי' פ"ת רס"י ק"ס סק"א שהציא את דברי הש"ך (יו"ד סי' קנ"א סק"ו) דס"ל שאין איסור מסייע [דהיינו צחד עברא דנהרא] לגבי מומר. ולכן אע"ג שלכ"ע אסור מה"ת צתרי עברא דנהרא, מ"מ צחד עברא דנהרא מותר לפי מש"כ רעק"א אליצא דהרמז"ן אם פסקינן כהש"ך הנ"ל. (ועי' צמשנה צרורה סי' שמ"ז סק"ז שלכא' מנ"ד דלא כהש"ך ושיש איסור מסייע גם צמומר. וק"ק על דברי שעה"ס

שם סק"ט שמציא את דברי הש"ך, אמנם אינו מוזכר שהש"ך מיקל גבי מומר. ועי' בדגמ"ר על הש"ך שם שמסביר את דבריו ואין הוא פירש את דברי הראש' ריש שבת).

וא"ב הרבה בנקים ועוד חזרות גם בארה"ק וגם בארה"צ הם בצעלות ומנהלים שהם אינם שומרי תו"מ. ואע"ג שלכא' לרוב הם חינוך שנשצה וא"כ אין להקל כדאיתא ברמ"א כאן סעי' ג', היה נר' בכמה מקרים שעסקינן במומרים. ותו ילה"ע שלכא' איכא ממ"נ שאם מסכימים להית"ע א"כ ניחא, ואם לאו לכא' דינם כמומר עכ"פ ששציק היתרא ואכיל איסורא [ולפעמים גם יוצאים מן הכלל (עי' ש"ך סי' קנ"ט סק"ד) ע"י שנושאים גויים ר"ל]. וא"כ בדליכא אלא איסור לפני"ע כהרמב"ן י"ל שמותר כד הוא חד עצרא דנהרא.

ואע"ג שכל הנ"ל אפי' אי נימא דקיי"ל כרעק"א עכ"פ אינו אלא מח' ראש' וא"א להקל בר"ק כי דילמא קיי"ל כהטור, מ"מ הוא נ"מ לדינא לפי מש"כ פ"ת כאן סק"ז כאשר יש ס"ס, ספק גוי ספק מומר, ועוד ספק אם יש להתיר גבי מומר. ולכא' מנאי בכמה קהילות גם בארה"ק וגם בחו"ל (ובפרט בכה"ג שעלו קהילות ממקומות שהכריחו אותם להצביא את יהדותם, או בגוונא שיש איזה יהודי או גר אחד שנטמע במשפחת גויים) שיש היכ"ת של ספק גוי ספק מומר. וא"כ לפי רעק"א שיש ספק אם מעיקר הדין מותר להלוות למומר משום שאינו אחיך כהרמב"ן, ממילא לפ"ז אין איסור ללוות ממנו אלא משום לפני"ע ועפ"י

דברי הש"ך הנ"ל (סי' קנ"א סק"ו) שאין איסור מסייע גבי מומר א"כ צדד עברא דנהרא מותר. ואע"ג שלפי דעת הטור יש לאסור כי מומר הוא אחיך וא"כ יש איסור מה"ת ללוות ברצית ממומר בכל גוונא, מ"מ יש לצרף ספק הנ"ל אם מומר הוא אחיך לספק גוי ולהתיר משום ס"ס. (ואע"ג שיש פלוגתא הפוסקים אם קיי"ל בדברי הש"ך, שלכא' משנ"צ הנ"ל לא פסק כהש"ך, מ"מ ודאי לכ"ע אינו אלא דרבנן, וא"כ נר' להקל כאן שהיו ספק גוי וגם בפלוגתא הפוסקים באיסור מסייע גבי מומר וא"כ עדיף מספד"ר בעלמא דאזלינן ביה לקולא, ואכמ"ל).

ובל זה מעיקר הדין שיש היתר להלוות למומר ברצית. אבל קיי"ל שטוב להחמיר [כדפסק הרמ"א כאן (וע"ע בש"ך סק"ד)] כפי הנך שיטות שאין היתר להלוות למומר ברצית. וא"כ אין להקל לכת' לקצוץ אלא בדיעבד שכבר קצץ או לקח רצית עי' בפ"ת כאן (סק"ג) מה שכתב בזה בענין החזרת רצית ותיקון העשה. ולכן בכה"ג שלוח מצנן ברצית ואח"כ נודע לו שיש לצנן בעלים שהם ספק גוי ספק מומר (וכן מנאי בכמה מקומות כנ"ל) לכא' היה נראה להקל כנ"ל עפ"י דברי רעק"א.

אמנם כל זה אליבא דרעק"א, אכן לפי הגר"ז (שם) שיש גם איסור לא תשיך לכ"ע לכא' אין צד להקל בספק איסור מה"ת. אבל לכא' גם אליבא דהגר"ז יש מקום עיון, שעי' בדברי הט"ז סי' קנ"ט סק"ג שפירש כי איסור לא תשיך מתלא תלי אם עובר בלפני"ע, וא"כ יש לדון בכה"ג

שאינו עובר בלפני"ע (כגון חד עברא דנהרא גבי מומר וכנ"ל) א"כ דילמא אינו עובר בלא תשיך. אכן ע"י בסמוך מה שנכתב לחלק בין דברי הט"ז לבין דיון הנ"ל אליבא דהגר"ז, וא"כ אין מקום להקל בלא אליבא דרעק"א, וכדנפרש בעז"ה.

מו"מ בדברי הט"ז סי' קנ"ט סק"ג שאיסור לא תשיך בעין לפני"ע ונ"מ לענין בני אשכנזי שלוח ומלוה לבני מזרח

ע"י בנ"ז שם שמוסיף על דברי ספה"ת [שהביאם הב"י] שמשמע שכל איסור לא תשיך היינו דוקא בעין לפני"ע. שלפי דברי ספה"ת מ"מ אין לומר שמה שזוהר הלוח תלוי אך ורק לגבי אזהרת המלוה. שאע"ג שלפי דברי ספה"ת אין איסור למלוה להלוות ברבית למומר כי גם למומר אין איסור, היינו אך ורק כי מדינא קיי"ל או משום שאינו אחיך או משום שאין מלוה להחיותו, ולכן אין למלוה לחשוש לאיסור של לוח המומר. אבל הט"ז הוסיף לומר בפירושו לדברי הטור שכל איסור לא תשיך על הלוח בין ישראל לישראל הוא שלא יגרום חטא למלוה, וא"כ י"ל גם בכה"ג שלפי הלוח יש איסור, אמנם לפי המלוה אין איסור רבית לפי דברי הט"ז יש להקל שאין הלוח נזהר כלל בלא אלא שלא יגרום חטא למלוה.

וא"ב יש נ"מ טובא לדינא, וכגון בני אשכנזי שלוח או מלוה לבני מזרח או להיפך. שלפי ספה"ת י"ל שאם יש איסור רבית על פי דין לפי הלוח, א"כ איסור לו ללוות מהמלוה. שאין היתר ללוות אלא דוקא כאשר גם ללוה הדין הוא שמוותר למלוה להלוותו,

אבל בכה"ג שלדידיה איסור למלוה להלוות לו, ורק משום שיש למלוה פסק אחר ולכן למלוה מותר, לכאן אין מקום להתיר ללוה ללוות ממנו.

אמנם לפי הט"ז שהיו דין של לפני"ע לכאן יש להקל. שלפי הט"ז אם הלוח יודע שהמלוה לא נזהר כי לפי שיטת המלוה אין לו איסור (וכגון שהוא פוסק כדברי המחבר) א"כ גם הלוח אינו נזהר כלל. שלא מיעביא איסור לפני"ע בלא שייך כי אינו מכשילו באיסור, אלא גם איסור לא תשיך אליבא דהט"ז ליכא כי אינו גורם לו למלוה לחטוא.

ולפ"ז דילמא יש מקום להקל אליבא דהגר"ז הנ"ל גבי ללוות ממומר. שאם אין איסור לא תשיך במקום שאין איסור לפני"ע דילמא הה"כ צנידון דלעיל (שהערנו שיש שם מח' רעק"א והגר"ז צדין ללוות מספק מומר ססק גוי ברבית). אכן לאחר העיון נר' שאין מקום להקל אליבא דהגר"ז צנידון דלעיל, שהרי ז"ע מדוע יש ב' איסורים של לפני"ע גבי לוח, חדא דלפני"ע ועוד לא תשיך. וי"ל שצעינן ב' אזהרות כי יש נ"מ גבי חד עברא דנהרא. שאע"ג שאין כאן לפני"ע [כשאר איסורים בעלמא כדאיתא בפ"ק דע"ז (ו:)], מ"מ חידש קרא גבי רבית שמאחר שהמלוה עובר איסור ע"י הלוח א"כ גם לוח עובר אע"ג שהוא בגוונא שאפשר ע"י אחר (וכנ"ל בחד עברא דנהרא).

וא"ב צנ"ד גבי בנק וכיוצא בזה נודע לו לאחר שלוח שהמלוה הוא ספק גוי

לכ"ע אסור ללוות ממנו מה"ת, וא"כ אין כאן אלא ספק אחד. (ולא נראה לזרף ספק גוי לספק אם הדין כרעק"א אליבא דהרמב"ן, כי גם אליבא דרעק"א מתלא תלי בספק ראשונים וא"כ אין כאן אלא ספק אחד):

ספק מומר, לכא' מתלא תלי לדינא בין רעק"א ובין הגר"ז. ושו"ר שהצריח יהודה ג"כ עומד על פלוגתת רעק"א והגר"ז (ועיי"ש פ"ל הע' כ"ד מש"כ בזה). וא"כ לכא' הוי ספד"א לחומרא [גבי ר"ק] שלפי הגר"ז

סימן ק"ס ס"ד

לחלק בין מכר לבין הלואה עפ"י תלמידי הרשב"א המוצא צ"י.

והנה נתרצו הספיקות לגבי איסור להוסיף בשעת פרעון. שנח' הפוסקים אם יש להחיר צכה"ג שאמר בפירוש שנותן לשם מתנה, וכן נח' הפוסקים אם יש חיוב להחזיר לצאת יד"ש גבי נתינה בשעת פרעון או שזה דומה לרצית מאוחרת דקיי"ל התם (לקמן סי' קס"א ס"ב בהגה"ה) שאין חיוב לצאת יד"ש.

שעי' בחכמ"א (כלל קל"א ס"ה) שכתב שגם אם מפרש בשעת נתינתו שהוא נותן לשם מתנה אסור להוסיף בשעת פרעון. משא"כ המחנ"א (סי' י"ז) כתב בפירוש להחיר, והראוני כי גם התורי זהב כאן פסק שמותר אם אמר בפירוש שנותן לשם מתנה. ויל"ע במאי פליגי.

ובחייב לצאת יד"ש ג"כ לכא' הוי מח' הפוסקים, שעי' בחו"ד כאן סק"ב שכ' זהדיא שאין חיוב להחזיר לצאת יד"ש [והוצא דבריו צפ"ת], וכ"כ השער דעה ג"כ (עיי"ש מה שהעיר על דברי החו"ד). אכן האמרי ברוך בהשגות על החו"ד משמע שלא מודה לדבריו, דדוקא גבי רצית מאוחרת קיי"ל הכי

גדר האיסור להוסיף בשעת פרעון וכמה נ"מ לדינא עי' בדברי המחבר והרמ"א כאן ולקמן סעי' ו', מה שמבואר עפ"י דברי הראש' שאמנם שלגבי רצית מאוחרת קיי"ל שמותר אם מוסיף סתם לאחר שעת פרעון (אא"כ הוי מתנה מרובה שהוי כמפרש) משום שאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן ואמרינן שלשם מתנה ניתן ולא מחמת הלואה, מ"מ בשעת פרעון ל"א הכי ואסור להוסיף בסתם. [וגם אליבא דהמחבר שלכא' אסור לקמן גם אם אינו מפרש בהדיא שמוסיף מחמת ההלואה מ"מ צכה"ג שהיה רגיל מקודם מותר להוסיף אחר שעת פרעון כדאיתא בנ"כ בסעי' ו' ובמחבר סעי' ז', ומ"מ להוסיף בשעת פרעון מסתימת הפוסקים אסור גם אם היה רגיל מקודם, וכ"פ הגר"ז זהדיא (סעי' ז'), וז"ל, ובשעת הפירעון לדברי הכל אסור וכו' ואפילו רגיל ליתן לו מתנות קודם לכן שכל מה שנותן בשעת הפירעון יותר מחובו נראה כרצית, עכ"ל]. ועי' ברמ"א שכתב שדרך מקח אפשר להקל ולהוסיף בשעת פרעון, אמנם דרך הלואה אסור כמש"כ המחבר. פסק המחבר הוא עפ"י דברי הראש', והרמ"א הוסיף

שאלין חיוב להחזיר, ואיסור הוספה בשעת פרעון חמיר מיניה. וגם בזה ז"ע במה נחלקו הני גדולי עולם.

ולבא' נראה ברור כי הפוסקים נחלקו בהצנת דברי הרא"ש (סי' ע"ו) [המוזכרים כאן בטור] שאין להקל ולהחמיר בשעת פרעון אפי' כאשר לא אמר משום מעומך שהיו בטלות אללי. שעי' ברש"י שכתב (עג:) שהטעם שרצינא היה יכול לקבל את התוספת הוא משום שלא פירשו בשעת פרעון אלא הוסיפו סתם, והרא"ש כ' שאפי' אם נדייק הכי במשנה ונתיר רבית מאוחרת בסתם מ"מ בשעת פרעון אפי' בסתם אסור להוסיף כי מיחזי כרבית. והנה יש לכה"פ צ' דרכים להבין את דברי הרא"ש, או דס"ל שהוספה בשעת פרעון נאסר משום רבית מאוחרת גם בסתם (אע"ג שאחר שעת פרעון אינו אסור אלא במפרש) או דס"ל שיש איסור בפני"ע להוסיף בשעת פרעון. [והנה לכא' גם צב' דרכים הנ"ל יש כמה נדדים להבין את גדר האיסור והשלכות לדינא, ובעז"ה נעיר קצת בזה לקמן].

והנה לכא' ודאי לפי הנד שנאסר כשאר רבית מאוחרת א"כ אין חיוב לצאת יד"ש, אמנם אם הוא איסור חדש להוסיף בשעת פרעון יל"ע אם חייב לצאת יד"ש אי לאו. וכן בזה שרצו להתיר כאשר הלואה מפרש שהוא נותן לשם מתנה (ולא משום מעומך שהיו בטלות אללי), לכא' גם זה מתלך תלי בהנ"ל. שהרי עיקר הספק לדינא נובע מהא שהמחבר וש"א"פ לא הזכירו את ההיכ"ת של מפרש,

וא"כ יש לדון אם נדייק שדוקא בסתם כתבו שאסור ולא אסרו בהדיא כאשר מפרש שהוא לשם מתנה או דילמא י"ל שכמו שאסור להוסיף סתם הה"נ אם היה מפרש לשם מתנה אסור כי ציטוד מה שאסרו בשעת פרעון אין הבדל בין מוסיף סתם לבין מפרש שהוא לשם מתנה.

והנה גבי איסור רבית מאוחרת שפסק הרמ"א שאסור דוקא אם מפרש משום מעומך שהיו בטלות אללי (או במתנה מרובה שהוא כמפרש) היינו משום שרצנו אסור להוסיף למלוה בקשר להלוואה, ולכן אם לא הזכיר את ההלוואה י"ל שאין כאן אלא הוספה בעלמא ולא שהוסיף מחמת ההלוואה. [ועוד נח' הפוסקים בסעי' ו' אם מותר גם כאשר מתכוון להוסיף מחמת הלוואה אע"ג שנתן סתם]. ולפי הנ"ל אם שעת פרעון נאסר משום רבית מאוחרת ומ"מ אסוריהו אפי' בסתם (שלא פירש מחמת מעומך שהיו בטלות אללי) היינו משום שע"כ הו' [או ע"כ נראה שהוא] מחמת ההלוואה. וא"כ איך סתמו כל הפוסקים (הראשונים והמחבר והרמ"א) ופסקו שלהוסיף סתם אסור ולא הוסיפו רבותא טפי שגם במפרש שהוא לשם מתנה אסור (משום שברור שהך נתינת מתנה הו'א מחמת ההלוואה), אע"כ משמע דדוקא בסתם אמרינן שהוא מחמת הלוואה משא"כ כאשר מפרש שהוא לשם מתנה אין לאסור. וכ"פ מחנ"א ותורי זהב הנ"ל.

אמנם לפי נד צ' הנ"ל שהוספה בשעת פרעון הו' איסור בפני"ע ולא הו'

לכא' א"א לדייק חידוש דינא עפ"י דיוק קל
 כזה. אכן בקינור שו"ע סי' ס"ה אות ה'
 נסתפקתי ששם מציא את דברי השו"ע כאן
 סעי' ה', וקצת משמע שם שהו המשך אות
 ד' שהיא הלכה של סעי' ד' בשו"ע, וא"כ
 היה קצת משמע מינייה שאפי' אמר בפירוש
 שהוא לשם מתנה אומר הקינור שו"ע כמו
 החכמ"א. אמנם קשה להוכיח את זה שהרי
 בפשטות רק מציא את לשון השו"ע עם קצת
 שינוי בלשון, ולא בא לחדש דין הנ"ל של
 אמירה בפירוש לשם מתנה בשעת פרעון].

מו"מ בצד ב' הנ"ל שהו איסור בפנ"ע

ויל"ה ע' שכמה פוסקים הביאו את דברי
 הרמב"ן (עג:) כראיה שהוספה
 בשעת פרעון הו' איסור בפנ"ע ולא רבית
 מאוחרת בעלמא, וז"ל הרמב"ן, וקשה עלי
 הדבר כיון שבשעת פרעון מוסיפין לו רבית
 הוא, שלא הזכירו במשנתנו וכו' אלא ברבית
 מאוחרת לאחר פרעון וכו' אבל הלווה מנה
 והחזיר לו מנה ופרס מדעתו חס ושלום שיהא
 מותר, עכ"ל. וע"ע בדברי הריטב"א חדשים
 (שס) שקרא לזה רבית גמורה.

והנה הב"י לא הביאו את דבריהם, וגם רי"פ
 לא הביאו את לשונם, ולכן קשה
 להכריע פסק דין שהוא עפ"י הרא"ש משום
 דברי הרמב"ן והריטב"א הנ"ל. (ואע"ג שגם
 הרמב"ן שם הוסיף בסוף דבריו אדרבה בשעת פרעון
 מוסיף ברבית, והיינו כלשון הרא"ש דמוסיף ברבית, מ"מ
 א"א להכריע סברת הרא"ש ופסק המחבר ושא"פ עפ"י
 לשון הרמב"ן שלכא' כתב בהדיא כלד ב' הנ"ל). אכן
 פסקי הלבוש משמע כדברי הרמב"ן

רבית מאוחרת א"כ עיקר החידוש הוא שיש
 איסור גם אם לא אמר משום מעותין שהיו
 בטלות אללי כי יש איסור מיוחד להוסיף
 בשעת פרעון, וא"כ י"ל ל"ש אמר סתם ול"ש
 אמר לשם מתנה מ"מ אסור להוסיף. ואמנם
 שאינו מוכח לאסור אפי' הו' איסור בפנ"ע
 מ"מ עה"כ שיש לאסור וכמו שפסק החכמ"א
 אין רבותא של לשם מתנה טפי מסתם.
 שהאיסור בזה שהלוה נותן הוספה למלוה
 בשעת פרעון כ' הרא"ש הוא כי מחזי
 כריצת, ולכן אין היתר ע"י אמירה שהוא
 לשם מתנה. שכמו שר"ק אין היתר גם אם
 אמר בפירוש שהוא לשם מתנה כדאיתא
 בסעי' ה', הה"נ מה שמחזי כריצת אין
 להתיר ע"י שאומר שהוא לשם מתנה, וק"ל.

[ולפי' נד' ב' הנ"ל מיושז טפי דברי הטור
 והמחבר שבתחילה הביאו את האיסור
 להוסיף בשעת פרעון, ואח"כ כתבו שאפי'
 אמר על הריצת שהוא לשם מתנה אין זה
 היתר לר"ק, ורק לאחר מיקן כתבו את
 האיסור של רבית מאוחרת. שעפ"י הנ"ל
 מבואר שאין היתר להוסיף ע"י שמגדירים
 את ההוספה בשעת פרעון כדבר הבא שלא
 מחמת הלוואתו ולכן קודם כתבו הטושו"ע
 שיש איסור בשעת פרעון גם אם לא ייחס את
 ההוספה להלוואה, ומו' יש איסור גם כאשר
 הלוה חפץ לתת את הכסף למלוה כמתנה
 ובתחילה גמורה.]

(וקצת היה נר' לדייק בסעי' ה' שהשו"ע
 בא לומר שגם בכה"ג שלא הו' ר"ק
 אין היתר לומר שההוספה היא מתנה, אמנם

והריטב"א (עי' בסעי' ד' וגם סוף סעי' ו' בלשון הלבוש), וגם כמה פוסקי זמנינו ג"כ שקלו וטרו בדבריו, ולכן לכאור' קשה להקל בענין הוספה בשעת פרעון.

ועוד העירו האחרונים [ובראשם הפלפולי חריפתא (על דברי הרא"ש שם)] שמדברי הב"י לקמן סי' קס"ו משמע שלא ס"ל שהיו רבית מאוחרת אלא שהוא איסור חמיר טפי. ועי' בפלפולי חריפתא שכתב שמהב"י שם משמע שהוא איס' דאור', ולכאור' צ"ת כי לא כ' שם (בסימן קס"ו) שיש צד שהוא איסור מה"ת. אכן העירו שמדברי הב"י כאן (סי' ק"ס סעי' ו') תוך מו"מ בדברי הגה' אשרי והרמב"ם (בענין אם אמר בפירוש שהוא נותן לו הוספה משום מעותיו שהיו צטילות אלו) מצוואר שיש לו צד שהוא איסור תורה להוסיף בשעת פרעון. והא' ודאי צ"צ מה שיש צד להב"י לאיסור מה"ת גם כאשר לא קצצו מקודם.

ומה שגר' לומר בזה הוא שהב"י ס"ל שאיסור ריבית מה"ת היינו כאשר הלואה נותן להמלוה תוספת מחמת ההלואה. [ועי' ל' שנתנית ממון בעד ההלואה גם המלוה וגם הלואה הוזהרו זו אפי' אם לא קצצו בשעת ההלואה]. ואע"ג שלכאור' אין בזה איסור לא תשימון עכ"פ איסור אל תקח מאתו נשך איכא. ולכן יש לפרש אליבא דהפלפולי חריפתא דאיהו הבין שלפי הב"י יש איסור מה"ת אם נותן בשעת פרעון אפי' בסתם כי ע"כ מחמת הלואתו הוא מוסיף למלוה.

ועי' צד דברי הלבוש כאן סוף סעי' ו' שלכאור' ג"כ משמע שהוספה בשעת פרעון לא דמי לרבית מאוחרת, ומשמע דדוקא רבית מאוחרת ומוקדמת הוי אצק רבית וא"כ צ"ל שהוספה בשעת פרעון (סעי' ד') חמיר מיניה ודילמא סבר שאסור הוא מדין תורה וכנ"ל.

ואמנם שלכאור' פירוש האחרונים הג"ל אליבא דהב"י אינו מוכרח [וגם בלשון הלבוש לא מוכח שס"ל כהאמר"ב], מ"מ היה נר' לצדד לפי דבריהם שחייב להחזיר לנאת יד"ש ולא דמי לרבית מאוחרת שקיי"ל שאין חיוב להחזיר. (אכן א"א להוכיח מידי לגבי נ"מ של נתינה לשם מתנה, כי דילמא עי"ז לא נחשב לממון הניתן בעד ההלואה. אמנם בדברי הלבוש לכאור' משמע שאסור גם אם אמר בפירוש לשם מתנה, ודו"ק).

ולענין הכרעה לדינא לא שמעתי מאן שיתיר להוסיף בשעת פרעון כאשר אמר בפירוש שהוא מתנה, וכן הורה לי מורי הגר"ז ריבלין שליט"א שאין להקל בזה ודאי נוהגין להורות כהחכמ"א הג"ל. וכן הורה לי הגאון מוהרע"ז אויערבאך שליט"א שיש להחמיר כהחכמ"א. ולכן היה נר' שמצדדים להחמיר צנתינת ממון בשעת פרעון שתיהיו כמו צד צ' הג"ל [ולא דמי לשאר רבית מאוחרת דעלמא]. אמנם אין לומר לפ"ז שחייב להחזיר לנאת יד"ש, כי ודאי מידי ספיקא לא נפקא, וכמו דקיי"ל בעלמא שצספק ריבית אמרינן המע"ה ואין חיוב להחזיר הה"נ בזה. וכן משמע מהרבה אחרונים שהכריעו כדעת החו"ד [שאין חיוב להחזיר לנאת יד"ש מה שהוסיף לו בשעת

פרעון]. (וע"ע צדקת יהודה פ"ה סוף הע' כ"ט
שלכא' מסיק כהחוו"ד שאין חיוז להחזיר הוספה שהוסיף
בשעת פרעון).

מו"מ אם יש להחזיר מזה שהוסיף בשעת פרעון
ובענין מזה שדן השער דעה אליבא דהרא"ש בדיו
מחזי כריבית

אמנם האג"מ ציו"ד ח"ג בהערות על
הלכות ריבית (הע' ד') העיר שלכא' **על**
כאשר נודע למלוה שהלוה הוסיף לו בשעת
פרעון אין לו לקבל את ההוספה. ור"ל שלא
יקנה את ההוספה, ואדרבה יחזירהו ללוה.
נמצא שלפי האג"מ אמנם שאם קנה את
ההוספה כבר אז אין חיוז להחזיר וכנ"ל,
מ"מ אין לו לקנות באיסור. ולכן מסיק
האג"מ דממילא דברי החוו"ד אינן מיושצין,
ומש"ה ה"ח והפרישה והש"ך והט"ז לא
הסכימו לדברי החוו"ד. [וע"ע בשער דעה
כאן שמאריך במשא ומתן בסברא זו דהאג"מ
וצדברי החוו"ד].

ולבאו' יש להציא ראיה מוכרחת לדברי
האג"מ מעובדא דרבינא גופה (ב"מ
עג:). שאי נימא כהחוו"ד, הא אליציה אין כאן
אלא רבית מאוחרת שאין צו חיוז לנאת יד"ש,
וא"כ מה היה שאלת רבינא. הרי מה שנתנו
לו בני אקרא דשנוותא כבר היה אלל רבינא,
והגמ' משמע שרבינא שאל את רב אשי אם
היין מותר לו. [ואין לדחוק ששאל אותו אם
היה מותר מה שכבר עשו, דזה לימא שהרי
לשון הגמ' הוא ששאל אותו אם יש היתר על

היין]. והיינו ממש כטענת האג"מ על
החוו"ד, שאין היתר לקחת בדעת את
ההוספה, רק אחר שלקחו אין חיוז להחזירו.
ולכן רבינא לא היה לוקח עד ששמע מרב אשי
שהיין מותר לו ולא היה צוה באיסור הוספה
בשעת פרעון. (וודאי אי נימא כהאמר"ב לק"מ מה
שרבינא היה שאל את רב אשי מה הדין ציין, שהרי אליצא
דהאמר"ב לכא' היה לו צד להחזיר את היין עד שרב אשי
חידש לו שהיין מותר).

וב"מ חידש כאן השער דעה סברא אחרת
כדי לפסוק בדעת החוו"ד שאין חיוז
להחזיר מה שהוסיף לו על החוב בשעת פרעון
(ולא נודע לו עד לאחר מיקו). שהשע"ד טען שאם
רבנן תקנו לאיסור בשעת פרעון מחמת שמחזי
כריבית היינו אך ורק שבשעה שהלוה נותן את
הפרעון למלוה נראה שמוסיף לו, אמנם
בכה"ג שלא ניכר לו ולא ידע על ההוספה
אלא לאחר מיקו, כ' בזה השע"ד שאין כאן
איסור כלל של הוספה בשעת פרעון. ומש"ה
צידד שודאי אין עליו חיוז להחזיר אע"ג
שמקודם לא קנה את ההוספה [כי לא הכיר
בה]. נמצא לפי דבריו שמה שכתב הרא"ש
שהוספה בשעת פרעון מחזי כריבית לא רק
שהוא תקנה בפנ"ע של רבית וכנ"ל, אלא
שהוא גם תנאי באיסור שלא אסרו אלא בשעה
שניכר במסירת הממון מהלוה למלוה.
[ולהמשך הדיון צריכת מאוחרת והאיסור
להוסיף בשעת פרעון עי' לקמן סי' קע"ז
סעי' י"ט]:

סימן ק"ס ס"ז

איסור להוסיף בשעת פרעון גם אם היה רגיל

מקודם

ע"י לעיל סעי' ד' מו"מ באיסור להוסיף בשעת פרעון, והערנו שם מדברי הגר"ז (סעי' ז') שפסק בהדיא שגם בכה"ג שהיה רגיל מקודם אסור להוסיף בשעת פרעון. ולא אשכחן חולקים על דברי הגר"ז, ועי' לעיל מש"כ באיסור הוספה בשעת פרעון כדי לפרש מדוע אין להתיר כאשר היה רגיל מקודם. ויש להוסיף כאן בקצרה שאע"ג שהיה רגיל מקודם מ"מ הוספה בשעת פרעון מחזי כמוסיף מחמת הלואה.

ויש להביא ראיה מוכרחת לדברי הגר"ז מדברי הראש' שחילקו בין מקח וממכר לבין דרך הלואה גבי עובדא דרבינא. (עי' בב"י מש"כ לעיל סעי' ד' על דברי הגמ' שם). והנה אם אפשר לחלק בין היכ"ת של רגיל לאינו רגיל, א"כ איך שייך לחלק בין חוב דרך מקח ולהתירו כי לעולם י"ל שהיה רגיל מקודם ולכן יש התיר של אחולי הוא דקא מחלי גבך.

ונר' להביא עוד ראיה ממה שקיי"ל שאע"ג שרגיל לתת לו מקודם [או שאנן סהדי שהיה עושה לו בלא"ה] מ"מ אם התנו מתחילה אסור להוסיף לו מה שהיה רגיל מקודם, שעי' ברמ"א סי' קס"ו ס"ג וגם סוף סימן ק"ס ש"כ בהדיא שאסור בכגון דא. וא"כ הרי מבואר שאסור אם עושה לו מחמת הלואה ג"כ, אע"ג שבלא"ה היה עושה לו.

שאה"נ שהתנה וא"כ מוכח שנותן לו מחמת הלואה אמנם אכתי היה נותן לו בלא"ה וא"כ לכאור' הוי היכ"ת שנותן לו גם מחמת הלואה [וכלו' לז' סיבות מוסיף לו]. וא"כ הה"נ גבי הוסיף בשעת פרעון שמחזי טפי כמוסיף מחמת הלואה, שאע"ג שהיה נותן לו בלא"ה מ"מ גם מחמת הלואה הוא נותן לו, וק"ל.

עוד היכ"ת שיש איסור בתוספת גם כאשר היה רגיל מקודם

והנה בסעיף דידן מבואר עפ"י דברי הראשונים על הגמ' בפא"נ (סד:) שאסור למלוה ליהנות מהלואה שלא מדעתו. ופירשו הראש' שמאחר שהמלוה נהנה בלא דעת הלואה ע"כ נראה שסומך על הלואתו. ועוד תירצו שם ש"ל דמילתא דפרהסיא שאני ולכן אע"ג שבעלמא מותר ליהנות מהלואה אם היה רגיל מקודם מ"מ במילתא דפרהסיא דאושא מילתא אסור ליהנות ממנו אע"ג שהיה רגיל מקודם. ושני התירושים הובאו לדינא כאן בסעי' ז'.

ולבאו' יסוד שני תירושים אלו הוא שאע"ג דאיכא למימר שהיה מוסיף לו גם בלא"ה [כלומר גם אם לא הלוהו] מ"מ התוספת מתייחס להלואה, או משום שאנן סהדי שהמלוה סומך דעתו על הלואתו או משום שבה"ג דאושא מילתא על כרחך יבואו להתייחס את התוספת להלואה. ויש

לדמותו ליסוד דלעיל לגבי הוספה בשעת פרעון שאסור גם אם היה רגיל מקודם.

ויל"ה"ע שאפשר לפרש את יסוד הנ"ל ב' אופנים, ולכא' מתלא תלי במח' הפוסקים אם יש איסור לכוון להוסיף מחמת הלואה בכה"ג שנתן סתם ולא נר' כהוספה מחמת ההלואה. שלעיל ס"ו פסק הרמ"א שמותר להוסיף רבית מאוחרת אם נותן סתם ולא מפרש שנותן לו מחמת ההלואה, אבל נח' הפוסקים מה הדין אם נותן סתם ומכוון להוסיף מחמת ההלואה. רעק"א וחוו"ד וכו"פ כולו פירשו בסעי' ו' שהרמ"א מיקל גם כאשר מכוון להוסיף מחמת ההלואה [וע"ע בט"ז מש"כ אליבא דהטור], אבל החכמ"א (כלל קל"א ס"ח) והגר"ז (סעי' ז') נקטו שהעיקר כהש"ך שהחמיר לאסור אם מתכוון להוסיף מחמת ההלואה. [ואז"ל שהגר"ז ריבלין והגרע"ז אויערבך שליט"א שניהם הורו לי שהעיקר כרעק"א וסיעתו וכמשמעות הרמ"א ודלא כהש"ך, והוא שאם מוסיף בסתם אחר שעת פרעון כוונתו לא מעלה ולא מוריד ומותר בכל אופן (אא"כ נחשב למתנה מרובה והכל לפי הענין)].

שלפי הש"ך והנך פוסקים שהחמירו להוסיף כאשר הלואה מכוון להוסיף מחמת ההלואה א"כ יש לפרש יסוד הנ"ל [גבי הוספה בשעת פרעון והנאה שלא מדעת הלואה ומילתא דפרהסיא] שאסור כל זמן שנקטינן שע"כ יש לו כוונה גם מחמת ההלואה אע"ג שהיה רגיל מקודם. ולפי

הפוסקים שהצינו אליבא דהרמ"א שמותר להוסיף רבית מאוחרת בסתם אפי' אם כיוון מחמת ההלואה א"כ יש לפרש יסוד הנ"ל שלפעמים ניכר מתוך מעשיו שנותן מחמת הלואה ודומה למפרש וכמו שכ' הרמ"א גופיה גבי מתנה מרובה. ומש"ה יש לאסור אפי' היה רגיל מקודם גבי הוספה בשעת פרעון והנאה שלא מדעת הלואה ומילתא דפרהסיא כי דומה למפרש שנותן לו מחמת ההלואה כאשר מוכח שיש לייחס את נתינת הוספת ההלואה.

והשתא דאחית להכי יש לפרש מדוע שיך לאסור בצירים הנ"ל אפי' היה רגיל מקודם, ומ"מ כל זמן שמעותיו צידו מותר להוסיף (כדאשכחן לקמן סעי' י' וסעי' י"א) אע"ג שהצ"י בכמה מקומות צידד שיש בזה איסור תורה אם מוסיף לו כל זמן שמעותיו צידו (וע"י לעיל סעי' ד' מש"כ שם על הק' דצרי צ"י). שי"ל שאין איסור להוסיף אא"כ יש לייחס את הנתינה להלואה, ומתלא תלי בעת נתינת הוספת או אופן הנתינה, ולכן אם רגיל מקודם ונותנו לו סתם כל זמן שמעותיו צידו י"ל שלא הו"א נתינה מחמת ההלואה. ואע"ג שהצ"י צידד שאם צהדיא נותן מחמת ההלואה [וכגון שמפרש שנותנו מחמת ההלואה] יש בזה איסור תורה, לק"מ, שי"ל שהצ"י ס"ל שכל תשלום צעד הלואה עפ"י דין הוא בתורת רבית ולכן אסור. (ויש לדמות סברא הנ"ל אליבא דהצ"י לדברי החזו"א ואף שפירש כל חוב רבית, ע"י לקמן סי' קס"א ס"ד מו"מ בדבריו ובש"פ):

סימן ק"ס ס"ז

מו"ז בדברי רעק"א שההלואה שקיבלה בשכר
הלואתו הוי ר"ק וצ"ע עמש"ב שצריך להחזיר מה
ששוה וגם ריוח שהרויח

עי' ברמ"א כאן שמציא ב' שיטות צענין
מלוה שאמר ללוה שילווה עתה כדי
שיחזור וילווה פעם אחרת [לאותו סכום
ולאותו זמן]. ועי' בצ"י שמציא את דברי
הראשונים וקצת מנימוקן, ולכא' פשוט
שלמ"ד שאוסר בגוונא הנ"ל היינו משום שגם
הלואה היא לקיחת שכר הלואתו ודמי לשאר
אגר נטר דבעלמא. אמנם מש"כ רעק"א על
הך מ"ד לכא' ז"ע. שרעק"א כתב שלמ"ד
שהוי אגר נטר א"כ דינו כר"ק היוצאה
צדיינין, ולכן יש לשום כמה שווה מה שהלוהו
וחייב להחזירו כשומא זו. ועוד כ' רעק"א
עפ"י דברי המשל"מ (פ"ו הל' מו"ל הי"א) שיש
לו להחזיר את הריוח שהרויח כי התורה לא
אסרה רק במלוה מדעתו אבל זה אין דעתו
כלל להלוות לו רק צורך תשלומי רבית ואין
שם הלואה עלה והוי כשולח יד במעות שצידו
דמותר לקבל הרבית. ומסיק שם שצ"ע לדינא.

ולבא' ז"ע בתרתי. חדא שלכא' י"ל שאין
לחייבו להחזיר את שומת ההלואה
שהרי לא קנץ הך שומא (אלא טובת הנאה בעלמא
היא, ובאן לכא' לכ"ע יש לפרש כהט"ז סס"י ק"ס שלא
שייך לכאן סוגית טו"ה ממון, ועי' לקמן בדברי האג"מ
צענין שהוא כעין טו"ה שחייב א"ע להלוות לו), ודמי
למקדש במלוה שלא נתן המקדש השתא ולא
מידי. וא"כ אין נחשב שומת ההלואה כקניינת

ממון לחייבו להחזירו. ואע"ג שאשכחן שמזיק
חוב חצירו חייב לשלם שומת החוב כדאיתא
בריש מכות בסוגיא דעדים זוממין, הא שם
הוי מדין מזיק. שאע"ג שלא ניתן לו מידי
בתחלת החוב מ"מ אחר נחשב למזיק כאשר
מפסיד את חובו של חצירו. ועוד יש לחלק בין
היכ"מ שלכתחילה יש לחשב שומא לבין כאשר
שומת החוב אסורה. ומש"ה יש לחלק בין
מכירת חוב (שיש לו מחיר בשוק אלא שגוה"כ מיעטה
מכירת שטרות מאונאה) או מזיק חוב (כנ"ל) לבין
הלואה. שהרי בהלואה התורה אסרה שומא
זו, וא"כ אין אפשר לחייב את המלוה הראשון
(שבהלואה השניה הוא הלוה) להחזיר שומת
ההלואה הרי התורה אסרה שומא זו.

ועוד קשה על סיפא דרעק"א, על מש"כ
עפ"י המשל"מ (שם) שיש לזה (מלוה
הראשון) לשלם הריוח שהרויח לזה (לוה הראשון)
וכשולח יד במעות חצירו. שעיין במשל"מ שם
שמציא את דברי המרדכי בשם רב האי גאון
דאירי בשולח יד בממון חצירו [וכגון
בפקדון], וא"כ ז"ע על רעק"א שמדמהו
לכאן דאירי בהלואה. ואמנם שרעק"א נשמר
מדבר זה שכתב שאין שם הלואה עלה והוי
כשולח יד במעות שצידו דמותר לקבל הרבית,
מ"מ זע"ג שהרי ודאי ליה הראשון נתן לו
מדעתו את הממון ולא בתורת גזילה לקח
[מלוה הראשון] את הממון, וא"כ ע"כ הויא
הלואה. שודאי נתן לו להוצאה וברשות, וא"כ
היינו הלואה ממש, וז"ע.

ז' קושיות הנ"ל ברעק"א חדא מתרנח חזרתה, שהרי אם לא הו"א הלואה וכמ"כ בסוף דבריו א"כ ודאי לא הו"א אגר נטר בזה שחייב להחזיר את השומא, וק"ל. אכן ז"ת וכו"ל, איך שגא מעות הלואה זו משאר ממון שניתן להוצאה.

ומה שגר' לומר בזה הוא שרעק"א ס"ל שיש כאן ז' ענינים שלא תלויים זה בזה, חדא מה שנעשה בין שניהם [וכגון מה שקצ"ו והסכימו ביניהם], ועוד איך להגדיר דין הממון. שלפי רעק"א אפשר להיות היכ"ת שממון ניתן להוצאה ומ"מ מאחר שאין ברצון המלוה להלוות אין כאן הוצאה. ולכא' מוכח לחלק כן בדעת רעק"א, שהרי ודאי לא משמע בדבריו שהמלוה הראשון שהוא עתה הלוה הו"א גזלן (שיש לו צידו כספו של חזירו) דא"כ היה חייב לשלמו את הקרן מיד, ולכא' פשיטא שאין לו להחזיר את הקרן עד שעת פרעון. ויתר ע"ז כל החיוב להחזיר את השומא הוא מפני שדיינין את הממון כדבר הניתן להוצאה, וק"ל. א"כ נמצא שהמעות הם צידו ברשות וגם ניתנו להוצאה עד שעת פרעון ומ"מ כ' רעק"א שאין כאן הוצאה. והיינו כנ"ל שס"ל לרעק"א שז' ענינים הנ"ל לאו תליין הא בזה. ולכן בנ"ד ס"ל לרעק"א שאמנם שהכסף ניתן להוצאה כשאר הלוואות מ"מ המלוה [שהוא הלוה הראשון] לא מלוה עתה ברצון אלא שנתן את כספו כהלואה דרך תשלום הרבית שחייב א"ע לשלם לו.

וממילא ס"ל לרעק"א שיש לו ללוה [שהוא המלוה הראשון] לשלם שומת

[וצ"ע כי דבר מוסכם הוא לכל שאסור לקחת הריוח שהריוח גבי הלוואה, שעי' ברמ"א חו"מ (ס"י רנ"ז ס"ו) שהתיר דוקא אחר תביעת המפקיד, ועי' בש"ך שם בשם מהרש"ל שהחמיר גם בזה וכ' שדמי למצטל כיס חזירו שפטור, וע"ע בפ"ת שם שמציא את דברי החת"ס חו"מ ס"י קע"ח שמאריך בצמח דינים של מצטל כיס חזירו. אכן מה שיצא מכל דבריהם הוא שודאי אסור לקחת ריוח שהריוח גבי הלוואה וכאשר מצוה צמרדכי שם].

ושו"ר שהאג"מ צו"ד ח"ג (ה' ריבית הערה ט') הוקשה לו טובא בהבנת דברי רעק"א הנ"ל, ובפרט הקשה ליה טובא שלכא' נ"ד הו"א הלוואה כשאר הלוואות בעלמא ואיך חילק רעק"א בינו לבין שאר הלוואות. ועיי"ש שז' שאלע"ג שאינו כדאי להכריע ספיקת רעק"א, מ"מ נר' לו שודאי אסור למלוה הראשון לשלם רבית (ולענ"ד שכוונתו גם לאגר נטר של השומא וגם לריוח שהריוח) אע"ג שבעלמא מלוה חייב להחזיר את הרבית, אלא שהוסף האג"מ, וז"ל, אצל אולי שייך לחייבו להחזיר ולהלוות לו כשיצטרך, עכ"ל. וכ' שם לפרש את דבריו שאם היתה בנ"ד קניית רבית לא הו"א אלא בענין זה שחייב א"ע בהלוואה כשיצטרך.

יישוב לדברי רעק"א הנ"ל

בתוך חומר הקושיא, וגם מפני שרעק"א גופיה כ' שאין שם הלוואה עלה ומש"ה דימה נ"ד לדברי המשל"מ, יש להאריך קצת בפירוש דבריו. וילה"ע שלכא' ו

הלואתו ולא דמי לשאר הלואות שאסור ללוה לשלם למלוה את שומת ההלואה. כי זכה"ג שמשלם עבור תשלום דבר אחר א"כ אינו נותן את כספו כדי להלוות אלא כדי לקיים את מה שקנץ. ולכן ס"ל לרעק"א שמעות אלו אמנם שניתנו להוצאה אכן אין עליהם שם הלואה. והסכום שקנץ לו המלוה הראשון להוסיף על פרעון הלואתו ודאי לא הוא סכום קרן ההלואה שציקש ללוות ממנו שהרי הוא מחייב א"ע להחזיר את הקרן, אלא הסכום הוא שומת ההלואה, וק"ל. ולכן ס"ל לרעק"א שיש לחייב את המלוה הראשון לשלם לו הך שומא.

בש"ך (חו"מ סס) שחולק עפ"י מהרש"ל (ב"ק פ"ט ס' ז') ופוסט גס בזה].

ולבן כ' רעק"א שאם הלוי הראשון עתה הלוי את הממון למלוה הראשון רק משום תשלומי רבית, הרי אע"ג שנתן את הממון להוצאה, מ"מ לא היה צרכו שהלה יחזיק בממונו בתורת הלואה כדי שלא יוכל איהו גופיה להרויח בממונו. ולכן כ' רעק"א שצ"ע לדינא אם יהיה חייב המלוה הראשון להחזיר ללוה הראשון את ההרחה שהרויח בחלק מחיובו להחזיר את הר"ק שקנץ.

[וילח"ע שהאג"מ הנ"ל כ' שרעק"א הסתפק לדינא מחמת שלא היה צורך לו אם סבירתו נכונה שלא הויא הלואה, ומש"ה לא הכריע. וכלו' שהאג"מ משמע שרעק"א הסתפק ביסוד הנ"ל גופיה אם אפשר לחלק בין דין הממון לבין מה שנעשה ביניהם, ש"ל שאם ודאי הוי להוצאה א"כ ודאי יש כאן הלואה ביניהם. אכן לכא' לשון רעק"א לא משמע שמסתפק בעיקר סבירתו דלאו הלואה הויא, אלא נר' שרעק"א הסתפק לדינא מחמת כי כל פעם שאדם עושה דבר מחמת סיבה וכוונה אחרת יש לדון אם סוף סוף נימא שנעשה מדעתו ונחשב כעושה מרצונו. שסברת רעק"א מתלח תלי בזה שאינו רוצה שממונו יהיה ציד חצירו (כדי להפקיע ממנו שם הלואה), וא"כ סוף סוף אחר שנתן לו את ההלואה מאן נימא לן שלא נחשב עי"ז שההלואה נעשית מרצונו. דהא ודאי שהממון לא הוי גזל צידו, ומותר לו להוסיף, וא"כ י"ל ג"כ שיש לו שאר דיני מלוה שנעשה צרכו

ומביל"א ניחא גם מה שדימה רעק"א את דבריו לדברי המשל"מ שאירי צידון של פקדון שנמנא ציד הנפקד, וכנ"ל. שאמנם שהכסף ניתן להוצאה ולכן פשיטא שלא הוי כשאר פקדון הנמנא ציד חצירו מ"מ ס"ל לרעק"א שיש צד שזה בפקדון דעלמא ובמעו' צנ"ד. שעיין בחו"מ (סס) שמבואר החם שהצד לחייב את הנפקד לתת את מה שהרויח למפקיד הוא משום שאין לו להרויח מממון חצירו נגד רצונו. ולכן כ' רעק"א שמאחר שלא הויא הלואה וכנ"ל אלא תשלומי רבית א"כ הממון לא נמנא ציד הלוי צרכו המלוה בתורת הלואה. ולכן אע"ג שבעלמא אמרינן המצטל כיס מחצירו פטור, ועוד נוסף לזה מה שהתורה אסרה אגר נטר גבי הלואה, מ"מ היינו דוקא כאשר תוצעו לפרוע את חובו שמתחלה נתן לו כסף להוסיף ובתורת הלואה. אמנם אם לא היה חפץ שיחזיק בממונו והלה אינו מחזירו, הרי בזה פסק הרמ"א שחייב להחזיר מה שהרויח. [עי']

המלוה והוא שאסור לשלם ע"ז אגר נטר ולתבוע הרווחות שהרויח]:

הערה על דברי רעק"א הג"ל מדברי החו"ד בענין מבטל כים חבירו ובענין אגר נטר

י"ח"ע דמה שאשכחן כאן בדברי רעק"א שיש היתר להחזיר שומת ההלוואה אע"ג שיש איסור אגר נטר דמי ליסוד החו"ד ס' קס"ח סק"ד. דעיי"ש בחו"ד שצא לפרש אימתי אמרינן המבטל כים מחזירו פטור ואימתי מחייבין את המזיק לשלם את מה שמנע מהזעלים את ממונם כדאיתא בריש מכות. אכן דברי החו"ד קצת חולקים על דברי רעק"א ולכא"ר רעק"א אולתם כשיטתו הכא (כדנפרש בסמוך), שעיי"ש שרעק"א משיג על דברי החו"ד דהתם.

וה"ל החו"ד שם, אמנם דברי הגהמ"י שהביא הב"י במ"ש במעבז מעות שכירות דחייב ליתן הריח תמוהין דבריו דמאי שנא ממבטל כיסו של חזירו דפטור, וכבר הרגיש בזה המשל"מ בפ"ז מהל' מלוה ולוה הלכה י"א, ולפע"ד נראה דל"ק כלל דדוקא במבטל כיסו שלא השתמש בו ולא נהנה ממנו פטור, דהא דין המבטל כיסו נלמד מהא דהמקבל שדה והוצירה ומזה למדו ג"כ למגרש חזירו בציתו וסגרו וצוה דוקא כשלא נשתמש בו אבל אם נשתמש או נהנה בו ודאי דחייב לשלם מה שהיה שוה לשכר דאפילו גברא דלא עבד למיגר הדך בחצר דקיימא לאגרא חייב ליתן מה שהיה שוה לשכר, ולוה מציא ראייה מהא דמכות דמעו

כקיימי לאגרא חשיצי וכו', עכ"ל. ואמנם שהחו"ד איירי בענין אחר ממש"כ רעק"א כאן חזינן מיהת דדבריו שאיהו ג"כ מודה לדברי רעק"א ששייך לחייב אגר נטר בתורת תשלום עפ"י גמ' ריש מכות.

אלא שילה"ע שהחו"ד ס"ל שהך חיוב תשלום הוא רק בכה"ג דנחית אדעתא דאגרא דהיינו שלקח את ממון חזירו כדי להרויח בו ולא בכה"ג שהשתמש בזהם לזרכו. וז"ל החו"ד שם, אבל בסתם חלינן דנחית אדעתא דאגרא ומש"ה פסק באמת [בחור"מ] בסי' רצ"ז סעיף ז' בזה"ה דאם אמר בפירוש שמחשקן בו לזורך ענמו שא"ל ליתן הריח והוא מטעם דהוי כנחית אדעתא דגולנותא, אבל בסתם לא חשבינן ליה דנחית אדעתא דגולנותא, עכ"ל.

אמנם רעק"א השיג שם על דברי החו"ד הנ"ל על מש"כ לגבי דינא דהרמ"א בחור"מ שם, וז"ל, שם לא נזכר חילוק זה רק בסתם פקדון, אבל בתבוע פקדון להרויח בזה והוא מעבז אותו משמע שם דאף בנתעסק בזהם לזורך ענמו חייב ליתן הריח, עכ"ל. וגר' לפרש שרעק"א לשיטתו אול דס"ל שאין איסור לחייב אגר נטר בכה"ג דהוי בתורת תשלום אע"ג שהתורה אסרה אגר נטר דחוב (וכאשר הארכנו לעיל בדבריו). אמנם החו"ד חולק על נקודה זו וס"ל שאסור לשלם אגר נטר על חוב אפי' בתורת תשלום, וז"ל החו"ד שם, ומ"מ אינו חייב ליתן כשלא הריח דא"א לומר דנחית אדעתא דאגרא דהא אסור לישראל ליתן אגר נטר ממעות וכו', עכ"ל.

לפי הנ"ל נמצא שנחלקו רעק"א וחוו"ד גבי אגר נטר על חוב כאשר הוי צמורת תשלום. ולכן החוו"ד לשיטתו לא התיר אלא כאשר אין איסור אגר נטר וכגון גבי דמי שכירות ומעות עכו"ם כמש"כ שם בהדיא. משא"כ רעק"א שחולק כאן השיג על החוו"ד שם וכ' שגם צכה"ג שהשתמש צמעות לנרכו ולא להתעסק גם בזה שיך תשלום של אגר נטר, ודוק:

לאסור הלוני ואלוך, שהרי גם המתירין כאן בהלוני ואלוך מודים שרצית דברים אסור [דהא איתא בהדיא צמסנה וצברייא צשילהי פירקין]. ולכן נע"ק על הגר"א שמשמע שרצה להוכיח דאסור כשיטת האוסרים עפ"י הך סברא [וכהר"א ש], וכו' ודאי נ"ת איך פירשו שיטת המתירים את החילוק בין הכא לבין רצית דברים.

פירוש פלוגתת הראשונים בהלוני ואלוך וכו' מ
בראית ספה"ת מהמושנה דניכוש ועידור

ע"י צב"י כאן שמציא את דברי ספר התרומות (שער מ"ו ח"ד סי' י') שכתב שמוכח מדברי המשנה סוף פרק איזהו נשך (ע"ה) שמוותר להלוות לחצירו ע"מ שחצירו ילוה לו לאחר מיכן, וצ"א ספה"ת שיש ללמוד משם שמוותר להלוות דוקא אם היא שוה בשוה, אמנם להוסיף על הלוואת חצירו אסור. והצ"י מציא את דברי המרדכי שכתב שאסור להלוות ע"מ שילוני, עיי"ש.

וע"י צפנים בלשון ספה"ת (שם) שמדגיש מה שמוצא צב"י כאן בקצרה, והוא שבלאו הך משנה בסוף פירקין הו"א שאסור להלוות ע"מ שתלויני. ולכא"ו דבריו נע"ג, שהרי איך אשמעין ממתניתין שם שיש להתיר הלוני ואלוך. והנה הנד לאסור הוא לכא"ו מפני שאסור לקחת שכר הלוואה וכמש"כ הרמ"א כאן והש"ך סקי"ד, הלכך להלוות בחזרה יש לאסור כי מה לי דבר אחר ומה לי הלוואה. (וע"י לעיל במו"מ באריכות בדברי רעק"א ואג"מ בענין שכר הלוואה צ"ד). ולכא"ו הנד לחלוק ולהתיר הוא מפני שהלוואה לא דמיא כלל לשכר, שהרי אינו מקבל ממנו ממון כי חייב להחזירו. ואע"ג שיש שומא להלוואה (כדאיתא ריש מכות ועוד מקומות וכנ"ל) מ"מ הך שומא נאסר וא"כ י"ל שאין כאן ריבית כלל. וא"כ איך מוכח צמסנה שם לאפוקי מצד איסור דהנ"ל ולצד כד היתר הנ"ל שיש להתיר משום שהלוואה לא נחשב לקבלת ממון (וממילא לא היא שכר הלוואה בנידון דהלוני ואלוך), ונע"ג. וכה"ק המחנ"א (סי' ב') על דברי ספה"ת.

וע"י צרמ"א כאן שמציא את צ' השיטות אם יש לאסור הלוני ע"מ שאחזור ואלוך, עיי"ש. וע"י צגר"א (סקט"ז) שכתב שהעיקר כסברא ראשונה לאסור משום שקיי"ל שרצית דברים אסור וא"כ הה"נ בזה יש לאסור אע"ג שאין כאן נשך או תרצית. וסברת הגר"א היא עפ"י תשובת הרא"ש (כלל ק"ח אות ט"ז) המוצא בדרכ"מ כאן שכ' שאם רצית דברים אסור כ"ש שאסור לחזור ולהלוות לחצירו. ולכא"ו ק"ק דברי הגר"א שמשמע שאם קיי"ל שרצית דברים אסור א"כ ודאי יש

ובמה שגר' לומר בזה הוא שספה"ת לא ס"ל כמש"כ צמרדכי שהלוני ואלוך נחשב

לשכר הלואה, שלעולם י"ל אליציה דהלואה אינה ממון שהרי חייב להחזירו ומשום שהיה לספה"ת צד אחר לאסור גבי הלוי וללון הציא את המשנה שם. [וכלו' שלעולם לא כיוון להוכיח מהמשנה שהלואה לא נחשבת לממון כי ודאי לא מוכח מידי לגבי שכר הלואה במשנה דניכוש ועידור]. אלא י"ל דספה"ת ס"ל שהצד לאסור גבי הלוי וללון הוא משום ש"ל שאסור להחזיר לו טובה תחת מה שהוא שהמלוה הראשון עשה לו טובה. [ולכא' דברי ספה"ת הן כדעת תשובת הרא"ש (כלל ק"ח אות ט"ז), שכתב שם שהטעם לאסור הוא משום כ"ש מרבית דברים (ועי' בסמך מו"מ דדבריו). ומדברי הרא"ש מבואר שלא אסר מחמת שכר הלואה, נמצא שהרא"ש וספה"ת שניהם מודו שהתנאי להלוותו לא הוא שכר הלואה, אלא ש"ל שנת' הרא"ש וספה"ת אם יש לאסור כאן מחמת רבית דברים].

ולפ"ז ניחא מש"כ ספה"ת שמוכח מהמשנה שמותר. שהרי מלאכת חזירו הוא חוב שהוא חייב לו, ואם מותר לומר לחזירו שהוא ישלם לו בעבור מלאכתו לא רק הכסף שחייב לו אלא גם להטריח לו כמו שהוא טרח בשבילו, א"כ חזינן מיהת שמותר להתנות שיחזיר לו את הטובה שעשה לו אע"ג שהוא חייב לו כשאר ליה. וא"כ הה"נ גבי הלוי ע"מ שאחזור וללון שמותר להתנות כן. (וודאי שאפשר לחלוק על ספה"ת ולומר שלהלוות נחשב כנתינת ממון ולכן הוא שכר הלואה ולא דמי כלל למשנה, אכן אליצא דספה"ת כן נר' לפרש את דבריו).

אמנם היינו דוקא צאתו סכום כמש"כ ספה"ת שם, אבל להלוות מאה ע"מ שיליה לו מאתים כתב שם ספה"ת שזה אסור. שכמו שהמשנה מתרת דוקא אותה מלאכה (ולא מלאכת רביע תחת מלאכת גריד) הה"נ אין היתר גבי הלואה אלא לאותו סכום. אבל לכא' קשה איך לומדים ממתניתין הך איסור, הרי גבי תשלום מלאכת חזירו ודאי אסור לקצוץ לשלם מאתים לחוב של מאה לאחר זמן, אמנם גבי הלוי וללון הרי הלואה שניה לא הוי תשלום הלואה ראשונה וא"כ י"ל שמותר גם להלוות סכום יותר גדול. ועי' בגדו"ת שם שמקשה הכי על דברי ספה"ת, ועיי"ש מש"כ שמ"מ לדינא אסור משום מחזי כריצית לתת סכום יותר גדול בהלואה שניה כי קרוב השני לריוח יותר מן הראשון. [ועי' לקמן בסמך מש"כ לפרש את דברי ספה"ת צוה. וע"ע בגדו"ת מש"כ בענין זמן ההלואה, ואימתי אפשר להלוות לו לזמן יותר ארוך ממה שהוא הלוהו].

עב"פ השתא דאיתת להכי יש לצאר פלוגתא הראשונים בענין הלוי וללון ואם יש היתר בנ"ד אע"ג דלכ"ע יש איסור של רבית דברים. שלפי הנ"ל יש לפרש שאפשר להוכיח מהמשנה של החלפת מלאכות כגון ניכוש ועידור שאין איסור להחזיר לו תוספת מחמת טירחת הענין [דהיינו להוסיפו טירחת תחת טירחתו]. שכל מה שלא נחשב לגוף ההלואה י"ל שאין צוה איסור כלל. וכלומר שמלצד שכר תשלום תמורת המלאכה שעשה בשבילו יכול להוסיף לו תוספת צוה שחייב א"ע לעשות גם הוא מלאכה לחזירו. שהרי לכא' מלאכה

ששוה מאתים זוז אם יתן לו צעד זה גם הוא מלאכה לחצירו ששוה מאתים זוז [וכגון שחצירו נכרך להך מלאכה] במקום לשלם לו מאתים זוז כסף הרי קיבל חצירו הטבה שלא יצטרך למצוא פועל ושאר טירחות כיוצ"ב השייכות למי שנכרך לאיזה מלאכה. ולכן נר' שזוהי כוונת ספה"ת שהה"נ גבי הלואה אפשר להחזיר לו הטבת הלואה כי רק שוויות גוף הדבר שחייב לו נכלל בדין אגר נטר. ואם קיי"ל שהטבת הלואה אינה חשובה ממון שש"פ כי חייב להחזיר את ההלואה [וכנ"ל שנח' הראשונים בזה], א"כ לא שייך לאסור אלא מצד הטבה של ההלואה. ועל זה מביא ספה"ת ראייה מהמשנה שמותר להוסיף תוספת מחמת הטבה שאיננה גוף הדבר שחייב לשלם לו ואין לחשוש לתוספת זו.

ולבאו' יש לפרש את דברי המרדכי ג"כ כעין סברא הנ"ל. שעי' במרדכי שכתב שיש להוכיח להיתר כדעת הממחירים בהלוני ואלוץ מהא שכל יום באותה תקופה לא היו ממש אותו אורך, שהרי כל יום הוא קצת יותר ארוך מיום שלפניו או להיפך. וא"כ איך התיר המשנה גם בזה, הא סוף סוף הוא קוץ להוסיף קצת על מה שחצירו נתן לו. [וכן פירש רש"י את הרבנותא של מתיבתא שצא להתיר באותו מלאכה באותה תקופה]. אלא צ"ל שמאחר שהיו אותו תשלום של מלאכה (כי לא מוסיפים שכר מלאכה לכל דקה שנתוספה על היום) א"כ כל הוספה אחרת נכלל בהיתר שמותר להוסיף לו צעד מה שטרח לו חצירו.

ולפי כל הנ"ל יש לפרש את דברי הגר"א הנזכרים לעיל שמכריע את פסקי הרמ"א עפ"י דין איסור רבית דברים. שענין זה של תוספת הוא מה שהגר"א מביא מהמרדכי דאיכא רבית דרבנן שאין צו נשך ותרבית, דאיכא למימר שאסור משום רבית דברים. דאע"ג דלכ"ע ודאי יש איסור רבית דברים כאשר מוסיף למלוה דברים עבור ההלואה שהלוה לו, מ"מ נח' הראשונים (ספה"ת והרא"ש) אם יש לאסור גם צבה"ג שאינו נותן לו [אפי' בדיבור] הוספה על מה שהלוהו, רק שע"י דיבור או טירחא הלוה מכיר את הטבת או טירחת המלוה [שלא הוי חלק מגוף ההלואה]. (וכל הנ"ל הוא דלא כהמרדכי דס"ל שיש כאן ר"ק כי הלוני ואלוץ נחשב לשכר הלואה. וע"ע לקמן מו"מ בדברי הראש' הממחירים וס"ל שאסור ללוה להתנות שיחזור וילוהו). ועל מחלוקת זו הכריע הגר"א שיש לאסור כי נכלל תוך איסור רבית דברים.

אבן היתר הנ"ל הוא דוקא להוסיף לו כמו שהוא טרח לו, שאם יוסיף לו יותר ממנו י"ל דע"כ נחשב להוספה מחמת הממון שנתן לו. וא"כ מצוה מדוע ספה"ת לא היה לו קשה קושיית גדו"ת הנ"ל, שהרי ודאי נחשב להוספה יתירה אם מטריח את עצמו להלוות לחצירו סכום יותר גדול ממה שחצירו נתן לו. וכן לכא' מוכח בדברי ספה"ת שם (ולאפוקי ממש"כ גדו"ת הנ"ל) שמדמה את הלואה של מאה ע"מ שילוה מאתים למלאכת גריד ע"מ שיעשה לו מלאכת רביעה.

מו"מ בדעות הרא"ש ומרדכי החולקים על ספר
התרומות

אבן הרא"ש (משוזה כלל ק"ח אות ט"ז) ס"ל
שודאי גרע מרביית דברים, ואם אסור
לומר לו דברי זרבה וכיוצ"ב א"כ כ"ש שאסור
לנדור להלוות לו כסף. ולכא' נראה שהרא"ש
חולק על יסוד ספה"ת (ולא שמחמיר מחמת טעם
אחרת) וס"ל להרא"ש שאסור לעשות לו שום
הטבה או להכיר לו שום טובה מחמת שהוא
הלווה, כי הרא"ש סבר שלהחזיר הטבה ודאי
גרע מרביית דברים.

נמצא לכא' שגם הרא"ש חולק על דברי
המרדכי וס"ל שאין כאן קנינת ריבית
זמה שאמר שילוהו צעד ההלוואה. שאמנם
ששניהם אסרו דין הלויי ואלוה, מ"מ
הרא"ש מודה לדברי ספה"ת שאין כאן נשך
או תרביית זכה"ג שאמר שיחזור וילוהו. אכן
מ"מ ס"ל להרא"ש שיש לאסור מחמת רבית
דברים. נמצא שיש כאן מח' ראשונים בגדר
של רבית דברים ואם יש לאסור לא מחמת
שנותן לו דיבורים כגון שבחות והילולים
בנוסף להחזרת הקרן, אלא שיש איסור גם
להכיר בדברים את ההטבה שחזירו נתן לו
הלוואה. שלכא' במשנה ובגמרא סוף פירקין
אינו מצוה אלא שרשצ"י אסר רבית דברים
כאשר עושה לו חיזה פעולה כדיבורו או
שמכדו יותר ממה שהיה עושה קודם
שהלוהו. ולכן יש לאסור הלולים ושבחות
וכיוצ"ב ג"כ. אבל שיהיה אסור גם לעשות
חיזה דיבור או פעולה שמראה שמכיר את
הטבתו או טירחתו אינו מפורש בהדיא
לאסור.

נמצא שיש כאן שתי מחלוקות בראשונים.
חדא אם יש כאן ר"ק כאשר נודר
להלוות לו צעד ההלוואה, שהמרדכי ס"ל
שאסור כי נחשב לשכר הלוואה, והרא"ש
וספה"ת מקילין בזה. ואשכחן מחלוקת שניה
בראשונים [אליבא דהנך ראשונים דס"ל שאין
דין ר"ק בג"ד] שנחלקו אם הלויי ואלוה נחשב
לרבית דברים, וזוה נחלקו הרא"ש וספה"ת.

ולכא' על שאלה של ר"ק [וכגון שקצו
שתלויי ע"מ שאחזור ואלוה] יש
להחמיר מחמת ספד"א לחומרא, וכ"כ הגר"ז
בהדיא (אות ו' בה' רבית). וכן לכא' משמע
ברמ"א שפסק כהך מ"ד שאסור מחמת שהוי
שכר הלוואה, וכ"כ הש"ך סקי"ד. ורעק"א
כאן ג"כ פירש בהדיא שהוי ר"ק, וכן נוטה
החכמ"א בכלל קל"א סעי' י"ד. וא"כ יש
לאסור בגוונא שקצו להלוותו ע"מ שילוהו.

אמנם זכה"ג שלא קצו ואין לאסור אלא
מחמת רבית דברים או רבית
מאחרת זזה נר' שיש להקל כי ספד"ר
לקולא. וכך פסק שם הגר"ז בענין רבית
מאחרת. ואמנם שהגר"א כאן כ' להחמיר
מחמת רבית דברים ולדחות את דברי שאר
הראשונים עפ"י מש"כ הרא"ש, לכא' קשה
להכריע לחומרא מחמת טענתו, וכמו שהערנו
לעיל שספה"ת ודאי לא חולק על דין של רבית
דברים ומ"מ מיקל בג"ד. ועוד ילה"ע שדברי
הגר"א קצת קשים שאינה משמע שהטעם
להחמיר הוא משום רבית דברים, ולכא' **הרמ"א**
פסק להחמיר דוקא משום שיטת

המרדכי דס"ל שהי' ר"ק וכאשר פירש את שיטת האוסרים.

(ויל"ה"ע שהמציין ברמ"א כאן מביא את המרדכי וגם תש' הרא"ש למקור הרמ"א, ואיצרא ששניהם החמירו מ"מ הטעם שהביא הרמ"א הוא דוקא שיטת המרדכי. ואולי משום זה זיין את המראה מקומות האלו דוקא קודם שהביא הרמ"א את הטעם לאסור כי כוונתו שגם הרא"ש וגם המרדכי ס"ל שאסור, אע"פ שהטעם שמביא הרמ"א לא שייך לשניהם).

וא"ב לפ"ז היה נר' שאיסור של רבית דברים [המוצא בסעי' י"א] מוגבל דוקא להיכ"ת של נתינת כבוד וכיוצא בזה ואין איסור אם עושה או אומר דבר שמוכיח שמכיר את הטובה שלא היה חלק מגוף ההלואה. שלעולם י"ל שאיסור רבית דברים הוא להוסיף למלוה איזה דיבור טוב בעבור ההלואה שנתן לו. והראוני שכך הביא הגר"י רייזמן שליט"א בספרו על הלכות רבית בשם התורה תמימה (פ' כי תנא פכ"ג אות ל"ה). ועיי"ש בתורה תמימה שמסביר שלכאור' מה שנוהגין להודות למלוה הוא משום שמכיר את ההטבה ולא גוף ההלואה. והיינו כעין סברא הנ"ל אליבא דספה"ת. ומעיקרא כן נקט הגרש"ז אויערבך זצ"ל במנחת שלמה (מהדו"ק ס"י כ"ו) לחלק כנ"ל בין הכרת הטוב שעשה לו טובה לבין ההלואה, אמנם לאחר מידן כבר חזר הגרש"ז אויערבך מהך פסק מחמת דברי הב"י והגר"ז (עיי"ש בהערות, וע"ע בסמוך).

אבן מורנו הגר"א נזנל שליט"א [שהוא מוסיף תלמידי הגרש"ז אויערבך זצ"ל] אמר לי בהדיא שהוא פוסק להתיר וכדעת רבו קודם החזרה. ועי' בנתיבות שלום שמביא שגם הגרי"ש אלישיב זצ"ל הקיל באמירת תודה. ולעומת זה יש שהביאו את דברי האג"מ יו"ד ח"א סי' פ' כראיה שהוא אסר בזה, וכן לכאור' משמע בדבריו שם, אמנם קשה להוכיח איסור כאשר כל תכליתו שם הוא להתיר הודעה בכתב, עיי"ש. (שלכאור' היה אפשר לדחות את הראיה לאסור ולומר שהאג"מ ג"כ יש לו נדדים לקולא באמירת תודה, אכן סבר שהן קולות לא שייכים להודאה בכתב, ודו"ק).

ויש שרצו להוכיח לאיסור מדברי הגר"ז כאן שכו' שאסור להודות ולזכרו שיש בזה איסור באמירת תודה. ולכאור' י"ל שמשמע משם להיפך, שרק ע"י הודאה שהוא צידד עם החזקת טובה יש לאסור. וז"ל שם (אות ט'), ואין צריך לומר לקלסו בפניו או להודות ולהחזיק לו טובה או לזכרו בפניו על שהלוהו או על שהרחיב לו זמן וכו', עכ"ל. ולכאור' הטעם בזה הוא כנ"ל שאין לאסור רבית דברים אלא בכה"ג שהיא הוספה על הממון שהוא מחזיר למלוה. שלעולם י"ל שהחזקת טובה היינו שנותן לו הרגשה ע"י ההודאה שהוא חייב להחזיר לו ג"כ. ולפ"ז י"ל שהב"י ג"כ שמחמיר בהחזקת טובה היינו כנ"ל שעושה את עצמו כאילו יש לו להחזיר למלוה איזה טובה. וא"כ לק"מ דברי הב"י והגר"ז ולעולם יש לפסוק בדברי המנחת שלמה במהדו"ק שאמירת תודה לא נחשב לרבית

דברים וכמו שהקפיד הגר"א נבנצל שליט"א שודאי אין צוה איסור.

מחמת ההלואה וזה לכא' אסור (כחזרת הגרש"ז אויערבך עפ"י דברי הגר"ז).

מו"מ באמירת תודה בעלמא ויש לחלק בין גהוג בעולם לבין הטבה אסורה עפ"י דברי מרבה תורה וי"ל^ע שיש עוד היתר להודותו על מה שהלואה, והיינו שאמנם שיש איסור של רבית דברים לתת למלוה דיבור טוב (עכ"פ לפי הרא"ש), אמנם לא נכלל באיסור זה שיימנע מדיבור הרגיל שצ'לעו נחשב להנהגה רעה. ולכן פסק הגר"י קמנצקי ז"ל (כך אמר לי מו"ר הגר"א מ' קלוגמאן שליט"א) שודאי אין איסור לומר תודה, שהרי מי שלא אומר תודה התנהגותו היא רעה.

אבן הרצה טענו מנלן להתיר מחמת סברא זו שהרי איתא בהדיא שאסור להודות וכמו שדייקו מדברי הגר"ז הנ"ל, וא"כ איך נחלק בין הודאה קטנה לבין הודאה גדולה והא ודאי שאין צוה שיעור, ואם קי"ל שאסור להודות בכמה מילים יש לאסור ג"כ במלה אחת. והנה מחמת שענין זה שכיח מאוד ולאו כ"ע נטו להקל עפ"י ספד"ר (כדהארכנו לעיל במו"מ בדברי הראשונים), א"כ ודאי ראוי להציא ראיה לסברא הנ"ל לחלק בין ענין גדול של הכרת הטוב שאסור מחמת רבית דברים לבין דרך העולם צ'למא שאע"פ שהיא דרך הודאה מ"מ אין לאסור להודות מחמת שהלואה. דאע"ג שודאי אין לומר שמחויבים להיות כשונאים זא"ז, מ"מ איך נחיר הודאה צ'למא [אפי' הוי דרך העולם לעשות כן לשאר מילין] הרי סוף סוף הוא מודה לו

אבן נר' להוכיח מדברי המרצה תורה להקל בדברי המתירין עפ"י סברא הנ"ל שהזכרנו בשם הגר"י קמנצקי ז"ל. שעי' בדברי המרצה תורה (מוצאים בדרכ"ט כאן סקע"ו) שלכא' הו' ראיה לסברא הנ"ל. שהרי קי"ל ששאלת שלום אסור אם לא היה רגיל מקודם (כדאיתא בהדיא בסוף פא"י וכאן עיי' י"א), ומ"מ כ' המרצה תורה לחלק בין שאלת שלום צפה לבין שאלת שלום ע"י הושטת יד. ולכא' ז"ע שהרי אין כאן איסור אמירה דוקא (ועי' בדרכ"ט צענין רבית דברים ע"י חיבוק וכיו"צ). [וגם לא אשכחן שאסור מעשה שאלת שלום בדוקא, כי מהיכ"ט שתקנו לאסור מעשה מסוימת של רבית דברים, הא אין שום טעם לומר שאסור דבר מסוים של הטבה או הכרת הטוב, וק"ל. (וע"ע לקמן בדרכ"ט (סקע"ח) בשם מרצה תורה מש"כ צענין שאין לדמות איסור שאלת שלום גבי עריות לבין שאלת שלום של רבית)].

וא"כ לכא' אין כוונתו אלא שלא אסרו שאלת שלום אלא צ'כה"ג שמוכח שהוי ענין של הכרת הטוב והטבה, ולא רק הושטת יד צ'למא שצוה אין להחמיר אפי' כאשר לא היה רגיל לעשות כן מקודם. ועי' בדבריו שם שכתב להתיר נתינת יד לצד כנהוג מפני הכבוד, נמצא שבהדיא כתב שיש צוה ענין שמכבד את המלוה, וא"כ אין לומר שמוותר כי לא הוי הטבה ולא מידי, אלא שכוונתו להתיר משום דבר שנעשה כנהוג בעולם כדי

לכבד את השני לא נחשב להטבה מחמת ההלואה ומותר. וא"כ הה"נ גבי אמירת תודה בעלמא שאינו מחמת הלואה בדוקא

אלא שהיו כנהוג אלל בני אדם לומר הודאה בעלמא א"כ ניחא שלא נחשב את אותה אמירה כהטבה למלוא שיש להחמיר בה:

סימן ק"ס ס"י

הערה בשיטת החו"ד שנח' הראש' אם יש איסור דרבנן של נשך בלא תרבות

ע"י בחו"ד סק"ד שרצה לפרש את מח' הראש' בין הרשב"א לבין בעה"ת ודעימיה לגבי פורע חובו וללמד את בנו שחלוי אם יש איסור דרבנן של נשך בלא תרבות. שלפי הרשב"א מותר ללווה לפרוע את חוב המלווה וללמד את בנו תורה, והשו"ע פסק כהראש' שאסור לו לעשות כן. וע"י לקמן מש"כ בסעי' י"א יסוד צענין גדר האיסור של רבית דברים, ולפי מש"כ שם ז"ל שנחלקו הראשונים אם יש איסור דרבנן של נשך בלא תרבות כמו שיש איסור תרבות בלא נשך.

ואמנם שהשו"ע פסק כאן לחומרא מ"מ לפי מש"כ לקמן צענין גדר האיסור של רבית דברים נמצא שיש כמה קולות בזה, וכמו שנדייק לקמן שאין איסור אלל כל זמן שמעותיו צידו. ולכא"י יש עוד נ"מ לדינא

להקל בזה והוא שאמנם שקיי"ל שאסור לפרוע את חוב המלווה, אכן היינו צגדר איסור רבית דברים, וא"כ אם היה רגיל מקודם יש להחמיר את זה. ואפי' בשעת פרעון יש להקל בזה אם היה רגיל מקודם כי לא נאסר בסתם [ואפי' היה רגיל] אלל להוסיף על החוב (כמבואר לעיל ס"ד), אכן ליהנותו בפריעת חוב לא אשכחן איסור בזה טפי משאר רבית דברים שמוחר כאשר הוא היה רגיל מקודם.

ולבן בהיכ"ת שלווה משלם את חוב שיש למלווה אלל אחר, וע"י כך פרעון משלם את חובו שיש לו למלווה, מותר לו להוסיף אם היה רגיל מקודם לעשות לו כך טובה. וכגון שיש למלווה חוב שהוא קצת יותר מהחוב של הלווה, והלווה היה רגיל מקודם לעשות לו כך טובה, מותר לו לשלם את החוב שיש למלווה אע"ג שנמצא שמהנהו בשעת פרעון חובו:

סימן ק"ס ס"א

מו"מ בענין רבית דברים

ע"י לעיל ס"ט מש"כ צענין רבית דברים ומה שנח' בו ספה"ת והראש"ש. וע"ע לקמן סי' קס"א ס"א מש"כ על דברי הר"ן שלמד מרבית דברים שיש איסור רבית בקרקע.

והנה יש לעיין מה הדין גבי רבית דברים אם קלנו מעיקרא שילווהו ע"מ שהלווה יהנה את המלווה בדיבורו. שיל"ע אם דרשת רשב"י ס"פ איזהו נשך הוי דין תורה או דילמא אינו אלל אסמכתא בעלמא. ולכא"י יש

להוכיח שאינו אלא אסמכתא מהא דר"פ הזכירו את הענין של רבית דברים תוך דיני רבית דרבנן, אמנם יש לדחות שהציאו דין רבית דברים תוך דיני רבית דרבנן כי רוב גווני של רבית דברים ודאי לא הו' אלא איסור דרבנן כי לא קללו מקודם. ולכן אכתי יל"ע צכה"ג שקללו ליהנותו צדיצורו שאפשר שהוא איסור תורה (ועי' לקמן סי' קס"א ס"א בענין פחות משו"פ ואיזה הגאה נחשבת לתוספת).

אבן המזי"ט כתב כאן בקריית ספר (פ"ה הל' מלוה) שהטעם שהו' דרבנן הוא משום שהוא צלי קנינה, ולכא' מוכח מדבריו שהו' דין תורה צכה"ג שקללו בשעת ההלואה. וא"כ לפי דבריו מש"כ הרא"ש בתשובה בענין הלוי ואלון (כלל ק"ח אות ט"ז ומוצא לעיל סעי' ט' באריכות) אפשר לפרש שהו' איסור תורה שהרי התם קללו בשעת ההלואה.

אמנם עי' בצרית יהודה (פי"א ס"ג) שרצה להוכיח מדברי הרא"ש שאינהו ס"ל גבי הלוי ואלון שאינו אסור אלא מדרבנן. ולכא' צ"ע על הוכחת הצרית יהודה דהיא דלא כמזי"ט הנ"ל. אכן לכא' יש סמך לדעת צרית יהודה מדברי הר"ן כתובות (פרק ד' דף מ"ו) שכתב שאמנם שהלואה קרקע אינו אסור מה"מ מ"מ מדרבנן אסור כי לא גרע מרבית דברים. ולכא' פשטות דברי הר"ן הוא שאפי' צכה"ג שקללו (כי התם אייריין בקנינת רבית שנחמט מכלל ופרט) אין איסור רבית דברים אלא מדרבנן.

ולפ"ז צכה"ג שכ"ע מודו שאין שם שכר הלואה (ולאפוקי מנידון לעיל סעי' ט')

ואין איסור אלא משום מה שקללו צרית דברים נר' שלפי הר"ן הו' איסור דרבנן, משא"כ לפי המזי"ט הו' דין תורה ולכן בגוונא שיש ספק צריך להחמיר משום ספד"א לחומרא. (ובמו"מ דדברי הר"ן שם עי' לקמן סי' קס"א ס"א). ועי' בצרית יהודה פרק י' הערה ג' שמדדד מסתימת ר"פ שאין איסור רבית דברים אלא מדרבנן, אמנם מציא שם מקור מים חיים שמדייק צריצ"ש (סי' קמ"ו) שהו' איסור דא', וכחז שכן משמע צנתי"מ (סי' ע"ג סקט"ו). [וע"ע דדרכ"ת סקע"ד שכתב בשם מקור מים חיים וצ"ש מרבה תורה שכתבו שיש פלוגתא הפוסקים אם קנינת רבית דברים הו' איסור דא' או דרבנן].

ועייין דדברי הריצ"ש שם דודאי משמע דס"ל דרבית דברים הו' איסור דאורייתא, דאם הו' ס"ל שהוא מדרבנן אין לו ראייה לנידון של הפרחים שעליו הוא פוסק שהוא רבית גמורה, ועיי"ש. והנה מלבד מה שהריצ"ש ומזי"ט לכא' כתבו צפירוש שהו' איסור דא', עוד ילה"ע שמוס' קדושין (ח: ד"ה נדקה מנין) ודאי משמע שהוא איסור דאורייתא [אלא שדצריהם צ"ע שהרי איירי בדלא קאן כמו שהאריכו הקלות ונתיבות סי' ע"ב, ועי' בסמוך מו"מ דדברי התוספות שם]. א"כ ודאי קשה להקל נגד התוס' וריצ"ש ומזי"ט ולהכריע לקולא צכה"ג שיש איזה ספק בקנינת רבית דברים. (וכ"ש כאשר המקור מים חיים והנתיבות ג"כ ס"ל לדינא שרבית דברים הו' איסור דא').

אבן עזר נתיבות שם שאמנם שלכא' נקט שהו' איסור דא' [וכמש"כ ברית יהודה שם] מ"מ מוכח מלשוננו שיש סברא לזדד שגם כאשר קלנו לא הו' אלא רבית דרבנן, ולכא' ז"ע מהי הטעם לזדד שאינו אלא איסור דרבנן זכה"ג שקלנו ליהנות לו בדיבורו. וע"ע בחדרי דעה כאן (סעי' י"א) שהעיר בזה וכתב שלכא' הו' מח' ר"ן בכתובות ותוס' בקדושין כנ"ל, אלא שלפי תוס' שהו' דא' לכא' נריך לחלק בין רבית דברים לבין פחות משו"פ, והניח ז"ע. [ולכא' כוונת החדרי דעה במש"כ שם לקראת סוף דבריו היינו כמו שנפרש בסמוך שדין רבית דברים לא הו' איסור של נשך ותרבית].

דרשת כל דבר אשר ישך לרבות רבית דברים

ותו' ילה"ע שגר' מדברי הפוסקים דלמ"ד שרבית דברים אינו אלא דרבנן א"כ דרשת כל דבר אשר ישך הו' אסמכתא, אמנם אם הו' איסור דא' א"כ י"ל שאינו אסמכתא אלא דרשה גמורה. אכן גם זה לכא' ז"ב, שאם לא קלן או אינו מהנה לו בדיבורו ודאי לא הו' דא', ואם קלן ליהנות לו בדיבורו מדוע צריכים פסוק לרבותו.

ולבאו אפשר לטעון דאה"נ וגם למ"ד שרבית דברים הו' מה"ת מ"מ הדרשה אינו אלא אסמכתא ואיירי זכה"ג שלא קלנו וכד משמע בסוף פירקין [וכ"כ המצ"ט הנ"ל בהדיא]. והא' שצריכים אסמכתא לרבות כה"ג שלא קלנו היינו משום דסד"א שאין איסור להוסיף לו אלא א"כ

חזינן את ההוספה, שהרי הרבה חומרות דרבנן דאסרו להוסיף היינו כאשר אין שם אגר נטר מדין תורה ומ"מ אסרוהו כי נראה כרבית כאשר הלוא מוסיף למלוה שלו מחמת ההלוואה. ולכן י"ל שהיינו דוקא זכה"ג שנותן לו ממון או שאר דברים שמחוי טפי בהוספה, אמנם י"ל שלא גזרו גבי דברים בעלמא. ומש"ה הביאו אסמכתא של כל דבר להדגיש שרבנן אסרו גם זכה"ג שהוסיף לו דברים בעלמא.

אמנם מדברי הנתיבות (שם) שנסתפק אם יש איסור רבית דברים מה"ת א"כ נר' דסד"א שרבית דברים לא הו' דין תורה וקמ"ל קרא דכל דבר אשר ישך שהוא אסור מה"ת. וכן מה דמשמע מלשון הפוסקים שדוקא למ"ד רבית דרבנן אינו אלא אסמכתא, א"כ נר' שלמ"ד שהוא אסור מה"ת א"כ היינו דוקא משום דאשמעינן הכי מרבותא דקרא. ולכן ז"ע כנ"ל מאי סד"א דמותר מה"ת לקלון שיוסיף דברים [שמהנה] למלוה.

ומה שגר' לומר בזה הו' דסד"א שרבית לא מתלא תלי בהנאה אלא שאיסור תורה הו' דוקא ע"י ריבוי כסף המלוה והפסד ללוה. וזלא"ה לא הו' נשך ותרבית כמבואר בדברי המרדכי המוצא בגר"א סקט"ז (ועי' לעיל ס"ט). [וע"ע בפ"ת סק"ח בענין איסור רבית דברים אפי' אם אין לו דין מעות].

אלא שלכא' לפ"ז קשה דא"כ אשכחן תרבית אלל המלוה (שהרי נהנה מהלוה ואפשר לפרש שההנאה שו"פ כד' חדרי דעה כאן בהו"א או נפרש

שהוא פחות משו"פ של הנאה וא"ש למ"ד דלא בעינן שו"פ) ולכא' אין כאן נשך ללוה (כי לא הפסיד בזה שקנץ לתת לו איזה הנאה ע"י דיבורו), וא"כ אשכחן תרצית בלא נשך, ונ"ע כי מבואר בריש פירקין שאין תרצית בלא נשך, ודו"ק. [והר"ה לי ידידי הרב אלחנן שפיגל שיחי' שכה"ק הגר"צ וסרמן זצ"ל בקובץ שיעורים (קדושין אות ע"ו) על דברי התוס' קדושין שם שאין תרצית בלא נשך ברצית דאורי'. ולכא' יש ג' אופנים ליישב דברי הגמרא שם (ב"מ ס:), או שהתם אייריין דוקא בנשך של כסף או פירות, או שרצית דברים אינו אלא אסמכתא, או י"ל שרצית דברים לא דמי כלל לשאר תוספת רצית והוי לימוד בפני"ע (כדנפרש ואזיל) ולכן הגמ' ריש פירקין לא הכניסו לדיון שם [וכנ"ל עיקר אי נימא שרצית דברים הוי דאורי'].

ולבא' מוכח מהנ"ל דהאי קרא אתא לאשמעינן פרשה מיוחדת של רצית שהיא בלא נשיכה. [ויש להוסיף שגם אפשר לומר שאסור מה"ת גם בלא תרצית, הילכך גם למ"ד שאין איסור דאורי' בפחות משו"פ מ"מ התורה אסרה רצית דברים אע"ג שלא נתרבה אלל המלוה שו"פ. וכ"כ החדרי דעה כאן בפירוש]. דהיינו מלבד איסור רצית שיש בו נשיכה התורה חידשה עוד איסור שאסור ללוה להנות למלוה מחמת ההלואה. (ובמקו"א יש לדון בחילוקים שיש בין רצית לבין איסור"ה גבי קונס, ועי' כאן בחו"ד סק"ד).

ולפ"ז יש ליישב קצת תמיהת האחרונים על דברי התוס' קדושין (ח:) שלכא' ש

משמע דסבירא להו שיש איסור דאורי' של רצית דברים גם בכה"ג שלא קנאו. ד"ל שתוס' ס"ל ששאני הך פרשתא שמהנהו מחמת ההלואה ודלית ביה דין ממון, דאיכא למימר דדוקא בפרשת ממון של רצית [שבה נחחדש דיני גזלה וחיוב לזאת בדיונין וכיוצא] מתלא תלי בקנינה, דרק ע"י שקנאו נחשב לחלק מדיני החוב וחל בו דין ממון רצית. אמנם ס"ל להתוס' שיש עוד פרשה של ליהנותו שהוא אינו אלא איסור והיתר, והך פרשה לא תליא כלל בקנינה. [ולפ"ז לא צריך לדחוק כמש"כ הנתיבות שם והחדרי דעה כאן שמחמת שמצרכו הוי כעין הרוחת זמן, עיי"ש. וגם אין צורך לדחוק ולומר שהתוס' שם ס"ל כשיטה יחידה דהלבוש סי' קס"ו ס"ב ש"א שהאיסור דאורי' של לא תתן אסור על הלוה לתת הוספה למלוה כל זמן שמעותיו צידו]. (וע"ע לקמן רס"י קס"א מש"כ לגבי צ' פרשיות דאיסור רצית, חדא שהוא איסור גרידא ועוד פרשה שהיא איסור של ממון. ולפי הנ"ל מבואר היטב מש"כ לעיל שהגמ' ריש פירקין ששקיל וטרי גבי איסור ממון של רצית לא הזכירה את האיסור של רצית דברים).

ואע"ג שרו"פ ס"ל שודאי ליתא להאי דינא דהתוס' (דס"ל שגם ברצית דברים ודאי אין צד של איסור דאורי' אם לא קנאו), מ"מ לכ"ע י"ל כנ"ל שיש פרשה מחודשת שנתחדשה ע"י קרא שצא לרבות רצית דברים. ולכן נר' ששאר פוסקים פסקו שכמו דאשכחן גבי איסור רצית של נשך ותרצית שאסור מדין תורה דוקא כאשר נעשה חלק מהחוב ע"י קנינה הו"נ איסור של רצית דברים אינו

איסור תורה א"כ החיוב להנחות נעשה חלק מהחוב גופיה. (סק"ה) שאין למלוה לזכות את הלוה מחמת שהלוהו.

וראיתי שהספר חלקת בנימין עמד על זה כאן בסעי' י"א וגם לעיל סעי' ז', וכתב שמסתימת הפוסקים נראה שאסור ברבית דברים גם בחוב דרך מקח ושאר גווי דרבי דרבנן. נמצא לפי דבריו שכל מי שלקח בהקפה מחנות יהיה אסור ברבית דברים, וכן בעל החנות יהיה אסור לו בכל מה דאיתא בסעי' ז' ובט"ז הנ"ל סק"ה.

אבנב לענ"ד אכתי ז"ע לדינא. שעי' בחלקת בנימין שרצה להוכיח כדבריו מהא דאיתא במאירי בסוף פירקין שמציא עפ"י ירושלמי לאסור לשלוח דורון לאומן שתיקן לו ועדיין לא שילם לו בעצור התיקון. אמנם לכא' משם ליכא ראיא כלל, שעפ"י כל הנ"ל מצוה שרבי דברים היינו פרשה מחודשת שמהנהו ולא הוספת ממון על החוב. שודאי מצוה בכמה מקומות בפירקין שאסרו מדרבנן להוסיף על חוב של מקח. ואע"ג שאם נותן לו סתם נחלקו הראשונים (עי' לעיל סעי' ד' בטור וב"י) אם מותר דרך מקח, אמנם ודאי אם נותן לו תוספת ממון מחמת החוב יש מקום לאסור. ולכן אכתי יש להסתפק אם יש לאסור ליהנות את המלוה בלא הוספת ממון, וכנ"ל.

וע"ש בחלקת בנימין שגם מציא את דברי הגר"ז בסעי' ל"ט שכתב שם שיש למקבל עיסקא ליזהר מכל ההנאות שאסור ללוה ליהנות את המלוה שלו. אכן התם לכא' מצוה שלא אסרו על מקבל עיסקא אלא

[ויל"ה עפ"י הנ"ל על קושיית הב"י אליבא דהרמב"ם בענין רבית דברים. שעיין בסעי' י"ב שהב"י מציא את דברי הרמב"ם דע אם צא איש פלוני וכו' והק' עליו שלא הוא רבית דברים אלא רבית ממון. והב"י תירץ שר' ישמעאל (כך היטה גירסתו במשנה) אמר שני דברים, ולכא' ר"ל שדין השני של דע אם צא וכו' לא שייך לרבית דברים. אכן לפי הנ"ל י"ל שלא הוא רבית ממון כי הלוה אינו נותן למלוה כלום, ומ"מ אסור משום רבית דברים מחמת שמהנהו. והיינו ממש כמצד הנ"ל שרבית דברים הוא מקור לאסור תוספת [כל זמן שהלוה מהנה את המלוה] אע"ג שאין בו נשך ותרבית. ולכן צין אם הרמב"ם ס"ל שהיו איסור תורה וצין אם אינו אלא אסמכתא (ובפרט שאיירי בלא קצו) מ"מ י"ל שנכנס ליסוד שנתרבה בדרשת כל דבר אשר ישך, ואין צורך לדחוק נגד פשוט לשון המשנה ולומר שדין השני של ר' ישמעאל לא מתלא תלי ברבית דברים].

ולפי הנ"ל יל"ע אם גזרו גם בחוב דרך מקח

ולאור כל הנ"ל יל"ע אם גזרו הך פרשתא שאסור ללוה להנות בדברים את המלוה בחוב שלא הוא דרך הלואה. שהרי מצוה ברמ"א רס"י ק"ס (ס"ד) שמוותר להוסיף בשעת פרעון בסתם כאשר הוא חוב דרך מקח. אכן לא מצוה מה הדין לגבי הנאות של סעי' ז', או כבוד ומקדים שלום של סעי' י"א, וכן לא מצוה לגבי דברי הט"ז

משום שהוא לזה גמור על חצי מהעסקא כמו שכתב שם הגר"ז בהדיא.

ועוד ילה"ע מדברי הפוסקים שאין איסור רבית דברים אלא כל זמן שמעותיו צידו. שעי' בצרית יהודה סוף פרק י"א (הע' ס"ה) שכתב אליבא דהגר"ז שקודם שהלואה מותר להקדים שלום אפי' אם אינו רגיל מקודם. ונראה לפרש שפסק הכי עפ"י מש"כ המרדכי (סי' ש"מ תו"ד שם) שאין רבית דברים אלא בעוד שהוא חייב, ולכא' ר"ל כל זמן שמעותיו צידו (ולאפוקי קודם שעת הלואה ולאחר שעת פרעון). ולכן אע"ג שהמחבר השמיט הך תנאי בסעי' י"א (גבי קדימת שלום), מ"מ ודאי יש לדמותו לסעי' ז' וסעי' י'. וכן כתב מהר"י קשטרו (אהלי יעקב סי' קכ"ו ומוצא חלק מדבריו בצרכי יוסף כאן) שאין האיסור אלא כל זמן שמעותיו צידו. [ועיי' ש' שדייק דין זה מלשון הצרייתא בצוף פירקין שכתוב שם מנין לנושה בחצירו מנה, משמע שהי' אחר שעת הלואה וקודם פרעון].

ועע"ש בצרית יהודה שפסק בפשיטות כהצרכי יוסף כאן (סי"א) שהתיר קדימת שלום אחר פרעון גם אם לא היה רגיל מקודם. (וע"ש בצרית יהודה שחמה על הצרכי' שהיה לו דל לאסור בזה, ולענ"ד לק"מ שהרי יש לחלק בין מיד אחר הפרעון שעדיין מוכח שהי' מחמת הלואה ויש לאסור כשאר רבית מאוחרת לבין זמן מופלג. מיהת חזינן מהבא שפשיטא ליה להצריית יהודה שאין שום דל לאסור קדימת שלום מטעם רבית מוקדמת או רבית מאוחרת).

ולכא' מכל הנ"ל משמע שמה שנאחדש לאסור רבית דברים לא נאחדש אלא דוקא כל זמן שמעותיו צידו. ולכן היה נר' שגם סעי' ז' וגם מש"כ הט"ז סק"ה אינו אלא כל זמן שמעותיו צידו וכמש"כ המחבר בהדיא בסעי' ז'. [וכן מש"כ המחבר בסעי' י' לכא' י"ל שהוא איסור שנאחדש מקרא דרבית דברים וכדפי' הגר"א סק"י ולכן גם שם אינו אסור אלא כל זמן שמעותיו צידו].

נמצא שאין איסור רבית דברים אלא כל זמן שהוא לזה, ולא דמי להוספת ממון שאסור גם קודם ההלואה וגם אחריה כמבואר בצוף פירקין ולעיל ריש סימן ק"ס. וי"ל שהיינו משום שודאי אם קצץ להוסיף קודם הלואה או אחריה הוי' ר"ק, מש"ה יש לגזור ולאסור אטו ר"ק כל זמן שהלואה מוסיף מחמת ההלואה. אכן בדין הנ"ל שיש איסור להנות את המלוה [בין למ"ד שאסור מדרבנן בין למ"ד שאסור מדאורי'] י"ל דהיינו דוקא בין שעת הלואה לפרעון שהם לזה ומלוה (שרק כל זמן שמעות המלוה ציד הלואה הם לזה ומלוה). שיסוד האיסור שנאחדש צריצית דברים הוא שאין ללוה להנות את המלוה שלו בדברים וכיוצ"ב, ולכן אם אינו לזה עדיין או שכבר פרע אין טעם לאסור.

אמנם עי' בגר"ז (סעי' ט') שכתב שאין לו להחניפו או לשבחו בדברים כדי שילוהו, אלא שאם צריך הלואה ממנו יש לו לבקש בדברי תחנונים בלבד. ולכא' מדברי הגר"ז שם משמע שיש איסור רבית דברים גם קודם ההלואה. אכן כבר הערנו למעלה

שהצריח יהודה ס"ל שהגר"ז מודה בכה"ג של קדימת שלום. וא"כ ז"צ אליבא דהגר"ז אימתי מחירין ואימתי אסרינן רבית דברים משום רבית מוקדמת.

וקצת משמע מדברי הצריח יהודה שם שהטעם לאסור גם קודם ההלואה אע"ג שלכא' היה צריך לומר שאין איסור קודם שהלוהו [וכאשר הארכנו למעלה], היינו משום שמשכחו בקשר להלואה גופה ולא רק מהנהו סתם. ולכן כ' הצריח יהודה לחלק בין חניפות לבין קדימת שלום. ויש להוסיף עוד קצת ביאור, שאם יסכים להלוותו א"כ קשה לומר שזה לא נחשב לרבית דברים שנעשה בשעת ההלואה שהרי עכשיו בעת שמהנהו בדברים הוא מודה להיות מלוה ידידיה. ולע"ע עדיין ז"ע לדינא, שלכא' מכל הנ"ל היה נר' שאין לאסור אלא משעת הלואה עד שעת פרעון, וגם נר' שאין לאסור אלא דוקא גבי ליה ומלוה ולא בחוב אחר. שהרי מדוע נצדה מלצנו איסור חדש של הנאה [שאין בו נשך ומרבית] כאשר לא אשכחן שגזרו בחוב דרך מקח אלא בכה"ג שיש בו אגר נטר (שכר הממנה).

ולבא' נר' שהצריח יהודה לא הכריע לדינא בכה"ג של דרך מקח אלא שקצת

משמע שנטה לחומרא בזה, שעי' מש"כ פרק י' סעי' ד' סי"א שאיסור זה ליהנות [והחזקת טובה ורבית דברים] שייך גם בהמתנת מעות דרך מקח וממכר. אמנם עיי"ש בהערות (אות ו') שמציא הרבה אחרונים שמקילים בזה, ובהם החו"ד ורעק"א וחוו"י. ולכא' היה נר' שאין להחמיר בזה לדינא וכגדולי הפוסקים שהציא הצריח יהודה שם, וכמש"כ לעיל שלא אשכחן שגזרו בשאר חובות (שא"ס דרך הלואה) אלא בגוונא של אגר נטר ולא אשכחן הך איסור של הנאה ורבית דברים אלא גבי ליה ומלוה.

אבן שאלתי את הגאון מוהר"ר אציגדר נבנצל שליט"א אם אפשר להקל מחמת של גזרו רבית דברים דרך מקח, והוא צידד שאין להקל מחמת זה אלא מחמת סיבה אחרת. שהגר"א נבנצל שליט"א אמר לי שלא נר' לו להחמיר מחמת שהיו חוב דרך מקח אלא שלכא' מותר משום שכל מה שהלוה מהנה למלוה כאשר הוא חוב דרך מקח לכא' לא הוא מחמת ההלואה אלא מחמת המקח גופיה, וא"כ ודאי אין איסור בזה. [אבל בחוב דרך מקח שמהנהו בדברים דוקא מחמת החוב אין להחמיר]:

סימן ק"ם סי"ג

שאסור ללוה לפייס את חצירו שיתן מתנה למלוה כדי שילווהו. ועי' בש"ך סקי"ח שמציא את דברי הב"י שהרואה לסמוך על דברי

הערה על דברי החו"ד בענין אם לזה נזהר ברבית דרבנן

המחבר פסק לחומרא כדעת האומרים

רס"י ק"ס לחלק בהכי, ולכן לא נראה כלל ליישב את דברי הרמ"א עפ"י שיטת המחנ"א. ולעולם קי"ל כלשון הרמ"א שגם בא"ר שיש בו נשך אין הלוא נזהר אלא משום לפני"ע].

אבן ילה"ע שלכא' אפשר לומר שגם הרמ"א יכול להודות לדין המחבר כאן שאסור ללוא לפיכך את חזירו אע"ג שבעלמא ס"ל שאין הלוא נזהר ברבית דרבנן, ומש"ה ניחא שלא השיג על דין המחבר כאן. שעי' לעיל סעי' ו' והוא עפ"י המשנה סוף פרק איזהו נשך, שמשמע שהלוא הוא שמהר על רבית מוקדמת. [ועע"ש בט"ז סק"ג מה שחידש בזה בענין כוונת הלוא ברבית מוקדמת, ועיין בחכמ"א כלל קל"א ס"ח שבי' שרבית מאוחרת תלוי גם בכוונת הלוא]. ועי' בגר"ז (הל' רבית סעי' ז') שכתב בפירוש גבי רבית מוקדמת ורבית מאוחרת שאסור לזה ליתן ולזה לקבל. וא"כ ק"ק לומר שהרמ"א היה חולק בכל הנ"ל ואין הלוא נזהר אלא איסור לפני"ע. (ולדינא יש נ"מ בזה וכדמוכא בריש סי' ק"ס בפ"ת שם סק"א שמיא מו"מ אליבא דהמשל"מ לגבי איסור לפני"ע גבי רבית).

ולבן נר' טפי לומר שגם הרמ"א יכול לומר שיש איסור על הלוא גבי רבית מוקדמת ולא דמי לשאר רבית דרבנן (כגון דרך מקח או כאשר לא קצצו), וממילא הרמ"א מודה לפסק המחבר כאן. וכ"כ החדרי דעה בהדיא שודאי נזהר הלוא על רבית מוקדמת כי לא שייך בלא"ה, וז"ל (סי' ק"ס על הט"ז סק"ג), ומשו"ה גם רבנן בגזירה ידיהו לא אסרו אלא

המתירין רשאי כיון דאיסור דרבנן הוא [וספד"ר לקולא]. ועי' בפ"ת סק"ט מה שמיא שם מהגדו"ת ומשל"מ ושעה"מ. והחו"ד כאן סק"ו ג"כ מיא את דברי המשל"מ, עיי"ש. והוסיף החו"ד לפרש את יסוד פלוגתת הש"ך והמחבר וכתב שלכא' נח' בצ' דעות בחו"מ סי' ל"ד סעי' י' אם הלוא נזהר על רבית דרבנן. ונר' דר"ל שהרמ"א בסי' ק"ס ס"א כתב בהדיא שלוא אינו מזהר ברבית דרבנן אלא על לפני עור, וא"כ כאן שאיירי ברבית מוקדמת שאינו אלא רבית דרבנן י"ל שהלוא אינו נזהר אלא על לפני"ע ובניור דהש"ך לא שייך לפני"ע.

וא"ב י"א מחשבון הדברים שהמחבר שמחמיר כאן הוא מפני שס"ל בסעי' א' שלוא נזהר גם ברבית דרבנן. ולכן לפ"ז י"ל שהמחבר והרמ"א אזלי לשיטתייהו כאן ברס"י ק"ס כמו שנח' בחו"מ (שם), שהמחבר בהדיא כתב שהלוא נפסל מדרבנן גבי רבית דרבנן והרמ"א חולק שם וכ' שלוא אינו נפסל לעדות מחמת איסור רבית דרבנן. אמנם א"כ ז"ע מדוע הרמ"א לא משיג על המחבר כאן בסעי' י"ג ואינו מתיר כמש"כ הש"ך וכאשר פירש החו"ד את דבריו.

[ועיין במחנ"א סי' י"ט שס"ל שהלוא מזהר על רבית דרבנן אם יש בו נשך, ורק על א"ר שאין בו נשך אינו נזהר, עיי"ש. וא"כ היה אפשר לדחוק שהרמ"א ברס"י ק"ס איירי ברבית שאין בו נשך וממילא כ' שלוא אינו נזהר, והכא שיש נשך ללוא א"כ מודה שמהר. אמנם ודאי שלא משמע כלל ברמ"א

על המלוה, אבל מה דלא שייך לאסור על המלוה וראו לאסור זה, ע"כ עשו את האיסור על הלוה, עכ"ל. [וכ"כ הנאות יעקב (סי' ל') בשם בית הלוי גבי רבית דברים, וז"ל, אבל במקום דאין לאסור על המלוה, אסרו מטעם גזרה שלא יבוא לדאורייתא על הלוה, עכ"ל]. ולכן אין הכרח לפרש כדברי החו"ד ולומר שהמחבר אסר דוקא משום דאזל לשיטתו, דהה"נ י"ל שהרמ"א מודה גבי רבית מוקדמת. ומ"מ החו"ד מצי למימר שהש"ך חולק על זה וס"ל שאין כאן אלא איסור לפני"ע.

דרכן משא"כ הש"ך חולק וס"ל שאין לחלק ביניהם.

ועיי' באג"מ יו"ד ח"ג (הערות על הלכות רבית הע' י') שהק' על חשבון הנ"ל דהחו"ד מטעם אחרת, כי סבר שמה שחידש המשל"מ להחיר גם כאשר הלוה אמר למלוה שפלוני יתן בשבילו הויא רחיה מפורשת דלא כהחו"ד (דמתלא חלי באיסור לפני"ע). אכן כ' האג"מ שם"מ ש"מ שיטת הש"ך שמשמע שאין היתר אלא בגוונא של פיוס מיושב לפי החו"ד.

אמנם לכא' היה נר' שהדין עם החו"ד ומשל"מ ושא"פ שלא חילקו כהאג"מ [בין אמירה לבין פיוס בנוגע לאיסור לפני"ע], שלכא' אין כאן רבית מוקדמת כלל מהלוה למלוה ככה"ג שאמר לו שאחר יתן בשבילו, ולכן אפי' איסור לפני"ע אין כאן. אמנם ככה"ג של פיוס שאפשר לומר שיש כאן לפני"ע בזה צריכים לפרש כמש"כ החו"ד שאין כאן לפני"ע אם לא נודע למלוה על זה. (וק"ק שהאג"מ שם שמפרש את פלוגתא הרא"ש והרמב"ן לא העיר שלפי חשבון החו"ד איכא סמירה בדברי הרא"ש. ואפשר שהאג"מ ידע שיש לדחות קצת את חשבון החו"ד וכנ"ל שגם הרמ"א מודה כאן גבי רבית מוקדמת, ולכן היה עדיף ליה להקשות על עיקר הדברים שלא תלוי כלל בלפני"ע):

ולפ"ז מיושב ג"כ מה שלכא' קשה טובא על החו"ד, שהרי המחבר כאן פסק כהרא"ש (סי' מ"ז) שכתב ודוקא כשמעממו אמר כן בלא דעת הלוה, והרי הרא"ש (סי' מ"ב) ס"ל שאין הלוה מזהר אלא על רבית דא'. (ולפי הגר"א סק"ב מקור הרמ"א לעיל סעי' א') הוא מהרא"ש הנ"ל. וא"כ ודאי שחשבון החו"ד נ"ע. אכן לפי מה שהערנו לעיל שגם למ"ד בעלמא שאין ליה מזהר ברבית דרכן מ"מ גבי רבית מוקדמת י"ל שכ"ע מודו שנוהר, א"כ עדיין אפשר לפרש כעין מש"כ החו"ד והוא שהרא"ש סובר כמש"כ לעיל אליבא דהרמ"א שיש לחלק בין רבית מוקדמת לשאר רבית

סימן ק"ס סט"ו

מו"מ כאשר מלוה נותן ללוה ובגון שאינו אדם
חשוב

ע"י זט"ז (סק"ח) שמחלק בין לזה שהוא אדם
חשוב לבין לזה שאינו אדם חשוב, ונ"מ
שיהיה אסור למלוה לתת מתנה ללוה. והנה
לעיל באותו סעיף קטן משמע שהט"ז ס"ל
שגבי איסור רבית לא תלוי דוקא בהנחת ממון
ואסור גם בהנחה בעלמא. ולכא' כוונת הט"ז
לחלק בין הנחה שש"פ לבין הנחה שאינה
ש"פ. [ואפשר נמי שכוונתו לחלק בין הנחה
בעלמא שאין לו דין ממון כלל לבין הנחה שיש
לו דין ממון אמנם היא פחות משו"פ]. ומו
כ' הט"ז שאין לאסור למלוה לתת ללוה אלא
זכה"ג שהוא אדם חשוב, דאם לא הוי אדם
חשוב ודאי אין כאן הנחה למלוה (ע"י"ז שהלוח
מקבל ממנו מתנה), עיי"ש.

וע"י זרעק"א כאן שמשיג על הט"ז והקשה
עפ"י דברי הר"ן שזכר גוונא יש הנחה
לנותן אפילו אם המקבל אינו אדם חשוב, רק
שאם הוא אדם חשוב יש צוה הנחה שהיא
שו"פ. וממילא ס"ל לרעק"א שלגבי רבית יש
לאסור בכל גוונא, אפי' אם הלוח אינו אדם
חשוב, והניח ז"ע.

ולבא' לפי דברינו הנ"ל [לעיל סעי' י"א
שיש פרשה מחודשת שאסור ללוה
ליהנות את המלוה] היה אפשר לומר שגח'
רעק"א והט"ז בגדר הנחה זו שיש לאסור גבי
רבית דברים, שרעק"א כולל גם הנחות

בעלמא [וכגון קבלת מתנה], והט"ז ס"ל
שהנחה זו של קבלה לא נחשב למהנהו (ועי'
בסמך טעם לזה). אמנם מלשון רעק"א ודאי
משמע שמשיג עליו מטעם שלגבי רבית קיי"ל
שיש איסור גם אם אינו שו"פ (רק שגח'
הראשונים אם הוא מדא' או מדרבנן), ולא שמשיג
עליו מחמת שמהנהו שאסור משום רבית
דברים.

[ועפ"י דברי הר"ן הנ"ל רעק"א מרמז שיש
ליישב את תמיהת המג"א (ס' רכ"ז
סק"ח) שהק' שם על הדין שיש לצרך הטוב
והמטיב כי יש הנחה לנותן ומקבל, וכ'
המג"א שזה ליתא כי אין הנחה לנותן אלא"כ
המקבל הוא אדם חשוב. ורעק"א בא ליישב
ולפרש שלעולם יש לומר שזכר גוונא יש הנחה
(אמנם שאינו אלא פחות משו"פ) אפילו אם המקבל
אינו אדם חשוב. ואליבא דהמג"א י"ל שאינה
ס"ל שאם אין לשניהם הנחת ממון של שו"פ
לא שייך לצרך הטוב והמטיב].

ובמ"מ ילה"ע שלכא' קשה על דברינו לעיל
(ס"א) שעפ"י מש"כ שם יש לאסור גם
בלוח טעם הנ"ל דרעק"א שיש איסור רבית
זפחות משו"פ. (ומדברי הט"ז ודאי ל"ק שהרי י"ל
שאינו ס"ל שאין כאן הנחה כאשר אינו אדם חשוב). אכן
לאחר העיון נר' דלק"מ, שהרי הכא עסקינן
בנתינת מתנה ללוה, ודאי אין לומר
שהתורה אסרה ללוה להנות את המלוה
כאיסור קונס (וכמו שהערנו לעיל מדברי הראשונים

והחז"ד, ולכן ודאי אין איסור על הלוא לקבל מתנה מחמת דין רבית דברים שאסור להנותו אלא"כ הלוא מהנה את המלוא יותר ממה שהמלוא מהנה ללוא. ולכן אם הלוא אינו אדם חשוב, ודאי ליכא למימר שהנאת המלוא הויא טפי מהנאת הלוא. משא"כ באיסור תוספת ממון, בזה לא איכפת לן אם יש הנאה ללוא, שהרי לעולם אסור ללוא לתת למלוא תוספת ממון. ולכן אם הלוא אדם חשוב הרי נחשב כתוספת שו"פ ואסור מדין תוספת ממון, ורעק"א בל להעיר שאפילו אם אינו אדם חשוב יש לאסור משום תוספת ממון שהיא פחות משו"פ, וכנ"ל.

איסור להנותו הנלמד מרבית דברים רק אם המלוא נהנה יותר מהלוא

י"ל"ע שעפ"י יסוד הנ"ל אפשר לפרש את מה דאשכחן בב"ח ובעוד פוסקים (עי' דברי יוסף בשם מהר"י קשטרו) שבאו ליישב את דברי הגה' מיימוניות המובאין בב"ח בענין החזקת טובה וכתבו שאם המלוא מחזיר החזקת טובה ללוא א"כ אין בזה איסור. (ועי' דברי הרמ"א סס"י ק"ס שהביא לדינא את דברי הגה' מיימוניות, וע"ע מה שהערנו לעיל ס"ט בענין החזקת טובה). שיש לפרש את דבריהם שהחזרת טובה מהני להחזיר דוקא גבי רבית דברים שיש להחזיר מה שהלוא נותן למלוא ע"י שהמלוא מחזיר ללוא. ש"ל כמש"כ לעיל שאין איסור קונס על הלוא, ולכן אם בל להנות את המלוא ע"י איזה החזקת טובה אם מחזיר לו המלוא א"כ אין כאן איסור של רבית דברים כי לעולם נמנע שהמלוא לא נהנה יותר מהלוא.

אמנם י"ל"ע שאין שום דבר בפוסקים שאם המלוא יתן מתנה ללוא שיהני להחזיר את תוספת ממון שהלוא נתן למלוא. ולכא"ל נ"ת איך נחלק בין תוספת ממון לבין החזקת טובה שהרי לא אשכחן שום פוסק שהחזיר תוספת ממון ע"י שהמלוא מחזיר ממון ללוא.

אכן לפי יסוד הנ"ל [לחלק בין תוספת ממון לבין מה שאסור להנות הנלמד מרבית דברים] מיושב היטב, שודאי יש לחלק בין איסור נתינת תוספת שיש איסור בנתינת גופה לבין היכ"ת שהלוא מהנה את המלוא בלא תוספת ממון. שהרי אם יש איסור להוסיף לו ממון [בענין שיש נשך ותרבית] א"כ לא מהני שיחזיר לו המלוא את"כ, משא"כ גבי האיסור להנות דברים וכיו"צ בזה אין איסור אלא"כ הלוא מהנה למלוא טפי ממה שהמלוא מהנה ללוא. ולכן אפי' אם יש לחלוק על ההיתר של הב"ח הנ"ל גבי החזקת טובה מ"מ לכ"ע בקבלת מתנה שהיא פעולה אחת הרי בזה המקבל (שאינו אדם חשוב) הוא הנהנה ולא המהנה, וק"ל. [וממילא ניחא מה שרעק"א הק' (גבי לוא שאינו אדם חשוב) דוקא משום נתינת פחות משו"פ ולא הק' מדין רבית דברים].

אכן לפ"י נתחדש חומרא עפ"י מה דקיי"ל שאסור לתת מתנה ללוא שהוא אדם חשוב. שהרי לכא"ל היה אפשר לומר שכל גוונא שהלוא מהנה את המלוא כאשר אין לו הפסד [וכגון קבלת מתנה] מאחר שאין בו נשך א"כ י"ל שאין איסור אלא"כ הלוא מהנה טפי ממה שהוא נהנה. אמנם מנידון דידן

כאשר המלוה נהנה שו"פ כאשר הלוי אדם חסוד] א"כ ממילא גדר האיסור הוא משום תוספת ממון ולא איכפת לן אם הלוי נהנה טפי מהמלוה. ולכן אע"פ שהלוי נהנה טפי מהמתנה מ"מ אסור ללוה אדם חסוד לתת הנאה של שו"פ למלוה ע"י קבלת המתנה.

מו"מ בענין הנ"ל אליבא דהיעב"ץ שמובא בפ"ת סק"ח

הנה בין הט"ז ובין רעק"א כאשר הלוי הוא אדם חסוד אסור למלוה לתת ללוה מתנה ול"א שיש היתר כל זמן שהלוי נהנה טפי, דמסקינן שאסור ללוה ליהנות את מלוה ידידה שו"פ. אכן עיין בפ"ת סק"ח מש"כ בשם היעב"ץ (ח"צ סי' מ"ו) שאסור ללוה שהוא אדם חסוד לקבל מתנה מהמלוה בעוד שהוא בעל חובו כמו שאיתא בקדושין ומסיים כ"ש לענין רבית כי אסור גם בלא מעות כי אפי' רבית דברים אסור. וודאי שכונת היעב"ץ היא כנ"ל (סעי' י"א) שלהנות בלא ממון אסור משום רבית דברים, ומש"ה כ"ש שיש לאסור גבי רבית.

אמנם ז"ע כי לפי מש"כ לעיל לפרש את דברי הט"ז ורעק"א לכאן, היה נר' שלכ"ע אין לאסור קבלת מתנה מחמת איסור רבית דברים שמהנהו (בלא דין ממון) כי לעולם אין לאסור הלוי משום רבית דברים אם נהנה טפי ממה שמהנה את המלוה. ולכן לכאן גבי קבלת מתנה אין לאסור אלא משום תוספת ממון או מחמת אדם חסוד שקבלתו שו"פ או מחמת שיש איסור רבית גם פחות משו"פ (כמו שהעיר רעק"א). וא"כ לכאן אין כאן כ"ש

מוכח דזה ליתא, שהרי מדברי הראשונים והט"ז ורעק"א ועוד מוכח שהנאה של קבלת מתנה ע"י אדם חסוד אסור כי הלוי נותן למלוה הנאה שו"פ אע"ג שודאי איכא למימר שנהנה טפי מהמתנה גופה [ממה שהוא מהנה את המלוה ע"י שקיבל את המתנה]. נמצא דקיי"ל שיש חילוק באיסור שמהנה את המלוה בגוונא שאין בו נשך בין הנאה של ממון [שהיא שו"פ] לבין הנאה שאינה של ממון [פחות משו"פ או הנאה בעלמא שאין לו דין ממון כלל]. (ועי' לקמן סכ"ג מה שהערנו בדברי הט"ז וש"א"פ שם, ומה שדייקנו בדברי הרמ"א שם, ומש"כ שם הלבוש אליבא).

והראיה לי ידידי הרב עקיבא פיינברג שיחי' שיסוד הנ"ל מצואר בהדיא בדברי האור שמח שחולק על כל הפוסקים הנ"ל [ודלקמן] וס"ל שגם גבי אדם חסוד אין איסור רבית בקבלת מתנה. [ומצא דבריו בצרית יהודה פי"א הע' מ"ד וכו' שם שדבריו נגד כל הפוסקים]. דעיי"ש שהא"ש טען שאע"פ שהמלוה נהנה כאשר הלוי אדם חסוד ומקבל מתנתו, הרי הנאה המקבל לעולם היא יותר גדולה ולכן אין בזה איסור רבית. ואע"ג שלא קיי"ל כוותיה דהא"ש מ"מ מצואר שם שאין לאסור בכה"ג שהלוי נהנה ולא מהנה. וא"כ מצואר אליבא דהט"ז וש"א"פ שיש לאסור הנאה שו"פ אע"ג שהלוי נהנה טפי מהמלוה. וכדי לפרש חומרא חדשה זו שיש איסור רבית בלא נשך גם כאשר הלוי נהנה טפי מהמלוה י"ל שאמנם שגלמד מאיסור רבית דברים שיש איסור תרצית בלא נשך מ"מ בתרצית שהיא הנאה ממון [וכגון

לאסור גבי רבית משום שיש בו איסור דברים, וע"כ נר' שהיעצ"ץ חולק על יסוד הנ"ל שהערנו אליבא דרעק"א והט"ז.

ולבן אמנם שקוש' רעק"א שיש תוספת ממון גם גבי אדם שאינו חשוב יש ליישב וכנ"ל (שלכא' י"ל אליבא דהט"ז אם הלוה אינו אדם חשוב לא נחשב להנאת ממון שהיא פחות משו"פ אלא הנאה בעלמא ולכן אין לאסור, ורעק"א גופיה ג"כ לא הק' אלא דוקא מתוספת ממון של פחות משו"פ כי מודה שאין לאסור מחמת הנאה), מ"מ כעין קוש' רעק"א יש להקשות על היעצ"ץ ולהוסיף שאם יש איסור משום רבית דברים גם בכה"ג שהלוה מקבל יותר ממה שנותן א"כ אפי' כאשר אינו אדם חשוב יש לאסור מחמת הנאה כל זהו כדאיתא בר"ן.

ולפרש דברי היעצ"ץ נר' לומר דלעולם לא קיי"ל כהר"ן, וכן משמע קצת בדברי המג"א סי' רכ"ז סק"ח (המוצא דרעק"א כאן) שאין הנאה לנותן ולא שייך לזרז ברכת הטוב והמטיב אם המקבל אינו אדם חשוב. ואמנם שאפשר לפרש דהמג"א מודה ליסוד הר"ן ומ"מ לא סגי להחשיבו כהנאה לזככת הטוב והמטיב, אבל ודאי לפי היעצ"ץ י"ל דלא ס"ל שיש הנאה לנותן כאשר המקבל אינו אדם חשוב. אכן עוי"ל וכ"נ עיקר שגם היעצ"ץ מודה לדברי הר"ן שיש כאן הנאה פורתא לנותן ומ"מ אין לאסור משום רבית דברים. דאע"ג שהיעצ"ץ כתב דלא צעין מעות [לאסור רבית], אין כוונתו שאסור גם אם הלוה נהנה טפי, אלא י"ל שהיעצ"ץ רק בא להדגיש שלא צריכים נתינת ממון כדי

לאסור רבית. וממילא אם מהני הנאת האשה כאשר אדם חשוב קיבל מתנה ממנה לקדושין אע"ג דהתם צעין נתינה, א"כ כ"ש שנחשב לאיסור רבית כי רבית לא תלוי בנתינת ממון כדחזינן מהא שיש איסור רבית דברים.

וב"מ קשה דלכא' משמע שהיעצ"ץ ס"ל שנתינת מתנה ללוה שהוא אדם חשוב איסורו משום רבית דברים ולא משום רבית ממון, וז"ע עמש"כ לעיל אליבא דהט"ז ורעק"א. אכן נר' לדחות ולפרש שהיעצ"ץ ג"כ ס"ל שלא הוי רבית דברים אלא רבית ממון כאשר הלוה אדם חשוב אמנם מ"מ אם אין נשך [וכגון גבי קבלת מתנה] אין לאסור משום רבית וממילא אין איסור לתת מתנה ללוה, ולכן הוסיף היעצ"ץ דאע"ג דאין בו נשך אין זה סביר לחלק בין קדושין לרבית כי כ"ש הוא גבי רבית שיש איסור דברים גם אם אין נשך. ואע"ג שקשה לומר מה היתה כוונת היעצ"ץ כי לא האריך שם כלל (הפ"ח הביא כמעט כל מה שכתב שם), מ"מ נראה לפרש את הכ"ש בדרך שנוכל לחלק בין איסור נשך לבין איסור דברים, וכנ"ל.

ועוד העירו בני החצורה שיח' שיל"ע בדברי רעק"א ומש"כ לעיל אליבא דהקשה מרבית ממון דוקא ולא הקשה מרבית דברים. דניחא אם ס"ל כשיטת הרמ"ה [כדאיתא בטור רס"י קס"א] שפחות משו"פ אסור מהחורה א"כ ודאי מצוהר לפי הנ"ל את הטעם שלא הקשה מרבית דברים. אמנם לפי שיטת הר"ן [המוצא בדרכ"מ רס"י קס"א] שס"ל שפחות משו"פ אסור מדרבנן, הא

איהו כתב שאיסור פחות משו"פ נלמד מרצית דברים. וא"כ ז"ע על כל מו"מ הנ"ל בדברי רעק"א והט"ז לחלק בין דין הנאה בלא ממון לבין דין ממון. שלפי מ"ד שאיסור דרבנן של פחות משו"פ נלמד מרצית דברים איך אפשר לחלק בינו לבין רצית דברים (איסור להנותו גם כאשר לא הו"א איסור נשך) ולומר שדוקא גבי איסור הנאה חזינן מי נהנה ומי מהנה ולא דמי לאיסור נתינת ממון.

דאי נימא דס"ל כהר"ן שאיסור פחות משו"פ נלמד מרצית דברים יל"ע אליבא דרעק"א מאי דעתיה, דדלמא לא ס"ל כלל לחלק בין רצית דברים שהיא הנאה בעלמא לבין פחות משו"פ, דאפשר לומר אליבא דתרויהו נאסרו משום מה שנתרבה פחות משו"פ אלא המלוה. אמנם לאחר העיון נר' דזה לימא, דא"כ לכא' אין לאסור אלא כה"ג שיש נשך ותרצית. וודאי דלא מצינן למימר אליבא דרעק"א שרצית דברים מותר כאשר ליכא נשך, שהרי רעק"א איירי בכה"ג של קבלת מתנה והתם ליכא נשך כלל. ולכן נר' שרעק"א ודאי מודה לאסור כאשר אין נשך, וי"ל כנ"ל שזה גופיה נלמד מרצית דברים, אכן גבי רצית דברים גופייהו יש לחלק בין גוונא של נתינה לבין גוונא שלא נתן לו למלוה ולא מידי, שלא כל גוונא של דברים נחשב לתרצית גבי המלוה. (ועי' לעיל דברי המרדכי שליכא נשך וליכא תרצית בכה"ג של נכש עמי ואנכש עמך).

ולבן י"ל דרעק"א מודה למש"כ לעיל שאין לאסור מחמת שהלוה מהנהו בקבלת

המתנה כי לזה שקיבל מתנה ודאי נחשב לנהנה ולא מהנה. אלא עכ"פ העיר רעק"א דיש לאסור מחמת התרצית שנתן למלוה כי גבי רצית אסורין אפי' פחות משו"פ. [ומ"מ ילה"ע שי"ל שהנאה כל דהו שלא שו"פ לא נחשב כלל לתרצית וכמש"כ לעיל אליבא דהט"ז]. נמצא שלכ"ע הנאה של ממון יש לאסור בשו"פ אפילו אם הלוה נהנה טפי, ורעק"א העיר שדילמא יש לאסור גם בכה"ג של הנאה ממון שהוא פחות משו"פ. (שיש לפרש שבין הנאה שו"פ ובין הנאה פחות משו"פ שניהם נלמדו מרצית דברים כאשר אין בהם נשך, ונחדש צדין של קבלת מתנה שהנאה תרצית ממון ג"כ אסור וכנ"ל שאסור ללוה לתת למלוה שו"פ אפי' אין כאן נשך).

ועב"פ נר' לומר שאין איסור בקבלת מתנה אלא כל זמן שהמעות עדיין אצלו, שע"י מש"כ לעיל (סעי' י"א) שאיסור רצית דברים אינו אלא כל זמן שמעותיו בידו וכשהם מלוה ולוה. ומאחר שאין כאן נשך בקבלת מתנה א"כ האיסור הוא משום רצית דברים אפי' בכה"ג שיש תרצית של שו"פ. וכן כתב בהדיא ביעב"ז (בפ"ת סק"ח הנ"ל) שאסור לקבל מתנה כל זמן שהוא עודו בעל חובו. ועיין בט"ז סוף סק"ח שמזכיר איסור של אדם חשוב או האיסור ללוות לאחר לתת לו מתנה כאשר אינו אדם חשוב דוקא אם תולה את זה בהלוואה. א"כ י"ל שלכ"ע אין איסור בקבלת מתנה אלא"כ קוץ על הנאה זו של קבלת מתנה או כל זמן שמעותיו בידו וכמש"כ לעיל סעי' י"א:

הערה על שיטת הב"ח בענין רבית דברים לגבי
יסוד הנ"ל שאין איסור אם הלוא נהנה יותר ממה
שמהנה

עיי' בש"ך ובט"ז שפירשו את דברי השו"ע
ככתבן שאסור גם בגוונא שממון הלוא
נתרבה דמ"מ יש איסור כי הלוא מהנה את
המלוה בשליחותו. והם פירשו הכי לאפוקי
מדברי הב"ח שס"ל שדברי השו"ע [ורצנו
ירוחס] טע"ס הו' וז"ל שיאמר לשליח לתת
לי ד' דינרין (כלו' שיש איסור משום דאיריין בגוונא
שממון המלוה מתרבה), עיי"ש.

[ויל"ח"ע שהט"ז כאן משמע כמש"כ לעיל
סי"א שיש איסור גבי רבית גם
כאשר אין הנאת ממון (וכן ע"י לעיל בסעי' זה
מש"כ סס). ותו יל"ח"ע שאמנם שקצת משמע
שיש איסור כאן על הלוא להנות את המלוה
אע"ג שלכא' הלוא מקבל יותר ממה
שמהנהו, ולעיל הארכנו שלכא' אין לאסור
זוה, נר' דלק"מ ויש לחלק צד' אופנים. או
לומר שבג"ד הלוא מהנה למלוה ואין המלוה
מהנה ללוה כלל אלא איש אחר הוא שמהנהו
ולכן אסור, או שיש לומר שמה שמהנה את
המלוה בשליחותו לא מתלא תלי בנתינה ואפי'
אם צסוף אינו נותן לו מ"מ יש לאסור
שמהנהו צמה שצ"ת לציווי המלוה].

והנה דברי הב"ח ז"ע, שעיי' בדבריו שהק'
על נוסח השו"ע שאין איסור רבית
אח"כ יש נשך ותרבית, וא"כ כאן שלדברי
השו"ע ממון הלוא נתרבה (כלומר דאין צו נשך)
ודאי יש להחיר. ואמנם שדברי הב"ח לכא'
לודקים צענין איסור רבית דבר תורה,

כדקיי"ל צריש פירקין צענין הרוחה למלוה
והפסד ללוה, אכן מ"מ חזינן שלכה"פ
מדרבנן אסרו גם בלא"ה. וא"כ ז"ע איך
הב"ח פשט להחיר עפ"י סברתו. דלא
מיציעא לפי מש"כ לעיל (סי"א) שיש איסור
דא' של רבית דברים שאסור ללוה להנות את
המלוה גם בלא הנאת ממון, אלא גם בלא"ה
הרי לכ"ע יש איסור רבית דברים עכ"פ
מדרבנן, וא"כ אפי' אם הב"ח מסיק דלא
כהמחבר מ"מ היה לו לפרש מדוע אין כאן
איסור רבית דברים שאסור ללוה להנות את
המלוה [כדפי' הש"ך והט"ז הנ"ל].

וקצת היה נר' לומר ששיטת הב"ח היא
שאין איסור על הלוא להנות את
המלוה (ולאפוקי ממש"כ לעיל אליבא דשא"פ), ורצוי
של רבית דברים צא דוקא לאסור את הדיבור.
ולכא' נר' אליבא שאינו אלא אסמכתא וי"ל
שרבנן אמרו שכלצד איסור תורה צהנאת
ממון יש לגזור ג"כ שאין למלוה לזוות את
הלוא לעשות רצונו (ועובר על האיסור בין אם הלוא
עושה ציווי ובין אם אינו עושהו כדכ' הב"ח צהדיא לפרש
את הרמב"ם וליישב קוש' הב"י על סעי' י"ב), וגם
שאסור ללוה לתת למלוה [ולהנותו] ע"י
דיבורו. אמנם לעולם ס"ל להב"ח שאין איסור
על הלוא להנות את המלוה גם בלא הנאת
ממון. ומש"ה נר' שהש"ך והט"ז ושא"פ
ס"ל כמש"כ לעיל שיש איסור על הלוא להנות
את המלוה, משא"כ הב"ח חולק וס"ל שאין
איסור בלא הנאת ממון.

אמנם לכא' יש לפרש גם את שיטת הב"ח
עפ"י יסוד הנ"ל בתחילת סעיף זה

להגיד ללוא שנותן לו ההלואה דוקא לתשמיש מקוים, וכ"פ הבית יהודה (עיקרי דינים פ"י סע"י י') בפשטות וכמו שמצואר בהרצה סוגיות [וכן הוא מעשים בכל יום]. וגר' שהטעם שאין בזה איסור הוא מפני שאין חיוב להלוותו, ולכן להוסיף תנאים על עצם החוב (ע"י הגבלות וכיוצ"ב) לא נחשב לתוספת כלל. [וכן דנו הפוסקים שלפעמים גם הוצאות נוספות אינן נחשבות כתוספת כי אינם אלא לביטוח בעלמא. ולכן יש לדון אם המלוה יכול להכריח את הלוה להוציא מממונו כדי שיהיה בטוח בפרעון חובו כדחזינן בענין כתיבת סטר מלוה שתשלום הסופר על הלוה, ואכמ"ל].

אמנם לפעמים המלוה מתנה שהלוה יעשה איזה פעולה שהוא להטבת הלוה גופיה, וכגון שהמלוה אומר ללוה שילוו לו כסף אם הלוה מסכים לעשות איזה מזה מסוימת או לשמור על הבריאות שלו וכיוצ"ב. והנה לכאורה עפ"י הב"ח הג"ל יש מקום להתיר שהרי הב"ח מתיר כאשר הלוה מציית לדברי המלוה שהם לטובתו [וכדנוסח השו"ע]. ואפשר לומר שגם הט"ז אינו חולק אלא דוקא כאשר הלוה נותן הנחת ממון למלוה. וא"כ י"ל שאם אין כאן הנחת ממון ששו"פ א"כ אפשר שמודו הפוסקים להב"ח שמוחר. אמנם ודאי לא מוכרח לומר הכי שהרי אפשר שלא החירו שא"פ אא"כ המלוה מהנה את הלוה שבה אמרינן שיש להתיר עפ"י סברא הג"ל שיותר ממה שהלוה מהנה הוא נהנה.

שאין איסור ללוה להנות את המלוה בכה"ג שהוא נהנה יותר ממה שמהנה. וא"כ י"ל שלהכי ס"ל הב"ח שיש כאן טע"ס שהרי הלוה נהנה יותר ממה שמהנה וא"כ ודאי א"א לאסור בזה. ותו איכא למימר דמש"ה האריך הט"ז לבאר ששאיני היכ"ח שאמר לפלוני לשלם לו מהיכ"ח של קבלת מתנה כאשר אינו אדם חשוב. דלעולם י"ל שבאמירה לאחר הרי יש שם הנאה של ממון כדמוכח מהא דמהני לקדושין וא"כ אין להתיר עפ"י סברא הג"ל (שלוה נהנה ולא מהנה) וכמו שהארכנו לעיל בדברי הט"ז ורעק"א והיעצ"ץ משום שהיו תרביית בלא נשך, עיי"ש.

ולבאור היה אפשר לחלק ג"כ כמש"כ לעיל שיש להחמיר כאשר אין המלוה הוא שמהנה את הלוה אלא אחר מהנהו. וא"כ י"ל שבזה נח' הב"ח ושא"פ אם שייך להתיר עפ"י סברא הג"ל [שסוף סוף הלוה נהנה ולא מהנה] גם כאשר הלוה מהנה את המלוה אמנם יש הנאות ללוה מזה אחר. שהרי כאן הלוה נהנה ע"י אחר כאשר הוא מהנה למלוה כשעושה רצונו. ש"ל שהב"ח מתיר בזה ושא"פ לא הודו לדבריו [או שהודו ואסרו משום נתינת הנאה של ממון כזכר לעיל אליבא דהט"ז].

נ"מ לדינא עפ"י יסוד הג"ל

י"ל ע' שהרבה פעמים המלוה מגביל את הלוה בחובו ע"י שאומר לו שאינו מסכים להלוותו אא"כ יקיים לו כמה תנאים. והנה בענין ממון החוב גופיה ודאי שיש למלוה להגביל את הלוה כפי רצונו, וכגון

ואמר לנו מורנו הגר"ז ריבלין שליט"א שאין להחמיר למש"כ הט"ז סק"ה שיש איסור צוה שהמלוה מצווה את הלוה אלא צוה"ג שציווהו לטובתו, אמנם אם מצווהו לטובת הלוה צוה יש להקל. ושוב הראוני את דברי הצרית יהודה (פרק ו' הערה ל"א) שג"כ מתיר צוה צומה אופנים, שעיי"ש מש"כ מספר מרצה חורה שיש מקום להתיר במקום שמצווהו לעשות מצוה, אכן סיים צ"ע למעשה. ואח"כ כתב הצרית יהודה מדעת עצמו שאם המלוה מטריח את הלוה באזה

דבר (ע"י ציווי) שהוא גם לטובת הלוה מסתבר שאין צוה משום הכנעה אע"פ שגם המלוה נהנה מכך. ועיי"ש ש"כ בהדיא שאין להתיר אלא"כ אין הנחת ממון מהלוה למלוה, והיינו ממש כמש"כ לעיל אליבא דהט"ז לחלק בין סעי' ט"ו שאסור לשאר היכ"ת שהמלוה מצווה את הלוה בענין שהוא לטובת הלוה. ולכן נר' לדינא שיש לסמוך על כל דברי פוסקים הנ"ל ולהתיר כאשר התנה לטובת הלוה ואין שום הנחת ממון מהלוה למלוה:

סימן ק"ס סט"ז

מו"מ בהיתר של רש"י ללוות ברבית ע"י שליח
ישראל

יהודה מסיק (סז) שעכ"פ צעת האורח הצא לסמוך על היתר דרש"י יש לו על מי לסמוך.

עיי"ן צ"י וצ"ז וצ"ז וצ"ז שישגיגו על היתר של רש"י וס"ל שאין לסמוך כלל על היתרו ושחלמיד טועה כחצו. אכן ע"י דרכ"מ וצ"ח וצ"ח שצאו ליישב את תמיהות הצ"י וס"ל שצעת האורח יש לסמוך על שיטת רש"י. ונח' האחר' בענין עת האורח, ע"י צמסל"מ שכתב שצוה"ז ודאי הכל נחשב לעת האורח. אמנם ע"י בהגות חת"ס שכתב שדוקא אם הלוה מרויח הרבה מההלואה ומחיה שלו מתלא תליא צו יש להתיר. וע"י דרכ"ח כאן ס"ק קכ"ז וצ"ח יהודה פ"ו הערה ל"ז שהאריכו צמו"מ הנ"ל. ולענין הכרעה למעשה ע"י צחכמ"א כלל קל"ז ס"ו שמציא את דברי הרמ"א, וע"י צגר"ז בסעי' ס' שסותם כפסק הצ"ח, והצרית

ומפני חומר הענין ילה"ע קצת צפוגתחם. הנה צ' קושיות העיקריות שהק' הצ"י וסיעתו הן מסעי' י"ג שקיי"ל שההיתר שם הוא דוקא כאשר אינו חוזר ולוקחו מהלוה, והק' נמי מהדינים הנמצאים בסי' קס"ח בענין צ' ישראלים ועכו"ם אחד. ועיקר חירון של הרמ"א וסיעתו הוא שסעי' י"ג אינו אלא צוה"ג שהלוה קיבל את ההלואה מהמלוה גופיה, ומה דאיתא לקמן סי' קס"ח ל"ק שהרי רש"י מתיר משום שקיי"ל שאשלד"ע, והרי התם לא הויא עצירה כי הלואה בין עכו"ם וישראל הוא בהיתר (בין אם המלוה הוא ישראל או עכו"ם) וא"כ לק"מ מהתם כדכ' הדרכ"מ בהדיא שם.

וּלְבָאֵי ז"ע בְּתַרְתִּי, חֲדָא שִׁיל"ע מְדוּעַ הַזִּי
 וְדַעִימִי לֹא חִילְקוּ כְּתִירוֹצִים הַגִּל
 וּס"ל שֶׁהָיָה הוּא טַעוּת [וְע"כ לֹא דַבְּרִי
 רַש"י הֵם] וְהַגִּיף יִישׁוּבִים לֹא מַעֲלוּ אַרְכּוּכָה,
 מִשְׁא"כ הַרְמ"א וְדַעִימִי רָצוּ לִישׁוּבֵי אֶת דַּבְּרֵי
 רַש"י עַפ"י חִילּוּקִים הַגִּל וְלִסְמוּךְ עָלָיו
 לְדִינָא. וְתו' ז"ע כְּדֵהֲעִיר הַחוּו"ד (פֶּקֶח)
 שֶׁהָיָה דְמִמֶּנּוּ הוּא ר"ק שֶׁאֵם הַשְּׁלִיחַ הַזִּכִּיר
 שֶׁהֵלְוָה הָיָה עַל שֶׁמֶּשְׁלָחוּ א"כ וְדֹאֵי אֲסוּר
 וְהוּא ר"ק כִּי הַשְּׁלִיחַ מִסּוּלֵק מֵהֶעֱנִין וְאֵין כָּאֵין
 אֵלָּא לֹוֹ וּמִלּוֹה יִשְׂרָאֵל שֶׁקָּצָו הֵלְוָה בְּרַבִּית,
 וְאֵם אֵינוּ מוֹזִכִּיר אֶת שֶׁמֶּשְׁלָחוּ א"כ הַשְּׁלִיחַ
 הוּא זֶה שְׁלוּה בְּרַבִּית מֵהֵמְלָוָה וְאֲחִי"כ חוֹזֵר
 וּמִלּוֹה בְּרַבִּית לְמַשְׁלָחוּ. וְלִצְסוּף מִסִּיק שֶׁ
 הַחוּו"ד שֶׁהֵיטֵר הוּא דּוֹקָא כֹּאשֶׁר הַשְּׁלִיחַ
 מוֹזִכִּיר אֶת שֶׁמֶּשְׁלָחוּ עַל הַקֶּרֶן וְלֹא עַל
 הַרִיבִית. אֲמַנְסִי הַמִּשְׁלָחִים בַּפ"ה מֵהֶלֶל מו"ל
 (הַי"ד) הַתִּיר גַּם כֹּאשֶׁר מוֹזִכִּיר אֶת שֶׁמֶּשְׁלָחוּ
 עַל הַרִיבִית וְז"ע בְּמָה נִחְלָקוּ.

וּלְבָאֵי נר' שִׁישׁ פֶּתַח לְהַבִּין בְּמָה נִחְלָקוּ
 מִמָּה שֶׁהֲעִיר רַעֲק"א כָּאֵין (בְּכֹמָה
 דְּפּוֹסִים הוֹשְׁמָה הֵךְ הַעֲרָה) מִדַּבְּרֵי הַט"ז (לְקַמֵּן ס'י
 קס"ח) עַפ"י הַרִיבִית שִׁישׁ לְאֲסוּר בְּכָל גּוֹוֹנָא
 שְׁלוּה יִשְׂרָאֵל נוֹתֵן רַבִּית לְמִלּוֹה יִשְׂרָאֵל אֲפ"י
 אֵם נוֹתֵן לוֹ ע"י עֲבוֹרִים (שֶׁאֵין צוֹ שְׁלִיחוֹת) שֶׁהֲרִי
 הַעֲבוֹרִים אֵינוּ עוֹשֶׂה אֵלָּא מַעֲשֶׂה קוֹף בְּעֵלְמָא.
 [וְרַעֲק"א בָּא לִוְמַר שֶׁדַּבְּרֵי רַש"י לְשִׁיטָתָם שִׁישׁ
 כָּאֵין שְׁלִיחוֹת כֹּאשֶׁר נוֹתֵן אֶת הַמִּמּוֹן לְמִלּוֹה
 ע"י שְׁלִיחַ, וְהִרִי קִי"ל לְקַמֵּן שֶׁאֵין זֶה פֶּרֶשָׁה
 שֶׁל שְׁלִיחוֹת כֹּלל, וְא"כ אֵיךְ אֲפֶשֶׁר כָּאֵין לְסִמּוּךְ
 וְלִהְיֶה מִחֲמַת הַטַּעַם שֶׁאֵשְׁלַד"ע].

וּלְבָאֵי עַל הָיָה גּוֹפִיָה נח' הַט"ז וְהַט"ז כָּאֵין,
 שֶׁהַט"ז ס"ל שֶׁצִּנְד"ד שִׁיךְ דִּין
 שְׁלִיחוֹת וְלִכֵּן מִחֲלָק בֵּין יִשְׂרָאֵל שֶׁאֲמַרִּין צוֹ
 אֲשֶׁלַד"ע לִבִּין עֲבוֹרִים שֶׁאֵינוּ עוֹשֶׂה עֲבִירָה
 [וְאֲמַרִּין גְּבִיָּה שִׁישׁ שְׁלִיחוֹת לְחוּמְרָא וְאֲסוּר].
 נִמְאָא שְׁלִפִי הַט"ז אֵין כָּאֵין רַבִּית דֹּאֵי אֵם
 הַמִּמּוֹן הוּא צִיד אַחֵר שֶׁאֵינוּ שְׁלוּחָו. (וּפְשִׁטָּא
 שֶׁהַט"ז מִחֲלָק בֵּין הַי"ח שֶׁמִּמּוֹן הֵלֹוֹ מוֹנֵחַ עַל הַשְּׁלִיחַ
 וְכִיּוֹצ"ב לִבִּין הַי"ח שֶׁמִּמּוֹן הֵלֹוֹ בְּאַחֲרִיּוֹת אַחֵר, וְע"י
 בְּסִמּוּךְ). מִשְׁא"כ הַט"ז ס"ל שִׁישׁ ר"ק בְּכָל
 אֲוֶפֶן שֶׁמִּמּוֹן הֵלֹוֹ [דֵּהֲיִינוּ הַקֶּרֶן וְהַרִיבִית]
 נִמְאָא אֵלָּל הַמִּלּוֹה בְּרָצוֹן הֵלֹוֹ. וְע"י לְקַמֵּן
 כֹּמָה דְּרִכִּים בְּהַצְנַת דַּבְּרֵי הַט"ז לְבָאֵר מְדוּעַ
 נִתְּנָה ע"י שְׁלִיחַ יִשְׂרָאֵל לֹא נִחְשַׁב כְּמַעֲשֶׂה
 קוֹף בְּעֵלְמָא.

וְלִפִּי הַגִּל יֵשׁ לְבָאֵר דֵּהַז"י וְדַעִימִי לֹא
 חִילְקוּ בֵּין הַי"ח שֶׁל שְׁלִיחַ עֲבוֹרִים לִבִּין
 הַי"ח שֶׁל שְׁלִיחַ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֲרִי לְעוֹלָם לֹא חֲלוּ
 כֹּלל דִּדִּין שְׁלִיחוֹת וְכִי"ל. וּמִמִּילָא מוֹצֵן הַיֵּטֵב
 מְדוּעַ לֹא חֲשַׁשׁוּ לְדַבְּרֵי הַדְּרִכ"מ וְעוֹד שֶׁחִילְקוּ
 בֵּין נ"ד לִבִּין מָה דֹּאֵיחָא לְקַמֵּן בְּס'י קס"ח.
 וְעַפ"י יֵשׁ לְפֶרֶשׁ ג"כ אֶת הַטַּעַם שֶׁדָּחוּ אֶת
 תִּירוֹךְ הַרְמ"א שִׁישׁ לְהַחֲמִיר כֹּאשֶׁר הַמִּלּוֹה
 נוֹתֵן אֶת הֵלְוָה לְלוֹה, שֶׁאֵינוּ ס"ל
 שֶׁהַיִּשְׂרָאֵל בְּאַמְנָע בִּנְי"ד לֹא עוֹשֶׂה אֵלָּא מַעֲשֶׂה
 קוֹף בְּעֵלְמָא וְא"כ אֵין לְחֲלָק בִּהְיִי.

וּלְבָאֵי נר' שִׁיסוּד הַחוּו"ד גּוֹפִיָה שׁוּדָאֵי הוּא
 ר"ק אֵם הַשְּׁלִיחַ הַזִּכִּיר אֶת שֶׁ
 הַמִּשְׁלָחַ עַל הַקֶּרֶן וְעַל הַרִיבִית [וְכֵד לְכֹאֵי
 מִשְׁמַע מִלְשׁוֹן תְּשׁוּבָה רַש"י שֶׁאֵינִי בְּכֹה"ג
 שֶׁהַזִּכִּיר אֶת שְׁמוֹ עַל הֵלְוָה דֵּהֲיִינוּ הַקֶּרֶן

והריבית], היינו כעין יסוד הנ"ל שהשליח אינו עושה אלא מעשה קוף בעלמא כי לעולם בעל דבר של המלוה הוא הלוה ואין טעם לחלק בין הלוהו בלי שליח באמצע לבין אם שולח שליח לקבל את ההלוואה בעדו.

ולבא' ע"כ מאן שחולק על רש"י ס"ל שהיא ר"ק דהיינו איסור תורה [כי השליח אינו עושה אלא מעשה קוף בעלמא וכנ"ל וכסברת החו"ד שקבלת האחריות הוא קובע אם ליה דריבית], ולכן קשה על דברי הב"י שרצה להטיל פשרה ולומר שהחולקים על רש"י לא אסרו אלא מדרבנן ולכן אינו יולא דדיינים, [וכן כתב בתשובתו בחינוך בית יהודה המוצא בפ"ת כאן], ונ"ע. ואכתי נריך לבאר איך פירשו הדרכ"מ והש"ך וסיעתם את שיטת רש"י, שהרי לבאו' לא מהני בזה שהיה שליח באמצע לקבל את המעות מהמלוה שמ"מ המשלח הוא שקיבל את האחריות לשלם את חוב המלוה (וגם המלוה סומך עליו לשלמו), וא"כ איך שגא.

פירוש רש"י על הא דלא אסרה תורה אלא רבית
הבאה מלוה למלוה

ולבא' נראה שנת' הב"י ורמ"א אליבא דרש"י בפירוש מימרא דרבא (ב"מ סט:) שלא אסרה תורה אלא רבית הבאה מלוה למלוה, שהב"י ס"ל כדמשמע בגמ' שם והוא שהתורה לא אסרה רק אם יש נשך ללוה ותרבית למלוה (ולאפוקי אם אחר נתן ממון למלוה או אם הלוה לא שילם ממון אלא לאחר, אכן בנ"ד ודאי אסור). אמנם הרמ"א אליבא דרש"י סבר שלא

מתלא תלי בזה שיש נשך ללוה ותרבית למלוה אלא עיקר דינא דרבא הוא שיש אחר באמצע.

שעיי' בלשון רש"י (מוצא במדכ"י ס' שע"ח) שמשמע שאי לאו מימרא דרבא א"כ יש איסור תורה אע"ג שיש אחר באמצע, וקמ"ל רבא שכל זמן שיש אחר באמצע לא אסרה תורה רבית זו. ורק לאחר מיכן הק' רש"י [דאע"ג שרבא חידש לנו שיש נ"מ אם יש אחר באמצע] מ"מ י"ל שהאמצעי כמאן דליתא דמי משום ששלוחו של אדם כמותו, וע"ז תירץ רש"י שאשלד"ע. (וכלו' שרש"י פירש שיש חיוב ילפומא שבעיני רבית מלוה למלוה, וכן לבאו' מצוה דדברי הגמ' גופייהו, אלא שמ"מ היה קשה לרש"י מדוע אין איסור מחמת שהוא שלוחו, וע"ז תירץ אשלד"ע).

ולבא' מפשטות לשונו היה נר' שרש"י התיר כאשר השליח מזכיר את שם המשלח על הקרן ועל הרבית, ולעולם איירינן בגוונא שהשליח לא נעשה ליה למלוה. [וכנ"ל לפרש את דברי הב"י אליבא דרש"י ס' קס"ח סעי' ח', שעיי"ש שעיקר חילוק שכתב בין נ"ד לבין ס"ג הוא שהלוה לא לקח את ההלוואה מיד המלוה, ולא כתב כלל שחלוי בזה שהוא לא ליה אלא מהשליח]. ולבאו' עיקר ראיית רש"י היא מדברי רבא גופייהו, שרבא לא אמר שחלוי במה שיש נשך ללוה ותרבית למלוה, אלא אמר שחלוי על זה שלא בא מלוה למלוה.

ולבן רש"י דייק מדברי רבא שיש למעט ג"כ כאשר נעשה ע"י שליח דעל ידי זה לא הוי מיד ליה למלוה. וודאי שכוונת רש"י היא

שצעינן שגם ההלואה נעשית ע"י שליח הוא כדי שיהיה היתר להחזיר ע"י שליח, שהרי כבר תירצו כל המפרשים אליבא דרש"י [הדרכ"מ והצ"ח והמשל"מ והש"ך] שאם לוח מיד המלוה בלא שליח א"כ לא מהני להחזיר ע"י שליח שהרי מ"מ מהנהו. שודאי אם קנץ עם המלוה שישלם לו ריבית על ההלואה ולקח ממנו את החוב א"כ מה שמחזיר לו רבית אח"כ אפי' אם נימא אשלד"ע מ"מ אסור מדרבנן כשאר הטבות שאסורים מלוה למלוה. [ויש לדון אם אסור מה"ת מחמת קברא זו אע"ג דאשלד"ע, דמ"מ י"ל שהו החזרת רבית, ודו"ק]. כך נראה להעיר לכאן' עפ"י דברי רש"י גופייהו הנמצאים במדכ"י (ס) וכד משמע לכאן' בדברי הצ"י והדרכ"מ.

מו"מ בדברי האחרונים איך שפירשו את דברי רש"י דלא כנ"ל ובפשטות לשונו וג"מ לדינא

אבן רו"פ שבאו ליישב את דברי רש"י מודו להשגת הצ"י דודאי אין היתר ללוות ע"י שליח ישראל ולשלם את הריבית ע"י שליח ישראל, אלא סבירא להו שההיתר של רש"י בנוי על זה שהלוה בעצמו אינו משלם את הריבית. אלא שנח' המפרשים מי הלוה בנ"ד, שיש אומרים [שיטת המשל"מ ונקד"כ וחכמ"א] שהשליח הוא הלוה והמשלח הוא שמשלם את הריבית, וי"א [שיטת החו"ד] שהמשלח הוא הלוה והשליח הוא שמשלם את הריבית.

ולפי הנ"ל ילה"ע לגבי היכ"ת שחייב לשלם דמי ריבית מחמת פיגורים בתשלום

שיש לחלק בין שליח לבין אנטבא או מעשה קוף בעלמא [ול"ק קוש' הריצ"ש], שודאי אם הלוה מניח את פרעון החוב על שלחן נחשב מיד לוח למלוה. אבל בכה"ג שאינו מלוה למלוה מחמת שיש שליח באמצע על זה סבר רש"י עפ"י דברי רבא שאין בזה איסור. (והשתא דאחית להכי יש מקום לפרש שמצינן להודות לדברי רש"י שמה"ת אין איסור עכ"פ מדרבנן אסרו כשאר גזירות רבית שאסור ללוה להטביע מלוה ידיה, וא"כ עפ"י היה מקום לפסק בית לחם יהודה הנ"ל שאסור מדרבנן. אמנם ודאי קשה על דבריו כי איהו כ' שהחולקים על רש"י ס"ל הכי, וזה לימא, שהרי ודאי ס"ל שהו ר"ק).

ונר' לפרש אליבא דרש"י שיסוד ההיתר הוא כאשר אחר עושה מעשה הפריעה. ולכן כאשר הלוה שולח ישראל צר דעת לא דמי למעשה אנטבא וכדהק' הריצ"ש ואין לדמותו לפיל או קוף או חש"ו [דעל ידס ודאי קרינן בזה רבית הבאה מיד לוח למלוה]. ושליח שלא אמר למלוה שהוא פורע חוב חזירו לא נפרע חוב הלוה ע"י הנתינה, א"כ חזינן מיהת שפריעת החוב נעשית ע"י שלוחו כאשר הלוה לא אמר למלוה שיכול לטול את הפרעון, ומה שעושה השליח הו פרעון ולא אמרינן שהניח מעותיו על קרן הנצי.

ולפי הנ"ל ודאי נ"ל שלשון רש"י הוא דוקא ולהתיר החזרת רבית צריך להיות דוקא ע"י שליח, וכלשון רבא שלא אסרה תורה אלא רבית הבאה מלוה למלוה. (ועי' בסמוך מה שכתבו הפוסקים ליישב את דברי רש"י ואין שנחלקו בפירוש דבריו). ותו ילה"ע דעפ"י הנ"ל עיקר הטעם

(וכגון גבי חזרת חשמל וכיוצ"ב בארה"ק, ואכ"מ ליכנס לדברי הפוסקים בענין כפיית החזרות ולהחיר מטעם זו), דלפי מש"כ לעיל לפרש את דברי רש"י [והרמ"א מסיק ויש לסמוך עליו לעת הצורך (ועי' לעיל בריש מו"מ זה מראה מקומות בפוסקים)] א"כ יש ענה לתת לחזירו דמי רבית ולבקש ממנו לפרוע את החוב. שהרי לעולם לא קנץ לתת לו תוספת וא"כ לכאורה האיסור הוא ע"י הנתינה גופה, ולכן לפי מש"כ אליבא דרש"י נימא אשלד"ע ומותר.

חשמל וכיוצ"ב יש שהעירו עפ"י דברי הרמ"א סי' קס"ח (סעי' ה' וז' וט') שאפשר לסמוך על ר"ת במקום שנהגו כדבריו שאין שליחות לעכו"ם לחומר. וא"כ לפ"ז לכאורה היה מקום להחיר ע"י שישלם את החשבון בכרטיס אשראי מחו"ל, אמנם עיי"ש מש"כ הש"ך והט"ז אליבא דהרמ"א עפ"י תשובת מיימוני ואם יש להחיר דוקא בחוב של משכון, והרמ"א גופיה לא החיר אלא במקום שנהגו להחיר.

אבן לפי כל המפרשים (הנ"ל) שפירשו את דברי רש"י בענין אחר אין להחיר עי"ז שמשלח חזירו לשלם בעדו. וודאי דלכ"ע אפשר לבקש מחזירו שישלם לו מממונו, שהרי חזירו אדעתיה דנפשיה קעביד ואין כאן איסור רבית מה שחזירו משלם במקומו. וודאי קל טפי למנול מי שיפרוע לו אם יציא לו את המעות, ולכן אם אפשר לסמוך על רש"י בהך גוונא ניחא טפי. אכן מדברי הפוסקים הנ"ל אליבא דרש"י נר' שאין לסמוך על זה.

ויש עוד נ"מ לדינא בין המפרשים [אליבא דרש"י] בכה"ג שאחד מבקש מחזירו לקבל בעדו הלואה בריבית מישראל אחר. שלפי המשל"מ ודעימיה יסוד ההיתר הוא משום שהמשלח משלם את רבית של השליח שהוא הלואה (וא"כ הוי ממש כדברי הגמ' שם שאחר משלם למלוה כדי שילווה ללוה), הילכך י"ל אליביהו שההיתר הוא גם כאשר המשלח משלם את הריבית למלוה ולא צריך להחזיר את הריבית ע"י שליח. ועי' בחת"ס כאן שכ' שודאי יש להחיר כאשר המשלח משלם את הריבית למלוה וי"ל שעדיף אם המשלח משלם למלוה:

[ובהיב"ת הנ"ל של תשלום ריבית בחשבון

סימן ק"ס סי"ח

כמה הערות בענין רבית לצורך מוצה ופלוגתת הפוסקים בפירוש דברי הירושלמי שהביא המג"א בשם שבולי לקט

הירושלמי שלוין ברבית לצורך חזרת מלוה ולקידוש החודש. והפ"ת כאן סקכ"ב צ"ן לדברי המג"א בסי' רמ"ב (סק"ב) שג"כ הביא את ירושלמי הנ"ל, וז"ל המג"א שם, לוין ברבית לצורך סעודת שבת או סעודת מלוה, עכ"ל. ואע"ג שמדברי המג"א משמע שמותר

עי' במחבר ורמ"א כאן מש"כ גבי מעות יתומים ומעות הקדש ולדקה ומעות לת"ת. ועי' בגר"א סקמ"ג דצ"ן לדברי

ועו"ק כמו שהק' שער דעה וכנה"ג [והציאם
הצריח יהודה שם] שאפי' אי נימא שיש היתר
ללוות לצורך מצוה מ"מ איך יש היתר למלוה
להלוות צריח דרבנן. (ודעיהם בעין מש"כ הט"ז
ס"י ק"ס סק"א בענין פיקוח נפש).

ולבאו' ילה"ע שאמנם שהגר"ז מתיר רבית
דרבנן לצורך מצוה אמנם היינו דוקא
כאשר יש לו חיוצ לעשות הך מצוה. ולכן
מאחר שמוטל על הלוה חיוצ לסעוד סעודות
שבת א"כ מחמת מצוה זו מותר לו ללוות
צריח דרבנן, אמנם לא מוטל על הלוה חוב
ללמד את המלוה או בנו ולכן אין להתיר רבית
דרבנן מחמת מצוה זו. והנה על מה שהק'
האחר' איך יש היתר למלוה להלוותו רבית
דרבנן, ע"ז כ' הגר"ז בקונטרס אחרון (או"ח
שם סק"ה)

שדילבא רק גבי ר"ק אמרינן כן, אבל גבי
א"ר י"ל שלא גזרו כלל לדבר מצוה
ואף על המלוה אין איסור.

(וילח"ע שהיד אברהם כאן ס"ח הק' על
פסק המחבר כאן שמוותר להלוות
צריח דרבנן במעות יתומים והקדש, דניחא
למלוה שיש לו היתר, אמנם מי התיר ללוה
לעבור על איסור ולתת רבית ליתומים והקדש.
ועיי"ש שתי' שקיי"ל שאין הלוה עובר צריח
דרבנן אלא בלפני"ע, וא"כ כאשר אין איסור
על המלוה שוב לא שייך לפני"ע וא"ש. אמנם
לכא' ז"ע כי משמע בשו"ע חו"מ סי' ל"ד
ס"י דס"ל שיש איסור דרבנן על הלוה, וכ"פ
חו"מ דלעיל סק"ו את שיטת המחבר שחולק
על הרמ"א וס"ל שיש איסור רבית דרבנן על

ללוות באיסור [דרבנן] לצורך מצוה, המשנ"ב
שם (סק"ד) כ' דליכא למימר הכי, וז"ל, לוי
צריח לצורך סעודת שבת או סעודת מצוה
והיינו מא"י או מישראל בדרך היתר, עכ"ל.
וצשעה"ז שם (סקט"ו) צ"ן לדברי אחד
מהפוסקים שהתיר צריח דרבנן. ולכא' כוונת
המשנ"ב להגר"ז, שעי' בגר"ז או"ח
סי' רמ"ב (ס"ט) שפסק שמוותר ללוות צריח
של דעריהם לצורך סעודת מצוה אם א"א
ללוות בלא רבית.

ועי' ברמ"א לקמן סי' קע"ב ס"א ש' שם
שמוותר ללוות צריח לצורך מצוה. וא"כ
קשה על דברי המשנ"ב שם שדחה את דברי
הגר"ז (אע"ג שהציא הרבה פוסקים שהחמירו),
שהרי לכא' הרמ"א פסק בהדיא להתיר.
ולכא' למימר שהמשנ"ב החמיר מחמת
שהרמ"א גופיה כ' לקמן שטוב להחמיר,
שהרי גם הגר"ז שם כ' שאין התיר אלא כ'
א"א ללוות בלא רבית. ולכן נר' שהמשנ"ב
הצין שהרמ"א לקמן התיר דוקא גבי משכון,
וכדנפרש בסמוך. [וכן י"ל אליבא דשא"פ
שהציא שם המשנ"ב צשעה"ז שחולקים על
הגר"ז ואוסרים ללוות צריח לצורך סעודת
מצוה].

והנה הצריח יהודה (פ"ז הע' נ"ג) הק' על הך
מ"ד שמתירים איסור רבית דרבנן
לצורך מצוה מ"ש ממה דאיתא לעיל סעי' י'
שאסור ללמד את המלוה או את בנו. והא
התם הו' לצורך מצוה וא"כ מדוע אין היתר
לפי מ"ד שמוותר צריח דרבנן לצורך מצוה
(ששם לא קצ"ו וא"כ לא הו' אלא איסור רבית דרבנן).

הלואה, וא"כ הדרא קושית היד אצרהם לדוכתה. ולכן ע"כ נר' לתרך את דברי המחבר כמש"כ הגר"ז שלא גזרו רבית דרבנן על מעות של הקדש ונדקה ויתומים, ולכן אין איסור לא על המלוה ולא על הלואה.

ולפ"י חילוק הנ"ל יש לפרש את כוונת הגר"ז בהלכות רבית (סעי' ט') שכ' שאסור ללוה ליתן למלוה או לעשות לו שום טובה ואפי' הוא דבר מועט ואפי' הוא דבר מנול. שהרי אם יש היתר ברבית דרבנן לזורך מנול א"כ מדוע אסור לו ללוה ללמד עם המלוה, אלא י"ל כנ"ל שאין היתר ללוה להטיב את המלוה אלא"כ יש עליו חיוב לעשות הך מנול.

ולפ"ז יש חידוש דינא בדברי הגר"ז ה' רבית (סעי' י"ד) שכ' שיש איסור על הלואה לתת נדקה למלוה. וז"ל הגר"ז שם, והוא הדין אם המלוה הוא עני ונותן לו הלואה נדקה שלא היה רגיל ליתנה לו קודם שהלואה וכן שאר כל טובת הנאה וגמילות חסדים שאין חסרון כיס כלל להלואה אסור להנותנו וכו', עכ"ל. והנה ודאי מבואר שאם היה נותן לו נדקה מקודם ההלואה א"כ אין איסור כי לא נחשב להטבה מחמת ההלואה, ופשוט. אמנם אם הוא הטבה מחמת הלואה כ' הגר"ז שאסור. והנה הגר"ז גופיה ס"ל שללזורך מנול [אם א"א צענין אחר] מותר ללוות רבית דרבנן, וא"כ מדוע כאן אין היתר לתת לו נדקה. ונר' ע"כ שאיירינן צכה"ג שאין לו חיוב לתת לו נדקה. דאלת"ה אלא נפרש שהגר"ז איירי צהיכ"ת שיש לו חיוב של פתח תפתח ושאר מנולות ל"ת ומ"ע דנדקה, אין

פסק הגר"ז שאסור ליתן לו. הרי יש חיוב מדין תורה לתת לו נדקה, ואיך נימא שאסור ונחשב מחמת הלואה רק משום שעבר על דין תורה קודם ההלואה ולא נתן לו נדקה כאשר היה חייב לתת לו. שלכא' ליכא למימר שלוא יעבור על חיובים שמוטלים עליו מחמת שקודם ההלואה עבר, וא"כ ע"כ אסור כי עשיית המנול עמה היא מחמת ההלואה.

ובן י"ל צכה"ג שרצו המוצהק הלואה לו, ולפני ההלואה היה עובר על הדין של קימה צפני רצו, האם נימא שעכשיו אסור לו לקום צפני רצו כי ע"כ נחשב כמכבד את מלוה ידידה מחמת ההלואה. הא ע"כ מה שחייב עליו לעשות מותר גם אם לא היה עושה כן קודם ההלואה. ולכא' סברא זו היא לכ"ע, וליכא מ"ד דמתיר לעבור על חיוב מחמת שקודם להלואה היה עובר. ולכן נר' פשוט שהגר"ז כאן שאוסר נתינת נדקה ע"כ לא איירי צכה"ג שיש לו חיוב לתת הך נדקה, וא"ש כנ"ל שהגר"ז מחלק בין היכ"ת שחוב מוטל עליו לעשות הך מנול שצוה מותר ללוות ברבית דרבנן לצין היכ"ת שמקיים מנול גם כאשר אין חיוב שצוה אין היתר ללוות ברבית דרבנן.

ולפ"ז יש ליישב ג"כ מדוע הפוסקים השמיטו פסק הרמ"א לקמן סי' קע"ב שמתיר רבית לזורך מנול. שודאי כ"ע מודו שפלוגתת הפוסקים כאן ברבית דרבנן לזורך מנול איירי צכה"ג שיש חיוב עליו ונח' אם מותר ללוות ברבית דרבנן לקיים את המנול. אמנם מה שהתיר הרמ"א שם הוי

למעשה פן יפרטו גור בזה במקום אחר, ועיי"ש מה שכתב בגוונא שיש חיוב לזון ולפרנס הקטנים והתלמידים שצמקומם. ולכאן מסתימת לשון המחבר כאן נר' שאין להחיר להלוות מעות של יתומים או של הקדש ברא"ק אפי' בכה"ג שאין לו בעלים ידועים.

והנה ידוע דברי האג"מ (יו"ד ח"ב סס"י ס"ב) שכתב לחלק בין לזה שהוא חברה בע"מ לבין לזה בעלמא. שעיי"ש שכתב שחס אין על מנהלי החברה שום חוב ושעבוד על גופם אין כאן לזה כלום אלא החברה גופה היא הלוה ומסתבר שאין בזה איסור רבית. והנה האג"מ ודאי לא התיר אלא"כ הלוה הוא חברה, שבו מחמת שאינו מקבל אחריות יש סבא שאין כאן הלוואה, אבל ודאי אם המלוה הוא חברה לא התיר כלל. וא"כ לכאן לא שייך דבריו לדברי הרשב"א גבי בעלים שאינם ידועים שצא להתיר גם להלוות ברבית. (ולכן דברי האג"מ לא דומים לדברי הר"ב יו"ד ס' קכ"ו שהתיר לגמרי לגבי בנק ממשלתי גם ללוות וגם להלוות מחמת שאין בעלים כלל להק' מעות, ודו"ק).

אמנם נ"ע כי לא משמע מדברי האג"מ שמתיר דוקא מחמת שהוא שעבוד על הנכסים ולא על גוף האדם וכמש"כ מהרש"ג להתיר עפ"י סבא זו. שעי' בשו"ת מהרש"ג (ח"א ס' ג' וס' ה') שהאריך בזה, ושם כתב שמדרבנן יש להחמיר בכה"ג שיש שע"נ ואין שעבוד הגוף על הלוה. אמנם המנחת יצחק (ח"ג ס' א') מביא כת"י דמהרש"ג שהתיר בכה"ג שאין על הלוה שעבוד הגוף. (ועי' בצרית יהודה פ"ו הע' ס"ו מו"מ בזה כת"י דמהרש"ג).

מחמת שאיירי במשכון, ולא מחמת שלא גזרו רבית דרבנן לזורך מלוה. דיש לפרש את דברי הרמ"א [שהם עפ"י מהרי"ל] כמש"כ בזה"ל שם רבנו אפרים שמשכון הוא כנמכר לו (וכדברי ש"ך וט"ז ס' קס"ו ס"ג מדוע מנכין ברא"ק אבל לא גבי משכון, עיי"ש). ולפי"ז מצוה מדוע יש נד שם להתיר גם כאשר עסקין ברא"ק. (שלא"ו נ"ע על הרמ"א שכתב להתיר גם גבי משכנתא דלא נכייטא, עי' בש"ך ובט"ז לקמן ס' קע"ב שהעירו בזה).

ולכן לכאן נ"ל שהגר"ז ס"ל שהרמ"א מודה לדברי המחבר ס"ח וכמש"כ הגר"א שם שיש היתר ללוות רבית דרבנן לזורך מלוה. משא"כ המשנ"ב שסבא כהפמ"ג וסיעתו ס"ל שהרמ"א משמע שאין היתר ללוות רבית דרבנן אלא כאשר המעות הם של יתומים או נדקה או מלוה כמו שמשמע ברמ"א כאן סעי' כ' (וכן יש לפרש ג"כ את המחבר והגר"א בסעי' י"ח), וכן לכאן משמע בסעי' כ"ב שאין היתר למלוה בעלמא אלא"כ הוא לזרכי קהל ולרבים.

בענין בעלים שאינם ידועים והערה על פסק אג"מ לגבי חברות בע"מ

עי' בב"י כאן שמביא את דברי תש' הרשב"א (ח"א ס' תרס"ט) שמאדד לומר שצכה"ג שאין בעלים ידועים א"כ אין איסור רבית (ומותר להלוות מעות כאלו גם ברא"ק). ועי' בפ"ת כאן סקי"ט ובדגמ"ר (בגליון שו"ע) שזיינו את דברי תש' הרשב"א הנ"ל. והנה הרשב"א גופיה כתב שאין ראוי לסמוך על היתר זה

ויש שפירשו שגם כוונת האג"מ כדברי מהרש"ג הנ"ל.

אבל קשה כי א"כ לא הו"ל להאג"מ להאריך בענין חזרה בע"מ, דהה"נ בשאר אדם אם לא שעבד את גופו ורק שעבד את נכסיו יש להחזיר. ולכן ודאי לא משמע שהאג"מ החזיר עפ"י סברת מהרש"ג (ודלא כמו ספר אחד שהראו לי שכל דבריו בענין היח"ע מבוסס עפ"י היח"ע זה ועפ"י האג"מ). וגם ליכא למימר שהחזיר האג"מ מבוסס עפ"י סברת מהרש"ג הנ"ל, שהרי כבר העירו כי צדיני רבית גבי משכון לקמן סי' קס"ח מבואר בהדיא שיש איסור רבית גם בכה"ג שהלוה לא שעבד בחובו אלא משכנו. (וכעין זה העיר מהרש"ג גופיה בתשובה שם ולכן אסר מדרבנן, אכן המנחת יצחק העיר שבכח"י החזיר כנ"ל, ודו"ק).

וא"כ לכאורה משמע באג"מ שבה לנרף צ' סברות, כעין סברת הרשב"א בענין בעלים שאינם ידועים וכעין סברת המהרש"ג בענין שע"נ גרידא, ועי"ז בא להחזיר לחזרה

בע"מ ללוות ברבית. ומה שנר' לומר בזה לפרש את דברי האג"מ הוא שודאי מעות של חזרה לא נחשב לבעלים שאינם ידועים, וגם ודאי אין להחזיר בכל גוונא שהלוה לא שעבד אלא נכסיו. אמנם ס"ל להאג"מ כאשר יש הנך צ' תנאים שאין בעלים פרטיים (אלא חזרה בע"מ) וגם כאשר אין כאן אלא שע"נ א"כ יש לדון שאין כאן לזה. שודאי לעולם י"ל שמי שעבד נכסיו ידידה הוא הלוה, וגם ודאי אין לומר שכל זמן שיש שותפות בין כמה אנשים [וקוראים לזה שם וכגון חזרה בע"מ] שנוכל לומר שאין כאן לזה ובעלים אינם ידועים. אמנם אם הקנו השותפים זה לזה שמעבדים את עצמם לנכסיהם המשותף וזוהי משעבדים למלוה א"כ אין אחריות אלא על הנכס. שאין לומר שהלוה הוא מי שיש לו בעלות על הנכסים שאין לאף אחד מהם בעלות כי הקנו זה לזה את חלקם בנכס לשותפות. [ועי' בצרית יהודה פ"ז סעי' כ"ה שאינו מכריע ומציא מח' הפוסקים אם אפשר לסמוך על סברא זה לדינא]:

סימן ק"ס סב"א

הערה קצרה על שו"ט ר"פ איזהו נשך

השו"ע פסק כאן דבתר מעיקרא אזלינן וכמס"כ רוב הראשונים אע"ג דהגמ' ר"פ איזהו נשך לא איפשטא הך איבעיא אי בתר מעיקרא אזלינן אי בתר בסוף אזלינן. ולכאורה מלשון הגמ' משמע שבאזהרת נשך מסתבר טפי שגלך בתר מעיקרא, משא"כ באזהרת תרביית מסתבר

טפי שגלך בתר בסוף. וגם בסברא מסתבר למימר הכי, שענין נשך הוא כפי מה שהוא נשכו בקצירת יתר על מה שהלוהו, משא"כ תרביית תלוי על זה שמקבל יותר ממה שנתן. וא"כ צ"ע מדוע הגמ' לא חילקה בין אזהרת נשך לבין אזהרת תרביית, ונימא שגבי נשך אזלינן בתר מעיקרא וגבי תרביית אזלינן בתר בסוף.

לא פירש לנו התלמוד היכי הו"א הלכתא, אי אזלינן בתר מעיקרא או בתר בסוף, משום דפשיטא לן דכיון דכתיב לא תשימון עליו נשך דבתר מעיקרא אזלינן, עכ"ל.

ובן לפי הג"ל יחא שהפוסקים כתבו שהלואה ק' בק"כ הו"ר"ק, ויוצאה דדיינין ולא הזכירו שהמלוה יכול לומר קים לי כשיטת הגה"א ומרדכי שהו"א ספיקא דדינא והמע"ה. שעי' בשער דעה שדן שבהלואה ק' בק"כ [והחלו ועמדו ק"כ על ק'] שאין כאן ריבוי ממון אלל המלוה וא"כ לא שייך וחי אחיך עמך, אמנם מסיק שהג"י ודאי ס"ל שיוצאה דדיינין. [ומוצא לדינא דדרכ"ת כאן ס"ק קע"ז]. ש"ל כנ"ל דלעולם היה קיי"ל דאזלינן בתר מעיקרא ודלא כמו פשטות משמעות הגמ' שנסתפקו בזה, ולאפוקי מדברי הגה"א ומדרכי הג"ל דס"ל שהו"א ספיקא דדינא (ולכן לא שייך טענת קים לי כי הם פירשו את הגמ' שהיה ספק, וקיי"ל שלעולם לא נסתפקו בזה).

ועוד ילה"ע בענין מש"כ הרשב"א והריטב"א שודאי בתר מעיקרא אזלינן כי בשומא תליא מילתא, שיל"ע לפי דבריהם איך לפרש את דברי החו"ד עמש"כ שתוספת צעד הרווחת זמן על חוב של מקח הו"ר"ק. עיין צמו"מ לקמן סי' קס"ו ס"ב לגבי פלוגת החו"ד והחו"י בענין הרווחת זמן בחוב שהוא דרך מקח:

ומה שגר' לומר בזה הו"א שהגמ' הציגה שיש צ' דדין בפרשת הלואה, או שהו"א פרעון על מה שחייב את עצמו מעיקרא או שהו"א כעין מו"מ שלאחר זמן משלם צעד מה שהלוהו. ולכן הגמ' הציגה בפשטות שא"א לקצוע את אזהרת נשך בתר מעיקרא ואזהרת תרצית בתר בסוף, שהרי שניהם תלויים בהלואה, ואם הלואה נחשבת כפרעון על מה שחייב א"ע מעיקרא א"כ ודאי שתי אזהרות האלו ג"כ נקבעות מעיקרא, ואם הלואה היא משלום [וכעין מכירה] א"כ ודאי נקבעות אזהרות אלו בסוף. ומש"ה הגמ' אמרה ממ"נ אי בתר מעיקרא איכא נשך ותרצית בהלואה ק' בק"כ, ואי בתר בסוף אזלינן איכא נשך ותרצית בהלואה ק' בק' ונתייקר הפרוטות ובסוף שוה ק"ה כדאיתא התם ריש פירקין.

ולפ"ז אפשר לפרש ג"כ מדוע הגמ' לא פשטה דבתר מעיקרא אזלינן. ש"ל שאמנם שלדינא ודאי פשוט דאזלינן בתר מעיקרא כדכ' הריטב"א ונ"י, מ"מ ל"ק שהגמ' גופה משמע שהוא ספק [ולא איפשיטא] כי הגמ' שם לא באה להגדיר את פרשת הלואה (כנ"ל צ' הדדים) אלא באה לומר שממ"נ א"א לחלק בין אזהרת נשך לבין אזהרת תרצית כי ודאי הו"א דרך זה או דרך בתר מעיקרא. וז"ל הריטב"א בר"פ, ועכ"ז

סימן ק"ס סב"ב

הערה על דברי הט"ז בענין היתר ללוות מושם
פיקוח נפש

המחבר פסק כאן שמותר ללוות ברבית
מפני פיקוח נפש, והק' הט"ז מאי
אחא לאשמעינן, דממ"נ ודאי יש היתר ללוה
דקיי"ל גבי כל איסורים [חוק מג'] וחי זהם
ולא שימות זהם ולכן מותר ללוות ברבית
במקום פק"נ, וודאי יש איסור למלוה שהרי
ודאי אין לו היתר להלוות ברבית ואדרבה חייב
להלוות לו בחנם במקום פק"נ. ועי' בצל"י
שכ' שהמחבר אשמעינן הכא שיש היתר ללוה
שאין לו לחוש ללפנ"ע דמלוה (ובזה"ג שיש לו
אפשרות ללוות מן העכו"ם אמנם ממנהר טפי ע"י הלוואת
ישראל). ועי' באג"מ יו"ד ח"ג הע' י"ז שהק'
עליהם, וגם מביא שם את שיטת הכו"פ שכ'
שלא היה פק"נ ממש אלא שלוה ברבית כדי
להמנע מפק"נ ממש. ועי' באג"מ שם שהק'
גם עליו.

שיכול לפרוע את חובו. וא"כ ז"ע איך
מחשזינן להך אגר נטר, דעי' לעיל סעי' ט'
שהארכנו בדברי רעק"א בענין החזרת ממון
ואיך מחלקים בין מצטל כיס לבין היכ"ת
שיכול לפרוע ערך ממונו מחמת המתנת זמן
כדאיתא בריש מכות. דדילמא י"ל שמה
שרוה המציל שהניצול ישלם לו דמי אגר נטר
היינו משום שאין לו להפסיד ממונו כאשר
חזירו יכול לשלם בעצמו. שהרי בזה"ג שיכול
ישראל הניצול ללוות מעכו"ם ברבית לכאן
אין חיוב כלל על ישראל להלוותו מחמת לא
תעמוד על דם רעך כדאיתא בטור ובסמ"ע
בחור"מ שם. [וע"ע בזה"ך שם שמציין לדברי
הרמ"א יו"ד סי' רנ"ב סי"ב בזה"ל מהרי"ו
שיש לשבוי לשלם לפודה ולא נחשב למצריח
ארי, וכוונת הש"ך להעיר דגם הרמ"א מודה
לדברי הטור והסמ"ע כאן].

וע"ע בט"ז בסופו מש"כ לגבי דברי הרמ"א
שזרכי קהל דומים לפק"נ, וכ' שגם
שם איירינן שאין שם אלא מלוה רשע שאינו
מסכים להלוות אלא ברבית. וגם בזה יל"ע אם
נחשב לרשע כאשר ע"כ יש לו להלוות מחמת
פק"נ או זרכי קהל, אמנם אינו רוצה להפסיד
ממונו כי יש ללווה או לקהל ללוות ברבית
מעכו"ם ואינו צדין שיפסיד הוא את ממונו
ולא הניצול או הקהל כדאיתא בטור ובפוסקים
סוף חור"מ שם, וז"ע:

ויל"ע עמש"כ הט"ז כאן לגבי חיוב לא
תעמוד על דם רעך שע"כ איירינן
במלוה רשע, שעי' בחור"מ סי' תכ"ו דאיתא
החם שחייב לשכור אחרים כדי להציל חזירו,
אמנם איתא בטור שם ומביאו הסמ"ע שאם
יש לאדם ההולך למות ממון א"כ אין על
המציל חיוב להפסיד ממונו. וא"כ יל"ע בנ"ד
שהרי איירינן בזה"ג שלוה ממנו וא"כ נר'

סימן ק"ס סב"ג

ההלואה צוה שנותן לו מלאכה, וכ"מ בדברי נקה"כ וזכו"פ כאן. אמנם אפשר לפרשם בדרך אחרת והיינו כמו שפירש החו"ד (פקי"ז) שיש צוה טובה הנאה ששוא פרטה, וז"ל, אבל הכא דליכא זד מכירה, ומתנה עמו תנאי בשכר הלואה שאותו תנאי הוא שזה כסף שבדאי היה נותן פרטה למי שנתחייב לו בתנאי כזה וכו', עכ"ל. נמצא שלפי החו"ד הטעם שיש לאסור הוא כנ"ל גבי [לוא] אדם חשוב שנותן למלוה הנאה של ממון שש"פ.

ולפי מה שהערנו לעיל יש נ"מ בין ז' טעמים הנ"ל, שלפי החו"ד לא מהני אם המלוה ג"כ יתן ללוה איזה מלאכה שיצטרך להם, משא"כ לפי הכו"פ וסיעתו י"ל שאליבא דמ"ד שאין טו"ה ממון יש היתר אם המלוה ג"כ יתנה לכת מלאכה ללוה וכמו שהעיר כאן הרמ"א עפ"י הגה' מיימוניות שאם לפעמים המלוה מחזיק טובה ללוה כמו שלווה מחזיק לו טובה א"כ מותר. וקצת משמע מדברי הרמ"א כאן שמקיש את האיסור במה שמהנהו בכל טו"ה (כאשר לא התנו מתחלה ואינו רגיל מקודם) להיתר כאשר לפעמים המלוה מחזיק טובה ללוה שס"ל כמו שפירש נקה"כ והכו"פ, ודלא כמו שפי' החו"ד. והראונו כי הלבוש כאן משמע בהדיא אליבא דהרמ"א שההיתר של מחזיק טובה רק איירי בהנאה שאין לה דין ממון, והיינו כמס"כ לעיל שלפי מס"כ החו"ד כאן

הערה על דברי הט"ז והחו"ד בענין טובת הנאה הט"ז כאן חולק על דברי המחבר והרמ"א עפ"י גמ' ז"מ (סה:) וס"ל שמותר להם לקצוץ שהלואה ימכור למלוה או יקנה ממנו דבר בשווי והה"נ מותר לקצוץ שיעשה לו מלאכה בשווי, ועי' בנקה"כ וזכו"פ כאן שדחו את קוש' הט"ז. ועי' בחכמ"א (כלל קל"ו ס"ד) ובגר"ז (ס"ד) שפסקו כהמחבר ורמ"א כאן לחומרא ולא חששו לקושית הט"ז. וילה"ע שיש ז' דרכים להצין את פלוגתא הט"ז והפוסקים עפ"י מס"כ לעיל סט"ו בענין לוא שהוא אדם חשוב.

שעי' במס"כ שם שאע"ג שאסור ללוה להנות מלוה ידידה מחמת ההלואה, מ"מ זכה"ג שהלואה נהנה כמו שהוא מהנה אין צוה איסור. וודאי שהט"ז כאן משמע שהטעם שמותר אע"ג שיש איזה הנאה היינו מחמת שלא נחשב למהנה, וכמו שכתב הוא בעצמו שאמנם שיש הנאה למלוה מ"מ לא נחשב לאיסור רבית [ועיי"ש שמדמהו לזביגא מצינא שנחשב הנאה ומ"מ אין איסור רבית]. (וע"ע לעיל סט"ו מס"כ אליבא דהט"ז שדילמא ס"ל שיש הנאה פורתא למלוה גם אצל לוא שאינו חשוב ומ"מ מותר כי לא נחשב למהנה אלא לנהנה).

ולפי"ז נר' שיש כאן ז' דרכים לפרש את דברי המחמירים כאן. דאו י"ל דס"ל שהן הנאה אסורה אע"ג שלא הוי הנאה של ממון, ואעפ"כ אסור כי מהנהו מחמת

לתרץ את קוש' הט"ז אין היתר אם המלוה
גם מהנה את הלוה בחזרה:

הבא. שכמו שיש לחשוש שיאכילהו יותר לכאוף
יש לחוש ששמעון ישלם יותר בעד המוניות,
דמאי שנא.

הערה על דברי הרמ"א באו"ח סי' ק"ע סי"ג

עי' בש"ך כאן סוף סקל"ז שצ"ן לדברי
הרמ"א באו"ח סי' ק"ע סי"ג. ועי'
ברמ"א שם שהתיר בכה"ג שהתנו מתחלה
ואסר דוקא בכה"ג שלא התנה תחלה. ולכן
פסק, וז"ל, לא יאמר אדם לחצירו בא ואכול
עמי מה שהאכלתני דהוי כפורע לו חובו
ונראה כאלו הלוה לו ויש לחוש שיאכילהו יותר
ואית ביה משום רבית, אבל מותר לומר לו בא
ואכול עמי ואאכול עמך בפעם אחרת ומותר
לאכול עמו אחר כך אפילו בסעודה יותר
גדולה, עכ"ל. והט"ז שם השיג עליו שלכאוף
כ"ש שיש לאסור גבי התנה תחלה שהרי אם
אכילת סעודה הויא כפריעת חוב א"כ כ"ש
שיש לאסור גבי התנה מתחלה כי דמי טפי
לסאה בסאה. ועי' במשנ"ב שם שהביא את
חומרת הט"ז הנ"ל.

ואמר לי מורנו הגר"צ ריבלין שליט"א דשנא
ושנא, שהרי כל יסוד האיסור באו"ח
הוא שאמנם שאין שם חוב וקנינה כלל מ"מ
מחזי כרבית שאחד נותן לחצירו יותר ממה
שהוא נתן לו. ולכן הורה הגר"צ ריבלין שאין
חשש להחמיר אלא בכה"ג שאחד נותן לחצירו
יותר ממה שהוא נתן לו, כי רק עי"ז שיש לו
בכיסו יותר ממה שנתן בזה מחזי כרבית. ולכן
בכה"ג שלא משלמים אף לב' אלא שניהם
משלמים לאחר [וכגון לבעל מונית] ודאי שאין
שם סיבה לחוש ומותר בין התנו מתחלה
ואליבא דהט"ז ובין אם לא התנו מתחלה
ואליבא דהרמ"א.

ובבג"ע לנידון של הרמ"א גופיה צענין
להזמין חצירו לאכול עמו בסעודה
היה נוטה הגר"צ ריבלין שהיינו דוקא בזמן
שנראה כעין תשלום חוב, שדוקא בזמן שנראה
כחוב יש לאסור מחמת שנראה כפריעת חוב
כאשר מזמין את חצירו בחזרה. וא"כ יש לדד
שבזמנינו אין כאן ענין של פריעת חוב כי
הסעודה לא נחשבת כעין חוב, וממילא הזמנת
חצירו לא דמיא לפריעת חוב. אמנם בכל זאת
אמר הגר"צ ריבלין שכדאי להתרחק מלהזמין
את חצירו בדרכי שהרמ"א אוסר, דהיינו שאין
לומר לחצירו בא ואכול עמי מה שהאכלתני:

והנה יש לדון במה שמצוי מאוד שאנשים
קובעים זה עם זה, שאחד ישלם
בשבוע זה בעבור איזה ענין וחצירו ישלם
בשבוע הבא [וכגון שראובן ישלם בעד מוניות
לשבוע, ואח"כ שמעון ישלם בעד מוניות
בשבוע הבא]. שלכאוף לפי הט"ז הנ"ל יש
לאסור עכ"פ בכה"ג שהתנו, ולפי הרמ"א יש
לאסור בכה"ג שראובן כבר שילם ואח"כ
שמעון אמר שהוא יחזיר כן לראובן בשבוע

סימן קס"א ס"א

למיעוט כמס"כ הרא"ש, משא"כ גבי קרקע יש לזכור למיעוט. ואע"ג שאפשר לומר כהחוו"ד דהיינו ששאני היכ"ת של י' גפנים וכו"ל, מ"מ לכאור לא משמע דדברי הט"ז שחלק בהכי.

ולבאור יש לפרש את דברי הט"ז כעין מש"כ המקור מים חיים. שעין דבריו שהביא את דברי החוו"ד הנ"ל ומש"כ שם לחלק בין כעין שהלוחו לבין חליפין דב' מיני מטלטלין שע"כ הו"א מכירה (ולא ר"ק), והק' הממ"ח שדברי החוו"ד הם כנגד הטור דס"ל דגם כאשר לא הו"א כעין שהלוחו שייך בו ר"ק (ועי' בחוו"ד שדחק לפרש את לשון הטור, וע"ע לקמן מו"מ אליבא דהחוו"ד). וכתב הממ"ח שלכאור הט"ז מחלק בין גוונא שדרכו להוציא דעין שהו"א הלוואה לבין היכ"ת שאינו דרך להוציא דעין שזוהי הו"א מכירה (אפי' בכה"ג שמשלם לו בעצדים אחרים). נמצא לפי דבריו שפיקר חידוש הט"ז הוא שלא בכל ענין שניתנה להוצאה [וחייב המקבל לפורעו] הו"א הלוואה, שלפעמים נחשב למכירה ולא הלוואה, ונ"ב.

והנה ודאי כאשר לא ניתנה להוצאה לא הו"א הלוואה אלא שכירות, וכדכ' הרא"ש ושא"ר. והעיר כאן הט"ז שגם בכה"ג שניתנה להוצאה לפעמים אמרינן שהחיוז תשלום הוא מחמת מכר שנעשה ולא הו"א פירעון הלוואה. והנה לכאור ברור שהט"ז ושא"פ שדנו בדין רבית גבי עצדים איירינן

מו"מ בדברי הט"ז שהלוואה עבד בעבד הו"א מכירה עי' בתוס' ב"מ (סא.) וכתובות (מו.) שדנו אם יש רבית בקרקע ובפחות משו"פ, עיי"ש בדצריהן. ועי' ברא"ש (פ' אזהר נשך סי' ב') שכתב שעצדים ושטרות לא נריכים מיעוט כי עצד בעד עצד לא הו"א הלוואה אלא שכירות. וכבר תמה עליו הב"י מ"ס הלוואה עצד בעד עצדים אחרים ומ"ס גבי קרקע (וכן גבי מטלטלין) שמודה הרא"ש שאינו שכירות אלא הלוואה בכה"ג שלהוצאה ניתנה.

ועי' בט"ז כאן שרצה ליישב את דברי הרא"ש וכתב שעצד כאשר אינו מחזירו דעין הו"א מכירה (דהיינו לאפוקי שאלה, ואפי' אם אמר בלשון שאלה). והקשה עליו החוו"ד (סק"א) מ"ס עצד דהו"א מכירה ומ"ס שאר מטלטלין סאה בסאתים דהו"א רבית קלוזה (ולא נחשב למכירה).

ויל"ה עוד שהחוו"ד ס"ל אליבא דהט"ז שגם קרקע בקרקע הו"א מכירה ול"ז קרא למעט, ורק גבי היכ"ת של י' גפנים טעונות הו"א ר"ק, עיי"ש בדבריו. אמנם לאו כ"ע מודו שאין לזכור למיעוט גבי קרקע בקרקע (בכה"ג שהו"א סאה קרקע להוצאה בעד קרקע אחר של סאתים), שע"י בשטמ"ק דס"ל שזוהי צריך למעט קרקע (ולפי הריטב"א ועוד הו"א ר"ק דאור' גם בזהאי גוונא). א"כ דברי החוו"ד קצת דחוקין שרצה לפרש את דברי הט"ז שאין חילוק בין קרקע לבין עצד. ולכאור פשטות דברי הט"ז הוא שרק גבי עצד אין לזכור

זכה"ג שלא קנה כלל עתה את חליפיו [שאלם היה חיזה דבר שנקנה לבעלים, ואפי' בקנין מי שפרע, ודאי ע"ז לא צריך מיעוט שאין בו רבית כי הויא מכירה ולא הלואה], וא"כ יל"ע מדוע נחשב למכירה ולא להלואה זכה"ג שלא היה עתה שום קנין. ותו ז"ע איך מחלקין בין עצד לבין שאר מטלטלין שנחשבים להלואה ור"ק זכה"ג שלויה סאה בסאתים [אפי' במין אחר כדמוכח בטור וכדהק' המקור מים חיים הנ"ל].

והנה על ענין הראשון ששייך מכירה גם אם אין קנין עתה, לכאוף' אשכחן בזה מח' זין המ"מ והכס"מ רפכ"ז מהלכות מכירה. שעיי"ש שהרמב"ם כתב שיש קנין כאשר פוסקין על שער שצשוק, והמ"מ שם כ' שנלמד מריש פרק חיזהו נשך. והשיג עליו הכס"מ שם שדצרי' אינם נכונים, שאפשר שלא איירי בר"פ חיזהו נשך אלא בענין איסור [דהיינו שאין שם איסור רבית], אמנם א"א למילף מינייה שיש קנין כאשר הפירות עדיין לא היו ברשות המוכר. (והכס"מ שם מביא תוספתא למקור הרמב"ם, ומאריך בענין שיכול להקנות אע"ג שעדיין לא נמצא ברשותו).

ולבא' דברי הכס"מ ז"ב, שאיך אפשר להחיר נתינת מעות בלא קנין ולפסוק שיתן לו פירות והרי יש כאן זד אגר נטר. ואין לומר שאין כאן אגר נטר מחמת סברת רבה ורב יוסף (ב"מ סג:): שקילא טיבותיך וכו', שהרי הך סברא לא מתיר אלא גבי זביני כמצואר שם. [וכן קיי"ל בעלמא שיש לחלק בין מכר שמוחר את התוספת אינו

מחמת אגר נטר לבין הלואה שאסור בתוספת גם בלא אגר נטר]. ולכן י"ל שע"ז גופה נחלקו הכס"מ והמ"מ, שלפי המ"מ ע"כ אסור אא"כ יש קנין עתה, משא"כ לפי הכס"מ גם בלא קנין נחשב לדמי מכר מחמת שאמרו שכוונתם במכירה אע"ג שלא היה שום קנין [ואפי' לענין מי שפרע]. ומאחר שאין אגר נטר כי כבר ינא' השוק וכנ"ל ממילא יש להחיר כשאר זביני. והה"נ לפי הט"ז י"ל שהוי דמי מכר אע"ג שלא חל שום קנין עתה, אלא שאכתי ז"ע מדוע דוקא גבי עצדים אמרינן כן.

וברי' לפרש חילוק זה ילה"ע ששאני מכירה [שמשלמים בעד מה שקנה] מהלואה [שהויא פריעת חוב], ולכאוף' עיקר החילוק הוא שפריעת חוב הוא ע"כ לאחר זמן, משא"כ החלפה בעד חפץ אחר יכול להיות באותו זמן, ופשוט. וא"כ י"ל שהט"ז בא לומר שאפי' זכה"ג שיש תנאי שאינו משלם אלא לאחר זמן, מ"מ גבי עצדים נחשב להחלפה [דהיינו מכירה] משא"כ מטלטלין נחשב לפריעת חוב. והנה המקור מ"ח ר"ה לחלק בין דבר שדרכו לתת להוצאה ששם הוי הלואה משא"כ גבי עצדים. ואכתי ז"ב איך נחלק גבי איסור דא' ונתיר מה"ת הלואה עצד בעצדים אע"ג שאסור הלואה מטלטלין סאה בסאתים.

אבן ילה"ע שלא רק גבי הלואה ע"כ יש קביעות זמן, אלא גם אצל פרשת שכירות יש קביעות זמן. ושם ודאי מה שקובעים זמן אינו אלא משום שהוי מכירה

ליומיה, ושם מצואר שלא הוּא הלוּאָה מִהַתּוֹרָה (אפי' כאשר כל קבלת אחריות על השוכר, ועי' בסוגיא דאגרא ופגרא וחוסכא דנחשא דף ע' ובסוגיא דרב חמא אוגר זוזי דף ס"ט ע"ב ודברי תוס' ותרוה"ד שם כדמצינן הגר"א שם, ואכמ"ל), ולכא' היינו אך ורק משום שלא ניתנה להוצאה. ולכן כאן כאשר כל קבלת אחריות על הקונה וגם ניתנה להוצאה לכא' ע"כ דינו כהלוּאָה וכנ"ל. אמנם אכתי נר' שיש לחלק בין קניינת זמן גבי הלוּאָה שהוא פריעת חוב ולא תשלום שדוקא בזה שיך אגר נטר ולא אמרינן שמשלמו יותר בעד מה שקיבל. (שודאי בזה נח' החו"ד והמקור מים חיים ששקלו וטרו אליבא דהטור אם שיך אגר נטר גבי החלפת ב' מינים, דלעולם איכא למימר שמשלם יותר בעד מה שקיבל ממנו ולא שמשלם תוספת מחמת הממנת זמן).

ולפי כל הנ"ל נר' לומר שכוונת המקור מים חיים שחילק ואמר שאם דרכו להוציא א"כ חשבינן אותה כהלוּאָה ע"י הא שקנאו זמן פרעון, אמנם באין דרכו להוציא א"כ חשבינן אותה כמכירה שקבעו מתחלה שזמן תשלום לא יהיה אלא לאחר זמן, היינו משום שמה שדרכו לא להוציא הרי אין בו דין הלוּאָה אלא דין מכירה כי יש לדמותו לשכירות. דאע"ג שלכא' קד"א דשכירות גופה הוּא הלוּאָה אם ניתנה להוצאה, זה ליתא לכ"ע, דהרי אשכחן דדברי רעק"א כאן [עפ"י תוס' ושטמ"ק] שיש היכ"ת שהיא להוצאה ואכתי נקרא שכירות.

וא"ב הא דאין ר"ק בשכירות שניתנה להוצאה ומשלמו בעד הזמן שמשתמש

בו היינו לכא' כדברי החו"ד לקמן סי' קע"ז סק"ט שמפרש שמהא דהוי צרשות המשכיר לענין אונסין א"כ אינה הלוּאָה. ולכן נר' דדברי מקור מ"ח שכוונתו היא שמה שדרכו לא להוציא א"כ מצי להחזירו בעין, וא"כ יש כאן חיזה קבלת אחריות על המוכר [וכגון יוקרא וולא], ולכן לא נחשב להלוּאָה אפי' אמר בלשון הלוּאָה אלא י"ל שהא דמצי להוציא הוא מחמת דין מכר שבו (וכד אשכחן גבי שכירות שהיא להוצאה) ולא משום דהלוּאָה היא. ולכא' כוונת מקור מים חיים אינה שדיני תורה גבי הלוּאָה מתלה תלי בדרך בנ"א להוציא אי לאו, ואה"נ אם בדיני חו"מ קנאו צכה"ג שא"א להחזיר את העבדים משמע דדבריו שהוי הלוּאָה ולאו מכירה, אע"ג דלכא' לפ"ז הק"ל, ודו"ק.

עוד בהג"ל החו"ד אול לשיטתו במוש"כ אליבא דהט"ז

אמנם עי' בחו"ד שרצה לחדש כאן עפ"י דברי הט"ז ששאני הלוּאָה ממכירה, שגבי הלוּאָה מחויב לשלם כעין מה שהלוהו, משא"כ גבי מכירה אפי' התנה אינו מחויב לשלם כמו שהתנה אלא דמי החפץ בלבד. ועפ"ז חידש החו"ד שאם הלוהו מין אחד בעד מין שני, א"כ ע"כ אין כאן ר"ק כי לא ייכר בעת הפסיקה שהוסיף על הקרן. ומקור מים חיים הביא את דבריו והק' עליו, וכי שהם נגד דברי הטור שכתב בהדיא שיש ר"ק גם בכסף בעד אוכל ולהיפך. וע"ע בחו"ד שדחק א"ע לפרש את דברי טור הנ"ל.

וילח"ע שב' הנחות הנ"ל של החו"ד הן לשיטתו, שא"הו ס"ל שחייב מדין תורה לשלם כעין שהלואה (ע"י נתיבות ס"י ק"ו סק"ד), ועוד ס"ל שאין חיוב לעשות כפי מה שהתנה גבי מכירה עפ"י דברי הרא"ש פ"ה דע"ז כמס"כ נתיבות ס"י של"ב. (וע"ש ס"י ר"ג סק"ד שדן אם יש לו לקבל מי שפרע אם לא עשה כמו שהתנה). אמנם צ"ב נדונים הנ"ל ס"ל לקצוה"ח דלא כדבריו. ס"ל להקצות שאין חיוב מה"ח לשלם כעין שהלואה, וגם ס"ל שחייב לשלם כפי מה שהתנה.

נמצא שמה שחידש הנתיבות כאן שאם משלם ממין שני ולא הוא כעין שהלואה שע"כ אין צוה ר"ק אליבא דהט"ו, היינו דוקא משום דס"ל שחלק מגדרי הלואה הוא שיש לו לשלם [מדין תורה] כעין שהלואה. נמצא לפי החו"ד שע"כ לא הוא אלא משלם בעד מה שקיבל (כגון להחליף מין אחד בעד מין שני) כל זמן שלא הוא כעין שהלואה. שלפי החו"ד לא שייך סברת פריעת חוב [לאחר זמן] מדין תורה אלא"כ הוא אותו מין. וודאי לפי הקצות ליכא למימר הכי, וע"כ צ"ל פשט אחר בט"ו אליבא דהקצות, והיינו עוד ראייה למס"כ לעיל לפרש את דברי הט"ו באופן אחר (עפ"י דברי המקור מ"ח ויש פריעת חוב מדין תורה גם צני מייס).

וילח"ע עוד שנמצא כאן פלוגתא רבתי בין החו"ד לצ"ח שא"פ. שלפי החו"ד הא שיש חיוב לשלם לאחר זמן לא נכנס כלל לגדרי הלואה, ולעולם נחשב למכירה כל זמן שיש החלפה בין חפץ אחד לחפץ שני. משא"כ

לפי שא"פ כל זמן שהתנו לשלם אחר זמן א"כ שייך צו דיני הלואה אע"ג שלכא"ו י"ל שגם בלא המתנת זמן היה מסכים לשלם לו יותר בזמן אחר. דלפי שא"פ גם גבי צ' מיינס הוא ר"ק אלא"כ יש חילוק להוציאו מדיני הלואה כדלעיל מו"מ דדברי הט"ו לגבי עצדים.

ולבאו' צ"ל שנח' צביאור סברת הריטב"א ריש פא"נ. שעיי"ש ש' שהטעם שאין ר"ק אלא דרך הלואה משום דכתיב את כספך לא תתן לו בנשך וגם כתיב לא תשימון עליו נשך, שצריכים לראות את הריבית בצירור בשעת ההלואה. דהיינו שהריטב"א ס"ל שכל גוונא שאינו בצירור בשעת ההסכם דאיכא תוספת מחמת הזמן אין זה ריבית, ולכן אין ריבית גבי דרך מכירה. החו"ד ס"ל שרק לגבי מכירת מין אחד שייך שיהיה בצירור בשעת ההסכם דאיכא תוספת ולכן כל היכ"ח של צ' מיינס נתמעטו מדין ר"ק [כי הוא דרך מכירה], משא"כ שא"פ ס"ל שגם צ' מיינס י"ל שהיו מזכיר בשעת ההסכם שמוסיף בעד המתנת זמן דבלא"ה אפי' צ' מיינס לא היה מוסיף לו אע"ג שדילמא חפץ בזמן אחר ממנה שיש לו. ולכן שא"פ ס"ל שאם לזה מין אחד אע"ג שהתנו להחזיר מין אחר אכתי שייך ציה ר"ק:

בענין רבית פחות משהו פרוטה ואיסור נוסף להוציא ממון חבירו

ע"י צ"ח כאן שכתב דברים סתומים לגבי איסור ריבית פחות משו"פ. שעיי"ש שרצה ליישב את דברי הרמ"ה ולכן פירש שהגמ' ר"פ איזהו נשך לא איירי אלא בלאו

כוחיה). ונר' לפרש שאיסור פחות משו"פ שהיינו דוקא לענין איסור שקיי"ל שגם בפחות משו"פ עובר על איסור תורה, אמנם לעולם רבית פחות משו"פ אינה יוצאה בדיונים כי ר"ק שיוצאה בדיונים היינו דוקא כאשר מחייב את הלואה ממון יתר על חובו, והרי זה לא שייך גבי רבית פחות משו"פ כמבואר לעיל, וק"ל.

אבן עוד יש לפרש את דברי הש"ך הנ"ל בדרך אחרת ועפ"י מה דקיי"ל לקמן סעי' ה' שר"ק יוצאה בדיונים לאו למימרא שירדין לנכסי המלוה אלא ר"ל שכופין על מנזות עשה של וחי אחיך עמך. וא"כ י"ל שמנזות עשה זו נאמרה דוקא כאשר יש ממון להחזיר, כי רק כזה שייך להחיות את חבירו, אמנם בפחות משו"פ לא מקרי להחיותו. אלא שלפ"ז אין הכרח שיש ב' ענינים של איסור רבית [והיינו שבין אם הוא רבית של שו"פ ובין פחות משו"פ אין איסורי רבית מתלל תלי דדין ממון], ורק גבי המנזות עשה דוחי אחיך עמך י"ל שאין מנזות אלא"כ יש לו ממון חבירו שעל ידו מצי להחיותו.

ועי' בחו"ד סק"ב שפירש כעין ד' הנ"ל שאין כאן חיוב חזרה כאשר אינו שו"פ. שעיי"ש שכתב ששאינו מגזל משום שהחיוב להחזיר הוא משום מ"ע דוחי אחיך עמך, ולכן אע"ג שהיו איסור תורה גם בפחות משו"פ [שהרי קיי"ל דלא דרשין כלל ופרט וכלל] מ"מ אין כאן אלא חזי שיעור ולא מכין ועונשין על ח"ש. ולכאוף אין לומר שהוא ח"ש באיסור גופיה שהרי לא דרשין כלל ופרט,

דרבית היכא דאיכא שוה פרטתה, הילכך אע"ג דמשמע התם שאין רבית פחות משו"פ ודאי לדינא זה ליכא. ולכאוף דברי הב"ח תמוה, שהרי אם הב"ח ס"ל שיש איסור רבית פחות משו"פ וכשיטת הרמ"ה איך נפרש שהתורה נריכה אזהרה דוקא בכה"ג של שו"פ (ולאפוקי פחות ממנו), ולע"ג.

ומה שנראה לומר כזה הוא שיש ב' ענינים באיסור רבית. חדא שיש איסור מה"ת לקלוץ יותר מהלואתו, ועוד שאם מחייב את חבירו ממון יתר על חובו א"כ עובר על איסור תורה של רבית שהוא כעין גזל. וממילא גבי פחות משו"פ ליכא אלא ענין הראשון דהיינו שאסור לקלוץ יתר על חובו, אמנם לא נחשב כמי שמחייב את חבירו תוספת ממון יתר על חובו שהרי פחות משו"פ לאו ממון הוא. והיא היא דברי הב"ח, שודאי מודה שיש כאן איסור מה"ת בלא ממון ובהרמ"ה, אלא שיש עוד ילפותא לאסור קליטת רבית של ממון וכנ"ל.

וילח"ע שלפי יסוד הנ"ל אפשר לפרש את דברי הש"ך כאן סק"ג שב' בהדיא שאע"ג שבשאר גזילות אפשר להזדקק על פחות משו"פ, מ"מ גבי רבית אין לדיונים יכולת להזדקק על פחות משו"פ. ולכאוף תמוה שהרי הש"ך איירי אליבא דהרמ"ה דהיינו שיש איסור תורה לקלוץ יתר על חובו אפי' פחות משו"פ, וא"כ ז"ע שהרי בעלמא קיי"ל שר"ק יוצאה בדיונים (ולא משמע בש"ך שהטעם שלא מזדקקין בפחות משו"פ הוא משום שמסתפק אם קיי"ל כרמ"ה או רק לחומרא נקטינן

וגם משום שהחזו"ד גופיה ס"ל לקמן סק"י שהמ"ע לא בא לתקן את האיסור. ולכן נר' כנ"ל שלא נאמר חיוצ חזרה אל"כ הוי שו"פ. (ועי' בגר"א כאן סק"ג שפירש את דברי הרמ"ה בענין אחר, וכדבריו ג"כ כתב הפרישה כאן).

להוסיף רצית דברים הה"נ שיש איסור רצית בהלואת קרקע ופחות משו"פ. שהרי י"ל דוקא בהוספה לחוב אסור כל דבר, אכן בכה"ג שהוי חוב של קרקע או פחות משו"פ לעולם ליכא איסור.

וייש לפרש נד' ז' הנ"ל באופן אחר קצת עפ"י דברי קלוה"ח (סי' ט' סק"א) בענין תביעת הלואה (ועי' לקמן ס"ה מש"כ לפרש את דבריו). שלפי דברי קלוה"ח י"ל שמה שהלואה הוא בעלים לתבוע את המלוה לקיים מ"ע של וחי אחיך עמך היינו דוקא משום שהתורה עשתה אותו בעלים על ממון זה. וא"כ כאשר אין דין ממון (וכגון פחות משו"פ) ליכא בעלים על מ"ע של וחי אחיך.

עוד בענין הנ"ל לחלק בין איסור בעלמא לבין איסור להוציא ממון

והנה לפי נד' ז' הנ"ל שיש כאן איסור גם בלא ממון, אפשר לפ"ו לפרש את דברי הר"ן כתובות המוצאים בדרכ"מ כאן (אות א'), שדאי יש איסור דרבנן גבי קרקע ופחות משו"פ לכ"ע שהרי לא גרע מרצית דברים. [ועי' בהגר"א כאן שהביא את דבריו לדינא]. ולכא' ק"ק שהרי התורה מיעטה קרקע ופחות משו"פ לפי הך מ"ד דדרש כלל ופרט וכלל, ואדרבה התורה ריביתה רצית דברים בקרא של כל דבר אשר ישך. ותו קשה שלפי גידולי תרומה (כלל מ"ו ח"א סק"א), וכן שיטת רעק"א אליבא דתוס' גבי קרקע, הרי המיעוט דוקא בהלואה גופה ולא בריבית. וא"כ מאן נימא לן שכמו שנתרבה שאסור

אבן לפי נד' ז' הנ"ל איכא למימר שיש כאן איסור גם בלא תוספת ממון. הילכך רק עי"ז שקצץ יתר על חובו אע"ג שלא קצץ תוספת ממון נעשה איסור. ולכא' כוונת הר"ן היא שמדרבנן אסרו כל דבר שנתוסף על החוב אפי' אינו ממון. אכן אפשר לומר דלעולם ס"ל שיש איסור תורה אע"ג שקצצו דבר שאינו של ממון. וא"כ הה"נ בהלואת קרקע או פחות משו"פ, שאע"ג שנתמעטו חוב של קרקע ופחות משו"פ מאזהרת התורה שאסור לתבוע מחזירו ממון יתר על חובו, מ"מ הא חזינן מיהת שיש איסור לקצוץ יתר על חובו כאשר אינו דין ממון. ומסתבר לפרש הכי שהרי לא מכלל ופרט וכלל נתרבה דין זה, אלא מחמת איסור כל דבר אשר ישך. וממילא מיושב ג"כ מה שהר"ן מביא ראיה לאסור קרקע ופחות משו"פ מרצית דברים שנתרבה תורה לאיסור. וא"כ מה שכתב הר"ן שיש איסור דרבנן כוונתו רק על איסור ממון.

[וישו"ר סברא זו בהגהות על הטור שע"י מכון שירת דבורה סי' קס"א אות ט', וז"ל (בהגהה על דברי הדרכ"מ הנ"ל בשם הר"ן), היינו להתורה לא מיעטה אלא הנד של הממון שבהלואת ריבית, אולם לא גרע מריבית שאינה של ממון שג"כ אסורה, עכ"ל.

ולכא' המגיה שם הדין כנ"ל שגם מדין תורה יש צ' עניינים של האיסור. ענין האיסור עצמו להוסיף על החוב גם אם אינו ממון, וענין

שני שיש איסור לקלוץ ממון של ריבית. ולפ"ז דוקא על ענין השני נחמטט קרקע ופחות משו"פ]:

סימן קס"א ס"ב

הערה קצרה בדין א"ר אם בא לצאת יד"ש חייב להחזיר

בתב המחבר שאצק רבית אינה יולאה צדיינים ואם צא לנאת יד"ש חייב להחזיר, והוסיף הרמ"א שמלכד רבית מוקדמת ומאחרת אפילו לנאת יד"ש אינו חייב להחזיר. ועי' בגר"א סק"ו שמציא את דברי הרשב"א שחולק וס"ל שאין חיוב לנאת יד"ש גבי א"ר, ועי' בפ"ת סק"ד שמציא שהרדב"ז פסק כהרשב"א הנ"ל שאין חיוב להחזיר א"ר לנאת יד"ש. ויל"ע במאי קמיפלגי.

ונר' לומר שנח' הראשונים ביסוד א"ר אם נחשב לממון רבית דרבנן או שהיו איסור בעלמא. שעי' בלבוש סי' קס"א ס"ב שכ' ודוקא ריבית דאורייתא יולאה צדיינים, אבל ריבית דרבנן אינה יולאה צדיינים שלא החמירו כל כך. ולכא' נר' שהלבוש ס"ל שדאי שם ריבית עלה מדרבנן, וממילא יש מ"ע להחזיר ממון ריבית לחזירו ואין לחלק בין ר"ק לבין א"ר, אמנם מאחר שאינו אלא דרבנן לא החמירו כ"כ ולא כופין על החזרת ממון של רבית דרבנן. אכן לפ"ז מצוה היטב מדוע הבא לנאת יד"ש יש חיוב להחזיר א"ר שהרי מ"מ מדרבנן הוא ממון של רבית.

ועפ"י דבריו היה נר' לפרש את דברי הרמ"א כאן לחלק בין א"ר לבין רבית מוקדמת ומאחרת. שהרי קיי"ל כדברי הרמ"א רס"י ק"ס שאין הלוה מזהר על א"ר (ורק מזהר משום לפי"ע), ואעפ"כ כ' הט"ז סי' ק"ס סק"ג והגר"ז סעי' ז' שהלוה מזהר על רבית מוקדמת ומאחרת. וא"כ משמע שהיו גזרה בפני"ע ולא איסור רבית דרבנן, דאלת"ה הא קיי"ל שאין הלוה מזהר על רבית דרבנן. וא"כ לפי הנ"ל י"ל שמשה"ה ס"ל להרמ"א שאע"ג שמי שבא לנאת יד"ש חייב להחזיר א"ר, אין הדין כן לגבי רבית מוקדמת ומאחרת. (וילה"ע שהחוו"ד לא ס"ל כדברי הט"ז והגר"ז הנ"ל, דעי' בחוו"ד סי' ק"ס סק"ו שפירש שם בהדיא שאין אזהרת רבית מוקדמת ומאחרת אלא על המלוה, ואין הלוה מזהר אלא משום לפי"ע).

ונר' שיסוד הנ"ל הוא גם פירוש דברי הלבוש (שם) שכ' וז"ל, ואם צא לנאת יד"ש חייב להחזיר בכל א"ר חוץ מריבית מאחרת ומוקדמת שהוא קל ואפילו לנאת ידי שמים אינו חייב להחזיר, עכ"ל. ולכא' ר"ל שהיו איסור קל, וממילא לא דמי לשאר איסורי רבית דרבנן. וז"ע באיזה דבר הוא קל, הא שניהם מדרבנן נאסרו, וז"ל כנ"ל שא"ר בעלמא הוא איסור ממון רבית דרבנן, משא"כ

רבי' מוקדמת ומואחרת אינה אלא איסורים
בעלמא ולא נחשב כממון רבי' דרצנן.

והנה כל זה אליבא דהמחבר והרמ"א, אמנם
הרשב"א והרדב"ז שחולקים וס"ל
שאפי' ללכת יד"ש אין חיוב להחזיר א"ר
לכא' היה אפשר לפרש דס"ל שכל א"ר לא
נחשב כממון רבי' אלא איסור בעלמא [וכעין
מש"כ לעיל אליבא דהרמ"א ולבוש גבי רבי'
מוקדמת ומואחרת]. אכן לאחר העיון נר'
לפרש אליבייהו שהם מודים ליסוד הנ"ל שהיו
ממון רבי' דרצנן, עכ"פ ס"ל שאם לא כופין
להחזיר [משום מ"ע] א"כ גם ללכת יד"ש אין
חיוב להחזיר. ולכא' עיקר הטעם הוא משום
שממון רבי' שאני מממון שנגזל, ורק משום
מלוא יש להחזירו, ולכן כל זמן שאין מלוא אין
ענין להחזיר כלל כי ממון רבי' לגמרי הוא
שלו ורק משום מלוא מחזירים. ועי' ברשב"א
(ב"ק עה. ד"ה אמר לו) שמדמה א"ר לדין קנס.
שע"י"ש שכ' שמגמ' שם מבואר שאפי' בא
ללכת יד"ש אין חיוב להחזיר קנס שאינו
מחויב להחזיר בידי אדם (וכגון שאין עדים),
והוסיף הרשב"א שכן הדין גבי א"ר. ולכא' נר'
נ"צ שהרי א"ר לא דומה לקנס, אכן נר'
שצוה דומים שצטנייהם אין חיוב להחזיר אלא
יש עליו חיוב להחזיר או משום חיוב קנס או
משום מ"ע דוחי אחיך עמך.

ולפי יסוד הנ"ל יש לפרש את דברי חידושי
אנשי שם אות ו' (לח. דפי הרי"ף) שכ'
אליבא דהר"ן לחלק בין ב' מיני א"ר ואימתי
אמרינן שיש חיוב ללכת יד"ש. וזה לשונו שם,
ושמא יש לחלק בין א"ר דפוסק עד שלא ינא

השער או מעמיד מלוא ע"ג פירות ואין לו
פוסק כשער הגבוה באשראי או כטרשא דרב
פפא כל הני מחייב צבא ללכת יד"ש אבל
לאכול פירות משכנתא דלאו עלייהו פסיק אף
צבא ללכת יד"ש לא מחייב, עכ"ל. ולכא' היינו
ממס כסברא הנ"ל שחידושי אנשי שם
סבר אליבא דהר"ן שלפעמים אצק רבי' הוי
ממון רבי' דרצנן, דאיהו ס"ל אליביה דהיינו
דוקא בכה"ג שקצץ על הכ ממון, משא"כ אם
לא קצץ על הכ ממון אלא שעבר איסור רבי'
בזה שאכל פירות של משכנתא אין על ממון
זה שם ממון רבי' דרצנן ואפי' צבא ללכת
יד"ש אין חיוב להחזירו.

והשתא דאיתת להכי יש לעיין אם אפשר
לומר קים לי שלא עבר על איסור
דרצנן דרבי' וזה יפטור א"ע מחיוב להחזיר
א"ר ללכת יד"ש. שלכא' צמושכל ראשון היה
נר' דלא שייך כלל טענת קים לי כי מה צכך
שיכול לטעון המע"ה, הא מ"מ אם בא ללכת
יד"ש יש לו חיוב להחזיר. אמנם לפי הנ"ל
הרי יסוד חיוב להחזיר הוא משום שהיו ממון
רבי'ת, ולכן י"ל שיכול לטעון קים לי שאינו
ממון רבי'ת וממילא אין חיוב להחזיר ללכת
יד"ש, ונ"ע. ולכא' לפי דברי השער דעה
(סס"י קע"ו) ודאי אין חיוב להחזיר שהרי איהו
פסק שאם יש ספק מותר וספק א"ר הלוא
חייב לשלם את הממון ואינו יכול לטעון קים
לי. וא"כ לכא' מבואר מדבריו שאין מקום
לומר שהמלוא חייב להחזיר ללכת יד"ש
בכה"ג שהיו ספק א"ר, שאיך נפסוק ללוא
שחייב לשלם ממון שהוא ספק א"ר וגם נימא
שהמלוא חייב להחזיר ללכת יד"ש. אמנם לפי

דברי רעק"א (רס"י ק"ס) דס"ל שיכול הלוה לטעון קים לי ולהיות פטור מלשלם ספק א"ר למלוה, א"כ יל"ע מה הדין אם כבר שילם אם שייך למלוה לטעון קים לי שאינו ממון ריבית ולא יהיה עליו חיוב להחזיר ללא יד"ש.

אבן ילה"ע שודאי אין להציא ראיה שא"א לטעון קים לי גבי ספק א"ר מעיקר הדין שקיי"ל שבצא ללא יד"ש חייב להחזיר ולא אשכחן מאן שס"ל שיכול לטעון קים לי כדברי הרשב"א והרדב"ז הנ"ל. שודאי יש לחלק בין היכ"ת של ודאי א"ר ופלוגמת ראשונים אם חייב להחזיר דהתם ודאי איך יטעון קים לי והמע"ה, הא מ"מ קיי"ל שממון ריבית דרבנן איכא חיוב להחזיר ללא יד"ש. אמנם גבי ספק א"ר ספק מותר התם יש לחקור אם יכול לטעון קים לי שאינו ממון ריבית דרבנן וממילא אפי' צא ללא יד"ש אין חיוב להחזיר וכנ"ל.

ולפ"ז ילה"ע עוד צהיכ"ת שקיבל הוספה בשעת פרעון שנח' זו האמר"ב והחו"ד צסי' ק"ס ס"ד אם נחשב לריבית מאוחרת או א"ר ונ"מ אם יש חיוב ללא יד"ש, הרי לכא' לפי הנ"ל יכול לטעון קים לי שאין זה ממון ריבית דרבנן (ולפי מש"כ לעיל אם היו ריבית מאוחרת לא היו אלא כשאר ממון שלו) ואפי' צא ללא יד"ש אין חיוב להחזיר, ונ"ע לדינא.

ושאלתי את מו"ה הגאון רבי שלמה מיללער שליט"א בענין ספק אבן ריבית ואם יש חיוב להחזיר ללא יד"ש

[שיל"ע אם שייך בזה טענת קים לי כשאר ספק ממון וכנ"ל]. והשיב לי שספק אבן ריבית אינו אלא ספק מצוה ואינו ספק ממון, ואין חיוב להחזיר צהיכ"ת הנ"ל.

מו"מ בענין קים לי וחייב לצאת יד"ש ועוד בענין הנ"ל

ראיתי מכתב שכתב חכם אחד שהציא שם דברי מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל [שהעיד עליהם חתנו הגאון מוהרר"י זילברשטין שליט"א] שכ' שאע"ג ששומר היה פטור מדיני אדם לשלם מחמת שהיה יכול לטעון קים לי ולסמוך על שיטת הרמ"א שהוא פטור מ"מ בצביל ללא יד"ש חייב הוא לשלם. וע"ש שהכותב הנ"ל הניח את הענין בצ"ע איך לא שמענו על חיוב ללא יד"ש בכל גוונא שטוען קים לי, וגם האריך שם במו"מ בנידון הנ"ל שהציא הגרי"י בלויא זצ"ל בספרו פתחי חושן על הלכות הלואה פרק ב' הע' פ"ג.

אלא דעיי"ש בפתחי חושן מה שכ' אליבא דהש"ך סוף הל' ריבית סי' קע"ז סקס"ח, ונ"ע. שהרי א"א להוכיח משם לנידון שיש ב' צדדים אם יש חיוב להחזיר את הממון ללא יד"ש וכשאר היכ"ת של קים לי, שהרי שם הוי ספק ר"ק ספק א"ר, וא"כ לשני הצדדים שם יש חיוב להחזיר ללא יד"ש, וק"ל. ואם נדייק כדברי הפתחי חושן הנ"ל א"כ לכא' יש לדייק את ההיפך מדברי הפ"ת שם סק"ח בשם הגהה צתשוצת ברית אברהם שכ' שיש להחמיר בנידון דהש"ך שם הוא משום שהוי ספק ר"ק ספק א"ר, אבל בספק

ר"ק ספק מותר יכול לומר קים לי וקנת משמע שם שאין להחמיר עליו כמש"כ הש"ך שיש להחזיר ללאת יד"ש לגבי ספק ר"ק ספק א"ר.

היא כעין מה שזדדנו לעיל גבי א"ר שאם יש למלוה טענה שהממון הוא לגמרי שלו ואין עליו שם רבית דרבנן, א"כ יכול לטעון קים לי ואין חיוז להחזיר ללאת יד"ש.

והנה עוד ילה"ע שהפתחי תשובה חו"מ סס"י כ"ה כתב בהדיא שאין חיוז להחזיר ללאת יד"ש כאשר טען קים לי, וז"ל, ועי' בתש' שצו"י (סוף ח"א בכללי קים לי סעי' ד') שכתב דכל היכי דיכול הנחבע לזכות בטענת קים לי אינו חייב להחזיר אפי' ללאת ידי שמים וציאורו שם כתב שכן פשוט ממשמעות הפוסק וכן העלה זכנה"ג אות י"ב ובפרט דקיי"ל כמהרי"ק דטענת קים לי הוי כטענת דרי וכו', עכ"ל. ולכא' דברי הגרי"ש הנ"ל ז"ע שהם דלא כמש"כ הפ"ת שם בהדיא שמי שפטור מלשלם זכות טענת קים לי אין לו חיוז לשלם ללאת יד"ש.

[ושוב שמעתי מהג"ר יצחק ברום שליט"א שאמר בשם הגאון מוהרר"צ צרקוביץ שליט"א שהגרי"ש אלישיב זצ"ל הורה להגאון הררא"צ פינקל זצ"ל זכנה"ג של שכירות פועלים שאע"ג שפטור בנידון ששאל מ"מ חייב ללאת יד"ש. ואכתי גס בזה יש להסתפק אם היה חייב לשלם ללאת יד"ש מחמת הגמ' ס"פ האומנין או משום שהגרי"ש ס"ל כד הנ"ל שכל פעם שיכול לפטור א"ע מ"מ יש חיוז לשלם ללאת יד"ש. וכן הנך רבנן ששמעו הך הוראה הנ"ל הסתפקו בכוונת הוראת הגרי"ש אם בא לחלוק על דברי זכנה"ג ושבזו"י הנ"ל המובאים בפ"ת חו"מ שם אי לאו. ולכא' לע"ע אמנם שהשמועות בשם הגרי"ש מחזקות אחת את השניה מ"מ אכתי נר' דכ"ע מודו לדברי פ"ת הנ"ל וזכנה"ג שטוען קים לי שזה ממון שלו דממילא אין חיוז ללאת יד"ש, וכן יש להסתפק בא"ר וכנ"ל אם טוען קים לי שאין שם ממון רבית אלא דדידי הוי]:

ומה שנראה לומר בזה הוא שיש לחלק בין קים לי לגבי תפיסה דאיידי בו הפ"ת, לבין דברי הגרי"ש שאיידי בהלכות שומרים. שלכא' יש מקום גדול לחלק בין טענה שהוי ממון שלו ולכן אין חיוז להחזיר ללאת יד"ש לבין היכ"ת שפוטור עצמו מחמת טענה שאין חיוז שמירה על דבר הנפקד. וסברא הנ"ל

סימן קס"א ס"ד

שגזל הוא צידו, ועי' צדי' הגר"א סק"י שמציא דברי הראשונים בזה. ולכא' עפ"י דברי הראשונים היה נראה ודאי שכוונת המחבר כאן היא שהוי גזל צידו וממילא הה"נ יורדין לנכסיו.

מו"מ אם יורדין לנכסי המלוה אם לקח א"ר בע"כ דלוח

עי' צדי' כאן שמציא תש' ריב"ש (סי' ש"ה) שסבר שאם המלוה לקח א"ר בע"כ דלוח

אבן ז"ע שהרי לשון המחבר כאן ס"ד לא משמע הכי כלל. שהמחבר לא כתב שהיו גולה צידו, ולא כתב אלא שיוצאה צדייניו. דהיינו דאע"ג שא"ר אינה יוצאה צדייניו ולא דמי לר"ק (כדאיחא לעיל ס"ב), מ"מ צהיכ"ת שלקח המלוה את א"ר צע"כ דלוה יוצאה צדייניו. ולכא"ו פשטות לשון המחבר היינו שצ"ז הנ"ל יוצאה צדייניו באותו אופן שפסק גבי ר"ק, והרי שם קיי"ל שאין יורדין לנכסיו. וכן מבואר בלשון המחבר שכתב כאן בתחלת סעיף זה לא אמרו שאינה יוצאה אלא, דהיינו שאין הדין של יוצאה צדיינים גבי א"ר אלא צ"ז הנ"ל. וא"כ לא משמע כלל בלשון המחבר שיורדין לנכסיו [ודלא כדברי הראשונים], וז"ע.

ותו ע"י צ"ח סק"ח שכתב גבי ר"ק שגבה המלוה צע"כ דלוה שיורדין לנכסיו, וע"י בחי' רעק"א שהעיר עליו שלכא"ו הומ"ל רבותא שגם בא"ר יורדין לנכסיו אם גבה צע"כ דלוה. ואמנם שרעק"א גופיה משמע שודאי גם בא"ר יורדין לנכסיו וכדעת הגר"א הנ"ל, מ"מ אליבא דהש"ך גופיה יל"ע איך ס"ל גבי א"ר. ועוד ילה"ע שהצית לחם יהודה השיג על דברי הש"ך הנ"ל וכ' שלכא"ו מגמ' צ"ק משמע דגם צע"כ דלוה לא יורדין לנכסיו. נמצא שיש כאן ג' שיטות צענין, דברי צל"י שגם צ"ק לא יורדין לנכסיו, ולשון הש"ך [והמחבר] שמשמע גבי א"ר שלא יורדין לנכסיו, ושיטת הגר"א ורעק"א דס"ל שגם בא"ר יורדין לנכסיו כאשר לקח צע"כ דלוה. וז"ע במאי פליגי.

והנה צהך נידון שנחשב לגולה צידו ע"י צברית יהודה פרק ח' הערה ז' שמציא שם את דברי הכנה"ג שדייק בדברי הריצ"ש וכ' שלא כלל גוונא שלקח המלוה צע"כ דלוה נחשב לגול. ולכן אמנם שהצברית יהודה שם (פרק ח' סעי' כ"ח) פסק כהגר"א ורעק"א [שהגובה אצק רצית צע"כ דלוה הוא גול], מ"מ יש לעיין אליבא דהש"ך והצל"י היכי ס"ל צהך נידון. דאי נימא דאינהו מודו דצע"כ ממש דהלוה הוא גול, א"כ ע"כ לא נח' נ"כ הנ"ל אלא צכה"ג שהלוה לא שילם בראונו השלם. ואכתי ז"צ במאי קמיפלגי.

ויש לפרש שהריצ"ש (שם) חידש שכל זמן שהלוה אינו חפץ לעבור איסור צנתינת א"ר, א"כ אין למלוה שום זכות לגבות את הכסף וגול הוא צידו. וכ"פ רעק"א והגר"א בדעת המחבר. אכן ע"י צמהרי"ט ח"ב סי' מ' (המגין בדברי רעק"א כאן רס"י קס"א) שהק' על הריצ"ש שלכא"ו אין כאן גול שהרי כך הסכימו שישלם לו את הריצית, ועיי"ש מה שמירץ על קושייתו. ונר' שמס"ה כ' צל"י שגם צ"ק אין לפסוק כדעת הש"ך ולא דמי לגול צידו ולא יורדין לנכסיו. (וכן יש לדון בדעת המחבר גופיה כדעברנו לעיל).

ולפרש את דעת הש"ך נראה לומר שס"ל גבי ר"ק סבר כדעת החזו"א יו"ד רס"י ע' שכתב שם לאפוקי מדברי אבנ"מ (סי' כ"ח) עפ"י דברי הריצ"א קדושין (ו:). דעיי"ש דס"ל להחזו"א שאין שום שעבוד וחוב גבי ר"ק. וא"כ י"ל שמס"ה ס"ל להש"ך שדוקא גבי ר"ק יורדין לנכסיו כאשר

הגבייה לא היא ברצון הלוה (ואין לומר דה"נ א"ר כדטען רעק"א), דדוקא בר"ק אין שום חוב ושעבוד, משא"כ א"ר הרי מה"ת הוא חוב גמור וא"כ א"א לומר שהיו גולן. (ועי' בשער דעה כאן שמודה שלא היו גולן מה"ת גבי א"ר, אכן ס"ל שדומה לגול מדבריהם, ועיי"ש במו"מ בענין גול מדבריהם ופסקי המחבר כאן).

ועי"ל אליבא דהש"ך שגם לפי שיטת מהרי"ט יש לחלק בין שעבוד וחוב שיש בו איסור תורה לבין היכ"ת של א"ר שמה"ת הוא שעבוד שמותר לו לגבות (ולעולם לא צריכים למוקמי את דברי הש"ך כדעת החו"א וכנ"ל), וק"ל.

וישו"ר כי האג"מ יו"ד ח"ג הערה כ"ז על הלכות רבית כתב כנ"ל לפרש את דברי הש"ך, שעיי"ש שכתב שאמנם שודאי כוונת המחבר בסעי' ד' הוא שירדיו לנכסיו (ודלא כמו שדייקנו לעיל) מ"מ י"ל שהש"ך איירי בצע"כ שלא היו גול ממש ולכן ס"ל דאינו דומה לגול אלא גבי ר"ק. והיינו שהלוה רק משלם מחמת נגישות המלוה, אמנם אינו משלם את הריבית ברצונו. [ולא ציאר שם מדוע גבי א"ר שונה, ולכן לכאור' נ"ל או מחמת שהיו חוב גמור מה"ת ולכן כאשר משלם מחמת נגישות המלוה נחשב לרצונו, או משום שאין איסור על הלוה לשלם א"ר (ואין כאן לפני"ע שהרי המלוה מכריחו לשלם)].

בענין מו"ע דרבנן של וחי אחיד עמוד

אלא שלפי הנ"ל גם אליבא דהש"ך (לאפוקי מדברי רעק"א) וגם אליבא דהצל"י [וכן

פשוט לשון המחבר] נמחדש כאן בסעי' ד' גבי הדין שאצק רבית יוצאה צדיינים שיש מ"ע של וחי אחיד עמוד גם מדרבנן כאשר גבה א"ר צע"כ דלוה. וילה"ע בזה שהרי קיי"ל לקמן ס"ה שהדין שר"ק יוצאה צדיינים היינו שכופין על מ"ע של וחי אחיד עמוד ומ"מ לא יורדין לנכסי המלוה. [ועי' בחו"ד כאן סק"ו ובקו"ה ח סי' ל"ט ססק"א מש"כ לפרש את הטעם שלא יורדין לנכסיו גבי ר"ק]. משא"כ גבי א"ר דעלמא הא קיי"ל שאינה יוצאה צדיינים דהיינו שאין מ"ע של וחי אחיד עמוד על א"ר דרבנן. ולכאור' היינו משום דמדרבנן לא תקנו חיוב של וחי אחיד עמוד. וכן הדין לפי הגר"א ורעק"א הנ"ל.

אמנם לפי דברי צל"י דס"ל שלא יורדין לנכסיו (גם גבי ר"ק) ע"כ מש"כ המחבר בסעי' ד' היינו שיוצאה צדיינים כמו סעי' ה' דהיינו כפייה על מ"ע דוחי אחיד עמוד, וכן י"ל אליבא דהש"ך (לפי הזד שמחלק בין ר"ק לבין א"ר). נמצא שלפי דבריהם רבנן תקנו גם גבי א"ר מנזה זו מדרבנן. אלא שלפ"ז נע"ק, שאם תקנו וחי אחיד עמוד גם מדרבנן מדוע מחלקינן בין גבייה צע"כ דלוה לבין גביית א"ר ברצון הלוה.

אמנם לאחר העיון נראה שמסתבר לחלק בזה ולומר שרבנן תקנו דין וחי אחיד עמוד דוקא גבי גבייה צע"כ דלוה. שהרי כאשר הלוה משלם את הריבית מדעתו הרי לא שייך לומר שמנזוה להחזיר כדי להחיותו דהרי הלוה צעזעמו נתן מדעתו למלוה. ואע"ג שגבי ר"ק לא מחלקינן בזה, הא ל"ק, שהרי

בפשיטות על פסק המחצר סעי' ד' שיואלה
 צדיינים רצונו לומר שהיו גזל צידו ויורדין
 לנכסיו. ולכן לכאור' הכרעת הפוסקים שצכה"ג
 שהיו צע"כ דלוח היו גזל צידו. רק שנת'
 הפוסקים אימתי נחשב לצע"כ וגזל כדהעיר
 ברית יהודה הנ"ל (אות 5) וכדפי' האג"מ
 (שס).

[וילח"ע שמה שמשמע צש"ך וצחכמ"א
 לחלק בין א"ר לבין ר"ק לא
 אשכחן בפירוש פוסקים, ואדרבה מלאנו
 ההיפך בדברי הגרש"ש צשערי ישר שער ה'
 ספ"ג שכתב שם שדוקא גבי א"ר היו גזל
 צידו ויורדין לנכסיו כי ע"כ י"ל שחקנו תקנה
 דרבנן להפקיע חובו. אבל גבי ר"ק שהיו דין
 תורה שאסור לגבות, א"כ לעולם חובו
 במקומו עומד ולא נחשב לגזל אפי' גבה
 צע"כ דלוח, עיי"ש].

אבנב עכ"פ ילה"ע דאשכחן מקור שיש
 מ"ע דרבנן של וחי אחיך עמך. שעי'
 בדרכ"ת סקל"ט שמציא את דברי החו"ד
 כאן סק"ג ש' שאם טעו הדיינים צשיקול
 הדעת א"כ לא נחשב לא"ר שנגבה בטעות
 וממילא אינה יואלה צדיינים. וע"ז מציא
 הדרכ"ת שהשיג החקר הלכה על החו"ד, וכ'
 שאמנם שאין יורדין לנכסיו כשאר נדונים של
 סעי' ד' (וכלו' דלא היו גזל צידו), מ"מ כופין את
 המלוה להחזיר את האצק ריבית משום מ"ע
 כאשר הדיינים טעו צשיקול הדעת. נמצא
 שאפי' אם קיי"ל כהפוסקים שפסק המחצר

החם נאסר מדין תורה (גם על הלוה), ולכן
 לכ"ע אין זכות למלוה צהך ממון [לא מיבעיא
 לפי החו"א הנ"ל שסובר שאפי' שעבוד ליכא,
 אלא אפי' לפי דברי המהרי"ט אע"ג ששעבוד
 איכא מ"מ אין לו זכות מדין תורה לקבל
 ממון זה מהלוה], ומש"ה ניחא דמלוה
 להחזיר את הממון שאין לו זכות בו.

ולבן דוקא כאשר המלוה גובה א"ר צע"כ
 דלוח שם איכא למימר דהך גביית
 ריבית יש להחזיר כדי להחיותו, שהרי הלוה
 לא רצה לשלם למלוה. ועוד י"ל דגבי א"ר
 שאין הלוה נזהר בו, וגם לכ"ע שעבד א"ע
 מדין תורה, א"כ על הך תוספת ממון שנתן
 הלוה לא תקנו וחי אחיך עמך, שהרי הלוה
 נתן את הממון מחמת חובו [כי אינו מוזהר
 על א"ר] ומחמת ששעבד א"ע למלוה.
 משא"כ גביית אצק ריבית צע"כ דלוח שם
 המלוה ע"כ גובה מכח האיסור שהרי הלוה
 לא רצה לשלם כפי השעבוד ששעבד א"ע.
 ומש"ה גבי א"ר תקנו וחי אחיך עמך דוקא
 גבי גבייה צע"כ דלוח. [והעירני שגם צעל
 האג"מ כתב סברא הנ"ל בדברות משה].

וע"ע צחכמ"א כלל קל"ג אות א' שמשמע
 קצת כנ"ל שס"ל שדוקא גבי ר"ק
 יורדין לנכסיו כאשר לקח צע"כ דלוח, אכן
 גבי א"ר אפי' לקח צע"כ דלוח אין יורדין
 לנכסיו. אמנם ודאי שרו"פ לא חילקו צהכי,
 והצינו כדברי הגר"א ורעק"א שכל זמן
 שהמלוה לוקח צע"כ דלוח היו גזל צידו
 וממילא יורדין לנכסיו. וכ"כ הדרכ"ת כאן

בסעי' ד' היינו שיורדין לנכסיו [וכ"ש גבי ר"ק (ודלא כגרש"ש הנ"ל)] מ"מ לדינא יש היכ"ת של מ"ע דרצנן של וחי אחיך עמך לפי דברי דרכ"ת הנ"ל:

סימן קס"א ס"ה

לא יורדין לנכסי המלוה להוציא את הריבית. ותו קיי"ל שהוי ממון המלוה לכל ענין וכדחזינן מהא דיורשי המלוה לא נטווו בזה כמבואר כאן ס"ו. וא"כ לפ"ז צ"ב איך הלוה צעל דבר על החזרת ריבית שנוכל לומר שהחזרתה מתלל תלי בתציעת הלוה.

ולבאו' היה סד"א שמתלל תלי ביסוד איסור רבית, שהרי הוי איסור והיתר הנוגע לממונות של הלוה והמלוה וא"כ היה נר' שמש"ה יש על הלוה דין צעלים בממון ריבית. אבל לכא' זה ליתא, שהרי אע"ג שנת' ביסוד איסור רבית, אחר שכבר נגצה הרבית לכא' לכ"ע מודו להדדי שהוי ממון המלוה. ונציא כאן בקצרה מה שהאריכו במפרשים צענין יסוד איסור רבית שהתורה חידשה איסור צדיני ממונות שבין הלוה להמלוה. ומחמת חידוש זה אשכחן כמה שיטות צענין הצנת האיסור, עי' במהרי"ט ח"ב סי' מ' (רעק"א מניין לדבריו יש סימן זה) וע"ע בחזו"א יו"ד הל' ריבית סי' ע' סק"א צמו"מ דדברי הריטב"א קדושין (ו:) ובאצנ"מ סי' כ"ח ובמחנ"א סי' ב'. שפוסקים הנ"ל דנו אם קצצת ריבית מהניא ליצור חוב ושעבוד או דילמא מאחר שאסור לתוצעו א"כ אין כאן חוב, עיי"ש בדצריהם. אכן לכ"ע אחר שקיבל המלוה את המעות של ריבית אין כאן חסרון בצעלותו של המלוה על הנך מעות. [וכ"פ היד אפרים כאן

מו"מ אם צריכים תביעת הלוה ופלוגותת הפוסקים בגדר חוב של ריבית

עי' בט"ז כאן סק"ג ובסמ"ע חו"מ סי' ט' סק"ג, ועי' בגליון שו"ע כאן דברי כנה"ג וצפ"ת בשם כמה גדולי הפוסקים שדנו צענין זה אם צריכים תביעת הלוה כדי שהדיינים יוציאו את הר"ק מהמלוה, וע"ע צמו"מ ציד אפרים צענין זה. והעירו כמה פוסקים שלכא' דברי הט"ז נכונים שהרי אם אינו תוצע א"כ מחל למלוה, וקיי"ל שאחר שנתן הלוה את הריבית למלוה יכול הוא למחול החזרת הריבית כמבואר לעיל צסי' ק"ס ס"ה. וכ"כ הנתיבות סי' ט' סק"ב צ' אליבא דהט"ז כאן.

אמנם לכא' לשון הט"ז לא משמע שפסק הכי מחמת מחילתו, וכבר העירו מקצת פוסקים הנ"ל שמש"כ הט"ז שוחי אחיך עמך לא שייך צנידון ידיה, לכא' מוכיח שאין סברתו מחמת מחילה, וק"ל. ועי' לקמן מו"מ דדברי קצוה"ח סי' ט' סק"א אליבא דהט"ז.

ולבאו' כ"ע מודו שמצות עשה של החזרת ר"ק לא דמי להשבת גזילה וכמבואר אליבא דר' יוחנן שס"ל שאינה יוצאה צדיינים, ואפי' לדידן דקיי"ל כר' אלעזר שיוצאה צדיינים מ"מ אין זה דומה להשבת גזילה ולכן

בשם שו"ת תפארת צבי שינא ידי חובתו
באתרוג שקיבל מהלוח בעד ריבית קלוזה].

הוא כנ"ל שלוח נותן למלוה מתנה מחמת
שהלוח.

(ובן נפסק בשו"ע כאן סעי' ח' שאע"פ
שנעשה באיסור מ"מ המקח קיים. אלא
שכזה"ג שקללו שיתן לו חפץ מסוים לר"ק
אם גוף החפץ נקנה למלוה אי לאו יש בזה
נידון בפוסקים, עי' במש"מ פ"ח הל' מלוה
ולוה הט"ו, ורעק"א שם משיג בשם שעה"מ.
ובפ"ת כאן סק"ט מובא פלוגתא משל"מ
ושעה"מ. וע"ע במחנ"א סי' ב', ועי' בצרית
יהודה פרק ח' אות ל"ז ול"ח שהאריך במו"מ
הנ"ל, ועי' באג"מ יו"ד ח"ג הערות על
הלכות ריבית הע' כ"ה).

אמנם לפי החזו"א (ס) שסובר שאין שום
חוב או שעבוד גבי ר"ק, א"כ צ"ל
שמה שנתן הלוח מדעתו למלוה כפי מה
שהסכים עמו, אינו אלא מתנה שנתן בעד
שהלוח. ואשכחן בכמה מקומות, שעפ"י דין
תורה דדיני ממונות לא שייך משא ומתן בדבר
זה, ומ"מ התורה אוסרת ממון שניתן בעד
דבר אחר (אע"ג שאין חיוב עפ"י דין לשלם את
הממון). ולכא"ל צ"ל שהתורה אוסרת נתינת
ממון בעבור דברים אחרים, וכמו שמצינו
בפרק כל שעה בענין מכירת איסור"ה שאין
בהן דין ממון ולא נחשב למכירה כלל. עי'
בתוה"ר ר"פ כל שעה, וע"ע בקה"י שם
שמאריך בזה. (וודאי אשכחן גם להיפך שהתורה
אסרה דוקא בזה"ג שניתן לקנות ונתפס המכר ג"כ,
ובגון גבי מחיר כלל ואתנן זונה ועי' רפ"ה דע"ו). ונר'
שלפי החזו"א (ס) צ"ל שאיסור ריבית מה"ת

ויל"ה"ע שלפי דרך הנ"ל אליבא דהחזו"א מה
שנאסר ריבית מהתורה דוקא אם
קללו מקודם הוא משום שהתורה הזהירה
שאסור לפסוק שיתן את המתנה, ודו"ק. אלא
דילה"ע שלכא"ל לפי הנ"ל היה שייך לומר
שיש ר"ק גם כאשר לא קללו בשעת ההלואה
אם המלוה ולוה יודעים שהלוח יתן לו מתנה
בעד ההלואה. אכן יש לדחות שדילמא לעולם
לא נחשב למתנה בעד ההלואה אלא מתנה
בעלמא אא"כ פסקו מקודם אע"ג שאין
בפסיקה שום חוב או שעבוד [לפי החזו"א].
ולפי המהרי"ט וסיעתו, וכל מי שפירש את
דברי הריטב"א (ס) כפשוטו איסור ריבית
היינו מחמת שמשלם את תשלום החוב שקללו.
(וע"ע במו"מ בדברי מחנ"א סי' ב' ואג"מ ושא"פ
המוצאים לעיל ס"ד).

וב"מ י"ל כנ"ל דליכא למימר שנחלקו שיטות
הנ"ל גם בגדר מצות עשה של וחי
אחריך עמך (וממילא נוכל לפרש את פלוגתא הפוסקים
כאן אם צריכים תביעת הלוח), שהרי לעולם י"ל
שכ"ע מודו שאחר שנעשה ממון המלוה א"כ
לא נח' שיטת הנ"ל וכ"ע מודו או לדברי
הסמ"ע או לדברי הט"ז. (אלא שיש לדון בפלוגתא
הראש' בענין מחילת ריבית והדמיון למחילה קודם שניתן
ליד המלוה, ואכמ"ל, ועי' לעיל סי' ק"ס ס"ה). וא"כ
אכתי צריך טעם לפלוגתא הט"ז והסמ"ע
והקלות ונתיבות בענין תביעת הלוח.

מצות עשה דוחי אחיך עמך שאני די"ל שהלוא
בעלים על חיוב המלוה להחיותו

ונר' שהפתח להבין את דברי הט"ז שצריכים
תביעת הלוא [אע"ג שלכאף אינו בעל
דבר כלל על ממון ר"ק שגבה המלוה
כדהערנו לעיל] נמצא בדברי קצוה"ח. דאע"ג
שהקצות (סי' ט') ס"ל כהסמ"ע שמלוה חייב
להחזיר ר"ק גם בלא תביעת הלוא ודלא
כהט"ז כאן, מ"מ האריך לפרש את דברי
הט"ז ונ"מ לגבי הנידון אם יש לבע"ח של
הלוא מקום לגבות את חובו. וז"ל הקצות שם
לפרש את דברי הט"ז, אבל בריבית עיקר
החוב הוא על ידי תביעה וכל זמן שלא הותחל
החוב והשעבוד לא שייך שעבודא דר' נתן
ואין לאחרים בו כלום, וכו', וצריבית אפילו
אחר התביעה מהני המחילה דכיון דאינו אלא
משום וחי אחיך עמך אינו אלא כמו נדקה
והענקה, עכ"ל הקצות בפירוש דברי הט"ז
כאן.

נמצא שדברי הקצות מבוססים על זה
שהממון שהמלוה צריך להחזיר ללוה
הוא כעין נדקה, וגם שתשלום החוב הוא רק
אם הלוא תוצעו. אכן גם ס"ל להקצות שאם
הלוא תוצעו א"כ שייך צוה שעבודא דר"ג,
אע"ג שגבי נדקה והענקה לא שייך שעבודא
דר"ג כדכ' שם הקצות לעיל מייניה. (ולא משמע
שם שהש"ך והט"ז נח' אם שייך שעבודא דר"ג גבי
נדקה).

ומה שגר' לומר לפרש את דברי הקצות הנ"ל
הוא שמצות עשה של וחי אחיך עמך לא
דומה למצוות עשה בעלמא. שלפי הקצות

מצות המלוה מתחל תליא בתביעת הלוא, ולא
משום מחילה אחיך עלה כדעיל, אלא משום
שהקצות ס"ל שאם הלוא לא תוצע את הממון
אין מצוה על המלוה להחיותו בהחזרת רבית.
נמצא שאע"ג שאין הלוא בעל דבר על ממון
רבית וכנ"ל, מ"מ המורה עשה את הלוא
בעלים על מצות המלוה להחיותו עי"ז שחלוי
בתביעת חובו [כלומר שתוצע את ממון של
איסור שנתן לו]. ומלה"ד לתביעת נדקה,
שע"י שהעני מבקש נדקה הרי זה מחייב את
האדם להחיותו בנתינת נדקה. אלא ס"ל
להקצות אליבא דהט"ז דמחמת שגבי ריבית
הוא תוצע ממון שנתן לו הוא כעין תביעת
חוב וממילא שייך צו שעבודא דר"ג ולא דומה
לנדקה בעלמא דהתם דחאי ליכא למימר הכי.

ואשבחן נמי ראייה ליסוד הנ"ל (שיש ללוה דין
בעלים על מ"ע שיש על המלוה להחזיר את
הרבית כדי להחיותו) בענין תפיסת ריבית. שהרי
קיי"ל שתפיסת הלוא מהניא אע"ג שאין צ"ד
יורדין לנכסיו [וכמבואר בהדיא בש"ך סק"ד
שאפי' בספק ר"ק אמרינן שמהני]. ועי'
בצריית יהודה פרק ח' אות נ"ג מש"כ בשם
ערך ש"י שאיהו כתב שהוי מחמת קים לי
כשיטת החינוך [דס"ל שירדין לנכסיו גבי
ר"ק כמו בגזלות וחבלות], אמנם כתב הצריית
יהודה שם שמדברי שאר הפוסקים משמע
שתפיסתו מהניא מדינא ולא משום קים לי
כדטען ערך ש"י. ולכאף ז"ע מדוע יש ללוה
כח לתפוס מצות החיות, אלא ז"ל כנ"ל
שהלוא הוא בעלים על כך מצוה וממילא יש
לדמותו כתפיסת גולה או פקדון וכדאיתא

בחור"מ סי' ד' (ולא דמי לחוב וכ"ש שלא דומה למנות עשה בעלמא). [ועוד כתב שם הרבית יהודה שלא דמי לחוב שאחר יכול לזכות לו, עיי"ש]:

סימן קס"א ס"ח

מו"מ בדברי המשל"מ שאם קצין חפץ לריבית לא נקנה למלוה

ע"י במשל"מ פ"ח מהל' מלוה ולוה הט"ו שכתב שאין הריבית נקנה למלוה. והשיג עליו שעה"מ (הל' אישות פ"ה הט"ו) מוצא ברעק"א שם על המשל"מ וצפ"ת כאן סק"ט. ותוכן דברי שער המלך הוא שהמשל"מ סתם א"ע שהרי איהו גופיה פסק כהריטב"א קדושין (ו:) דס"ל שחוב של ריבית הוא ממון המלוה (ע"י לעיל ס"ד וס"ה קט"מ מו"מ בדבר) וא"כ איך כ' הכא שאין הרבית נקנה למלוה.

ותו"ד האג"מ הוא שאמנם שהריטב"א צדקשין (שס) ס"ל שמעות ריבית נקנית לגמרי למלוה וממונו הוא לגמרי אלא שיש לו חיוב להחזירו, והמשל"מ הביא שם את דבריו (צפ"ד ה"ד), מ"מ מלי למסבר שלא קנה לו החפץ שקצץ בריבית. שהרי י"ל שגם הריטב"א יכול להודות שצכה"ג שקצץ את החפץ גופיה ששאינו משאר חוב ריבית שהיו ממון גמור של המלוה, עכ"ל.

דהיינו לעולם י"ל שאע"ג שהמשל"מ סובר כהריטב"א קדושין שיש כאן חוב גמור וריבית הוא ממון דהמלוה מ"מ כאשר קצץ את החפץ לא היו ממון דהמלוה. שלעולם י"ל שדוקא מקח הנעשה ע"י גביית רבית לא היו ממון הגזול ממש, אכן מה שהיא גביית רבית ממש לא נחשב לממון המלוה. והיינו כמש"כ כל הראשונים צ"ל רצ הא"י גאון [ונפסק כאן בשו"ע] שהמקח שנעשה ע"י גביית רבית הריהו קיים אע"פ שנעשה באיסור, וי"ל דהיינו דוקא מקח שנעשה ע"י גבייה ולא הקצצה גופה. שהרי איתא בגמ' ר"פ איזהו נשך שרבית הוא איסור גזילה, וא"כ איך כתבו כל הראשונים שהרבית הוא ממון דהמלוה (וע"ע לעיל בס"י זה מו"מ בזה) ולא נחשב לגזלה בידו. ש"ל שע"ז גופה נאמרו דברי רב הא"י גאון הנ"ל שהמקח שנעשה בגביית רבית קיים ור"ל שס"ל שקיים המקח

והאריבו האחר' בפירוש דברי המשל"מ, ע"י באבני נזר (ס' קע"ב) ובמחנ"א (ס"י ב') ובחור"א יו"ד (ס"י ע' סק"צ) ובגרש"ש בשערי ישר (ש"ה פ"ג) שפלפלו בדבריו. ואמנם שרוב המפרשים שצאו ליישב את דבריו ראו לפרש את כוונת המשל"מ שלא כפשוטה [והיינו שצאמת ס"ל שהרבית נקנה למלוה], ועיי"ש בדבריהן, מ"מ לכא' היה נר' ליישב את דברי המשל"מ כפשוטן שהמלוה לא קנה את החפץ שקצץ בריבית. וידידי הרב עקיבא פיינברג שיח' הראה לי שסברא זו כתבה האג"מ ביו"ד ח"ג (הערות על הל' ריבית הע' כ"ה), ויש להאריך קצת להסביר את דבריו ולפרש פלוגתת הפוסקים אליבא דהמשל"מ.

ולא נחשב לגולה דוקא משום שהיו מקח שנעשה ע"י חוב הרבית ולאפוקי הרבית עצמה.

אבן שיהיה נחשב לדבר הנגזל היינו דוקא בקצץ חפץ מסוים. שצבה"ג שהקציעה לא הו"א אלא הוספת ממון בעלמא, א"כ דיני ממונות שיש בחוב הקצוץ אינו מקנה למלוה שום דבר אלא שיש לו זכות תביעה על חוב. [וכן הריטב"א קדושין לא דיבר שם אלא על מה שגבה ולא על החוב גופיה]. משא"כ אם קצץ דבר מסוים להיות רבית א"כ המלוה חפץ לקנות את חפץ הלוה ע"י הקציעה גופה. והרי הקציעה היא גולה כדאיתא בגמ' ר"פ א"נ וכו"ל. וא"כ ודאי לא נקנה למלוה וכמש"כ המשל"מ. ומ"מ דברי הריטב"א קדושין אחיין כפשוטן והוא שחוב רבית הוא ממון גמור של המלוה דהא אייריין צבה"ג שלא נקנה ע"י הקציעה שום דבר למלוה.

שהרי בכל הקנאה יש צ' ענינים, יש בעלות של החפץ בעצמו ויש גם בעלות [או זכות] של שוויות החפץ. ולפעמים בעלים על שוויות החפץ לא היו בעלים על החפץ גופיה, וכד' אשכחן בר"פ אלמנה לכה"ג פלוגתת רב יהודה ורב אחי גבי נכסי מלוג אם הדין עמו או הדין עמה. ועוד מצינו הך יסוד כאן גבי החזרת חיטין בסעי' ח', ולפי הנך שיטות הסוברים שר"ק יולאה צדיינין כמו גבי גזל ממנש (עי' בספר החינוך מנה שם"ג שכ' שירדין לנכסיו כגולה, ומוצא בגל' מהרש"א כאן, ודלא כמש"כ מחנ"א סי' צ' וקל"ה"ח סי' ר"צ אליבא שכוונתו שכופין על מ"ע אלא יש לפרש כוונתו כמו שכתבו ש"פ אליבא

שר"ל כגולה ממנש, ואכ"מ). שאע"ג שחייב להחזיר מה שגזל מ"מ החפץ גופיה נקנה למלוה כמש"כ רב האי גאון. שהרי לפעמים יש לאדם זכות על החפץ גופיה ולא על שווי הממון. נמצא ששוויות החפץ היא גולה אצלו, אכן מה שנקנה לו הוא שלו.

ועפ"י הנ"ל י"ל שמש"ה דיין המשל"מ לפרש שדוקא צבה"ג שקצץ איזה חפץ שם י"ל שלא נקנה לו כי נעשה ע"י קציעה רבית שהיא גולה. דס"ל שאין לחלק בין קציעה רבית גופה לבין גולה דעלמא, ומ"מ לעולם י"ל שסובר כהריטב"א שחוב רבית שיש לו הוא ממון גמור שלו, וכו"ל.

שיטת החזו"א ואבני נזר בפירוש דברי המשל"מ

ולבא' יל"ע מדוע החזו"א ואבני נזר [הנ"ל] ועוד לא פירשו את דברי המשל"מ כהאג"מ אלא כתבו שודאי החפץ הוא ממון המלוה אלא שיש עליו חיוב להחזירו מחמת מ"ע של וחי אחיך עמך. ולכא' יסוד הדברים מצווארים צדצרי החזו"ד כאן סק"י, שעיי"ש שמתחלה סבר שיש לחלק בין פסק דינר לבין פסק חפץ, ואח"כ מסיק שאין לחלק וגם צבה"ג שפסק חפץ נקנה החפץ למלוה.

וי"ל, לכאורה נראה דוקא שהיה חייב לו דינר, דהיה כאן פסיקה על הכלי רק שהפסיקה היה צעד דינר של רבית המקח קיים וכו' אבל אם אמר לו הלווי לזמן פרעון ואח"כ חפץ זה דהיינו שקצץ עמו ליתן לו חפץ צעד האגר נטר שאין כאן פסיקה צדמים ידועים כלל חייב להחזיר לו החפץ אפילו אינו

דבר מסוים. אמנם אחר העיון נראה דאין צריך ליתן לו רק שיווי החפץ דהא אפילו בגזל גמור כשגזלו וקנאו ביאוש וכו' א"צ להחזיר רק דמים בעלמא שיווי הגזלה וכו' וברצית בודאי קנה קנין גמור וכו' כמו בגזילה ביאוש וכו', עכ"ל (ועי' בפנים כי קצתתי קצת בלשונו כדי להקל על הקורא).

נמצא שמתחלה סבר כמס"כ לעיל, דהיינו שנקנה לו החפץ דוקא אם פסקו לתת לו את החפץ על החוב שקצצו כבר, משא"כ כאשר לא היה שם מקח כי רצו להקנות את החפץ בקציצת איסור. אכן בסוף מסיק שרצית דמי לגזלה ביאוש, וממילא נקנה למלוה גם ע"י קציצת איסור. ור"ל שאמנם שקציצת ריבית היא גזלה, מ"מ לא גרע מגזלה, ולכן אם גבי גזלה אמרינן שדבר הנגזל נקנה לגזלן הה"נ גבי רבית נקנה למלוה. אכן ס"ל להחוו"ד שיש להסתפק אם קציצת רבית היא כגזלה ביאוש או גזלה בלא יאוש. שלכא"ו גבי רבית קשה להגדיר את הגדר של יאוש שהרי נתן לו מדעתו, והיינו לכא"ו הטעם שמסיק החוו"ד שודאי מייאש על הכסף וממילא נקנה למלוה. אכן מנ"ד שני י"ל שמדין תורה נתינת הרבית אינה נחשבת כנתינת דבר, ולכן דומה לגזלה בלא יאוש. ומש"ה החוו"ד בתחלת דבריו רצה לחלק בין קציצת איסור שהיא גזילה לבין מקח שנעשה באיסור, וכנ"ל.

ויש להוסיף על זה עפ"י פלוגתת הרמב"ם והגאונים והרא"ש בענין מחילת ריבית (עי' לעיל סי' ק"ס ס"ה וכל המפרשים שם), ולכא"ו נר' לפרש שנת' בגדר נתינת הממון של רבית.

שהיה סד"א שכבר מחל בשעת הנתינה, ופירשו כל הראשונים שבעת נתינת הממון לא היא מחילה, רק נחלקו אם אפשר למחול שוב אחר נתינת הממון. [ולכא"ו יש בזה קצת קושי, שאיך נוכל לדון שאין כאן מחילה תיכף ומיד אחר נתינת הממון. שהרי נתן בלשונו בלא כפייה, ולא זכות ולא הדר עליו, וא"כ מדוע לא היא מחילה גמורה לכ"ע. (ואין לומר שע"כ צ"ל שלא ניתן למחילה כלל, דבזה גופה נח' הראשונים, ודו"ק). והאריכו הפוסקים בפרט זה עמש"כ הט"ז כאן סק"ג שאין ר"ק יוצאה בדיונים בלא תביעת הלואה, ועיי"ש]. ומה שלכא"ו עולה מכל דבריהם הוא שנתינת הממון לא נחשבת למחילה בלבד שלם. דהיינו שאין כאן רצון הלואה אע"ג שחייב א"ע לשלם את הריבית כאשר קצץ עם המלוה.

(אמנם שלכא"ו אין בזה נ"מ לנידון דידן, מ"מ יש להסתפק אם זה אכן סהדי שאדם אינו מוחל משום שרוצה ללוות בלא ריבית או דילמא שמאחר שהתורה אסרה ר"ק ממילא דינן כל ר"ק ככפייה ואפי' כאשר הלואה אינו יודע שיש בזה איסור. ולכא"ו יש עוד כמה טעמים כיוצא בהנ"ל לפרש מדוע אין כאן מחילה, גם בעת נתינת ממש וגם ברגע לאחר נתינתו וכדהאריכו המפרשים ב' סוגיות הנ"ל של מחילה בעת נתינה ומחילה קודם תביעת הלואה).

ועפ"י הנ"ל נר' להוסיף בפירוש דברי החוו"ד הנ"ל ולומר שמתחלה סבר החוו"ד שדמי לגזלה בלא יאוש שהרי כל זמן שהלואה לא מחל הרי דומה ממש לנגזל שלא

מחמת חוב וחי אחיך עמך הופקעה ממנו הזכות לקיים את החפץ בידו

וילח"ע עוד בהנ"ל אליצא דשיטת שעה"מ ודעימיה דס"ל שאם נקטינן כהריטב"א ודאי ז"ל שהחפץ נקנה למלוה [ומש"ה פירשו את דברי המשל"מ צענין אחר], וכנ"ל. שלכאוף היה נראה לפרש אליצייהו שמדינא החפץ שקיבל בחזרת רבית הוא של המלוה רק שיש עליו חיוז להחזיר מחמת מ"ע דוחי אחיך עמך, אכן ילה"ע דאשכחן פוסקים שדנו לומר שמחמת מ"ע דוחי אחיך עמך הופקע ממנו בעלותו ול"א שנקנה החפץ למלוה.

וז"ל החזו"א בפירוש דברי המשל"מ (יו"ד סי' ע' סק"ב), מ"מ מדין עשה דהשבת רבית צריך להחזיר החפץ עצמו שהרי גם הנאה זו שיש לו החפץ שחפץ בו יותר מצדמיו באיסורא רבית מטי לידיה משא"כ בקצץ דמים ואח"כ נתן לו חפץ צדמיו וכו', עכ"ל. ולכאוף אינו מובן איך מ"ע דוחי אחיך עמך מהני לחייבו להחזיר את החפץ עצמו אם קי"ל כהריטב"א שנקנה למלוה, דמדוע לא אמרינן שחיוז להחזיר היינו אך ורק דמי החפץ ולא החפץ גופיה כמש"כ החזו"א בכה"ג שקצץ דמים ואח"כ נתן לו את החפץ צדמיו.

ולשון החזו"א לכאוף משמע דס"ל כדברי הרמב"ן שצא לפרש את דברי רבא (ב"מ סה.) דס"ל שחייב להחזיר ה' סאין אע"ג שלא קצץ אלא על ד' סאין משום שאסור לו ליהנות והתורה חייבה השבה מעליא. דמשמע

נתייאש. אכן החזו"ד מסיק דאמנם שאינו מוחל מ"מ לא דמי לגזול שלא נתייאש, והיינו משום דמ"מ נתינתו נעשית בדעתו וצרכו וע"כ דמי לייאוש, רק שאינו מוחל על הממון שמוטל על המלוה להחזיר מחמת מ"ע דוחי אחיך עמך. וכלו' דהא שאינו מוחל לא מישך שייכי לקצינת רבית [וכלו' הגזלה שיש בה] אלא נ"מ רק למ"ע של השבה וכדפי' החזו"ד כאן.

ולבן י"ל דסבירא להו להנך פוסקים החולקין על סברת האג"מ [וההו"א דהחזו"ד] שאליצא דהריטב"א קדושין הסובר שהו חוב וממון גמור של המלוה ע"כ היא נתינה מעלייתא ולא דמי לגזלה בלא ייאוש. דאי נימא שדומה לממון שלא נתייאש ממנו הלוה הרי א"כ אינו ממון גמור של המלוה. ולכן ודאי היו קשה להם קושיית שעה"מ (שם) שאיך כ' המשל"מ שלא נקנה למלוה אם ס"ל כהריטב"א, וק"ל.

ובאמת קשה על האג"מ, וכמו שמסיק החזו"ד לאפוקי מסברתו הראשונה. אמנם לפי מש"כ לעיל שיש כאן צ' ענינים בפסיקה יש להפריך את מה שהוכיח החזו"ד שע"כ נקנה למלוה. דלעולם יש לדחות ולומר [כדי לפרש את דברי המשל"מ כמשמעותם] דאה"נ שלגבי מה ששוה הריבית דמי לגזלה שנתייאש ממנו, אמנם החפץ גופיה שקצצו עליו הרי בזה אין לומר שקנה בייאוש כי לא היה שם שום מקח וכנ"ל.

החפץ אם רוצה שיאמר את החפץ אללו וגם מה שצריכים להוסיף בשביל סכום הקצילה.

ועי' במקור מים חיים שהסכים לדברי הט"ו, אמנם הוסיף להעיר על דבריו שאם המלוה לקח דבר מסוים ומחייבין אותו להחזיר את החפץ משום לזות שפתים, א"כ בזה א"א לומר סברת וקבלת ואינו צריך אלא להחזיר את החפץ. ופירש איהו כי ממ"נ או מקיימין את המקח ולכן א"א לחייבו להחזיר מה שקיבל וסבר להיות סכום הקצילה או מבטלין את המקח ואינו יכול לקיים את המקח מחמת לזות שפתים.

ולבא' קשה, מדוע ל"א שיש חיוב להחזיר מחמת לזות שפתים אמנם מ"מ יש לו להוסיף עד סכום הקצילה שהרי קי"ל כהט"ו שגם גבי מקח אמרינן סברת וקבלת. אלא שלפי הג"ל י"ל שאם מחמת לזות שפתים צריך להחזיר את החפץ גופיה א"כ ע"כ אמרינן שחז"ל תקנו שמלות עשה שיש לו להחזיר נתקיים דוקא ע"י החזרת החפץ. וכלו' שמדרבנן אמרינן שאין לו לקיים את חיוב החזרה אלא ע"י החזרת החפץ, וממילא הו' כמש"כ החזו"א לעיל אליבא דהמשל"מ, שחי אחיך עמך מחייבו לא לקיים את המקח אללו. ועפ"י ינחא דברי המקור מים חיים שא"א גם לומר לו להחזיר את החפץ וגם לומר סברת וקבלת. שהרי אם אמרינן שחז"ל תיקנו שרק ע"י החזרת החפץ נתקיים וחי אחיך עמך א"כ א"א לומר שאין נקיים את המקח ע"י סברת וקבלת:

בדברי הרמב"ן שיש כאן צ' ענינים שע"י שניהם חייב להחזיר ה' סאין, חדא שא"א לו ליהנות מהריבית, ותו כי התורה מחייבת השבה גמורה. ומאחר שאיסור רבית לא הו' איסור הנאה א"כ ודאי נראה שכוונת הרמב"ן היא שמה שמשתרשי מהרבית נאסר לו מחמת שהתורה חייבה השבה גמורה. דהיינו שחייב להחזיר כל מה שיש לו מחמת מה שקצץ לעצמו בתוספת ריבית. ולכן החזו"א ס"ל כעין מש"כ לעיל אליבא דהאג"מ, אלא דאיהו ס"ל דדוקא מחמת מ"ע דוחי אחיך עמך יש חיוב להחזיר מה שמשתרשי מקצילת ריבית. שרק בקצץ חפץ יש לו הנאה שמשתרשי בקצילה גופה ולא מכר שנעשה ע"י חוב שקצץ. ונמצא שגם החזו"א ס"ל שיש חילוק בין קצץ חפץ לבין קצץ דמים וכנ"ל (אלא שטעמיה דחזו"א לאו כטעמיה דהאג"מ).

פסק מקור מים חיים בענין סברת וקבלת גבי מקח דומה לפירוש הג"ל אליבא דהחזו"א

יל"ח"ע שאשכחן בפסק המקור מים חיים כעין סברת הג"ל, והוא שלדעתו מחמת תקנה דרבנן שחייב להחזיר את החפץ הופקע ממנו קנינו. שעי' בט"ו כאן סק"ו שהאריך לחלוק על דברי הפרישה וס"ל שגם במקח אמרינן דסברת וקבלת. דהט"ו ס"ל שלא רק גבי שכירות אמרינן הכי, אלא גם גבי לקיחת חפץ אמרינן שקיבל את המקח בשביל הסכום שקצו, ומוציאין מהמלוה כל סכום הקצילה דהיינו גם את החפץ (או דמי

סימן קס"ב ס"א

מו"מ בענין מטבעות נחושת ומטבעות חוץ ואם יש
בוה איסור הלואת סאה בסאה

מעשים בכל יום שעושים הלואות מטבע חוץ
כגון דולרים ארה"צ בארה"ק, ונח'
הפוסקים אם היא הלואת סאה בסאה ואסור
אח"כ יש לו, או שדומה להלואת מטבע
שמותר כשאר טיבעא, או שלעולם איכא
למימר שיצא השוק ולכן מותר להלוותן גם
אם הוא נחשב כפירי. עי' בשבט הלוי ח"ג
סי' ק"ט שהתיר כלד שלישי הנ"ל, ועי'
בפסקי הגרי"ש שכתב שגם בסוף ימיו ס"ל
להגרי"ש"א (אחר שכבר הפסיקו בהרבה מקומות
לקבוע מחיר דולרים) דדולר ארה"צ נחשב
כטיבעא, ועי' באג"מ יו"ד ח"ג (סי' ל"ו)
שג"כ כתב שהדולר הוא טיבעא בארה"ק
(עכ"פ כך כבר צעת שכתב תשובתו, ועי"ש עוד סניפים
שכתב שם בנדון ידיה), משא"כ הצרית יהודה
(פי"ח הע' ט"ו) ס"ל ששייך איסור הלואת סאה
בסאה גבי דולרים בארה"ק. וכדי להבין את
דברי הפוסקים הנ"ל ונימוקם יל"ע במה
דאיתא בגמ' ובראשונים ר"פ הזהב לגבי מיני
מטבע שלא חולס נחשבו לטיבעא ובפרט
לענין איסור הלואת סאה בסאה.

הזהב] שלא דוקא דינר כסף מותר אלא
הה"נ שאר מטבעות כסף מותר, אמנם
מטבע נחושת אסור כי אע"ג שהיו טיבעא
לגבי מטלטלין כדאיתא שם ר"פ הזהב מ"מ
מאחר שיש בהם נד אחד שנחשב לפירא אסור
ללוותו.

אבן אשכחן כמה שיטות בענין מטבע נחושת
וכן צדינר זהב המוצא בסמוך צד"י.
דהנה מש"כ הב"י שמגמ' ר"פ הזהב מבואר
שם צד אחד נחשב לפירא אח"כ אסור
להלוותו סאה בסאה לאו כ"ע מודו לזה. שעי'
צרמב"ן במלחמות שם שכתב [ליישוב את
קושיא בעהמ"א שם על הרי"ף] שלא עלה
על דעת אדם שיהיה איסור רבית גבי מטבע
של כסף או נחושת. דהיינו שאמנם משמע
בגמ' שיש איסור להלוות סאה בסאה גבי כל
דבר שנחשב לפירא כלפי מטבע אחר (גם כסף
נחשב לפירא לפי נד אחד בגמ' ר"פ הזהב), מ"מ יש
מטבעות שודאי לא עלה על דעת שום אדם
שיהיו בהם איסור להלוות סאה בסאה. ופירש
שם הטעם כי לגבי ענמם ודאי מהני
חורפייהו.

ועי' ברש"א שם שהק' על דברי הגמ', כי
משמע שיהיה איסור להלוות מטבעות
נחושת סאה בסאה שהרי לגבי כסף היו פירא,
ותמה שם כי איך ייתכן לאסור. הנה מדברי
שניהם לכא' מבואר דלא כהב"י, או מפני
שאין לפרש את הגמ' הכי כדטען הרמב"ן או

עיין בטור רס"י קס"ב שכתב, וז"ל, אסור
ללוות סאה בסאה וכן כל דבר חוץ
ממטבע וכו', אבל מותר ללוות דינר כסף
צדינר כסף וכן כל שאר מטבע וכו', עכ"ל.
ופירש שם הב"י [עפ"י דברי הנ"י ר"פ

מפני שאע"ג שלכא' הכי איתא בגמ' לאסור מ"מ ע"כ יש טעם אחרת להחיר, ודו"ק.

ולכן נשאר בתמיהה. וע"ע בשו"ת המיוחסות להרשב"א המוצא בצ"י כאן בענין הלואה מטבעות).

וע"ע בחי' הר"ן ר"פ הזהב שכתב שלכ"ע דינר כסף הוי טיבעא לגבי נפשיה (אפי' ללישנא שסובר שהוי פירא לגבי זהב) והוא משום שאינו עומד להחליפו בזהב. וא"כ לכא' לפי סברתו צ"ל שהגמ' מסיק לאסור הלואה סאה בסאה דוקא אם לא יכול להשתמש במטבע ההוא בלא שיחליפנו אלל שלחנו וכיוצ"ב. וא"כ לפי דבריו מה שנאסר משום הלואה סאה בסאה תלוי בסברא הנ"ל. וולכא' דברי הר"ן הנ"ל הן סמך לדברי הפרישה וכדלקמן].

והנה אשכחן עוד טעם להחיר הלואה מטבעות נחושת והיא דברי הפרישה סק"ד, שעי"ש שהציא את דברי הב"י הנ"ל וכתב שדוחק לומר שהטור סתם בדבריו להחיר בכל מיני מטבע אמנם כוונתו שדוקא מטבע כסף מותר ולעולם מטבע נחושת אסור. ולכן כתב שבזמן הטור לכא' נשתנה הדין וכמו שכתב תרוה"ד לגבי דינר זהב (עי' בסמוך) ה"ה י"ל שנשתנה הדין גבי מטבעות נחושת בזמן הטור שנעשו חריפין והו"ל דין שאר מטבע. ומדבריו למדנו לכא' שאפי' אם נפרש את הגמ' דלא כהרמב"ן מ"מ כ"ע מודו ליסוד הרמב"ן והוא שמטבעות חריפין ודאי מותר להלוותן סאה בסאה, ובפרט בהוספת סברת הר"ן הנ"ל שתלוי אם עומד להחליפו במטבע אחר. (ולכא' גם הרשב"א מודה להכי, רק שחמה על לשון הגמ' שמשמע דלא כהרמב"ן

ולכא' צ"ע איך מגדירים אם מטבעות נחשבות כחריפין (צין אי נימא כהרמב"ן דלעולם הגמ' לא אסרה הלואות מטבעות וצין אי נימא שנשתנה הדין) כדי להחיר עפ"י סברא זו דחריפי את האיסור של הלואה סאה בסאה. ועי' צרי"ף ר"פ הזהב שהאריך בענין טיבעא לגבי קנינים (אע"ג שסבר שאסור להלוות דינר זהב בדינר זהב), וז"ל, ברם צריכין לצרורי דלאו כל דינרי דהבא הוו טיבעא לגבי פירי אלא דינרין דסגין צההוא אחרת וצני ומוצני צהו אינשי הוא דהוו טיבעא, אבל דינרי דמיפסלן ולא צני ומוצני צהו אלא מאן דמוצני צהו אזיל צהו לצי טיבעא א"נ אזיל צהו לדוכתא אחריתא דסגין צה או דמוצין להו למאן דאזיל צהו התם כגון הני ודאי לא הוו טיבעא כלל אלא פירי נינהו לכל מילי וכו', עכ"ל. ודברי הרי"ף הנ"ל מובאים בשא"ר כדי לקבוע איזה מטבע נחשב לטיבעא. (ויל"ע אם יש לחלק צין גדר חריפי של הרמב"ן או הפרישה לצין גדר חריפי של הרי"ף).

והנה לכא' אם נדייק בתחלת דברי הרי"ף הנ"ל י"ל שכל זמן שאינו עיקר טיבעא במדינה א"כ ודאי אסור להלוותו סאה בסאה, ולכא' ודאי שדולרים צומנינו הם לא עיקר מטבע באר"ק. [וילה"ע שקצת משמע מתשובת אג"מ (ס) שצעת כתיבת תשובתו דולרים באר"ק היה עיקר טיבעא. אמנם ילה"ע שתש' שצט הלוי (ס) שנכתב כמה שנים קודם תשובת אג"מ לא משמע הכי כלל

כדלקמן]. אכן אפשר להקשות רישיה אסיפיה, שצסוף דברי הרי"ף משמע שכל זמן שאינו נפסל ואפשר להשתמש בו בלי להציאו לצי טיבעא או למדינה אחרת א"כ נחשב כטיבעא. וא"כ לפ"ז ודאי היה נר' שדולרים צארה"ק נחשזין כטיבעא. [וכן לכא' משמע מדברי הר"ן הנ"ל גבי מטבע שאינו עומד להחליפו, אלא שדילמא זה מתלא תלי לפי השכונה].

אבן עי' צברית יהודה (שס) שסצר שדולרים צארה"ק גם לפי סיפא דהרי"ף הו' פירי כי הסוחרים המקבלים דולרים נריכים להחליפם צבנק והוא כמו שכתב הרי"ף לגבי מטבע שצריך להריצו לשלחני שאין לו דין מטבע. אמנם לכא' קשה דבריו, כי שא"פ סצרו ששייך להשתמש בדולרים גם בלי להריצם לשלחני. (ואצ"ן שצקין תשע"ח לפ"ק שאלתי מצעל חנות גדולה בירושלים עיה"ק שמרשה לקונים לקנות בדולרים ארה"צ אם הסוחרים שממנו קונים את היכול מקבלים דולרים ממנו, וענה לי שלא כולם ממשי אצל הרבה מהם מקבלים דולרים. ואמר שהוא נחשב למקרה יוצא דופן אם הסוחר מסרב לקבל דולרים). אכן מ"מ מדברי רישא דהרי"ף יש לצדד כפסק צרית יהודה שהם פירי, וכנ"ל.

עוד בענין דולרים של ארה"ב בארה"ק ומו"מ

בדברי תרוה"ד וקוש' רעק"א וחוו"ד על הט"ז

ולבן עדיין יש להסתפק צנ"ד אי ניזיל צתר רישא דדברי הרי"ף וא"כ י"ל שצומננו אין דולרים צארה"ק נחשזין כטיבעא או דילמא סיפא דהרי"ף עיקר וניזיל צתר סיפא דדברי הרי"ף ולפ"ז י"ל שדולרים צארה"ק הם טיבעא גם צומננו. [וילה"ע עפ"י הנ"ל

שאמנם שהאג"מ והגרי"ש אלישיב זצ"ל שניהם פסקו שדולרים הם טיבעא צארה"ק, מ"מ י"ל שלא מודו זה לזה. שאפשר שהאג"מ היה מודה שצריכים דוקא כמו רישא דהרי"ף ולא מהני צכה"ג שאינו עיקר טיבעא של המקום. שלפני ארבעים שנה כמעט כל סוחר העדיף דולרים, וכמעט כל מו"מ שנעשה צנדלן או צמו"מ צין חצרות היה נעשה בדולרים או צתנאי שער הדולר, וא"כ אין לדמות לצומננו שלרוב המשא ומתן נעשה דוקא בשקלים חדשים. אכן עדיין צהרצה מקומות קונים ומוכרים בדולרים וכנר' שעפ"ז התיר הגרי"ש כי העיקר הוא שלא תהא מטבע גרוע וכהסיפא של הרי"ף. (ואגב ילה"ע לפ"ז שאם עיקר פסק הרי"ף ושא"ר הוא כסיפיה דדבריו, א"כ י"ל שהרמב"ן ס"ל שהגמ' לא איירי צכה"ג שהו' דומיא דרישא דהרי"ף וכגון פריטי נחושת, אלא איירי דוקא צדינר זהב ודומה לסיפא דהרי"ף שעדיף ממצע שפסל ושאר דבריו שס).

ולבן אפשר ששא"פ [צרית יהודה וסיעתו] חולקים על דברי הגרי"ש כי סוצרים שאם המטבע לא הו' עיקר טיבעא צמדינה [וכרישא דהרי"ף] א"כ אסור להלוותו סאה צסאה. ומ"מ דנו להתיר הלוואת דולרים צארה"ק מטעם אחרת, והיינו עפ"י דברי שו"ת הרשב"א המוצאין צצ"י כאן שאם יש שער חתוך למטבע א"כ נחשב כיש לו שער, וודאי שיש לדולרים שער חתוך ועי' צצצט הלוי הנ"ל שרצה להתיר עפ"י היתר זה. ואמנם שלכא' קשה כי קיי"ל ששער צריך למשוך (עי' לקמן סי' קע"ה) וגבי דולרים הרי זה משתנה כל רגע ורגע, מ"מ כתב שס צצצט

הלוי להחיר, עיי"ש. [ויש לבאר שנימוקו עמו שאמנם שגבי ההיתר לפסוק על השער נריכים שער הנמשך מ"מ גבי סאה בסאה ההיתר של שער שבשוק לכאף יסוד אחר הוי. ועי' לקמן בסעיפים ז' וג' שמבואר שם כמה חילוקי דינים בין פסיקה לבין הלואת סאה בסאה (וממילא ה"ג יש לחלק לפ"ז בין דינר זהב לבין שער שבשוק, ועי' בסמוך)].

כשיש לו מעות כמבואר צ"י והפוסקים (עי' ש"ך סק"ה). אמנם מהצ"י והט"ז משמע לכאף שהם פירשו בדרך אחרת, שהם הביאו את ז' לשונות של התרוה"ד ולא העירו על דבריו שטעם ראשון ידיה מתלל תלי בהך שיטתא דמהני יש לו מעות (גם כאשר לא ילא השער) כמו שמהני יש לו חטין.

ויתר על זה יש להעיר שמדברי תרוה"ד גופייהו לא משמע שכוונתו היא שיש להחיר משום שיש לו מעות לקנות דינר זהב שהרי כתב שאל תצטרך לדינר זהב יכול למכור מטלטלין בזול כדי להשיגו. ואם כוונתו להחיר מחמת שיש לו מעות הול"ל או שיש לו מעות או שבקל יכול להשיג מעות אצל אין לתלות את ההיתר בזה שיכול בקל להשיג דינר זהב. ומשמע בדברי צ"י והט"ז אליבא דתרוה"ד שאפי' אם בעלמא קי"ל דבעינן שיאל השוק כדי להחיר הלואת פירי בפירי [ולא מהני יש לו מעות] מ"מ שאני הכא משום שלעולם יש אפשרות להשיג דינר זהב מחמת שיכול למכור מטלטליו בזול כדי להשיגו. ור"ל שיש סברא חדשה המועלת להחיר הלואת דינר זהב צדינר זהב אע"ג שהם פירי והיינו כי לעולם יכול להשיג בקל.

וסברא זו דומה ממש לדברי הראצ"ד

ודעימיה (עי' צ"י המביא כמה ראשונים שהסכימו לסברא זו) שההיתר של דבר מועט הוא משום שאע"פ שאין לזה יש לזה. וכלומר שאמנם שלא ילא השער בשוק ולכן היה צריך לאסור להלוות אותו מין, מ"מ כאשר אינה אלא הלואה של דבר מועט א"כ מותר גם

ועוד ילה"ע שחזן מהלדדים להחיר צנ"ד מחמת שדולרים הם טיבעא בארה"ק וכנ"ל או שאפי' את"ל שהם פירי שיכולים לסמוך על שער שבשוק, הרי יש עוד טעם להחיר והיא סברת תרוה"ד המובאת ברמ"א כאן ועפ"י מה שלכאף משמע מהצ"י והט"ז אליבא דש"י צדרכ"מ כאן שהביא את דברי תרוה"ד (פסקים ח"צ סי' נ"ד) שבזמננו אין איסור להלוות דינר זהב צדינר זהב, דאע"ג שהגמ' משמע לאסור וכנ"ל ר"פ הזהב, מ"מ כ' התרוה"ד שבזמננו יש היתר להלוות דינר זהב צדינר זהב ואין בזה איסור של הלואת סאה בסאה. ועי' בתרוה"ד שלכאף טעם ראשון שלו הוא מחמת שס"ל כהראשונים שהחירו הלואת סאה חטין בסאה חטין כאשר יש לו מעות לקנות חטין אע"ג שאין לו סאה חטין.

ומש"ה הק' החו"ד ורעק"א על דברי הט"ז שהביא טעם זו לדינא כדי לפרש את דברי הרמ"א שמוותר להלוות דינר זהב צדינר זהב, שהרי חזן לא ס"ל כהנך ראשונים המתירים כאשר יש לו מעות אלא קי"ל שיש איסור להלוות סאה בסאה גם

כאשר לא יצא השער משום שאע"פ שאין לזה יש לזה. דהיינו שקיי"ל שאם יש אפשרות ללוח להשיג בקל א"כ נחשב כיש לו מעט מאותו מין ויכול להלוות עליה כמה סאין, ולכן יש להחיר כל גוונא שיש לו להשיג בקל. והיינו סצרת תרוה"ד המוצאת בט"ז, שאפי' כפי מה דקיי"ל שלא מהני יש לו מעות, היינו דוקא דבר שא"ל להשיג בקל אם לא יצא השער שלו בשוק, אמנם דינר זהב שיכול להשיג בקל ע"י שימכור מטלטליו בזול הא מותר גם אם לא יצא השער. [ובזה נתיישב תמיהת רעק"א וחוו"ד. וע"ע במהרא"ל זינן סמך על דברי הט"ז, ומוצא דבריו גם בשבט הלוי הנ"ל].

והנה צנ"ד של דולרים בארה"ק ודאי שאפשר להשיג בקל ברוב מקומות בארץ אם ימכור מטלטליו בזול. דלא מיבעיא במקומות שדירים שם יוצאי ארה"ק שעושים הרבה מו"מ דידהו עם דולרים, אלא אפי' במקומות שאין שם יוצאי ארה"ק מ"מ עוסקים בדולרים במשא ומתן וגם אפשר להשיג בקל בכל שכונה אצל שלחני (חלפן). וא"כ אם אחד רוצה דולרים יכול להשיג בקל ע"י שמוכר מטלטליו בזול בעד דולרים ארה"ק. (וע"ע לקמן בסימן זה מו"מ דדין יש לו לגבי הלואת סאה בסאה).

לוח שאינו משלם אחר תביעת המלוה נחשב כגולן ונ"מ בענין דולרים בארה"ק

י"ל ע"ע שהרא"ש פסק שאם מלוה תבע את הלוח [אחר שעת פרעון] והלוח אינו משלם שהלוח נחשב כגולן (כדנפרש בסמוך), וממילא איכא נ"מ אם נחיר הלואת דולרים

בארה"ק מחמת שהו טיבעא או אם נחיר מחמת מחמת אחד מהדדדים הנ"ל אע"ג שהו פירי נאו משום שיש להם שער חתוך או משום שהו כמו יש לו משום שיכול להשיג בקל כסצרת תרוה"ד גבי דינר זהב. דאם קיי"ל שהם טיבעא א"כ לעולם אינו חייב אלא כפי סכום שלוה ממנו, משא"כ אם קיי"ל שדולרים ארה"ק הו פירי בארה"ק (אלא שיש היתרים להלוות בארה"ק כנ"ל), א"כ ע"כ דומה לשאר היכ"ת של סאה חטין וא"כ נמצא שיש להם צ' ערכין. דהיינו שיש להם גם ערך כפי הטיבעא של אותו מקום [דהיינו ש"ח בארה"ק] וגם סכום שלהם בדולרים. והנה עפ"י דברי הרא"ש כתובות (פ"ג ס' א') שכתב שאוליין בחר תציעתו פסק המחנ"א (הל' רצ"ח ס' מ') שלגבי הלואת סאה בסאה אוליין בחר שעת התציעה.

נמצא שיש נ"מ טובא בכה"ג שלא שילם תיכף ומיד בשעת הפרעון, וכגון בכה"ג שאחד הלוח לחצירו בארה"ק מאה אלף דולר ארה"ק וציוס הפרעון תבע את הכסף שלו, והלוח דחה אותו ולא שילם. ורק לאחר מכן בעוד חודש בא הלוח אם הכסף של מאה אלף דולר כדי לפרוע את חובו. שלפי מ"ד שדולרים הו טיבעא א"כ אין חיוב אלא של מאה אלף דולר, אכן לפי מ"ד שהו פירי בארה"ק א"כ המלוה יטעון שהוא גול ממנו את ממונו לחודש. וכגון שאם בשעת התציעה מאה אלף דולר היה שוה שלוש מאות ושמונים אלף ש"ח, אכן לאחר חודש היה שוה שלוש מאות וחמישים אלף ש"ח, הרי פסק המחנ"א שגול אותו שלושים אלף ש"ח ואינו

יכול להחזיר מאה אלף דולר גרידא. (ועי' דבר"י כאן פי"ז סעי' כ"ג שהביא את פסק המחנ"א לדינא).

שאמנא שקיי"ל בהלואה סאה בסאה שאין המלוה יכול להכריחו לשלם כפי ערכם בשעת הלואה, מ"מ המלוה יכול להכריחו לשלם כפי ערכם בשעת הפרעון. ולכן בדוגמא הנ"ל אם נחייק הדולר [אחר שעת הלואה] ישלם לו מאה אלף דולר כפי שחייב את עצמו לשלם מתחלה כאשר לוה בהלואה סאה בסאה (אע"ג שעי"ז ירוח המלוה מה שנחייק וכדקיי"ל בהלואה סאה בסאה שנעשה בהיתר), משא"כ אם הוול הדולר אחר התביעה ישלם לו כפי שעת הגולה [דהיינו כפי שעת התביעה] ויהיה חייב להשלים לו את שלושים אלף ש"ח שגול ממנו ע"י שלא פרע בזמנו. ולדינא נר' שיש לחוש לנזד גולה הנ"ל בכה"ג שחזב דולרים ודחהו ולא פרע עד שעה מאוחרת והוולו הדולרים אחר תביעתו, ולכן אע"ג שהמע"ה וי"ל שהם טיבעא בארה"ק [כפוסקים הנ"ל ולאפקוקי משיטת ברית יהודה וסיעתו שהם פירי בזמננו], מ"מ יש ללוה לחוש שהוא גול את מלוה ידידה בגוונא הנ"ל. ואין לחוש לנזד רבית שהרי משלם לו מחמת נזד גזילה, וכדברי הראצ"ד בתמים דעים סי' ס' (ודבריו מובאים בברית יהודה ושא"פ) שאין נזד רבית אם מוסיף על חובו מחמת ספק שהוא חייב לו יותר:

היתר של דבר מועט וג"מ מוצי מואוד הלואה אוכל גבי שכנים

עי' ברמ"א שהביא את דברי הראשונים שהקילו גבי איסור סאה בסאה שמוחר

להלוות דבר מועט. ויל"ע בגדר ההיתר שהרי כתבו הראשונים בסוף פירקין ובסוף מס' שבת (קמט: עיי"ש בחוס', וברש"א דף קמח: ד"ה לא חלוה) שמוחר אפי' בכה"ג שמוסיף על מה שהלוהו. אכן אין לומר שמעיקרא מותר להלוות סאה בסאה [וכגון להלוות בקצוק קטן בתנאי שיחזיר לו בקצוק גדול] דזה ודאי לימא.

בי אע"ג שאין מקפידין זע"ז ודאי אין היתר להוסיף בהדיא על מה שהלוהו. שהרי אם מוסיף א"כ הוא נותן לו מתנה בשעת פרעון, ואין היתר להוסיף בהדיא על מה שהלוהו אלא גבי ת"ח כדמבאר בס' ק"ס סעי' י"ז. ופשיטא שהיתר של ת"ח הוא היתר מיוחד מחמת שיודעין היטב את האיסור של רבית ולכן אכן קהדי שהויא מתנה בעלמא בשעת פרעון ולא מחמת הלואה כלל. (ועי' בש"ך שם שבעין גם מלוה וגם לוה ת"ח כדי להחיר, ועע"ש בדברי יוסף אם אפשר לסמוך על זה בזה"ז). אכן לגבי שכנים אין טעם כלל להחיר הוספה, דמה בכך שאין מקפידין הא עכ"פ אסור להוסיף. (ואע"ג דהרמב"ן בסוף פירקין משמע שיש לדמות את היתר דת"ח והיתר דדבר מועט, מ"מ שא"פ לא הודו לדבריו. וכדברי הרמ"א גופייהו אשכחן שמחלק בין מש"כ בס' ק"ס סי"ז שגבי ת"ח מותר להוסיף דבר מועט, משא"כ כאן לא כ' אלא שיש היתר להלוות ככר בככר כי הוי דבר מועט ולא קפדי ולא הזכיר שמוחר להוסיף).

וודאי דהסבירא שאין מקפידין זע"ז מועיל לגבי הלואה מדין תורה, וא"כ מאחר

שהלואת אוכל הוא הלואה דאורייתא כמפורש בקרא, א"כ ודאי שלא מהני סברת אין מקפידין להחזיר הלואת ככר קטן ע"מ שיחזיר לו ככר גדול יותר. וא"כ נר' שהפירוש של דברי הראשונים (שם) שאין איסור להוסיף על מה שהלוהו ר"ל שאין לדון שיש חילוק בין מה שהחזיר לבין מה שהלוהו. ואע"ג שהוסיף קצת על מה שהלוהו הרי הצ"ע שאין מקפידין זע"ז וא"כ אין חילוק בין ככר גדול לבין ככר קטן, שהרי ככר לזה וככר החזיר.

טישיו או ציצים וחיטולים וכיוצ"ב, דיל"ע אימתי אסור להוסיף לו יותר חלב או להחזיר חבילה חדשה או ציצה יותר גדולה וכיוצ"ב. והנה ודאי שהכל לפי הענין (ועיי"ש בצרית יהודה ובצרי" עיקרי דינים צמו"מ צממה היכ"ט של הלואת ככר בכר) וקשה להגדיר אימתי נחשב להוספה ניכרת שאסור ואימתי מותר כי מה שהחזיר דומה למה שהלוהו, אכן מ"מ יש ללצן קצת את הכללים וצוה נוכל להכריע את רוב המקרים.

ולפ"ז מבואר מש"כ ברית יהודה בעיקר"ד (פי"ד הע' ג') שודאי אסור לו ללוה להחזיר ככר יותר גדול בכוונה להוסיף על מה שהלוהו. וי"ל ע"ג שלא רק להוסיף קצת אוכל אסור, אלא הה"נ אסור להוסיף בדברים ואין צוה היתר כי הוי דבר מועט, וק"ל. (ועיי' לעיל סי' ק"ט ס"ט שהארכנו בנדון של אמירת תודה). ומ"מ פסק הצרית יהודה (פרק י"ז הע' ו') דאע"ג שאסור להחזיר בכוונה טפי ממה שהלוהו כדי להוסיף לו מ"מ אם החזיר ככר קצת יותר גדול ממה שהלוהו אין צוה איסור. נמצא שיש איסור או כאשר מחזיר בהדיא כדי להוסיף לו או אם מחזיר לו דבר שניכר לכל שהיא הוספה על מה שנתן לו. שלעולם אין היתר גבי שכנים או שאר צנ"א מחמת שאין מקפידים זע"ז וא"כ אפשר לומר שככר לזה וככר החזיר. (ורק גבי ת"ח אשכחן היתר בהדיא להוסיף כי ידוע להם איסור רבית ואינם מוסיפים מחמת ההלואה אלא מחמת בעלמא קיהיב ליה, וכנ"ל).

הנה התורה אסרה ריבית גם בהלואת כסף וגם בהלואת אוכל. וגבי הלואת אוכל נחלקו הקצות ונתיבות אם מדין תורה חייב להחזיר כעין שהלוהו אי לאו (עיי' לעיל רס"י קס"א), אמנם מודו תרוייהו שודאי חייב להחזיר כמו שהתנו. וא"כ יש לדון כאשר לזה משכינו איזה דבר מועט (מאכל או חפץ) ע"מ שיחזירהו לאחר זמן, צ"ב איזה אחריות קיבל הלוה על עצמו. דהיינו שיל"ע אם קיבל ע"ע שיחזיר אוכל באותו דמים שהלוהו או אותו משקל או אותו נפח או מדה וכיוצ"ב. והנה הנתיבות כ' בהדיא סי' ק"ז שהלוה לא קיבל ע"ע דמי האוכל. וכן לכאן מבואר במש' ריש פירקין שרק כאשר הלוה סאה בסאתים יש ר"ק ולא כאשר הסאה שוה יותר. וכן משמע שלעולם הוי ר"ק אם הלוה סאה בסאתים ולא מתלא תלי ציוקרא וחולא (וכפי מה שקיי"ל בחר מעיקרא וכמש"כ הנ"י בריש פרקין).

ומה שנר' לומר צוה הוא שיקוד ההיתר גבי צנ"א שאינם מקפידים זע"ז הוא שלא ברור מהי אחריות הלוה בהחזרת הדבר.

ועפ"י הנ"ל יש לדון צממה היכ"ט שמאוד שכיח, וכגון הלואת חלב או נייר

דהיינו דיסוד ההיתר מחמת שאינם מקפידים
זע"ז הוא שאין כאן אחריות מצווארת (דודאי
אם היה צורך שקיבל עליו אחריות עפ"י משקל הדבר או
עפ"י נפח דידיה, ודאי לא יכול להוסיף על המשקל או
הנפח). ומש"ה גופיה י"ל שאע"פ שמוסיף
למלוה מ"מ לא נחשב אלא כהחזרת הקרן,
שהרי ככר לזה וככר החזיר. [אכן ודאי אסור
אם ניכר לכל שלא החזיר מה שלוה כדהערנו
לעיל].

ולבן לגבי צ' מינים שהם דומים (כגון צ' סוגים
של קישואים) יש לדון אם יש בזה איסור
כאשר מוסיף לו על המדה, וכן צענין מדת
ציצים יש לדון אם נחשב כמוסיף או הוי
כהחזרת הקרן. ומה שגר' לומר בזה הוא
שאם לזה ולא בודק את המדה א"כ לכאוף לא
קיבל ע"ע אחריות מדה מסוימת אלא ציצה
א' לזה וציצה א' יכול להחזיר אע"ג שהוויא
מדה יותר גדולה. אכן היינו רק אם גדולה
קצת ממנו, שאם לזה ציצה קטנה מאוד
והחזיר גדולה מאוד הרי ניכר ממש שהחזיר
כפלי כפליים ולכאוף א"א להתיר ע"י סברא
הנ"ל שככר לזה וככר החזיר. (וע"ע צבר"י
בעיק"ד פרק י"ב סעי' ג' והע' ל"ה).

וא"ב לכאוף רוב מקרים של הלואת כוס שמן
או חלב וכיוצ"ב אפשר לפשוט עפ"י
כללים הנ"ל צענין ככר לזה וככר החזיר. שכל
זמן שלא לקח ע"ע אחריות מפורשת וכגון
שלא אמר שיחזיר מידה מסוימת של שמן
וחלב אם לא ניכר לכל שהוסיף ולא הוסיף
בכוונה כדי לתת לו מתנה על מה שהלוהו יש
להתיר. (והערנו בכמה מקומות שאם הלוה מסופק

כמה לזה ממנו שמותר להוסיף עד שיאזן הספק מלבו
וכדעת הראב"ד בתמים דעים ס' ס', ואכ"מ). אכן
אכתי יש להסתפק אם נחשב הוספה ניכרת
כאשר החזיר אותו מין אמנם באיכות יותר
גבוהה, או אימתי נשתנה שמו מחמת מה
שהוסיף שא"א לומר ככר לזה וככר החזיר.

וע"ע צברית פינחס ששקיל וטרי בכמה
נדונים וכגון להחזיר משקה שנתקרה
במקרר אע"ג שלא לזה אלא משקה שלא
נתקרה עדיין. ולכאוף נר' להעיר שאע"ג
שיכולים לחלק כמה חילוקים באיכות המוצר
מ"מ יסוד ההיתר הוא אם הלוה לא קיבל
עליו אחריות בהדיא ואין סהדי שאינם
מקפידים זע"ז בהך ענין ולא קיבל ע"ע אלא
להחזיר את המשקה. ולכן ודאי שהכל לפי
הענין, דלילמא מקפידים זע"ז צענין משקה
שלא נתקרה ולאפוקי משקה שנתקרה וא"א
לומר שמותר מחמת ההיתר של ככר לזה
וככר החזיר.

ובב"ז כן יש להסתפק אם מקפידים על חזרה
מסוימת וממילא יש לדון שקיבל ע"ע
אחריות להחזיר מחזרה מסוימת, וכן יש לדון
אם יש לחלק כאשר הלוהו דבר משומש אם
ע"י ג"כ נכריע את אחריות שקיבל ע"ע.
ולענד"נ י"ל כנ"ל שהכל לפי הענין כי הגדר
של שכנים שאינם מקפידים זע"ז נשתנה תמיד
לפי המקום ולפי הזמן. ואם נבוא להתיר
אע"ג שמוסיף היינו אך ורק שלא קיבל ע"ע
אחריות מסוימת של מדה וכיוצ"ב, ולא הוסיף
בכוונה כדי להטיבו, ולא ניכר לעין כל שהוסיף,
וגם לא נשתנה שם הדבר ע"י ההוספה

שהוסיף לו. ואם לזה דבר מועט ונתקיים כל תנאים הנ"ל א"כ נוכל לומר שמה שהוסיף אין בזה איסור כי כבר היה וכבר החזיר ואע"ג שהוסיף מותר כי בנ"א אינם מקפידים זע"ז:

מו"מ בספיקת המחנה אפרים אם נחשב לרבית מאוחרת אם הלוי מוסיף למלוה כדי שלא יפסיד המלוה מההלואה

ע"י במחנ"א ס"י כ"ז שהציא מחלוקת ראשונים אם מותר ללוה להוסיף למלוה שלו בכה"ג שאינו מוסיף לו מחמת אגר נטר אלא שלא יפסיד המלוה מההלואה. שהרי בעלמא קיי"ל שאסור ללוה להוסיף למלוה שלו משום רבית מאוחרת [אז איסור בפני"ע של הוספה בשעת פרעון], אכן הכא אינו מוסיף על הקרן שהלוה לו מעיקרא אלא איירינן בכה"ג שהלוה מחזיר למלוה פחות ממה שהלוה ולכן רוצה להוסיף כדי שלא יפסיד המלוה. ואמנם שברוב היכ"ת של הלואה דבר זה לא שייך כי ודאי חייב להחזיר את כל הקרן שליו וא"כ אין המלוה מפסיד, מ"מ גבי הלואה פירי [כגון סאה בסאה] אפשר שמה שחייב להחזיר יהיה שוה פחות ממה שהלוהו וכגון כאשר הוצלו ממה שהיה שוה מעיקרא בשעת ההלואה. וא"כ יש לדון אם מותר להוסיף למלוה שלו הך סכום שיפסיד ע"י שהלוהו, דאע"ג שודאי אינו חייב להחזיר אלא סאה שליו מ"מ יש לדון אם יש איסור על הלוה להוסיף מדידיה כי אינו רוצה שיפסיד מלוה שלו.

וע"י בפ"ת כאן סק"ג שהציא את דברי בית אפרים שהחמיר בזה וכ' שאסור לו ללוה להחזיר דמים שהלוהו, ועע"ש שהציא גם את דברי מחנ"א הנ"ל שנסתפק בזה. וע"י במחנ"א (שם) שכ' שלכא' משמע דהתוספות והריצ"ש התירו להוסיף, אמנם הריצ"א כ' לאסור וכן דעת מהרי"ט. וז"ב צמה נחלקו.

והנה כדי לפרש את הל' ההיתר כ' המחנ"א שרצית מאוחרת אסור משום שנחשב כנותן לו שכר הלואתו כאשר מוסיף לו על מה שהלוהו, משא"כ אם מוסיף לו כדי שלא יפסיד הא לאו משום אגר נטר קיהיב. ולפ"י היה נר' שיש ב' אופנים לפרש את שיטת האוסרים או דנימא שליו המוסיף על מה שחייב לפרוע עפ"י דין יש לדון את ההוספה כשכר הלואתו או דילמא י"ל שאע"ג שמשלם משום שלא יפסיד ואין לפרש את זה כשכר הלואתו מ"מ אסור ללוה להטיב את המלוה שלו בכל גוונא אם עושה כן מחמת שהלוהו. ולכן אע"ג שהוסיף כי לא רצה שיפסיד מ"מ גם זה נחשב להטבה מחמת שהלוהו דהא הוסיף על הסכום שחייב לפרוע.

והנה לכא' י"ל דאיכא נ"מ לב' נדדים הנ"ל והוא לגבי מה שנחלקו הפוסקים צענין תרעומת כאשר הלוה לא שילם את חובו בזמן. דע"י במנחת שלמה (מהדו"ק ס"י כ"ז ס"ב) ששם חידש הגרש"ז אויערבך זצ"ל שמחמת דאיכא תרעומת על ליה שאינו משלם בזמן א"כ מותר ללוה שאיחר פרעונו להוסיף מדעתיה כדי שלא יהיה לו למלוה תרעומת עליו. [ועיי"ש מה שהניח צ"ע אם מותר למלוה

לומר ללוא שאינו מוחל לו על התרעומת
אח"כ מוסיף לו על הפרעון. שאם נחמיר
בספיקת המחנ"א מחמת שודאי נחשב לשכר
הלואה אם מוסיף על מה שחייב לפרוע אח"כ
ודאי אפשר לחלק ולהתיר בדברי המנחת
שלמה הנ"ל, אבל אי נימא שאסור משום שגם
זה נחשב שהטיב לו מחמת שהלואה לכאן גם
לגבי תרעומת יש לומר כן. ועי' בצרית יהודה
(פרק ז' הע' ל"ה) שהציא את דברי האמרי בינה
(ס' א') שהחמיר בהיכ"ת שהתיר הגרש"ז
אוערבך ז"ל וס"ל שאין להתיר להוסיף גם
אם כוונתו לסלק את התרעומת.

ומנ"ב נמצא שלפי שיטת בית אפרים [שהיא
שיטת מהרי"ט המוצאת במחנ"א שם]
יש להסתפק מה הדין לגבי לוא שמוסיף כדי
לסלק תרעומת. וילה"ע שהה"נ יש להסתפק
לפי דברי המחנ"א שרצה להתיר [והציע שהכי
משמע מדברי תוספות והריב"ש] לגבי היכ"ת

ונר' שמסתימת הפוסקים כולו החמירו בזה
וכמו שפסק הצרית יהודה בשם האמרי
בינה ודלא בדברי המנחת שלמה שם, ולכאן
נר' להחמיר כפשיטת הבית אפרים ולא
לסמוך על מה שנסתפק המחנ"א להתיר
מחמת סברתו שמה ששקיל יהיב ולא הוא
נטר. ואח"כ נר' להוכיח מהנך ז' גוויי שאע"ג
דאיכא אומדנא שמוסיף מחמת טעם אחרת
ולא משום אגר נטר מ"מ אסור ללוא להטיב
את המלוה מחמת שהלואה. (ואין להתיר הוספה
אח"כ אן סהדי שלא מחמת שהלואה מוסיף. ועי' לקמן
ס' קע"ג ס"ז מש"כ בענין פסיקה אימתי אפשר להתיר
מחמת אומדנא שאינו מוסיף משום אגר נטר):

סימן קס"ב ס"ב - ס"ג

אכן אשכחן כמה חילוקים ביניהם לדינא
(שמחלקים בין ההיתרים הנ"ל גבי סאה בסאה לבין הנך
היתרים גבי פסיקה), ול"ע.

אמנם לאחר העיון היה נראה שלכאן מוכח
מתוך דברי הפוסקים הראשונים שאין
להשוות את ההיתרים של יצא השער ויש לו
דאשכחן גבי הלואה סאה בסאה לאותם ז'
היתרים גבי הדין של פוסקים על הפירות.
ונר' שיסוד החילוק בין סאה בסאה לבין
פסיקה הוא שלגבי פסיקה ההיתרים מועילים

יש לחלק בין דיני פסיקה ובין הלואה סאה בסאה
לגבי היתרים של יצא השער ויש לו

אשכחן ז' איסורים דאבק רבית שחז"ל
אסרו משום חשש שמא יתייקרו
והן הלואה סאה בסאה ופסיקה על הפירות
(שאסור גם אם אינו מוחל לו בהדיא). ובתרווייהו יש
היתרים של יש לו ויצא השער שעי"ז שיש לו
או יצא השער לא נדון את מה שיתייקרו כאגר
נטר. הלכך לכאן היה נר' שאין לחלק בין
היתרים הנ"ל גבי סאה בסאה וגבי פסיקה.

בזה שנוכל לדון את הפסיקה כמקח, וממילא אין כאן איסור אגר נטר כי כבר נקנית לקונה. משא"כ גבי הלואה סאה בסאה אין ההיתרים הנ"ל באים להפקיע מינה דין הלואה, רק שע"י ההיתרים הנ"ל אפשר לדון שאינו מוסיף מחמת שהלואה, וכדנפרש ואזיל בעוה"י.

שלבא'ו איסור הלואה סאה בסאה נ"ב, שהרי ודאי לא קנץ אלא להחזיר את הסאה שלוה, ואע"ג שיש נד יוקרא וא"כ י"ל שקנץ להוסיף על הנד יוקרא, הא כבר מצואר בגמ' פא"נ (סג:) דאיכא טענת חיטי דקדחי באכלאזאי, וא"כ אין טעם כלל לאסור הלואה סאה בסאה. כי אפי' אם יתייקרו החטין מוכח שאינו מרויח מחמת אגר נטר. והגמ' מסיק שם דמ"מ יש לאסור גבי הלואה [אע"ג שלגבי מקח יש להחזיר עפ"י טענת חיטי דקדחי באכלאזאי]. ונר' כי לגבי הלואה יש לאסור כל זמן שמוסיף לו מחמת שהלואה אע"ג שאינו אגר נטר.

ולבן כל זמן שיש לו ללוה חטין מותר לו להלוות סאה בסאה כי ע"י שיש לו דרך פרעון גם בשעת הלואה א"כ אפי' מה שמוסיף לו אם נתייקרו י"ל שלא נחשב מחמת ההלואה שהרי דרך פרעון היה לו מעיקרא. [וע"ע בסמוך דלכא' מצואר הך סברא בדברי הב"י].

משא"כ גבי פוסקין על הפירות אין טעם האיסור משום שגראה כמוסיף לו מחמת שהלואה, אלא קונה שנתן מעות בעד פירות קודם שהמוכר מוכן למוכרם א"כ

עפ"י דין ע"כ נ"ל שהקונה הלואה למוכר [כי יש כאן חוב ואין כאן מקח] וממילא אם חייב להחזיר למלוה שלו יותר על מה שהלוהו מחמת מה שקנאו מעיקרא א"כ יש לאסור מחמת אגר נטר. שהרי בפסיקה ודאי לא שייך טענת חטי דקדחי באכלאזאי כאשר לא ילא השער (וכמצואר בגמ' שם), וא"כ מה שפסקו על הפירות על נד יוקרא נידון כאגר נטר (וכדאשכחן בעלמא בכ"מ שזוה מחייב א"ע לשלם יותר ממה שהלוהו מעיקרא). ולכן אסור ג"כ לקנזן מתחלה בגוונא שמחייב את עצמו להחזיר יותר ממה שהלוהו.

(ועי' לקמן שאע"ג שלכא'ו י"ל שאשכחן מח' ראשונים ביסוד האיסור דהלואה סאה בסאה, עיין בט"ז סק"ג ובש"ך סק"ו ולקמן סי' קס"ג בט"ז סק"ג וש"ך שם סק"ב, מ"מ לענ"ד אין בענין הנ"ל מחלוקת כדנפרש לקמן בעוה"י).

והשרתא נחא מה דאשכחן כמה פרטי דינים בהיתר של יש לו גבי סאה בסאה שאינם דומים לפסיקה על הפירות. דגבי סאה בסאה קיי"ל שהתירו להלוות סאה בסאה אפי' יש לו רק קצת מאותו המין [כדברי ר' יצחק (ב"מ עה.) וכד נפסק כאן בשו"ע] משא"כ גבי פסיקה אין היתר אלא לקנות כנגד מה שיש לו (כד מצואר בסוגיא דפסיקה וכדנפסק לקמן סי' קע"ה ס"ד). ששאני פסיקה כי גבי מקח ההיתר הוא שנחשב כאילו נמצאים כבר ברשות הקונה ואין כאן אגר נטר, ולכן ודאי לא שייך סברא זו אלא לקנות כנגד מה שיש לו (דהא בלא ילא השער אייריין). משא"כ גבי

להלוות עליהן. וא"כ מאי שנא גבי סאה בסאה שאמרינן שיכול הלוה לקנות מהשוק באשראי ומאי שנא גבי פסיקה שאע"ג שיש לו למוכר חטיין באשראי לא מהני להיתר של יש לו.

ולפי הג"ל ניחא שבהלוות סאה בסאה הטעם להתיר כאשר יש לו או יא' השער הוא משום כדי שלא יהיה נראה כמוסיף לו מחמת שהלוהו, וא"כ כל דרך שיכול להשיג בקל נחשב ליש לו [דרך פרעון] וכמש"כ הט"ז שם דדמי להלויני עד שיבא בני. משא"כ גבי פסיקה ודאי לא מהני יא' השער אלא"כ יש לו מעות [מהקונה] כדי שנימא שברשות הקונה נתייקר (גמ' ערוכה ד"מ סב: ונפק לקמן בשו"ע סי' קע"ה ס"א). ולכן לא מהני מה שיש לו למוכר לקנות פירות באשראי דמ"מ אין למוכר פירות שנוכל לומר ברשות הקונה נתייקרו כדאימא בפרק איזהו נשך (סב:), עיי"ש.

[ואע"ג שאינו מוכר לומר שהה"נ גבי סאה בסאה שלא נחשב ליש לו כאשר יש לו אשראי אצל אחרים, מ"מ כתב הב"י שכן לכא' משמע שהה"נ גבי סאה בסאה שלא מהני אשראי שיש לו על אחרים. ולכא' י"ל שאע"ג שאשראי מהני ששיגם מהשוק (כי ודאי איירין בכה"ג שמוכרים בשוק באשראי) מ"מ אשראי על אחרים הוי מחוסר גובייגא ואין לסמוך על הנך פירות כמו שא"א לסמוך עליהם גבי פסיקה].

ובן ילה"ע שוב מדברי תרוה"ד על דינר זהב (עי' לעיל ס"א) וכפי מש"כ לעיל אליבא

הלוואה על כל חלק שהלוהו אפשר לומר שלא נעשה כך הלוואה משום ד' יוקרא וא"כ א"א לאוסרו. שהרי אין כאן אגר נטר כדמצואר לעיל אלא שאסור משום שגראה כמוסיף לו יותר מחמת שהלוהו. וא"כ כאשר יש לו מאותו מין הא יש לו דרך לפרוע בשעת הלוואה וא"כ ע"כ לאו משום ההלוואה הוסיף למלוה.

ולענ"ד נר' שדבר זה מפורש בצ"י כאן שכתב על דברי הנ"י (פעי' ד') בענין לווה על טיפה כמה טיפין שאין לומר שדעתו לפרוע מאותה טיפה, עיי"ש. ולכא' משם מוכח שיסוד ההיתר של יש לו הוא שיש לו דרך שראוי לפרוע משם.

[ואפי' לפי דעת רצ הוגא (ב"מ עה.) שאוסר להלוות כמה סאין על סאה אחת י"ל שמודה ליסוד הג"ל רק שס"ל שא"א להתיר אלא כנגד אותו סכום שמוכח מתוך ההלוואה שיכול להחזיר בעת ההלוואה. וכעין דברי הראשונים שנחלקו אם צריך להלוות זה אחר זה או אם צריך לפרש שכל סאה הוא כנגד אותה סאה, ואין טעם להאריך, וק"ל].

ומש"ה ג"כ ניחא מה דאשכחן חילוק ביניהם לגבי היתר של יא' השער. דעי' בט"ז כאן סק"ה שפירש עפ"י הרא"ש שמותר להלוות סאה בסאה כאשר יא' השער גם אם אין לו מעות משום שיכול לקנות מן השוק באשראי או ללוות מחבירו, עיי"ש. ולכא' תמוהין דבריו, שהרי גבי פסיקה על הפירות [וכן גבי סאה בסאה עי' בסמוך] קיי"ל שאשראי לא מהני כדי לפסוק עליהן או

(ח"ג סי' ק"ט) להלכה והוסיף שיש להתיר
אע"ג שהשער נשתנה כל הזמן.

ונראה שהטעם לחלק בין פסיקה לבין
הלואת סאה בסאה הוא שגבי
פסיקה צריך לומר שיוכל לקנות במעותיו
חיטין בשוק, ואם השער נשתנה מאן נימא
שיוכל לקנות קודם שנשתנה. משא"כ גבי
הלואת סאה בסאה כל היתר הוא שנוכל לדון
שיש לו חטין [וכנ"ל שיהיה לו דרך פרעון
בשעת הלואה], וא"כ אם קל להשיג מותר
כמש"כ לעיל אליבא דתרוה"ד ולא איכפת לן
אם נשתנה השער קודם שיכול לקנות ממנו.
וכן י"ל גבי שוק של מטבע אפי' נשתנה כל
הזמן, מ"מ אם יש למטבע שער חתוך א"כ
יכול לקנותו ומקרי אפשר להשיג ומותר.
[משא"כ אם אינו חתוך לכאף א"א לומר
שיכול להשיג בקל כי איך נדע שיכול להשיג,
אמנם אם הוא שער חתוך ע"כ אפשר להשיג
רק מאחר שנשתנה כל הזמן א"א לסמוך על
שער זה לגבי פסיקה שנוכל לומר שנקנה לו
ע"י הכסף שנתן למוכר וברשותו נתייקר].
(וע"ע בשבט הלוי שם מה שהוסיף בזה).

ולענ"ד יש לדייק עפ"י הג"ל את שינוי
הלשון בחכמ"א ולפרש שהחכמ"א
מודה לחילוק הג"ל בין שער המועיל גבי סאה
בסאה לבין שער דמהני לפסיקה על הפירות.
דעי' בחכמ"א כלל קל"ד (ס"ה) שהביא שם
את דברי הש"ך (לקמן סי' קע"ה סק"ג) שיכולים
לסמוך על שוק של עיירות גבי הלואת סאה
בסאה וכמו שכתב הרמ"א גבי פסיקה. (וכן
לכאף מבואר בהדיא בדברי הרמ"א כאן בסי' קס"ב

דהצ"י והט"ז שהיתר שיכול להשיג בקל
כאשר ימוכר את מטלטליו בזול היינו דוקא
בהלואת סאה בסאה. שאם היינו צריכים לומר
גבי סאה בסאה שנתייקרו ברשותו כמו
ההיתר גבי פסיקה ודאי שלא מהני כאשר לא
י"א השער וכדחק רעק"א וחוו"ד (סס). ויש
לדמותו למה דאיתא בראב"ד וסיעתו להתיר
הלואת סאה בסאה אם הוא דבר מועט
מחמת הטעם שאע"פ שאין לזה יש לזה,
דהיינו שאם אפשר להשיג בקל (אע"ג שלא י"א
השער) מהני להיתר של יש לו הנזק גבי
הלואת סאה בסאה וכנ"ל.

לפי הג"ל יש לפרש מה דאיתא בראשונים שגבי
סאה בסאה יש לסמוך על שער חתוך אע"ג
שנשתנה כל הזמן

ולפי הג"ל יש לבאר ג"כ את מה דאשכחן
דאיכא חילוק בין שער לגבי פסיקה
לבין הלואת סאה בסאה. שהרי יש שער
המועיל גבי סאה בסאה אע"ג שאינו נמשך
כמו השער המתיר פסיקה על הפירות.
דאשכחן גבי סאה בסאה היתר של שער חתוך
אע"פ שלא נמשך כשער של עיירות. [דלכ"ע
מהני שער במדינה גבי פסיקה על הפירות
ונחלקו האמוראים אם אפשר לסמוך גם על
שער של עיירות, ונח' בזה הראשונים לדינא,
ועי' במחבר ורמ"א רס"י קע"ה שהמחבר
פסק לחומרא שאין לסמוך אלא על שער
שצמדינה והרמ"א כתב שלגבי איסור דרבנן
כגון פסיקה על הפירות אפשר לסמוך על
שער של עיירות]. שעיין במש"כ בעה"ת בשם
הרי"ף המובא כאן בצ"י, ומציאו שבט הלוי

דמציין למש"כ גבי פסיקה וכדעיר הש"ך (ס). ופירש
שם החכמ"א שאין היתר של שוק כאשר כל
אחד מוכר בסכום אחר, אכן משמע שעכ"פ
לגבי הלואת סאה בסאה אם כולם הולכים
בתר שוק אחד אע"ג שנשתנה כל הזמן (כלו)
וי"ל שאפי' שוק של עיירות לא הו' מ"מ גבי הלואת
סאה בסאה יש להקל כסדרא הנ"ל [וכמש"כ
החכמ"א גופיה] משום שאפשר להשיגן בקל.
ועפ"י הנ"ל י"ל דמש"ה שינה החכמ"א את
לשונו בענין סאה בסאה (כלל קל"ד ס)
ולא כתב כמש"כ גבי פסיקה על הפירות (ריש
כלל קמ"א). שעיי"ש בכלל קמ"א שגם שם
הביא את דברי הרמ"א והש"ך שיש לסמוך
על שוק של עיירות, אלא שהתם כתב שהוא
שער שלא נמשך זמן רב שנשתנה באיזה ימים.
משא"כ הכא גבי סאה בסאה כאשר הביא את
קולת הש"ך והרמ"א לסמוך על שער של
עיירות כתב החכמ"א שמותר אע"פ שהשער
נשתנה תמיד. ואע"ג שודאי פשטות דברי
החכמ"א לכאן' צענייהם לא בא אלא לאפוקי
משער הנמשך זמן רב שהרי בתרוייהו בא
לומר שקומכין על שוק של עיירות, מ"מ
עפ"י הנ"ל היה נר' שהחכמ"א בדוקא שינה
את לשונו די"ל שצדין סאה בסאה סגי בזה
שיש שער אע"ג שנשתנה תמיד כדי שנוכל
לסמוך על יש לו כי אפשר להשיגן בקל,
משא"כ גבי פסיקה על הפירות שתלוי בסדרא
שנקנה לקונה בזה י"ל שצריך שער שנמשך
ולא נשתנה תמיד (אע"ג שמקילים שלא נריכים זמן
רב וסגי בזה שנמשך כמה ימים).

נ"מ לגבי חשבון בנק לענין היתר של יש לו גבי
הלואת סאה בסאה

ותו ילה"ע עפ"י הנ"ל על מה שדנו
הפוסקים אם יש היתר של יש לו גבי
הלואת מטבעות חוץ אם יש לו ללוה כסף

[והנה להרצה פוסקים שהתירו הלואת דולרים דארה"צ בארה"ק או משום שהם טיבעא או משום שיש להם שער חתוך וכל הזמן יכול להשיגן בקל וכנ"ל, עכ"פ יש נ"מ צמו"מ הנ"ל דחשבון צנק בשאר מטבעות חוץ וצכה"ג שיש לו ללווה חשבון צנק באותו מטבע. ולדינא ילה"ע שמורנו הגר"ז ריבלין שליט"א הורה לנו בענין הלואות דולרים דארה"צ בארה"ק שלכת' יש לחוש לדברי הברית יהודה ואין להתיר אלא"כ יש לו (ודלא כהאג"מ ושצט הלוי והגר"ש הנ"ל). ושאלנו אותו אם אפשר לסמוך על דולרים שחשבון צנק וכנ"ל, ותירץ שודאי יכולים לסמוך על הנך דולרים ומקרי יש לו לדין הלואת סאה בסאה].

והראוני שיש מחזירים שרצו לומר צמו"מ הנ"ל מתלח תלי צמח' ראשונים ביסוד היתר של יש לו גבי סאה בסאה וכל המסתעף, אכן לענ"ד לא ראיתי שום חולק בראשונים המוצאים צ"י וצפוסקים המוצאים צש"ע. שאמנם שיש מפרשים את ההיתר של יש לו גבי הלואת סאה בסאה ממש כמו שפירשו גבי פסיקה (וכמו שכתב רש"י צ"מ מד: ד"ה דינרי הוו ליה, וכ"כ הט"ז סק"ג צ"ס נ"י, ושו"ע הרב סעי' ל' הביא את לשונו) מ"מ ודאי מכל ראיות הנ"ל קיי"ל שחלוקין צדיניהם. (ולכא' נר' לומר שההיתר של יש לו אפשר לפרש צ"י אופנים וצפרט צכה"ג שיש לו כנגד מה שמלוהו). וא"כ ודאי גבי חשבון צנק יש להקל כנ"ל.

אמנם לכא' ילה"ע שאם נודה לדברי רש"י הנ"ל שגם גבי הלואת סאה בסאה

בחשבון צנק צמטבעות חוץ. וכגון אם ננקוט כפי שיטת הברית יהודה (לעיל סעי' א') שאין היתר ללוות דולרים ארה"צ בארה"ק אלא"כ יש לו, יש לדון אם מהני שיש ללווה דולרים בחשבון צנק שלו. (ואיירינן צכה"ג שיש לו חשבון צנק בדולרים וגם דומה להיכ"ת של עד שיצא בני או שיש לו דרך לשם, וכגון שיש כספומט או דרכים אחרים למשוך את הדולרים שלו). והראוני שיש פוסקים שכתבו שאין היתר של יש לו לגבי דולרים שחשבון צנק מאחר שפסק הרמ"א בצעי' צ' שאין היתר של יש לו כאשר יש לו אשראי על אחרים.

והנה דנו באריכות פוסקי זמנינו איך לדון את חשבון כסף שיש לו בצנק, אם זה נחשב להלואה או פקדון, ויש נדדים לכאן ולכאן אכן ר"פ ס"ל שהוא הלואה. אמנם לכא' צ"ע על מאן שהחמיר צנ"ד גבי דולרים בחשבון צנק שלו, שהרי ודאי כ"ש הוא מזה שיכול להשיג פירות באשראי כאשר יצא השער. שצנ"ד לא צריך הסכם של אחר ואינו מחוסר גוציינא וצידו למשוך כסף מהחשבון שלו [ועפ"י חוק אין לצנק למנוע אותו (אע"ג שלפי ר"פ נחשב למלוה גציה)]. ולכן ודאי גם למ"ד שנחשב להלואה (ולא לפקדון) יש לדמותו לדין מלוה על המשכון שלכמה דיני תורה לא נחשב מחוסר גוציינא. שעי' בחו"מ סי' ס"ז סי"צ לענין שאינו משמט בשביעית, וע"ע באו"ח סי' תמ"א ס"א וס"ב לענין צ"י וצ"י כאשר הלוה על חמצו שהתם מצואר ג"כ שאינו מחוסר גוציינא וצרשות המלוה הוי.

(שלעמיד), אכן אם נתייקר הוי כנקנה לו כזר בשעת פסיקה ושלזו נתייקר. וודאי דליכא למימר הכי אלא גבי מקח, שגבי הלואה אסור להקנות לו פרעון שהוא יותר ממה שהלוהו, וק"ל. ויש לפרש כנ"ל שהיתר של יש לו גבי סאה בסאה מהני עי"ז שהוי עתה דרך פרעון כדי שלא נימא שניתוסף לו מחמת ההלואה.

[ועי"ל שנקנה למלוה עתה כלשון רש"י הג"ל, אכן לא הוי קנין כמו גבי פסיקה ולכל נ"מ הג"ל. ונר' שעפ"ז נוכל לפרש את דברי החו"ד שהקנין גבי סאה בסאה אינו דומה למה דאשכחן גבי פסיקה. ולכן לפי הג"ל אחיין שפיר דברי החו"ד רס"י קס"ג (סק"א) שכתב לחלק בין ידיעה הנזכרת לגבי הלואה סאה בסאה לצין גבי פסיקה כאשר בא בהלואה. שאע"ג שצניניהם קיי"ל להחזיר אם יש לו ללוה מאותו מין, מ"מ חלוקים הם לגמרי. לכן מסיק שם החו"ד, וז"ל, ונראה דג"כ כאן לא מהני יש לו בלא ידיעת הפוסק כמו שמהני בסאה בסאה שכתב הט"ז בסי' קס"ג סק"ג דשאני הכא דמכירה היא וצעינן דעת הקונה (אדני"ל המקנה) משא"כ התם דחכמים הקנו לו ולא צעינן דעתו, עכ"ל. והיינו כנ"ל שהיתר לגבי סאה בסאה לא מתלא תלי בקנינים כמו דאשכחן גבי פסיקה, ואכמ"ל]:

בענין דברי יד אברהם כאן שיש לנכות את
החסרונות גבי הלואה סאה בסאה

עי' לקמן סי' קע"ה ס"ה שהמחבר פסק
כדברי הרא"ש שלמד מגמ' ז"מ (סג):
דדמי סרסירא שגבי פסיקה צריכים לנכות את

שהוא דרך הלואה סמכינן על זה שהוקנה למלוה (כמו שנקנה לקונה) א"כ י"ל שאין מקום לדברי כנה"ג לחלק בין דרך הלואה לצין דרך מקח וכנ"ל. ולכן נר' שלפ"ז צריך לומר כתיבון אחר ידידה והוא שכ"ע מודו שאם אין דרך למלוה לשם א"כ א"א לסמוך על הנך פירות גם דרך מקח. שהרי אע"ג שהוי כאילו נקנה לקונה מ"מ י"ל שאם אין דרך למלוה לשם אינו סומך עליהן, ועי"ש בכנה"ג.

ולבן ילה"ע [דאפי' אם נ"מ דאין למלוה דרך לשם אינו חומרא דוקא גבי סאה בסאה וקולא גבי פסיקה], מ"מ מה שודאי איכא להקל גבי פסיקה ולהחמיר גבי הלואה סאה בסאה עפ"י יסוד הג"ל הוא מה שהאריך בו רעק"א בתשובה (סי' נ"ב) והוא בתנאי שיתן לו כשער גבוה. [ועע"ש שדן אם יש לחלק בין פסיקה לצין הלואה סאה בסאה בנוגע לקובע זמן של פרעון (ומה שיש לחלק בענין קביעות זמן עי' מש"כ רעק"א שם), אכן מסיק רעק"א שאין לחלק ביניהם]. אכן נידון של שער גבוה הרי הם דינים מפורשים שמוחר גבי פסיקה ואסור גבי סאה בסאה. שעי' בסי' קע"ה ס"ז שפסק המחבר כדברי המשנה (ז"מ ע"ב): שפוסקים על שער גבוה. אמנם לגבי סאה בסאה הא קיי"ל שודאי אסור לפסוק על שער גבוה, ולכן אפי' יש לו חטין אם התנה אסור כמצואר כאן ברמ"א סי' קס"ב ס"ב.

ונר' לפרש עפ"י יסוד הג"ל והוא שאם ההיתר מחמת שנקנה לקונה, א"כ י"ל ממ"נ כמש"כ רעק"א שם, שאם הוול גביה אכ"כ הוי כאילו מוכר לו בשעת ההוול

החסרונות. ועי' בשטמ"ק ז"מ (סס) שחולק על הרא"ש הנ"ל. ועי' לקמן בקי' קע"ה (סס) מה שהקשינו על דברי יד אברהם כאן שס"ל שאם יש לנכות את החסרונות גבי פסיקה

א"כ כ"ש שיש לנכות את החסרונות גבי הלואה סאה בסאה. והבאנו שם הכרעת הצרית יהודה (פרק י"ז הע' מ"ה) שס"ל שלדינא אין לחוש לדברים הנ"ל דהיד אברהם:

סימן קס"ב ס"ה

הלואה מטבעות כאשר המלוה במקום אחד והלוה במקום אחר

מאחר שיש חילוק בין מדינה למדינה מה נחשב לטיבעא ומה נחשב לפירי, יל"ע מה הדין בכה"ג שהמלוה והלוה נמצאים במדינות אחרות, וכגון שהמלוה נמצא במדינה שהמטבע שלוה לו נחשב לטיבעא והלוה נמצא במדינה שאותו מטבע נחשב לפירי, וכן להיפך. וכגון שהמלוה נמצא בצרפת והלוה נמצא בא"י והלוה לו בא"י במטבע חוץ ממדינת צרפת [ע"י ההעברה בנקאית וכיו"צ] ואמר לו שיפרע לו ע"י העברה בנקאית לחשבונו בבנק בצרפת או שישלח לו (למלוה הנמצא בצרפת) מטבע של צרפת. האזלינן בחר המלוה או הלוה [או שניהם] כדי להחיר את ההלואה ושלל תהא זה איסור הלואה סאה בסאה. ועי' בצרית יהודה (פרק י"ח הע' ט"ו) שהסתפק דין זה (ולשיטתו הסתפק גם בהלואה דולרים ארה"ב בא"י כנ"ל בסימן זה) וכ' שמסביר נראה דאזלינן בחר מקום הפרעון, והוסיף שלא מנא הכרעה או ראייה בזה. ונ"ת.

הרא"ש צתשובה (כלל ק"ח סס"י ט"ו) שאם יתחייב לו חטין שישלם לו כפי שווים במקום ההלואה ולא ישלם לו כפי מקום הפרעון בכה"ג שהם יקרים יותר במקום הפרעון. וכ' הרא"ש שם כי ההלואה ניתנה ליפרע ממקום ההלואה ולכן אינו חייב לתת לו כפי שווים במקום הפרעון אלא כפי שווים במקום ההלואה. ומשמע שהרא"ש פסק הכי משום שלא חייב א"ע אלא לפרוע במקום ההלואה, וא"כ לפי נימוקו אם חייב א"ע לפרוע במקום אחר א"כ שווי הפרעון נגרר בחר המקום שבו חייב א"ע לפרוע. וזה לכא' סמך לפסק צרית יהודה הנ"ל שגבי איסור סאה בסאה אזלינן בחר מקום הפרעון. ולכן בגוונא הנ"ל י"ל שאם חייב א"ע לשלם מטבעות צרפתיים בצרפת א"כ אין כאן איסור הלואה סאה בסאה.

אבן לכא' קשה להציא ראייה לפסק צרית יהודה הנ"ל מסעי' ה' כאן כי לכא' יש לחלק בין שווי הפרעון בכה"ג שחייב א"ע לפרוע בחטים, לבין היכ"ת שאנו מסתפקין אם הלוה לו פירי או טיבעא [כי יש להסתפק אם אזלינן בחר מקום ההלואה או מקום

ועי' בשו"ע כאן שהמחבר הציא את מש"כ

ודאי אם היה פורע לו חטין אחר שימייקרו בגלל שחייב
א"ע לפרוע בחטין א"כ מיקרי גם נשך וגם תרצית).

נמצא שיסוד האיסור גבי סאה בסאה הוא
שקנץ גם על דל שיקבל יותר ממה
שהלוהו אם יתייקרו החטין. א"כ בכה"ג
שהמטבע הוא טיבעא במקום הפרעון א"כ
ודאי שאין דל זה קיים בקליפה. שהרי לטיבעא
אין יוקרא חולא, נמצא שאין דל לאסור
בקליפה זו שמה שחייב א"ע הוא טיבעא
במקום הפרעון. ומ"מ ההיתרים של סאה
בסאה ודאי מתלח תלי בעת ההלוואה. שהרי
ע"י לעיל בסימן זה מה שהארכנו ביסוד
ההיתרים של הלוואת סאה בסאה שיהיה לו
דרך לפרוע בעת ההלוואה כדי שלא נדון את
דל ההתייקרות בקליפה, וממילא מותר משום
שאין כאן אגר נטר. וא"כ ודאי לא מהני
א"כ יש לו בעת ההלוואה, דאם אין לו בעת
ההלוואה א"כ חזינן שקנצו גם על דל
התייקרות ומש"ה גזרו איסור סאה בסאה
וכנ"ל.

מו"מ בכה"ג שאין לו בשעת הלוואה קנה מאותו
מין לאחר ההלוואה

והנה ע"י בצרית יהודה (פי"ז הע' כ"ז) שהציא
את דברי השארית חיים שהסתפק מה
הדין במי שהלוה סאה בסאה ולא היה לו
מעט מאותו מין (וגם לא יצא השער) ולאחר מיכן
וקודם שנתייקר אותו מין קנה הלוה מאותו
מין. ועיי"ש שהניח בלא הכרעה. ולכא"ז ע'
כי עפ"י כל הנ"ל היה נראה שאין ההיתרים
מועילים אלא בשעת הלוואה.

פרעון]. ולכא"ז יש דל למיזל בתר מקום
הלוואה שהרי איסור הלוואת סאה בסאה הוא
משום שמה יתייקרו החטין ונראה כמרויח
מחמת הלוואתו, וא"כ י"ל שמתלח תלי בשעת
ובמקום הלוואה אם השתח דומה להלוואת
סאה בסאה. וקצת משמע שמתלח תלי בשעת
הלוואה שהרי כל היתרים של סאה בסאה הוא
כפי הנחונים בעת הלוואה, וכגון אם יש לו או
יצא השער בעת ההלוואה מותר, ואע"ג
שלאחר מיכן אין לו חטין וכן בשעת פרעון
אין לו חטין ודאי שהיתרו הראשון במקומו
קאי.

ולבן נר' שמטעם אחרת יש להוכיח כפסק
הבית יהודה הנ"ל דאזלינן בתר מקום
פרעון. שלכא"ז יש לדון איך מגדירים את
האיסור של הלוואת סאה בסאה דהא ודאי אין
כאן אגר נטר וכדאיתא בגמ' צפ' איזהו נשך
(סג:) חיטי דקדחי באלבא, ואעפ"כ תקנו
לאסור הלוואת סאה בסאה מחמת שהוא
הלוואה ולא זביני. ומה שגר' לומר בזה הוא
שבעת קליפת הלוואה חוששין שמה יתייקרו
החטין, וא"כ חזינן שיש דל שהמלוה יקבל
יותר ממה שהלוה. ואע"ג שאם המלוה היה
משאיר את החטין אצלו גם ירויח וכנ"ל, מ"מ
גזרו בכל גוונא שיש דל בקליפה שיקבל יותר
בפרעון ממה שהלוהו מעיקרא. אכן אין לומר
שעל דל זה שיתיקרו החטין נמצא שהלוה
יפסיד, שהרי החטין שקיבל מהמלוה יכול
להשאר אותם אצלו גם אם יתייקרו וירויח
דמיהם. ולכן בעת הקליפה לא חזינן אלא דל
תרצית למלוה ולא חזינן דל נשך ללוה. (אכן

שקרי לפי מה שפירשנו לעיל האיסור של הלואה באופן שיש בו ד' שהמלוה יקבל יותר ממה שהלוהו, דהיינו חשש שמא יתייקרו החטין. וא"כ ההיתר הוא משום שע"י שיש לו לא רואים ד' זה צעת הקצנה ולכן מותר לכת' להלוות סאה באסאה בתנאי זה כדפירשנו לעיל.

וא"ב ודאי קשה לומר דמהני כלל הך היתר אחר שכבר הלוי לו סאה באסאה כאשר לא היה לו מאותו מין בשעת הלואה. שהרי אם עבר והלוה סאה באסאה א"כ גזרו שאין לשלם חטין אם יתייקרו (אלא ישלם את דמי החטין שצעת ההלואה). וא"כ מה צריך שלאחר ההלואה קנה חטין מ"מ כבר גזרו עליו שאסור לפרוע חטין אם יתייקרו, וז"ע.

ומתוך חומר הקושיא מה שגר' לומר בזה הוא שהשארית חיים הסתפק צימוד חיוז פרעון. שלכא' יש לחקור בחיוז לפרוע חטין בכה"ג שלוי סאה חטין (ועי' מש"כ לעיל רס"י ק"ס אליבא דהקצות והנתיבות צענין חיוז לפרוע כעין שהלוהו) האם הוא כי חייב לפרוע דוקא חטין עצמם ולא דמיהם, או דילמא י"ל שחייב לפרוע דמיהם אלא שמחמת חיוז לפרוע כעין שהלוהו ממילא משלם חטין. שלכא' יש לדון בכה"ג שאין לו ועבר ולוה סאה באסאה ונתייקרו החטין דקיי"ל שאסור לשלם חטין וישלם לו דמי חטין איך נפרש דין זה, וכן יש לדון בכה"ג שהחלו החיטין דקיי"ל שישלם לו את החטין אכן יש לדון אם מותר לו לשלם את דמיהם.

והנה נידון השני לשלם לו דמיהם כאשר החלו החטין האריך זו הבית אפרים (חיו"ד ס"י מ"ג) ודבריו מובאים בפ"ת כאן סק"ג. ועי' בבית אפרים שבה לאפוקי מדברי המחנה אפרים (ס"י כ"ז) וס"ל שודאי יש איסור רבית לשלם דמיהם כאשר החלו. ואע"ג שלכא' הטעם דהמחנ"א שיש להקל לשלם דמי חטין כדי שלא יפסיד מלוה שלו הוא משום דמיקל לגבי רבית מאחרת (וכמו שהקיל כאשר מפרש שמוסיף לו מתנה בס"י י"ז), וע"ע מה שהערנו בפלוגתאם בריש סימן זה), מ"מ ילה"ע שאפשר להקל מטעם אחרת לשלם דמי חטין בכה"ג שהחלו החטין. והמעין בבית אפרים שם משמע שבה לאפוקי מהך סברה, וכדנפרש ואזיל.

שלכא' סד"א שחיוזו לפרוע דמי החטין, וממילא לפ"ז מובן מדוע החמירו עליו בכה"ג שנתייקרו החטין דא"ל לפרוע כעין שהלוהו וממילא מוקמינן ליה לעיקר דינא לשלם דמיהם. ולפ"ז י"ל שלא הוי רבית לשלם כאשר החלו. אכן לפי הצד הנ"ל שחיוזו לפרוע חטין דוקא א"כ בכה"ג שנתייקרו החטין וקיי"ל שאסור לשלם חטין י"ל שהוא משום דאיתו חז"ל והפקיעו הך חיוז לפרוע חטין אם יתייקרו, והכריחו אותו לשלם כפי דמיו בשעת הלואה. ולכן כ' בית אפרים (שם) שאם החלו החטים אסור לו לשלם דמיהם כפי שהיו צעת ההלואה שהרי חיוזו לשלם חטין במקומו עומד, וא"כ אם משלם לו יותר ממה שחייב א"ע יש בזה איסור רבית כי אין היתר כלל לשלם דמי חטין כפי שהיו שוים בשעת הלואה. והנה אע"ג שלכא' המחנ"א גופיה צידד להחיר מטעם אחרת וכנ"ל, מ"מ

משמע צבית אפרים שיש מקום להקל אם נקטינן כמש"כ לעיל שחיובו לשלם דמי חיטין.

דייש לדון ולומר שהמקילים לפרוע דמי חטין הוא משום דס"ל שאמנם שחייב א"ע לשלם חטין כעין שהלואה מ"מ מדיני הלואה יש עליו חיוב לפרוע דמי חיטין. ואלת"ה ודאי נר' שהדין עם הצית אפרים וכמו שהשיג איהו גופיה. וממילא אע"ג דקיי"ל שאין חיוב לפרוע דמי חיטין צכה"ג שהחלו כי אכתי אפשר לו לפרוע כעין שהלואה, אמנם נחלקו הפוסקים אם יש היתר לשלם דמי חטין כאשר החלו החטין. שלפי הצית אפרים הו"א הוספה צהדיא על חיובו, משא"כ לפי צד החולקים י"ל שלא נחשב להוספה צהדיא אם לעולם היה חייב גם דמי חיטין.

וא"ב לפ"ז אפשר לומר שהיינו טעם ספק השארית חיים הג"ל כעין מש"כ אליבא דהמקילים כהמחנ"א (אמנם דלא בטעמיה). דאם אפשר לומר שהלואה סאה

צסאה צכה"ג שאין לו הו"א הלואה גם על דמי חטין ולא על חטין עצמן, א"כ י"ל ששייך היתר יש לו גם לאחר שעת הלואה. שהרי לפי סברא זו שיש חיוב לפרוע דמי חטין א"כ לא גזרו לומר שמפקיעים ממנו צעת ההלואה את הצד לפרוע חטין אם יתייקרו, רק י"ל שהעמידו את ההלואה גם על דמי חטין. ולכן עפ"י הנ"ל היה מקום לחדש שההיתר לשלם חטין גם אם יתייקרו מתלא חלי אך ורק אם היה לו דרך לפרוע קודם שנתייקרו.

וב"מ לכאן אין מקום לדינא לפסוק כהשארית חיים שהרי קיי"ל כהצית אפרים וכדכ' הצרית יהודה גופיה צפרק י"ז סעי' ה' (וצהערה כ"ה), עיי"ש. וא"כ לכאן י"ל כנ"ל דאם עבר ולוה סאה צסאה ונתייקרו החטין שחז"ל הפקיעו ממנו את הדין לפרוע חטין. וממילא צ"ע איך אפשר להמיר לפרוע חטין אם יתייקרו צכה"ג שלא היה לו צעת ההלואה ורק לאחר מיכן קנה מאותו המין:

סימן קס"ג ס"א

קושיית הפנ"י והיד אברהם על הראשונים שהתירו להחזיל בהדיא גם בכה"ג שלקח בהלואתו

איתא צצ"מ פא"נ (סג.) שס"ל לר' אושעיא שיש להמיר פסיקה גם צכה"ג שהיה נושה צחצירו כאשר המוכר יש לו את הפירות. ופירש שם רש"י (ד"ה יש לו מותר) שמאחר שקנה לקנין מי שפרע א"כ מה

שנתייקרו הפירות לאחר מיכן צרשותו נתייקרו ומותר. [ועיי"ש צהגה' הגר"א שצ"ן למח' ראשונים אם נקנית צמלוה אי לאו, וע"ע לעיל סב: צהגה' הגר"א על תד"ה הרי שנושה שצביא דעת התוס' לעיל מיניה שנקנית צהנאת מחילת מלוה. ועיין צחי' רעק"א כאן שכתב שאין הכרח ללמוד אליבא

דרש"י דס"ל כהרמב"ם שנקנית במלוה שלעולם י"ל אליציה שנקנה דוקא ע"י הנאת מחילת מלוה].

והק' הפנ"י שלכא' דברי רש"י ז"ע שהרי בהמשך הסוגיא לקמן דף ס"ג ע"ב מבואר שמוחר להויל צהדיא בכה"ג שיש לו למוכר וא"כ מדוע כ' כאן שהיתר הוא דוקא משום שנתייקר ברשותיה, ומשמע דכלא"ה אין היתר וא"כ נר' דס"ל כאן דאסור להויל ליה צהדיא. וכבר העיר פנ"י גופיה שקושייתו היינו משום שס"ל שאין לחלק בין צא צהלואתו לבין היכ"ת שצא באיסורו צידו [דצנניהם אם יש לו למוכר מותר לו להויל ליה צהדיא]. ולכא' נימוקו עמו שאליצא דרש"י אין לחלק בין קנה בכסף לבין קנה ע"י הנאת מחילת מלוה וכיוצ"ב. אמנם ודאי אם אין היתר מחמת שקנה אלא משום שנראה כמקח וכד משמע בהראב"ד א"כ יש לחלק ולומר שדוקא כאשר נתן לו מעות אפשר להויל ואין לאסור משום אגר נטר שהרי מותר לקנות בזול, וק"ל.

ולבן הפנ"י הוקשה לו מדוע רש"י משמע שאם נתייקר צהדיא לקונה יש כאן אגר נטר (שמש"ה צריכים לומר שנתייקר ברשותו ולא שהויל לו צהדיא) הרי לקמן מבואר שגם להויל לו להדיא אין לאסור משום אגר נטר בכה"ג שיש לו למוכר. והציא שם הפנ"י את דברי הרמב"ן ועוד ראש' שמשמע שמוחר גם אם הויל לו צהדיא שהרי עסקין בכה"ג שיש לו.

ואליבא דרש"י תירץ הפנ"י שמאחר שאיירינן בכה"ג שהיה נושה

בחצירו א"כ ודאי אסור למוכר להויל למלוה שלו צהדיא שהוי ריבית מאוחרת ומש"ה פירש רש"י שלא נתייקר אלא ברשותו כי כבר נקנה לו לענין מי שפרע. והניח את דברי שאר ראשונים הנ"ל בצע"ק שלפי דבריהם אמנם שיש היתר של יש לו מ"מ עבר על איסור דרבנן. (ועי' לקמן ישוב אחר לדברי רש"י עפ"י מה שמשמע מדבריו לקמן על המשנה דף ע"ב).

ועיין כאן בגליון שו"ע בדברי היד אברהם שג"כ הקשה אליצא דהנך ראשונים הסוברים שאפשר להויל צהדיא דקשה דהא קי"ל לעיל סי' ק"ס ס"ד שאסור. (ועי' בט"ו) סק"ג שהציא את לשון הראשונים, וק"ק שכ' כן אליצא דרש"י. ואפשר לדחוק בכונתו שאין כאן מחלוקת כלל וכל הראשונים מודים זל"ו. ויש לומר או שרש"י מסכים דלמסקנא מותר להויל צהדיא או ששאר ראשונים מודים שא"א להויל צהדיא ולשגם כאן שמויל גביה היינו לגבי מה שפוסק לו כפי שער של עכשיו אע"ג שנתייקרו לאחר מיקון. וע"ע בשער דעה כאן שאיין לדבריו לקמן סי' קס"ו סק"א שג"כ הקשה אין מותר להויל לקונה שהוא המלוה הרי אסור להוסיף מחמת שהלוה לו. ותי' היד אברהם כאן וכ"כ השער דעה ג"כ תו"ד שי"ל שאיירינן דוקא כאשר עושה לו הוצאה שרגיל לעשות גם אם היה משלם לו מעות השתא. ולכא' דבריהם צריכים יתר ביאור שהרי הוקשו דוקא מסימן ק"ס ס"ד והתם אסור בכל גוונא להוסיף ואפי' בכה"ג שהיה עושה כן לולי ההלואה מ"מ אסור. (ועי' לעיל סי' ק"ס) ס"ד מה שהעירו שם באיסור הוספה בשעת פרעון, ועי"ש סעי' ז' מה שהוספנו שם בענין הוספה בשעת

פרעון כאשר היה רגיל להוסיף לו לולי ההלואה). וא"כ מה מהני תירוצם.

ויל"ה ע' שודאי לא אשכחן היתר בראשונים כאן שיכולים להוסיף למלוה מחמת ההלואה, שהרי דבר זה נאסר מדרבנן וכמבואר בהדיא בכמה מקומות בפירקין ונפסק להלכה. אלא שמ"מ לכא' אשכחן בראשונים כאן היתר להויל בהדיא למלוה (כך הבינו ר"פ ובהן חכמ"א כלל קל"ד ס"ב, ושו"ת רעק"א ס' נ"ב, ופנ"י שם, והבי נמנא בהדיא בספר כללי בבא מניעא המיוחס לתלמיד הרשב"א שינא לאור לפני כמה שנים בשנת תשמ"ה ע"י הרר"מ בלוי), ונ"ב שהרי איתא בהדיא במשנה (ב"מ סד:) שאסור לשכור ממנו בפחות וא"כ מ"ש הכא שמותר לפסוק בהוללה. וי"ל ששנא ושנא וכדתי' הריטב"א בשם כמה ראש' לחלק בין משנה דהתם לבין משכנתא המותרת.

שעי' בריטב"א (ב"מ שס) שהק' היכי מחירים משכנתא הרי המלוה מקבל הרוחה גדולה מהפירות, והא קי"ל שאסור לשכור ממנו בפחות. ובחד תירוצ' שם כתב שמאחר ששוב אין כאן הלואה, כי מנכינ את כל החוב ע"י המשכון, ממילא הוי כנמכר לפירות ואין כאן כלל הוספה על חוב. וכ' הריטב"א שמירוצ' זה הוא עיקר. והה"נ לנ"ד י"ל הכי. שהרי ע"י חובו או הנאת מחילת מלוה הרי נקנית הפירות לקונה ושוב אין כאן דמי הלואה רק דמי אשראי על הפירות שנקנה לו בקנין מש"פ. וא"כ ודאי לא דמי להיכ"ת של שכירות בפחות וכדפירש הריטב"א שם.

ולבן נר' שהיד אצרהם והשער דעה רלו לומר שודאי אין איסור מס' ק"ס ס"ד שהרי לא נחשז כלל להוספה בשעת פרעון, שהרי החוב ממילא נמחל, ואין כאן אלא קנין של פסיקת פירות. אכן ודאי שאין היתר להטיב מחמת שהלואה לו תחלה, ולכן הוסיפו ש"ל שהיו עושים כן גם בלא הלואתו. וכן לכא' משמע מכלה סוגיין שמה שפוסק לקונה בהוללה היה עושה כן גם כאשר בא באשראי ולא דוקא משום שהיה נושא לו. (שצסוגיין ודאי משמע שהיה מויל ליה טפי אם היה בא במעותיו וכדאיתא בסוגיא דקיראי').

ולפרש את דברי הפנ"י שכ' בזה לאיסורא וכנ"ל ז"ל או שהוא ס"ל שהיה עושה לו הטבה יתירה דוקא מחמת ההלואה ולכן היה קשה לו דברי הראשונים או שהיה סובר שנחשז לפרעון חובו מחמת שפסיקת הפירות הוא דרך פרעון החוב ומה שהוסיף בהדיא על הפרעון הרי אסור כדקיי"ל בס' ק"ס ס"ד. [אמנם לכא' לפ"ו ז"ל שאינו מחלק מחמת הטעם שנקנה לו פירות ע"י חובו וכדפירשנו לעיל בשם הריטב"א].

י"ל שאין היתר להויל בהדיא אא"כ קונה קנין ממש

ויל"ה ע' שלכא' אפשר ליישב את קושיית הפנ"י על רש"י ולפרש את דברי רש"י בענין אחר, וממילא גם אליבא דרש"י אפשר לומר שס"ל שאין בזה איסור להויל בהדיא גם בכה"ג שהיה נושא בחבירו (אלא שיש לחלק בענין אחר כדלקמן). דלכא' אפשר לפרש בדרך אחרת והיא שרש"י ס"ל ששייך

נטר ליה אסור. (ועי' צריטצ"א שם שמפרש שהלשון של כל אגר נטר בא לרבות גם דרך מקח).

שאלה"ג שאל"ר פירשו שכל זמן שיש לו למוכר א"כ אין לאסור כי נידון כמו"מ עתה, מ"מ ס"ל לרש"י דדוקא בכה"ג שנקנה כפי שער של עכשיו אין לאסור משום שנתייקרו אם כבר קנה לענין מש"פ. אכן להחיר גם בכה"ג שהחיל בהדיא הא לא אמרינן. ולכן י"ל שרש"י ס"ל לקמן גבי עובדא דקיראי ופסק דרב נחמן (שם) שמוחר להחיל בהדיא היינו דוקא אם נקנה לו לקונה קנין ממש ולא רק שנקנה לענין מש"פ. ש"ל שרש"י ס"ל שאם מוחל בהדיא אין לו למוכר לאכול את כל הסחורה כי כבר נקנה לקונה (ומשוועד לו ואין היתר למוכר לאכול).

ועיין בהגהות מרדכי (סי' תל"ג) שכ' בהדיא שמוחר דוקא אם נותן לו הנך קיראי שיש לו. אכן עיין בצ"י צסי' קע"ג ס"ח שמביא את דברי הגמ"ר על גמ' דקרי (סד.), וכ"פ הש"ך סי' קע"ג סק"כ שמביא את דברי הגהות מרדכי לגבי קרי בני גרמידא (וכ"פ החו"ד סק"ח צחידושים), ולכא' אליביהו ז"ל שהגמ"ר מקפיד שיהיו אותן פירות דוקא הם משום שדומה לאין לו כי היו בני זרמא צעת הפסיקה. ומ"מ בהגמ"ר שלפנינו ודאי יש לפרש בענין אחר, שעיי"ש שלא פירש הכי על סוגיא דקרי בני גרמידא (סד.). אלא על סוגיא דקיראי (סג.). וא"כ לכא' הגמ"ר ס"ל שהטעם שיש להקפיד על אותן פירות דוקא הוא משום שלגבי פסיקה בהחלה אין היתר להחיל ליה משום שהקדים לו מעות

איסור אגר נטר גם בכה"ג שנותן לו מעות מתחלה, ולכן אסור להחיל לו בהדיא שהרי אין לך אגר נטר גדול מזה. שאע"ג שנתן לו מעות וא"כ י"ל שהם דמי מקח מ"מ הא פסקו ציניהם שהמוכר אינו נותן את הסחורה לקונה אלא לאחר זמן, וממילא אע"ג שיש לו את הפירות מ"מ א"א להחיר בשופי מחמת שאינו אלא מקח שהרי קבע לו זמן. וממילא ודאי יש איסור אגר נטר בכל גוונא שפוסק בהחלה ומקדים מעות למוכר ועדיין הסחורה באחריות המוכר.

ולבאו' מסתבר שאין להחיר בפסיקה בהחלה, שהרי אמנם שיש קנין מי שפרע כאשר קנה את הפירות ע"י מלוה או הנאת מחילת מלוה כדכ' רש"י (רעק"א העיר כאן על רש"י שאין הכרח שס"ל כהרמב"ם שקונה במלוה ודלא כהגר"א וכו') מ"מ ודאי לא נקנית לו ממש לקונה. שודאי משמע שרש"י מודה לדברי תוס' לקמן (סד: ד"ה הא קרוב) דסבירא להו שמוחר למוכר לאכול את הפירות שיש לו ולהציא לקונה פירות אחרים. וא"כ הא שקנה לענין מי שפרע היינו שאינו יכול לחזור מההסכם להציא לו את הפירות כפי שער של עכשיו. נמצא שיש חשש לשמא נתייקרו קודם הזמן שקבע לו, והוא החלה משום שהקדים לו מעות, וע"ז תירץ רש"י שמאחר שנקנה לו לענין מש"פ ממילא אין איסור משום אגר נטר. אמנם שיהיה מותר להחיל לו בהדיא עתה, לעולם יש לאסור מחמת אגר נטר שיש בפסיקה גופה. שהרי איך אפשר להחיר החלה בהדיא אם לא נקנה לו עתה, הרי זו א"ר דרבנן, וכדאמר רב נחמן (סג:) כל אגר

החם שפוסקין על הגדיש, דהיינו שיש היתר לפסוק על הפירות כאשר יש לו למוכר גם אם לא יצא השער. ועיי"ש ברש"י שם שפוסקין כפי איזה שער שירצה והיינו שמותר להויל לו בהדיא ופירש שם רש"י שהפסיקה היתה על אותו גדיש. וא"כ משמע [עכ"פ] צכה"ג שמוזיל [ליה] שהך גדיש משועבד לקונה וללא כמש"כ תוס' (סד:). [וכן דיין מו"ה הגר"ש מיימון שליט"א בדברי רש"י שם כדמוצא צכמה נוסחאות ברשימות חלמידיו].

קיי"ל שמותר להויל גם כאשר לא קנה קנין במוש ומ"מ יש לחלק בין קנה ע"י הנאת מחילת מלוה לבין נתן לו מעות

אבן לכא' קיי"ל שמותר להויל גם צכה"ג שלא שיעבד לו דוקא הנך פירות שיש לו. שהרי לא אשכחן צפוסקים ששיעבד לו דוקא מה שיש לו אלא גבי סוגיא דקרי וכו"ל, וא"כ גבי סוגיא דקיראי מותר גם אם לא שיעבד לו הנך שיש לו בשעת פסיקה. ונר' שהטעם שמותר הוא משום דקיי"ל שכל מה שיכול למכור לו השתא, גם מותר להקנות לו לאחר זמן ואין בזה משום אגר נטר. ולכא' נר' לפרש שלא מחזי כאגר נטר אם אין לו הכרח להויל קודם המקח. דהיינו שכל זמן שיש לו סחורה צעת הפסיקה אין לנו לדון שמוזיל לו משום שמקדים לו מעות למכר, שהרי גם עתה אפשר להקנותם לו. אמנם ילה"ע שאע"ג דקיי"ל שמותר להויל לו בהדיא וגם לא נשתעבד לו הנך פירות מ"מ אין להמיר אלא"כ נותן לו מעות עכשיו, ולק"מ קוש' פנ"י על רש"י (כלו) שגם אם נימא

אל"כ נקנה ליה אותן פירות ממש. שי"ל אליבא דרש"י כנ"ל שלא מהני קנין לענין מש"פ אם מוזיל ליה בהדיא מחמת הקדמת מעות. שרק לגבי אגר נטר על מה שנתייקרו יש לדון שאין כאן איסור דרבנן של ריבית שלעולם נקנה לו כבר לענין מש"פ. אמנם אם מוזיל לו בהדיא הרי ודאי יש כאן אגר נטר, ולא מהני מה שנעשה ע"י דרך מקח שהרי מ"מ קנץ לו שלאחר זמן יתן לו טפי מממה שקיבל ממנו היום.

[והראוני שהמאירי ג"כ מציא כמה דעות בענין הנ"ל, ואיהו מציא אותם על הסוגיא דקרי בני זרתא וכמו הב"י, וז"ל, אע"פ שאין לו עכשו אלא בני זרת מותר הואיל והן הן צעמנן שגדלות וכו' ואע"פ שלא זכה אותם לו מעכשו להעמידן באחריות הלוקח, ומכל מקום מדברי גדולי המחברים יראה שצריך ליחדן שהם כתבו עשר קשואים אלו, ויש מפרשים דוקא שהם באחריות הלוקח וכן בכל מה שהותר מטעם יש לו, עכ"ל. ומשמע לכא' שלפי יש מפרשים הנ"ל גם צסוגיא של נושה צחצירו וגם צסוגיא דקיראי (שצנייהם צעין יש לו) שאין היתר אל"כ נקנית לקונה קנין גמור. ולפ"ז נר' לפרש שהגמ' בזה לחדש שההיתר לפסוק כאשר יש לו והקדים לו מעות לא מהני אל"כ נקנה לו קנין גמור, ודו"ק].

ועוד ילה"ע שכן נר' לפרש את דברי רש"י לקמן בפירקין דאליביה אין היתר להויל בהדיא אל"כ נקנית לו בקנין גמור. שעי' במשנה לקמן דף ע"ב (ע"ב) דאיתא

שרש"י גופיה מודה שאין שעבוד על אוחו פירות מ"מ יש לחלק בין נתן מעות לבין נושה בחצירו). שעי' בפנ"י שכתב שכל הסוגיא מבוחר שאין לחלק בכה"ג של יש לו אם נתן לו מעות עתה לבין נושה בחצירו, והיינו כי בשניהם י"ל שנקנית לקונה עתה לזמן פלוני ולכן אין איסור אגר נטר, ולכן היה קשה לו מה דמשמע ברש"י שיש לחלק בין נתן מעות לבין נושה בחצירו. [ועי' לעיל שהארכנו בקושיית הפנ"י].

אמנם לכאור' יש לחלק ביניהם ולומר שלא דמי פסיקה כאשר הוזיל בהדיא לבין פסיקה על שער של עכשיו. שהרי בכה"ג שהוזיל בהדיא הרי איכא אגר נטר השתא שכלא קנין ממש אין היתר אלא"כ אומרים שמה שנתן לו הווי דמי מקח ולא דמי הלואה. וא"כ י"ל שהיינו דוקא כאשר נתן לו דמי מעות לקנותם ולא סגי בזה שנקנה לענין מש"פ ע"י הנאת מחילת מלוה. שלא משום קנין בחושן משפט לחוד [לענין מי שפרע] מצינן להחיר אגר נטר דרך מקח, אלא צענין שגם מחזי כמקח וכגון שנוכל לומר שמסר לו

דמי מקח, דרך עי"ז נוכל להחיר בכה"ג שהאחריות עדיין על המוכר.

ובן לכאור' נר' לומר אליבא דהתורת חיים שסובר שאם פוסקים כפי שער של עכשיו מהני ליה אשראי להחשיבו כיש לו, ודוקא גבי פסיקה בהזלה איתא בגמ' (ב"מ סג:) שלא מהני אשראי להחשיבו כיש לו משום שמחוסר גוציינא. נמצא אליבא דההיא לו גבי פסיקה בהזלה מיגרע גרע מההיתר של יש לו אם אינו מוזיל לו בהדיא. ויש לפרש את זה עפ"י דברי המחנ"א ס' כ"ט שמאריך בדברי רש"י ותוס' צענין עד שיבוא בני כאשר הפירות צעיר אחרת, ועיי"ש שפירש כי אם הקדים לו מעות קודם שהפירות מוזמנים ע"כ מחזי טפי כאגר נטר. ולכן י"ל ג"כ אליבא דהתורת חיים שבה"ג שמוזיל בהדיא א"כ יש איסור של אגר נטר אלא"כ הוי מוזמנים בידו עתה, אכן בכה"ג שלא הוזיל לו בהדיא ורק אסור משום שמא נתייקרו בזה מהני אשראי כמו שמהני יא' השער בכה"ג שהוא כאיסורו הבא לידו. וע"ע לקמן ס' קע"ג סעי' ז' ליתר מו"מ דדינים הללו:

סימן קס"ו ס"ב

מח' חו"ד וחוו"י אם הרווחת זמן בחוב דרך מקח הוי ר"ק

עיי' כאן בחוו"ד סק"ד שכתב שגם חוב דרך מקח יש בו ר"ק אם קוצץ להוסיף לו כאשר מרווח לו זמן על החוב. ועי' בפ"ת ס' קס"א סק"א שמציא דברי החוו"י (ס' ק"ז)

שלא הוי אלא א"ר. [ועיי"ש שהפ"ת כתב שלכאור' ז"ע אליבא דהראשונים שנחלקו על הרמב"ם וס"ל שיש ר"ק כאשר קוצצין בעת הרווחת זמן]. ול"ע במאי נחלקו החוו"ד והחוו"י. וכדי להבין יסוד פלוגתתם יל"ע בשיטות הראשונים בהא דקיי"ל שאין ר"ק

פירות

סימן קס"ו ס"ב

הבית

קה

אלא בחוב דרך הלואה. (וע"ע מש"כ לקמן סי' קע"ד ס"א בשם הריטב"א בענין ירדה תורה לסוף דעמו של אדם).

שיטת הריטב"א בדרך הלואה לאפוקי דרך מקח

אכן לאו כ"ע פירשו את הטעם שאין ר"ק אלא דרך הלואה כדפי' רש"י, שעי' הריטב"א ריש פירקין שכתב בזה טעם אחרת. שהריטב"א כתב שטעם הנכונה שאין ר"ק אלא דרך הלואה משום [וז"ל] דכתיב את כסף לא תתן לו בנשך, משמע שלא אסרה תורה אלא כל שיש בו נשך ברור משעת נתינה, וכדכתיב נמי לא תשימון עליו נשך, עכ"ל. והנה לפי הריטב"א משמע לכאוף כדברי החו"י לחלק בין חוב דרך הלואה לבין חוב דרך מקח. שגם לפי הראשונים הסוברים שיש ר"ק גם בשעת הרוחת זמן י"ל דהיינו דוקא על חוב דרך הלואה, שהרי בחוב דרך מקח לא ברור הנשך שלעולם י"ל שחייב א"ע להוסיף כסף משום מה שקנה, ורק גבי הלואה י"ל שניכר הנשיכה בזה שמוסיף על הקרן. [וסברא זו הוזכרה בחו"י ד' סי' קס"א סק"א, עיי"ש].

ולפי הנ"ל היה נר' לפרש שהרמב"ם סבר שאין ר"ק אלא בשעת הלואה כדפירש המ"מ משום דכתיב את כסף לא תתן דהיינו שתלוי בשעת נתינה, משא"כ החולקין על הרמב"ם ס"ל שלא בעינן שעת נתינה רק בעינן שיהיה ברור הנשיכה. ש"ל שנת' הראש' במה שהתורה הקפידה על נתינה אם הוא לאפוקי בעת הרוחת זמן או משום לאפוקי כאשר לא ברור הנשך. (משא"כ לפי רש"י ז"ל שנת' הראש' אם התורה הקפידה כלל על עת נתינה).

שיטת רש"י מדוע אין ר"ק אלא דרך הלואה

והנה הראשונים הציאו כמה טעמים מדוע אין ר"ק אלא דרך הלואה. עי' ברש"י ריש פירקין שהציא את הפסוק מרצה הונו בנשך ותרצית (משלי פרק כ"ח). והרצה ראשונים גרסו ברש"י מלוה הונו בנשך ותרצית, ואליביהו נראה שרש"י רצה לפרש שאין איסור אלא דרך הלואה משום דאיכא גילוי מילתא בפסוק במשלי. והקשו הם שלשון הקרא הוא מרצה ולא מלוה. אמנם לכאוף לפי נוסחא דידן דגרסינן מרצה ולא מלוה יש לפרש את רש"י לא שהיו גילוי מילתא בעלמא אלא שהפסוק מחלק בין היכ"ת שכל הרוחה מגיע מנשך ותרצית לאפוקי היכ"ת שצאה הרוחה גם מחמת מקח וממכר. שודאי בעסק דרך מקח אין לומר שכל ריבוי הון הוא ע"י נשך ותרצית, שהרי יש הרוחה גם ע"י המקח גופיה.

ולפי הנ"ל יש לחלק ולומר שאם אין ר"ק אלא דרך הלואה משום גילוי מילתא בעלמא א"כ י"ל כהחו"י, אכן לפי נוסחא דידן ברש"י ששאני הלואה ממנו"מ היה נר' לומר כהחו"י ד' אליצא דהנך ראשונים הסוברים שיש ר"ק בהרוחת זמן [גבי הלואה דהה"נ כאשר החוב צא דרך מקח]. ולכאוף מסתבר למימר הכי שהרי השתא כאשר קוץ ריבית בשעת הרוחה הוא ריבוי הון ע"י נשך

והשתא דאיתת להכי יש מקום לומר שנח' הפוסקים [החוו"ד והחוו"י] אם חשיבא נשיכה צרורה זכה"ג שהתחיל דרך מו"מ. שלמ"ד שהי' א"ר י"ל שמוסיף מחמת מה שמכר לו מעיקרא, ולמ"ד שהי' ר"ק י"ל שמה שמוסיף עתה בעת הרוחת זמן אינו אלא אגר נטר גרידא (שהרי כבר פסקו המוכר והלוקח על המכר) וא"כ ודאי צרור הנשיכה בעת ההרוחה.

אבן סברא אחרת היה לו להחוו"ד. שעי' בחוו"ד שמצואר בלשוננו שכ"ע מודו דבעינן נשיכה בשעת נתינה [כלו' גם החולקים על הרמב"ם מודו לזה], רק שנח' הרמב"ם ושאר צגדר נתינה, אם הי' דומיא דקרא דהיינו נתינת הכסף או כל דבר שנחשב לנתינה חדשה ג"כ שיך לאזהרת רבית. שעי' בחוו"ד שמוכיח עפ"י גמ' קדושין שהרוחת זמן מקרי נתינה חדשה שהרי אשה מתקדשת בהרוחת זמן וא"כ ע"כ היינו נתינה עכשיו, וא"כ הה"נ הי' ר"ק.

אבנא לכאוי מפשטות לשון רעק"א שהעיר על שיטת הרמב"ם משמע שחולק על דברי החוו"ד הנ"ל. שעי' בש"ך סק"ז שהביא דברי המ"מ שפירש שהרמב"ם ס"ל שר"ק תלוי בשעת נתינה כדכתיב לא תתן, והעיר רעק"א בשם תשובת אורים גדולים שאם המפקיד נותן לנפקד רשות להוציא את הפקדון א"כ ההוצאה מרשות לרשות נחשב נתינה ושייך בזה ר"ק. ומלשוננו משמע שאמנם שהרמב"ם מצריך נתינה מ"מ מודה

בזה שיש ר"ק, משא"כ בהרוחת זמן אין זה נתינה ומש"ה ס"ל להרמב"ם שאין ר"ק כאשר קנץ בעת הרוחת זמן. ומדבריו משמע דכ"ע ס"ל שהרוחת זמן לא חשיבא נתינה. נמצא שלפי רעק"א נח' הראש' אם ר"ק תלוי בשעת נתינה (וכפשטות לשון הריטב"א בדרשת הפסוק את כסף לא תתן שתלוי בעת נתינת ממון), משא"כ לפי החוו"ד כ"ע מודו שתלוי בשעת נתינה רק דס"ל שהרוחת זמן ג"כ נחשב לנתינה. [ולפי הרמב"ם אליבא דהחוו"ד לכאוי ז"ל שצריכים נתינת כסף דוקא וכלשון הקרא וכנ"ל אליבא דהריטב"א].

שיטת תוספות רבנו פרץ ומו"מ מזה נחשב לעת נתינה

ועי' בתוס' ר"פ שכתב שהטעם שלא שייך ר"ק אלא דרך הלוואה היא מפני שהתורה אמרה שבעינן דומיא דקרא את כסף לא תתן לו בנשך, והרי לא שייך נתינת כסף בנשך אלא בהלוואה. ולכאוי כוונתו לומר שדרך מו"מ לא מיקרי נתינת כסף אלא לקיחה, אכן א"כ לפי שיטת תור"פ לכאוי אין מקום לחלק בין דרך הלוואה לבין דרך מקח אלא בעת נתינת הכסף וכד משמע בקרא. וא"כ אין טעם לחלק בין הרוחת זמן על חוב מקח לבין הרוחת זמן על חוב הלוואה. שכל החילוק ציניהם הוא רק בעת נתינת הכסף. ונמצא לכאוי שלפי תור"פ מח' הרמב"ם ושאר הוא אם יש להרוחת זמן דין נתינת כסף להלוואה א"ל (וכמו שפירש החוו"ד פלוגתאם). וא"כ לפי דבריו הראשונים החולקים על הרמב"ם וס"ל דאיכא ר"ק בעת הרוחת זמן

ג"כ יסבירו שיש ר"ק בהרוחת זמן על חוב דרך מקח.

לכא"ה ה"נ איכא נ"מ לנידון זה של רבית דברים.

נמצא לפי כל הנ"ל שלכא"ה הדין עם החו"ד אלא"כ ננקוט כשיטת הריטב"א הנ"ל ולומר שלא ברור הנשך כאשר התחיל דרך מו"מ וגם נ"ל דלא כהחו"ד דסבר שיש נתינה בשעת הרוחת זמן. [וכבר הערנו לעיל שקצת משמע מדברי רעק"א שאין נתינה בשעת הרוחת זמן, וא"כ הכי יש לפרש את דברי החו"ד].

ולבן היה נר' להכריע שמה שנוגע לדין תורה, וכגון לגבי ספק או"ה או לגבי יוצאה צדיינין וכיוצ"ב יש להחמיר שהו"ד דין תורה, אכן לגבי איסורין דרבנן נר' להקל מחמת ספק"ר לקולא. שעי' לעיל מש"כ בסי' ק"ס סי"א שיש לדון אם יש איסור רבית דברים גבי חוב דרך מקח. ושם כתבנו שיש כמה נדדים להכריע לקולא, וא"כ גם כאן היה נר' שהו"ד ספק"ר (ספק אם הרוחת זמן על מקח הוא הלואה או עדיין נחשב לחוב דרך מקח) ולקולא. ודבר זה מנ"י מאוד, כי אמנם שמתחלה כאשר הקונה מחייב א"ע כאשר הוא קונה בהקפה י"ל שאין שם איסור רבית דברים וכמו שהארכנו לעיל בסי' ק"ס (שם), מ"מ אחר שזקפו עליו במלוה [וכגון שבעל החנות מתקשר לו לשלם את חובו מהחודש הקודם ובסוף הסכים להמתין לו עוד חודש לשלם את חובו] א"כ י"ל שמתחלה חלי במח' חו"ד וחוו"י. שאמנם שנח' לגבי הרוחת זמן על דרך מקח אם עתה נחשב להלואה ור"ק,

חילוק בין חוב שממתינן לפרעון ממונו לבין חוב בעלמא

אבן לאחר העיון נר' שיש לפרש את דברי החו"ד צענין אחר וי"ל דמודה לדברי החו"ד גבי חוב של מקח. ש"ל שהחו"ד מודה שהו"ד ר"ק כאשר קנץ צעת שמרויח זמן בכל גוונא שהמלוה נתן כסף ללוה מעיקרא, אפי' אם הך נתינה היתה מחמת מקח וכיוצ"ב. ש"ל שהחו"ד דוקא ס"ל שהו"ד מדרבנן בכה"ג שיש חיוב עליו לשלם אמנם לא היה נתינה מקודם, וכגון שחייב מחמת שטר פעולה או שעבוד כמש"כ הפ"ת (רס"י קס"א) בשם החו"ד. ולכא"ה מדויק חילוק זה בדברי החו"ד, שעיי"ש בסי' ק"ז ש"כ וז"ל, דמ"מ הו"ל הלואה ע"י מכר הנעשה בפועל מיד ליד, עכ"ל. וא"כ נר' שמה שכתב בסוף התשובה שם שאינו אלא א"ר היינו דוקא בכגון שטר פעולה או חוב מחמת שעבוד, ולעולם מודה שהרוחת זמן על חוב של מקח הו"ל הלואה דין תורה.

דנ"ר' לומר שכ"ע מודו שכל זמן שיש חוב מחמת שהמלוה ממתינן על פרעון ממונו נחשב להלואה דין תורה. וא"כ אפי' בכה"ג שמעיקרא חייב א"ע לתת לו ממון מחמת מקח, מ"מ אם אח"כ מרויח לו זמן הא כבר הו"י זקיפת מלוה לכ"ע וכל דיני הלואה שייכי ביה. וא"כ צנידון הנ"ל של רבית דברים צענין שקנה בהקפה ואח"כ מחייבו לשלם ובסוף הסכימו שימתין לו עוד חודש

וכיוצ"ב, י"ל שלכ"ע הוי הלואה דין תורה, וממילא לכ"ע יש צו איסור רבית דברים.

ובבר הערנו לעיל בשיטות הראשונים לחלק צין דרך הלואה לצין דרך מקח, וצידדנו דרך אליצא דהריטצ"א יש להסתפק אם לחלק צין חוב מעיקרא דרך מקח לצין מלוה בעלמא, אכן לפי מש"כ החו"ד גופיה עפ"י גמ' קדושין י"ל שלכ"ע הויא נתינה חדשה וממילא אין טעם לחלק צין הרוחת זמן על חוב של מקח לצין הרוחת זמן על הלואה גמורה.

ומה שנראה לומר לפרש את שיטת החו"י [שלכא'ו' איהו גופיה חילק צין חוב של שכר פעולה או שעבוד מחוב של מקח] הוא שאם אינו מרווח זמן על פרעון ממון שלו א"כ אין הפרעון מחמת הלואה אלא משום חוב מטעם אחרת. די"ל שהחו"י ס"ל שהלואה היא דוקא בהיכ"ת שיש לו לפרוע את ממון חבירו שנמצא אצלו. וא"כ הרוחת

זמן על שכר פעולה אינה אלא הרוחה על חוב שהחורה חייבתו לשלם את פועליו, אמנם ליכא למימר שהיא הלואה כי אין הלואה שייכא אלא בכהאי גוונא שיש ממון חבירו אצלו.

והשתא דאחית להכי יש להעיר על דברי הבית יהודה (פרק ג' ס"ח והע' י"ט שס) שפסק שיש אומרים שאפי' בחוב שלא בא לידו בחירת הלואה אלא חוב מכר או שכירות אם קצץ עמו שכר בעת הרחבת זמן הפרעון הרי זה ר"ק. ועיי"ש ש"י שהוא דעת החו"ד הנ"ל, ואח"כ ממשיך להאריך בדעת הב"י בסי' קע"ו. אכן לפי הנ"ל יש לחלק צין היכ"ת של שכירות שבו איירי הב"י לצין חוב דרך מקח שבו איירי החו"ד, ויש לחלק כמש"כ אליצא דהחו"י. וכן יש לתמוה קצת על הב"י שלא הביא כלל את דברי חו"י הנ"ל המובאים בפ"ת רס"י קס"א, שהרי עכ"פ מובאר בדבריו שלגבי הרחבת זמן על שכר פעולה אינו אלא א"ר, ודו"ק:

סימן קס"ו ס"ג

הלואה ברבית שהוא אך ורק לטובת המלוה

ע"י ברמ"א כאן שפסק שמי שאינו צריך ללוות מעות ורק עושה כן לטובת המלוה ומוסיף לו למלוה מותר הואיל ואין כאן הלואה ורק עשה לטובת המלוה. ופירש הרמ"א כגון שמחייב א"ע לשלם הוצאות שחבירו יוציא לצנות חורבה אע"ג שגם מוסיף לו כגון שמרשה לו לדור בה בחנם מותר

הואיל ואין כאן הלואה ורק עשה לטובת המלוה. והנה לפ"ז יש להסתפק בכה"ג שאדם רוצה להטיב לחבירו ומש"ה אומר לחבירו שילווה לו מעותיו כדי שישקיע אותם וירויח בעדו, אבל איהו לא צריך כלל את הכסף.

ע"י בפ"ת סי' קע"ה סק"ב שהביא שם את דברי החו"י, ומסיק שם, וז"ל, וגם אינו

המלוה, ועי"ש בהערות שמציא את דברי החו"י והגדו"ת שהחמירו דרך הלואה. ועי' בצר"י בעיקרי דינים פ"ב סעי' י"ב שכתב בשם י"א שמותר דרך הלואה, ומסיק שצדק מו"מ נר' דלכ"ע מותר. ולכאז"ל שטת המקילים איך מתירים להוסיף צדק הלואה.

ומה שנר' לומר בזה הוא כמש"כ לקמן סי' קע"ו ס"ה עפ"י דברי הרמ"א סי' קע"ז ס"א והוא שכל גוונא שאין צורך או ריוח כלל ללוה לא היא הלואה. וכן עי' ברעק"א סי' קס"ח סט"ז שג"כ מציין את דברי הצ"ח רס"י קע"ז שאם אין שום הנאה ללוה לא היא הלואה. ועי' בחו"ד סי' קס"ז סק"א שג"כ מציא הך יסוד דכל מקום שאין הנאה ללוה לא היא הלואה כלל, וז"ל, אבל באמת אחר העיון לק"מ דודאי אחריות משוה המעות מלוה רק כל שאין לו שום צורך להמקבל לא היא הלואה, דהלואה אינו רק כל שהוא לצורך הלוה וכו', עכ"ל.

א"ב נר' שהחו"י והיעצ"ץ לא פליגי דלכ"ע אם אין שום הנאה או צורך או ריוח כלל ללוה א"כ אין כאן הלואה וממילא אין איסור אגר נטר וכדפסק הרמ"א רס"י קע"ז ושא"פ הג"ל. אכן בכה"ג שיש איזה צורך קצת ללוה (וכדהעיר רעק"א בסי' קס"ח שם וכד' יעצ"ץ שם בדבריו), אמנם ההוספה ודאי לא היתה נחשבת לאגר נטר בזה לכ"ע יש להחמיר דרך הלואה וכמש"כ לעיל. ולפ"ז ק"ק על מה דמשמע בצר"י עיק"ד שם שנח' החו"י על שאילת יעצ"ץ. אכן שו"ר שצברית

דרך הלואה נראה להלכה דמותר, אך מה שנחפשו בקצת קהלות אשר עשירים מופלגים סברי דמנזיה עצדי שלוקחים מעות מתלמידי חכמים ונותנים פרי ה' למאה מפני שאין להם צורך כלל במעות רק עושים להנאת מלוה ת"ח זה הוא איסור גמור אם לא עצדי על ז' היותר טוב, עכ"ל. והנה מצואר בהדיא בדבריו שאסור דרך הלואה גמורה להוסיף לטובת המלוה. אכן לאו כ"ע מודו לדבריו, דעי' בשאילת יעצ"ץ (ח"א סי' קמ"ח) שנשאל בדבר זה ותירץ שאין היתר אלא"כ אין העשיר עוסק בהם לצרכו לגמרי. נמצא שבהיכ"ת של הלואה גמורה ואינו אלא לטובת המלוה נחלקו בו היעצ"ץ והחו"י אם יש היתר כמו דאשכחן כאן ברמ"א גבי ח"ר (כי לא הו' דמי מלוה).

ולבא'ו היה נר' דהדין עם החו"י שגבי הלואה גמורה אשכחן איסור להוסיף גם בכה"ג שלא הו' אגר נטר. דעי' רס"י קע"ג מש"כ שם עפ"י גמ' ב"מ (סג:) דכד איירינן בדמי מלוה אין היתר להוסיף גם אם אין שם אגר נטר אלא הוספה מחמת דבר אחר, שהרי התורה אסרה להוסיף תשלום על הלואה. וכן יש להציא ראייה ליסוד הג"ל שאסור להוסיף על הלואה גם אם אין אגר נטר ממה שמחמירים לגבי תשלומים בכה"ג שאיחר לפרוע, ועי' בצרית יהודה פ"ב סעי' ט"ו ובהערות שם מה שמאריך בענין זה, וע"ע לקמן רס"י ק"ע מש"כ שם.

ועי' בצרית יהודה פ"ב סעי' כ' מש"כ להחמיר הלואה שהיא כולה להנאת

יהודה פ"צ הע' מ"ח מסיק שם כמש"כ שהיעצ"ץ לכא' פסק להחיר עפ"י דברי הרמ"א רס"י קע"ז. וא"כ נר' שגם הגר"י זליא זצ"ל צידד שלעולם לא נח' היעצ"ץ והחוו"י וכ"ע מודו להחיר בכה"ג שאין כאן

הלואה כי אין ללוה שום צורך או הנאה, אכן בכה"ג שהיא הלואה לכ"ע אסור להוסיף [שהרי אסור להוסיף על הלואה אפי' אם אין אגר נטר כלל אלא הוספה מטעם אחרת, וכנ"ל]:

סימן קס"ז ס"א

העסק עד זמן פלוני הרי"ח וההיזק שלך ואח"כ הרי"ח וההיזק שלי כי מה הפרש יש לך בין שנעסקו ביחד ונחלק הרי"ח ובין העסק בזמן, עכ"ל. והנה מצוה דדברי החו"ד שמודה שאם א"א לומר שהי עסקא ודאי אסור כדמוכח ממשה ששוכרו ממנו בפחות. [וע"ע בחו"ד ס' ק"ס סק"ג שאם אמר שיתן לו מנה ע"מ שילווהו הי' ר"ק ולא רבית מוקדמת, וכ"כ רעק"א שם, ולכא' פשוט הוא שאין לחלק אימתי קצו להוסיף לו. ולפ"ז ק"ק על לשון הרא"ש הנ"ל שלא משמע הכי, אלא משמע שהי כשאר רבית מוקדמת בעלמא].

ולבא' יוצא מהנ"ל שהגר"א חולק בתרתי על דברי החו"ד. חדא שהחו"ד ס"ל שאפשר להתנות הכי ויש היתר ע"י שהתנו תשלום כלשהו צעד שכן טרחו אע"ג שצופו היא הלואה גמורה ולא דמי לעסקא [שהוא פקדון ומלוה צהדדי הדדי], ותו נר' שהגר"א ס"ל שלעולם לא מהני להתנות (ואפי' אם היה מודה שהוא עסקא) בכה"ג שההלואה מתלא תלי בהרווחת המלוה. ויש לפרש במה נחלקו.

קוש' הגר"א והחו"ד על דברי הרא"ש איך מותר לשכור בפחות בעד הלואה

המחבר פסק כאן עפ"י דברי הרא"ש (פא"י ס' כ"ג) צ"ש מהר"ם שמטרשא דרב חמא נלמד שמותר לומר לחצירו שיקח מנה ממנו ע"מ שיתעסק בו ולאחר שיהיה בו שני מניס יהפוך הכל להלואה וצתנאי שישלם לו שכן טרחו ועמלו. והגר"א כאן סק"א האריך להקשות על דברי הרא"ש שלכא' שאני טובא דברי הגמ' גבי טרשא דרב חמא דהתם ע"כ נעשה למלוה בחזרתו בין הרי"ח או לא. ועוד הק' הגר"א היכי קי"ל הכא שאם התנה מתחלה סג"י בתשלום כלשהו צעד שכן טרחו ועמלו, ואמאי הא ודאי גרע משוכרו בפחות שהי ר"ק. ואין צד שיהי תשלום כלשהו צעד שכן טרחו אלא צעסקא ולא בהלואה. ונע"ג.

ועי' כאן בחו"ד (סק"צ) שג"כ הק' הכי על דברי הרא"ש, ומסיק שז"ל אליציה [וכפי מה דקיי"ל] שגם בכה"ג שהי פקדון ולאח"כ מלוה ג"כ נחשב לעסקא. וז"ל החו"ד, לכן נראה כיון דסתם עסקא הוא לעסקו בחלק המלוה והפקדון יחד מש"ה יכול להתנות עמו ולומר לו נחלקו שיהיה

רש"י קדושין (מו. ד"ה להוציא נישואין) בהדיא משמע שלא הויא הלוואה גמורה. וע"ש מש"כ בדצריהם. [וע"ע בדצרי ס' ס"ו סקל"ה בענין קנין אגב]. ועי' בדצרי שער משפט ס' רע"ח סק"ב שג"כ מביא מחלוקת ראשונים הנ"ל.

ולענ"ד דצרי הרא"ש צ"ל המקבל ס' ט' ג"כ ראה גמורה שס"ל בדצרי רש"י הנ"ל. שעי' בגמ' שם (ב"מ קד:) שאירי בהלכות עיסקא, ומחדש רבא תרמי, חדא שאין היתר למשתי ביה שיכרא, ועוד שאינו נעשה מטלטלין אצל בניו. ואמנם שמדצרי הגמ' לא משמע לחלק בהכי, מ"מ נר' שחידוש ראשון שיך לכל הלוואה אם יתנו הכי בהדיא, משא"כ חידוש השני לכא' לא שיך כלל גבי הלוואה בעלמא. שהרי אפשר למלוה ולוה להתנות מה שירצו בתנאי הלוואה, וא"כ בכל הלוואה בעלמא ג"כ אפשר להתנות שלא ישתה שכר, הילכך נר' שרבא מחדש שגם אם לא התנו בהדיא מ"מ סתם דעת בני"א גבי עיסקא הוא בהכי שלא מרשה לו למשתי ביה שיכרא. וכן לכא' נר' לפרש את המ"ד שם שחולק וס"ל שמוותר למשתי ביה שיכרא. שמאן דמתיר ס"ל שאין לחלק בין פלגא מלוה דעיסקא לשאר הלוואות בעלמא, ולכן רק ע"י שיתנו ציניהם בהדיא אסור למתעסק למשתי ביה שיכרא. וקיי"ל כרבא שאין סהדי גבי עיסקא שלא ניתן למתעסק למשתי ביה שיכרא ולהכי איקרי עיסקא כמבואר בגמ' שם.

אמנם בענין שלא יהיה נחשב למטלטלין אצל בניו לכא' א"א להתנות הכי בהדיא

ונר' כדי להצין את פלוגתתם גבי פקדון ולאח"כ מלוה יש לעיין בהצנת ההיתר לגבי עיסקא רגילה. דהנה גבי עיסקא עיקר ההיתר לגבי איסור אגר נטר הוא שהלוה אינו עושה בחנם בעד הלוואת המלוה. ונח' התנאים בשומת ובהשערת התשלום כמה יתן המעסק למתעסק כדי שנימא שעושה בשביל העיסקא (דהיינו לעצמו) ולא שעובד בשביל המלוה בעד ההלוואה. שודאי לכ"ע אין היתר ללוה לעשות למלוה ע"מ שילוהו [ולכא' ר"ק הוי כנ"ל בשם רעק"א וחוו"ד]. ונר' שכ"ע מודו שהמתעסק עושה בעד הרוחת עצמו אכן הוא גם עושה בעד המלוה כי יודע שכלא"ה לא יקבל הלוואה. וקיי"ל שטובל עמו בציר משום שאפשר למתעסק והמעסק להתנות כל מה שירצו, ולכן אם אמרו שמשלם לו בעד שכר טרחו והמתעסק נתנאה בתשלום כלשהו א"כ ודאי מותר משום שהמתעסק עושה בעד הרווחתו.

אמנם אכתי יש לדון אם ההיתר הנ"ל גבי עיסקא מהני מחמת שעיסקא אינו מלוה מדין תורה או אפי' אם נימא שפלגא עיסקא הוי מלוה מ"מ יש להחיר עפ"י סברות הנ"ל. ונר' שעל זה גופה נח' הראשונים והפוסקים, ולענ"ד היינו יסוד מח' הגר"א והחוו"ד כדאפרש בעוה"י"ת.

מו"מ במח' ראש' אם פלגא מלוה הויא הלוואה גמורה אי לאו

עיי' בקצוה"ח ס' ס"ז סק"ב שהביא מח' צין דצרי מהר"ם רוטנברג שמדגיש שפלגא עיסקא הויא הלוואה גמורה, משא"כ

גבי הלואה. ואמנם שאפשר לעשות אפותיקי או משכון וכיוצ"ב כדי שיהיה לו מקום לגבות שעבודו לאחר מותו מ"מ קשה לומר שאפשר להתנות שלא נחשב למטלטלין אצל בניו. וראה גדולה לדבר היא דברי הרא"ש צ"פ המקביל שם שכתב שלא נקנה למקביל כדי שירישו לבניו, וז"ל שם, ואי איכא עליה דמיתנא כתובה או בעל חוב ול"ל נכסי למיתנא, לית להו מהני מטלטלי דעיסקא מידי, אלא שקיל להו מרייהו דלא קננהו מיתנא אלא לאיעסוקי בהו, וכיון דמית הדור עיסקא למריה, עכ"ל. וע"כ מוכח אליבא דהרא"ש שמעות העיסקא לא דמי לשאר מלוה ולעולם לא יאילו המעות מרשות הנותן.

[ועי' דברי הרמב"ם פ"ו הל' שלוחין ושותפין ה"ב שכתב, וז"ל, תקנו חכמים שכל הנותן מעות לחצירו להתעסק בהן יהיה חצי הממון בתורת הלואה והרי המתעסק חייב באחריותו אע"פ שאבד באונס, והחצי האחר בתורת פקדון והרי הוא באחריות בעל המעות וכו', עכ"ל. והנה מלשון הרמב"ם ג"כ לא משמע שמעיקר הדין הוא פלגא מלוה ופלגא פקדון, אלא שלא ברור בדבריו מה היה הדין בלא תקנת חכמים. שאפשר שכוונת הרמב"ם לומר שאע"ג שלא פירשו ביניהם את תנאי העיסקא אלא שבעל המעות נתן את המעות סתם למתעסק מ"מ תיקנו שתיהו חצי מלוה וחצי פקדון, א"כ לפ"ז אין ראייה שהרמב"ם ס"ל שאין כאן מלוה מדין תורה.

ויל"ה"ע שלשון הרמב"ם הוא לכאן עפ"י לשון הגמ' ב"מ פ' המקביל (שם) שעי' ברש"י שגרס תקון רבנן הך תקנתא, ונוסחא דידן הוא עבוד רבנן מילתא דניחא ליה ללוה וניחא ליה למלוה. והנה משמע בהדיא שיש כאן תקנה בזה שהיו פלגא מלוה ופלגא פקדון, וז"ע אם כוונת הגמ' שכל תקנה היא כולה פקדון מדין תורה או כולה מלוה, או שיש נד אחר בעיסקא. ועי' לקמן סי' קע"ז ס"ה מה שהארכנו שם בענין עיסקא ובפירוש דברי הרמב"ם הנ"ל.

ובן עי' ברמב"ן וברש"א ובר"ן פא"נ שגם מבואר שפלגא מלוה לאו מלוה גמורה. וז"ל הרש"א (ב"מ ע.), מעות של יתומים מותר להלוותם קרוב לשכר ורחוק להפסד, פירשו צירושלמי דאמר ליה פסידא עלך ורווחא דידי ודידך, ואפילו הכי אבך רבית הוי דלאו הלואה היא אלא עסקא, דהא מיניה וביה יהיב ליה, וכי יהיב ליה לאיעסוקי ביה, ואי בעי למשתי ביה שכרא מרי עסקא מעכב על ידיה, ואם מת לא נעשו מטלטלין אלא בניו, עכ"ל.

והנה אם פלגא מלוה הוי מלוה גמורה כמש"כ מהר"ם הנ"ל א"כ כמו שאשכחן היתר גבי עיסקא י"ל שהה"נ גבי הלואה יש להתיר, אכן אם פלגא מלוה לא הוי מלוה גמורה א"כ לא מהני לגבי הלואה להתיר ע"י שכר טרחו וכיוצ"ב. ולכן נר' שמהר"ם שע"כ יצטרך לפרש דמה דאיתא בגמ' שמועיל תשלום כלשהו אע"ג שעיסקא היא הלואה גמורה א"כ ג"כ יסבור גבי

היכ"ת של הלואה גמורה (לאפוקי פלגא מלוה) שיש להחזיר אם אפשר לומר שהמתעסק נתנהו בשכר כלשהו כדי שירויח בעצמו ולא מחמת שכר המתנת מעות.

פירוש דברי מהר"ם ושא"פ שיש ללמוד מטרשא דרב חמא להחזיר פקדון ולאח"כ מלוה

וא"כ נר' שהמהר"ם סבר שאע"ג שהלואה מקבל הלואה ב' מניס בעד זה שהתעסק במנה של המלוה, מ"מ מאחר שמקבל שכר עמלו בעד מה שעוסק בממון חזירו מותר כאשר עיסקא שמחזירין בכך. אמנם מאחר שהוי פקדון קודם הלואה ולא דמי לעיסקא בעלמא [וכדהק' הגר"א וחוו"ד הנ"ל] גם המהר"ם מודה שלא היה מחזיר לולי דברי הגמ' גבי טרשא דרב חמא. דקד"א שלא מהני כלל להתנות על שכר טרחו אלא זכה"ג שבאותה שעה עושה בשביל עצמו. ורק בזה שייך סברא הנ"ל [שאינו עושה בעד ההלואה אלא בעד הרווחתו] להחזיר עיסקא. וקמ"ל טרשא דרב חמא ששייך שכר טרחו ועמלו כפי מה שהתנו [דהיינו אפי' כלשהו] גם זכה"ג שעושה בעד הנותן ורק אח"כ הלוהו.

ולפ"ז י"ל שהחוו"ד פירש שמאחר דמהני גבי עיסקא א"כ אפשר להתנות הכי גם בפקדון ולאח"כ מלוה. משא"כ הגר"א ס"ל שאילו דינא דרב חמא היה מותר גם כאשר ודאי היה מרויח הנותן א"כ אפשר לדמותם, אבל מאחר שרב חמא לא החזיר בזה אלא דוקא כאשר אחריות הנותן הוא בין הרויח אי לאו ואח"כ נעשה מלוה א"כ א"א

ללמוד מהתם שפקדון ולאח"כ מלוה בתנאי שירויח הוי עיסקא המותרת.

ולענ"ד נראה לומר שהמהר"ם החזיר לשיטתו שאליצא דנפשיה מ"ש פלגא מלוה מהלואה גמורה, הרי שניהם הוו רבית על הלואה דא' [אלא שאינם ר"ק משום שלא קצצו את הרבית אלא מתלוא תלי בעסק]. וא"כ לא איכפת ליה שטרשא דרב חמא הוי גם כאשר הלואה לו בלא תנאי שירויח קודם. שאליציה אין ללמוד מרב חמא אלא ששכר טרחו ועמלו מהני גם זכה"ג שהפקדון קודם להלואה ואין איסור של שוכרו בפחות וכשאר עיסקא שמוותרת עי"ז.

אבן הרא"ש גופיה (פ' המקבל טס) שחולק כנ"ל וס"ל שעסקא אינה מלוה גמורה, וכן החוו"ד גופיה רס"י קס"ז שג"כ כ' שעסקא אינה מלוה גמורה מא"ל. וילה"ע שהרא"ש לא הביא את לשון המהר"ם כדאיחא במרדכי כאן שבהדיא מחזיר אפי' אם שוכרו בפחות כאשר התנו כך מתחלה, ואפשר שהרא"ש לשיטתו ס"ל שאסור א"כ משלם לו שכרו משלם. אכן לכא' מסתימת לשון הרא"ש לא נראה שצא לחלוק, ותו אם ס"ל להרא"ש אליצא דהמהר"ם דלא מהני תשלום כלשהו א"כ קשה שלפ"ז ז"ל שהיה להרא"ש מסורה אחרת [מהמרדכי] בדברי רבם המהר"ם. ותו לכא' לשון הרא"ש ובלבד שיתן לו שכר עמלו ומזונו כוונתו לסוגיא דעיסקא, ואם קיי"ל שסגי להתנות בכלשהו בעיסקא א"כ הה"נ זנ"ד (ולא משמע כלל שר"ל שאסור לשוכרו בפחות).

חולק כנ"ל וס"ל שאסור וגם מדברי מהר"ם גופיה לכאן' א"א לסמוך עליו שהרי איהו ס"ל שעסקא ג"כ הויא מלוה גמורה ולכן אין טעם לחלק אליציה בין עיסקא לבין פקדון ולאח"כ מלוה. אמנם לפי רו"ר כנ"ל שפלגא מלוה לא הויא מלוה גמורה א"כ ע"כ כדי לפרש את פסק דידן המוצא כאן במחבר ז"ל שסומכין על חשבון הנ"ל אליצא דהחוו"ד [והרא"ש] שאפי' צהלואה שאינה אלא צתנאי שירות קודם מ"מ לא הוי אלא עיסקא.

ולענ"ד"ב לחדש עפ"י הנ"ל שהכא יש להחיר דוקא משום שהתנה שהנותן ירויח ורק אז יקבל אח"כ הלואה ממנו וממילא מש"ה יש לדונו כעסקא. דאלת"ה אלא שאמר שילוי לו גם אם לא ירויח צעדו לכאן' הויא מלוה גמורה וא"כ לא מהני שוכרו צפחות (שהיא קושיא ב' של הגר"א). ואע"ג שלפ"ז יש להקשות מטרשא דרב חמא שהרי איהו החיר גם כאשר לא התנו שירות הנותן, וא"כ הרי היא מלוה גמורה ואין החיר רב חמא, הא לק"מ, דהא איתא בגמ' שם שמותר משום שלא נחשז כלל שהוסיף לנותן. שהרי שם מדובר בהיכ"ת שנתן לו סחורה ששה יותר במקום היוקר והאחריות על הנותן עד שיגיע לשם, וא"כ אין שם הוספה כי הכי שזה במקום היוקר (ולא נעשה מלוה עד שהגיע לשם) אלא שבר טרחו לחוד [משא"כ כאן צנ"ד שיוסיף לו מנה על הנד שירות], וק"ל:

הערה על דברי הט"ז בענין מכירת חפצים

הט"ז כאן חולק על הלבוש, ולשיטתו אלו צאו"ח סי' רמ"ו סק"ה שחולק שם

וא"ב ילה"ע שלפי דעת הרא"ש והחוו"ד הרי קושיא השניה של הגר"א במקומה עומדת שלא מצינו היתר לשכור צפחות צכה"ג של מלוה גמורה. ואין נדמהו לעיסקא צכה"ג שהתנה עם הנותן שאחר שיתעסק וירויח צעדו רק אז נהפך הכל למלוה. הרי נידון דידן הוא ממש הוספה ע"מ ללוות. ומו"ז ע"כ כי אם אין שום אחריות צעת ההלואה על הנותן איך נחשז לעיסקא כלל.

ומה שגר' לומר כדי לפרש את דברי הרא"ש והחוו"ד הוא שמאחר שיש צד שלא ירויח כלל ולעולם לא יקבל ההלואה, הרי לא דמיא ממש למוסיף ע"מ ללוות הילכך י"ל דלעולם נחשז לעיסקא. שאמנם שעתם ההלואה מתלל תליא צהוספה (דהיינו הרוחה למלוה) מ"מ אם נתן לו את המעות צתנאי שאם לא ירויח לא יקבל הלואה א"כ ע"כ דמי עיסקא הו' ולא דמי מלוה. ונ"ל שהיא גופה השקלא וטריא צדברי החוו"ד (סי' קס"ז סק"צ), שמתחלה היה קוצר שלא שייך עיסקא צכה"ג שמצטיח לו הרוחה כדי שיקבל הלואה, ומסיק שגם זה מיקרי עיסקא וכצדרא הנ"ל שלא קנץ צבית [ולא הוי מוסיף ע"מ ללוות], והרי סוף סוף יכולים להתנות כל תנאי שרואים צעיסקא שלהם [מלצד תוספת תשלום (וכגון לעבוד לו צתנאי) צעד ההלואה].

ועפ"י כל הנ"ל ילה"ע דלדינא אם סומכים לעשות היתר עיסקא צכה"ג שהוי כולו פקדון ואח"כ כולו מלוה ע"כ ז"ל שהיינו עפ"י הרא"ש והחוו"ד. שהרי הגר"א

על רצ אחד שהתיר מכירת חפצים. ואפשר שכוונתו שם היא לאפוקי מדברי הנ"ל [הקדמון שהוא תלמיד הב"ח] ש' בתשובה (ס' כ') להתיר מכירת חפצים גם כאשר לא הויא מכירה גמורה, ודברי הנ"ל מובאין בפ"ת לקמן סי' קע"ד סק"ג. והנה ילה"ע שהט"ז כאן כ' לדמות את האיסור דמכירת חפצים להיכ"ת של הלואה. ולשון הט"ז כאן (סק"א) הוא, ולא עוד אלא רבית גמור יש כאן לפי מש"כ ז"י שם סימן קס"ג בשם תלמידי רש"א דאם היו שוים תשעים תחלה ונתנם לו במאה דהוה רבית גמור כמו שהעתיק לעיל הוא הדין נמי הכא שמכר לו בזול טפי וכו', עכ"ל.

וליישב דברי הט"ז נר' לומר שהט"ז כאן לשיטתו אזל דס"ל שאין כאן מכירה זכה"ג שהתנו למוכרו בחזרה. ולפ"ז נחא מה שהט"ז דימה מכירת חפצים להיכ"ת של הלואה. ולכאוי מש"כ הט"ז באו"ח שם דכל שאין מכירה הרי שם הלואה עליו, אין לפרש דאיירי זכה"ג שלא עשו מקח גמור, אלא אפי' עשו מכירה גמורה מ"מ כל כהאי גוונא שאין הלוקח יכול לעשות כל מה שלצו חפץ א"כ אין זה מכר כדפירש הט"ז שם. ולכן מש"כ הט"ז כאן הוא לשיטתו דס"ל לא רק שיש לאסור מכירת חפצים משום ההערמה [ובאמת הויא מכירה גמורה], אלא שהוי רבית גמור כי אין כאן מכר כלל.

ולבאוי נ"ע על דברי הט"ז הנ"ל שהרי יש חילוק גדול בין היכ"ת של הלואה, שלוה ממנו מאה ע"י חטין ששוים תשעים מנידון דידן של מכירת חפצים. שהרי אע"ג שם קצ' לפרוע יותר ממה שלוה הויא ר"ק, מאן נימא לן שהה"נ אם קצ' למכור בחזרה יותר ממי שקנה שג"כ הויא ר"ק.

ומבילא לפ"ז ילה"ע שם באמת אחריות על הקונה עד לאחר זמן א"כ יש כאן מכר. שהרי טענת הט"ז כאן היא לכאוי עפ"י מש"כ באו"ח שם והוא שיש לדמות מכירת חפצים למחנת בית חורון, ולכן זכה"ג שהויא מכירה גמורה וכל אחריות על הלוקח אין טעם לאסור אלא משום הערמה.

[ויל"ה"ע דאשכחן לקמן סי' קע"ד שיטת החו"ד (סק"א) והמחנ"א (ס' י"ג) דס"ל שכל פעם שזעינן קנין חדש למוכרו בחזרה שהוא מותר (וכן נוטה דעת הנב"י כדמוכא בפ"ת שם סק"א) וא"כ לא מיבעיא לפי דעתם דודאי אין לדמותו לכאן, אלא אפי' לפי המחמירים שם (כדמשמע בדברי הגר"ז סעי' נ"ד) שאוסרים גם בהיכ"ת שזעינן קנין חדש מ"מ אינו דומה מכירה על תנאי להלואה שקצ' לפרוע יותר ממה שלוה].

ואם כנים הדברים נחא מדוע אין לאסור הית"ע מחמת סברת הט"ז כאן שיש ד' רבית גמור בכל גוונא שהלוה מתנה לשלם למלוה יותר על מה שנתן לו אע"ג שאינה נעשית בדרך הלואה. שהרי אם הט"ז מחמיר גם דרך מכירה וכנ"ל שהוי רבית גמור, א"כ הה"נ לגבי עיסקא י"ל דלא מהני סכום התפשרות לפי הט"ז דמ"ש. אכל לפי מש"כ שגם הט"ז מודה זכה"ג שיש ללוקח אחריות וז' הפסד כאשר צעלים צעלמא א"כ נחא

דהה"נ לגבי הית"ע יש להחיר משום שיש נד הפסד על הלוה [ולכן יש להחיר כאשר הוא קונה ע"י התפטרות כפי מה שיהיה שוה לאחר זמן (וליתר מו"מ בענין הית"ע ע"י לקמן סי' קע"ז)].

ועוד ילה"ע בהנ"ל שהט"ז לקמן (סי' קס"ח סק"ד) ג"כ לשיטתו אצל שעיי"ש מה שהק' על הלבוש בהיכ"ת שישראל ממשכן אצל חזירו משכון של עכו"ם ולאח"י ילם לישראל חזירו יותר ממה שנתן לו. שהלבוש שם החיר ככה"ג הנ"ל עפ"י השו"ע שם סעי' י"ח שיכול ישראל שיש לו משכון של עכו"ם למכור לחזירו את זכות תציעה ועי"ז יגבה גם הקרן וגם הריצית מהעכו"ם.

וחמ"ז השיג שם על הלבוש וכ' שיש כאן רצית גמור.

ועיי"ש בנקה"כ שכ' שדברי הט"ז הם תמוהים, ודברי הלבוש צרורים שהרי הוי כמוכר לו משכון ולאחר זמן חוזר ולוקחו ממנו. ונר' לפרש אליבא דהט"ז שאיהו לשיטתו אצל דס"ל שאין זה נחשב לדרך מכירה אלא לדרך הלוואה שהרי אין לו ללוקח לעשות כפי מה שחפץ ואינו אלא כעין מתנת בית חורון וממילא דמיא למש"כ הט"ז כאן גבי מכירת חפצים שהיא רצית גמור. ואין לומר ששם יש נד הפסד על הלוקח וכנ"ל, שהרי אין הלוקח צעל דברים כלל עם העכו"ם הפודה את המשכון וא"כ אין לישראל חזירו נד הפסד כלל במשכון העכו"ם (ומה שיש לו נד הפסד לגבי ישראל חזירו שמכר לו את המשכון אין זה מועיל להחיר רצית שלוקח מן העכו"ם), ולכן ע"כ ס"ל להט"ז שאין כאן מכר המחיר רצית וכנ"ל:

סימן קס"ח קס"ט ס"ז

קושיית שעה"מ שיש לאסור משוב אמירה לעכו"ם

ע"י צרמ"א כאן שכתב שלמ"ד שאין שליחות לעכו"ם לחומר מותר לזוה את העכו"ם להלוות לו מישראל צריצית, ומסיק שלדינא אין להקל אלא במקום שנהגו להקל בזה. וע"י כאן צרעק"א שמביא את דברי שעה"מ (הל' מלוה פ"ה) שהק' ממה דמסקינן עפ"י גמ' ב"מ (דף ז') וכד פסק הרמ"א ציו"ד סי' רנ"ד שיש איסור אמירה לעכו"ם גם גבי איסור לאו, עיי"ש. ושעה"מ גופיה לא תירץ את קושייתו אלא כתב שיש ליישב,

ודו"ק. ובאמת ל"ת מ"ש הכא בנ"ד שהרמ"א מחיר כאן אמירה לעכו"ם למ"ד אין שליחות לעכו"ם לחומר אע"ג שהרמ"א גופיה פסק שיש איסור אמירה לעכו"ם בשאר לאוין.

וודאי שאין לתלות את ההיתר דהכא משום דאירינן אליבא דר"ת דס"ל שאין שליחות לעכו"ם לחומר. ואע"ג שהגה' מיימוניות (הל' שבת פ"ו אות ב') כתב שאמירה לעכו"ם אסור בשבת משום שיש שליחות לעכו"ם לחומר, מ"מ ודאי ליכא למימר שמה שנחלקו ר"ת ורש"י כאן הוי נ"מ גם

גבי איסור אמירה לעכו"ם בשבת. ואע"ג שדילמא י"ל לפי רש"י שאסור משום שליחות ולפי ר"ת אסור משום טעם אחרת (וכגון דבר דבר), מ"מ לכ"ע ודאי יש איסור של אמירה לעכו"ם כדאיתא בהדיא בכמה מקומות בש"ס. וודאי ג"כ שהאיבעיא בגמ' ב"מ דף נ' שמיצעי חס שיך אמירה לעכו"ם גם באיסור לאו ג"כ לא מתלא תלי בפלוגתתם (וכלו' שלפי ר"ת הוא תלי בפלוגתת רב הוגא בר מנחם ורב פפא בסוגיא). [ועי' בספר המפתח החדש של מהדורת פרנקל על הרמב"ם ספר זמנים שהוצא שם הרבה מראה מקומות שצאו ליישב מדוע צריכים גם סוגיא של שליחות לחומרא וגם איסור אמירה לעכו"ם, וכן שיל"ע מהי צ' האדדים בגמ' ב"מ שם חס קי"ל שיש שליחות לחומרא, חמנ"ס עכ"פ אין לומר שחלוי בפלוגתת רש"י ור"ת כאן. וע"ע בסמוך וכן בסעי' ט' מו"מ בפלוגתת הראשונים כאן צענין שליחות].

ולענ"ד היה נר' לומר שאין הכרח לאסור כאן משום אמירה לעכו"ם כי גבי סוגיא בעלמא דאמירה לעכו"ם ע"י ציווי לעכו"ם נעשה איסור, דהיינו שהעכו"ם יעשה את האיסור מחמת ציווי ישראל ותו לא חסר מידי. משא"כ הכא אין זה ציד העכו"ם לעבור את האיסור אלא שתלוי ציד אחרים. שמאן נימא לן שיוכל למצוא ישראל שיסכים להלוותו בריבית, וא"כ א"א לאסור משום אמירה. והעירוני כי כן כתב התורי זהב ג"כ ליישב קושיית שעה"מ המוצאת ברעק"א כאן.

מו"מ אליבא דר"ת שאין שליחות לחומרא ומו"מ בשיטת ספה"ת והרמב"ם שהיא ר"ק

ולפי הנ"ל יש לבאר את שיטת ר"ת ואיך שפירש את דברי הגמ' כאן. שעי' בגדו"ת (שער מ"ו ח"צ ס' ה') שהק' על ר"ת שהצרייחא גופה היתה צריכה לחלק בהעמידו גופיה צין נשא ונתן ציד לצין לא נשא ונתן ציד (ולא לחלק צין העמידו ללא העמידו). וע"ע בספה"ת (שער מ"ו ח"צ ס' ה') שהק' על ר"ת שצבה"ג שהעמידו אצל ישראל שאסור מדין תורה ור"ק הויא. ועי' בשא"ר שהק' מלשון הגמ' שאסור משום חומרא וא"כ אינו אלא איסור דרבנן. והנה הגדו"ת כ' שם שספה"ת פסק שאסור מה"ת עפ"י דברי הגמ', ודבריו צ"ב. [וודאי שיש לפרש את שיטתם צענין אחר וכמש"כ הגר"ח מזריסק בהדיא בספרו שאסור מדין ערב, עיי"ש, חמנ"ס בגדו"ת מצואר בהדיא שספה"ת והרמב"ם צאו מדברי הגמ' גופה ש' שסיפא דהצרייחא ל"ק ויש לפרשם כפשטן, וא"כ צ"ת כי לכאוי מצואר בגמרא שאינו אלא חומרא מדרבנן].

והנה הצרייחא שמוצאת בגמרא כאן היא רישא דהתוספתא (פ"ה ה"ח) ושם איתא עוד גוונא של איסור המוצא בסיפא שם, והוא בהיכ"ת שהישראל מצקש מעכו"ם ללוות ליה מישראל אחר בריבית. ועפ"י הך סיפא פסק מהר"ם (חש' מיימוני ספר משפטים חות ז"ג) שאע"ג שר"ת מיקל שאין שליחות לעכו"ם לחומרא מ"מ אין להקל אלא"כ הוי חוב של משכון. שע"כ מוכח מהתוספתא שם שיש לאסור בשליחות עכו"ם עכ"פ בחוב של אשכנזי (דהיינו היכ"ת שאין משכון). ודברי מהר"ם

הנ"ל מוצאים ברמ"א סעי' ה', ונח' הט"ז והש"ך אם קיי"ל כוונתה לדינא או שלפי שיטת ר"ת (ובמקום שנהגו להקל כמותו) מותר גם בחוב של אשכנזי. הט"ז סק"ז היקל בזה וכו' שמקום שנהגו כר"ת מותר גם בחוב של אשכנזי, והש"ך מחמיר, ואכמ"ל בדבריהם.

והנה השער דעה כאן סק"ז הסכים לדברי הש"ך לחומרא, אמנם מסיק שדברי מהר"ם הנ"ל אינו אלא בכה"ג שהישראל מלווה את העכו"ם ללוות לו מישראל בריבית. שהרי משום לתא דתוספתא חידש שיש איסור בזה, והרי התם אינו אלא במלווה, וא"כ די לנו בחומרא שכתוב בתוספתא ואין להוסיף. ומצאנו מהנ"ל שיש דין בסיפא דהתוספתא שדומה לאיסור שליחות שאין ללוות עכו"ם ללוות בעדו. (והנה הט"ז לכא' ס"ל שלא קיי"ל כסיפא דהבבלי, ודו"ק. אמנם לפי דברי הש"ך הרי י"ל שלעולם אין היתר ללוות את העכו"ם אלא"כ לווה ע"י משכון והתם י"ל שאין לאסור מטעם שליחות לחומרא וכמש"כ ר"י אליבא דרש"י ודלקמן סעי' ט'. אבל עכ"פ בפטות דברי הרמ"א כאן ובשיטת ר"ת גופיה שמשמע שמתיר גם בחוב של אשכנזי, וכן לפי הט"ז לדינא, אכתי יש מקום לקושי שעה"מ הנ"ל).

ולבא' יש לפרש את התוספתא שיש צ' אופנים של ריבית כאשר עכו"ם באמצע. חדא שנעשה ע"י העברה מישראל לעכו"ם, ועוד יש היכ"ת שמלווהו. נמצא שמה שמוצא בגמ' דידן בבבלי אלא לא שייך כלל לענין של אמירה לעכו"ם אלא שדומה לשליחות מחמת שלא איכפת לן שיש גוי באמצע ודומה כאילו אין כאן אלא שני

ישראלים. ועי' בחידושי רעק"א כאן (צ"מ עא:). שפירש אליבא דר"ת שס"ל שאין שליחות לעכו"ם לחומרא שע"כ הרישא דהבבלי אלא לחדש שאין לומר שהגוי עושה בעד מה שהישראל מבקש ממנו. וכלומר שלפי ר"ת [דס"ל שאין שליחות לעכו"ם] היינו שאין לומר שהעכו"ם הוא כקוף בעלמא באמצע ואסור, אלא קמ"ל שהוא על דעת הנכרי ומותר כאשר נשא ונתן ביד. והרי יש לפרש את מה שר' רש"י כאן שיש שליחות לחומרא היינו שאין לראות את הנכרי כגד אחר [והלואה אחרת] אלא שאינו אלא כקוף בעלמא ולכן אסור. (וילה"ע שכאן מה שאומרים כקוף בעלמא לא דמי לבעלמא שמחלקים בין שליח לבין מעשה קוף בעלמא, שהכא דוקא אם מחמירים שיש כאן שליחות היינו שלא מחשבים את הנכרי אלא כקוף).

נמצא לפי הנ"ל שהגמ' בזה לומר שודאי אסור בסיפא משום שיש שני ישראלים בהלוואה, והיינו לחומרא כי אין צד בכלל שהגוי באמצע ימנע כאן את האיסור. כי בין אם אין שליחות ובין אם יש שליחות אין טעם שהגוי שהוא הלואה הראשון ימנע את האיסור שנעשה ע"י שני ישראלים. (שאין טעם להחיר אלא"כ הגוי הוא המלווה של ישראל השני, ואם נעשה על דעת ישראל שהלווה א"כ י"ל שאין הגוי באמצע מונע את האיסור דאיכא למימר שאינו אלא כהעברת הממון ע"י קוף או אדעתא דנפשיה או שמעצור בשליחות הישראל). לפ"ז לשון הגמ' של לחומרא ר"ל שאין צד שאין כאן ריבית, וממילא יש לאסור. דהיינו לא מחמת החומרא שיש שליחות לחומרא (כד משמע ברש"י), אלא שודאי הוא אסור ואין כאן צד להחיר מחמת שיש גוי שם. ולפ"ז א"ש

שער דעה סט). ואע"ג שלכא' ר"ת מיקל גם במצווה את העכו"ם מ"מ יש לפרש עפ"י מש"כ לעיל ליישב דברי שעה"מ והוא שר"ת יפרש שהאיסור בצרייתא הוא דוקא צכה"ג שיש לו כבר הלואה מישראל וא"כ אינו תלוי ציד אחרים.

והשתא דאחית להכי אין להקשות על ר"ת מדוע הצרייתא חילק בין העמידו ללא העמידו ולא חילק בין נשא ונתן ציד ללא נשא ונתן ציד, שהרי לכ"ע יש הבדל בין אם נעשה ע"י דעת מלוה הראשון אי לאו, אלא שאכתי יש לדון אימתי העמידו מהני כי נעשה מלוה ללוה שני ואימתי לא. ולכן אין כאן קושיא על פירוש ר"ת די"ל שהצרייתא חידשה את החילוק של העמידו כדי ללמדנו ששאיני היכ"ת שנעשה על דעת המלוה הראשון, דקמ"ל הצרייתא שדוקא אם נעשה על דעת מלוה הראשון י"ל שהוא נעשה מלוה ללוה שני או שעכ"פ הוא המצווה את ההלואה:

דברי הרמב"ם וספה"ת וכמו שפירש גדו"ת כדהערנו לעיל. [מ"מ ר"ר חלקו עליהם ופסקו שהו דרבנן וניחא לשיטתם דמש"ה הגמ' כתבה בלשון לחומרא ולא כ' בשלמא סיפא אסור. (וע"ע בריטב"א חדשים כאן אין שמפרש את החומרא של שליחות לנכרי גבי ריבית)].

ועפ"ז יש ליישב ג"כ את מה שהק' גדו"ת על ר"ת (כדהבאנו לעיל שהקשה גדו"ת אליבא דר"ת שעדיף מנייה הוה מצי להצרייתא לחלק, דלפי ר"ת יש לחלק בין העמידו ולא נשא ונתן ציד לבין העמידו ונשא ונתן ציד). דקוש' גדו"ת מבוססת על שלכא' לא אכפת לן כלל אליבא דר"ת אם העמידו אי לאו, אלא הכל תלוי אם נשא ונתן ציד. אבל לפי הנ"ל זה ליתא, שגם ר"ת מודה שהא שנעשה על דעת נכרי או על דעת ישראל (כל' על דעת מלוה הראשון) שאני מהיכ"ת שלא נעשה על דעתם, רק שר"ת ס"ל שאם נעשה על דעתם ובלא שנשא ונתן ציד א"כ לא הוה אלא ציווי ולא הוה מלוה ממשי. ובענין ציווי מתלא תלי בפירוש סיפא דהצרייתא במצווהו ללוות ליה (כתשובת מהר"ם הנ"ל והערות

סימן קס"ח קס"ט ס"ט

שהישראל הקנה לגוי את המשכון. ולפ"ז א"ש דברי הרמ"א כאן שס"ל שאליצא דר"ת שמותר בכל ענין דהיינו גם אם לא הקנה לעכו"ם את המשכון.

ועי' ברעק"א כאן שהאריך להקשות על דברי הש"ך הנ"ל כי לכא' קיי"ל שלפי רש"י

שיטת הש"ך אליבא דהמחבר שאין להתיר אליבא דרש"י גם כאשר לא ידע המלוה אא"כ הישראל הקנה לו את המשכון

עי' בש"ך סק"כ שפירש אליבא דהמחבר [שמחמיר לשיטת רש"י] שאע"ג שאיירינן צכה"ג שלא ידע המלוה שהגוי לווה מישראל מ"מ אין להתיר אלא משום

מותר זכה"ג שהמלוה לא ידע שגוי לזה
מישראל (א"כ לא צעין שהקנה לו את המשכון).
וכה"ק החו"ד והמקור מים חיים.

והעיר רעק"א שהרמז"ן ס"ל שיש לאסור
אח"כ הישראל הקנה את המשכון
לעכו"ם גם אליצא דמ"ד שאין שליחות
לעכו"ם לחומרא. והטעם בזה הוא משום
שמחציה הרבית על משכון של ישראל. והנה
ודאי מבואר שהצ"י והרמ"א והש"ך לא נקטו
הכי כי לפי דצריהם ר"ת היה מתיר גם אם
הישראל לא הקנה את המשכון לעכו"ם. ויש
לפרש את פלוגתתם וגם ז"ע בדברי המחבר
אליצא דרש"י וקוש' רעק"א הנ"ל.

מו"מ בשיטות הראשונים כאשר הלוהו על משכון
ישראל

ובדי לפרש את שיטת המחבר כאן יש להעיר
שאשכחן ד' שיטות בראשונים גבי
שליחות לעכו"ם זכה"ג שהלוהו על המשכון.
[ועי' בתשובת הרא"ש כלל ק"ח סי' י"א מה
שהעיר בזה אליצא דרש"י ור"ת]. והנה רש"י
ס"ל שאסור בכל גוונא מחמת שליחות
לחומרא, אכן הר"י כתב שמ"מ יש להתיר
זכה"ג שהקנה משכונו לעכו"ם. משא"כ
הרמז"ן סבר שאפי' למ"ד אין שליחות
לעכו"ם לחומרא מ"מ אסור אם לא הקנה
לעכו"ם את המשכון כי נתרצה ריבית ע"י
משכון ישראל. וכלהו לאפוקי משיטת ר"ת
דס"ל שמותר בכל גוונא ואפי' בהיכ"ת של
משכון ישראל שלא הקנה לעכו"ם.

ויל"ח ע' דלכא' אשכחן כאן סברות הפוכות
בראשונים צענין משכון. דהנה

אליצא דרש"י לא שייך לחלק אם החוב הוא
על משכון אי לאו, אלא אליצא דרש"י איכא
למימר כאשר הוא משכון של עכו"ם א"כ אין
לאסור מחמת שליחות. (וכלו' שיש סברא להתיר
מחמת המשכון). משא"כ לפי ר"ת שמתיר בכל
ענין כי אין שליחות לכא' אין טעם לחלק גבי
משכון כנ"ל אליצא דרש"י. אלא לכא' אליצא
דר"ת איכא למימר סברא הפוכה מרש"י,
דאליציה יש לעיין כאשר הלוהו על משכון של
ישראל דילמא לא נחשב העכו"ם כמאן דעציד
אדעתיה דנפשיה. (וכלו' שיש סברא לאסור מחמת
המשכון). שעי' מש"כ לעיל סעי' ז' צענין
פלוגתת רש"י ור"ת, שר"ת ס"ל של"א שהגוי
כמאן דליתא והילכך ליכא למימר שהויה
הלואה בין ב' ישראלים, אבל רש"י ס"ל
מחמת שליחות לחומרא שהגוי כמאן דליתא
[ואינו אלא מעשה קוף בעלמא] וממילא יש
לאסור את ההלואה שבין ב' ישראלים.

וא"ב ודאי שאליצא דר"ת כאשר יש משכון
של ישראל הינו טעם לדנו כהלואה
שנעשית בין ב' ישראלים. אלא דמ"מ נח'
הראשונים אם נקטינן כסברא הנ"ל אליצא
דמ"ד אין שליחות לחומרא ואם יש לאסור
כאשר הוא משכון של ישראל שלא הקנה
לעכו"ם. (דהיינו שנחלקו אם אמרינן שכלא הקנה
לעכו"ם א"כ ודאי שהישראל הוא הלוה וא"כ יש לאסור).
ותוס' הביאו בשם ר"ת שאין להתמיר בזה
ומותר לישראל לתת לעצדו משכון כדי שילווה
מישראל בריבית, ולכא' נר' בהדיא שגם אם
לא הקנה לו כדהאריכו צ"י ורמ"א אליציה
וכמש"כ הש"ך ג"כ סקכ"ו. (ואפשר שמ"ה ב'
הראש' והרמ"א אליצא דר"ת שאפי' לעצדו כי כל מה

שקנה עבד קנה רבו, וא"כ ע"כ מוכח שר"ת מחיר גם בלא הקנהו. אמנם יל"ע בזה כי לכאור לא איירי בהיכ"ת של עבד כנעני שיש קנייה"ג, ודו"ק. אמנם הרמב"ן ס"ל שלכ"ע אם לא הקנהו א"כ אין נד להתיר שהרי ישראל שהוא בעל המשכון הוא כולה מ ישראל חצירו, וכנ"ל.

אבל אליבא דרש"י כל זמן שישראל לווה מעכו"ם והעכו"ם לווה מ ישראל יש לאסור מטעם שליחות לחומרא, וא"כ אליבא איכא למימר שע"י משכון נעשה כזוטה על המשכון ולא שהעכו"ם צא מכוח הלואתו לישראל (וא"כ היה אסור מחמת שליחות לחומרא). ואפי' צכה"ג שלא הקנהו הרי י"ל שמהני אליבא דרש"י להתיר מכוח סברא הנ"ל, אמנם הר"י כ' שאין להתיר אלא"כ הקנהו את המשכון לעכו"ם. אכן שיטת הרא"ש (שו"ת הרא"ש כלל ק"ח ס' י"א) קצת משמע שגם אליבא דהמחמירים כרש"י אפשר להקל צכה"ג שלא הקנה לעכו"ם. ועי' צכו"פ כאן שכ' לחלק בין סעי' ט' לסעי' י' [ולפרש את שיטת הרא"ש] שהרא"ש מחמיר רק אם משלחו בהדיא ששם אין היתר בלא שהקנהו לו את המשכון או שלא ידע המלוה. אמנם אם לא משלחו בהדיא הרי יש להקל גם כאשר ידע המלוה ולא הקנהו והיינו כהנ"ל. (נמצא לכאור) שיש היכ"ת להקל אליבא דרש"י ולהחמיר אליבא דר"ת בהיכ"ת של משכון שלא הקנהו לעכו"ם, אמנם המחבר והרמ"א משמע שתרוייהו מודו דאליבא דר"ת יש להקל בזה ציור ואליבא דרש"י יש להחמיר.

[וע"ע במקור מים חיים כאן ומש"כ לפרש את שיטת הרא"ש (שם). וכן ילה"ע

שמש"כ תש' מיימוני (שם) ג"כ שאין להחמיר בהתוספתא אלא בחוב של אשראי ולא בחוב של משכון הרי אם ס"ל לפרש את התוספתא דלא כהשער דעה שפירש שאיירי דוקא בהיכ"ת של ציווי ובאמירה לעכו"ם, אלא ס"ל שפירוש התוספתא הוא שיש להחמיר מטעם שליחות לחומרא וכנ"ל א"כ נמצא אליבא שסובר כדעת הכו"פ הנ"ל להקל בחוב של משכון גם אליבא דמאן דמחמיר בשליחות כרש"י וגם כאשר לא הקנהו לעכו"ם].

הנה עפ"י הנ"ל י"ל שמה דקיי"ל שאם הקנה את משכנו לעכו"ם שרש"י מודה שמוחר [ואין כאן שליחות לחומרא] היינו משום שלא נחשב לשליחות אם אינו סומך על הלואת ישראל אלא על משכון ידידי (שהישראל הקנה לו). וגם קיי"ל אליבא דרש"י שאם לא הקנהו לעכו"ם שאסור מטעם שליחות שהרי סומך הלואתו על הלואת ישראל.

אמנם אכתי צ"ע כמו שהק' רעק"א שמלשון המחבר צסעי' ט' מבואר שאייריין בלא ידע המלוה, וא"כ מדוע כ' הש"ך שאין היתר אליבא דרש"י אלא"כ הקנהו לעכו"ם. הרי צסעי' ז' מבואר שקיי"ל שרש"י מודה שמוחר אם לא ידע המלוה שצא מכוח הלואת ישראל.

ואין ליישב שפסקינן כהרמב"ן שהרי צ"י ורמ"א פירשו שאליבא דר"ת מותר גם אם לא הקנה לו את המשכון ואין לאסור מטעם שהרצית מתרצה על משכון ישראל. ומה שנר' לומר בזה הוא שהמחבר ס"ל

אליצא דרש"י שאם ישראל ליה מעכו"ם בריצית ואח"כ העכו"ם בא ללוות בריצית מישראל שני, הרי בא מכוח הלואה ישראל וא"כ גם אם לא משלחו בהדיא יש לאסור משום שליחות לחומרא. ולכן המחבר אסר אח"כ הוקנה את המשכון לעכו"ם כי ס"ל להמחבר שיש איסור של שליחות לחומרא גם כאשר בא מכוחו. ונמצא שכל זמן שיש משכון [אליצא דרש"י] אפי' כאשר לא ידע המלוה ס"ל להמחבר שאין היתר אח"כ הקנה לו לעכו"ם שרק עי"ז לא בא מכוח הלואה ישראל אלא סומך על משכון ידיה.

נמצא שהמחבר אליצא דרש"י חולק על מש"כ הכו"פ אליצא דהרא"ש שזכה"ג שאינו משלחו בהדיא ולא ידע המלוה שלא צעין שהקנה לו המשכון. [וילה"ע שלפי מש"כ שער דעה אליצא דמהר"ם (צמח' מיימוני הנ"ל) שחוב של משכון מותר אם משלחו בהדיא אח"כ נמצא שיש כאן ג' שיטות לגבי משכון כאשר משלחו בהדיא גם למ"ד שכלא משכון אסור כשיטת המחמירים שיש שליחות לעכו"ם. אבל ודאי שמש"כ השער דעה אליצא דמהר"ם אינו דומה למו"מ אליצא דרש"י שהרי גם אם אינו משלחו בהדיא קיי"ל כהמחמירים ודלא כשער דעה שאינו אוסר אלא במשלחו בהדיא].

ויש להביא ראיה ליסוד הנ"ל [שלא נחלקו הראשונים כאן צדין שליחות רגילה אלא שנחלקו כמה נראה כעושה מחמת ישראל וממילא דומה לישראל שלוח מחצירו בריצית] מדברי הרמב"ן (צ"מ ע"א:) ש' סוגיין מתלא

תלי בכמה החמירו צעין שליחות [ועיי"ש שהאריך]. וז"ל הרמב"ן (שם ד"ה אלא אמר רב פפא), ונראה שהוא ר"ל דכיון שנטל ונתן ציד נפטר ישראל מן הגוי ומן הדין מותר דלא בחורת שליחות שקליה, אבל מדרבנן נחמיר ונימא דשליח הוא וליתסר קמ"ל, עכ"ל. ועוד כתב הרמב"ן, וז"ל (שם ד"ה ובר ישראל), ואפי' פירש בפירוש בפני עדים שיהא שלוחו לא מחמירין כולי האי, ולא דמי לחומרא דקתני סיפא דברייתא משום דהתם שניהם יודעים בדבר ומתכוין ישראל לטול רבית הצאה מכיסו של ישראל וכו', עכ"ל. וודאי משמע מיניה שיש בסוגיין חומרא כאשר נראה כשלוחו [אע"ג שאינו שלוחו ממש].

ובן מצואר בהדיא גם בדברי מהרי"ק וכמו שמוכח גם לקמן סי"א, וז"ל מהרי"ק (מוצא צ"י סעי' י'), דהיכא שישראל הממושכן לא ידע שהגוי הממשכן רוצה למשכנו ציד ישראל אין כאן צד שליחות ולכולי עלמא שרי לקבל הקרן והריצית מיד הישראל, עכ"ל. ומוכח בדבריו יסוד הנ"ל שרש"י ור"ת נחלקו אם יש להחמיר מחמת שנראה כשלוחו כאשר נעשה הלואה על ידו (ולא צדין שליחות ממש), דאלת"ה איך מעלה ומוריד בזה שידע או לא ידע הא מ"מ לא שלחו.

ולפי הנ"ל נתיישב פסקי המחבר אליצא דרש"י, שצטע' ז' איירי בלא משכון ולכן מותר שהרי המלוה לא ידע וא"כ ליכא למימר שהיא כהלואה צין צ' ישראלים שהרי המלוה לא ליה אלא לעכו"ם ולא ידע שצא מכוח הלואה ישראל, ואע"ג שנודע לו לאחר

וא"כ ודאי שדומה למלוה ישראל שקנץ עם ישראל חצירו.

ויש לפרש עפ"י מה שכבר הארכנו לעיל שאין סוגיא דשליחות ופלוגתת רש"י ור"ת בענין זיווי אלא שנה' אס י"ל שהעכו"ם כמאן דליתא ודמי להלוואת ז' ישראלים. וממילא המחבר ס"ל שאס לא נודע למלוה הרי ליכא למימר שהעכו"ם כמאן דליתא ולכן מותר כי אינו דומה להלוואת ז' ישראלים, אצל כאשר סומך על משכונו של ישראל א"כ ודאי שדומה להלוואת ז' ישראלים ויש לאסור גם אס לא ידע מעיקרא רק שנודע לו אח"כ:

מיכן הא מ"מ מה שעשו הלוואה לא נחשב כהמשך הלוואתו הראשונה שהרי לא ידע המלוה שמחמת הכי הלווהו. וא"כ אין למלוה ישראל אלא על מה שקנץ עם העכו"ם. משא"כ כאשר יש משכון של ישראל א"כ סומך על משכון ישראל ואע"ג שהמלוה לא ידע מ"מ כאשר נודע לו שהעכו"ם צא מכוח משכון של ישראל א"כ לקחת ממנו ריבית כי כל הלוואתו אינו אלא על סמך משכון ישראל ולא מכוח דנפשיה. ואע"ג שמעיקרא לא ידע שהלוה מישראל מ"מ השתא הא ידע שמשכון שלקח מהעכו"ם אינו דנפשיה אלא של ישראל

סימן קס"ה קס"ט סי"א

וי"ל ה"ט"ז (פס"ק ט"ז), דאף אס על הישראל הקונה ליתן לו המעות אין כאן רבית לפי שעד שעה שקבל המלוה מעותיו היא כמכורה לו, עכ"ל. ולכא' ה"ט"ז צא לפרש מדוע שאני כאן ממה שכתב לעיל סק"י"ז לאסור בכה"ג שעכו"ם מכר חוצו לישראל במכר גמור ששם יש איסור גמור לישראל לשלם ריבית לישראל הקונה את החוצו כאשר עדיין לא חל החיוב ריבית בשעה שקנה את החוצו. וא"כ גם כאן הרי בשעה שקנה את המשכון לא היה חייב הך ריבית ורק משום ששהה חייב יותר וא"כ אין מותר לשלם למלוה הך ממון נוסף.

אמנם לכא' לק"מ ושגא ושגא, ואדרבה ז"ע מדוע ה"ט"ז [וגם הש"ך לקמן סס"י קע"ז (פס"ל) כ' שהטעם הוא משום שהוי

בענין עכו"ם שמכר מושכנו לישראל שיוכל לפדותו מידי ישראל המלוה

עכו"ם שלוה מן ישראל ברבית על המשכון קיי"ל שמותר לו לעכו"ם למכור משכנו לישראל ועי"ז נעשה ישראל הקונה בעל המשכון ויכול לפדותו. והנה אשכחן שיש היתר גם בכה"ג שאינו פודהו מיד אלא שוהה אצל ישראל המלוה ונמצא שפדיית המשכון העלה ממה שהיה בשעה שקנהו מהעכו"ם, הלכך עתה כדי לפדות את המשכון מישראל חצרו ע"כ נריך להוסיף לו על שהיה שוה הפדיון מעיקרא אחר ששהה ולא פדה. שעיין בש"ך ובט"ז שכתבו עפ"י דברי הראשונים שאפי' בכה"ג שהעלה פדיון המשכון כי הישראל שהיה ולא פדהו לאחר שקנה מהעכו"ם מ"מ מותר.

לקח את המשכון כפרעון מעיקרא, אלא שנותן ללוה את היכולת לסלק בזווי (ולפדות משכנו). וא"כ י"ל שדבר זה ניתן למכור שהרי מ"מ יש למלוה את המשכון בידו וא"כ מה איכפת לו שאחר יסלק את המשכון בזווי. ולכן בא המ"מ לומר שאע"ג שהרמז"ס גופיה משמע שמחמיר בזה (עי' במפתחות מו"מ בשיטת הרמז"ס אם כיוון להחמיר בזה), מ"מ הרמז"ן והרשב"א ס"ל שיש להחמיר מחמת שעד עתה מכורה למלוה.

והשתא דאיתת להכי מבואר דברי שא"ר הנ"ל, שהרי אם אפשר למכור את המשכון לאחר שיוכל לפדות את משכנו א"כ סד"א שנעשה ללוה של המלוה. וע"ז חידשו כל ראשונים הנ"ל שזה לימא, שהרי לא נעשה לוה בזה שקנה את המשכון. שאפי' אם נעשה בעל המשכון ואפשר לפדותו מ"מ לעולם לא היה לוה ידידיה. אבל המ"מ אליבא דהרמז"ס ס"ל שאם קנה את המשכון א"כ נעשה כהלואה. נמצא שמה שמוסיף עליו ריבית מחמת ששהה ולא פדהו מקרי אגר נטר כי הוי חוב שנחוסף להלוואה. ולכן סיים הרב המגיד שמ"מ ס"ל להרמז"ן והרשב"א שמותר כי עד שנותן את פדיון המשכון למלוה הרי המלוה הוא בעל המשכון, ומה שקנה מהלוה לא קנה ממנו אלא זכות פדייה לבד, וא"כ הפודה והמלוה אינם אלא כמוכר וקונה כלפי המשכון ולא נחשב לאגר נטר כאשר אחר פודהו במקום הלוה.

נמצא שלא חילקו הראשונים בטעם ההיתר, רק שאם באים לפרש מדוע אין איסור

כמכורה לו. שהרי עי' במרדכי (סי' של"ז) ובהגה' אשרי (רא"ש פא"נ סי' נ"ה) וכ"כ ב"י סס"י קע"ב (בשם מנאמי כתוב) שהטעם שמותר הוא משום שהקונה לא הוי לוה כלל, וא"כ ודאי מותר כי אין איסור על אדם לשלם למלוה אם לא נעשה כלל לוה או ערב (או שאר היכ"ט של מקנה אחריות להלוואה). ואם כן הטעם שמותר כאן להוסיף אם שהה ולא פדהו מיד הוא משום שלא הוי לוה וכדכ' כל ראשונים הנ"ל. ונ"ע בדברי הט"ז והש"ך שהציאו טעם אחרת. והנה טעם שהציאו נמצא בדברי המגיד משנה (פ"ז הל' מלוה ולוה ה"ו) שבא לפרש שהרמז"ן והרשב"א לא ס"ל כהרמז"ס. דעיי"ש שכ' שהרמז"ס משמע שיש כאן איסור להוסיף על משכון, ואח"כ כ' שהרמז"ן והרשב"א חולקים על הרמז"ס וס"ל שמותר וסיים משום שהוי כמכורה לו עד עתה. ולכאוי' יל"ע מדוע לא כ' בפשיטות בדברי שאר ראשונים שלא הוי לוה כלל כאשר קנה את המשכון.

ויש ליישב את דברי המ"מ דהכא סד"א שבעל המשכון יש לו דין לוה. שהרי ודאי יסוד פשוט בכל הלואה שא"א להכריח את המלוה מי הוא הלוה שלו. שהרי מלוה ללוה דוקא משום שסומך על נאמנותו ויכולתו לפרוע. וודאי שא"א להכריח אחר להיות מלוה ידידיה. וא"כ כל זמן שמלוה את כספו ללוה לא שייך שהלוה ימכור לאחר את ההלוואה ויעשה עי"ז בעל דברים של המלוה. אכן יל"ע בכה"ג שהלוהו על משכנו י"ל שאינו סומך על נאמנותו כלל אלא בטחון הלוואתו היא מכוח המשכון. וא"כ י"ל שמלוה

אגר נטר הוא משום שאינו ליה, אכן אם באים לפרש מדוע לא נעשה ליה (ואין לחוש לאיסור אגר נטר) היינו משום שעד עתה מכורה למלוה. [ולכן לא נעשה ליה ע"י שקנה בטחון ההלוואה דהיינו המשכון, רק שנעשה מקח וממכר על פדיון המשכון כמצואר במגיד משנה שם].

נ"מ עפ"י הג"ל כאשר ישראל שוהה ואינו משלם חוב חבירו ומש"ה נתרבה קנס על החוב

ונר' שבעין נידון זה אשכחן בכמה ציורים לדינא שאין הקונה נעשה ליה וממילא אין איסור של אגר נטר. דהנה יש לדון בכה"ג שיש שוכר ומשכיר ישראלים בחו"ל ושם חצרות חשמל ומים וכיוצ"ב הם של גויים. וא"כ בכה"ג שהשוכר קיבל ע"ע לשלם את חוב המשכיר וכגון לחצרת חשמל, ואח"כ לא שילם השוכר בזמן והעכו"ם הוסיף קנס מתרצה למשכיר. שיש לדון דדילמא נחשב כאילו המשכיר מעציר לשוכר את קנס המתרצה שהוא איסור אגר נטר גם אלל סחורה (עי' סי' קע"ז סט"ז וסי"ח), וא"כ יש לאסור כדמצואר בריש סימן זה.

אבן לעג"ד אין כאן לאסור בנידון הג"ל שהרי לעולם לא נעשה כאן לא מכר ולא הלוואה בין משכיר לשוכר. שהרי השוכר אמר שישלם את החוב שיש מחצרת חשמל ולא דומה למש"כ הט"ז לעיל סקי"ב. שהתם הרי ישראל קנה את החוב ונעשה בעל דבר של ישראל הלוה, וא"כ ודאי שאסור ליקח ממנו

ריצית. אמנם בג"ד המשכיר (שהוא קונה החשמל והוא לווה דרך מקח) קלף עם השוכר שישלם את חובו שיש לו מחצרת החשמל ומ"מ לא נעשה בעל דבר של המשכיר לגבי החשמל. ולכן אע"ג שמשום ששהה השוכר מלשלם נתרצה סכום החוב מ"מ אין איסור כי השוכר לא הוי ליה כלל למשכיר. וא"כ דומה ממש למש"כ לעיל בשם הראשונים שמותר לשלם למלוה ישראל טפי אע"ג שנתרצה מחמת ששהה שאין כאן איסור אגר נטר כלל בין הקונה משכון לבין מלוה ישראל.

ויל"ה ע"ש שטענו על נידון הג"ל שלכאור' נעשה קציצת מו"מ בין המשכיר והשוכר על החשמל, והוי כמו שהמשכיר הקנה לשוכר מה שקנה מחצרת החשמל, וא"כ י"ל שאסור להעביר קנס המתרצה. אכן לעג"ד אין כאן דל כלל שהיה מכר על החשמל בין המשכיר לשוכר, שהרי לא מכר לו אלא זכות השתמשות שיש לו בחשמל (ולא נעשה כלל קנין על החשמל גופיה). וכן מסתבר שלא נעשה המשכיר בעל דברים על החשמל גופיה, דאלת"ה א"כ צ"ל שהמשכיר קיבל ע"ע אחריות לתקן את החשמל אע"ג שהיתה תקלה בחשמל שאינה קשורה לדירתו. [וגם יל"ע אם הוא נגד דינא דמלכותא למכור חשמל שקנה מחצרת חשמל]. ולכן לכאור' פשיטא בג"ד שאע"ג שנתרצה הקנס על המשכיר מ"מ אין איסור על השוכר לשלמו אע"ג שנתרצה מחמת ששהה:

סימן קע"ג ס"א

מו"מ בדברי הפוסקים בענין שער שמשנתה גבי
טרשא

ע"י צרמ"א ס"א שמציא את דברי הגמ"ר
שצכה"ג צענין שרים הצאים לעיר
ומש"ה נשתנה המחיר שמותר למוכרו במחיר
גבוה כאשר הלוקח אינו משלם עתה בעת
לקיחת הסחורה. וע"י בגר"א סק"ה שהק' על
דין זה, וז"ל, והוא תמוה צעניי וכו' וז"ל
שצבוב פעמים היה צאים השרים צעיר דאל"כ
מיחזי כאגר נטר וכו', עכ"ל. וע"י במקור
מים חיים כאן שמציא את דברי הגר"א הנ"ל
וחולק עליו בהדיא וס"ל שפוסקים כמש"כ
הרמ"א ולא צריכים לדחוק שהרמ"א מיקל
דוקא צכה"ג שרוב פעמים צאים שרים לעיר,
עיי"ש. וע"ע שם בהגר"א שהק' שא"א להקל
בנ"ד ולומר שנחשב כשער שמשנתה (כמו
שפירש המקור מים חיים אליבא דהרמ"א) כי מ"מ
הוי קרוב לשכר ורחוק להפסד. וז"ע במה
נחלקו.

וע"ע בשער דעה כאן סק"א שהסתפק מה
הדין לגבי שער של עיירות שלכא"ו הוי
שער ידוע, וס"ל נמי שיש להסתפק אפי'
אליבא דהרמ"א (לקמן סי' קע"ה ס"א) שמיקל
גבי פסיקה ופסק דסגי התם בשער של
עיירות ומותר להקדים מעות על הפירות
כאשר יצא שער של עיירות. דלילמא י"ל גם
גבי טרשא ששער של עיירות מיקרי שער
ידוע וא"כ אסור כדמבאר בסעיף א' כאן גבי

שער ידוע, או דילמא י"ל שמחמת ספד"ר
לקולא היקל בזה שם גבי פסיקה וגם כאן גבי
טרשא יש להקל ולסמוך שלא נחשב לשער
ידוע. אמנם ז"ע בכל ספיקא הנ"ל דמשמע
מהשער דעה דספיקא ידידה תלוי במח'
ראשונים לגבי פסיקה, ולכא"ו קשה כי התם
תלוי בצברת הגמ' דשקילא טיבותיך וכאן
תלוי אם הוא נחשב כשער ידוע שדומה
למפרש, וא"כ ממ"נ אם שער של עיירות
נחשב כמפרש לכ"ע יש לאסור, אמנם אם לא
נחשב כמפרש א"כ לכ"ע יש להתיר, וז"ת.

וע"ע במקור מים חיים וחוו"ד כאן סק"ג
שהביאו מדברי תשובת הרשב"א
[המוצא צ"י כאן] שצכל גוונא שהשער
משנתה ואינו נמשך זמן רב א"כ לא נחשב
לשער ידוע ומותר למכור ציוקר מחמת
המחנת מעות. [וע"י בגר"ז סעי' כ"א שפסק
כהרשב"א הנ"ל. אלא דעיי"ש שכתב שאסור
גבי שער של עיירות ומשמע שצא להחמיר
בספיקת השער דעה הנ"ל, אמנם גם הוסיף
שם שהוא שער קבוע וגמשך זמן רב ואינו
משנתה, ולכא"ו ע"כ אין כוונתו להחמיר
בשער של עיירות, וז"ע].

י"ל שגח' הפוסקים הנ"ל ביסוד איסור טרשא

ומה שגר' לומר בזה הוא שנחלקו הפוסקים
הנ"ל בגדר איסור טרשא. שלכא"ו ז"ע
מאי אתא רב נחמן גופיה לאשמעינן כאשר
צא להתיר טרשא. שהרי איתא שם במשנה

במכר גם חפץ וגם אגר נטר ולא רק זה אלא גם נריך לשלם בעד גביית החוב, ודבר זה דומה לשטרות ואין בזה אונאה. הרי זהדיא איחא בדבריו שאע"ג שכולל אגר נטר במכר מ"מ אין בזה איסור [אבק] ריבית.

ולפרש את שיטת החו"ד י"ל אליציה שחז"ל לא אסרו אם היה כולל תוך

המכר גופיה גם המתנת מעות (אע"ג דסד"א לאסור כי מושכל ראשון הוא שמוסיף מחמת ההמתנה). שלעולם י"ל שלא אסרו חז"ל הוספה על מכר אלא"כ קבוע המחיר עתה וא"כ מוכח שמה שמוסיף אינו אלא בעד המתנת מעות. דהיינו רק בגוונא שזרור לנו את מחיר החפץ היום וזהדיא מוסיף על דמים אלו, דרך דבר זה אסרו חז"ל משום א"ר [ריבית דרך מקח]. אמנם כל זמן שאין מחיר קבוע של היום, א"א לאסור אע"ג שלכא"ו היה מצליע תוך המחיר גם הוספה מחמת המתנה. [וסמן לדבר זה מבואר דריטצ"א חדשים ריש פירקין שכתב שר"ק אינו אלא בכה"ג שזרור ההוספה של ריבית, א"כ כעין דא"ו תיקון, וק"ל. (וע"ע לעיל סי' קס"א ס"א קט"מ דדברי הריטצ"א הני"ל)].

והשתא דאחית להכי יש לפרש על מה נחלקו בפירוש דברי הרמ"א וכנ"ל, וכן אם יש להחיר בכה"ג שהיו קרוב לשכר ורחוק להפסד. שהגר"א ס"ל שאם התשלום למקח נחוסף מחמת אגר נטר א"כ אסור, וע"כ י"ל שהמאחר לשלם גבי מקח הרי הוא משלם גם בשציל ההמתנה אלא"כ מניין למימר שהמחיר גם עתה הוא אותו

(ס"ה). שאסור להרבות על המקח ומבואר בגמ' שם שאם שווה י' שאסור להוסיף ולמכור ב"ב מחמת ההמתנה. ופשיטא דלכ"ע אם המחיר גם עתה הוא י"ב א"כ אין איסור בזה. אכן ז"ע כי לכא"ו לא היה לרצ נחמן לחדש שמוחר למכור ב"ב אם המחיר גם עתה יכול להיות ב"ב. ונר' לומר שעל זה גופה נחלקו הפוסקים הני"ל.

דהנה אליצא דהגר"א ודעימיה בשלמא פירוש הר"ח וסיעתו [עי' בהגר"א סק"ב] שרצ נחמן מחדש שגם בכה"ג שמוכר על שער שלהבא דמותר כי אע"ג שמוכר ביוקר מ"מ לא אסרו אלא כאשר מפרש, אכן לא קיי"ל כוותיה. אמנם לפי פירוש החוספות אליצא דרצ נחמן שאין היתר אלא"כ קלץ מחיר בגוונא שאין שער או שומתו ידוע (וכ"ש שאינו מפרש) לכא"ו אין כאן חידוש נוסף למה שכתוב במשנה. ובאמת הכי ס"ל להגר"א לדינא שאין להחיר אלא בכהאי גוונא כנ"ל דאיכא למימר שמה שמוכר לו ב"ב לא נחשב לנמכר ביוקר.

אמנם החו"ד ודעימיה ס"ל שודאי אחא רצ נחמן לחדש שאין איסור למכור ביוקר אלא"כ מוכח מחמת שמפרש [או משום שער או שומתו ידוע] שמחיר של היום הוא י'. שדוקא בכגון זה ע"כ מה שמוכר לו ל"ב הוי תוספת מחמת המתנה. ודוקא על זה אסרו הפוסקים כי הוסיף תוספת על דמי המקח שאינו אלא בעד המתנת מעות. ולכא"ו הכי מוכח דדברי החו"ד, שעיי"ש בסק"א שהק' מדוע אין איסור של אונאה אם מכר לו ביוקר (וכגון שמכר לו חפץ ששווה י' ב"ב), ותי' כי יש

להעלות את המחיר צענין שיעבור על איסור
אונאה.

ולבאו' עפ"י סברות הנ"ל יש לפרש את
ספיקת השער דעה צענין שער של
עיירות. שאמנם ששער של עיירות אינו קבוע,
מ"מ לכא' י"ל שעדיין נחשב לשער הקיים
וא"כ איך נחיר לו להעלות את המחיר ל"ב.
הרי יכול לקנות עתה צי', וא"כ ע"כ אינו
מסכים לקנות צי"ב אלא משום שאין לו כסף
עתה ומוסיף משום שכר המתנה. וע"ז גופה
הסתפק השער דעה אם אפשר לדחות ולומר
שאמנם מסומכים על שער של עיירות לפי
הרמ"א צענין פסיקה והקדמת מעות מ"מ
י"ל שספד"ר לקולא ולכן גבי טרשא נוכל
לומר שאין לו אפשרות להשיג את הסחורה
בשער של עיירות וא"כ אינו מוכרח שיש
העלאה משום שכר המתנה. אכן מ"מ לכא' יש
להחמיר ולאסור שהרי מ"מ דומה למפרש
שהרי יש שער של עיירות, עיי"ש.

והנה החו"ד סק"ג כ' שהיכ"ת שהשער
אינו רגיל למשוך טובא דומה לדברי
הרשב"א הנ"ל ומש"ה החיר בכל כה"ג שאין
השער רגיל למשוך זמן הרבה. ולכא' ז"ע
כנ"ל איך מוכח מדברי הרשב"א שהרי איהו
אירי ציור שמשתנה תמיד ולא דומה
להיכ"ת שנשתנה רק לאחר כמה זמן [וכגון
גבי שוק של עיירות]. שהרי ציור של
הרשב"א ודאי לא דומה כלל למפרש שהרי
אין כאן מחיר עתה, אמנם בשוק של עיירות
י"ל שדומה למפרש ואסור. ומה שנר' לומר
בזה הוא כנ"ל שהחו"ד ס"ל שאין איסור

מחיר שקצ"ו לשלם לאח"ז. ולכן כל קנין שמן
הסתם י"ל שנתוסף מחמת אגר נטר אסור
אח"כ המוכר יכול לומר שגם עתה המחיר
הוא כפי מה שקצ"ו. וממילא ס"ל להגר"א
שצכה"ג שצורר הוא שהמחיר עתה הוא י'
אסור לו לפסוק צי"ב אע"ג שיש להסתפק
שגם עתה ישתנה השער ויהיה שזה י"ב.
משא"כ שא"פ ס"ל שאמנם שלכא' הוסיף
מחמת ההמתנה מ"מ כל זמן שאין הכרח
שהמחיר עתה הוא י' מותר לקצ"ו צי"ב.
דשאר פוסקים ס"ל שאין איסור אלא צכה"ג
שמוכח שקצ"ו תוספת מחמת המתנה, ואין
הכרח אלא צכה"ג שהמחיר כבר הופסק וגם
אין צד שישתנה.

ובש"ה המקור מים חיים ס"ל שמוכח
מדברי הרשב"א המוצאים צ"י
שהרמ"א מחיר צכה"ג שדילמא ישתנה השער
וכנ"ל. משא"כ הגר"א לכא' יחלק ויאמר
שאין היתר אח"כ משתנה תמיד כדברי
הרשב"א, שרק בזה י"ל שהמחיר עתה הוא
י"ב כי לעולם לא הופסק צי'. אכן ציור של
הרמ"א שכבר הופסק צי' לא מהני מה
שדילמא ישתנה.

ולבן לפ"ז לכא' י"ל שמה שתירץ החו"ד
שאין כאן אונאה משום שאין אונאה
לשטרות [ולחוב] ע"כ לא מהני לפי שיטת
הגר"א. שלפי הגר"א א"א לומר שקצ"ו על
המכר והוסיף גם משום אגר נטר. ולכן לפי
הגר"א צכה"ג שאין מחיר עתה ולכן יכול
להוסיף ולטעון שזה המחיר מ"מ אסור לו

אח"כ מוכרח שמוסיף מחמת המתנה. ולכן אמנם שדומה למפרש מ"מ מותר כל זמן שאין הכרח שמוסיף מחמת המתנה. ולכן אין איסור אלא זכה"ג שהמחיר עתה לא משתנה כלל כי נמשך לזמן רב. (וודאי שיש לדחות שאם סומכים על שוק של עיירות לגבי פסיקה א"כ נחשב לשוק שנמשך זמן רב, אכן מסתבר טפי לומר שלכ"ע לא נחשב לשוק שנמשך זמן רב אלא שנח' אם אפשר לסמוך עליו, וק"ל). ובענין הנ"ל עי' לקמן סעי' ו' מש"כ לפרש את דברי החו"ד שם.

הפוסקים נחלקו בענין המוכר ביוקר למי שמשלם בכרטיס אשראי אם אין לו להוסיף על המחיר יותר מזה הפסד

ולפי הנ"ל אפשר לפרש מה שאשכחן בפוסקים היתר למכור ביוקר אע"ג שמפרש ז' מחירים. דהיינו שאם יאמר לקונה שאם הוא משלם במזומן עכשיו שמחירו ז' ואם ישלם בכרטיס אשראי מחירו זי"ז שיש להתיר משום שהמוכר מפסיד מהרווח ע"י חזרת האשראי. אכן נחלקו הפוסקים אם מותר גם זכה"ג שהמוכר מחייב את הקונים יותר ממה שמפסיד ע"י חזרת האשראי. וכגון אם מפסיד רק שקל א' ע"י חזרת האשראי ומ"מ מעלה את המחיר ז' שקלים אם משלם דרך כרטיס אשראי. והינו מעשים בכל יום שהמוכר מעלה את המחיר למי שמשלם ע"י אשראי מחמת שיש לו הוצאות לחזרת האשראי, וז"ע אם צריך לקצוץ את המחיר ולהעלותו בדיוק כנגד אותו הפסד. שהרי אם המוכר מעלה את המחיר יותר ממה שמפסיד ע"י אשראי הרי י"ל שהוא כשאר היכ"ת של מפרש ז' מחירים שאסור

מחמת אגר נטר. (דאע"ג שיש היתר להוסיף כדי שלא יפסיד מ"מ י"ל שמוחר להוסיף רק כנגד ההפסד).

ובנידון הנ"ל אשכחן שהצריח פינחס פסק להתיר גם זכה"ג שאינו מעלה בדיוק כמו שמפסיד. ונימוקו הוא מחמת שמ"מ לא הוי מפרש שהרי המוכר טוען שמעלה את המחיר מחמת הפסד מחזרת אשראי וא"כ אין צוה אגר נטר. אכן אכתי ז"ז שהרי איך יכול להעלות את המחיר דוקא למי שאינו משלם בזמן הקנין הרי יש צוה אגר נטר. וז"ל שלעולם לא אסרו להוסיף שכר המתנה בקנין רק שאסור להוסיף צהדיא על המחיר מחמת הזמן. ולכן כל זמן שיש מחיר קצוץ אסור להוסיף רק למי שאינו משלם בזמן, אמנם אם מוסיף וטוען שהוא מחמת איזה הפסדים מותר לעשות כן אע"פ שצאמת הוא הוספה רק מחמת שאינו משלם עתה.

אמנם הצריח יהודה והגר"י רייזמן פסקו שאסור לעשות כן. דאינהו ס"ל שאין היתר להוסיף מחמת טענת הפסדים אלא כפי ההפסד ממשי. ולכא' אין לומר שחולקין על יסוד הנ"ל וס"ל שאסרו אגר נטר בקנין גם זכה"ג שהוצלע תוך הקנין [וכנ"ל כשיטת הגר"א] אלא י"ל דכולהו מודו צוה להתיר, אכן סבירא להו שא"א לומר שאינו מפרש זכה"ג שמסקר על סכום ההפסד. שהרי הפסד זה אפשר לזרר ולא מהני מה שאומר ללוקח שיש לו הפסד רב זכה"ג שאין לו אלא הפסד קטן. ולכן ודאי נחשב למפרש ז' מחירים [כי מעלה את המחיר יותר ממהפסד דוקא למי שאינו משלם עתה] ואסור. (וכל

הנ"ל מונח על ההנחה שמחמת שהמוכר אינו מקבל את התשלום מיד כאשר הקונה משלם דרך כרטיס אשראי שיש לדון את ההעלאה כאגר נטר).

מו"מ באשר התנה שישלם כפי שער העתיד

ע"י ב"ש סק"ג שמציא את דברי הב"י עפ"י הר"ם שיש היתר לפסוק עפ"י השער שעתידי להיות [בין יוקר בין זול] אע"פ שדרכו להתייקר] אם לא פירש מה המחיר אם היה משלם עכשיו. ומסיק הש"ך שמשמע שמוחר אפי' בכה"ג שיש שער ידוע עכשיו. והשיג עליו רעק"א וכתב שמדברי תוס' נראה בהדיא שאם יש שער קבוע עתה א"כ דמי למפרש וממילא אסור לפסוק עפ"י שער שעתידי להיות. וע"ע בחו"ד ססק"א שמדייק מדברי הרמ"א לקמן סעי' י"ד שאסור לפסוק כפי השער בעת התשלום (כאשר משלם לאחר זמן).

ולבא' רעק"א והחו"ד ס"ל שודאי יש לאסור בנידון הנ"ל מחמת שדומה להיכ"ת שיש לו שער ידוע ומ"מ מפרש שמוכר לו ציור משום שממתיין לו לשלם. ואין לומר שאם התנו בין יוקר בין זול הוא קרוב לזה ולזה וא"כ יש להחיר במו"מ (כד הארכנו לקמן בענין פסיקה ע"י סי' קע"ג ס"ח עפ"י דברי תוס' פא"י דף ע"א) שהרי איירינן גם בכה"ג שדרכו להתייקר דהיינו שהוא קרוב לשכר ורחוק להפסד. וא"כ ז"ע מדוע ס"ל להש"ך שאפשר להחיר גם בכה"ג שיש שער ידוע עכשיו.

וע"י בחדרי דעה כאן שבא ליישב את קושיא הנ"ל דהחו"ד ולפרש את דברי הש"ך, וז"ל, אבל נראה דבאמת היכי דשער היוקר הבא הוא ודאי קבוע לבא זה ג"כ הוא כק"ך, וכמו בשער קבוע דהשתא דהוא כק"ך, אלא דהיכי דאין השער העתידי ידוע בודאי זה לא הוא כק"ך, וא"כ בדרכ פפא אחי שפיר או דהוא שער ידוע או כיון דלא הוא ידוע ק"ך בפירוש, וכו', עכ"ל. וכוונת החדרי דעה היא שכל זמן שיש לומר שלא ק"ך בפירוש שנמכר ציור מחמת שאינו משלם עתה יש להחיר כאשר טרשא שאינו מפרש. אמנם ז"ע שהרי הכא יש שער ידוע וא"כ כאשר דרכו להתייקר מה בכך שאינו מפרש שנמכר ציור מחמת ההמתנה, הרי ודאי שמה שיתייקר נחשב לאגר נטר ואין להחיר.

ולבן נראה לומר שהחדרי דעה ס"ל כהנ"ל שאין איסור אגר נטר בקנין, דהיינו שלא אסרו חז"ל אגר נטר בקנין כאשר לקח את הסחורה ועדיין לא שילם כאשר התוספת מובלע בשאר תנאי הקנין. שאע"ג שכן הסתם איכא למימר שנמכר ציור כי אינו משלם עתה, מ"מ אין לאסור אלא"כ בהדיא מחייבו על הזמן שממתיין לו. ולכן ס"ל להחדרי דעה אליבא דהש"ך דאין לאסור אלא דוקא בכה"ג שאין צד זולא בשער העתידי שעליו פסקו. שאפי' אם דרכו להתייקר וא"כ מן הסתם יש אגר נטר בקנין מ"מ כל זמן שיש צד זולא הרי א"א לומר שהוסיף לו תוספת מחמת ההמתנה. ואליבא דרעק"א והחו"ד י"ל שודאי מודים ליסוד הנ"ל (כמו שהערנו בכמה מקומות אליבא דהחו"ד), אלא שמ"מ

נחשב למפרש כי אם דרכו להתייקר הרי נחשב לפסיקת אגר נטר כשאר קרוב לשכר ורחוק להפסד שאסור דרך מו"מ.

[ואליבא דהחוו"ד יש לחלק בין הא דקלף על שער העמיד לבין מש"כ צענין שרים הצאים לעיר. ועי' בחוו"ד גופיה (ומוצא לעיל) שמפרש שהם איירי בשער שגשגנה דהיינו מחמת ששרים צאים לעיר בלא זמן מקוים א"כ כבר השתא אמרינן שהשער אחי להשתנות, משא"כ צנ"ד הרי השתא הו' שער ידוע ורק לאחר מידן בעונה אחרת דרכו להתייקר. וממילא הכא נחשב למפרש ואסור והתם הו' כסתם ומותר].

וע"ע בדברי רעק"א שהעיר על המחבר כאן מדברי הרמב"ן (ומוצא בצעל התרומות מדנין הדין) שס"ל שאין היתר למכור ציורק אלא"כ מתנה כפי השער של אותו זמן פרעון ברוב השנים. והיינו אפי' לשיטה ראשונה שלא איירינן צענין שהוא ניכר לכל, מ"מ אין היתר אלא להעלות כפי השער שהוא ברוב השנים. והנה הרמב"ן בא להוציא ממה שנהגו לעשות, ועי' ברש"א כאן (פא"י סה). שחולק על הרמב"ן וס"ל שמותר לעשות כמו שנהגו ולהעלותו יותר מהשער שהוא ברוב השנים.

ויל"ה"ע שמדברי שניהם [הרמב"ן והרש"א] יש לפרש כיסוד הנ"ל. ולא מיבעיא אליבא דהרש"א שמוכח כנ"ל שאע"ג שזמן הסתם הוא מעלה לו מחמת שאינו משלם השתא מ"מ אין צוה איסור אגר נטר אלא"כ הוא משלם תשלום נוספת דוקא מחמת זמן ההמתנה, אלא גם אליבא דהרמב"ן לכא' ע"כ צריך למימר הכי. שאע"ג שהרמב"ן אוסר להעלות יותר ממה שהוא ברוב השנים ומוזה קצת משמע שאסור להעלות את המחר גם כאשר אינו מצורר שמעלה מחמת אגר נטר, לכא' אינו כן, שהרי מ"מ הרמב"ן (עפ"י דברי רב נחמן ורב פפא) פסק שמותר להעלות כפי השער שיהיה ברוב שנים, ואין מתירין העלאתו זו מחמת שאינו משלם השתא הא הו' אגר נטר. אע"כ כנ"ל שאין איסור אגר נטר אלא א"כ בהדיא מעלה לו מחמת ההמתנה. וצוה גופה נחלקו הרמב"ן והרש"א אם כאשר מעלה לו יותר ממה שהוא ברוב השנים נחשב להיכ"ת שמוכח שהתשלום הנוסף הוא מחמת המתנה גרידא. [וע"ע לקמן סעי' ו' מש"כ שם ליישב את דברי החוו"ד עפ"י יסוד הנ"ל]:

סימן קע"ג ס"ד

מו"מ בענין מכירת שיקים

מכירת שיקים בזה"ז. שהרי מצוי מאוד שאדם יביא את שיק שלו לשולחני והוא יתן לו החלפה באותו מטבע פחות ממה שכתוב בשיק, ולכא' היינו מכירת שט"ח בפחות

מבואר כאן שאם הלוקח מקבל אחריות אין כאן כל מלוה ומותר למכור את השט"ח בפחות. ויל"ע לפ"ז מה הדין לגבי

המצואר להיתירא בשו"ע כאן. אמנם א"כ
ז"ע איך מותר לעשות כן הרי לכא' אחריות
השיק על המוכר, וזפרט בתנאי שהמוכר
לוקח ע"ע אחריות שיש כסף בחשבון הצנן
שממנו נמשך הכסף שצריך [והא דומה ממש
לאחריות הנזכר בשו"ע כאן אם יעני הלוי].
ול"ע.

ובבר האריכו בזה הפוסקים, ולא באתי כאן
אלא להעיר כמה הערות שיש בהם
נ"מ לדינא שלא ראיתי אריכות בהם בדברי
הפוסקים. שלכא' אשכחן כמה שיטות בגדר
של שיק בזה"ז אם נחשב לשטר אי לא, ואם
היו רק הוראה לצנן ולא נחשב כלל כמסירת
ממון, או דילמא יש לדמותו לכחז אשראי
מהצנן. ועוד יש להסתפק אם האחריות
לשלם את השיק מוטלת על בעל החשבון או
על הצנן גופיה. [ועי' בצר"י (פרק ט"ו)
וצפתחי חושן (הל' מכירה) וצחוט שני כאן, ועי'
בצריט פינחס וצנחציות שלום וצספר ז'ק
בהלכה ועוד]. ומפני הנ"ל יש שחששו שיש
כאן איסור ריבית מחמת שאין כאן מכירה
אלא פסיקת אגר נטר (וכך חשש החוט שני) ויש
שכ' שאסור מחמת שבעל השיק שהוא המוכר
מקבל אחריות והוא מממש איסור המוצא
בשו"ע כאן (ולכן יש כמה תנאים במכירה כדי להחיר
כמו שהאריך בהם הבית יהודה שם, ובהע' ל"ח שם כ'
להחיר כי האחריות מוטלת על הצנן ולא על בעל
החשבון).

וברי שלא ייכנסו למח' הפוסקים הנ"ל
הרבה ראו לסמוך על זה שיש היתר
לשולחני לקחת דמי עמלה בעד טרחו ושאר

הוצאות של עסק שלו. דהיינו שאין כאן כלל
מכירה בפחות מחמת שכר המתנה, אלא שיש
הוצאות וטירחות שעליהם משלם בעל השיק.
וע"ז הקשו ניחא היכא שלוקח סכום קצוב על
כל שיק, אמנם איך נחיר להם לקחת אחזים
של השיק, הא ודאי קשה לומר שהיו שכר
טירחא ועמלו. ואפי' אם נימא שיש לו
להטריח יותר על שיק בסכום גבוה, מ"מ
ודאי שאין טירחא יתירה על כל שקל וא"כ
איך מותר לו לקחת אחזים, והדרא קושיא
לדוכחה שיש לאסור מכירת שיק בפחות כאשר
אחריות על המוכר.

ויש שטענו (עי' בצר"י עיק"ד פי"א הע' י"ז ועי'
במו"מ במשנת רבית וצ"ק להלכה) שמאחר
שיש עורכי דין ומתווכים שלוקחים אחזים
א"כ הה"נ יש לשולחני זכות לחייב את בעל
השיק כפי אחזים ואין צורך לקחת סכום
קצוב לכל שיק. ופירשו הם שאם היו מחייבים
כל הטירחות ועמלות וכיוצ"ב לכל לקוח ע"כ
היו צריכים לחייב אותם סכום גבוה, ומאחר
שמי שיש לו שיק בסכום קטן לא יהיה מוכן
לשלם דמי עמלה גבוה ממילא מותר להם
לחייב את בעל השיק לשלם לפי אחזים. אכן
לפענ"ד אין זה מועיל שודאי אין עצה ואין
תבונה להחיר פסיקת אגר נטר מחמת שיש
עוד בעלי עסק המחייבים כפי אחזים. שהרי
כאן האיסור הוא מחמת שנותן סכום פחות
כדי שיקבל לאח"ז ע"י השיק יותר כסף ממה
שנתן למוכר, והא הו' פסיקת אגר נטר ממש.
[ולכן אע"ג שאשכחן עסקים שמחייבים יותר
על סכום גבוה, הא הכא לא איכפת ולא מידי

שהרי אייריין זהוספה מחמת המתנה והוא איסור אגר נטר].

וראו יש להקשות שלכאוף ענין מכירת שיקים אינו מכירה אלא על חוב, א"כ אינו אלא דמי מלוה והוי פסיקת אגר נטר. (עי' מו"מ באריכות לקמן סעי' ו' וסעי' ז' בחילוק בין פסיקת אגר נטר כאשר המעות נחשזין לדמי מלוה בעת נתינתן לבין איסור של תשלום שכר המתנה כאשר המעות שעמידין לנתן יהיו מעות מקח. ונזוגע לקיין הכריך במכירת שט"ח עי' בש"ך כאן סק"ח ובחוו"ד סק"ד, וע"ע בחכמת אדם כלל קל"ט ס"ח ובזריית יהודה פט"ו הע' ד'). ואין נחיר פסיקת אגר נטר משום שיש דרך במקח וממכר לחייב לפי אחזים, הא כאן קונים מעות בחוב ולא דמי לשכירות פועל וקבלת שירות. וא"כ אינו אלא פסיקת אגר נטר, ומה שטוען השולחני שאינו מחייב אלא דמי עמלה לכאוף הויא טענה שהיא מזוייפת מתוכה שהיאך נשתנה עמלת השלחני עפ"י סכום השיק וכנ"ל.

ובדי ליישב קצת קושיא הנ"ל ילה"ע כמה פרטים לדינא בענין מכירת שיקים. והנה אם דיינין בגוונא שאפשר לפרוע עתה את השיק, הא כבר כתב השער משפט (סי' ס"ו סקל"ב) לגבי שמירת שט"ח שהגיע זמן פרעון ומורשה לשומר לגבות את חובו שדינו כמעות ולא כשט"ח (ועי' בפתחי חושן דיני הלואה פרק ה' הע' פ"ט שפסק כוותיה), וא"כ הה"כ גבי נ"ד י"ל שדמיא למכירה אם יכול לפרוע עתה את השיק ומורשה לגבותו וא"כ לא הוי מכירת חוב אלא כמכירת גוף המעות. ולפ"ז כל המקח נעשה עתה ולא שייך צוה אגר נטר

ודומה לצרייתא צפ' הזהב (מו.). שהוצא כאן בסעי' ו' בענין מעות שאין טבועות, ובפרט יש לדמותו לדברי הרשב"א שמחיר שם אפי' מעות במעות שהרי אייריין החס בלא קצעו זמן. [ועי' לקמן מו"מ בדברי החוו"ד שם בענין קביעות זמן]. ואע"ג שהחס לא קיי"ל כהרשב"א, היינו משום שהחס ע"כ לא נותן לו לשולחני אלא לאחר זמן ולכן קיי"ל שאין היתר אלא"כ יש מכר של צ' מטבעות [ושל בעה"צ אין טבועות] (כדי שוכלל לומר החס שאינם אלא דמי מקח), אכן כאן צהיכ"ת שאינו חייב לו כלל וכבר נגמר הקנין משני הצדדים א"כ לכ"ע יש להחיר (כי ודאי אינו אלא דמי מקח). ולפ"ז ודאי אין כאן אגר נטר, ולכן לא איכפת לן אם שולחני יחייב לפי אחזים צכה"ג שאפשר עתה לפרוע השיק ואליבא דשער משפט, וק"ל.

אכן לאו כ"ע מודו לדברי שער משפט הנ"ל, ובראשם הבית יצחק (יו"ד ח"ב סס"י ע"ה עי"ש מש"כ לדחות את דברי החסד לאברהם ואת דברי שער משפט הנ"ל, וע"ע צחת"ס יו"ד סי' קל"ד מש"כ לגבי באנקאנא"טא) שסובר שגם בשט"ח שהגיע זמן פרעון ואפשר לגבותו מ"מ אין גופו ממון ודינו כשטר ודלא כשער משפט. דהבית יצחק ס"ל שכל שט"ח שמחוסר גוציינא אינו אלא יכולת וזכות לגבות, אבל לא נחשב כממון בידו. וא"כ הדרא קושיא לדוכתה שיש לאסור משום אגר נטר גם צכה"ג שאפשר עתה לפרוע את השיק ולא מהני טענת דמי עמלה צכה"ג שלוקח לפי אחזים. (ועי' לקמן סברא אחרת להחיר צנ"ד).

ששזה החוב מחמת אחריות גו"א. דהיינו שהסיכונים שלקח ע"ע מחמת אחריות גו"א הם כפי סכום השיק וא"כ מצוואר איך מותר לשולחני לחייב את בעל השיק אחוים.

ועי' בצרית יהודה שם הע' י"ח תו"ד שכתב, וז"ל, ועוד שהמכירה בפחות הוא לאו משום המתנת מעות כי אם עבור הטירחה והסיכון שיש בהעצרת שיקים במטבע חוץ, עכ"ל. הילכך י"ל כמו שיש סיכון לגבי מטבע חוץ משום יוקרא חולא וכנ"ל הה"נ יש סיכונים של גו"א גם בחוב שהוא טיבעא. וממילא מצוואר לפ"י שיהיה היתר גם לפי אחוים שהרי הסיכון הוא כפי סכום השיק.

ונר' שסברא הנ"ל זוהי כוונת הגר"י בלויא במש"כ בצרית יהודה עיקרי דינים פרק י"א סוף הע' י"ז להחמיר גביית אחוים כפי סכום השיק [ולא שצא לדמותו לשאר עסקים במש"כ כמה פוסקים בשמו, אלא ששכר טירחה מבוסס עפ"י סיכונים ומאחר שקיבל ע"ע אחריות אצידה וכיוצ"ב א"כ מותר כנ"ל]. וזה לשונו שם, ומ"מ יש לעיין שאם האחו שגובה הסוחר אינו אלא שכר טרחתו, לכאוי אין נ"מ בין שיק בסכום קטן לבין שיק בסכום גדול, ואילו לפי מנהג הסוחרים גובים אחו מסוים לפי סכום השיק ונראה שזה רצית, ומ"מ נראה שיש להקל בזה שכן דרך שכר טרחתו בכמה דברים שלוקחים אחו מסוים מהעסק כשכר טרחתו וגם יש בזה קבלת סיכון של הסוחר מחמת החוק או סכנת דרכים, ואם יאצד השיק לא יגבה כלום, וגם בזה מקובל לגבות עבור סיכון לפי אחוים של

אבן ילה"ע דאי איירינן במכירת שיק במטבע חוץ א"כ לכ"ע [דהיינו אפי' כהצית יצחק הנ"ל] יש להתיר כי נחשב לפסיקה על פירות וא"כ אין כאן חשש אגר נטר אע"ג שמוכרו בפחות והמוכר קיבל ע"ע אחריות, שהרי מ"מ יש להתיר כאשר אחריות יוקרא חולא דפירות [דהיינו מטבע חוץ] הן על הלוקח. וכ"פ צרית יהודה בפרק ט"ו הע' י"ח תו"ד שם עפ"י מה שכתב שם בסעי' ו' (והערות שם).

והנה יתר על כל הנ"ל [שמצוואר בדברי הפוסקים] יש להוסיף עוד סברא אחרת והוא ששולחני לוקח ע"ע אחריות גניבה ואצידה לגבי השיק. שאע"פ שלכאוי יכול לבקש מבעל השיק שיבטל את השיק, הרי גם בזה יש הוצאות, וחוב מזה יש הרבה אופנים שבעל חשבון שעל השיק הוא צד שלישי ולא מי שהציא את השיק לשולחני ולא בכל אופן הוי כ"כ קל להשיג את בעל חשבון שעל השיק. ולכאוי השולחני לקח את האחריות בהיכ"ת של גניבה ואצידה, שמי שמסר לו את השיק לא יתן לו כסף בחזרה עד שיציא ראיה שבאמת נאצד או נגנב השיק שמסר לו. וא"כ יש צד הגון שהשולחני יקח דמי עמלה כפי אחוים שהרי הוא לוקח אחריות על השיק לכמה נדדים, ולכן אע"פ שבעלמא פסק הגר"י בלויא בצרית יהודה שם (הע' י"ז) דלא מהני אחריות גו"א היינו כדי להתיר מכירת חוב בפחות. אמנם בנ"ד י"ל דמהני כדי שנימא שמה שלקח אחוים אינה מכירה בפחות אלא מכירה כפי מה

סכום העסק. וע"כ נראה שיש מקום להקל ולהתיר כפי מנהג הסוחרים, וכן אמר לי סכום העסק. וע"כ נראה שיש מקום להקל ולהתיר כפי מנהג הסוחרים, וכן אמר לי

סימן קע"ג ס"ו

סו"מ בדברי החו"ד אליבא דהרמ"א שיש לו מעט סוגי בפסיקה כאשר לא קבע לו זמן המזכיר פסק כאן את דברי הברייטא צפ' הזהב (מז). שמי שאין לו מעות צדוק וצריך לשלם את פועליו וחמריהם שיכול לצקש מהשולחני שיתן לו דינר טבוע והוא יחזיר לו יותר משווי ממה שיש לו בצית. ועי' ברמ"א שמהדש עפ"י הרא"ש והתוס' (צ"מ סס) שסגי כאשר יש לו מעט מאותו מעות ואין צורך שיהיה לו בצית כל דמי הדינר. ועי' צש"ך וצט"ז שהשיגו עליו וכתבו שאדרבה משמע מדברי הראשונים הנ"ל שודאי צריך שיהיה לו כל דמי הדינר.

[ויל"ח"ע צקצרה שאפשר לדחות את צ' קושיות דהחו"ד. דעי' בחו"ד שהעיר שהגמ' צפ' הזהב (סס) לא פריך פשיטא כמו שפריך צפ"ג, דיש לדחות שהגמ' לא פריך פשיטא משום החידוש שמעות אינן טבועות נחשב למכירה. ועל קושיית החו"ד שהתוס' לא הביאו את דברי רב נחמן וסקלו וטרו צדין של הלואה סאה צסאה ג"כ לא קשה שהרי הגמ' צעצמה מציאה את לשון המשנה של הלואה סאה צסאה].

ודברי החו"ד קשה צמרתי. חדא שהרא"ש והתוס' צהדיא כתבו שהוי מכירה והרי מצואר שההיתר של יש לו גבי מכירה היינו שנקנית לו עתה ולכן אין כאן אגר נטר. וקיי"ל שהך סברא מהניא דוקא כאשר יש לו הכל, ושאיני מהלואה סאה צסאה שסגי התם ציש לו מעט משום דהתם אם יש דרך פרעון צבר מעת ההלואה ממילא אין לאסור משום צשש שמה יתייקר (עי' לעיל סי' קס"ב ס"ב שהארכנו צזה). וא"כ צ"ע איך החו"ד פירש

מו"מ בדברי החו"ד אליבא דהרמ"א שיש לו מעט סוגי בפסיקה כאשר לא קבע לו זמן המזכיר פסק כאן את דברי הברייטא צפ' הזהב (מז). שמי שאין לו מעות צדוק וצריך לשלם את פועליו וחמריהם שיכול לצקש מהשולחני שיתן לו דינר טבוע והוא יחזיר לו יותר משווי ממה שיש לו בצית. ועי' ברמ"א שמהדש עפ"י הרא"ש והתוס' (צ"מ סס) שסגי כאשר יש לו מעט מאותו מעות ואין צורך שיהיה לו בצית כל דמי הדינר. ועי' צש"ך וצט"ז שהשיגו עליו וכתבו שאדרבה משמע מדברי הראשונים הנ"ל שודאי צריך שיהיה לו כל דמי הדינר.

ועי' בחו"ד כאן סק"ט שצא ליישב את דברי הרמ"א ותוכן דבריו הוא שע"כ א"א לפרש את דברי הראשונים כפשוטן שהרי ע"כ יש לחלק צין נידון צדין פסיקה צהולא וסוגיא דרב נחמן גבי קיראי, דאלת"ה מדוע תוס' שם (ד"ה נעשה כאומר) דימו נידון צדין (צרייתא דפ' הזהב) לסאה צסאה הא גמ' ערוכה היא צפ"ג (סג:) שפסיקה צהולא מותר כאשר יש לו את הסחורה. ועע"ש בחו"ד שהעיר גם על דברי הראשונים וגם על לשון הגמ', שלכא"ו לא רצו להשוות ממש את דינא דהתם (מימרא דרב נחמן צפ"ג ולקמן סעי' ז') לדינא דהכא. ומש"ה כ' החו"ד שע"כ י"ל

שיש לו מעט סגי כאשר ההיתר תלוי במכירה. וחו' ז"ע על החו"ד שמה בכך שלא קבע זמן הרי מ"מ אין לו ממה לפרוע וא"כ הו"א כשאר הלואה סאה בסאתים. וקיי"ל שאם לזה מ"מ בק"כ כאשר יהיה לו ממה לפרוע שאסור ור"ק הוי. [וע"ע רס"י קס"א מה שהציא הבל"י בשם הריב"ש שהו"א ר"ק בהנ"ל גם כאשר אין תביעה כלל על הקרן].

המעוט שנתן לו הו"ו דמי מלוה. וכן השיג הגאון רבי אליעזר משה הורוויץ על דברי החוס' פא"ג (סג:) שיש לחלק בין כאשר נעשה קנין לבין היכ"ת שעדיין לא נקנית ולא מיד. וממילא גבי פסיקה לא שייך ההיתר להצליע שכן המתנה בדמי הקנין כאשר פירשנו לעיל ריש הסימן לגבי טרשא [דהא אין כאן דמי קנין].

ומה שגר' לומר כדי ליישב את דברי החו"ד הוא שיש לפרש את דבריו עפ"י יסוד שהארכנו בו בתחלת הסימן, והוא שאין איסור א"ר כאשר הקנין כולל גם שכן המתנה כי אין איסור אלא בכה"ג שיש חשלוס נוסף דוקא בעד ההמתנה. וממילא ס"ל להחו"ד שהחוס' והרא"ש פירשו שאם יש כאן מכירה (שהחליף בעד מין אחר של מעות), א"כ אפשר למכור סאה בסאתים אפי' אין לו כל המעות בציטו. די"ל דאינהו ס"ל שמה שחז"ל אסרו פסיקה בהזולה כאשר פוסק סאה בסאתים היינו דוקא אם קבע זמן, דדוקא התם י"ל שאם אין למוכר עתה סחורה שהקונה יוכל לקנות ממנו א"כ ע"כ המעות שמסר לו הו"ו מעות הלואה.

ובזה חידש החו"ד שלא צריך שיש למוכר כנגד כל המעות אלא בכה"ג שקבע זמן, שאם יש לו מעט א"כ כבר דיינין שהמעות נחשבים בדמי קנין. וא"כ י"ל כאן כמו שאמרנו גבי טרשא שאין איסור אגר נטר אלא בכה"ג שהתוספת היא דוקא מחמת ההמתנה. וס"ל להחו"ד שלא שייך איסור [כי הוסיף דוקא מחמת זמן] אלא"כ קבעו זמן, שאם לא קבעו זמן א"ל לומר שהתוספת היא בעד ההמתנה.

נמצא לפי החו"ד שסעי' ו' הוא חידוש דינא בריבית דרך מקח, והוא לא דומה לפסיקה בהזולה וגם לא דומה לטרשא. ומש"ה הגמ' לא פריך פשיטא גבי מחליף מעות אלל שולחני וכן מובן מדוע תוס' לא דימו אותו למימרא דרב נחמן. שהחו"ד חידש שפסיקה בהזולה ביש לו מעט אינו אלא ריבית דרך מכירה (דדניס את המעות בדמי קנין) ולכן ס"ל שאין איסור אלא"כ מוסיף בעד הזמן.

והנה ודאי ניחא לפי דבריו מדוע הגמ' והראשונים לא דימו את הברייתא של שולחני למימרא דרב נחמן להחיר פסיקה

אבן החו"ד ס"ל דבעינן תרתי, גם שיש לו וגם שלא קבע זמן, אבל אם אין לו או שקבע זמן לא מהני אלא"כ יש לו הכל. וכדי להצין מדוע סבר דבעינן תרתי יש להקדים את מש"כ המפרשים לחלק בין פסיקה לבין טרשא. שעי' בריטב"א (פא"ג סה.) שהעיר ששאני טרשא שקנה השתא ולא דמי לפסיקה שאם אין לו למוכר א"כ חמירא טפי כי

בהחלה כאשר יש לו למוכר. שהרי לפי דברי החו"ד יש היתר נוסף בסוגיין כי הויא היכ"ת של פסיקה כאשר לא קבע לו זמן [ונ"מ ליש לו מעט].

אבל לפי הנ"ל קשה איך נלמד דבר זה מהלואת סאה בסאה, שלכא"ל לפי החו"ד כל ההיתר של יש לו מעט היינו משום שנוכל לומר שהוי מעות קנין וזה לא שייך גבי סאה בסאה. ועי' בחו"ד דמשמע שמדמה מכירת סאה בסאתים בלא קביעות זמן להלואת סאה בסאה בקביעות זמן, ונ"ב. ועי' בדברי החו"ד שקצת משמע שלא בא לדמות את היכ"ת שלנו להיתר של סאה בסאה רק שהעיר שאם מקילין בכה"ג של הלואה כאשר קבע זמן א"כ כ"ש שיש להתיר בכה"ג של מכירה כאשר לא קבע זמן. ואע"ג שודאי קיל סאה בסאה בסאתים מ"מ הא לגבי מכירה אם אין הוספה מחמת זמן א"כ אין חילוק לגבי איסור אגר נטר בין סאה בסאה לבין סאה בסאתים וכו"ל.

בכל ענין שלא קנץ זמן ולאו דוקא גבי מטבעות. [ועפ"ז ג"כ מוזן פלוגתא הט"ז סק"ט לבין הש"ך סק"ד וזנקה"כ, שהט"ז רצה לפרש בדברי תוס' שאיירי במטבע ממש וזוהי ג"כ קמ"ל שיש מכירה, משא"כ הש"ך ס"ל שלכ"ע אין היתר בסוגיין אלא במעות שאינן טבעות שהיו כפירי].

וב"מ לפי דברי שא"פ ודאי ק"ק מדוע הראשונים לא כתבו בהדיא שמותר כאשר יש לו כמו שמבואר במימרא דרז נחמן. ועכ"פ לדינא נר' ששא"פ השיגו על דברי הרמ"א ולא הסכימו לחידוש החו"ד שיש לו מעט מהני כאשר לא קנצו זמן גבי מכירה. וא"כ לדינא אין לנו היתר אלא בכה"ג שיש למוכר הכל, דדוקא התם אפשר לפסוק בהחלה ולא כאשר יש לו מעט. אמנם כל הנ"ל כאשר סתמו ורצו לקנות סאתים בסאה, אכן האריכו הפוסקים שיש למנוא היתר כאשר מתנו המוכר ולוקח שאין כאן פסיקה בהחלה, וכדלקמן.

משא"כ שא"פ פירשו שהחילוק בין סעי' ו' לבין סעי' ז' הוא שיש כאן חידוש של מעות שאינן טבעות. ש"ל שלא שייך מכירה גבי שני מיני מטבעות, וקמ"ל שנחשב למכירה וממילא אין איסור אגר נטר. ולפי דבריהם ניחא מדוע הגמ' הביאה את הברייתא דוקא שם בריש פ' הזהב ששם מדובר בענין קנין מטבעות או קנין ע"י מטבע, עיי"ש. ותו ניחא לפי שא"פ את דברי הראשונים שנח' כאן באיזה מטבעות יש היתר הנ"ל. שלפי החו"ד אפשר לפרש את הסוגיא

מו"מ בפסקי מהר"י הלוי המובאין ברעק"א ושער דעה ועוד

עי' ברעק"א כאן שמציא את דברי תפל"מ ומהר"י הלוי אחיו של הט"ז שיש לפרש את פסק הרמ"א לאו מטעמיה, די"ל שלא צריך שיהיה למוכר אלא קצת יותר מהסכום שהחיל ליה. שהרי מבואר בפא"ג (פג:) שההיתר של הקדמת מעות גבי פסיקה בהחלה היינו דוקא כאשר יש לו למוכר, שע"ז שיש לו נוכל לומר שכבר נקנה ללוקח ואין כאן פסיקת אגר נטר [במה שקנצו סאה

בסאתים לאח"ז]. והנה לפי פוסקים הנ"ל, נר' שס"ל שסגי בזה שיש לו למוכר כנגד ההחלה שנוכל לומר שלא פסקו בהחלה אלא כנגד מה שיש לו. (וכגון שאם יפסקו שיתן לו עתה פ' זחי במנאי שלאח"ז יצא לו סחורה ששווה ק' זחי, שאין לומר שצריך סחורה ששווה פ' או ק' זחי, אלא סגי בזה שיש לו סחורה ששווה קצת יותר מכ' זחי. ש"ל שכנגד ע"ט זחי יקנה מהשוק כפי שער שבשוק, וכנגד זח' א' קנה בהחלה סחורה שיש לו דצ"ור הנ"ל היינו סחורה ששווה כ"א זחי שהוא קצת יותר מההחלה).

והנה לכאור' דבריהן הם דלא כסתמא דהגמ' והראש', וכולהו ס"ל שלא מהני אה"כ יש לו למוכר כנגד המעות שנתן לו הקונה וכמש"כ המחבר, וצ"ב במה נחלקו. ותו יל"ע שלפי דבריהן היתר שיך בכל פסיקה בהחלה וא"כ יל"ע מדוע דוקא כאן גבי לזה מעות מהשולחני מנאלו היתר זה שיש לו מעט.

ונר' לפרש דבריהן עפ"י מו"מ בחידוש אחר של מהר"י הלוי בסוגיין. שעוד כ' מהר"י הלוי (מוצא בשער דעה כאן סק"ז) שיש היתר בפסיקה בהחלה לכ"ע והוא בכה"ג שיש לו למוכר כנגד המעות שנתן לו הלוקח ולא בעינן כל הסחורה שפסק לו. (וכגון צ"ור הנ"ל שנתן לו פ' זחי סגי בזה שיש לו פ' זחי של סחורה, ולא צריך שיהיה לו סחורה ששווה ק' זחי). וגם זה צ"ב, שהרי אם קנה רק כנגד מה שנתן לו, איך מותר להוסיף יותר לאח"ז הא הוא פסיקת סאה בסאתים ואסור משום אגר נטר. והנה לכאור' יש לפרש את כוונתו עפ"י מש"כ הריטב"א בשם רבו בסוגיא

דבני זרתא (ב"מ סד.). שע' בריטב"א שר' שמואל למוכר בני גרמידי במחיר של בני זרתא אם יש לו בני זרתא, שהרי מותר להקנותו עתה את בני זרתא שיש לו ואין כאן החלה שהרי נתן לו כפי מחיר בני זרתא. וא"כ מה שמוסיף לו טפי שאמר שיתן לו בני גרמידיא הוא כמתנה שהוסיף המוכר ללוקח ואין כאן אגר נטר. ועוד כ' שם שהה"נ גם בכה"ג שלא נתרצה ממילא, וכגון שמוכר לו כוריים במחיר של כור שיש לו שג"כ מותר כי כור אחד קנה כנגד המעות וכור שני מתנה קמוסיף ליה, עיי"ש. ולפ"ז ניחא מש"כ מהר"י הלוי שמוכר אם יש לו כנגד המעות שנתן לו, ואין איסור בזה שמוסיף לו עוד לאחר זמן.

ויל"ע שלשון המחבר משמע שמודה לדברי מהר"י הלוי הנ"ל, שהרי כ' כאן שמוכר אם יש לו לצעה"צ מעות בציתו כנגד כל דמי הדינר. ולכאור' בהדיא משמע שלא צריך יותר מדינר, אלא שצ"ע כי דוקא כאן בסעי' ו' משמע שסגי בזה שיש לו כנגד המעות, אמנם בסעי' ז' לכאור' משמע שאין היתר לפסוק בהחלה אה"כ יש לו כל הסחורה שמוכר לו בהחלה. ותו יל"ע שיל"ע בדברי הצרית יהודה פרק כ"ג (הע"י) שכתב שלכאור' לפי מהר"י הלוי הנ"ל אין המוכר חייב להוסיף אלא שיכול לחזור ממה שאמר שיוסיף לו מתנה [ומש"ה אין איסור אגר נטר]. וודאי לא משמע הכי בדברי המחבר ובשא"פ שהמוכר לא שעבד א"ע אלא כנגד המעות ולא כנגד ההוספה ג"כ, וצ"ע.

כאן דמי מלוה אלא דמי מקח. ומ"מ י"ל שמה שהמוכר מחייב להוסיף לקונה גם זה נקנית לו וכשאר פסיקה על שער שבשוק. (ולקמן בסמוך נחזור לדברי המחבר סעי' ז' ועל מה שהערנו לעיל בדבריו). שאע"ג דקיי"ל דלא מהני לפסוק על שער שבשוק ולא נקנית לקונה אם בא לחוב צדמיהן [דהיינו שאינו נותן לו מעות עמה], מ"מ כבר האריך קל"ח בסי' ר"ט סק"ט שכל דרכי הקנין מועילו לפירות בשוק ולא נחשצין לדש"ל, ורק מחמת איסור אגר נטר נריך לתת לו מעות. וא"כ ודאי י"ל שנקנה לקונה מה שאמר שיוסיף לו שהרי קנה צמה שנתן לו מעות כנגד הסחורה שיש לו.

אלא שעדיין י"ל שיש לאסור מחמת פסיקה שאמר שיוסיף לו, וע"ז חידש הריטב"א שאין כאן אגר נטר כלל כי לא דמי לא לפסיקה בהחלה ולא לפסיקה בשוה, שבהם האיסור הוא מחמת שיחזור לו יתר על הדמים. ואם נעשה כאומר שיתן לו הוספה חוץ ממנה שקנה א"כ לא הוא כלל אגר נטר ומותר. [וילה"ע שבפרט בסעי' ו' הרי לא קבע זמן כלל וא"כ אפי' צמה שהבטיח לו להוסיף אין כאן אגר נטר בעד זמן. (אכן בלא"ה אין כאן אגר נטר כמש"כ אליבא דהריטב"א)].

מו"מ בפסקי המחבר העיפים ו' וז' בענין הנ"ל אם סגי יש לו כנגד המעות או בעיני יש לו כנגד כל

מה שקצין

והנה לעיל הערנו שלכא"ו משמע בדברי המחבר שבהיכ"ת של סעי' ז' לא מהני פסיקה בהחלה אלא"כ יש לו סחורה

ולבא' נר' לומר מסתימת הפוסקים בענין הנ"ל שלעולם חייב לתת לקונה כמו שהסכימו מתחלה, ואעפ"כ אין איסור אגר נטר צמה שפסק לו בהחלה אע"ג שאין לו להקנותו עמה. שע"י צריש הסימן לגבי טרשא ועי' לקמן ס"ז בענין פסיקה, ומבואר כי חלוק הם צדיניהם. שאע"ג ששניהם א"ר כי הוא איסור אגר נטר דרך מקח, מ"מ אין לאיסורם אותו גדר. שלעולם י"ל שאם הדמים שנותן הקונה לא קונים לו כלום עמה א"כ מדרבנן נחשב לדמי מלוה (מה"מ לעולם נחשב לדרך מכירה אם לא הוא בעין שהלוה לפי מש"כ החו"ד רס"י ק"ס, ולפי החולקין עליו לעולם נחשב למעות מכירה מחמת ההסכס, ואם פסקו שלאח"י המוכר יתן לקונה סחורה יתר על שוויות הדמים ששילם לו א"כ הוא פסיקת מנה צמאמים ואסור. דהיינו שהפסיקה גופה היא פסיקה אסורה ואין לו היתר אלא"כ יש לו למוכר דעי"ז נוכל לומר שהוא דמי מקח ולא דמי מלוה. משא"כ בטרשא מבואר שמאחר שנקנית לו הסחורה מיד א"כ המחיר שנותן לאח"י הוא בהיתר כשאר דמי מקח אלא"כ בהדיא מחייב לו תשלום בעד הזמן, עיי"ש לעיל סעי' א' מש"כ באריכות בענין טרשא. (והיינו כמו שהעיר הגאון ראמ"ה על דברי החוס' פא"נ סג: שאין לדמות פסיקה לטרשא כי רק גבי טרשא נקנית לו בשעת הפסיקה, וכ"כ הריטב"א בשם רצו פא"נ סה. גבי סוגיא דטרשא לחלק בין צ' מימרי דרב נחמן, עיי"ש).

וא"ב לפ"ז יש לפרש שמהר"י הלוי ס"ל שאין כאן פסיקת אגר נטר כפסיקת מאה ע"מ ששילם לו לאח"י מאתים, שהרי אם כל הדמים הוא כנגד הסחורה, א"כ אין

ששוה י"ב, ולא מהני אם היה לו סחורה ששוה י'. וז"ע כי לפי הנ"ל היה נר' שבכל גוונא של פסיקה צהולה יש להחיר אם נוכל לומר שלא הוי דמי מלוה אלא דמי מקח, וא"כ היה צריך לומר שמהני גם אם יש לו סחורה ששוה י'.

ולבא' אפשר לפרש את פסקי המחבר צ"אופנים. שעי' בצרית יהודה פרק כ"ג הע' י' שרצה לומר שדילמא תפל"מ ומהר"י הלוי נח' אם צריכים לפרש ולהתנות בהדיא שאין הדמים קונים אלא כנגד חלק מסוים מהמכר, עיי"ש שאיירי בנידון הראשון אליבא דהרמ"א שיש לו מעט יותר מההוצאה. וא"כ יל"ע גם צנ"ד אם צריך לפרש בהדיא שאינו קונה בדמים הנ"ל אלא כנגד מה שיש לו ושאר הסחורה המוכר מחייב א"ע להוסיף מדעתיה.

ולפי פירוש זה היה אפשר לומר שודאי בנידון של סעי' ו' שיש לו עתה צדיחו ואינו קובע זמן, א"כ ודאי נעשה כאילו אמר בפירוש שיוסיף לו מדעתיה. אמנם כאשר אינו נותן לו כנגד מעותיו וגם אינו נותן לו אלא לאחר זמן [וכמו שכ' רש"י ותוס' בהדיא בסוגיא דקיראי (סג): שהוא מקור דין סעי' ז', וע"ע בחו"ד הנ"ל סק"ט], א"כ ודאי נחשב לפסיקת אגר נטר אלא"כ פירש בהדיא שלא הוי דמי מלוה אלא דמי מקח הוי כנגד מה שיש לו. וא"כ כאשר סתמו דבריהן ולא פירש אין היתר אלא"כ יש לו י"ב.

ועיי"ל וכן עיקר, שלעולם אין היתר אפי' אם פירש אלא צכה"ג שלא קבע זמן

דהיינו כי יכול לתבוע מיד מה שהקנה לו (ואפשר שבכל גוונא שמוחר אמרינן שנעשה כאילו התנה בהדיא). דדוקא שם נוכל לומר שאין כאן דמי מלוה אלא דמי מקח, אבל צכה"ג שקבע זמן אם אין לו כל מה שאמר שיתן לו צעד הכסף א"כ א"א לומר שאין איסור אגר נטר מחמת שאין כאן דמי מלוה. שהרי לעולם יש צ' ענינים של א"ר גצי דרך מכירה, פסיקת אגר נטר ותשלום צעד זמן. ואע"ג שאם יש לו כנגד מעותיו אין כאן דמי מלוה מ"מ איסור לפסוק שיתן לו יתר צעד הזמן שממתין לו. (והיינו ממש כמו טרשא וכנ"ל בריש הסימן, אלא שבאן המלוה הוא הקונה ולא המוכר). ודילמא היינו כוונת ברית יהודה המוכר לעיל (שם) שיכול המוכר לחזור ממה שאמר שיוסיף לו, דאלת"ה ודאי לא שייך להחיר. אמנם לפי מש"כ יש ליישב את דברי הפוסקים ולחלק בין היכ"ת שקבע זמן לבין לא קבע זמן, וק"ל.

ולפ"ז צ"ל או שלא קיי"ל לגמרי כמש"כ הריטב"א שאין כאן אגר נטר בזה שמוסיף לו, או שהריטב"א גופיה לא החיר אלא"כ יכול לחזור בו, או שגם הריטב"א לא החיר אלא צכה"ג שנקנה לו אותו צני זרתא דוקא או אותו כור שאמר שמקנה לו (ועיי"ז) שאני משאר פסיקה שלא נקנה לו דבר מסוים וכמו שהאריכו המפרשים בפא"ג, אכמ"ל. ועיי' מש"כ לעיל רס"י קס"ג אליבא דהגמ"ר). נמצא שלשון המחבר בצעי' ו' ובסעי' ז' הן בתכלית הדקדוק ויש לחלק כנ"ל שבסעי' ו' סגי בזה שיש לו כנגד המעות משא"כ בצעי' ז' צעינן שיהיה לו כל הסחורה שקצץ ליתן לו.

עוד בענין פסק מזהר"י הלוי שסגי אם יש לו מעט
יותר מזהוזה

והשתא דאית להכי יש לפרש ג"כ את
פלוגתא מהר"י הלוי ותפל"מ
והחולקים עליהן בענין יש לו מעט יותר
מההזלה. שאם יסוד האיסור גבי פסיקה
בהזלה הוא שהו דמי מלוה (ובלא קיין אין
היתר), א"כ י"ל שאם נוכל לחלק את מעות
הפסיקה באופן שהיא פסיקה על שער בשוק
ולא בהזלה א"כ מותר כי כל הדמים שנתן
לו חוץ משו"פ קונה בשווה לפי שער שבשוק,
ושו"פ שנתן לו קונה כל מה שיש לו עתה.
ויעי' במש"כ לעיל אליבא דהחוו"ד לפרש
דבריו, נמצא שהו אותו יסוד שהו דמי מקח
ולא דמי מלוה, וממילא אין איסור אגר נטר.
אלא שלפי החוו"ד עיקר יסוד דברי הרמ"א
מתלל תלי בזה שאין קציעות זמן, וממילא אין
אגר נטר על מה שאין לו, משא"כ לפי מהר"י
הלוי ותפל"מ עיקר ההיתר הוא בזה שאין
כאן הזלה, וק"ל].

אכן כבר הערנו שרו"פ לא ס"ל כוותיהו.
וכדי לפרש את דבריהם ומ"ט אסרו
יל"ע בפסקי המחבר גופייהו. שהרי לכאן
י"ל שהמחבר מחלק בין סעי' ו' לבין סעי' ז'
וכנ"ל, וס"ל שאין פסיקה בהזלה מותרת

אא"כ יש לו כל הסחורה שאמר שיתן לו או
לא קצע זמן. וא"כ ודאי שהמחבר יחלוק ג"כ
על היתר הנ"ל של התפל"מ ומהר"י הלוי
ויאמר שאם פסק מנה במאחזים דלא מהני
לחלק את המעות כנ"ל כדי שנוכל לומר שאין
כאן דמי מלוה, דמ"מ יש לאסור מחמת
שמוסיף לו. ואע"ג שלעיל פירשנו שיסוד
החילוק בין שני הסעיפים הוא מפני שקצע
לו זמן, היינו דוקא בכה"ג שיש לו כנגד כל
המעות ולכן האיסור מתלל תלי בזה שקצע
זמן. משא"כ כאן אע"פ שלא קצע זמן (וכסעי'
ו) מאחר שאין לו כנגד כל המעות רק שיש
לו מעט, א"כ אכתי הו דמי מלוה שפסק
עליהן מנה במאחזים. שאע"ג שיכול לקנות
כנגד מה שיש לו מ"מ שאר הכסף שנתן לו
קנה עוד ואין לו מה להקנותו, וא"כ הו דמי
מלוה. ואף שהיא פסיקה מנה במנה על מה
שאין לו מ"מ בכה"ג שנתן לו הוספה כאשר
פסק מנה במנה ג"כ הו ריבית. ולכן ס"ל
להמחבר שאין היתר בסעי' ו' כאשר יש לו
מעט, וע"כ הרמ"א חולק מחמת שהו דמי
מקח [או מטעם החוו"ד או מטעם מהר"י
הלוי ותפל"מ]. (וכעין ענין זה אשכחן בס' קס"ז,
עיי"ש בדברי הגר"א והחוו"ד בענין הוספה שמוסיף
קודם שהלוהו דרך מקח וממכר):

סימן קע"ג ס"ז

מו"מ בענין עד שיבא בני גבי פסיקה בהזלה ומה
שיש לחלק בין הבא לבין דינא דלעיל ס' קס"ג
ס"א

עיי' לעיל (סעי' ו') מו"מ בענין פסיקה ומה

שיש לחלק בין איסור אגר נטר כאשר מוזיל
ליה בשעת פסיקה לבין איסור אגר נטר
מחמת שמא נתייקרו הפירות. והנה ילה"ע
עוד שהגמ' (ב"מ סג:) גבי פסיקה בהזלה

דוקא היכ"ת שיש לו למוכר. [וע"ע בחו"ד
בסי' קס"ג סק"ג מש"כ לפרש את פלוגתא
הט"ז והפוסקים בענין יש לו מעות].

ומה שגר' לומר בזה הוא כפי מש"כ
המחנ"א סי' כ"ט (וכן משמע במאירי ג"כ
גבי ההיתר של יש לו) והוא שיש לחלק כאשר נתן
מעות תחלה שגר' טפי כמקח. ולכן לא רק
משום קנין מש"פ לחוד יש להתיר פסיקה,
אלא כדי להתיר גם צריכים שלא יהיה מחוי
שהרווח כאשר נתייקרו משום אגר נטר. וא"כ
ניחא מדוע לא סגי בהנאת מלוה או הנאת
מחילת מלוה כאשר אין לו למוכר [אע"ג
שיצא השער].

ועוד ילה"ע עפ"י מה דאיתא בגמ' (סג):
שאלין קנין מש"פ אם נתן מעות קודם
שיצא השער עד דאתחזווי צבי דרי או פגע
בו בשוקא. וא"כ ז"ע בסוגיין איך מהני קנין
מש"פ להתיר איסור אגר נטר כאשר נתן
מעות קודם שיצא השער, הרי אין קנין מש"פ
עד דאתחזווי צבי דרי. ועי' בשטמ"ק בשם
רמ"ך שעמד בזה וס"ל שלא משום קנין
מש"פ ממש יש היתר, אלא משום שע"י מה
שנותן מעות והוא יכול לקנות לענין מש"פ
א"כ יש היתר לאיסור רבית גם כאשר לא
נקנה לו ממש [לענין מש"פ] בנתינת מעות.
ואה"נ לא נעשה קנין לענין מש"פ אלא אחר
דאתחזווי צבי דרי או פגע בשוקא. ולפ"ז ודאי
יש צד לומר שלהתיר את האיסור צריכים יש
לו ממש [עפ"י המאירי דמוצא לקמן בסמוך]
כדי שידון את זה כמו"מ ולא כחוב, שהרי לא
ע"י קנין ממש נעשה את ההיתר קודם שיצא

מציא את המשנה של עד שיצא צבי, וכן נפסק
בשו"ע כאן. אמנם לעיל (סג) גבי צרייתא דר'
אושעיא צמי שהיה נושה בחצירו ששם ג"כ
קיי"ל שחם יש לו מותר לא הוזכר שמועיל
עד שיצא צבי. וכן לעיל סי' קס"ג ס"א לא
מוזכר ההיתר של עד שיצא צבי, וז"ע.

ולבא' נר' דהויא מילתא דפשיטותא שמהני
עד שיצא צבי גבי נושה בחצירו,
ואדרבה דילמא דוקא בכה"ג של הוזהר סד"א
שלא מהני [וכעין מה שהק' כל הראש' שלא
אשכחן היתר אלא גבי סאה בסאה ולא גבי
סאה בסאתים], אכן איתא בהדיא בגמ' (סג):
שמהני. אמנם לפי מש"כ לעיל החילוק בין
נתן מעות מתחלה לבין כה"ג שלא עשה כן,
לכא' י"ל שדוקא בכה"ג שנתן מעות דיינין
את זה כמקח גם בכה"ג שהסחורה לא
נמצאת עתה לפנינו אלא עד שיצא צבי.

דהנה ילה"ע גבי פסיקה כאשר היה נושה
בחצירו יש לדון מדוע לא מהני יצא
השער, דבשלמא גבי פסיקה בהוזהר יש ליישב
מדוע לא מהני יצא השער כדכ' תוס' ושאר
(סג): שיצא השער רק מהני בכה"ג שאינו
מוזיל בהדיא על שער שבשוק, אכן גבי לקח
בהלואתו מדוע לא מהני הנאת מחילת מלוה
לקנין מש"פ גם כאשר אין לו ויצא השער.
שהרי קיי"ל בחו"מ סי' ר"ט שיש קנין מש"פ
בפסיקה כאשר יצא השער, ובין אם בעלמא
נעשה קנין ע"י מלוה או ע"י הנאת מחילת
מלוה (שנח' בזה הראשונים כדעיר הגר"א על דברי
רש"י ותוס' בסוגיין, ואכ"מ) יש לדון מדוע לא סגי
בהנאה זו כאשר יצא השער ומדוע צריכים

השער. (ויל"ע בקודם שי"א השער ואין לו עד שיבא בני כאשר נתן לו מעות, ואח"ל שבגמית מעות מהני עד שיבא בני יל"ע בזה גם בהנחת מחילה דגרע מיניה כנ"ל).

נמצא שלפי כל הנ"ל יש לנו להסתפק בכה"ג שאינו נותן מעות עתה אכן יש לו למוכר וא"כ במקנת דמיא להלוואה ובמקנת דמיא למקח [דהיינו פסיקה כאשר בא לחוב צדמיהן ויש לו], שיש לדון אם מהני ג"כ כה"ג שלא הוא ממנו יש לו אלא עד שיבא בני. שאע"פ שמחוסר הבאה (עד שיבא בני) עדיף ממחוסר גוביינא (יש לו באשראי) כדאיתא בהדיא בגמ' (פא"ג סג:) מ"מ לכאור' לא הוא ממנו יש לו. וסברא זו נזכרת במאירי בהדיא שכתב על הגמ' (שם סד.) דקרי דעצדי דאחי דדמי לעד שיבא בני. ומשמע מדבריו שם שלא הוא יש לו ממנו, אמנם גם לא נחשב לאין לו, עיי"ש. וא"כ לפ"ז אפשר לומר שבכה"ג שבא בחובו ולא נתן מעות על הפירות דלא מהני אלא יש לו ממנו בשעת הנחת מחילה מלוה, ולא מהני אם אין לו עד שיבא בני.

אמנם לכאור' נר' מסתימת הפוסקים שודאי מהני עד שיבא בני, ואדרבה הטעם שלא הוזכר בשו"ע ושא"פ הוא משום שאין מקום להסתפק. די"ל כנ"ל שבסברא היה אפשר לומר שדוקא גבי פסיקה בהולאה לא מהני עד שיבא בני, משא"כ גבי נושה בחובו שפסקו על שער שבשוק פשיטא שמהני ולכן הפוסקים לא הזכירוהו גביה. דסד"א דוקא כאשר מוזיל גביה ואין היתר אלא א"כ הוא כאילו נקנה לו עתה (אע"ג שקיי"ל שבאמת אין לו

לקונה קנין גמור בהם ומוחר למוכר לאכול הנך פירות שיש לו), דרך שם סד"א שאין להקל כאשר אינו שם ממש וצריך להמתין עד שיבא בני או אמנא מפתח. אכן כבר מצאנו בגמ' בהדיא דמהני שם. [ולכאור' עפ"ז יש לפרש את שו"ט דהגמ' לענין אשראי ואכמ"ל].

(שרק גבי פסיקה בהולאה שהיו פסיקת אגר נטר אין היתר אלא"כ נוכל לומר שהיו כאילו נקנה עתה כדי להחיר אגר נטר שבפסיקה ולכן סד"א דלא מהני עד שיבא בני, משא"כ גבי בא בחובו ופוסק על הנחת מחילה מלוה לא צעין יש לו אלא משום שלא מהני השער וחוששים לנזד התיקרות כי לא בא באיסורו בידו אצל לעולם אין כאן אלא נז של פסיקת אגר נטר ולא הוא בהכרח פסיקת אגר נטר, ולהחירו צעין קנין מש"פ וא"כ מה צדק שאין לו עד שיבא בני).

ועפ"י הנ"ל יש לפרש את מש"כ התוס' (סג: ד"ה מהו דתימא) שאם פסקו על הגדיש שאסור לפסוק בהולאה כי מחוסר מלאכה מחזי כאגר נטר, וכ"פ הש"ך סי' קע"ה סק"ז שאפי' מחוסר קצת תיקון אסור לפסוק עליו בהולאה. שר"ל כנ"ל שגבי פסיקה בהולאה שמתירין פסיקת אגר נטר צעין מה שאפשר לקנות עתה [ולא מקילים במחוסר מלאכה א' או צ' כדברי הגמ' (עד.) ומוצא בשו"ע שם ס"ד] כדי שלא נוכל לומר שהקדים לו מעות כדי לקבל שכר המתנה עי"ז שהחיל ליה. (ועי' לקמן בסעי' ח' מו"מ בידור איסור פסיקה כאשר אינו מוזיל גביה):

חילוק בין איסור של המחבר לפסוק בהזלה
כאשר אין לו לבין דברי הרמ"א שאוסר גם כאשר
יש לו אם מפרש

המחבר כאן פוסק עפ"י דברי הגמ' ז"מ
(סג: סוגיא דקירא) שאם אין לו למוכר
אסור לפסוק בהזלה. וזה שמהני ילא השער
היינו דוקא כאשר פוסק בשווה, אמנם אם
פוסק בהזלה אין היתר אלא"כ יש לו. והטעם
בזה הוא שאם צא לפסוק בהדיא מנה ע"מ
לשלמו מאתים לאחר זמן, א"כ בשעת פסיקה
עובר משום אגר נטר ואין היתר אלא"כ י"ל
שנעשה עתה קנין על הסחורה ושוב אין לדון
על מה שמריות שהוא שכר המתנה. שעיין
בז"י שמציא את דברי הריב"ש שכ' שמאחר
שמעות קונות דבר תורה לכן יש היתר לפסוק
בהזלה, עיי"ש.

ויל"ה"ע שלפ"ז יש חילוק גדול בין דברי
המחבר והרמ"א. שאליצא דהרמ"א
אפשר לומר שאם יש סבא אחרת שעפ"ז
נוכל להצין מדוע מוזיל לו מחמת ההקדמה
[ודלא כמו מה דחשבינן מן הסתם שמוזיל ליה
משום שכר המתנה], א"כ יש להחיר כשאר
היכ"ת של יש לו וכדברי הריב"ש הנ"ל. שהרי
הטעם לאסור בכה"ג שמפרש היינו משום
שע"כ דנין את ההזלה מחמת שכר הקדמת
מעות. אכן אם יש סבא אחרת לפרש את
ההזלה ולא מפני אגר נטר א"כ מותר אע"ג
שפוסק בהזלה שהרי איירי ביש לו וכנ"ל.
אמנם האיסור שהציא המחבר עפ"י הגמ'
היינו שצפסיקה גופה יש איסור של פסיקת
מנה במאתים שאין צו היתר אם לא נקנה לו
עתה כלום.

משא"ב הרמ"א כאן איירי בכה"ג שיש לו
סחורה, וע"כ אינו איסור אגר נטר
שאיירי בו המחבר שהרי מצואר בגמ' הנ"ל
שאין לאסור משום אגר נטר כי נקנה לקונה
דבר תורה, ולכן אין כאן אגר נטר מחמת
שמכר לו בהזלה. אכן חומרת הרמ"א הוא
עפ"י רבנו ישעיה (מוצא בטור כאן) דסבר שאם
מפרש שנותן לו עתה בהזלה כי מקדים לו
מעות (ואם אינו מקדים היה מוכר לו בלא הזלה),
א"כ יש לאסור כי אומר בהדיא שמוזיל לו
משום אגר נטר. דהיינו שאע"פ שמדין תורה
נקנית לו ולכן אמרינן שאין בזה אגר נטר,
אם הוא מפרש בהדיא שאינו מוזיל לו אלא
משום הקדמת מעות הא שוב יש לאסור
משום אגר נטר (אע"ג שמדין תורה נקנית לו).

[ועי' לקמן סעי' ט"ז בדברי הטור שהציא
את מה שנחלקו בו רש"י ור"י בענין
הגמ' סוף פרקין (עג.) אם איירי באחריות
הלוקח אי לאו. ולכא' נר' פשוט בדברי הר"י
הם ראיה ברורה שאין היתר להזיל אפי'
בכה"ג שיש סבא אחרת לפרש את טעם
ההזלה. ואמנם שיש לדחוק שצוה גופה
נחלקו רש"י ור"י, לכא' גם רש"י אינו מתיר
שם אלא משום המקומות שבהם נמכר צול,
עיי"ש. והמחבר פסק כהר"י שם והרמ"א
פסק שאם משלם שכר עמלו א"כ מותר גם
בכה"ג שהיו באחריות הלוקח אמנם שניהם
לא הסכימו לדינא לדברי רש"י שם, וא"כ
לכא' משם ראיה שלדינא אין להחיר אם אין
לו למוכר אע"ג שיש סבא אחרת לפרש

מדוע פסק ליה בהזלה כאשר הקדים לו מעות].

בענין מוכר רוצה לברר את כמות הלקוחות ועוד
נ"מ לדינא

והנה האריכו הפוסקים לחדש הרבה סברות
(עי' חוט שני ועוד) שמש"ה י"ל שמה
שהזיל לו כאשר הקדים לו מעות לאו משום
אגר נטר אלא משום טעם אחרת וכגון לזר
כמה לקוחות יש לו וכיוצ"ב ולכן יש להחיר
גם בכה"ג שמוזיל בהקדמה. אמנם לכא' מבוחר
עפ"י הנ"ל שיש לחלק בין היכ"ת של
אין לו שלא שייך להחיר מחמת סברא שיש
סיבה אחרת שמוזיל ליה, שהרי ע"ס הפסיקה
שלוקח מנה בעד מאתים לאח"ז הרי זה גופה
אגר נטר. וא"כ אין להחיר הך פסיקה מחמת
שיש טעם אחרת להזיל ליה מחמת ההקדמה,
שהרי היא גופה פסיקת אגר נטר ומה בכך
שיש עוד טעמים להסביר מדוע הוא עושה
כן.

משא"ב בהיכ"ת של הרמ"א, הא שם אין
האיסור אלא משום שמפרש
שעושה את ההזלה משום הקדמה (ומש"ה
אסור אע"ג שנקנה לו). אמנם אם יש סברא אחרת
שהזיל לו וכגון שרוצה לזרר כמה לקוחות יש
לו א"כ אין לנו לאסור משום שמפרש שהזיל
אם מקדים לו מעות, שהרי יש לו למוכר
וא"כ הפסיקה גופה נעשית בהיתר כי נקנה
לו בנתינת מעות. ואע"ג שבעלמא כאשר
מפרש [שהזיל ליה משום שהקדים לו מעות]
אמרינן שע"כ יש לאסור שאי לאו משום אגר
נטר לא היה מוזיל ליה, מ"מ בנ"ד הא י"ל

שאנו מוזיל משום אגר נטר אלא מחמת
סברא אחרת. ולכן בהיכ"ת שמצוי מאוד והוא
שהמוכר מפרסם שיש לו ב' מחירים, מחיר
בהזלה אם מקדים מעות ומחיר השלם כאשר
אינו מקדים מעות, הא מתלא תלי בחילוק
שהזכרנו לעיל בין היכ"ת של אין לו ודברי
המחבר ובין היכ"ת של יש לו ודברי הרמ"א.
ואע"ג שכמה פוסקים ראו לדמות דבריהם
ולהחיר בשניהם [גם באין לו וגם במפרש]
עפ"י איזה סברא שלא הזיל ליה מחמת אגר
נטר, מ"מ לענ"ד נ"ד צרור שאין להחיר עפ"י
סברא כזו אלא בכה"ג של הרמ"א שהיא
במפרש ויש לו. אבל אם אין לו למוכר ומ"מ
מוכר בהזלה אם הקדים מעות כדי שיזר
כמה לקוחות אין להחיר כאשר יש סיבה
אחרת לפרש מדוע הזיל ליה אם הקדים
שהרי הפסיקה גופה היא אגר נטר וכנ"ל.

אמנם כאשר המוכר אינו מכריח את הקונה
להקדים לו מעות רק שמוכר בהזלה
בין הקדים בין לא הקדים, בזה ודאי אין
איסור אם שילם בתחילה בהקדמה שהרי זה
אינה הזלה מחמת הקדמת מעות ולא היא
פסיקת מנה במאתים שאסור אם אין לו. ולכן
בכה"ג שהמוכר מרשה לקונה לקנות בהזלה
גם בנ"ק דחוי א"כ יש להחיר גם כאשר נותן
לו מעות מזומנים בהקדמה שהרי אינו מוזיל
מחמת שמקדים לו מעות.

הילבך ילה"ע שצכה"ג שהקונה קונה הרבה
יחידות מהמוכר והקדים לו מעות
מ"מ לא נחשב לפסיקה אסורה כאשר מוזיל
ליה אם היה מוזיל ליה גם כאשר הקונה

משלם לאחר זמן (כאשר מקבל את הסחורה) מחמת שקונה הרבה יחידות בחד. שהרי גוונא זו לא דומה לפסיקת מנה ע"מ לשלם מאתים לאח"ז אלא הויא כפסיקת מנה צמנה (כי מוזיל ליה מחמת שקונה הרבה בחד) ולכן יש להחיר גם אם ינא השער [או אין שומתו ידוע] ולא בעינן דוקא יש לו.

אבן אם המוכר מוזיל לקונה דוקא משום שמקדים לו מעות [דהיינו פסיקת מנה צמאחיס לאח"ז], א"א להחיר צכה"ג של אין לו אפי' אם יש סצרא אחרת מדוע הוא מוזיל ליה משום ההקדמה. [ועי' בחלקת בנימין כאן שג"כ משמע קצת בלשונו לחלק כנ"ל, אכן לא כתב בצירור אם יש לחלק בין היכ"ת של יש לו ומפרש לבין היכ"ת של אין לו, עיי"ש].

כמו שאשכחן חומרא באין לו וכנ"ל הה"ג אשכחן חומרא דוקא גבי מפרש

ויל"ה ע' שכמו דאשכחן היכ"ת להחמיר דוקא צכה"ג של אין לו וכנ"ל, ה"ה אשכחן נמי היכ"ת שדוקא כאשר מפרש נחשב לאגר נטר אע"ג שאותה המתנה לא היתה נחשבת לאגר נטר כאשר אינו מפרש. שעי' בט"ז סקי"א שכתב שהרמ"א שמחמיר צמפרש היינו גם צכה"ג של עד שיצא צני. והנה מפורש צהדיא צגמ' (סג:) שמותר לפסוק צהולה גם כאשר א"א לתת לו עתה משום שצריך להמתין עד שיצא צני.

נחשב להמתנה שמפקיע ממנו דין יש לו, ולכן מותר להוזיל ליה כאשר צריך להמתין עד שיצא צני (והפסיקה היא לאח"ז, אלא שצריך מעות קונות עתה כדפי' הריצ"ש וכמש"כ לעיל), מ"מ אם מפרש צהדיא שמוזיל מחמת הקדמה זו הרי שוב הוי אגר נטר. ויש לבאר כיסוד הנ"ל שמפרש אסור משום שע"כ יש לדון שההחלה משום אגר נטר [דאלת"ה מדוע הסכים להוזיל ליה], אמנם אם לא היה מפרש היינו אומרים שאין כאן אסור אגר נטר כי מעות קונות.

וחילוק זה מוכרח צדצרי רעק"א (צ"מ עב: ועי' לקמן בסמוך מו"מ על הנך דברי רעק"א), שעיי"ש שכתב שע"כ ההיתר גבי מה שעייזי חולצות היינו דרך מקח וא"כ צ"ל דנחשב כיש לו [ולא נחשב לדשלב"ל], דליכא למימר שהוי דמי מלוה וחוב שהרי קרוב לזה ולזה אסור גבי חוב. ומ"מ אסור לפסוק צהולה גבי עייזי חולצות ופירש רעק"א כי אינו דומה לקיראי שמוזמן עתה ללוקח. חזינן מיהת שרעק"א מחלק בין יש לו שמותר לפסוק (גם צלא ינא השער) לבין יש לו שמוזמן עתה ולפיכך מותר גם צהולה. [וכן אשכחן גבי מחוסר מלחכה וגם גבי סוגיא צצני זרתא וצני גרמיידא לפי הרבה ראשונים]. אכן א"כ צ"כ שהרי הגמ' אמרה צהדיא שמותר לפסוק צהולה גבי עד שיצא צני, ואיך שונה מהיכ"ת של מה שעייזי חולצות.

וע"כ י"ל שהיינו משום שיש לחלק בין אם הסחורה מוזמנת רק שא"א ללוקח ליקח עתה, לבין היכ"ת שהסחורה אינה

וב"מ כ' הט"ז שאסור לומר בפירוש שמוזיל לו משום הקדמה מחמת שצריך להמתין עד שיצא צני. שאע"ג שודאי לא

מזומנת עתה (וכגון גבי עיזי חולצות). ונר' לפרש את החילוק הזה עפ"י הנ"ל שהיה יותר לפסוק בהוללה כאשר יש לו היינו משום שפסיקת איסור של מנה צמאחים מותר משום דדין שלא הו"א אלא דמי מקח. אכן אע"ג שיש לו אסור אם מ"מ נר' שמוחל מחמת אגר נטר, וכגון גבי מפרש וכפסק הרמ"א כאן, וכנ"ל. הלכך כאשר אפשר לעשות קנין אמנם הדבר עצמו אינו מזומן (וכגון גבי עיזי חולצות) א"כ יש לדון שההוללה אסורה כי מלכד הא שאין איסור אגר נטר בפסיקה מפני שהו"א מקח וכנ"ל, מ"מ יש איסור אם דנין שהו"א ליה מחמת אגר נטר. אכן היינו דוקא אם אינו מזומן עתה וכגון עיזי חולצות, אמנם בעד שיצא בני דמזומן עתה אין לומר שיש לאסור מחמת סברא זו (דהיינו דע"כ מוחל משום דמקדים). והטעם שאין לאסור גבי עד שיצא בני הוא כנ"ל דעד שיצא בני לא נחשב להמתנה לגבי פסיקת מקח, ורק בכה"ג שמפרש בהדיא שמוחל ליה משום ההמתנה דעד שיצא בני אמרינן כן. ד"ל שאם הסחורה מזומן עתה לא נחשב להקדמה אלא"כ פירש בהדיא שהקונה היה צריך לשלם יותר אם אינו מקדים את המעות קודם שיצא בנו. משא"כ כאשר אינו מזומן עתה, הא פשיטא גם לקונה וגם למוכר שיש כאן סיכויים צמקה וודאי נחשב להקדמה, ואפי' אם לא פירש בהדיא שהיה משלם יותר אם היה ממתיך עד שהחלץ מזומן יש לאסור אם מוחל ליה. דאע"ג דס"ל לרעק"א דמה שעזי חולצות הוי יש לו מ"מ כאשר החלץ אינו מזומן דומה להיכ"ת שמפרש צ' מחירים.

ובמו שהערנו לעיל צענין מפרש הה"נ אליצא דרעק"א גבי מה שעזי חולצות יש לדון שמוחל לו דוקא משום שהקדים את המעות קודם שהחלץ היה מזומן. אכן כמו שכתבנו לעיל בהיכ"ת שמפרש שיש להתיר כאשר יש סברא אחרת לפרש מדוע מוחל ליה, הה"נ בהיכ"ת של עיזי חולצות אליצא דרעק"א יש להתיר אם נפרש את ההוללה מחמת טעם אחרת ולא מחמת אגר נטר שהרי סוף סוף שייך בו קנין לפי שיטת רעק"א.

ובל זה אליצא דמש"כ רעק"א בסוגיא דעיזי חולצות, אבל נר' שר"פ ס"ל כמו שז' השטמ"ק בשם רמ"ך שהיה יותר של עיזי חולצות לא היה מחמת קנין צחו"מ, ורק הוי היתר לאיסור רבית. וכן ס"ל לרעק"א גופיה אליצא דהרשב"א (והניח צ"ע). ועיין בריטב"א ישנים (עג.) שלכא' משמע שקרוב לזה ולזה מותר בכל גוונא של פסיקה שהוא דרך מקח. ומדברי שא"ר נמי איך שחילקו בין פרדיסא לבין עיזי חולצות משמע שהם פירשו שהפסיקה אסורה דוקא משום שהו"א קרוב לשכר ורחוק להפסד, ולכן מה שעזי חולצות מותר משום שהו"א קרוב לזה ולזה (ועי' לקמן בסמוך מו"מ צמח' הנ"ל, וע"ע לקמן בדברי חו"ד שפי' את ההיתר של עיזי חולצות צענין אחר ודבריו מהני גם אליצא דרעק"א). ונמצא לפי דבריהם שפסיקה על מה שעזי חולצות לא נחשב ליש לו [ודלא כרעק"א], וממילא פשיטא אליבייהו הא דאסור לפסוק התם בהוללה, וק"ל:

סימן קע"ג ס"ח - ס"י

דברי המאירי ורעק"א וריטב"א לגבי ב' צדדין
לפרש את האיסור שאין פוסקין על הפירות אא"כ
יצא השער או יש לו

ע"י לעיל ס' קס"ג ס"א וע' בסימן זה
לעיל ס"ז מש"כ צענין פסיקה בהזולה
לאפוקי פסיקה שאינה בהזולה. ולכא' לגבי
סוגיות דקרי בני זמנא (סד.) וע"ז חולצות
(שס) ופרדיסא (עג.) והוצאו בכל הראש' על סוגיא
דקרי (שס) אשכחן כמה אופנים לפרש הא
שהגמ' מחלק בין אין לו לגמרי לבין היכ"ת
שיש לו מקנא וממילא קרבו. וכדי להבין
פלוגתתם, יל"ע מהי יסוד איסור פסיקה
כאשר אין לו ולא יצא השער.

דודאי פשיטא שיש חשש שמא נתיקרו
וכדאיתא ברש"י (סג.) וע' לעיל מו"מ
זוה) ושאר, אכן הא איכא גם צד שמא יחלו
וא"כ מדוע אסרינן כאשר אין בפסיקה גופה
צד אגר נטר. הא קיי"ל שקרוב לזה ולזה
מותר דרך מקח כדאיתא בפא"נ (סד:) בסוגיא
דחציתא דחמרא.

ואשבחן צ' דרכים בהצנת הענין. דרך
הראשונה היא דברי רעק"א
צדרו"ח (צ"מ ע"ב), שעיי"ש שכתב שע"כ
האיסור היינו כי נעשה חוב ע"י נתינת מעות
כאשר אין לו למוכר מה למכור [ולא חשיב
דרך מקח]. וודאי שרעק"א ס"ל שמה"ת
נחשב המעות לדמי מקח שהאיסור רבית אינו
אלא דרבנן וכמבואר בכמה מקומות (ע' ריש

פירקין). [וכן מבואר בדברי החו"ד ס' קס"א
סק"א שהלואה צ' מינין היא מקח מה"ת,
ואיסורה אינו אלא מדרבנן, עיי"ש]. אמנם
ס"ל לרעק"א שאע"ג שהיא מקח, מ"מ יש
לחלק בין מו"מ של הפסיקה לבין החוב
שנעשה ע"י נתינת מעות. והאיסור אגר נטר
הוא דוקא מחמת החוב שנעשה בפסיקה
וודאי שאין איסור רבית צד מו"מ בפסיקה
(כי קרוב לזה ולזה מותר דרך מקח וכנ"ל).

ולבאו' נר' שדברי רעק"א הן כעין דברי
המאירי (סג:) שכתב שאמנם שיש צד
בהלואה סאה בסאה שהמלוה יפסיד ולא
ירויח מ"מ יש איסור אגר נטר, וכ' נמי
שהלואה סאה בסאה לא דמי לעסקא שמוחר
עפ"י סברא זו שהמלוה יכול להפסיד.
שהמאירי שם סבר שרק בכה"ג שהלוה ג"כ
מרויח מהרויח [וכגון בעסקא] בזה מותר
כאשר הוא קרוב לשכר ולהפסד, אמנם גבי
הלואה שאין צד שהלוה מרויח א"כ אסור
כאשר יש צד שרק המלוה ירויח [וכגון גבי
הלואה סאה בסאה]. ולכא' מדבריו היה נר'
שפסיקה שאינה הלואה אלא מקח א"כ אע"ג
שיש צד שהמלוה מרויח מ"מ מאחר שהיא
קרוב לזה ולזה יש להחיר, וא"כ ז"ע כי
המאירי לא פירש את הטעם שיש איסור
בפסיקה כאשר לא יצא השער ואין לו [ורק
פירש את הטעם שיש איסור גבי הלואה סאה
בסאה]. ולכן נר' לכא' שהמאירי סבר כמו
רעק"א שפסיקה אסורה משום החוב הנמנא

בפסיקה [שנחשב לדמי מלוה], ולכן יש לאסור גבה כמש"כ גבי סאה בסאה אע"ג שהי קרוב לזה ולזה.

אמנם מדברי ש"ר ראשונים שבאו לחלק בין מה שעזי חולצות ובין פרדיסא משמע לכא' שפירשו בדרך אחרת. דעי' בריטב"א יט"ז שנים שבהדיא הקשה בסוגיא דפרדיסא (לקמן עג.) איך שמואל מפרש את המשנה שיש איסור פסיקה (כאשר לא יא' השער אם אין לו), הרי דמי לפרדיסא שמואל מחמת תיבה, וא"כ גם בפסיקה יש להחיר משום שיש נד שלא ירוח המלוה ולא יהיו הפירות שוות כמו הכסף שפסק לתת למוכר. וחזין מיהא מקושיתו שהריטב"א ס"ל שאין לאסור בכה"ג שהי קרוב לזה ולזה (דומיא דהיתר של עזי חולצות וכמו שהק' רעק"א גופיה על דברי ע"מ, ולא ס"ל שיש לאסור מחמת החוב שיש בפסיקה).

ור"י שם הריטב"א שטעם האיסור גבי פסיקה היינו משום שרגילות גבי פסיקה היא להחיל הרבה מחמת הקדמה וודאי שלא יהיו שוות פחות ממה שנתן לו מתחלה. וא"כ לפי דבריו האיסור אגר נטר גבי פסיקה היא צמחא ומתן גופיה, דהיינו שכל זמן שהקונה נותן כסף מועט בעד סחורה מרובה ששווה יותר לאחר זמן יש לאסור משום אגר נטר. דלעולם ס"ל להריטב"א יט"ז שנים שפסיקה אסורה משום שהיא קרובה לשכר ורחוקה להפסד, ולא ס"ל שאסורה מחמת החוב שיש בפסיקה (שגבי חוב אסור גם כאשר הי קרוב לזה ולזה, וכנ"ל אליבא דהמאירי ורעק"א). וודאי שנ"מ טובא איכא בין

ב' דעות הנ"ל וכגון גבי פסיקה שהיא קרובה לזה ולזה, ואכתי לא ראינו מאן שכתב הכי בהדיא לדינא דאי אייריין בפסיקה שהיא קרובה לזה ולזה מתלוא תלי במחלוקת הנ"ל, ונ"ע לדינא.

[ויש להוסיף שגם הרמב"ן (סג: ד"ה הא דאמרינן) לכא' פירש בהדיא ג"כ כהריטב"א יט"ז שנים הנ"ל, והיינו שיסוד האיסור גבי פסיקה היינו משום שמתמא יתייקרו הפירות וא"כ י"ל שאסור משום שהי קרוב לשכר ורחוק להפסד. שעי' ברמב"ן ש"י אליבא דרש"י שסד"א שהטעם שפוסקין על פירות שבשוק הוא משום שאין לחוש שיתייקר, וקמ"ל הגמ' שאפי' אם יש חשש מ"מ מותר משום שהי כיש לו ונקנית עתה לקונה (דמשמע מיהא שאם הי קרוב לזה ולזה אין טעם לאסור). וז"ל הרמב"ן, שלא תאמר טעמא מאי אמור רבנן יא' השער פוסקים משום דמתמא לא יתייקרו עד שיפער זה מה שלקח הלה ממנו ולא משכחת לה אלא באכלצאי וארבי דמשך תרעייהו, קמ"ל דטעמא משום דכיון שיא' השער כמי שיש לו פירות הוא הילכך אפילו על שער שבשוק פוסקין וכו', עכ"ל.

וא"כ לדינא היה נר' שאם מתמא לא יתייקר שמואל לפסוק. אכן לכא' אין כאן נ"מ לגבי רוב סחורה, כי לכא' הסיבה שדרכן של פירות להתייקר היינו משום שכאשר יגיע השוק הפירות יתחילו להיות מוגבלין, ולכן הקונה רוצה לקנות קודם שיכלו הפירות, והיינו הטעם שיש התייקרות.

משא"כ בזה"ל צרוב הסחורה אין דרכה להתייקר משום סברא הנ"ל, שלרוב יש סחורה בשוק כל השנה ומהאי טעמא דוקא הוי קרוב לזה ולזה. והיינו ממש כמש"כ הרמב"ן הנ"ל לגבי אכלצאי וארצי דמשך תרעיהו. ולכן בהרבה נדונים שאין חשש שיתייקר וכנ"ל, הא מ"מ יש היתר שינא השער וא"כ מותר לכ"ע. אכן יל"ע לדינא לגבי מוצר שאין לו שוק ומ"מ אינו עומד להתייקר והוי קרוב לזה ולזה].

נר' שגם הרא"ש ושטמ"ק נח' ביסוד הנ"ל אם איסור אגר נטר בפסיקה הוא מחמת החוב שבה או המקח גופיה

איתא בגמ' ז"מ (סג:) שהיה יותר לפסוק על פירות שצשוק הוא משום מאי אהני ליה וכו'. והק' הגמ' הא איכא דמי ספסירא, וכלומר איך מותר לקונה לקבל את הפירות כפי שער שצשוק ולא לנכות מהכסף שנתן למוכר את דמי סרסור [שהרי בזה הוא מרויח וא"כ א"א לטעון מאי אהני ליה]. ותי' הגמ' או שאה"נ שנותן לו דמי ספסירא או שזוי ידיה עבדי ליה ספסרותיה.

ועי' ברא"ש סי' ט' שכתב שמשם ראה שכל חסרון שראוי להיות אלל הפירות ע"י הא שמאחסן אותם אלל המוכר במקום שמקבל אותם ממנו ג"כ צריכים לנכות מדמי הפסיקה, דבלא"ה א"א לומר מאי אהני ליה, עיי"ש. ועי' בשטמ"ק שהק' על דברי הרא"ש וכתב איך ייתכן שצריכים לנכות כל חסרון שראוי להיות ע"י אחסונו [אם היה קונה את הפירות השתא בשוק] ודבר זה לא

נוכר בתלמוד. הילכך פירש שדילמא משום שאינו ניכר לא גזרו ביה רבנן (וודאי נר' שר"ל שאינו ניכר שיש בזה אגר נטר לכן לא גזרו). ועוד כתב שודאי אין צריכים לנכות שהרי הקונה יכול לקנות את הפירות ולאכול כלם עכשיו וא"כ איך איכא בזה אגר נטר ע"י הא דנימא שאילו הקונה היה מאחסן אותם אלל המוכר היה חסר לו. שהרי אין הקונה מוכרם לאחסן את פירותיו ולשומרם עד שעה שהמוכר פורע את הפסיקה, הא יכול לאכול [או למוכרם לאחרים] עתה וא"כ ע"כ אין הרוחה זו דבר שפסקו עליה. ולכן ס"ל שדברי הרא"ש נדחים לדינא, עיי"ש.

ונר' שפירוש פלוגתתם הוא עפ"י יסוד הנ"ל. שיש לדון אם פסיקה נאסרה משום החוב או משום המו"מ גופיה שיש בזה שאינו נותן לו את המאמץ בעד המנה אלל לאח"י. שלפי השטמ"ק ודאי נר' שהצין כמו רעק"א הנ"ל, שיסוד איסור פסיקה הוא מחמת החוב שיש בפסיקה. דאליצייהו המעות שנתן הקונה הן דמי מלוה ולאח"י יש נד שהמוכר יפרע לו יותר ממה שנתן הקונה מעיקרא. ולפ"ז לא איכפת לן כלל אם הפירות שראויין להיות אלל הקונה היום הם יחסרו במשך זמן הפסיקה, שאין איסור אגר נטר בפסיקה אלל מחמת החוב גופיה. ולכן אין איסור אלל משום שע"י נתינת הכסף נעשה לו חוב, ולאח"י יש נד שיפרע לו יותר. וא"כ היתר של מאי אהני שייך דוקא על מה שפסק את המעות בעד הפירות. והרי בזמן הפסיקה ונתינת המעות יכול לקבל את הפירות כמו שפסק, ולכן החוב שנעשה ע"י

נתינת הממון אין צו נד אגר נטר כי יש פירות בשוק שעל ידם דנים השתא שאין נד שהחוב יצא הרוחה לקונה.

ובן פשיטא גבי הלואה בעלמא שאין לדון איסור אגר נטר אלא בזה שהמלוה מקבל לאח"ז יותר ממה שהלוה לו מעיקרא. והיינו טענת השטמ"ק על הרא"ש גבי פסיקה. שההיתר של מאי אהניט שיך דוקא על עת הפסיקה כדי שלא נימא שקיבל יותר משום שכר המתנה. [והוסיף השטמ"ק שאמנם שיש הרוחה בזה שמקבל היוקר של הפירות שלאחר זמן, ודבר זה ודאי אין לו השתא, כי רק יכול להנות עתה ממה שיש לו ולא היוקר שלאחר זמן, על זה תירץ שודאי אינו ניכר ואין בזה איסור אגר נטר].

משא"ב הרא"ש ס"ל שיש איסור אגר נטר כל זמן שהקונה מקבל יותר ממה שנתן למוכר, ולכן אם א"א לדון על כל מה ששילם עליו הקונה בעת הפסיקה שיכול להשמר כל משך הפסיקה א"כ ודאי לא שיך סברת מאי אהניט ליה. כי הרא"ש ס"ל שהגמ' מחדשת כאן בדמי ספסירא שיש איסור אגר נטר גם בדמו"מ כל זמן שהקונה משלם מנה בעד מאתים לאח"ז. ומש"ה סבר שע"כ חייב לנכות כל חסרון שיכול לבוא על פסיקת הנך פירות משך זמן הפסיקה, דבלא"ה לא שיך מאי אהניט וממילא הוא אגר נטר.

ועי' צסי' קע"ה ס"ה שהמחבר פסק כהרא"ש, ועע"ש שהפוסקים לא הזכירו את טענות השטמ"ק. וא"כ היה נר'

פשוט לדינא שאיסור אגר נטר הוא במשא ומתן [שאסור לקנות במנה מאתים לאח"ז] ולא בחוב גרידא כמש"כ רעק"א. ועי' בצריית יהודה פרק כ"ד סי"ד שפסק ג"כ כהרא"ש, אלא עיי"ש שהעיר בהערות שלפ"ז א"א לפסוק על כל דבר שירקב משך שעת הפסיקה (וכגון תפוחים וכיוצ"ב), והוסיף שם הצריית יהודה שלא ראה מאן שהעיר כן לדינא, וז"ע. וע"ע צסי' קע"ה (שם) מש"כ בענין ניכוי חסרונות:

הערה על רעק"א הנ"ל ופירוש החו"ד בסוגיא של עיזי חולבות

רעק"א אול לשיטתו והקשה מדוע אין היתר לפסוק בהחלה גבי היכ"ת של מה שעזי חולבות. דס"ל לרעק"א שע"כ ז"ל שהמעות שנתן הוו דמי מקח דבלא"ה אסור בקרוב לזה ולזה, ולכן האריך לומר שיש שם קנין ולא הוא דשלכ"ל (ועי' לעיל ס"ז שהרבה חולקין על דבריו), וממילא מותר לפסוק כאשר הוא קרוב לזה ולזה. הלכך הק' רעק"א שאם דומה ליש לו, א"כ י"ל שמוחר גם אם מוזיל בהדיא וכד אשכחן גבי סוגיא דקיראי. ומי' רעק"א שמ"מ א"א להחיל אה"כ הוא מזומן עתה ללוקח, עיי"ש. (והערנו לעיל אלידיה לחלק בין עיזי חולבות לבין עד שיבא בני).

והנה החו"ד (סקי"א) כתב לפרש גבי פסיקה על מה שעזי חולבות שהטעם שמוחר לפסוק אע"ג שאין לו למוכר (ולא יא' השער) היינו משום שנתן מעות על דבר מקוים. וכל זמן שנותן מעות על דבר מקוים הוא דרך מו"מ ולא הלואה. משא"כ רעק"א לא היה

ניחא ליה בפירוש זה וכו' שע"כ ז"ל שהו קנין.

ונר' שתרוייהו ס"ל דמדין תורה נחשב למעות מקח ולא מעות הלואה, שהרי מבואר בריש פרקין שאין איסור פסיקה אלא רבית דרבנן כי לא הוא דרך הלואה. אמנם לכאור' ז"ל שנח' רעק"א וחוו"ד אס' גם מדרבנן נחשב למעות מקח כאשר הוא על דבר מסוים. שעי' בחוו"ד סי' קס"א סק"א (ועמש"כ לעיל שם על דבריו) שכ' שכל זמן שמלוה בשני מינים ע"כ לא הוא הלואה דין תורה, אמנם עיי"ש שמודה החוו"ד שכל זמן שיש חוב א"כ מדרבנן יש לאסור משום אגר נטר כאשר פוסק מנה במאחיס. ולכן נר' שרעק"א וחוו"ד נח' אס' מדרבנן נחשב לחוב כאשר אין קנין כלל אלא שנתן לו מעות בשביל דבר מסוים (וכגון מה שעי' חולצות). שלפי רעק"א כל זמן שלא קנה א"כ ודאי נידון לחוב, אמנם לפי החוו"ד יש סברא שכל זמן שהדמים הם בעד דבר מסוים א"כ מקרי מקח אע"ג שלא נעשה קנין. (ונר' שרו"ר ס"ל כדברי החוו"ד וכד משמע בשטמ"ק שהביא שם את דברי הרמ"ך, שאע"ג שאין קנין מ"מ נחשב לדרך מקח. וכדי לחלק בין פסיקה שאסורה לבין מה שעי' חולצות לכאור' י"ל כהחוו"ד הנ"ל).

ולפ"ז לדינא י"ל שודאי צכה"ג שיש דבר מסוים שעליו פוסק [וכגון שעושים לו ריהוט וכיוצ"ב וצכה"ג שהו שומתו ידוע (וכגון שיש קטלוג)] א"כ גם צכה"ג שהקדים מעות ולא הויל לו בהדיא, א"כ ודאי יש לסמוך על כל מש"כ לעיל שאס' הוא קרוב לזה

ולזה שאין איסור פסיקה. שהרי לכאור' כפשוטו הדין כהחוו"ד ולא כמו שדחק רעק"א וכמו שאיהו גופיה מודה שהרשב"א לכאור' נגד דבריו.

יש לפרש את מוח' התנאים גבי פסיקה עפ"י יסוד הנ"ל

עיי' בריש פירקין (סג:) שהגמ' שו"ט צדין פסיקה, ועיי"ש שהצרייחא דר' אושעיא (סג:) חולק על הצרייחא שהביא רבה (סג:). נמצא שנח' התנאים מה הדין לגבי מי שבא בחובו ורואה לפסוק על החוב צכה"ג שיש לו למוכר אותה סחורה. שנתא דצרייחא שהביא רבה ס"ל שאסור, משא"כ ר' אושעיא מתיר כאשר יש לו. ולכאור' קשה צמה פליגי, ומו לכאור' כ"ע מודו שיכול לקנות בהנחת מחילת מלוה, וא"כ מ"ט דתנא שאוסר.

ועי' ברש"י (סג:) דר"ה בשמשך) שפירש אליבא דרב [שחולק על שיטת רבא צבהנא צרייחא דר' אושעיא] שעד שמושכו את הסחורה לא כלתה תורת הלואה. והנה לעיל מיניה (שם דר"ה יש לו מותר) אליבא דר' אושעיא [וכד פירש רבא את דבריו] כ' רש"י שנקנה לו הפירות ע"י הלואתו. ונח' האחר' אס' ס"ל כהרמב"ם שנקנה ע"י מלוה גופיה (כ"כ הגר"א כאן בגליון) או שרש"י ס"ל כהתוס' שנקנה ע"י הנחת מחילת מלוה (כ"כ רעק"א כאן בחידושייו), אכן ודאי נקנה הסחורה לקונה וא"כ כבר כלתה הלואתו בשעת הפסיקה. וא"כ ז"ע מדוע אליבא דרב כ' רש"י שלא כלתה הלואתו עד שמשך את הסחורה. ולכן

נר' שע"ז גופה נחלקו, צמה מפקיעין החוב שנוכל לומר שאין צד לאסור משום אגר נטר.

דודאי י"ל לכ"ע אם נתן מעות מתחלה על פירות שיש לו, שודאי אין כאן חוב אלא מיד צעת נתינת המעות כבר נקנה לקונה עכ"פ מדין תורה וכמו שפירש הריב"ש, וממילא אין כאן איסור אגר נטר. אמנם אם לא נתן מעות תחלה לשם כך (או שלא היתה לו סחורה) א"כ צלי שנוכל לומר שהיא הפקעת חוב הרי ודאי יש לדון משום אגר נטר. ולכן י"ל שגח' התנאים אם כאשר נקנה ע"י הנאת מחילת מלוה את הסחורה שיש לו (אכן לא משך סחורה מסוימת), ובגוונא שעדיין מותר למוכר לאוכלס ולתת לו אחרים, א"כ י"ל שהחוב לא פקע בזה עד שנקנה לקונה דבר מקוים לתשלום חובו.

ובאשר פירש החו"ד הנ"ל את ההיתר גבי עיזי חולצות שאמנם שלא נקנה שום דבר לקונה מ"מ מותר משום שיש תשלום מקוים בעד דמיו הה"נ י"ל שרצ מצריך ג"כ סחורה מסוימת. ולכן כאשר נקנה לקונה סחורה מסוימת א"כ כלתה הלוואתו. וכן שמעתי מידידי הרב דוד כהן שיחי' לפרש את דברי רש"י כנ"ל, ומש"ה רש"י פירש כן דוקא אליבא דרב שלא כלתה הלוואתו עד שמשך או ייחד את הפירות, משא"כ לפי ר' אושעיא וכהבנת רבא כבר כלתה הלוואתו בשעת פסיקה.

והיינו טעמא למה שסד"א שם אליבא דרב שאין היתר עד שמשך, וקמ"ל הגמ' שסגי ע"י ייחוד. אכן גם לפי תירוצ' הגמ' של ייחוד מ"מ היינו משום סברא הנ"ל שלפי רב לא כלתה הלוואתו עד שמצבר לו מה נקנה לו ע"י חובו. ועי"ז ג"כ מצוה מדוע ייחוד מהני הכא אע"ג שאין שום קנין עי"ז, שהרי מאחר שמייחד לו סחורה מסוימת ולא רק פסיקה בעלמא עי"ז נעשה הפקעת חובו.

משא"כ ר' אושעיא ס"ל שצכה"ג שיכול לקנות ע"י הנאת מחילת מלוה א"כ אין לחלק בין זה לבין כאשר נותן מעות מתחלה לשום כך. שצשניהם י"ל שנקנה לגמרי לקונה ע"י קנין כסף וממילא י"ל שצרשותו נתייקר. שר' אושעיא ס"ל שכל זמן שנעשה קנין ממילא הופקעה תורת הלוואה, ולא צריך סחורה מסוימת. דס"ל לר' אושעיא שרק צכה"ג שאין קנין ובלא סחורה מסוימת לא כלתה תורת הלוואתו. נמצא שגח' התנאים אם קנין ע"י הנאת מחילת מלוה מפקיע את תורת הלוואה שצדמים כל זמן שלא נקנה לו סחורה מסוימת. שי"ל שרצ ודאי מודה שאפשר לקנות ע"י הנאת מחילת מלוה, אמנם לא הופקע החוב (דהיינו דמי מלוה) ע"י שנעשה קנין עד שמייחד תשלום מקוים בעד דמי הלוואתו, וממילא שייך בו אגר נטר כל זמן שלא משך או ייחד לו מקום:

סימן קע"ד ס"א - ס"ב

בענין מכירה על תנאי כאשר לא הויא מכירה
גמורה

במע"ף א' כאן מצואר שאס לא נגמר המכר
א"כ המעות הם דמי מלוה וממילא
יש איסור רבית דא' על מה שלקח המלוה
יותר על דמי מלוה (ועי' ש"ך וט"ז כאן), אבל
בכה"ג שכבר נמכר לגמרי ואס"כ בא מוכר
ורוצה להתנות עם הלוקח שיקח בחזרה אין
כאן כלל איסור רבית. וי"ל ע"ע על דברי
החוו"ד כאן סק"א ומחנ"א סי' י"ג ועוד
שרצו לחלק בין ע"מ לקנות בחזרה בקנין חדש
לבין היכ"ת שלא נגמר הקנין מעיקרא,
ולכא' ז"ע לדעתם מדוע השו"ע התיר דוקא
בכה"ג שהתנה אחר שכבר נמכר הוה מצי
לאשמעינן רבותא טפי שאפי' בשעת מכר
מותר אס התנה ע"מ לקנות בחזרה בקנין
חדש. ועי' לקמן מו"מ בדברי הפוסקים בזה].
ולפי שאין איסור רבית אחר שנמכר היה נר'
פשוט שבה"ג שכבר נגמר המקח והמוכר
רוצה להכריח את הלוקח למוכרו לו בחזרה
כאשר יהיו לו מעות שלא יכול להכריחו
וכאשר לכא' מצואר כאן. אלא שעי' בפ"ת
כאן סק"ג בשם הזמח נדק שכ' שגם אחר
שכבר נמכר יכול המוכר להכריח את הלוקח
למוכרו בחזרה אע"ג שלא התנה עמו מתחלה
ע"מ כן. וכי' ה"ז שודאי לא מכר לו אלא
להתיר ענין רבית ולא היתה מכירה גמורה.
ועי' בשער דעה כאן סק"א שהק' טוצא על

דברי ה"ז. ולכא' הדין עם השע"ד דדברי
ה"ז מרפסין איגרא שהרי ההיתר במכירה
על תנאי הוא מחמת שהויא מכירה גמורה
ולא שייר כלל במכר וממילא אין כאן רבית
שאינו אלא מו"מ ואין כאן הלואה כלל. וע"ע
באליה רבה (או"ח סי' רמ"ו סק"צ) מש"כ לדחות
את ראית ה"ז שאין לדמות כלל גוויי שאינם
הוספה על הלואה להיכ"ת שהיא הלואה
ובתוספת פרעון. ור"ל או גבי פסיקה שאינו
אלא דרך מקח או לגבי הלואה סאה בסאה
שלא קצץ שום תוספת ואינו אלא חשש שמא
יתייקר רק בהם שייר לומר שתקנו שמהני
קנין דוקא לענין רבית, אבל גבי הלואה עם
תוספת ודאי ליכא למימר הכי וממילא נדחית
ראית ה"ז וא"כ אין היתר לענין רבית אלא"כ
עסקינן במכירה גמורה.

אמנם עי' בפמ"ג או"ח שם (מש"ז סק"ה)
מש"כ שצידד להקל בכה"ז מחמת
שנעשה בחזרה מכירה ולא דרך הלואה,
ומוצא דבריו ציד אברהם כאן סי' קע"ג ס"ב,
עיי"ש. וא"כ לכא' לכ"ע מתלא תלי דדין
מכירה, שהא"ר מודה שיותר בכה"ג שבאמת
הוי מכירה, ופמ"ג מנדד שיש להקל גם
בהיכ"ת של ה"ז מחמת שהוי דרך מכירה.
[ולענ"ד היה נר' שגם מש"כ ה"ז לכא' אין
כוונתו שיותר דוקא משום שלא היה מכר,
אלא כוונתו שדרך מכירה כזו שנעשה ודאי
ע"מ לקנות בחזרה כשיהיו לו דמים אע"ג
שהוי שיור דדין מכירה מ"מ לא דמי לדין

בסעיף א' שאסור שהרי יש להקל כשנמכר בתנאי. נמצא שהז"ל בא לומר כעין דברי החו"ד ונצ"י אלא שהוסיף לחדש שאין סהדי שגם אם מכר ולא התנה בהדיא מ"מ ודאי מכר ע"מ כן. ואע"ג שלכאוף בדברי הז"ל לא משמע כ"כ שכוונתו כהחו"ד מ"מ אפשר דהיינו משום שאיהו לא מודה לגמרי לדברי החו"ד שמכירה גמורה ע"מ לקנות בחזרה נחשב למכירה גמורה בעלמא, ואדרבה סובר כהגר"ז (הל' ריבית סעי' נ"ד ונ"ה) שגם זה לא נחשב למכירה גמורה, ולכן כ' הז"ל שמותר משום שלענין רבית הקילו גם אם לא הוא מכירה גמורה, ודו"ק].

ויל"ע כמה נחלקו כאן הז"ל והט"ז (או"ח סס) אם יש היתר לענין רבית במכירה שאינה גמורה, וכמה נחלקו הא"ר והפמ"ג אליבא דהז"ל אם אפשר לומר שיש תואר מכירה להקל גבי רבית עכ"פ שלא תיהוי ר"ק ע"י שהתנו ציניהם בלשון מכירה אפי' אם אינה מכירה גמורה. וכדי להצין את דבריהם ולפרש את פלוגתתם יל"ע בפלוגתת הפוסקים צענין מכירה ע"מ למוכרו לו בחזרה כשהיו לו דמים [או לזמ"פ], וכנדפרש ואזיל בעז"ה.

ובענין מכר גופיה יש הרבה שיטות

הנה אשכחן הרבה שיטות לגבי ענת מכירת חפצים (דהיינו שהלוא ימכור למלוה איזה חפץ בעבור סכום מוזל או בשווה, ואח"כ לאח"ז יקנה הלוא בחזרה את החפץ מהמלוה במחיר יותר גבוה ואפי' כפלי כפליים ממה שמכר לו מתחלה). שעי' בחו"ד כאן סק"א שרצה להחיר בכה"ג שמכר לו ע"מ

שיקנה בחזרה בקנין חדש [ולאפוקי מהיכ"ת ששייר במכירה וכלו' שלא מכר לו לגמרי], וכ"כ מחנ"א הל' רבית סי' י"ג (והחו"ד מציא את דבריו בנתיב"מ סי' ר"ז סק"ו). וכן עי' בנצ"י מהדו"ת יו"ד סי' ע"ה שג"כ רצה לזדד כמותם.

אמנם לעומת דבריהם עי' ברעק"א כאן בשם מהר"י לוי (סי' ב') שס"ל שיש ר"ק בכה"ג שהתנה למכור חפץ בק' ע"מ לקנותו בחזרה בק"כ. ועיין במהר"י לוי שמבואר שם בדבריו שאיירינן גם בהיכ"ת של על מנת, ועיי"ש שמחלק בין מכירת מטלטלין ק' בק"כ לבין אכילת פירות. וע"ע בגר"ז סעי' נ"ד ונ"ה מש"כ בזה, ואיהו ג"כ ס"ל ברעק"א שהוי ר"ק. (ולכאוף מוכח דס"ל שהוי ר"ק גם בע"מ, אכן עי' בשו"ת להורות נתן ח"ו סי' ע"א שמשמע דס"ל שהגר"ז יכול להודות לדברי החו"ד והמחנ"א).

והנה לכאוף סד"א שלכ"ע לא היינו מחמירים אלא"כ התנה בהדיא, אמנם הגר"ז (סעי' נ"ד ונ"ה) כ' שהוי ר"ק גם בכה"ג שלא התנה בהדיא ע"מ שיהיו לי דמים אלא שודאי להכי כיוונו. דעיי"ש שר' שהוי ספק אם נחשוב את זה לר"ק, ובדברי תורה הולכים אחר המחמיר ולכן אסור ונחשב לר"ק בכה"ג שהתנה חפץ והיה בכוונה לקנותו בחזרה ביותר לאחר זמ"פ. נמצא דמה דאיתא בהדיא בשו"ע כאן ס"ב לפי הגר"ז אינו אלא אם לא כיוון לכך בשעת מכר, ודו"ק. [נמצא דשיטת הגר"ז חמיר טפי ממש"כ רעק"א בשם מהר"י הלוי וכנ"ל, דאמנם דמבואר במהר"י

הלוי שכוונתו דחזינן צמה שהתנו שלר"ק כיוונו, מ"מ סבר שאם לא התנו צהדיא לא הוי ר"ק, ודלא כהגר"ז].

אבל הרצה מהאוסרים סברו שאין כאן כלל איסור דאורייתא, שהרי לא הוי אלא דרך מכר וצוהרמה, אכן ליכא למימר שיש צוה ר"ק. ועי' צבר"י (פרק כ"ח הע' כ"ט) שמציא דצריהם ומסיק שודאי לדינא אינו אלא א"ר. ותו ילה"ע דאיכא עוד טעמים אחרים דהכא אינו אלא א"ר, וכגון אם סוברים דלד אחד צריית או אכילת פירות [צכמה גווי] הוי א"ר א"כ הה"נ הכא.

ועי' בקונטרס הסמ"ע (אות י"ג) שכ' שאין לך הערמה גדולה מזו אם מתנים ע"מ למכור בחזרה. וע"ע צבר"י יוסף (ס' ק"ס) שכ' שאין טעם לאסור עפ"י נגלה אצל בעל נפש יחמיר. נמצא שיש מחמירים מה"ת גם אם לא התנה, וצוהתנה י"א שאסור מהתורה וי"א שאסור מדרבנן, משא"כ החכמ"א (כלל קל"ז ס"ו) והחזו"ד (שם) והמחנ"א (שם) סוברים שמותר אם עשה ע"מ לקנות בחזרה בקנין חדש. וז"צ בפלוגמא רבתי כזו צמה נחלקו כל פוסקים הנ"ל כאשר נמכר מכירה גמורה.

ונר' שהפתח להצין את דצריהם הוא עפ"י דצרי הריטב"א (מוצא בשטמ"ק סג. ד"ה וז"ל הריטב"א רבא אמר) שכתב שהתורה ירדה לסוף דעתו של אדם. וז"ל שם, והנכון לפרש וכו' שלא היה התנאי שאם יציא מעותיו תחבטל מכירה זו למפרע והדרי זוי מלוה דא"כ לדברי הכל הוי רבית גמורה, אלא

שיהא המכר קיים עד אותה שעה ויחזור הלוקח וימכרנה למוכר באותן דמים, דר' יהודה סבר הא ממה נפשך פירי דאכיל לוקח צינחיס ידיה נינהו, ורבנן סברי דכיון דאין דרך לוקח קרקע לעשות כן ירדה תורה לסוף דעתם דלהלואה גמורה נעשה, ולפיכך אמר הכתוב את כספך לא תתן לו בנשך ולא אמר לא תלוה בנשך לרבות מכר כיוצא בזה שיהא דינו כמלוה וכו', עכ"ל.

ועי' צמנחת שלמה (מהדו"ק ס' כ"ו) שהאריך טובא בזה וצמו"מ עפ"י דצרי הריטב"א הנ"ל, ועי"ש שהציא את דצרי האו"ש (צחי' רבינו מאיר שמחה על צ"מ) שכ' שחזינן מדצרי הריטב"א שהוא סובר שהוי רבית דאורייתא ולא איסור דרבנן כמו שנקטו האחרונים בפשיטות. והנה צרור שהגר"ז ג"כ נקט כמותם צענין איסור ר"ק, שעיי"ש בסעי' נ"ד שכ' שהטעם לאסור מה"ת הוא משום שניכר מה הוא דעתם ואפי' אם לא התנו צהדיא שע"מ כן הוא מוכר לו.

ומש"ה מצואר ג"כ מדוע מהר"י הלוי ס"ל שדוקא צכה"ג שקללו בחיוב גמור איכא ר"ק, שהרי כל זמן שאין חיוב גמור הרי ודאי חסר בתנאי קציצת רבית. וז"ל שהגר"ז דס"ל דאיכא גם צוה ר"ק אע"ג שלא התנו צהדיא היינו כי סבר דצרי הריטב"א שכ' (סה: ד"ה משכן לו בית) שלגבי רבית אם אמר שיעשה אפי' אם לא חייב את עצמו בחיוב גמור מ"מ אסור לעשות כן ואיכא צוה ר"ק.

ומבמילא מצואר ג"כ שאר שיטות צוה דס"ל שאין צוה ר"ק אפי' אם התנו

זהדיא, דאז י"ל דס"ל כר' יהודה שלא סבר כטעם הנ"ל שר' הריטב"א אליבא דרבנן דירדה תורה לסוף דעתם (ועי' בש"ך רס"י קע"ב שר' זהדיא שקיי"ל שגד אחד ברצית אינה ר"ק) או י"ל דס"ל שודאי דרך בני"א לקנות ולמכור חפצים ולא דמי ללוקח קרקע (וקצת מסתבר לחלק שלגבי חפצים שיש בהם יותר סיכויים שלא יהיו קיימים בשעה שירצו לקיים את התנאים ודומה ממש לשאר מו"מ של תגרים בעלמא).

חוב וקרוז לזה ולזה אסור או משום שאסור כי הוא קרוז לשכר ורחוק להפסד. והארכנו שם והעלנו כי פשטות דברי הפוסקים שאסור מחמת קרוז לשכר ורחוק להפסד, והרי התם אם יש לו ונגמר המקח מותר א"כ י"ל דהה"נ לגבי נידון דידן שאם יש כאן לד מקח בשעת נתינת מעות מותר כדלידד הפמ"ג (שם).

וא"ב ודאי לפ"ז אפשר לפרש את פלוגתא הט"ז והג"ז לגבי מכירה שאינה גמורה ואי מהני לענין רבית. שהט"ז ס"ל שרק ע"י מכירה גמורה אפשר לומר שאין כאן דמי מלוה אלא מעות מקח ולא ס"ל לאסור כהגר"ז הנ"ל. אכן במכירה שאינה גמורה ודאי י"ל לאסור ור"ק הוא שהרי על דמי מקח שלא נעשה מכירה גמורה ודאי איכא למימר דירדה תורה לסוף דעתם. משא"כ הג"ז ס"ל שלא נתן לו אלא מעות מקח, וא"כ לא שייך בזה כלל ר"ק. ולכאז' מדבריו משמע זהדיא שאינו חושש לסבירא זו של ירדה תורה לסוף דעתם, כי סוף סוף אינה הלוואה אלא מעות מקח. (ועי' לעיל סי' קס"ו ס"ב מו"מ בשיטות הראשונים בענין שאין ר"ק אלא דרך הלוואה).

א"א שאכתי יש ב' טעמים לאסור מדרבנן, או משום שנחלק בין היכ"ת של קרוז לשכר ורחוק להפסד לבין היכ"ת שהו ודאי תוספת. [ועי' בדברי הש"ך סי' קע"ג סק"ג מש"כ שם, ועי' ברעק"א וחור"ד שהשיגו עליו, ועי' בכו"פ ובחדרי דעה שחירצו את דברי הש"ך ומשמע שיש לחלק כחילוק הנ"ל אלא ששם איירי בענין טרשא, ואכמ"ל]. ועוד יש לומר שאפי' אם לא נחלק כחילוק הנ"ל לגבי דרך מקח, מ"מ מחמת חילוק הנ"ל יש לאסור משום הערמה כדרכי יוסף הנ"ל. שהרי כל פעם שזהדיא מתנים להחזיר יותר ממה שקיבל יש לדון ולאסור משום הערמה. (וילה"ע שאין לאסור משום הערמה אלא דוקא בכה"ג שהערים מתחלה, ואין להחמיר משום הערמה אם לא התנו מתחלה שהו מנה במאחז ורק לאחר מכן בא והוסיף לו). ומשום כל הנ"ל מסיק הברית יהודה (פרק כ"ח הע' כ"ט) שמאחר שיש פוסקים לכאן ולכאן ואין הכרע נראה שיש להחמיר בזה, וגם כ' שלכאז' קיי"ל דאינו אלא א"ר כרו"פ הנ"ל שס"ל שאין כאן אסור תורה:

אמנם אם אכתי יש לאסור מדרבנן תלוי במש"כ אליה רבה הנ"ל אם נוכל לדמות את נידון דידן לפסיקה. ותו י"ל דמתלל תלי במש"כ לעיל סי' קע"ג (ס"ח) אם אוסרים פסיקה [כאשר אין לו] מחמת שהו

החזיר מוקח מחמת מום או התנה שלוקח יכול לחזור אם אינו מרוצה בחפץ שקנה

ובענין ביטול מקח ילה"ע על ז' נדונים המצויים במשא ומתן בזמננו, שלכאור לגבי איסור רבית חלוקין הן בדיניהם. נידון הראשון הוא היכ"ת שקנה חפץ מהמוכר ורוצה להחזיר המקח מחמת מום שנמצא בו, ונידון השני הוא היכ"ת שבעל החנות מרשה ללוקח להחזיר את המקח אם אינו חפץ בו.

והנה נידון הראשון נתבאר בחו"מ סי' רל"ב סעי' ט"ו, ועיי"ש דאם הלוקח מחזיר את המקח מחמת מום שחייב להחזיר את הדמים שהרויח מחמת שהשתמש בו קודם שהחזירו (וכגון אם מחזיר בגדים לחנות אחר שלוששם). והנה עיי"ש בטור ובצ"י וכן בסמ"ע שם ובנתיב"מ (סי' סק"ה) שפירשו שבהך גוונא לא הוי אלא ח"ר, וא"כ החיוב להחזיר את הדמים הוא מחמת גזל ולא משום איסור רבית.

והנה לכאור ק"ק שאפי' ח"ר ליתיה, שהרי לכאור דמי לדיינים שבסי' ק"ס ס"ו ובסי' קס"ו שמוחר למלוה להנות מהלוה בכה"ג שאינו עושה כן מחמת שהלוהו. וא"כ לכאור י"ל ג"כ בז"ד שודאי אינו נהנה מחמת ההלוואה, שהרי אדרבה לא רצה לצטל את המקח אלא מחמת המום שנמצא בו, ורק בעל כרחו נעשה המעות לדמי הלוואה. ולכאור ליכא למימר שמחמת ההלוואה נהנה, ואדרבה נר' לומר שמחמת המקח נהנה.

אבן מ"מ נאסר מדיני חו"מ, ולכאור גם זה ז"ב. הלכך לכאור מילתא דמסתברא היא

וכ"כ ערוה"ש בזה"ל (חו"מ שם סעי' כ"ג) שחייב להחזיר את הדמים מחמת שפשיטא שהמוכר מקפיד על הלוקח וטוען שחייב להחזיר את כל מה שלקח ממנו קודם ביטול המקח. דהיינו שהמוכר תובע את מה שנהנה הלוקח כי למפרע נמצא שלא היה שלו וכשאלו שלא מדעת דמי וחייב בגולה.

וא"ב היה נר' לומר שאם מחזיר מקח מחמת מום שנמצא בו לאחר ששימש בו ונהנה בו שיש בזה גם איסור אבק רבית, שעכ"פ חייב צבא לצאת יד"ש להחזיר מה שלקח מהמוכר (שהוא הלוה) כדאיתא בחו"מ וכו"כ שם. שהרי אע"ג שלא רוצה שהמעות יהיו דמי מלוה, מ"מ למפרע כאשר נמצא שהדמים שנתן אינם אלא דמי מלוה וממילא יש למוכר טענת ממון על מה שנהנה ממנו שלא מדעתו וה"נ אם המוכר מקפיד על הלוקח נמצא שדומה לאיסור של מלוה הנהנה מהלוה מחמת הלוואה.

אמנם לדין ודאי נראה שבזמנינו אין שום מוכר תובע על שימוש שנהנה הלוקח בכה"ג שנמצא מום שעל ידו יכול הלוקח להחזיר את החפץ. ויש לפרש את הטעם שאין תביעה בכמה אופנים, או מפני שבזמננו אין המוכר שוכר את חפציו וא"כ אין כאן חסרון או מפני שודאי עדיף להם למחול על שימוש זה, אבל למעשה נראה שבזמננו אין כאן תביעה כלל מחמת שלמפרע שימש בו בלא רשות הבעלים. וא"כ הה"נ לגבי סוגיין דרבית י"ל שדומה נידון דידן למש"כ בסי' ק"ס (שם) וסי' קס"ו ואין לאסור כלל מחמת

א"ר שמואל בנו"כ בחו"מ סי' רל"ב, וכ"כ ר"פ כעין הנ"ל. נוצ"ל שהמחמירים לענין א"ר ס"ל שמאחר שהרויח דרך הלואה (כי למפרע היא הלואה) א"כ אסור למלוה לקחת מהלואה יותר ממה שהלוהו].

אמנם נידון השני הנ"ל שהמוכרים נותנים ללוקח זמן לצרר אם רוצים לקיים את המקח, וכעין סוגיא דלקח ע"מ לצקרו, לק"מ ממה דאיתא בחו"מ שם שיש איסור א"ר (ודלא כמו שהראוני בשם להורות נתן ח"ו סי' ע"א), אבל אכתי צ"ע ממה דאיתא כאן בריש סימן קע"ד שיש חשש רבית בכל מקום שמוכר בתנאי.

ולענ"ד יש להחיר מחמת שאין כאן דמי מלוה לכ"ע, שהרי המוכר שקיבל את הכסף אין לו כוח להחזיר את הדמים ולבטל את המקח, וא"כ לא שייך לדון שיש ציד המוכר דמי מלוה. ואם אין דמי מלוה ציד המוכר לא נשאר טעם לאסור במקח אלא משום שהתורה ירדה לסוף דעתו של אדם. והנה כאשר המוכר לא השאיר לעצמו יכולת לבטל את המקח ודאי אין כאן סברא שהתורה ירדה וכו', ופשוט.

ועי' בהגר"ז סעי' נ"ה שזהדיא אסר גם בכה"ג שיש ללוקח לבטל אע"ג שאין למוכר לבטל את המקח, ולפי הנ"ל צ"ת. ולכאוף צ"ל אליציה שאם למפרע נעשה דמי מלוה כאשר צא להחזיר את המקח, א"כ גם בזה שייך איסור שנהנה מהלואה יותר ממה שנתן לו מעיקרא. אבל לפענ"ד נראה כמש"כ

לעיל, שבזמננו לא שייך כלל לאסור ולומר שנעשה דמי מלוה בכה"ג שרק הלוקח יכול להחזירו. שהרי בשעה שנתן את המעות ודאי אינו אלא דמי מקח (כי אין למוכר לבטל את המקח), ואע"ג שלמפרע י"ל שנעשה דמי מלוה כאשר צא להחזירו, לכאוף זה לימא, שהרי היינו דרך מקח להרשות ללוקח לקחת ע"מ לבקרו ולעולם המעות הן דמי מקח ואין כאן חשש איסור רבית.

ועי' בצרית יהודה פרק כ"ח סוף הע' י' שכתב בשם משפט שלום שיש להחיר אם הוא דרך מכירה ולא כאשר הוא דרך הלואה אלא שפסקו דרך מכירה בהערמה. וא"כ נר' שודאי אם דרך לעשות כן ובזמננו אין בזה הערמה ומוחר. ואע"ג שהצרית יהודה שם משמע שאכתי חושש לדברי הגר"ז הנ"ל גם בזמננו, מ"מ עי' במש"כ בצר"י עיקרי דינים ששם בפרק י"ז הע' ו' כ' שלא נחשב לציטול מקח שכן זהו דרך מו"מ. ולכאוף כוונת הצרית יהודה כמש"כ לעיל שלדידן לא שייך חשש רבית כאשר הלוקח לקח בתנאי שיכול להחזירו אם אינו חפץ לקיים את המקח, ומשמע שכן מסיק לדינא ואין לחוש לדברי הגר"ז. ולכאוף לא חשש לדברי הגר"ז לדינא כי כנראה הגר"ז שהחמיר הוא משום דס"ל שמ"מ למפרע נחשב כדמי מלוה וכנ"ל, אמנם י"ל דגם הגר"ז מודה דדוקא כאשר לא הוא דרך מו"מ יש להחמיר, אבל אם דרך מו"מ בכה"ג א"כ אין כאן חשש רבית וליכא למימר שלמפרע נעשה דמי מלוה כי אין זה ציטול מקח:

סימן קע"ה ס"ה

כאן אגר נטר כלל, ותי' הגמ' ששאיני הלואה. ויש לאסור שם גם בלא סכר' של אגר נטר. אכן לא נמצא שם כלל שיש טעם לאסור סאה בסאה מחמת שהמלוה מרויח כי סחורתו היתה מקלקלת צינחיים אם לא היתה מלווה לעוד ששה חדשים.

ועוד קשה על מש"כ היד אברהם שם נאסר משום פסיקה א"כ כ"ש שיש לאסור בהלואת סאה בסאה. שהרי נר' ודאי שחלוקין הם דדיניהם. (ועי' לעיל סי' קס"ב ס"ב וס"ג מש"כ לחלק בין הלואת סאה בסאה לבין פסיקה). שהרי גבי מו"מ של פסיקה צריכים שער שבשוק כדי שלא נימא שמטעם שהקדים לו מעות הסכים להויל גזיה כפי שער של עכשיו [ואו כפי שער גזיה]. שע"י שיש שער בשוק אמרינן שלא נהנה המלוה (הקויה) עי"ז שנתן ללוה (המוכר) שהרי היה יכול לקנות בשוק. אכן ודאי שאי אפשר לקנות בשוק עתה ויהיה לו לאח"ז אותו סכום אם רגיל להתחסר. ולכן פסק הרא"ש שחייב לנכות את החסרונות. (ועי' לעיל סי' קע"ג ס"ח שהבאנו את דברי השטמ"ק שחולק על הרא"ש, ועמ"ש"כ שם).

אמנם לגבי הלואה לכא' שם מוכח שאין לו לנכות את החסרון שלו, שהרי אם הלואה לו חטין ששוה מנה הא אפשר לו למוכרן למנה (או לאוכלן ונהנה שוה מנה), וא"כ מה בכך שאם היה ממתינ את החטין שלו היה נמצא שם חסרון, מאן נימא לן דדיינינן את

ניכוי חסרונות גבי הלואת סאה בסאה מו"מ בדברי יד אברהם

עיינן לעיל סי' קס"ב ס"ג מש"כ היד אברהם שמאחר שקיי"ל כהרא"ש (פא"נ סי' ט') שצריך לנכות חסרונות מפסיקה שנעשית בהיתר מחמת שינא השער [וכגון שאם פסק עמו על חטין לעוד ששה חדשים שאסור לקונה לקבל סכום מלא כפי שער של עכשיו אלא שצריך לנכות לו כפי מה שדרכו להתחסר חטין משך ששה חדשים], א"כ כ"ש גבי הלואת סאה בסאה שצריך לנכות לו חסרונות אם נעשה על סמך שער שבשוק, עיי"ש.

ולבא' דבריו ז"ע בתרתי שהן חדא. חדא שהציא ראה מדברי הגמ' פא"נ שהק' אלא מעתה הלואת סאה בסאה תהיה מותר משום שיכול [המלוה] לטעון ודי חטי דקדחי באכלבאי ומאי אהנית ליה, והגמ' מסיק שיש לחלק בין זביני להלוואה. ועפ"ז כי היד אברהם שמוכח משם שאסור למלוה לקבל שום ריוח מהלוה, ולכן אם מלוה לו סאה חטין בסאה חטין על סמך שער שבשוק אסור לו לפורעו כל הסאה אלא חייב לנכות את החסרונות [כפי השעורים בחו"מ סי' רצ"ב סי"ב].

והנה לכא' לא מוכח מידי מהגמ' שם לאסור בכהאי גוונא. שהרי שם הק' הגמ' דסד"א שאין לאסור כלל הלואת סאה בסאה שהרי מחמת טענת מאי אהנית אין

מה שהלוי כפי ערכו בשעת פרעון. ולכא' דבר זה לא שמענו, ויתר על זה לכא' מדברי שטמ"ק שם שחולק על הרא"ש הנ"ל מצואר להיפך והוא שצבה"ג של הלואה ודאי שאין סבא של חסרונות. שעי' לעיל שצארנו שהרא"ש והשטמ"ק נח' ביסוד אגר נטר שצפסיקה, ולפי השטמ"ק אינו אלא מחמת חוב שבו ולכן חולק על הרא"ש וס"ל שגם גבי פסיקה אין צורך לנכות חסרונות. [וודברי הגמ' (סג): גבי דמי סרסירא אינו אלא לענין כאשר יש הפסד למלוה וע"י הפסיקה מריות המלוה שאינו מפסיד].

ולבן לאור הנ"ל לא היה נר' להחמיר לדברי יד אברהם. שהרי מעשים בכל יום וגם מסתימת לשון כל הפוסקים לכא' נר' שאין דין ניכוי חסרונות גבי הלואה סאה בסאה. והגרי"י בלויא ז"ל בצרית יהודה פרק י"ז (הע' מ"ה) צידד שאין לחוש לדברי יד אברהם ולעולם לא שמענו שיש דין ניכוי חסרונות גבי הלואה סאה בסאה. ועיי"ש בסוף ההערה שמשמע כסבא הנ"ל שגבי הלואה אין צד שנחשב כהרוחה מחמת שלולי היה ממתין את הסחורה אכלו היה נפסד:

דברי הט"ז והחוו"י והפנ"י בענין ניכוי חסרונות

עי' מש"כ לעיל בסי' קע"ג ס"ח צענין ניכוי חסרונות ופירוש פלוגתא הרא"ש והשטמ"ק צענין חסרונות, עיי"ש. וע"ע לעיל (בסמוך) מש"כ לגבי סאה בסאה ומו"מ בדברי היד אברהם.

והנה הט"ז כאן סק"ו כ' שניכוי חסרונות היינו מה שראוי להתחסר מחמת אכילת עכברים או מה שראוי להתחסר ע"י שמתפזרת. ומשמע מיניה שלא כל הרוחה שנמצא אצל פוסק על השער תאסור פסיקתו אלא"כ ינכהו. שלכא' לפי הט"ז אם פוסק על השער מריות בזה שהמוכר יטריח יותר בשבילו אין בזה איסור כי מ"מ הו' כאלו נמצא ברשות הקונה משעת הפסיקה כדפירש הט"ז לעיל סק"א. אמנם הפ"ת (סק"ב) כאן מביא בשם החוו"י שצבדיא כתב שיש לחוש גם לטירחות וטיפולים שעושה המוכר בעד הפוסק (ודלא כמשמעות דברי הט"ז הנ"ל). ואע"ג שאינו מוכרח שהט"ז חולק על דברי החוו"י מ"מ לענד"נ שחולקים [אע"ג שצבדלמא יש למעט פלוגתא כאשר אין הכרח שחולקים, מ"מ לשון הט"ז ודאי משמע שחולק], ולכן יל"ע צמה נחלקו.

וראו עי' בפנ"י (צ"מ סג: ד"ה בגמרא דאמר ליה) שהק' על מש"כ הגמ' מאי אהני לי וכו' שלכא' נהנה הפוסק לענין אחריות ע"י הקדמת מעות, וז"ל, שאם היה קונה צמעותו צמקת גמור היה כל האחריות עליו ועכשיו הם באחריות המוכר, עכ"ל. ועי' בצרית יהודה שהביא את דבריו בפרק כ"ד (הע' מ"ג), והק' שלפי תי' הפנ"י שם שכי' וז"ל, שעיקר מה שנראה כריצית היינו משום שנתייקרו ובהא לא אהני ליה מיד, עכ"ל, א"כ מדוע צריכים לנכות חסרונות ודמי סרסור הרי הם אינם צמה שנייתקרו. ועיי"ש שהניח צ"ע, ועי' בספר נתיבות שלום שכתב

כאן קצת פירוש לדברי הפנ"י ועדיין צריך תלמוד כנ"ל.

גדר האיסור של פסיקה על השער וג"מ לגבי ניכוי חסרונות

וברי לפרש גם את דברי החו"י והט"ז וגם את דברי הפנ"י יש לומר עפ"י מה שכתבנו לעיל (סי' קע"ג ס"ח) אליבא דהרא"ש שאיסור אגר נטר גבי פסיקה הוא שפוסק דרך מקח סאה צעד סאתים לאחר זמן. וממילא כל זמן שבמקח גופיה חזינן שיש שם סאתים יש לאסור, וההיתר של ילא השער ויש לו היינו משום שדנים שיש מקח עמה ולא לאחר"ז, וע"י ניכוי חסרונות הוא צאמת סאה צאמה ולא סאה צאמים, עיי"ש. ולכן ילה"ע גם על תירוצ הפנ"י שכתב שהעיקר הוא צמה שנתיקרו, די"ל שכוונתו כנ"ל שהאיסור הוא מה שפוסק סאה צעד סאתים ולכן ע"י שראוי להתחסר ואינו מנכה ודאי נחשב לסאה צאמים, וממילא יש לנכות את החסרון [אליבא דהרא"ש (ע"י לעיל מש"כ אליבא דהשטמ"ק שחולק על הרא"ש)]. והפנ"י הוסיף על זה שאם ההרוחה לקונה היא עי"ז שהמקח אינו אכלו לענין אחריות אין צוה איסור אגר נטר כי מחמת זה הפסיקה גופה לא נחשבת לפסיקת סאה צאמים וכנ"ל.

ולפ"ז יש לפרש ג"כ את דברי החו"י שאם פסק בהדיא שיטריח לו צכה"ג שנחשב כסאה צאמים מחמת שהיה צריך לשלם סכום אחר אם מודד אחד אחד (ובעין מש"כ הפ"מ כאן סק"א בשם החו"י שאין היתר של פסיקה אלא אם ילא שוק צוה המידה), א"כ יש

לאסור אלא"כ מנכה הך חסרון. [אמנם על טיפול בעלמא שלא משפיע על המקח לכאוי לא היה אוסר]. ואם הט"ז חולק על זה כמו שציידנו לעיל היינו משום שלא הוא חלק מהמקח גופיה. שאע"ג שפסק שימדוד לו אחד אחד מ"מ על מה שפסק הוא כפי שער שצדוק ולכן עדיין נחשב לסאה צאמה ולא דמי לחסרון שע"כ הוא מקח של סאה צאמים לאחר"ז כמו שפירשנו לעיל סי' קע"ג אליבא דהרא"ש. שאלבא דהט"ז יש לחלק בין הפסיקה גופה, שסאה חזינן לאחר"ז לא נחשב לסאה חזינן מחמת מה שראוי להתחסר, אמנם מה שקצו בגדרי המדידה שייך לתנאים שפסקו איך שיצא לו את הסחורה לאחר זמן ואין צוה איסור אם מה שפסקו על השער הוא סאה צאמה. (שהרי אם חזינן את הפסיקה כסאה צאמה א"כ אין איסור כי נחשב כיש לו ונקנה לו כבר וכמו שאין איסור באחריות כדהעיר הפנ"י י"ל דהה"ג אין איסור בגדרים שקצו שימדוד לו אע"ג שיש צוה טריחא למוכר שהוא ממילא הנאה לקונה).

וע"י צנתיבות שלום כאן שרצה לחלק בין דברי הפנ"י לדברי החו"י וס"ל שמסתבר לומר שנת' הפנ"י והחו"י בגדר של ניכוי חסרונות. ולענ"ד לא נראה לומר שהפנ"י והחו"י נחתו לאותו דבר, שהרי גם החו"י צריך ליישב את קושית הפנ"י מדוע אין איסור צוה שמרויח ע"י שאינו מקבל אחריות עמה. ולכאוי יש לפרש כנ"ל שהחו"י יכול להודות להפנ"י, אלא שיש לומר שנת' הפוסקים באיזה סוגים של חסרונות נקטינן שנכללו לתוך הפסיקה שע"ז נימא שהיא כפסיקת סאה צאמים וכנ"ל. ש"ל שכ"ע

מודו למש"כ הפנ"י בענין אחריות, ומ"מ יש לחלק בין ניכוי של עכברים והתפזרות דהט"ז לבין ניכוי של טירחא דהטו"י.

ועוד ילה"ע שהנתיבות שלום לשיטתו אזל בזה שהניח צ"ע אם דמי איחסון (בהיכ"ת שאין לקונה מקום לאחסן את הסחורה אלא כל השנה) דומה לניכוי חסרונות של עכברים או לחסרון של קבלת אחריות דהפנ"י. אכן לפי הנ"ל לכא' ודאי שדמי איחסון לא נחשב כחלק מהפסיקה גופה שנימא שמחמתיה הויא כעין פסיקת סאה בסאתים. שצגדרי הפסיקה שקצ"ו לא נכנס כלל אם יש מקום לקונה לאחסן את הסחורה. שאע"ג שהאחסון לגבי המוכר הוי חלק מהפסיקה מ"מ הא שאין לקונה מקום לאחסן את הסחורה לא נכנס לגדרי הפסיקה, וא"כ לכ"ע אין צורך לנכות את דמי האיחסון.

ולפי הנ"ל יש לומר שבפלוגמת החו"י והט"ז איכא נ"מ בכה"ג שהפסיקה היא על דבר שמוכרת להוציא הוצאות כדי לשומרו [וכגון קירור וכיוצ"ב]. שעי' בצרית יהודה (ס) ובנתיבות שלום (ס) ששניהם העירו שלכא' י"ל שאסור לפסוק על דבר שא"א לשומרו כל משך זמן הפסיקה כי דרכו להתרפק. נמצא לפי דבריהם שההיתר בדבר הנריך קירור במקרה וכיוצ"ב היינו משום שעי"ז אפשר לשומרו כל משך זמן הפסיקה.

אמנם א"כ יש לדון אם צריכים לנכות את הוצאות חשמל וכיוצ"ב כדי לשמור את המאכל עד תום זמן הפסיקה. ונר' שמחלל תלי במח' החו"י והט"ז הנ"ל. שלפי החו"י י"ל שחלק מהפסיקה הוא שהדבר נריך קירור ולכן בעי ניכוי, דאלת"ה יש לאסרו כדאשכחן גבי ניכוי חסרון מחמת עכברים. משא"כ לפי הט"ז עדיין נחשב לפסיקת סאה בסאה כי המוכר ידאג לשומרו בקירור ואין זה חלק מהפסיקה. כי ההוצאה של קירור דומה לטיפול וטירחא שעליו דיבר החו"י, ועי' לעיל מש"כ לחלק בין טירחא זו לבין חסרון של עכברים. וא"כ הה"נ גבי טיפול וטירחא של קירור יש לחלק בזה.

ולבא' נר' שהרבה נידונים לדינא מחלל תלי בניכוי חסרונות כעין קירור וממילא י"ל שתלי במח' החו"י והט"ז הנ"ל, ולדינא היה נר' שאין להחמיר בזה שהוא נידון דרצון של אגר נטר דרך מקח. ותו לכא' נר' שיש להקל שהרי השטמ"ק חולק על הרא"ש וס"ל שאין דין לנכות חסרונות (עי' לעיל ס' קע"ג ס"ח מו"מ בדבריו), ועי' בצרית יהודה (ס) שיש לו צד אליצא דהרי"ף והרמב"ם שגם אינהו ס"ל כהשטמ"ק שאין דין לנכות חסרונות וא"כ היה נר' שיש להקל בכל חסרונות שהן כעין טירחא וטיפול דהטו"י. [ולפי דברי הנתיבות שלום שהפנ"י ג"כ חולק על החו"י יש עוד סניף להקל]:

סימן קע"ו ס"ה

מו"מ בדברי הראשונים בפירוש הברייתא איך
מותר למלוה להרויח ע"י הלואתו וכגון בהיכ"ת
של חנות וספינה

המחבר מביא כאן את הדין המוצא צרייתא
פא"נ דף ס"ט ע"ב ומה שמוזכר
בגמ' על דין הצרייתא. ועיי"ש ברש"י שפירש
שאירי בהלואה, ולכא' צ"ג איך יכול מלוה
להרויח ע"י הלואתו. שהרי המלוה מרויח
זמה שהלואה משצית את הנכסים שלו. ודמי
למי שמתנה עם הלואה שילוו לו אם יחזיר לו
את הקרן ושגם ישצית את נכסיו. ולכא' היינו
ר"ק מממש, ואיך שנא מהלואת ק' ע"מ
שיחזיר לו ק"כ. וז"ל הריטב"א ישנים שם
(סד"ה ואמר לו תן לי מאתים זוז), מיהו בחנות
וספינה כי עשה זו לורה ואסקריא צריך לעיין
שאע"פ שהוא משצית בגוף הקרקע בלוחות
לורות מ"מ איכא ריבית דהא פורע ללוחות
מאתים זוז שמלוה לו ומחזיר לו החנות עם
הלורה או עם האסקריא ששזה יותר בעצורה
והוא ריבית גמור, ע"כ לשון הקושא שם.

והנה הריטב"א ישנים שם תירץ מפי מורו
שיח' ש"ל שכאשר מחזיר לו החנות
או הספינה בעל חנות נותן לו דמי הלורה
כפי ששזה עתה והילכך לאו ריבית הוא. והנה
המחבר שלא הביא הך דינא שהמשכיר חייב
למת לשוכר את דמי הלורה וכיוצ"ב ודאי לא
חשש לקושית הריטב"א ישנים, וז"ע.

ויל"ה"ע שדברי הגמ' קצת סתומים ופירשו
הראשונים צדרכים שונים, ועי'
במחבר שהביא את לשון הרמב"ם ועי'
ברמ"א שהוסיף על דברי המחבר עפ"י
פירוש רש"י. וז"ל הגמרא שם, תנו רבנן
מפריו על שדהו ואינו חושש משום רבית,
כ"ל השוכר את השדה מחזירו בעשרה כורים
חטין לשנה ואומר לו תן לי מאתים זוז
ואפרנסנה ואני אעלה לך שנים עשר כורין
לשנה מותר, אבל אין מפריו לא על חנות ולא
על ספינה, אמר רב נחמן אמר רבה בר אבא
פעמים שמפריו על חנות לצור צה לורה
ספינה לעשות לה איסקריא, חנות לצור צה
לורה לא דלצו צה אינשי והוי אגרא טפי, ספינה
לעשות לה איסקריא כיון דשפירא איסקריא
טפי אגרא טפי, ע"כ.

והנה הרמב"ם כ' (פ"ז הל' מלוה ולוה ה"ט)
לחלק בין שוכר שמבקש מאתים זוז
שיצנה בחנות ויציירנה או שיתקן את
הספינה וכלי תשמישה שמותר, משא"כ אם
השוכר מבקש מאתים זוז להתעסק בחנות או
שיצא צחורה של ספינה או שישכור צהם
מלחים שזה אסור. ועוד כ' הרמב"ם צחלת
דבריו שם גבי שדה שמותר מפני שאם יפרנס
את השדה צדיגין אלו יהיה שכרה יותר.
חזינן מיהת שהרמב"ם לא הזכיר את הענין
שהיתר הוא משום שמוציא את המעות הגוף
הספינה או החנות. והרמ"א הוסיף על דברי

המחבר [צהיכ"ת של חנות וספינה הנ"ל] שמותר הואיל והוא מוציא המעות בגוף הספינה או החנות. ודברי הרמ"א הם עפ"י רש"י (שם ד"ה אצל לא מפרז), וז"ל, שאם שכר ממנו חנות או ספינה אסור ללות הימנו מעות לקנות פירות ולמכור בחנות או פרקמטיא להוליך בספינה ויעלה לו על דמי שכירותו כיון דלא בגופה דחנות וספינה קא מפיק להו להנך זוזי להשציח החנות או הספינה אין תוספת השכר בשביל חנות וספינה אלא בשביל שכר מעות, עכ"ל. ויל"ע בדברי הרמ"א עפ"י רש"י וצמחיה הם חולקים על דברי המחבר והרמב"ם.

והנה השטמ"ק (שם) מציא בשם רבנו יהונתן עוד דרך לפרש את ההיתר של מפרז על שדהו, והיינו שכאשר יפרע את החוב יקח מהן ההוצאה באותה שדה ע"מ להשציחו. ואמנם שמשמע כעין דברי ריטב"א ישנים, לכאף חלוקין הן בדעתן. שהרי ריטב"א ישנים משמע שאין למלוה לקחת את ההרוחה שיש לו מהחנות או ספינה מהלוה, ולכן ע"כ צריך לנכות אותה הרוחה. משא"כ לפי רבנו יהונתן מותר לצעל השדה לקחת את ההרוחה אמנם צריך לשלם לו בעד ההוצאות.

ולבן נר' שנת' ראשונים הנ"ל אם המעות שנותן לשוכר הן דמי מלוה אי לאו. שלפי הריטב"א ישנים יש כאן הלוואה גמורה ודאי אסור למלוה לקבל מהלוה גם פרעון החוב וגם הרוחה בנכסיו. משא"כ לפי רבנו יהונתן אין כאן הלוואה גמורה אלא שהשוכר מוציא מעות על מה שטרח בעד נכסי

המשכיר, ודמי הא מילתא לעסקא שהנותן צריך לשלם למקבל שכר טרחו ועמלו כדי שלא יהיה ריצית על זה שעוצד בחנם בעד נכסי הנותן. והארכנו לעיל סי' קס"ז במו"מ איך מותר לשכור בפחות גבי הלוואה הא ר"ק הו', עיי"ש. ורו"ר פירשו גבי עסקא שגם פלגא מלוה של עסקא לא הוי הלוואה גמורה וממילא לק"מ שמותר לשכור בפחות, ואכמ"ל. אכן מה שנוגע לדידן הוא שגם כאן י"ל אליבא דרבנו יהונתן שאין כאן הלוואה גמורה, שהרי ודאי שמעות שנתן לו היינו בעד שדה ידיה ולא נחשב כאילו הלוה לשוכר את הכסף אלא דמי כשליח ידיה. ולכן נר' שמיחזי כהלוה לו כדי שיכול להרויח יותר, ומש"ה חייב לשלם לו בעד מה שמוציא בעדו שלא יהיה המשכיר מרויח משוכרו.

ספיקת המנחת שלמה מה הדין כאשר נאנס השוכר ולא השקיע את המזון כפי שהתנו

והשתא דאיתת להכי מוזן ספיקת המנחת שלמה (מהדו"ק סי' כ"ט אות ב') שהסתפק בנ"ד מה הדין אם נאנס השוכר ולא הספיק להשקיע את הקרן בשדה או בחנות. שמא אחד י"ל שדומה לשאר מלוה בעלמא שניתנה להוצאה וודאי חייב הלוה משעה שקיבל את הכסף גם אם נאנס, אמנם מאד שני י"ל שאינו אלא כשליח של המשכיר להשקיע את כספו בנכסיו ולפ"ז אם נאנס ולא הצליח להשקיע א"כ פטור מהקרן כי לעולם לא ליה מיניה ולא מידי. [ונר' שהריטב"א ישנים לכאף ס"ל כד ראשון הנ"ל, משא"כ לפי רבנו יהונתן י"ל כד

השני]. וע"ע צנרת יהודה (פרק כ"ו הע' כ') שפירש שההיתר כאן הוא מפני שאין כאן הלואה גמורה.

מו"מ בדברי בעה"ת דס"ל שאין חיוב לפרוע את הקרן

והנה הצ"י כאן הביא מח' ראשונים אם חייב להחזיר את דמי הקרן, שדילמא אין כאן כלל הלואה על הקרן. שאמנם שרש"י וראשונים הנ"ל [וגם הרא"ש והטור] כולו ס"ל שצריך להחזיר את הקרן (אלא ש"א שמנכין ליה כ"ג) מ"מ צעה"ת ס"ל שאין חיוב להחזיר כי לעולם לא הלואה לא מעות הקרן. ועי' צשו"ע שלא הזכיר כלל שחייב להחזיר את הקרן, ומלשונו שכתב תן לי מאתים זו ולא הזכיר לשון הלואה כדפרש"י שם (ד"ה תן לי מאתים) וכמש"כ הטור א"כ לכא' משמע צהדיא בזה ששינה מלשון הטור והביא את לשון הגמ' שפסק כצעה"ת וכד כתב צ"י שלפי צעה"ת לא היה שם הלואה כלל. ועי' מש"כ גדו"ת על דברי צעה"ת שם (שער מ"ו ח"ד אות מ"ח) שיש לפרש שצעה"ת מדייק את דבריו מדברי הרמב"ם ולא הרמב"ן כמש"כ הצ"י, והיינו משום שהרמב"ם ג"כ לא כתב את הדין בלשון הלואה כמש"כ רש"י אלא שהביא את לשון הגמ'. וא"כ נשמע מדברי גדו"ת אליבא דהרמב"ם דהיינו ג"כ כוונת המחבר כאן וכנ"ל שהמחבר לא הזכיר לשון הלואה.

לפ"ז י"ל שהמחבר רק הביא את לשון הרמב"ם שההיתר מפני שהשדה שווה יותר [וכן החנות והספינה] כי אין כאן

הלואה רק שמוספת על דמי השכירות לא יכול להיות צעד הטבה מהמשכיר שלא שי"ך לשלם עבורו עוד דמי שכירות. ויש לפרש את טעם האיסור שנראה כמוסיף על חוב שכירות מחמת שנתן לו יותר בשכירות, ולכן אסור אא"כ מעלה דמי השכירות מחמת מה שהוסיף המשכיר לנכסיו. [אמנם לענ"ד אכתי צ"ע שהרי ריבוי מלחים לכא' ג"כ מעלה את דמי השכירות. ואפשר לחלק בין מה שנקנה לו בקנין השכירות לבין מה שנתחייב המשכיר ולא נקנה לו בגוף השכירות]. משא"כ לפי הרמ"א י"ל שס"ל כדברי רש"י וסיעתו שהמשכיר נתן לשוכר ע"מ להשקיע, ולכן כי שאין היתר בכל גוונא שמעלה שכירות אלא גם צעין שהשקיע בגוף הדבר. וכ"כ רש"י גופיה צהדיא (כנ"ל ע"י"ש צדכ"ו) שצעין שדמי ההלואה הושקעו בגוף הדבר כדי להחיר.

ולפ"ז מובן הוספת הרמ"א על דברי המחבר, אכן אכתי יל"ע איך להגדיר היתר זה שמוותר להלוות כסף אם ישקיע את זה דוקא בגוף נכסי המלוה. וילה"ע שמסתחמת הפוסקים משמע שמוותר לסמוך על שיטת רש"י והרא"ש והטור וכדפסק הרמ"א, וכן סתמו ולא כתבו שצריכים לנכות כמש"כ ריטב"א ישנים ורצנו יהונתן הנ"ל. והנה לפי דברי הפוסקים שאין כאן הלואה גמורה אלא כעין עיסקא שהלוהו כדי להשקיע וממילא פטור צאונסין (כשאר שותפין שאינם אלא שומרי שכר) ניחא, אמנם לפי ד' צ' הנ"ל של הגרש"ז אויערבך זצ"ל שחייב גם צאונסין שהרי הלוהו ואין לחלק בינו לבין שאר לוויין בעלמא [ולא שדינו כשליח או

כשומת] מא"ל, הרי יש תוספת רצית על הקרן ול"ע.

ועוד ילה"ע שלפי דעת הב"ח שפירש שאין כאן הלואה [וכ"כ הע"ז לבונה כאן על דברי הש"ך אליבא דרש"י] ג"כ לק"מ. ולפי מהר"ם שיף ודעימיה שפירשו לפי רש"י שאינו מחזיר את הקרן אלא פורע את החוב ע"י העלאת דמי שכירות ג"כ ל"ק שהרי לזה מנה ופרע מנה. (ואין להקשות שאכתי הרויח בזה שהושבח נכסיו שהרי לא קיבל העלאת דמי שכירות בעד ההשכחה אלא כפרעון הלוואה וא"כ ודאי יש לו השכחה כי לא לקח דמי שכירות בעבורה). אכן אכתי יש לעיין לפי סמיכת לשון הפוסקים שחייב להחזיר את הקרן וגם מעלה לו דמי השכירות ולא הוזכר שמנכה מהדמים מחמת ההשכחה שיש לו למשכיר מא"ל. [ע"י בלבוש שהביא את הדין שלנו בלשון הלוואה וכדרש"י ומשמע לכא' שחייב גם להחזיר את הקרן אם נאנס. וגם ברית יהודה סתם בספרו כדפרש"י, עיי"ש פרק כ"ו ס"ז. וק"ק שסתם בדברי רש"י כי אין דרכו להכריע פלוגתא הראשונים].

אם אין למקבל רווח ממועות הקרן אין כאן הלוואה ויל"ע אם נידון דידן הוי גם צורך הלווה

ומה שגר' לומר כדי לפרש את היתר הג"ל שהמלווה יכול להרויח מהלוואתו הוא שיש לבאר עפ"י דברי הראשונים המובאים ברמ"א בריש סימן קע"ז (שהוצאו בד"י שם ולאפוקי מדברי הראב"ד, עיי"ש בד"י). שעיי"ש שכו' להמיר בכה"ג שהמקבל עיסקא קיבל כל האחריות אכן לא מרויח מיניה ולא מידי.

ובחו"ד סי' קס"ז (סק"א) פירש את הנך דברי הרמ"א וכתב, וז"ל, דודאי אחריות משוה המעות מלווה, רק כל שאין לו שום צורך להמקבל לא הוי הלוואה דהלוואה אינו רק כל שהוא לצורך הלווה וכו', עכ"ל. ולכא' ז"ל שעל זה גופה נח' הראשונים כאן, מה הדין בכה"ג שהמלווה מלווהו כדי שנכסיו ירויח ולא שהלווה יכול להוציא את המעות לצרכו. שעיי' בחו"ד שם שמחלק בין סי' קס"ז שיש ללווה איזה צורך בהלוואה, משא"כ ברס"י קע"ז אין ללווה לצורך. והנה בד"ד יש ללווה צורך מחמת שמה ששוכר מושבח אכן הרי הוא מעלה בעד זה דמי השכירות, וא"כ אכתי יש לדון אם נחשב כצורך הלווה ואסור.

וגר' שרש"י וסיעתו חילק עפ"י הג"ל וס"ל שכל גוונא שהלווה יכול להוציא בעד מה שנשכר ולא להשקיע בגוף הדבר ודאי יש לאסור משום שיש בזה צורך שהושבח לו העסק שהוא שוכר. וא"כ מאחר שיש על זה שם הלוואה ודאי שאסור להוסיף למלווה. אמנם בכה"ג שהממון ניתן אך ורק להשקיע בגוף הדבר הרי המעות לא ניתנו כדי שיכול להרויח בהם, שא"כ לא היה מתנה דוקא בגוף הדבר אלא היה מרשה לו להשקיע בכל ענין בתוך העסק שהוא שוכר ממנו, ולכן אמנם שהשוכר קיבל אחריות על המעות הרי הוא ש"ש שהתנה להיות כשואל (וכדפירש הגר"א סק"ה את דברי הרמ"א רס"י קע"ז) ואין כאן ריבית כי אין כאן הלוואה כדכ' הרמ"א בהדיא.

ולפ"ז י"ל שחייב גם באונסין [כדד' ב' של הגרש"ז אויערבך זצ"ל הג"ל] ומ"מ

ובן נלעג"ד כוונת דברי רש"י והטור וכן דברי הרמ"א שלכאוף אזל בעקבותיהם. אכן עי' בעצי לבונה מש"כ על הש"ך סק"ו משמע שפירש צענין אחר לפי שיטת הטור וסיעתו. שהוא ג"כ סבר שמחזיר לו את הקרן כדכ' רש"י אכן ס"ל שההיתר הוא דוקא משום שנחשב כדמי שכירות. דהיינו שא"הו ס"ל שלא היה כאן הלואה כלל רק שהמשכיר והשוכר שינו את גדרי השכירות. שאחר שהמשכיר משקיע יותר בנכסיו א"כ השוכר מעלהו דמי השכירות שכולל גם את הקרן שהשקיע. ולפי דבריו מיושב היטב מה שהקשינו בריש דברינו שהוי ר"ק, אמנם לכאוף מלשון רש"י שכתב שהוי הלואה לא משמע הכי. וכן לפי הנך דברי עצי לבונה לכאוף השוכר פטור באונסין (כד הזכרנו לעיל ב' דדים דהמנחת שלמה), ולכאוף היה משמע מסתימת הפוסקים שגם באונסין חייב להחזיר כשאר לוויין בעלמא, וכנ"ל. ולכן לפי הנך ד' דהמנחת שלמה ע"כ צריכים לפרש בדרך אחרת ודלא כעצי לבונה:

אין כאן ריבית אע"ג שהמלוה מרויח גם השבחה בנכסיו. ומיושב ג"כ לפ"ז מדוע אין היתר להוסיף דמי השכירות גם צכה"ג שהמלחים מעלה את דמי השכירות, שמ"מ אסור ללוה להוסיף למלוה ידידה על פרעון ההלואה. שהרי אם הוא נעשה לזה מחמת שיש לו צורך צמעות וכנ"ל א"כ אסור לו להוסיף דמי שכירות כי דומה לדברי המחבר והרמ"א סק"י ק"ס. ואע"ג שהט"ז שם הק' מהדין שמוותר להלוות ע"מ שימכור לו בשווה, וא"כ ה"נ י"ל שהט"ז מחיר כי הוי כהלוהו ע"מ שימכור לו בשווה מ"מ נר' שגם הט"ז מודה שאסור כי כבר הושכר לו מעתה ואיך יכול המשכיר להעלות את דמי השכירות אחר שכבר הוקנה לשוכר. ולא שייך צנ"ד להעלות דמי השכירות משך זמן השכירות, אא"כ השוכר גופיה מתנה בהדיא להוסיף, וא"כ דומה ללוה שאמר למלוה הלויני ע"מ שאוסיף לך מעות על מה שפסקת לי כבר בהוללה שאקנה ממך כפי מחיר השווה שזה ודאי אסור, וק"ל.

סימן קע"ז ס"ה

להלכה את שיטת הראצ"ד שהמקבל עיסקא חייב צגו"א כשומר שכר. ועי' בנכ"מ שם וצ"י כאן שפירש שהרמב"ם ס"ל שאה"נ שמקבל שכר טרחו ועמלו שלא יהיה בזה איסור רבית, אמנם אינו מקבל שכר על השמירה. משא"כ הראצ"ד ס"ל שאע"ג שאינו מקבל שכר לשמור מ"מ דמי לשוכר

פלוגתת הרמב"ם והראב"ד אם מקבל עיסקא הוי ש"ש או ש"ח

עי' ברמב"ם פ"ו הל' שלוהין ושותפין ה"ב שפסק שהמקבל גבי עיסקא פטור בגניבה ואצידה, והשיג עליו הראצ"ד שם שודאי ש"ש הוי [ולא ש"ח] שהרי מקבל שכר כפועל צטל, עיי"ש. והמחבר כאן מביא

זמה שנהנה שמקבל את העיסקא מחזירו
[ועי"ז יש לו עסק להרויח לעצמו] וממילא
חייב צגו"א.

ועי' צב"ח שהשיג על דברי הצ"י שהרי
הראצ"ד גופיה אמר שחייב צגו"א
מחמת שמקבל שכר כפועל צטל. [וכה"ק
שער דעה כאן סק"ד, ועי' בסמוך מו"מ
דדבריו]. ולכאוי דברי הצ"י אליבא דהראצ"ד
תמוהין כדהק' הצ"ח, וי"ע.

ועי' צט"ז כאן סק"ט שמציא את סברת
הצ"י אליבא דהראצ"ד ואח"כ ממשיך
לפ"ז לחדש שבכה"ג שהמקבל עיסקא צריך
כל ממון העיסקא כדי להרויח גם לנפשיה
א"כ י"ל שהנותן לא צריך לתת לו שכר טרחו.
והסביר הט"ז שאם מהני צהדיא הנאה וכו'
כדי שיהיה נקרא ש"ס וחייב צגו"א הה"נ
שמהני צהדיא הנאה וכו' צעד שכר טרחו,
עיי"ש. ועי' בחו"ד סק"ז שמשמע שמודה
לעצם דברי הט"ז אכן מ"מ צעין שכר טרחו
כדכ' תוס' צ"מ (פט. ד"ה דאמרי אינשי) שאע"ג
סברת גביל לתורא גביל לתורי לכאוי שייך
גבי כל עיסקא מ"מ צריך לשלם לו שכר טרחו
כי אין טעם שרק המקבל יעצוד בשותפות
שלהם. ולכאוי דברי החו"ד צ"ח, שאם מודה
לסברת ההיא הנאה וכו' א"כ מדוע לא מהני
גם ליישב קושיית תוס' הנ"ל, וי"ע.

והנה השער דעה כאן כתב אליבא דהראצ"ד
שא"א לומר שנעשה ש"ס ע"י הנאה
לחוד שהרי הראצ"ד גופיה כ' שמשום
שמקבל שכר הוא ש"ס, אכן גם טענת הצ"י
נכונה שמקבל את השכר שלא יהיה איסור

ריצית ולא צעד שמירתו. הילכך מסיק השער
דעה (סק"ד), וז"ל, אלא הדבר ברור דהראצ"ד
ס"ל דכיון דמקבל שכר להתעסק בו לריוח
המלוה ואית ליה הנאה מזה ממילא הוא ש"ס
ג"כ על שמירתו וכו', עכ"ל. והנה השער
דעה לא פירש צהדיא את דבריו, שהרי אם
ס"ל שא"א לפרש שהשכר עושה כש"ס, וגם
ס"ל שא"א לומר שההנאה היא מה שעושה
לש"ס [שהרי הראצ"ד צהדיא לא אמר כן],
א"כ איך נבין שע"י שניהם נעשה ש"ס.

וברי לפרש את דברי שער דעה הנ"ל וגם
לפרש את שיטת החו"ד עפ"י תוס' המוס'
יש להקדים ציטוט עיסקא שנלמד לפי מ"ד
שפלגא מלוה הוא מלוה גמורה.

מו"מ בפלגא מלוה של עיסקא אם הוא מלוה
גמורה ופירוש דברי החו"ד ושער דעה

ועי' לעיל סי' קס"ז שהצאנו מו"מ דדברי
הראש' אם פלגא מלוה של עיסקא הוא
מלוה גמורה אי לאו. ורו"ר נקטו שלא הויא
מלוה גמורה ולאפוקי משיטת המהר"ם, ועי'
לעיל שציינו לדברי רש"י קדושין ורא"ש פ'
המקבל ורמב"ם הל' שותפין ורשב"א ורמב"ן
ור"ן בסוגיין שכולהו ס"ל דלא הויא מלוה
גמורה. (ועי' בשו"ע חו"מ סי' ס"ז ס"ג שהמחבר
סתם כמהר"ם שצדיעית משמטת פלגא מלוה דעיסקא,
ועי' בשער משפט סי' רע"ח סק"ב שמציא בשם החומים
שפסק המחבר שם צריך עיון והסכים ג"כ לדבריו שבאמת
צ"ע). והנה לפי רו"ר ניחא שיש קולא לשכור
את המתעסק בפחות, אמנם לפי מהר"ם
ס"ל שהיו מלוה גמורה צ"ע איך פירש
שמותר לשכור את המתעסק בפחות. ומה

שנר' לומר בזה הוא שמהר"ם ס"ל שעסקא שאני משום שאינו עושה בעד המלוה אלא משום חלקו בעסקא, ומש"ה אפשר להקל בכל מה שהתנה בעד מה שטורח גם בחלק הנותן. שודאי המקבל יכול לקבוע איזה תנאים בעסקא שמחמתם כדאי לו להתעסק בכל ממון העסקא כדי שירווח לנפשיה. (וכעין יסוד הט"ז הנ"ל).

[ובד"י ליישב את שיטת הט"ז נר' לומר שאם ממון העסקא כבר בידו מחמת ההיא הנאה א"כ יש לדמותו כאילו נמכר לו להרויח וממילא כל מה שנחוסף בעד העסקא הוא לדידיה ולא לדחצריה (ואע"ג שודאי נהנה המלוה בחצי שלו אינו אלא ממילא ולא שהלוה עושה בעדו)].

והשתא דאיתא להכי יש לפרש ג"כ את שיטת השער דעה עפ"י הנ"ל.

שהרי קשה ממ"נ וכדקשה איהו שם, ולכן י"ל שדוקא גם ע"י תשלום שכר עמלו וגם ע"י ההיא הנאה נעשה ש"ש. שמאחר שיש ההיא הנאה א"כ עיקר העסקא נעשה בהיתר, דהיינו שמה שעוסק בחלק פקדון לא הוא תשלום בעד ההלוואה וכדהאריך הט"ז. (ונר' שרו"פ לא ס"ל לחלק בין עסקא שצריך כל הממון לבין עסקא שצריך רק חצי מהממון, כי סברת הב"י שייך לכל עסקא סוף סוף מקבל את העסקא רק משום הרווחה ידידיה ולא דחצריה).

אמנם א"כ לא הוא ש"ש אלא ש"ח שהרי אין לו תשלום על שמירת הפקדון, וההיא הנאה רק היתר לריבית, אכן מאחר שיש צורך לשלם לו גם בעד מה שטורח כדברי חו"ד הנ"ל א"כ הא חזינן שצריך להתייחס לכל זמן העסק כשותפות, ולא שהנותן משלם למקבל ע"י שנתן לו עתה העסק והוא כנקנה למקבל (כד אפשר לומר אליבא דהט"ז). דהיינו שע"כ הנותן הוא חלק מהשותפות כל זמן שמרויח וא"כ מה שמשלם לו שלא יהיה איסור ריבית הוא גם הכרח שע"כ צריך לשוכרו לשמור ולטפל בחצי שלו ג"כ. [וממילא מובן איך השער דעה יישב את קוש' שממ"נ אם צריך

ונר' לפרש את דברי החו"ד עפ"י יסוד הנ"ל אליבא דמהר"ם שההיתר גבי עסקא בנוי על זה שטורח לעצמו, אכן ילה"ע שיש ב' עניינים שונים בזה שטורח לעצמו וכדנפרש לקמן. שעי' בט"ז שמפרש איך ההיא הנאה מראה שאינו עוזב לו אצלו בחנם אלא כדי שיתן לו את ממון העסק, אמנם אינו מפרש איך טורח העסק הוא דוקא בשביל הרווחתו. ש"ל שעושה גם בעד המלוה אע"ג שכל ממון העסק ניתן דוקא לו כדי שהוא יכול להרויח. ש"ל שע"י שכל ממון העסקא נמצא אצלו יכול הנותן להרויח בחלק המלוה, אמנם סוף סוף הרי המקבל טורח להרויח בעד שניהם עם כל הממון וא"כ גם זה יש לאסור שהלוה יעשה בגין מלוה ידידיה. וס"ל להחזו"ד שאין לומר שההיא הנאה מהני גם לזה כי לכא' נר' שההיא הנאה אינו מגדיר אלא קבלת הממון גופיה וכדכ' הט"ז (שעי"ז) לא נחשב שהלוה עושה בעד פקדון הנותן כדי שילוהו). ולכן כ' החזו"ד שעל השותפות גופה הרי לא שייך סברא דההיא הנאה, וכמו שביאר החזו"ד שהרי אם נעשו שותפין ע"י העסקא אין טעם שרק אחד מהשותפין יטריח אע"כ י"ל שעושה בשביל שותפו משום שהלוהו.

לשלם בעד ריבית אינו נותן לו שכר על שמירתו, ואם נעשה ש"ס ע"י ההנאה גרידא מדוע כ' הראצ"ד שחלוי בתשלום].

עוד מו"מ בהג"ל ומוח' הגר"א והחוו"ד גבי צאן ברזל

ובדי לבאר יותר את שיטות הפוסקים הנ"ל [פלוגתת הט"ז וחוו"ד והשער דעה] יש לדמותו לדין של משכנתא. שהרי גם שם המלוה מקבל יותר מהלוה ומוחר בזמנה אופנים מחמת שהקרקע נקנה למלוה וכמו שפירשו הראשונים (אלא שיש כמה פרטי דינים שחלוקים בין דברי הראשונים בזה, ע"י בדבריהם פרק איזהו נשך דף ס"ו ודף ס"ו). שהתם מותר משום דאמרינן שמשכון הלוה נמכר למלוה וממילא אמרינן מה שנשטרשי מהקרקע כדידיה דמי. והה"נ בממון או סחורה של עיסקא אם חזינן את העיסקא שניתן בהיתר (מחמת ההיא הגאה וכו') כאלו עתה הוא ציד המקבל לחוד א"כ אין כאן ריבית. משא"כ אם חזינן את העיסקא כשותפות ולא שניתן לגמרי ציד המקבל [ולכאוי' ע"כ צ"ל הכי דאלת"ה איך יכול להרויח מחצי שלו בהיתר], א"כ ודאי אין היתר בלא תשלום שכר טרחה. שהרי בלא"ה איך נפרש שממון של הנותן נתרצה ויכול להרויח ממנו ומ"מ נחשב ברשות המקבל ולכן אין על הנותן חלק בתשלום הטורח.

אבן לכאוי' מתלא תלי שאלה הנ"ל בסוגיא דצאן ברזל, שעי' ברס"י קע"ז (עפ"י גמ' ב"מ ע:). שפסק המחבר שאין היתר לקבל צאן ברזל אלא"כ כל האחריות על הנותן. שאם הנותן מקבל ע"ע אחריות הצאן שאם הוקרו

או הוצלו או נטרפו הרי הן ברשותו א"כ דוקא בזה מותר לו לחלוק בריות, שההיתר הוא כי הנותן מרויח מדידיה ואין כאן הלוואה כלל. אכן לפ"ז לכאוי' נר' שהצאן אינו אלא פקדון ציד המקבל, אמנם צ"ע שהרי לכאוי' קי"ל שיד המקבל על העליונה ויכול לסלק את הנותן בזוי (עי' יצמות ר"פ אלמנה לכה"ג). וא"כ לא דמי כלל לפקדון.

ואפשר לדחות ולומר שהיינו דוקא כאשר אחריות על המקבל, אבל אם אחריות על הנותן [ובפרט יוקרא חולא] א"כ אינהו הוו הצעלים דהצאן ברזל. אמנם מדברי החו"ד לא משמע הכי, שהרי איזה פסק כאן בסק"א שאם המקבל מקבל עליו זולא עדיין יש היתר אם הנותן מקבל ע"ע אחריות אונסין וגו"א. והנה גבי שאלה הנפקד חייב באונסין וגו"א אמנם יוקרא חולא על המפקד כי אינהו הוו הצעלים. וא"כ החו"ד משמע דס"ל כמו שמסקינן בגמ' יצמות (שם) שגבי צאן ברזל המקבל הוא הצעלים. (וע"ע בחו"ד סק"ט, ועי' בסמוך מש"כ אליציה).

משא"כ הגר"א סק"ג משמע שפירש את השו"ע כפשוטו דהיינו שהנותן צריך לקבל ע"ע גם אחריות זולא וגם שאר אחריות כגון אונסין, וא"כ אליציה אכתי י"ל שהנותן הוא הצעלים ולק"מ שמקבל ריוח מהצאן.

ולבן היה נר' שהגר"א והחוו"ד נחלקו אם ההיתר של צאן ברזל דוקא משום שמרויח מדידיה או ש"ל שמוחר משום שאע"ג שהיו ציד המקבל מ"מ דומה למכר

וכלו' שבכל גוונא שהמוכר לוקח ע"ע מקצת אחריות כדי שירות מנכסיו ע"י שיתעסק אחר זהם חכמים אמרו שתייהו פלגא מלוה ופלגא פקדון. אמנם מעיקר הדין הוי דין אחד לכל הממון שהוי כמכירה או פקדון בתנאים. (ע"י לעיל שהערנו מר"פ אלמנה לכה"ג, ולכן אם יד המקבל על העליונה שישאר אללו העיסקא א"כ הוי מכירה בתנאי, ואם יד הנותן על העליונה א"כ הוי כפקדון בתנאי). [ונר' שהחוו"ד גופיה חילק בהכי לקמן סק"ט שז' שמקצת אחריות על המוכר מהני שלא תהוי ר"ק דוקא אם נשאר בצעלותו, אמנם כאשר הצעלות הוי למקבל א"כ הויא מלוה גמורה ושייך בו ר"ק אפי' אם מקצת אחריות על הנותן].

שי"ל שהרמב"ם ס"ל כרו"ר שפלגא מלוה לא הויא מלוה גמורה וגם ס"ל שלא הוי כאן פלגא פקדון שהרי מעיקר הדין לא נשאר צרשות הנותן. שהרי ז"צ איך יכול הנותן להוציא מהמקבל את הסחורה או המעות שכבר נקנה למקבל. ולכן י"ל שהוא סוג שותפות שיש כאן רשות שניהם על העיסקא (ועע"ש במגדול עח שהעיר בעין זה), ולכא' הכי איתא בהדיא בדברי הרמב"ם רפ"ו מהל' שותפין, וז"ל, שנים שהן נושאים ונותנים בממון השותפות אע"פ שהממון של אחד מהן הרי זו נקראת שותפות ואם פחתו או הותירו הרי הוא לאמצע ויש להם להחנות בשכר ובהפסד כל מה שירצו כמו שביארנו, אבל אם היה האחד בלעדיו הוא שנושא ונותן בממון השותף אע"פ שהממון של שניהם הרי זו השותפות נקראת עסק וזה הנושא ונותן נקרא מתעסק שהרי הוא לבדו מתעסק

ולא להלוואה. שהרי מלוה בעלמא להוצאה ניתנה וכאן גבי לאן ברזל המקבל אינו אלא כפועל או כאפוטרופוס על האן שאינו יכול להוציא אלא לטרוח ולהרויח בלאן. וא"כ דמי למכירה בתנאי, שהמוכר מקבל ע"ע מקצת אחריות והלוקח משלם למוכר חצי הרויח בעד שמקבל אחריות. ולפי החוו"ד לאן ברזל דמי ממש לכה"ג של חביתא דחמרא (ב"מ סד). שמוחר כאשר המוכר לוקח אחריות אונסין אם הלוקח מקבל אחריות זולא.

ולבן י"ל שכמו שהחוו"ד פירש גבי לאן ברזל שיש כאן הרוחה למוכר [דהיינו הנותן] בעד מה שמקבל אחריות הה"נ י"ל גבי עיסקא שמחמת שהנותן מקבל מקצת אחריות א"כ יכול להרויח אע"ג שאין כאן פקדון כלל. ולכן נר' שלכא' הט"ז ס"ל שאחר שנתן למקבל בהיתר י"ל שדיינין שכל עיסקא נמצא עתה ביד המקבל, ולא קשה מה שהביא החוו"ד בשם תוספות, שהרי בכה"ג שהסכימו מתחלה שההיא הנאה הוי שכר טרחו א"כ הה"נ שמהני בשביל הטורח לאחר מיכן.

עפ"י הג"ל יש לפרש את שיטת הרמב"ם גבי

עיסקא

ונר' שהכי יש לפרש את שיטת הרמב"ם גבי עיסקא. שעי' בהל' שותפין פ"ו ה"ב שהרמב"ם כ' שתקנו חכמים שסתם עיסקא הוי פלגא מלוה ופלגא פקדון, וגם כ' שם שאין המקבל חייב בגו"א. ש"ל שהרמב"ם ס"ל שאין כאן לא פקדון ולא מלוה כלל מדין תורה, אלא דין אחר יש כאן דהיינו עיסקא.

פירות

סימן קע"ז סי"ג

הבית

קעג

במשא ומתן ושותפו שאינו נושא ונותן נקרא
בעל המעות, עכ"ל. הרי לכאף מפורש בהדיא
שהרמב"ם בהלכה ז' שכתב שתקנו חכמים
שעסקא הוי פלגא מלוה ופלגא פקדון כוונתו
לומר שהיא תקנה איך לדון בשותפות
המיוחדת של עסקא.

ולפ"ז יש ליישב קצת את דברי המחבר חו"מ
סי' ס"ז ס"ג שהבאנו לעיל שפסק
כמהר"ם שפלגא מלוה משמטת בשביעית.
ולכאף ז"ת שהרי לפי רו"ר לא הויא מלוה
גמורה וא"כ מדוע סתם המחבר כמהר"ם,
וי"ל שאפי' אם מדין תורה לא הויא מלוה

גמורה מ"מ חכמים תקנו שפלגא עסקא דין
הלואה יש לו וא"כ שביעית משמטתו.

ובמילא לפ"ז גם מובן מש"כ הב"י שמש"ה
הוי ש"ח ולא ש"ס, שהרי אין
המקבל מקבל תשלום על שמירתו אלא הוי
כשאר שותף בעלמא ופטור על גו"א כמש"כ
הרמ"א בחו"מ סי' קע"ו ס"ח עפ"י הגהות
אלפסי. ואפי' אם נימא שהרמב"ם יסבור גבי
שותפין בעלמא שחייב בגו"א (ולכאף ס"ל שהכל
לפי מה שהתנו כמש"כ הרמ"א שם ע"י פ"ה הל' שותפין
ה"ב), מ"מ הרי כאן הוי שותפות בדרך אחרת
שרק אחד מהם מתעסק וא"כ י"ל שאינו
מקבל עליו את אחריות גו"א:

סימן קע"ז סי"ג

מו"מ בענין מלמוד שמלוה לבעה"ב

ע"י זש"ע כאן שמציא את תש' מהר"ם
שבמרדכי המוצא בז"י בענין מלמוד
שמלוה את בעה"ב. ועי' בצרית יהודה פרק
ט' (הע' י"ז) שהק' טובא על דין זה שהרי
איתא התם בהדיא שאסור גם אם אינו משלם
לו טפי מחמת ההלואה, אלא שכל הוצאות
שהיה משלם בעה"ב גם אם לא הלויהו הוא
מה שמשלם לו. ולכן היה קשה לו מה אסור
בזה הרי אין כאן תוספת כלל מחמת ההלואה.
(ועי' לעיל סי' קס"ו ס"ג ברמ"א, וע"ע בס' ק"ס סכ"ג
בדברי המחבר והרמ"א ובדברי הט"ז שם שחולק עפ"י
סי' קע"ז ס"ד. ומה שעלה משם הוא שיש מח' לגבי
טובת הנאה וגם יש גמ' ערוכה והלכה פסוקה שמותר
להתנות בהלואה שימכור לו שוה בשוה, עיי"ש).

ולפענ"ד אין כאן קושיא כלל מדינא דידן,
שהרי לכאף לשון המהר"ם מוכח
שאיריין בגוונא שמשלם למלמד יותר על שכן
לימוד הרגיל. שהמשא ומתן בין המלמד
ובעה"ב הינו שבעבור מה שלומד עם בנו
ישלם על כל הוצאות שלו, דהיינו שבמקום
שכן לימוד הרגיל הוא משלם לו ע"י תשלום
הוצאות [כגון מזונות ודירה]. שלרוב אם
בעה"ב ניחא ליה שמלמד ידור ויאכל אכלם
הרי יכול בקל יותר להוציא גם עליו הוצאות
ביתו במקום לשלם לו מעות על כל שעה
שחוזר ולומד עם בנו. אמנם מכירת המזונות
והדירה בשוק ודאי שווין יותר משכר לימוד
הרגיל ומש"ה המלמד יסכים לתנאים של
בעה"ב. והנה אמנם שדבר זה הוא דרך
הרגיל לשכור מלמד וא"כ י"ל שאין כאן

מו"מ בענין הערמה

ע"י זש"ך סקב"ט שמציא את דברי הז"י שכתב שמדברי המרדכי בשם מהר"ם קמ"ל שמוחר לתת את המעות במתנה גמורה אע"ג דמחזי כהערמה שודאי לא יעבז בזה"ז את מעות המלמד. וע"י בגר"א סקל"ד שבי' שהרשב"א חולק וי"ל שמש"ה הרמ"א לעיל בסי' קס"ו ס"ג משמט את המשך דברי מהר"ם. ודבריו זע"ג וכמו שהק' השארית חיים (הוצאו דבריו בבית יהודה פרק ז' הע' כ"ו) ששני דברי הגר"א ז"ע. חדא שאיתא בהדיא בדברי הרמ"א סי' קס"ו את המשך דברי מהר"ם שיש היתר ע"י מתנה גמורה, ועוד שלא משמע בדברי הרשב"א שחולק על דברי מהר"ם. ולכאור' ודאי נריך לומר שהיה להגר"א נוסחא אחרת בדברי הרמ"א (שם), אכן יל"ע מדוע הגר"א ס"ל שהרשב"א חולק על המהר"ם וסובר שאסור משום הערמת רבית גם בזה"ג של מתנה.

והנה בענין הערמה ילה"ע מדברי המחבר לקמן סעי' י"ד שהציא את דברי הרשב"א שיש לאסור משום הערמת רבית כאשר הלוא אומר למלוה שאם לא יפרע את חובו לזמן פלוני שיקבל ע"ע קנס שיוסיף עוד מעות [יותר על מה שהלוהו]. וע"י ברמ"א שם שמחיר אם נתן לו מעות ומקבל פירות, וע"י זש"ך סקל"ד שבי' שגם איפכא מותרת אם נתן פירות ומקבל מעות. וע"ע זש"ך סקל"ד שבי' שאע"ג שהרמ"א כ' בלשון יש מחירין, אין כאן מח' ולכ"ע מותר בזה"ג. וע"י בהגר"א סקל"ו שמשמע שמודה לדברי הש"ך שאין חולק על דינא דהרמ"א שהרי

ריבית אפי' בזה"ג שהלוא לו ומתנה תנאים אלו בנתינת ההלוואה, קמ"ל מהר"ם שהיינו ממש כמו הלוינו ודור בחיירי שאסור גם בזה"ג שהמלוה אינו רגיל לשכור [כדאיתא בהדיא בפירקין (סד:)].

ועי"ש בבב"ב שמציא את דברי שו"ת זמח צדק (יו"ד סי' פ"ה אות ג') שבי' בהדיא שבהכי איירינן, אלא שהבב"ב סבר שר"פ סתממו את דבריהם לכאור' חולקין עליו. ולפענ"ד סתימת לשון כל הפוסקים הוא שדוקא בזהכי איירינן, ויש לפרש כמש"כ לעיל בענין שכר לימוד והוצאות. ולכן לא נראה לחדש שום איסור עפ"י דינא דידן, ולא קשה על הט"ז (סס"י ק"ס) מכאן.

וע"י לעיל סי' קס"ו ס"א בשו"ע וזנו"כ כמה נידונים בנוגע לענין הלוינו ודור בחיירי אמנם הכא ודאי י"ל שאע"ג שהיה משלם לו הכי בלא"ה מ"מ אסור להתנות להוסיף מחמת ההלוואה. ומלה"ד למלוה שמתנה עם הלואה שיתן לו איזה מתנה או שכירות דירה בפחות אע"ג שהיה עושה כן בלא"ה. שאמנם שאשכחן היתר לגבי ריבית מוקדמת ומאוחרת כאשר היה רגיל כן מקודם (אלא שאסור במילתא דפערסיה), אמנם ודאי שאין היתר להתנות גם אם היה רגיל מקודם. [שרק גבי תלמידי חכמים לפי שיטת הגהות אשרי אשכחן היתר שגם אם התנו תחלה אין איסור רבית משום אומדנא דמוכח שאינו נותן ומקבל מחמת ההלוואה]:

מזואר בגמ' שזהך גוונא מותר כי דמי למכירה.

וא"ב ז"כ גם אליצא דהגר"א וגם לפי שא"פ (מחזר ורמ"א וש"ך הג"ל) אימתי אמרינן שיש לאסור משום הערמה. ומה שגר' לומר בזה הוא שלא אשכחן הערמה אלא בכה"ג שמתחלה סיכמו ציניהם שהנותן ירויח ממה שנותן למקבל. ודבר זה מפורש כאן בצד"ה דהצ"י עמש"כ בצעי' י"ז וי"ח, ששם הביא את דברי האורחות חיים לחלק בין היכ"ת שהתנה מתחלה שישקיע את המשכון אלל המלוה וירויח טפי לבין היכ"ת שלא התנו על זה תחלה (ומוצא דבריו בש"ך סקל"ד).

ועפ"ז יש לפרש ג"כ כמה דברי פוסקי זמנינו. שעי' במנחת שלמה סי' כ"ז אות ב' שמחדש שאמנם שקי"ל שיש הערמה בכה"ג שקונס את עצמו אם לא יפרע בזמן כדאיחא בצעי' י"ד מ"מ בכה"ג שהלוה איחר לפרוע אחר שכבר עבר שעת פרעון יכול הלוה לומר למלוה שרוצה לפייסו בממון שלא יהיה לו עליו תרעומת על זה שלא פרע בזמן והמתין את כספו שלא כפי תנאי ההלוואה. ואע"ג שודאי אפשר לחלוק על חידוש זה של הגרש"ז אויערבך זצ"ל ולטעון שמ"מ הוא כמוסיף לו מחמת הלוואה וא"כ אסור [וכ"פ] הברית יהודה (פרק ב' הע' ל"ה) בשם האמרי בינה (סי' א') שאסור], מ"מ חזינן מיהת מדברי הגרש"ז אויערבך זצ"ל דס"ל שפסק השו"ע (סעי' י"ד) עפ"י תש' הרשב"א לאסור משום הערמת רבית אינו אלא"כ התנו כן מתחלה.

ובן לכא' אשכחן בדברי הצר"י שעיי"ש שמציא הרבה דינים צעניי הית"ע (פרק ל"ה עד פרק מ') ומציאם ג"כ בקצרה בצר"י עיקרי דינים (פרק כ"ה עד פרק כ"ט), ולפעמים ס"ל שיש לחשוש משום הערמה ולפעמים כי שיש להחיר בלא חשש אמנם שלכא' מוכח מיניה וביה שאינו עושה כן אלא כדי להרויח בממון שנתן למקבל. שעיי"ש בצר"י עיק"ד (פכ"ט סעי' כ"ו) שכ' הגרי"י בלויא זצ"ל שלכת' אין לקבוע סכום ההתפשרות יותר ממה שנותנים בשוק רבית להלוואה סתם, והעיר בהערות שם (הע' ב') שיש לחוש משום שנראה יותר כהערמה ניכרת. משא"כ צענין לקבל סכום התפשרות גם כאשר הנותן מאמין לדברי המקבל שלא הרויח פסק כדעת הפוסקים שמתירים בכה"ג לקחת סכום התפשרות (שם סעי' כ"ה), אכן הוסיף שאם יודע ודאי שלא היה ריוח יש לו לחוש ולא להשציעו (וממילא לא יקבל סכום התפשרות). וודאי שמה שיש לחוש כאשר ידע בודאות שלא הרויח לא הוא מחמת איסור הערמה אלא מחמת תנאי העסקא גופה יש להחמיר בזה, אמנם כאשר לא ידע אלא מאמין למתעסק שלא הרויח מ"מ אין בזה איסור הערמה שהרי לא הערימו מתחילה כי איירינן בכה"ג שסכום התפשרות נקבע מתחלה בלא הערמה וכנ"ל.

ולפי מש"כ לפרש את איסור הערמה י"ל דהיינו ג"כ כונת הגר"א אליצא דהרשב"א שהכל תלוי אם הערימו מתחילת הקציה, די"ל דאיהו סבר אליציה שכל גוונא

שמתחלה הסכימו לתנאים שעל ידם ירויח המלוה א"כ לפי הרשב"א יש לאסור משום הערמה. משא"כ השארית חיים סבר שדרך מתנה גמורה גם הרשב"א מודה שלא נחשב כהערמה כי לא נחשב כחלק מקציתם אלא דבר אחר מבחוץ הוא שנתן לו:

סימן קע"ז סי"ז

הסוברים שאפילו אם אמר שמוסיף שלא מחמת הלואה אלא משום מתנה וכיוצ"ב שאסור לעשות כן בשעת פרעון, א"כ כאן שמוסיף משום מחצית שכר לכא"י יש לאסור. (ועי' לעיל סי' ק"ס סעי' ד' מש"כ בענין גדר האיסור להוסיף בשעת פרעון).

ועי' במקור מים חיים כאן שהביא את קוש' החו"ד הג"ל ותי' שלכא"י היש"ש מחלק בין היכ"ת שהלואה מוסיף על ההלואה בחנם בין היכ"ת שמוסיף למלוה מחמת שסבר שחייב לו משום איזה טעם אחרת. וז"ל המקור מים חיים, דרביה מאוחרת אסור אף בסתם היינו היבא שנותנו בתורת רביה דהלואה בעצמו יודע שאינו מגיע למלוה מאומה רק נותנו בתורת רביה בזה אסור רביה מאוחרת אפילו בסתם, עכ"ל. והנה עפ"י דבריו לכא"י יבא לנו חידוש דינא שאם הלואה סובר מאיזה שהוא טעם שיש לו לשלם למלוה שלו מחמת ההסכם שהיה ביניהם א"כ מותר למלוה לקחת את ההוספה ואין צורך לומר ללוה שלו שאין חיוב בתשלום זה.

ונר' שהך חידוש הוא נ"מ לדינא ובכה"ג שהמלוה מטריח בעד הלואה אכן היה באופן שעפ"י דין קשה לומר שהלואה היה חייב לשלם הוצאה זו כי לא היה תשלום הכרוך

בענין רביה מאוחרת כאשר הלוח סובר שחייב לשלם יותר למלוה שלו

עי' במחבר כאן שכ' שהנפקד יכול להוסיף למפקיד ואין בזה משום ריבית, ועי' בגר"א סקמ"ב שכ', וז"ל, ואין כאן משום רביה מאוחרת כיון שלא בא לידו בתורת הלואה, וכן משום קרוב לשכר ורחוק להפסד כיון שלא התנה מתחלה, עכ"ל. ועי' בש"ך סקמ"א שכ' עפ"י מהרש"ל צי"ש"ש צ"ק (פ"ח סי' ע') שגם בכה"ג שהלואה לחצירו ואח"כ אמר שיתן לו במחצית שכר שאע"ג שלא חל וממילא עדיין כל ההפסדים על הלואה מ"מ אם הלואה נותן את מחצית שכר למלוה מותר לו לקבל ממנו את ההרוחה ואין בזה משום ריבית. (ועי' בדגמ"ר בגליון שו"ע כאן שהעיר על הש"ך שאם הקנו בקנין המועיל א"כ נשתעבד לו אפי' אחר ההלואה, ומוצא דבריו בפ"ת סק"ה). והנה החו"ד כאן (סקי"ט) הק' על דברי מהרש"ל הנ"ל, וכ' שתמוה איך שגא משאר רביה מאוחרת שאסור אע"ג שלא התנה, וז"ע.

ולבא"י קוש' החו"ד נכונה (ועי' צבר"י פרק ל"ה הע' י"ח שהביא את דברי זית רענן שג"כ הק' על יש"ש הנ"ל והניח צי"ע), ותו יש להוסיף שלכא"י איירינן בכה"ג שמוסיף בשעת פרעון, וא"כ קשה טפי איך נתיר לפי הנך פוסקים

לממון ההלואה. [וכגון אם המלוה היה קנה מחשב צביל להעביר כסף דרך המחשב מחשבון שלו לחשבון הלוה, שלכא' היה נר' שאם הלוה בא לשלם למלוה בעד המחשב הוי רצית מוקדמת (או מאוחרת) ואינו דומה לדמי הסופר לכתוב את שטר ההלואה. שדוקא תשלומים הדומים לשכר סופר המלוה יכול לחייב את הלוה שלו לשלם, דהיינו דברים הנוגעים ישר לממון ההלואה או לצטחון ממון ההלואה, וכגון דמי עמלה צננק או צהרצה גווי תשלום לפרוט שיק וכיוצ"צ]. ולכן נר' לחדש לפי מה שכתב כאן הש"ך וכד פירש המקור מים חיים שיש להחיר בכל גוונא שהלוה בא לשלם כי סובר שחייב צהך הוצאה, דאע"ג שאינו חייב לשלם והיה לכא' נחשב כרצית כי אסור לו להוסיף מחמת ההלואה, דמ"מ אין המלוה מחוייב לומר לו שאין לו לשלם אלא יכול לקבל את הממון שהלוה משלם לו מחמת שסובר שחייב צהך הוצאה. ועי' בצרית יהודה (פרק ל"ה שם) שמשמע שקיי"ל כדברי הש"ך ומקור מים חיים, וכן לכא' מסתבר שאין לדחות דברי הש"ך והיש"ש מחמת קוש' החו"ד אם לכא' מצואר ציש"ש גופיה שיש לחלק וכדברי המקור מים חיים הג"ל.

לממון מהצננק חייב א"ע לשלם רצית לצננק, וא"כ ישראל חצירו חייב א"ע לשלם כל הוצאות שהיה לישראל חצירו להשיג את ההלואה. והנה ודאי שאסור ור"ק הויא להלוות לישראל השני צתנאי שישלם לו רצית. והרי זה גמרא ערוכה (צ"מ ע"א), וכ"כ האג"מ בקצרה (יו"ד ח"ג סי' מ"ב אות א') כאשר שאלו אותו צהכי תירץ שהיא גמ' ערוכה ואסור. ואין צד כלל להחיר דבר זה. (ולכא' ברור שאין לדמות את דמי עמלה או שאר הוצאה שיש לו כדי למשוך את הכסף שלו לצין רצית שמחייב א"ע לצננק שיקבל הלוה, ואכמ"ל).

אבנב לפי דברי הש"ך ומקור מים חיים הג"ל כאשר הלוה רוצה מעצמו להוסיף את הריצית למלוה כי הוא סובר שמדינא יש לו חיוצ לשלם הכ הוספה של רצית כי מה לו למלוה להפסיד מחמתיה (וודאי שמדינא המלוה מפסיד כנ"ל, וכן הוסיף האג"מ שם שאין חילוק אם מפסיד המלוה ואסור), ש"ל שאין המלוה חייב לומר ללוה שאסור לו לקבל את הכסף, ואדרבה עפ"י הג"ל מותר לו לכת' לקחת את הכסף מהלוה כי איהו סובר שחייב לשלם למלוה שלו ופורע צרצונו מחמת שסובר שחייב א"ע הכ הוצאה. ואין לחלק ולומר שאסור צכה"ג שהטעות בא ע"י המלוה שהרי צנ"ד המלוה הוא שאמר ללוה שיעשה צבצילו צמחצית שכר, רק שיל"ע אם מותר צכוונה להטעותו צזה, וצ"ע.

אבן ודאי אין להחיר צכה"ג שהלוה סובר שצריך לשלם הוספה למלוה מחמת שהלוה לו כסף. שהרי זוהי רצית האסורה,

ואם כנים הדברים היה נר' לחדש שיש להחיר גם צכה"ג שמאד מצוי צומנינו והיינו היכ"ת שישראל לוה מצננק של עכו"ם צאיסור בעד ישראל חצירו (וכגון שישראל השני לא היה יכול ללוות מהצננק, ורק לישראל הראשון היה לו זכות ללוות מהצננק מחמת עסקיו או איה זכות ללוות וכגון שהוא צצר צאיה צברה וכיוצ"צ). והנה פשיטא שכל מי

יוציא הוצאות בשבילו שיש להקל ולהתיר למלוה לקבל את המעות. ומ"מ יש להוסיף שאין היתר למלוה לקבל את המעות ממנו אלא זכה"ג שהלוה אמר למלוה שישלם לו כל ההוצאות וסבב שקיבל ע"ע גם הוצאה זו ג"כ, אע"פ שבאמת אין לדמות הוצאה של דמי עמלה לבין ריבית מזד ההלוואה וכנ"ל, מ"מ איהו סבב שאין חילוק ביניהם ולכן דומה ממנו להיכ"ת של הש"ך ומהרש"ל וכדפירש אותם המקור מים חיים הג"ל.

והפועם שיש לחלק כנ"ל שאין להתיר אלא"כ אמר שמקבל ע"ע מתחלה הנך הוצאות הוא משום שזלז"ה כל זמן שאדם משלם מחמת סקובר שחייב לשלם איזה תשלום מחמת מה שעשה וכגון של מזיק (או שאר היכ"ת של חיוב תשלום) הא קיי"ל עפ"י תוס' סנהדרין (עב. ד"ה לא קצלינהו) שאם אדם משלם מחמת סקובר שחייב צדיני אדם אין לקבל ממנו אם אין לו חיוב אלא ציד"ש. וכ"פ הפ"ת לעיל סי' קס"א סק"ג בשם הבית יעקב בענין החזרת א"ר שחייב להחזיר לזאת יד"ש. וכן העירני ידידי הג"ר יצחק צויהם שליט"א שיש לחלק כנ"ל. ונ"ל שדוקא אם טועה על מה שחייב א"ע צהדיא לצעל דבר שלו שרק צהיכ"ת כזה יש היתר לקבל את הממון ממנו כדכ' היש"ש והש"ך כאן.

ואם הלוה הוסיף מחמת כן ודאי שהי ריבית מאוחרת ממש, וק"ל. אמנם זנ"ד שהלוה משלם כי סובב שאין על המלוה להוציא הוצאות צעד ההלוואה בזה יש צד להתיר כנ"ל. אמנם דילמא יש לחלק מסבבא אחרת ולאסור זנ"ד והוא שיש לחלק בין תשלום הנובעת ממחצית סכר לבין תשלום הנובעת מזה שהלוה ס"ל שצריך לשלם ריבית שקצץ הצנקה, שי"ל שכל זמן שיש טעות על ממון ריבית ודאי רבנן אסרו תשלום זה. אמנם לכא' אין זה טענה כלל לנ"ד, שהרי אינו משלם מחמת סקובר שיש להוסיף ריבית רק סקובר שהריבית נחשבת כהוצאת המלוה כדי להשיג את הכסף. נמצא שאינו משלם לו מחמת סקובר שיש להוסיף על הלוואה אלא משום סקובר שיש לו לשלם צעבור הוצאות המלוה. ומ"מ אכתי יש להסתפק שאם טעותו היא שבאמת הריבית עוברת לו (דהיינו לישראל השני שלוה מחצירו) א"כ דילמא בזה ודאי אסור למלוה ישראל לקבלו וחייב להגיד לו שטעות יש לו. [ומ"מ נר' שודאי יש חילוק במחשבות אלו, וא"כ נר' ששייך לזרר את טעותו, וכגון שאם ס"ל שהוא חייב בהוצאות כאלו הרי הוא ישאול את מלוה ידידיה כמה היה צריך להוציא או לחייב א"ע כדי להשיג את הכסף, משא"כ אם ס"ל שיש לו חיוב ריבית ישאול אותו מה הם חיובי ריבית שיש לו].

ולא צאתי כאן אלא להעיר כי הרבה שאלו בזה כי היו סוברים שנחשב כהוצאות המלוה, ולכן צאתי להעיר חידוש דינא עפ"י הש"ך ומקור מים חיים שאם עזרו באיסור וצא הלוה לשלם מחמת שלא רוצה שהמלוה

כמה פרטי דינים בענין הוספה בשעת פרעון וחילוק בין הוספת רבית שהיא כתשלום לבין הוספה שהיא נתינת מתנה בעלמא

ונר' להוסיף על כל הנ"ל שיש לעיין בזה"ג שפורע לו יותר בשעת פרעון מחמת

ת"ח אם התנו תחלה. ולכא' קשה כי ודאי נר' להתיר טפי אם לא התנה להוסיף. אמנם י"ל שאם נותן לו מתנה ביחד עם פרעונו נר' טפי כמוסיף כהחזרת הטובה על ההלוואה ואסור כנ"ל שהיא הנאה מחמת ההלוואה, משא"כ כאשר אמר תחלה שאינו עושה כן אלא מחמת מתנה בעלמא ולא משום ההלוואה דוקא בזה יש להחיר).

לפ"ז נר' שיש להחיר הוספה בשעת פרעון אך ורק כאשר ס"ל שחייב לו מחמת סיבה אחרת, משא"כ ברבית מאוחרת אפשר להחיר כל זמן שיש לנו טעם לומר שאינו נותן מחמת הלוואה, וכגון נתינת מתנה בעלמא. שדוקא בשעת פרעון ודאי נקטינן שהיא הוספה מחמת הלוואה אלא"כ יש אומדנא דמוכח להוציא מסבא"ז, משא"כ רבית מאוחרת אין לאסור אלא"כ נר' שהוסיף מחמת ההלוואה דוקא.

ולפ"י חילוק הנ"ל נראה שבשעת פרעון יש לחלק בין היכ"ת שמוסיף לו צלי הכרח לבין היכ"ת שיש הכרח להוסיף לו. וכגון בגוונא שאין למלוה לפרוט ללוה, לכא' הרבה פעמים אין הכרח להוסיף לו מחמת ציור הנ"ל שהרי יכול להחזיר לו בפעם אחרת או לתת בצדקה בעבור הלוה, וכיוצ"ב. שכל זמן שאין הכרח להוסיף בשעת פרעון אמרינן שע"כ עשה כן כדי להטיב למלוה שלו. אמנם אם הוא היכ"ת שע"כ היה צריך להוסיף א"כ ודאי שאין לאסור. שלעולם י"ל שלא הוסיף מחמת הלוואה אלא משום ההכרח שלא היה יכול לפרוע בלא"ה. וכגון בגוונא שלוה רוצה

שקובר שחייב לו יותר. הנה כבר הקשינו לעיל (בתחלת הסעיף כאן) שאיך נחלק בין נ"ד לבין היכ"ת שאמר בפירוש שנתן לשם מתנה. שאם אמר בפירוש שנתן לשם מתנה ולא מחמת ההלוואה מדוע אוסרים בזה וכאן משמע שמתירים. (כאשר אמר בפירוש שנתן לשם מתנה אמנם שהמתנה"א סי' י"ז ותורי זהב סי' ק"ס ס"ד החירו, מ"מ סתימת שאר פוסקים לאסור כפסק החכמ"א כלל קל"א ס"ה, וכן הורה לי הגרע"ז אויערבך שליט"א והגר"ז ריבלין שליט"א). ולכא' היה נר' לחלק עפ"י דברי היש"ש וכדפירשם המקור מים חיים שיש לחלק אם ס"ל להלוה שלא חייב לו מאומה ומ"מ מוסיף לבין היכ"ת שרוצה לשלם בעד חיזה חוב שהוא קובר שיש לו למלוה. [ויש לדמות את זה לדברי הראב"ד בתמים דעים (סי' ס') שס"ל שאם קבר שיש לו חיזה חוב למלוה ומסופק בזה יכול להוסיף על הלוואתו ואין בזה ריבית]. שי"ל שנתינת מתנה ודאי חמיר טפי כי התורה אסרה להוסיף על הלוואה מחמת שהלוהו, ואם אמר בפירוש שנתן לשם מתנה אכתי מאן נימא לן שלא עשה כן מחמת ההלוואה. [ובפרט אליבא דהחזו"א (מוצא לעיל סי' קס"א ס"ה) הסובר שהתורה אסרה נתינת מתנה זו, עיי"ש].

(וע"ע ברשב"א ח"צ סי' צ' שכ' שגדר לרבית מאוחרת הוא כל מקום שצאה הנאה לו ע"י הלוואתו, וא"כ ודאי מתנה היא הנאה. ורק בכה"ג שיש אומדנא דמוכח שעושה גם בלא ההלוואה מותר לעשות כן וכגון גבי ת"ח כדאיתא בסי' ק"ס סי"ז. ועפ"ז יש לפרש ג"כ את דברי הגה"א על הגמ' ב"מ דף ע"ה שיש להחיר טפי גבי

אסורה שהיא כעין רבית מאוחרת וכגון נתינת מתנה שמחמירים בה משום דאמרינן שודאי הוסיף מחמת הלואה (אא"כ אומדנא דמוכח כגון ת"ח או שהוסיף מחמת הכרת וכנ"ל), ויש עוד סוג של הוספה בשעת פרעון שדומה לתשלום צעד ההלוואה שאסור כל זמן שמעותיו צידו. וכדי לפרש את מין השני של הוספה ילה"ע שהרשב"א והב"י משמע צכמה מקומות ששייך ר"ק גם אם לא קצא מתחלה.

שע"י צב"י צסי' ק"ס ובסי' קס"ו שיש לז' שאם מוסיף למלוה כאשר מעותיו עדיין צידו (דהיינו קודם שפרע) דהוי ר"ק. וכן קצת משמע בדברי שו"ת הרשב"א ח"צ סי' צ' שכ' שהוי רבית גמור גם כאשר לא התנו. ונר' לפרש את דבריהם שר"ק שהיא רבית האסורה מה"ת אינה תלויה בשומא דוקא, אלא הטעם שר"ק אסורה מה"ת הוא משום שע"י קציצה נעשה משא ומתן על הוספת רבית. ש"ל שאין איסור מדאורי' אלא אם הלוה משלם למלוה צעד הזמן שמעותיו בטלות אצלו. ולכן אפשר שגם כאשר לא התנו, אמנם מעות המלוה עדיין אצלו, י"ל שהך נתינת ממון הוי כתשלום צעד הזמן שמעותיו בטלות אצלו. (משא"כ אם כבר פרע או עדיין לא הלוהו שבזמנים אלו אינם מלוה ולוה להדדי, י"ל שמה שמוסיף הלוה מדעתו לא הוי משא ומתן צעד מעות הלוואה שנמצא צידו אלא היא נתינת מתנה בעלמא).

ולפ"ז יש לפרש גם את הנידון של הוספה בשעת פרעון, דיל"ע כאשר מוסיף בשעת פרעון האם נחשב כנתינת מתנה בעלמא מחמת ההלוואה או דילמא הוי כמשא

לפרוע ואין לו יכולת אא"כ מוסיף על הפרעון. ולכן אע"ג שלרו"ר להוסיף פחות משו"פ ג"כ אסור משום רבית [והכי קיי"ל עכ"פ מדרבנן לעיל סי' קס"א ס"א] מ"מ אם א"א לפרוע אא"כ מוסיף קצת כי אין יכולת לשלם בלא"ה מותר (וכגון שחייב לו עוד חמש אגורות שמותר לתת לו עשר אגורות).

ובן י"ל גם צכה"ג שאין לו דרך לפרוע אא"כ מעביר כסף ע"י בנק (ואין למלוה דרך להחזיר את הכסף אע"י זה, וכן התנו מחלה שיעבירו את הכסף דרך הבנק), והבנק לא מרשה אלא העצרות של מספר מלא (וכגון צלי אגורות וכיוצ"צ). שלעולם לא מצינו שלא יפרע לו מחמת שע"כ יוסיף בשעת פרעון. וכן מסתבר שמותר שהרי אם מוסיף מחמת הכרת ודאי י"ל שלא הוי מחמת ההלוואה [אא"כ פירש שמוסיף מחמת ההלוואה]. ולכן צכה"ג שלא היה למלוה כסף לפרוט ללוה בשעת פרעון, נר' שהרבה פוסקים החמירו בזה (עי' מנחת יצחק ח"ט סי' פ"ח) משום שיכול לומר שיחזיר לו לאחר מיכן או לתת לצדקה ולכן אין טעם להקל בהוספה. (וודאי שיכול הלוה לומר למלוה לאחר מיכן שמוחל למלוה על הטירחא להחזיר את הכסף או לתת לצדקה שאין בזה הוספה בשעת פרעון. אמנם לכאור' הכל כפי הענין אימתי מוכרח להוסיף כי אין לו למלוה כסף לפרוט לו. וע"ע בסקר נתיבות שלום סי' ק"ס ס"ד אות ח' ובחלקת בנימין סי' ק"ס סקל"ה שנטו להקל בזה).

אבן מה שלכאור' נר' עפ"י כל הנ"ל שיש צ' מייני הוספה בשעת פרעון ואין דיניהם שוין. שנר' שיש הוספה בשעת פרעון שהיא

קיי"ל כרוז הפוסקים שחייב המלוה להחזיר
לנאח יד"ש כאשר הלוי הוסיף לו מדעתו
בשעת פרעון. (אמנם כל זמן שמעותיו בידו נר'
דלכ"ע אינה רבית מאוחרת גרידא דליכא למימר שנותן
לו מחמת שהיו מעותיו בטלות אצל, דהא נותן לו מחמת
שהמעות הן עתה בטלות ולכן כ"ע מודו שחמיר טפי
וחייב להחזיר רבית זו לנאח יד"ש, וא"כ אין לדמות את
זה לנ"ד ופולוגת החו"ד וש"פ השייכים דוקא לשעת
פרעון).

ולדינא נר' שיש לחלק בין היכ"ת שמוסיף
דרך משא ומתן וכנ"ל לבין היכ"ת
שנותן לו מתנה בעלמא, ונ"מ אם יש חיוב
להחזיר לנאח יד"ש. ואע"ג שלפעמים ודאי
קשה לזכר את זה, מ"מ נר' לכא' שכל דרך
פרעון שנעשה כשאר משא ומתן, וכגון לשלם
כסף בעד זמן וכמו שעושים כאשר לוין
ברבית בהיתר י"ל שזו נתינת א"ר וחייב
להחזיר לנאח יד"ש, משא"כ בכה"ג שנותן
למלוה מתנה בעלמא וכגון פרחים או שוקולד
וכיוצ"ב ודאי יש לדון שאינו אלא רבית
מאוחרת כי לא נחשב כהוספת ממון בעד זמן
דרך משא ומתן אלא שנותן לו תוספת להכיר
את הטבת המלוה. ואע"ג שודאי שניהם
אסורים מ"מ י"ל שמתנה שנעשה להטיב ולא
דרך משא ומתן לכ"ע הוי רבית מאוחרת ואין
חיוב להחזיר לנאח יד"ש:

ומתן שמוסיף לו תשלום בעד הזמן שהלוהו.
ואפי' אם נימא דלא כהב"י הנ"ל ולעולם
מותר מה"ת כל זמן שלא התנו תחלה [ולכא']
פשיטא דהכי קיי"ל ובלא שומא מתחלה
אינה ר"ק, מ"מ מדרבנן י"ל שיש רבית
גמור או א"ר שחמיר טפי מהנאה הצאה
מחמת הלוואה. ש"ל שכל משא ומתן שלא
נעשה דרך הלוואה הוא רבית גמור מדרבנן
[דהיינו א"ר], משא"כ הנאה מחמת הלוואה
שאינו משא ומתן אינו אלא רבית מאוחרת.
ונ"מ גדולה יש ביניהם, שגבי א"ר חייב
להחזיר לנאח יד"ש, משא"כ גבי רבית
מאוחרת אין חיוב להחזיר לנאח יד"ש.

ותו ילה"ע שהנך ב' נדדים בהוספה בשעת
פרעון ונ"מ לגבי חיוב להחזיר לנאח
יד"ש היינו דוקא לפי רוב נ"כ בשו"ע
הסוברים שיש לחלק בין הוספה בשעת פרעון
לבין רבית מאוחרת [דהיינו כהש"ך והט"ו]
והפרישה והב"ח ודלא כהחו"ד דלעיל סי'
ק"ס סק"ב הסובר שלעולם נחשב כרבית
מאוחרת ואין חיוב להחזיר לנאח יד"ש].
שלא כד' היה נר' שלפי רו"פ אין היתר לסמוך
על דברי החו"ד (אא"כ לא ידע בשעת פרעון
שהוסיף לו וכמו שפירש השער דעה שם, והאג"מ ביו"ד
ח"ג בהערות על הלכות רבית בא לחלוק עליו ועל
החו"ד, עי' לעיל סי' ק"ס מש"כ בזה). וא"כ לכא'

סימן קע"ז סב"ד

וב' הסמ"ע שודאי מותר להשציעו שצוה חמורה נקיטת חפץ ואפי' צפתיחת הארון כמבואר בחו"מ, אמנם תחבולות יתר ע"ז שלא ישצע שצוה חמורה אין לעשות. ונר' שכוונתו להנ"ל שאם לא יאמינו אותו בשצוה חמורה כצעלמא אלא דוקא בתנאים דחוקים האמורים להפחידו א"כ נמצא שלא נחשב כמאמין לו ומחייבו לשלם גם אם לא הרויח. דס"ל להסמ"ע שודאי אין לשנות מנאמנות הניתן לנחצב כד מבואר בחו"מ [דאיך גרע מקבל עיסקא משאר בעלי דבר]. דהא נמצא ע"ז שמפחידו יותר ממש"כ בחו"מ א"כ אינו מאמינו בשצוה חמורה שלא הרויח, וא"כ אסור כדכ' כל הפוסקים וכנ"ל.

משא"ב החכמ"א ס"ל שיש לחלק בין היכ"ת שלא נאמן כלל בשצוה אלא בעדים לבין היכ"ת שמפחידו לו ליסור. שאם לעולם אפשר לו ליסור אין איסור כלל להפחידו כד חזינן ממעשה דאמימר שהפחיד את המקבל כדפירש הראב"ד הנ"ל. ואע"ג שהתם אינו מפחידו מלישצע שצוה חמורה מ"מ מה לי הפחדה ע"י שטר ומה לי הפחדה ע"י שמצוה בפני רבים וע"ז לא ירצה ליסור שצוה חמורה.

ועע"ש ציני"א שגם נח' החכמ"א והסמ"ע אם צריכים לגלות למקבל בשטר שיכול ליסור, אלא שצוה הסמ"ע מיקל

מו"מ בב' פלוגתות הסמ"ע והחכמ"א בענין שבועה שבהית"ע

ע"י ציני"א (משפט נדק אות ט') שמציא את דברי הסמ"ע בקונטרסו שס"ל שאסור להפחיד את המקבל ע"י תנאים וכגון ליסור בשעת קריה"ת או בין אשרי ולמנצח, וכ' החכמ"א (שס) שזה ליתא, שקיי"ל כהראב"ד המוצא בריטב"א ישנים (ב"מ סח.) שמותר לנותן מעות להפחיד את המתעסק ע"י שטר (וע"ז פירש שם את עובדא דאמימר). וא"כ הה"נ לגבי נ"ד שמותר להפחיד את המקבל עיסקא ע"י שמחייבו ליסור דוקא בעת קריה"ת וכיוצ"ב.

וליישב את דברי הסמ"ע (לכא' הסמ"ע לא היה לו את דברי הריטב"א ישנים הנ"ל כדכ' החכמ"א ציני"א אות י', אכן מ"מ יל"ע בדבריו מדוע אמר שא"א להפחיד הרי אין כאן ראיה מפורשת לכך וכד חזינן מדברי הראב"ד הנ"ל) יש להעיר מדברי החכמ"א גופייהו (כלל קמ"ג ס"ז) וכ"כ כל הפוסקים עפ"י תקנת מהר"מ, שלגבי ההרווחות ודאי אסור להתנות שלא יהיה נאמן המקבל אלא בעדים. דאל"כ נמצא שדילמא לא הרויח ואיך ישלם יתר רק מפני שלא הביא עדים, הא רבית הוי. ולכן ע"כ צריכים להאמין את המקבל בשצוה. (ואם רוצה לשלם ולא ליסור אין איסור בזה שהרי אינו משלם אלא מחמת שאינו רוצה ליסור ולא משום משלום הרווחות וכדפירש הקיטור שו"ע סי' ס"ו, ועי' בסמוך).

והחכמ"א מחמיר. וגם צוה ס"ל להחכמ"א שיש ראייה מעובדא דאמימר שמסקינן התם שאסור לעשות כן משום שמא יפול ליתומים. ולכן גם צוה"ג שמאמינו מ"מ אין לסתום בשטר צוה"ג שיצוא לידי חורבה. (וע"י שם ציני"א אות י' שמאריך צמו"מ בדברי הרמב"ם והרא"ש והטור בענין צדיעצד אם עשו כאמימר וכיוצ"ב, ומסקי התם שיש להחמיר שנחשב כעסקא אסורה ואסור לקחת הרווחות ממנה כדברי הרמ"א בשם הרא"ש לקמן סעי' כ"ה).

וניחא מה שמחלק הסמ"ע להקל לגבי שאין חיוב לגלות לו שיכול לישבע ומ"מ החמיר לגבי ענין הפחדה, שהרי אם אינו מאמינו צהדיא על שבועה חמורה היא איסור ריבית וכנ"ל, אמנם אם המקבל עיסקא הטעה את עצמו שסבר שאינו יכול לישבע אין לאסור שהרי המלוה לעולם הסכים בלבו להאמינו. אבל אכתי צ"ב מדוע הסמ"ע לא חשב לדברי הגמ' וכדהק' החכמ"א, שהרי לכאף מבואר התם שאסור שמא יפול לפני היורשין. וצ"ל שס"ל שכל דבר שמותר להצניע מהלוה אע"ג שמאמינו א"כ ודאי הה"נ שאפשר להצניעו מהיורשין, וק"ל. (וע"ע ציני"א הנ"ל אות י' בענין צדיעצד שכבר הצניע את הנאמנות והרווח).

והיה נר' לכאף שב' דברי החכמ"א לאו הא צהא תליין שודאי היה יכול להקל בהפחדה וגם בענין להצניע את השבועה. אמנם לאחר העיון י"ל שאם מותר להפחידו שלא לישבע דהיינו שלא יאמינוהו בשבועה חמורה צנכ"ח אלא א"כ יקיים עוד תנאים

וכגון שיצוה את עצמו צרצרים] א"כ ההיתר לא הוא אלא ע"י זה שמתנה עמו שיש לו נאמנות. וא"כ אם לא היה מגלה לו ודאי יש להחמיר, ואע"ג שהלוה גופיה ידע שמאמינו [וכעובדא דאמימר] מ"מ על היתומים מא"ל. כן נר' לפרש את דברי החכמ"א והסמ"ע הנ"ל.

י"ל שהחכמ"א והסמ"ע נחלקו ביסוד הית"ע

לבא' נר' לפרש שנח' החכמ"א והסמ"ע ביסוד ההיתר של הית"ע אם הוא משום שצפועל יש לו נאמנות ע"י שבועה חמורה או משום שמתנה עמו שיש לו נאמנות. ואע"ג שדומים זל"ז, מ"מ נר' שחלוקין הם צהצנת ענין הית"ע וכדנפרש בעז"ה. שהרי כבר נוהגין מתקנת מהר"מ שהמקבל עיסקא משלם דמי התפשרות לנותן מעות במקום לחלק את ההרווחות, שמתנים מתחלה ש שישלם לו דמי התפשרות במקום להצריכו להוכיח שלא הרויח יותר. (וע"י בכל זה בקיצור שו"ע סי' ק"ו ובסעי' ג' שם כ' שדרך זה של סכום התפשרות הוא הדרך הנכון, עיי"ש שדכריו צרורים וקילורין לעינים).

א"ב יל"ע כל זמן שמשלם את סכום ההתפשרות כאשר הפסיד או גם צגווגא שלא הרויח את סכום ההתפשרות מדוע אין צוה איסור. הרי ודאי אין לומר שיש היתר לשלם ריבית אם מתנים על זה מתחלה וקורין את זה דמי התפשרות (וע"ע בלבוש שמאריך בסי' קס"ז בטענות על אלו שנהגו בעין הנ"ל לשלם ריבית ע"י שיקראו לזה תשלום עיסקא גם כאשר התשלומים היו מוצתחים למלוה). ולכאף' אשכחן צוה

משבועה אכתי אין איסור שהרי מ"מ התנו שהוא נאמן. וא"כ אינו תשלום ריבית אלא שהוא משלם את התשלום כפי מה שהתנו דמיתלח תליח בנאמנותו. [ומפני שלעולם נאמן לטעון בשבועה שאינו חייב הך תשלום לכן אינו תשלום של רבית]. ולכא"ו ע"כ צ"ל הכי צדעת הסמ"ע שהרי איהו ס"ל שאפשר להצניע את ענין השבועה, וא"כ ע"כ המקבל משלם והנותן מקבל את התשלום עפ"י מה שהתנו שאם המקבל לא יוכיח ע"י עדים [וגם לא ביקש לישבע] א"כ חייב לו דמי התפשרות.

והנה לכא"ו היינו יכולים לפרש את דברי הסמ"ע עפ"י מש"כ החכמ"א גופיה צבי"א (סוף אות י'), שיש היתר ע"י מה שהלוי מסכים לקבול את ההפסד (ולא צעין את הטעם שמותר לשלם כדי לינצל מהשבועה), אלא שקשה לפרש כן, שהרי כבר העיר החכמ"א (צבי"א שם ריש אות י') שלא היה לו להסמ"ע את דברי הראצ"ד הנ"ל שחידש טעם זו. וזלי מקור מדברי הראצ"ד איך נצדה בלבו היתר כזה שמותר לשלם ריבית אם רוצה לקבול את ההפסד. וא"כ ע"כ נר' שהסמ"ע ס"ל שכל זמן שיש היתר בעיסקא כי תלוי בנאמנותו א"כ לא נחשב לדמי ריבית. ומה שמשלם לו דמי התפשרות אינו אלא משא ומתן בתנאי העיסקא המותרת. והך סברא שההיתר תלוי בנאמנותו דהמקבל עיסקא דומה קצת לדברי החכמ"א הנ"ל שר' שהו"א הודאה מנ"ד המקבל שחייב לו ולכן מותר להנותן מעות לקבל את סכום ההתפשרות ע"י מה שקנה ממנו, ואע"ג שלפ"ז אכתי לא מבואר מדוע יש היתר למתעסק לשלם תשלום זה, י"ל

לכה"פ צ' סברות אחד של החכמ"א ועוד סברת הקיצור שו"ע (ועוד). שעי' בקיצור שו"ע (שם ס"ג), וז"ל, ואפילו אם המקבל יודע אחר כך בעצמו שלא הרויח או אפילו אם הפסיד יכול ליתן להנותן את הקרן עם הרויח שקצבו ציניהם ואין כאן שום איסור, דכיון שיש עליו חיוב שבועה יכול לפטור את עצמו בממונו מן השבועה, עכ"ל. ומשמע שאין היתר לשלם אלא אך ורק להוציאו מחיוב שבועה. משא"כ החכמ"א (צבי"א שם) כ' סברא אחרת, שאיהו כתב שאם המקבל לא נשבע בער"ש הרי הוא כהודאה שהרויח. (וכ"כ ג"כ בנוסח שטר עיסקא בקצרה על דה היתר טוב הנמצא בסוף כלל קמ"ג, שעיי"ש שלקראת סוף הנוסח שם איתא בזה הלשון, וכשלא אודיע לו אזי שתיקה כהודאה שהיה ריוח כנ"ל, עכ"ל).

וילח"ע שלכא"ו אין ראיה שהחכמ"א וקיצור שו"ע נחלקו אהדדי, דלעולם אפשר לומר שהחכמ"א הביא את העיקר הטעם שמותר למעסיק לקבל את סכום ההתפשרות והקיצור שו"ע הביא את עיקר הטעם שמותר למתעסק לשלם דמי התפשרות. (וע"ע לקמן מדברי החכמ"א צבי"א אות י' שזהדיא מעיר על המקבל איך הוא יכול לשלם את דמי התפשרות). ומ"מ חזינן מיהת צ' סברות נפרדות לגבי היתר תשלום דמי התפשרות.

וא"ב לפ"ז יש לפרש שהחכמ"א והסמ"ע חולקין בהנ"ל. שהסמ"ע ס"ל שעיקר יסוד הית"ע הוא שיש לו נאמנות ע"י שבועה חמורה (כמבואר לעיל), ולכן אליציה אם משלם את ההתפשרות גם כאשר אינו צא לינצל

שהסמ"ע ס"ל שע"י הך סכום קנה ממנו את הנד רווח ולכן יש להחזיר הך תשלום כשאר מקח וממכר בעלמא.

משא"ב החכמ"א כ' צהדיא שאין היתר אלא"כ יש למתעסק טעם המתירו לשלם את דמי ריוח לנותן. וז"ל הבינ"א (סוף אות י'), ונ"ל דהלוא מותר ליתן ריוח אף אם היה הפסד כיון שהמלוה הצטיחו עכ"פ שיאמין לו וא"כ לא עשה איסור וכן מוכח ממה שכתב הראב"ד שהצאתי שלכך עשה מלוה שהיה מפחד להמקבל והיה סובל ההפסד ע"כ הרי להדיא דמותר וכו', עכ"ל. והביא את סברא זו בקצרה גם בחכמ"א כלל קמ"ב סעי' י'. וא"כ מוכח שהחכמ"א לא מודה למש"כ אליבא דהסמ"ע. שלפי החכמ"א ע"כ אין היתר למתעסק לשלם דמי התפשרות לנותן מעות אלא א"כ יש איזה נד שמותר לו לשלם ולסבול את ההפסד (או משום שלא רוצה להטריח או לפי הקיצור שו"ע כדי שלא ליצבע).

וילח"ע שדברי חכמ"א קצת שונה מדברי הקיצור שו"ע, שהחכמ"א לא כ' שמשלם כדי שלא יצבע, אלא כ' שישלם כי הסכים לסבול את ההפסד, ולכאוף ר"ל שהיינו כדי שלא יהיה צריך להטריח בעניני העסק וכד לכאוף משמע צהדיא מדברי הראב"ד שם שאיירינן בכה"ג שהלניע את עניני העסק בשטר. (ואע"ג שקי"ל כמסקנת הגמ' שאסור לעשות כן כדכ' הבינ"א שם מ"מ איכא ראייה מעובדא דאמימר על מה שאיזו גופיה עבד עי"ז שהאמינהו בעל פה).

והנה כבר הערנו לעיל שלא היה להסמ"ע את דברי הראב"ד הנ"ל, ואין לומר שפסק כן עפ"י סברא כי מגליה לצדות שיכול לשלם את הריוח כאשר הפסיד אם אין הוכחה שיכול לסבול את ההפסד, וגם לא משמע כלל בדבריו שזו הטעם שמותר לשלם. נמצא שלפי הסמ"ע א"א לפרש כהחכמ"א וגם ודאי לא ס"ל להקיצור שו"ע וכו"ל (שאל"כ לא היה יכול להלניע את השבועה), וע"כ יש לומר כמש"כ לעיל שהסמ"ע ס"ל להחזיר משום מה שהתנו ואח"כ עשו ציניהם מקח וממכר ע"י סכום ההתפשרות.

והחבמ"א גופיה שגם הדגיש את זה שהלוא מודה שהריוח סבר דלא סגי במה שהמתעסק סובל את ההפסד דאכתי צעין טעם להחזיר את הנותן לקבל את התשלום. ותו משמע מדברי החכמ"א שאין היתר לנותן לקבל את התשלום עי"ז שהמקבל לא רצה ליצבע. (ולפי הקיצור שו"ע יש להסתפק אם הך סברא מהני גם לנותן כמו שהערנו לעיל). אמנם אם יש בזה הודאת בע"ד דהמקבל שמש"ה אין טעם לחוש כלל שלא הריוח א"כ ניחא שמותר לו לקבל את דמי התפשרות כל זמן שאין לו ידיעה ברורה שהפסיד. [משא"כ המקבל גופיה שיש לו ידיעה ברורה אין לו היתר לשלם אלא כדי שלא יצבע או כסברת הראב"ד הנ"ל שסובל את ההפסד].

אבן בכה"ג שידע הנותן מעות צבירור שהמתעסק לא הריוח הא מסיק התם צבינ"א אות י' שיש איסור על המלוה לקבל את הריוח שהרי כל היתר מבוסס על

קפו

פירות

סימן קע"ז סב"ד

הבית

נאמנותו של הלוה, ואם בסוף כאשר יש לו ידיעה ברורה ומאמינו שלא הרויח הרי איך מותר לקבל את ההרוחה. (ולכן לפי דבריו ע"כ נר' שמש"ה חסוב מאוד לזיין שכל נכסי הלוה משועבדים כדי שלא יהיה היכ"ת שהנותן יודע בצירור שלא היה כאן הרוחה. ודבר זה כבר מפורש בדברי מהרש"ם ח"צ סי' רט"ו, עיי"ש שדן מה הדין אם לא כ' בהדיא בשטר עיסקא שמשעבד את כל עסקיו). משא"כ לפי הסמ"ע אין לחוש לזה שהרי כבר קנה ממנו על ידי מו"מ שעשו ציניהם וכנ"ל:

מראי מקומות

סימן קנט סעיף א

חכמים אסרו לקחת רבית מן העכו"ם

מחבר- אע"ג שחכמים אסרו לקחת רבית מן העכו"ם מ"מ כדי חייו או ת"ח או א"ר מותר. רמ"א- והאידנא מותר בכל ענין. חוט שני- גם בזה"ז בארה"ק אין איסור לקחת רבית מן העכו"ם שהרי כל מו"מ כולל גויים באיזהו שלב (ודלא כנתי"ש שלא פשט ודאי להתיר בזה). חכמ"א (כלל ק"ל ס"ו)- בזה"ז התירו לגמרי. אבל ראוי לכל איש ישר הולך אם באפשר לו שימנע את עצמו גם מהלוואת נכרי וישלך על ה' יהבו. [ולכאור' כוונתו לגמ' מכות (כד.) ומש"כ על מזמור ט"ו]. גל' מהרש"א- מביא רד"ק על מזמור ט"ו שאם עשה עכו"ם טובה וחסד עם ישראל חייב ישראל לעשות ג"כ עמו וחסד ולהיטיב לו וכגון ע"י הלואה בלא ריבית. גר"ז (סעי' ע"ה)- מן התורה מצוה להלוות לעכו"ם ברבית ואסור להלוותו בחנם משום איסור לא תחנם אא"כ מכירו [כדאיתא ביו"ד סי' קנ"א ס"א]. בר"י (פ"ל סט"ז)- חברה או בנק שרוב מניותיו הם בידי עכו"ם דעת רוב האחרונים להתיר לישראל ללוות מבנק כזה ברבית. ויש להתיר אפי' אם רוב הפקדונות בבנק הם ישראל. ואין חילוק אם פקיד הבנק הם ישראל או עכו"ם. בר"י (שם סי"ז)- חברה או בנק שרוב מניותיו הם בידי ישראל דעת רוב הפוסקים שאסור לישראל ללוות מן הבנק, אפי' רוב הפקדונות בבנק הם של עכו"ם. ויש מתירים כשפקיד הבנק הם עכו"ם. בר"י (שם סי"ח)- אבל להלוות או להפקיד ברבית לבנק יש אוסרים אפילו כשמייעוט בעלי המניות בידי ישראל. (ובענין חברה בע"מ וכיוצ"ב בממון שאין לו בעלים ידועים עי' לקמן סי' ק"ס סי"ח).

עבד כנעני

חוו"ד- עבד כנעני אסור להלוותו ברבית דבכלל אחיך הוא.

סימן קנט סעיף ב

מו"מ אם מותר להלוות את המומר ברבית

מחבר- מותר להלוות למומר ברבית. רמ"א- יש מחמירין בהיתר להלוות להם ברבית, וטוב להחמיר אם אפשר להשטמ ממנו. אג"מ (יו"ד ח"ג סי' ל"ט)- אם כבר עשהו בדיעבד אפשר להקל ולסמוך על הראש' שמותר להלוותו בריבית (שעיקר טעם להחמיר לכת' הוא משום שמא יצא ממנו זרעא מעליא). פ"ת בשם תפא"צ- ואסור להלוותו בלא רבית, וכן מדויק בלשון הרמ"א שכ' שיש להחמיר אם אפשר להשטמ ממנו. ש"ך- מומר להכעיס שלא יצא מן הכלל יש להחמיר ולא להלוותו ברבית. [וכ"פ חכמ"א (כלל ק"ל ס"ז)]. ומומר לתיאבון אסור להלוותו ברבית. פ"ת בשם תפא"צ- אפילו לפי המחמירין אם לקח רבית מן המומר אין להחזירו [אפי' יש לו זרעא מעליא]. ויש להסתפק בכה"ג שלקח רבית באיסור מישראל

ואח"כ אותו לזה נעשה מומר אם יש תיקון להחזיר את הרבית. בר"י (פ"ל הע' כ"ה) - הב"ח פסק שאם יש למומר בנים כשרים שאסור להלוותו ברבית. דרכ"ת (סקי"א) הסתפק כאשר הלוה למומר ברבית ומת ויש לו בנים כשרים אם מותר לגבות מהם את הרבית. פ"ת בשם תפא"צ - יש לדון אם להחמיר גבי א"ר ג"כ. לפי הרמב"ן שס"ל שהוא בכלל אחיך ודאי יש להחמיר. חזו"א (יו"ד סי' ב' סקט"ז) - דין שמורידין ודין שאין מעלין רק שייכים כאשר הוא תיקון ולא בזמננו שלא מהני לפריצת גדר אלא אדרבה נעשה פירצה יותר גדולה עי"ז (וממילא אין לומר שמש"ה אין דין להחיותו).

אסור ללוות ממומר ברבית

מחבר - אסור ללוות מהמומר ברבית. רעק"א - נח' הרמב"ן והטור לגבי הטעם של מומר, ונ"מ כאשר אסור ללוות אם אסור גם בלא תשיך (טור) או רק בלפנ"ע (רמב"ן). גר"ז (סעי' ע"ז) - חולק על סברת רעק"א הנ"ל דס"ל כהרמב"ן (סעי' ע"ו שם) ומ"מ כ' שעובר באיסור לא תשיך כי אנו נחשבים אחים אצלו. [נא"ה - ונ"מ טובא לגבי מה דאיתא לקמן רס"י ק"ס (פ"ת סק"א) שאפשר להקל גבי מומר לענין מסייע בחד עברא דנהרא, עיי"ש].

כותים

מחבר - משמע שהם ישראל ואסור ללוות מהם. ש"ך - ודאי עשאו כעכו"ם גמורים ומותר ללוות מהם ברבית. תוס' רעק"א (נדה פ"ז מ"ג) - תויו"ט שם ס"ל כהב"י אה"ע סי' מ"ד וכפסק השו"ע שם ס"י שלא עשאו כעכו"ם להקל, ודלא כהש"ך כאן. פ"ת בשם תפא"צ (סק"ה), חו"ד (סק"ד) - ג"כ פסקו כנ"ל [כמש"כ רעק"א אליבא דהתו"ט עפ"י שו"ע אה"ע] שלא עשאו כעכו"ם להקל.

מוסר

רעק"א - טור ורמב"ן נח' בטעם שמותר להלוות למומר להכעיס ברבית. לפי הטור מותר משום שאין מצווין להחיותו וא"כ הה"צ מוסר, משא"כ לפי רמב"ן תלוי בדין מורידין וא"כ אסור לגבי מוסר (דהא דמורידין אותו הוא משום רודף ולא הוי הפקעת אחיך). בר"י (פ"ל סי"ג) - לא הכריע מה הדין לגבי מוסר וכ' שנח' הפוסקים בזה. פ"ת (ססק"ג) - מביא מראה מקומות בפוסקים לענין מוסר (ולא הכריע).

סימן קנט סעיף ג

קראים ותינוק שנשבה

מחבר - קראים אין להם דין מומר ואסור להלוות מהם ברבית. רמ"א - תינוק שנשבה לבין עכו"ם ואינו יודע מתורת ישראל דינו כקראים ואסור להלוות לו ברבית. ש"ך - דין המחבר [והרמ"א] שהחמירו בקראים צ"ע, שהרמב"ם לא משמע כהמחבר וגם המהרש"ל התיר להלוות לקראים ברבית. חכמ"א (כלל ק"ל ס"ח) - אינו מכריע בקראים בזה"ז ומביא ב' שיטות או שהם כתינוק שנשבה או שהם כעכו"ם גמורים. גר"ז (סעי' ע"ט ופ') - קראים אסור לכ"ע אפי' להלוותם ברבית שאף שכופרים בתורה שבע"פ אין להם דין אפיקורס שמורידין לפי שאינם כופרים מדעתם אלא אבותיהם הדיחו אותם וגדלו אותם על דתם והרי הם כתינוק שנשבה שאנוס הוא. וי"א שקראים בזה"ז קלקלו מעשיהם ביותר והם כנכרים גמורים ומותר להלוותם ברבית כי כופרים בכל התורה ואסור להחיותם. ש"ך - דוקא אם ידוע רבונו ומתכוון

למרוד בו הוי מומר כדי להתיר להלוותו ברבית. וגבי קראים ותינוק שנשבה ובן מומר צ"ע [כנ"ל שהק' על דין קראים]. חו"ד (ס"ק ד' וה')- אין לומר שעשאו כעכו"ם גמורים להקל על דין תורה, הלכך אסור ללוותם בריבית. (ועי' לעיל ס"ב). גר"א- אין היתר אלא גבי מומר להכעיס. (וכל מי שאינו אלא שוגג אסור להלוותו ברבית). פ"ת- מאחר שיש ספק בפוסקים בבן מומר וכנ"ל, א"כ אם כאשר יש ספק גוי ספק בן מומר יש להקל ומותר להלוותו ברבית. חזו"א (יו"ד סי' א' סק"ו)- אע"ג שהראשונים לכאו' איירינן בתינוק שלא ידע שהוא יהודי מ"מ שייך גם לאנשים שחינכו אותם להיות כופרים.

סימן קס סעיף א

נשבע לתת את הריבית

רעק"א- מביא מח' רשב"א ור"ן כאשר נשבע לשלם א"ר. לפי הרשב"א חייב לקיים שבועתו [אמנם אומרים למלוה לא לקבלו], ולפי הר"ן אמנם שחל השבועה מ"מ לא עוברים על איסור דרבנן בקו"ע. רעק"א- ואם הוי ספק א"ר בהנ"ל לפי הרשב"א המלוה יכול לקבלו, ולפי הר"ן ג"כ י"ל שחייב לתת בספק א"ר לקיים שבועתו [אע"ג שאם לא נשבע יכול לומר קים לי שאינו א"ר ופטור מליתן (ועי' סי' קס"א ס"ג)]. שע"ד (סס"י קע"ז)- ס"ל שאין ללוה לומר קים לי גבי ספק א"ר, שמה"ת חייב א"ע לשלם ואיך יפטור עצמו ע"י קים לי אם ספד"ר לקולא. (ומוכח דרעק"א הנ"ל חולק עליו, עי' לקמן סי' קס"א ס"ג עוד מו"מ בדין ספק א"ר).

אזהרות רבית

ש"ך- קיי"ל כחכמים (ס"פ איזהו נשך) שגם סופר נזהר על איסור רבית. וכן כל סרסור או מסייע עובר משום לפני עור. רמ"א- לזה אינו מזהר על רבית דרבנן, ואינו עובר אלא משום לפני עור (ועי' בסמוך). רעק"א בשם משל"מ- יש להסתפק אם הלזה עובר משעת הלואה או משעת נתינה. חו"ד- עדים ג"כ אינם עוברים אלא משום לפני עור ברבית דרבנן. פ"ת בשם מהר"א ששון- ספק אם יש לא תשימון על עדים במלוה ע"פ. פ"ת בשם שלט"ג- עדים מזהרין על לא תשימון בין במלוה בשטר בין במלוה ע"פ.

בענין שאין הלזה נזהר על א"ר אלא משום לפני ע

רמ"א- לזה אינו מזהר על רבית דרבנן, ואינו עובר אלא משום לפני עור. חו"ד (סק"ה)- י"ל שפלוגתת מחבר ורמ"א בחו"מ סי' ל"ד ס"י היינו משום שנח' אם לזה נזהר על א"ר או רק אלפנ"ע. אבנ"ז (יו"ד סי' קמ"ה)- אין להביא ראיה מחו"מ (שם) ש"ל שגם המחבר והרמ"א ס"ל שאינו נזהר אלא על לפני עור ונח' אם נפסל לעדות מדרבנן משום איסור לפני עור. פ"ת (סק"א)- גבי מומר אין איסור מסייע כמש"כ הש"ך וא"כ לגביה אין איסור כלל בהיכ"ת כעין חד עברא דנהרא. [משא"כ גבי שאר מלוין יש איסור מסייע בחד עברא דנהרא (אע"ג שאין לפני עור אלא בתרי עברי דנהרא)]. גר"ז (ס"ז)- גם לזה וגם מלוה מזהרין על רבית מוקדמת ורבית מאוחרת. חו"ד (סק"ו וסק"ז)- הלזה רק נזהר משום לפני עור גם לגבי איסור של סעי' י"ג שהלזה יכול לפייס אדם לתת למלוה בשביל שילוהו וגם לגבי איסור של סעי' ט"ז שאסור למלוה ליקח ממקבל זה הזון. גר"ז (סעי' ס' וס"א)- משמע שגם בשני איסורים הנ"ל של סעי' י"ג וסעי' ט"ז הלזה נזהר עליהם (ולאו משום לפני עור). [ועי' בסמוך נ"מ לגבי אם נעשה שלא בידיעת המלוה].

רבית בלא ידיעת המלוה

מנחת שלמה (ח"ב סי' ס"ח אות ג')- גבי א"ר י"ל מאחר שאין הלואה נזהר אלא לפנ"ע אם מהנה את המלוה בלא ידיעתו שמותר. חלקת בנימין (סי' ק"ס ס"י ב"י ד"ה בנו)- משיג על דברי מנחת שלמה הנ"ל וס"ל שאסור גם בלא ידיעתו כי י"ל שהלואה נזהר בכמה מיני א"ר. [אכן הסכים לסברת המנחת שלמה שאין לפנ"ע בלא ידיעת המלוה (שם ס"א ב"י ד"ה והא דלוא). חו"ד (סק"ו וסק"ז)- ג"כ כ' כסברת המנחת שלמה שאין לפנ"ע בלא ידיעתו אלא שמחלק שאם מהנה את המלוה שיהיה עובר בשוגג אסור ללוה לעשות כן, אמנם אם רק משלם למי שמפייס את המלוה אין כאן איסור כאשר נעשה בלא ידיעת המלוה. נא"ה- לכאור' לפי כללים הנ"ל בחו"ד יהיה מותר לפרוע חוב המלוה בכה"ג שהמלוה לא ידע על זה שפרע בשבילו].

מו"מ באיזה הוספות נחשב לרבית

בר"י עיקרי דינים (פ"י סעי' נ')- מותר למלוה להגביל הגבלות בחוב (ולהתנות מה יכול לעשות עם הכסף), אע"ג שנר' כמקבל איזה הטבה משום שהלואה אינו יכול להשתמש בכסף אלא כפי מה שהתנה. בר"י (פ"ט ס"א)- הוצאות שיש למלוה ע"י ההלואה מותר ללוה לשלם, וכן גם הוצאה שהמלוה יהיה בטוח במעותיו [וכגון כתיבת שטר מלוה שמוטל על הלואה לכותבו], וכן הוצאות שיש בבצוע ההלואה. בר"י (שם ס"ב)- אכן תשלומי רבית שהמלוה משלם (וכגון אם לזה מהבנק) אסור לו לגבות מן הלואה (לא דמי לדמי עמלה וכיוצ"ב). גרא"מ קלוגמאן- מותר שחבירו יחליף את המטבע כדי שיכול ללוות, ולא נחשב כמטיב למלוה אא"כ הערים שיעשה בשבילו כדי שיהיה לו מטבע חו"ל או להיפך. בר"י (פ"ט הע' ג')- יש להסתפק בכה"ג שמוציא מעות לצרכו ולצורך ההלואה אם יכול לחלק את ההוצאה עם הלואה, וצ"ע למעשה. בר"י (שם ס"ט)- אם המלוה טרח בעד הלואה אמנם לא הוציא הוצאות ואדם אחר היה מקבל שכר עבור טירחא זו, אסור לכלול שכר הטירחא ביחד עם ההלואה שיאמר לו תמורת ההלואה והטירחא תתן לי כך וכך. בר"י (שם)- אם התחיל בטירחא קודם ההלואה ונותן לו שכר עבור הטירחא כשיעור המקובל מותר (וכן אחר תום ההלואה). בר"י (שם ס"א)- יש מתירים בהמתנה דרך מו"מ להוסיף לטירחא (אפי' אינו מפרש כן) אם נותן לו שיעור המקובל לטירחא. בר"י (שם ס"ב)- אסור להוסיף לו יותר על שיעור המקובל. אא"כ יש סיבה שנוח לו שהמלוה בדוקא יעשה לו.

סימן קס סעיף ד

מו"מ כאשר נותן מתנה בשעת פרעון ולא אמר משום מעותיך שהיו בטלות אצלי מחבר- נתן לו סתם בשעת פרעון אסור. רמ"א- אמנם אם היה מעות בידו דרך מקח מותר. פרישה- לכ"ע מותר [גם אם היה דרך הלואה] אם נתן בהבלעה ולא אמר ליה כלום. ט"ז- אמנם אם נתן לו בהדיא יתר על החוב אסור, ובזה יש לחלק בין הכא לבין חו"מ סי' רל"ב. ש"ך- אין לתרץ שנתן לו בהדיא יתר על חובו, אלא צ"ל שבכל ענין כאשר הוא דרך הלואה ומחזי כרבית אסור, ובחו"מ איירי דרך מקח או דרך הלואה שאין בו רבית. חו"ד- לק"מ מחו"מ סי' רל"ב שהתם איירי שאין חיוב להחזיר אפי' לצאת יד"ש כי הוי רבית מאוחרת, ומו"מ אסור כאשר נתן לו יתר על חובו. ומשמע שהחו"ד ג"כ חולק על הט"ז וגם לתת יתר

על חובו בהבלעה אסור. אג"מ (יו"ד ח"ג הל' רבית הע' ד')- בצירור הנ"ל לא נקנה הריבית למלוה בלא דעתו, וא"כ דברי החו"ד צ"ע לדינא כי בעת שנודע לו שיש שם ריבית אסור לו לקנותם, והדין עם הש"ך וט"ז ופרישה שלא הבינו שאירי דוקא בבא לצאת יד"ש. פ"ת- פסק כהחוו"ד הנ"ל. [ואינו חושש לטענת אג"מ]. גר"ע אויערבך- קיי"ל כהחוו"ד ודלא כהאג"מ. מה שנשלח למלוה אמרין שהוא רבית מאוחרת ואין חיוב להחזיר לצאת יד"ש. גר"ז (ס"ז)- בשעת פרעון אסור להוסיף שום דבר על חובו, אפי' אינו מתכוון בשביל הלואה וגם אם היה רגיל בזה מקודם. בר"י (פ"ה הע' ל"א)- ואע"ג שכל זמן שמעותיו בידו מותר להנות לו אם רגיל מקודם י"ל שמחזי טפי בשעת פרעון. חכמ"א (כלל קל"א ס"ה)- אפי' אמר בפירוש בשעת פרעון שנותן בתורת מתנה אסור. בר"י (פ"ה ס"ח)- אסור בסתם בשעת פרעון אפי' מתנה מועטת. בהע' ל' כתב שמסתימת האחרונים משמע שאין להתיר אפי' בכה"ג שמבליע. ועע"ש שמביא את דברי החו"ד ומשמע שהסכים עמו לדינא שאין חיוב להחזיר (וכלו' לא נחית לטענת האג"מ).

מו"מ בחילוק הרמ"א הנ"ל בין דרך מקח לבין דרך הלואה
 רעק"א- נראה לפסוק שגם בכה"ג שהוי דרך מקח אמנם בשעת פרעון חייב לו מעות (ולא פירות) אין חילוק בין מקח לבין הלואה ובשניהם אסורין להוסיף בשעת פרעון בסתם. [והעיר רעק"א שהש"ך לא משמע כן]. בר"י (פ"ה ס"ט והע' ל"ג)- פסק כהש"ך שאפי' אם הוסיף לו מעות בשעת פרעון המקח שמותר. גר"פ וינד- לכת' נזהרין לדברי רעק"א שמחמיר כנ"ל, ובדיעבד שכבר הוסיף סומכין להקל כמשמעות הש"ך. יד אברהם- הלואה סאה בסאה אמנם שאינו אלא רבית דרבנן מ"מ הוי דרך הלואה ואסור להוסיף בסתם בשעת פרעון. חכמ"א (כלל קל"א ס"ו)- הה"נ מותר אם נתן לו מעות דרך מקח כדי להתעסק שבזה ג"כ שייך אוזולא אם לקח ריוח פחות ממה שהתנה עמו. (א"ה- לכאור' רעק"א מודה שזה מותר). גר"ז (ס"ח)- דרך מו"מ מותר להוסיף בשעת פרעון אפי' אם מתכוון להוסיף בשביל שהמתין לו כי כאשר מוסיף מעט נר' כמוזיל גביה (מוסיף הרבה הריהו כמפרש ואסור). בר"י עיק"ד (פ"ד הע' י"ג) בשם גר"י ראטה- אין רבית מוקדמת ומאוחרת דרך מו"מ כי לא גזרו בכה"ג שאפי' אם קצצו אין איסור תורה, וצ"ע.

מו"מ אם אמר בפירוש לשם מתנה
 חכמ"א (כלל קל"א ס"ה)- גם כאשר אמר בשעת פרעון שנותן לשם מתנה אסור. מחנ"א (סי' י"ז), תורי זהב- פסקו שמותר אם אמר בפירוש לשם מתנה. גר"ע אויערבך וגר"צ ריבלין- קיי"ל כחכמ"א שאסור, ואין היתר לתת מתנה בשעת פרעון. מנחת שלמה (קמא סי' כ"ז אות ב')- בכה"ג שאיחר לפרוע ולא פרע בזמנו מותר ללוה להוסיף למלוה כדי שלא יהיה עליו תרעומת, וכ' שם שצ"ע אם המלוה ג"כ יכול לומר ללוה שאינו מוחל לו על התרעומת אם אינו מוסיף לו מחמת ששהה מלפרוע. ובמהדו"ת (סי' ע"א אות א') צידד להקל גבי גמ"חים הקונסים את מי שמאחר פרעונו, עיי"ש. בר"י (פ"ב הע' ל"ה) בשם אמרי בינה (סי' א')- אסור להוסיף כאשר איחר לזה לפרוע גם אם כוונתו לסלק התרעומת. בר"י (שם)- ומ"מ נר' שלכ"ע מותר לו להוסיף לאחר פרעון בתורת מתנה באופן שלא הוי רבית מאוחרת (וכגון שאינה מתנה מרובה), ואפי' אם מתכוון להוסיף מחמת שהלוהו כל זמן שאינו מפרש לו.

נותן מתנה קודם פרעון חייב להחזיר לצאת יד"ש (ומה' בשעת פרעון) חו"ד - אם נתן מתנה קודם פרעון א"כ הוי א"ר וחייב המלוה להחזיר לצאת יד"ש, אמנם נתן [בסתם] בשעת פרעון הוי רבית מאוחרת ואין חיוב על המלוה להחזיר לצאת יד"ש. [וכ"פ השע"ד]. אמרי ברוך - חולק על חו"ד הנ"ל ומשמע דס"ל שיש חיוב להחזיר כאשר נתן בשעת פרעון. נתי"ש (סי' קס"א ס"ב) - מסביר נר' להחמיר בשעת פרעון [כי חמיר טפין אבל מכיון שהחזיר והשע"ד הקילו וכן נר' בשו"ת הרשב"א ויש לצרף עוד דעת רדב"ז (עי' פ"ת סי' קס"א סק"ד ובגר"א שם סק"ז) שליכא חיוב חזרה ביד"ש, לכן באבק רבית יש להקל. 55גווי שיש להקל בנתינת מתנה בשעת פרעון (כעין היתר תלמידי חכמים לקמן סי"ז) חו"ד - מה שהקשה המשל"מ מגמ' ב"ב (קמה.) גבי שושבינות, י"ל שגם במפרש שנותן לו יתרון מ"מ אין בשושבינות משום רבית. ברכי יוסף - אנן סהדי שאם הציבור צריך מעות למצוה שהלוה נותן את הריבית במחילה משום שכר מצוה [עי' לקמן סי' קס"א ס"ה]. חלקת בנימין (סקל"ה) - אם ידוע לכל שמוסיף למלוה בשעת פרעון מחמת שאינו רוצה להטריח ולחפש אחר כסף קטן (וניכר שלא מחמת ההלוואה הוא מוסיף) מותר להוסיף. והה"נ לענין לעגל את הסכומים (ולשלמו סכום שלם). מנחת יצחק (ח"ט ספ"ח) - אין להתיר ללוה לשלם טפי, דאע"ג שיש לו היתר שלא חייב לטרוח מ"מ אין היתר למלוה לקחת יותר. נתי"ש (אות ח') - יל"ע מה הדין בצירור הנ"ל, ונר' דשרי. (ועיי"ש שרצה לדחות ראית המנחת יצחק). גרא"מ קלוגמאן - אין לעשות כן. לא נותנים הוספה על חוב (אם אפשר למנוע מזה). הלוה יגיד למלוה שיחזיר לו את העודף ואם חושש שישכח להחזיר לו יאמר לו שיתן כסף הלוה לצדקה בעדו. (א"ה - ולכא"ו יכול הלוה להגיד לו לאחר מיכן שמוחלו על החוב).

סימן קס סעיף ה

אסור לתת רבית אפי' אמר שהוא לשם מתנה מחבר - אמר בשעת לקיחת רבית שנותנו במתנה אסור לקבלו ממנו (יל"ע אם ר"ק אסור מה"ת או מדרבנן בכה"ג). עצי לבונה - עפ"י חומרא זו י"ל קולא גבי קבלת צדקה מעכו"ם בפרהסיא, עיי"ש היכ"ת שעכו"ם נותן צדקה לעניי ישראל מחמת אגר נטר. (ומשם יש לדייק שס"ל שאמירתו שהוא לשם מתנה לא מהני ולא מידי).

אם יש חיוב לצאת יד"ש אחר מחילה

גר"ז (הל' רבית ס"ה) - אין חיוב לצאת יד"ש אפי' בר"ק אחר שמחל לו הלוה. חו"ד (סי' קע"ז סק"ה) - כל א"ר כמחילה דמיא שהרי נתן לו את הרבית כמתנה גמורה ומ"מ יש חיוב להחזיר לצאת יד"ש. ודברת במ בשם גר"ד פיינשטיין - פוסק כגר"ז הנ"ל.

מחילה ע"י אומדנא שישותק

פ"ת בשם שאילת יעב"ץ - לא נחשב למחילה אא"כ מחל בפירוש [אא"כ מעשיו מוכיחים כדלקמן סי' קס"א ס"ה עיי"ש] (כי ע"י שתיקתו א"א לומר שהוי מחילה משום שיש כמה סיבות שממתינן לחבוע את המלוה). בל"י - חולק על היעב"ץ וס"ל שגם מעשיו מוכיחים לא מהני. (וע"ע פ"ת סי' קס"א סק"ה לשאר מו"מ בענין).

מו"מ במתנה ע"מ להחזיר לו מתנה יותר גדולה לאחר זמן מסוים
 פ"ת בשם תשובה מאהבה- מסיק שהיו הלואה גמורה וציוור הנ"ל הוי ר"ק. חו"ד (סי' קס"ו
 סק"ה)- תו"ד מבואר שס"ל שמתנה ע"מ להחזיר מתנה יותר גדולה אחר זמ"פ הוי ר"ק.
 (לכא' בתנאי שהיו כעין שהלוהו). פ"ת בשם כנה"ג- אפשר ליצור קרן ולבקש מהמקבל
 את הקרן לשלוח לו סכום קצוב כל חודש. (ועדיף טפי לתת את הקרן כמתנה בלי תנאי
 והמקבל יתחייב ע"ע לתת לו סכום קצוב כל ימיו, וכשימות הנותן נסתיים התנאים וישארו
 כל הקרן למקבל). פ"ת בשם שאילת יעב"ץ- לכא' יש לפקפק איך אפשר שהנותן יקבל
 יותר מהקרן מהמקבל. ולפחות הערמת רבית הוי. חו"ד (שם)- יכול לתת מתנה גמורה
 ע"מ שהמקבל יתן לו סכום קצוב כל חודש עד שמת (הוי קרוב לשכר וקרוב להפסד). בית
 מאיר (סוף הל' רבית)- משמע ג"כ שבגוונא כנ"ל בחו"ד מותר (ורק אם משעבד עצמו גם
 אחר מיתתו יש לפקפק ולאסור).

נתינת ריבית שהוא ע"מ להחזיר
 רמ"א- ריבית שהיא ניתנה למלוה ע"מ להחזיר ללוה אסור. גר"א- אסור משום שמתנה
 ע"מ להחזיר היא מעות.

מו"מ כאשר השביע את הלוה למחול
 גל' מהרש"א- בדה"ב בשם ריטב"א כתב שאם המלוה השביע את הלוה בשעת הלואה למחול
 אחר פרעון אין מחילתו מחילה. בל"י- ג"כ פסק כנ"ל משום שמחילה באונס לא היא
 מחילה, ולא מועיל א"כ מודים על עצמן שמוחלין בלב שלם ואף שלא מחמת השבועה.

סימן קס סעיף ו

מו"מ בענין כוונה גבי ריבית מוקדמת ומאוחרת
 ט"ז- אליבא דפי' ראשון בטור (ומשמע דהה"נ הרמ"א) יש להתיר כאשר לא פירש אע"ג
 שכוונתו בשביל שילוהו. ש"ך- משמע שס"ל דהרמ"א שמתיר בסתם יאסור אם מתכוין לכך
 (וגם משמע שמסיק שתלוי בכוונת המשלח). רעק"א, חו"ד, כו"פ- שיטת הרמ"א היא
 להקל בסתם גם אם מתכוין משום ההלואה. חכמ"א (כלל קל"א ס"ח)- אפי' כאשר נותן
 בסתם אסור לכיון משום ההלואה. גר"ז (ס"ז)- בכה"ג שהיה רגיל לתת לו מתנות, א"כ
 מותר להקדים או לאחר ובלבד שלא יתכוון בשביל ההלואה. מ"מ מתנה מרובה אין לתת
 סמוך להלואה אפי' אם היה רגיל לפני כן, אבל מופלג הרבה מותר. גר"ז (שם)- ויש מתירין
 במתנה מועטת אפי' אם לא היה רגיל וגם נתכוון שהוא בשביל ההלואה בתנאי שאינו מפרש
 כן [משום שאינו ניכר שהוא ריבית כי דבר מצוי הוא לתת מתנה מועטת]. ויש להחמיר לעצמו
 שאין להתיר אלא ברגיל ואינו מתכוון. גר"ע אויערבך וגר"צ ריבלין- קיי"ל שמותר בסתם
 ולא תלוי בכוונת הלוה וכדעת רעק"א וחו"ד וכו"פ (וודאי שמתנה מרובה שמוכח מילתא
 אסור).

מתנה מרובה

רמ"א- יש לאסור [במוקדמת ובמאוחרת] מתנה מרובה בסתם כי הוי כאילו פירש. ש"ך-
 כ' הב"י דאפשר שאפי' אם היה רגיל מקודם יש לאסור מתנה מרובה כי דומה למילתא

דפרהסיא. ש"ך בשם מהרש"ל- כל מה שידוע שבלא"ה לא היה עושה כלל הוי כמתנה מרובה ואסור, ומסיק הש"ך שהכל לפי הענין. גר"ע אויערבך- הגדר של רגיל ולאפוקי מתנה מרובה כולל גם מה שנעשה ידידות ביניהם אחר ההלואה. ולכן אם נעשו חברים מותר לנחמו אם הוא אבל או להשתתף בחתונתו, אמנם אין לשלוח לו מנות (וכ"ש שאר מתנות).

מו"מ במתנה מרובה ברבית מאוחרת אחר זמן מופלג

ש"ך בשם ב"י- מתנה מרובה לאחר זמן מופלג יש להתיר, אבל אם פירש יש לאסור אפי' מתנה מועטת לאחר זמן מרובה. תורי זהב- יש להסתפק בכה"ג שנתן לו שכירות בחנם (או בפחות) בסמוך להלואה אמנם מאחר שאינה משתלמת אלא לבסוף אפשר שנחשב כזמן מרובה, וצ"ע. דרכ"ת בשם מרבה תורה- נר' שדוקא אותו יום נחשב לזמן מועט, למחרת כבר נחשב לזמן מופלג. חכמ"א (כלל קל"א ס"ח)- זמן מופלג הוא ימים הרבה. גר"ז (ס"ז)- דוקא מופלג הרבה מותר (משמע כהחכמ"א).

כדי שילוחו

רעק"א, חו"ד- אם התנה בפירוש שנותן מתנה ע"מ שילוחו זה הוי ר"ק (והמחבר איירי כאן שמתנתו לא הוי על תנאי).

סימן קס סעיף ז

מלוה יכול ליהנות מהלוה בדבר שהיה עושה לו גם אם לא הלוהו

ברית יהודה (פ"י הע' כ"ב)- גם אם לא ידעו אחד את השני קודם ההלואה, אכן הלוה היה רגיל לתת לכל א"כ מותר גם למלוה. ודברי המחבר [והראש'] איירי בלוה שלא רגיל לתת לכל רק לחביריו. גרע"ז אויערבך, ברית פינחס (פרק ה' אות י"ב)- אם נעשו חברים ע"י ההלואה יש להתיר גם בזה, אכן יש לדייק שהוא ידידות ממש ולא קירבה מחמת ההלואה. מחבר- ובלבד שלא יהא דבר של פרהסיא כגון לדור בחצרו ולהשתמש בעבדיו. ש"ך (סי' קס"ו סק"א)- מהרש"ל מחמיר בכה"ג של פרהסיא גם כאשר ידוע לכל שהיו אוהבים זל"ז קודם ההלואה. אמנם מרדכי ושא"פ פסקו כ"מ ברא"ש להקל בזה. (ש"ך גופיה לא מכריע). ש"ך (שם) בשם מהרש"ל- לקרוא את המלוה לתורה או לגלילה אסור א"כ ידוע לכל שלא מחמת הלוה עושה כן. חכמ"א (כלל קל"א ס"ז)- פסק כמהרש"ל הנ"ל לגבי כיבודים, אכן לכאור' פסק גבי חצרו שיש להקל אם ידוע לכל שהיה עושה כן גם בלא"ה (שאינו מביא את דברי מהרש"ל אלא בסוגריים). גר"ז (סי"א)- מילתא דפרהסיא אסור אע"ג שאוהבים זל"ז והיו עושים כן מקודם אם אינו ידוע לכל שהיו אוהבים מקודם. גר"ז (שם)- והוסיף בסוגריים שאם ידוע לכל שעושה לו טובה לא מחמת הלוה א"כ גם בפרהסיא יש להקל, וכגון שהיה רגיל לעשות גם מקודם ההלואה. (יל"ע אם בעינן תרתי או שע"י שרגיל א"כ ודאי נחשב לידוע לכל). ברית יהודה (פ"י ס"ז)- פסק לקולא במילתא דפרהסיא בכה"ג שכבר היה רגיל מקודם לתת למלוה את החצר קודם ההלואה. ברית יהודה (פ"י הע' י"ג)- כאשר לא ידוע שהם מלוה ולוה אפשר שאין חומרא של דבר של פרהסיא. והניח בצ"ע כי בהנאה מפורסמת אפשר שיחקרו אחר סיבת ההטבה ויתברר שהלוהו. גר"א פעלדער בשם אג"מ- בכה"ג שלא יודע שהוא המלוה מותר [שהרי אינו נותן לו מחמת ההלואה].

מו"מ בכה"ג שהחוב לא בא דרך הלואה חלקת בנימין- מסתימת הפוסקים נר' שהמלוה לא יכול ליהנות מהלוה גם בחוב דרך מקח. (אמנם ראיותיו מהמאירי והגר"ז צ"ע). ברית יהודה (פרק י' ס"ד) - י"א שאסור ליהנות מהלוה גם דרך מקח וממכר. ובהע' ו' וז' שם מביא אחר' לכאן ולכאן. (ונר' שהחזו"ד ורעק"א וחזו"י כולו ס"ל שיש להקל דרך מקח, ודו"ק. ועי' לקמן סי' קס"ו ס"א שהחזו"ד מיקל גבי מקבל עיסקא). גר"א נבנצל- לרוב אין הקונה מטיב למוכר מחמת ההלואה אלא מחמת המכר ולכן ברוב מקרים מותר. [ולפ"ז אסור בכה"ג שמטיב לו דוקא מחמת החוב שבא דרך מכר].

סימן קס סעיף ח

אפילו לבני ולבני ביתו אסור ואפי' להלוותו אסור (ומשמע גם אם לא קצץ) באר היטב, חזו"ד- וכן ללוות מהן אסור. (כל' אבא שהוא מלוה, אסור ללוות מבני ביתו שהם הלוה, ומשמע גם אם לא קצץ). גר"ז (סעי' ו')- גם כאשר לא קצץ מתחלה אם הלוה מעצמו נותן הלואה למלוה אסור משום רבית מאוחרת (עי' סעי' ט').

אין לאסור להלוות לבנו ברבית דרבנן דרכ"ת בשם מרבה תורה- כל האיסור הוא משום שמא אתי למסרך א"כ אין לגזור גזל"ג ומותר בא"ר או רבית מוקדמת ומאוחרת.

סימן קס סעיף ט

עשה עמי מלאכה ואני אעשה לך חכמ"א (כלל קל"א סי"ג)- אסור בין אם אמר שיעשה לו מלאכה ששווה יותר בין אם יעשה מלאכה שיותר כבדה [אע"ג ששווה]. בר"י בשם חת"ס (פי"א סוף הע' א')- שותפין שהתנו ביניהם עדור אתה היום ואני אנכש למחר לא שייך בזה רבית כלל. [א"ה- לכאן אין כאן חוב אלא הסכם מתחלה לחילוק המלאכה, וכ"ש לגבי רוב מקרים שלא התנו מכירים אלא לשם הטבה בעלמא].

תלוני ואחזור ואלוך

רמ"א- י"א שאסור וי"א שמותר אם מלוה לו לאותו זמן וסכום. גדו"ת (שער מ"ו ח"ד אות נ'), וממ"ח בשמו- מותר אפי' בכה"ג שלא התנה אותו זמן אלא עד שירויח כך וכך, בתנאי שלא הגבילו בהדיא יותר זמן. והסתפק אם מותר להלוות יותר, אמנם מסיק שאסור כי קרוב לריוח יותר מן הראשון. גר"א- עיקר כסברא הראשונה לאיסור (דהא אפילו דיבור אסור). גר"ז (סעי' ו')- פסק לחומרא משום ספד"א לחומרא אם פסק עמו בשעת הלואה או שעת הרוחת זמן. ואם לא קצץ אלא הלוה מעצמו חוזר והלוהו אסור משום רבית מאוחרת. בר"י (פי"א ס"ג)- אינו מכריע. ועיי"ש הע' י"ב שמביא גר"ז וממ"ח ותורי זהב שס"ל שלמ"ד שאסור הוא רבית דאורי' [וכ"כ רעק"א כאן וחכמ"א (כלל קל"א סעי' י"ד)]. וגדו"ת ומחנ"א ס"ל שאינו אלא דרבנן. (ונ"מ אם נכריע לחומרא כי הוא ספד"א). רעק"א- לפי הצד שאסור היינו משום שלקח איזה שכר להלואתו, א"כ ההלואה השניה היא ר"ק ויש לו למלוה הראשון

להחזיר את השומא מה שהלואה היתה שוה, וגם צריך לתת לו מן הריח שהרויח (כדאיתא במשל"מ כאשר שלח יד במעות חבירו). אג"מ (יו"ד ח"ג הל' רבית הע' ט')- דברי רעק"א צ"ע, ויש להכריע שאינו צריך להחזיר, והוסיף אבל אולי שייך לחייבו להחזיר ולהלוות לו כשיצטרך. ברי"י (שם הע' י"ב)- מביא שארית חיים בשם עצי לבונה שג"כ כתב שאין עצה בהחזרת רבית בציור הנ"ל ומצדד לתקן שמלוה הראשון יחזור וילווה לו עוד פעם.

סימן קס סעיף י

איסור ללמד את המלוה ובנו

ש"ך- האיסור גבי בנו הוא כל זמן שהאב פורע שכר מלמדו או שהבן סמוך על שלחנו. חו"ד- הרשב"א היה מתיר ללמוד עם בנו וגם לפרוע חובו, אמנם אנן קיי"ל כהחולקים שאוסרים רבית אם יש נשך בשביל ההלואה [אע"ג שאין תרבות] ולכן אסור לפרוע חובו. ברכי יוסף- אסור לפרוע חוב המלוה משום אבק רבית, ואינו יכול לומר למלוה שמנכהו מהחוב, שהרי המלוה יכול לטעון שהיה מפייס את בעל חובו. חו"ד- אם המלוה קצץ ע"מ שהלוה יפרוע חובו א"כ הוי ר"ק (ונחשב לנשך ותרבות בכה"ג).

לימוד משניות או להתפלל בעבור המלוה (וע"ע לקמן סעי' י"ח)

דרכ"ת (סקפ"ה) בשם מרבה תורה- יש להתיר הלואה ע"מ ללמוד משניות לע"נ המלוה כי הוי לאחר מותו ואין איסור אלא כל זמן שמעותיו בידו. (ומכאן יש להוכיח שאסור ללוות ע"מ שהלוה ילמוד בשבילו, ולכאן הה"נ להתפלל בעדו). גרע"ז אויערבך- אסור להתנות שילמוד או יתפלל בשבילו אמנם מותר לבקש ממנו דרך בקשה.

סימן קס סעיף יא

אסור להקדים לו שלום אם לא היה רגיל מקודם

ברכי יוסף בשם מהריק"ש- צריך לומר שמעותיו עדיין בידו, שאחר פרעון ודאי מותר (שא"א לומר שלעולם יהיה אסור להקדים לו שלום). ברי"י (פי"א הע' ס"ב)- ג"כ פסק כנ"ל [עפ"י לבוש] שאין רבית דברים אלא כל זמן שמעותיו בידו. גר"ז (סעי' ט')- אם צריך שיבקש ממנו שילוה או שירחיב לו זמן יבקש בדברי תחנונים בלבד ולא בדברי שבח וקילוס או חניפות דברים אחרים. מנחת שלמה (קמא סי' כ"ז)- אין איסור להכיר את מה שעשה לו טובה שהלוה לו, ולכן מותר לומר תודה. וכ"כ התורה תמימה (כי תצא פ' כ"ג אות ל"ה). מנחת שלמה (הערות שם)- מחמת דברי הב"י והגר"ז נר' שאסור לומר תודה. גר"א נבנצל- פסק כדברי המנחת שלמה במהדו"ק שמותר להגיד שלום. וכ"כ נתי"ש שהגרי"ש אלישיב ג"כ התיר בזה. גר"א"מ קלוגמאן בשם גר"י קמנצקי- מותר להגיד תודה על הלואה כי לדבר בנימוסים הנורמלים מותר ואין בזה איסור. גר"ז (שם)- אפי' דבור טוב בשביל הלואה או שירחיב לו זמן אסור כגון להקדים לו שלום [אם אינו רגיל] ואין צריך לומר לקלסו בפניו או להודות ולהחזיק לו טובה או לברכו בפניו על שהלוהו או הרחיב לו זמן. ברית יהודה (פרק י"א הע' ס"ג)- לשון הגר"ז משמע שדוקא בפניו אסור לקלסו, ושלא בפניו מותר. ברכי יוסף- מותר להחזיק טובה למלוה בשעת פרעון [כלומר מיד אחר שפרע את חובו], כי לא גזרו בדברים משום רבית מאוחרת. ברכי יוסף- ומותר להחזיק טובה בשעת הלואה אם

פירות מראי מקומות הבית קצו

המלוה מחזירו דברי שלום וכן וחסד. ועו"ל שהחזקת טובה הוי כמו רגיל להקדים לו שלום. דרכ"ת בשם מרבה תורה (סקע"ו) - מותר בשאלת שלום ע"י נתינת יד כנהוג מפני הכבוד [כי לא החזירו אלא בשאלת שלום בפה]. דרכ"ת בשם מרבה תורה (סקע"ח) - מותר לשאול שלום ע"י אחר ואין לדמות לאיסור שאלת שלום גבי עריות.

מו"מ בגדר רגיל

בר"י עיק"ד (פ"י הע' ק"ט) - לכת' נר' שלא נחשב כרגיל אא"כ עשה כן כבר ג' פעמים. ואפשר שיש לצרף אומדנא שהיה עושה לו אף אם לא הלוח. ובביאור הגר"א (סקי"ד) בשם התוספתא משמע שאפי' עשה כן פעם א' סגי עכ"פ גבי הקדמת שלום. בר"י עיק"ד (שם) - נר' שבעינין שהוא רגיל לעשות כן עם המלוה, ולא מהני מה שרגיל לעשות עם אנשים אחרים. אכן אם רגיל לעשות כן לכל אדם חשיב כרגיל עם המלוה. בר"י עיק"ד בשם משנת רבית (שם) - צ"ע אם מבטיח לעשות לו משהו ונעשה אח"כ מלוה ולוה אם יש להתיר מחמת סברא שרגיל לעשות לו גם לא מחמת הלואה. ונר' שאם יש בזה משום מחוסרי אמנה מסתבר שמותר, ומ"מ במידי דפרהסיא אפשר דאסור, וצ"ע.

סימן קס סעיף יב

חומרת הט"ז ברבית דברים

ט"ז - אסור למלוה לצוות את הלוח שלו מחמת ההלואה. (והוכיח את זה מגוונא שהלוח היה עושה גם בלא ציווי). גר"צ ריבלין - אמנם אין להחמיר בכה"ג שמצוהו והוי לטובת הלוח ולא מהנה את המלוה בזה [וכגון שהלוח יעשה דיאטה]. ברית יהודה (פרק ו' הע' ל"א) - אם אין הלוח נותן הנאת שו"פ למלוה א"כ מותר לטרוח בעד המלוה אם הוי לטובת הלוח. חו"ד (סי' קע"ז סקט"ו) - לכאור' נר' שכל תנאי שמתנה בהלואה אם התנאי שווה פרוטה שיהיה בזה ר"ק [למ"ד שצד אחד בריבית אסור מה"ת]. (ועע"ש לקמן סי' קע"ז סעי' י"ד).

מו"מ לצוותו בטירחא כדי לפרוע את חובו

ברית יהודה - מותר למלוה לבקש מהלוח לפרוע בדרך שיש טירחא נוספת ללוה אכן אין שום הנאת ממון לגבי המלוה. חוט שני - אסור לחייב את הלוח לטרוח ולפרוע במקום אחר. (יש לדון אם איירי בכל גוונא, ואם חולק על בר"י בכל גוונא). ברית פינחס סבר שתלוי בהיכ"ת.

סימן קס סעיף יג

אחר יכול לתת מתנה למלוה שילוח את חבירו

דרכ"ת בשם מרבה תורה - אין היתר שילוח לבנו אא"כ הוא גדול ואינו סומך על שלחנו.

הלוח מותר לפייס חבירו שיבקש מהמלוה הלואה

מחבר - יש אומרים שהלוח לא יכול לפייס את חבירו שיתן למלוה דורון שילוהו. ש"ך - יש להקל על הראש' שהקילו בזה שהלווה יפייס את חבירו שיבקש לו הלואה מהמלוה [כדכ' הב"י שהוי ספד"ר לקולא]. פ"ת בשם משל"מ ושעה"מ - אם לוה אמר למלוה שאחר יתן בשבילו נר' שיש להתיר [וכ"ש שמותר אם נתיר גם בציור דהש"ך]. חו"ד - ג"כ מביא משל"מ הנ"ל. וכ' שדברי המחבר והש"ך מתלא תלי אם יש איסור ללוה ברבית מוקדמת.

שהש"ך ס"ל שהלוה לא נזהר אלא על לפנ"ע [וכאן לא שייך לפנ"ע כי המלוה לא יודע כלל על הפיוס (ועי' לעיל ס"א)]. חו"ד- וגם הש"ך אוסר למפייס לחזור וליקח מהלוה, ומ"מ נר' דאינו אוסר אלא דוקא אם הלוה נותן לו מה שנתן קודם ההלוואה. אג"מ (הל' רבית הע' י')- הש"ך התיר דוקא בכה"ג של פיוס, ויש לפרש שאסר ללוה לומר למלוה משום לפנ"ע [כסברת החו"ד ולא כדעת החו"ד]. ט"ז- ודאי ההיתר שאחר ישלם למלוה היינו דוקא קודם שהלוהו, אמנם אסור אם משלם לו טפי מחמת שהלוה אינו פורע את הקרן. יד אברהם- אמנם ודאי שהט"ז מודה שמותר בכה"ג שהאחר משלם למלוה (מה שפייסו לשלמו) גם אחר שהלוהו. ט"ז- ודאי שאין הלוה יכול לשכור את חבירו שיפייס את המלוה והך שכר (פחות או יותר) נותן למלוה שזה רבית גמור. יד אברהם- דין זה בט"ז הוא נמצא ברמ"א לקמן סעי' ט"ז, אמנם מבואר התם שאינו אלא הערמת רבית ולא רבית גמור.

אם מותר ללוה נותן מתנות (או דברים) למלוה לפייסו שימחול לו את החוב גרש"ק גראס- יש להתיר ללוה לתת מתנות למלוה כדי שימחול לו את ההלוואה. (אכן צ"ע מהי ההיכ"ת, כי לכא' נותן מתנה לכל הטבה שיתן לו המלוה ולא רק מחילה, וכגון אם מרויח לו זמן או נותן לו עוד הלוואה, וא"כ יהיה אסור לעשות כן). גר"צ ריבלין- נר' שיש לסמוך על פסק זה שמותר ללוה להשתדל [ע"י מתנות וכיוצא ב] שימחול לו את חובו.

סימן קס סעיף יד

יש לאסור גם אם נותן את הקרן לעניים או הקדש רעק"א וגל' מהרש"א- אסור גם בכה"ג שהלוה נותן את הכל גם את הקרן וגם את התוספת לעניים או הקדש.

הוי ריבית קצוצה וא"כ יוצאין בדיינין וצ"ע ממי מוציא ש"ך, רמ"א (סי' קסח קסט ס"א)- מוציאין מהמלוה. פ"ת בשם תפא"צ- רעק"א מסתפק בזה, אמנם נר' שמוציאין מהמלוה ולא המקבל אא"כ אמר למקבל שאני צריך ליתן בעבור רבית שחייב אותי המלוה שבזה שפיר מחזיר המקבל.

בענין נתינת שכר ערבות

פ"ת בשם חו"י- אע"ג שאסור להתנות לתת לאחר, אם המלוה מחייב את הלוה לקבל ערב, והלוה צריך לשוכרו כדי שיסכים להיות ערב אין בזה איסור [וכדמבואר ברס"י ק"ע, עיי"ש]. אמנם אם המלוה כיוון בזה כדי שירוויח הערב הוי תחבולות רשעים.

סימן קס סעיף טו

אסור למלוה לומר ללוה אמור לפלוני שיתן לך ד' דינרין ואלוה לך מחבר- יש אומרים שאסור למלוה לומר ללוה אמור לפלוני שיתן לך ד' דינרין ואלוה לך. ב"ח- טע"ס וצ"ל שיתן לי ד' דינרין. ט"ז, ש"ך- יש לקיים את גירסת המחבר ויש לפרש שאסור כי מהנה למלוה בשליחותו. בר"י עיקרי דינים (פ"י סעי' נ')- מותר למלוה להגביל הגבלות בחוב (ולתנות מה יכול לעשות עם הכסף).

אדם חשוב

ט"ז- משמע שאין איסור רבית למלוה לתת ללוה אא"כ הלוה הוא אדם חשוב. רעק"א- לכאור' צ"ע כי הר"ן כתב שרק דין שו"פ מתלא תלי באדם חשוב, ולכן רבית שאסור גם פחות משו"פ יהיה אסור לקבל מתנה מהמלוה כי מהנהו במה שמקבל את המתנה. [משמע שאין איסור אלא למ"ד שאסור בפחות משו"פ (ולאפוקי רבית דברים)]. פ"ת בשם יעב"ץ- לזה שהוא אדם חשוב אינו יכול לקבל מתנה מהמלוה. [ותו"ד שם כתב שיש איסור רבית דברים גם אם אין לו דין ממון]. ברית יהודה (פי"א הע' מ"ד)- כל הפוסקים החמירו כאשר הלוה אדם חשוב ולאפוקי מדברי האור שמח שהתיר בזה כי הוא נהנה יותר ממה שהוא מהנה.

סימן קס סעיף טז

איסור לתת לבן המלוה כאשר הוא סומך על שלחנו ש"ך, ט"ז- כדי להתיר לתת לבן המלוה המחבר פסק שצריכים שני תנאים גם שהוא גדול וגם שאינו סומך על שלחן אביו.

איסור לתת לבעלה כדי שתלוג מנכסי מלוג שלה

רעק"א ופ"ת בשם שו"ת לחם רב- הוי ר"ק בציור הנ"ל כי יד אשה כיד בעלה (רעק"א רק מביא שמסתפק אי הוי ר"ק או א"ר). רעק"א (שם)- לשלם את הבעל ליסלק את עצמו מנכסי מלוג כדי שהיא תלוג אסור משום הערמת רבית.

אסור למלוה לקחת את מה שנתן הלוה למתווך

רמ"א- אסור למלוה לקחת את המעות שנתן הלוה להמתווך שלא יבואו להערים. חו"ד- אע"ג שהמלוה אינו יודע שהלוה נתן את המעות לאותו פלוני וא"כ י"ל שמותר ללוה לעשות כן מחמת שלא הוי לפנ"ע (עי' לעיל סעי' י"ג ולעיל סעי' א') מ"מ אסור כי הלוה גורם שיעשה המלוה איסור בשוגג כיון שאם ידע היה איסור בזה. חו"ד- אמנם אם הלוה נתן מעות לטירחת המתווך בלי שום תנאי, א"כ מה שנתן המתווך למלוה הוא כנותן מעות עצמו ומותר.

היתר של רש"י שמותר לשלוח ישראל לקבל לו הלואה ברבית

רמ"א, ב"ח, ש"ך- יש לסמוך על רש"י לעת הצורך. ב"י, לבוש, ט"ז- אין לסמוך על רש"י כלל. גר"א- היתר זה הוא טעות גמור כדפסק הב"י ולבוש וט"ז. באה"ט- משמע דפסק כהש"ך וב"ח, אלא שהוסיף מהב"ח שההיתר דוקא ע"י שליח ישראל כי לא שייך אשלד"ע גבי שליח עכו"ם. פ"ת בשם חב"י- אין לסמוך כלל על היתר זה (קיי"ל כהט"ז ולבוש), אכן מ"מ אפשר לומר שאינו ר"ק להיות יוצא בדיינים. חו"ד- יש לקיים את דברי הרמ"א כאשר השליח מזכיר את שם המשלח על הקרן ולא על הרבית, אמנם אם אינו מזכיר שם המשלח כלל א"כ הלואה היא ר"ק וכן מה שהלוה למשלח היא ר"ק. חו"ד- ואם מזכיר את שם המשלח גם על הרבית הוי ר"ק דוקא אם הוא שליח המלוה, אכן אם אינו אלא שליח הלוה הוי א"ר. דרכ"ת בשם שער דעה ומקור מים חיים- מודים לדברי החו"ד הנ"ל. חכמ"א (כלל קל"ב ס"ו)- כאשר הלוה לא מקבל את ההלואה לא מיד המלוה ולא מיד שלוחו יש לסמוך על היתר של רש"י. והוי כאילו השליח הלוה מהמלוה, והמשלח לזה מהשליח. והמשלח לא נותן רבית לשליח והשליח מותר לתתו למלוה כי לא הוי מעותיו. בינ"א-

המשל"מ מתיר גם אם הזכיר שם הלוה על הקרן והרבית, אמנם ודאי ניחא טפי לעשות כדברי החו"ד. גר"ז (סעי' ס') - אם הרבית באה משל הלוה אסור בכל ענין. שהתורה הקפידה שלא יבוא ממון הלוה למלוה אפי' ע"י קוף. דרכ"ת בשם משל"מ - אין לנו עת הצורך הגדול מזה"ז (ולכן אפשר לסמוך על ההיתר) ואם לא נמצאו להם בהיתר יעשו באיסור. ברית יהודה (פ"ו סי"ב והע' ל"ז) - מביא מחלוקת הנ"ל, וכ' והבא לסמוך על היתר דרש"י [בעת הצורך] יש לו על מי לסמוך. דרכ"ת בשם הגה' חת"ס - זה ההיתר אינו אלא בהלואה שהלוה מרויח הרבה ומחיה את עצמו במעות ההלואה, ובלא"ה אסור לסמוך על ההיתר כי אפי' אם אין לאו מאחר שנעשה בשליחות מ"מ מ"ע דוחי אחיך עמך איכא.

היתר של רש"י לגבי חוב דרך מקח

פ"ת בשם משל"מ - לגבי איסורין דרבנן לא אמרינן אין שליח לד"ע ולכן אסור לסמוך על היתר רש"י ברבית דרבנן כגון דרך מקח. פ"ת בשם מהרי"ט - נסתפק בחומרת משל"מ. פ"ת בשם שעה"מ - י"ל שההיתר של רש"י שייך גם לרבית דרבנן, כי לא גזרו אלא על רבית הבאה מיד לזה למלוה.

סימן קס סעיף יז

היתר של תלמידי חכמים

מחבר - משמע שההיתר דוקא כאשר שניהם ת"ח ולא התנה מתחלה ורק בדבר מאכל עד חומש. ברכי יוסף בשם ר"י מיגש - אין לסמוך על היתר זה אלא היחידים הכשרים שבהם. דרכ"ת בשם כנה"ג - ירושלמי משמע שההיתר הוא דוקא לת"ח רשומים שבדור [כרב וכרבה בב"ח], אמנם הפוסקים שלא כתבו כן לכאו' ס"ל שהבבלי חולק וההיתר לכל ת"ח. ט"ז - והמחבר שאוסר בסתם (סעי' ד') היינו דוקא הלואה, אמנם דרך מכירה מותר להוסיף בסתם אפי' אינו ת"ח (כהרמב"ם). רמ"א - אפי' כאשר התנו מתחלה יש להתיר ובלבד בדבר מועט, ומ"מ לא ירגילו ת"ח עצמם בכך מפני המון העם שלא ילמדו מהם. ש"ך - וההיתר דוקא כאשר שניהם גם המלוה וגם הלוה ת"ח. חכמ"א (כלל קל"א ס"ז) - מביא שיטות המחבר והרמ"א, וגם אליבא דרמ"א כתב שההיתר כאשר הוא דבר מאכל ודבר מועט. דרכ"ת בשם כנה"ג - אין היתר בכל הלואה עד חומש, אלא דבר מועט ע"כ לא יותר מחומש של ק' זהובים. בר"י (פ"ב הע' ס"ה) - נלענ"ד שאם הזכירו לשון רבית בפירוש הוי רבית קצוצה אף בתלמידי חכמים. בר"י עיק"ד (פ"א הע' כ"ה) - ונר' שאם נותן לפי אחוזה של סכום ההלואה וזמן ההמתנה לכ"ע אסור אפי' בפחות מחומש.

סימן קס סעיף יח

מעוה של יתומים או של הקדש עניים או גמ"ח

מחבר - כל רבית דרבנן מותר במעוה של יתומים או הקדש עניים או תלמוד תורה או צורך ביכנ"ס. רמ"א - וכן נוהגין להקל (ואין ההיתר צריך דוקא בב"ד). פ"ת בשם נב"י - קיי"ל כהרמ"א ולאפוקי מדברי רש"י שצריך ב"ד חשוב (ועכשיו אין לנו). רמ"א - היתר של מעוה יתומים הוא דוקא ברבית דרבנן. בר"י עיקרי דינים (פ"ז סי"ד) - קיי"ל כהב"י שכל מין רבית דרבנן מותר, ודלא כרשב"א שדוקא קרוב לשכר ורחוק להפסד מותר. שו"ת רעק"א (סי')

נ"ג) - אכן הלוה יכול לנכות מן החוב אם שילם רבית דרבנן ויאמר שקים לי כהרשב"א. בר"י עיק"ד (פ"ז ס"ל) - ההיתר כאן להלוות ברבית דרבנן הוא רק לקרנות גמ"ח ציבוריים. גמ"ח פרטיים או אפילו גמ"ח ציבורי שהקרבן מבוסס על פקדונות של אנשים פרטיים אסור להלוות ברבית דרבנן. בר"י עיק"ד (פ"ז ס"א) - קופות גמ"ח שאינם מלוים אלא לחברים אע"פ שהחברות נעשית ע"י תשלום דמי חבר נראה להתיר, ופי' שם הע' נ"ח כי עכ"פ אינו אלא רבית מוקדמת ולכן יש להתיר כי הממון מיועד להלוואת חנם והרי הם מעות צדקה. ברכי יוסף - לכ"ע מותר להתנות במעות של יתומים דרך קנס וכגון אם לא אפרע לזמן פלוני הרי מתחייב מעכשיו ולזמן העיכוב סך כך, ולרווחא דמילתא יעשה את זה דרך מכירה.

עוד מו"מ במעות של יתומים

פ"ת בשם מהרי"ט ומשל"מ - אע"ג שא"ר מותר במעות של יתומים מ"מ אם אביהן קצץ א"ר ומת והניח להם אסור להם לגבותו. רעק"א בשם מהריק"ש - חולק על משל"מ הנ"ל וס"ל שיכולים לגבות א"ר אחר מות אביהם. פ"ת בשם משל"מ - יש להתספק בכה"ג שקצץ קרוב לשכר ורחוק להפסד בהיתר ועכשיו הוא הגדיל. פ"ת ורעק"א בשם משל"מ - מותר ליתומים ללוות בא"ר מיתומים אחרים. רעק"א - אם יש שותף ליתומים והלוו בא"ר ובהיתר י"ל שהשותף יכול לגבות כנגד מה שגבו היתומים בדרבנן קיי"ל יש ברירה.

מו"מ ביתום ועוד אנשים שתלויים באחרים

רמ"א - אפי' בני י"ג שנה כל זמן שלא הגדיל לעסוק במעותיו כדרך שאר אנשים. ש"ך, ט"ז - אין היתר הנ"ל לגבי אלמנה, שהרי היא עוסקת במעותיה כדרך שאר נשים. ש"ך, ט"ז - אין היתר למי שאביו אינו רוצה לפרנסו ולהתעסק בצרכיו. ש"ך - ההיתר שייך גם למי שהיה גדול בן י"ג שנה ומת אביו ועדיין לא יודע איך להתעסק בשלו כדרך שאר אנשים. רעק"א בשם גדו"ת - נשתטה דינו כיתום. רעק"א בשם משל"מ - חרש דינו כיתום.

ללוות ברבית לשם מצוה

פ"ת בשם מג"א - כ' בשבלי לקט שלווין ברבית [דרבנן] לצורך סעודת שבת או סעודת מצוה. פמ"ג, ערוה"ש (או"ח סס"י רמ"ב), משנ"ב (סי' רמ"ב סק"ד) - מש"כ לוין ברבית לצורך סעודת שבת או סעודת מצוה היינו מאינו יהודי או מישאל בדרך היתר. בר"י עיקרי דינים (פ"ז סכ"ט) - נח' הפוסקים אם מותר ליחיד ללוות ולהלוות ברבית דרבנן לצורך מצוה. בר"י עיק"ד (שם הע' נ"ד) - עפ"י חת"ס נר' שבמצוה דרבים יש להקל וה"ה במוסד ציבורי שיש בו משום מצוה מותר לו ללוות ברבית דרבנן, ודוקא כשהלוואה על שם המוסד [ואף כערב קבלן אסור למנהלי המוסד לחתום באופן אישי]. גר"ז (או"ח סי' רמ"ב ס"ט) - מותר ללוות ברבית של דבריהם לצורך סעודת שבת ויו"ט או לצורך שאר סעודת מצוה אם אי אפשר ללוות בלא ריבית. פמ"ג (או"ח שם), בר"י (פ"ז הע' נ"ג) בשם שע"ד וכנה"ג - אפי' אם יש היתר ללוות ברבית משום מצוה מ"מ אין היתר למלוה להלוותו. (וכדברי הט"ז סס"י ק"ס סקכ"א שס"ל שאמנם שיש היתר ללוות במקום פק"נ מ"מ אין היתר למלוה). גר"ז (או"ח שם קו"א סק"ה) - אפשר שלגבי היתר ללוות באבק רבית משום מצוה התירו גם למלוה (ולכן אין להחמיר אע"ג שהט"ז הנ"ל אוסר למלוה לענין פקוח נפש דדילמא רק בר"ק יש להחמיר). גר"ז (הל' רבית ס"ט) - מ"מ אסור ללוה לעשות מצוה למלוה ולכן אסור ללמד עם בנו. (ועיי' יש ליישב קוש' בר"י מדוע אין היתר לצורך מצוה בענין ללמוד עם בן המלוה).

מו"מ כאשר אין בעלים ידועים ובחברות

דגמ"ר, פ"ת- עי' בתש' הרשב"א בענין מעות של ת"ת שאין לו בעלים אם מותר להלוותן בר"ק [בח"א (סי' תרס"ט) כ' שאין ראוי לעשות כן פן יפרצו גדר בזה במקום אחר (ועי' בסמוך), ובח"ד (סי' ס"ג) כ' ומ"מ לא למעשה אני אומר להלוותם בר"ק]. רשב"א (ח"א שם)- יש שהלוו מעות ת"ת בר"ק כדי לפרנס את הקטנים והתלמידים שבמקומם לפי שעליהם להתעסק בפרנסתם ולימודים ואין זה רבית אלא שזנין ומפרנסין הלומדין שהחויב עליהם לזונם ולפרנסם. בית מאיר (ומובא בדרכ"ת)- מביא רשב"א הנ"ל, ומסיק וצ"ע. בר"י עיק"ד (פ"ז ס"ט)- אין לסמוך על היתר הרשב"א [עמ' עז ד"ה מה כתב בשם חת"ס שאין לצרף סברת הרשב"א אפי' כסניף]. חו"ד- נוטה להחמיר כתש' הרא"ש (כלל י"ג ס"ח) שאין היתר לממן שאין בו בעלים ידועים, ודלא כהרמב"ן ורשב"א ומהרי"ל, אכן אם כבר קיבל הגזבר את הרבית יכולים העניים לומר שקים להו כהמתירין ואין חיוב להחזיר ר"ק. נתי"ש- קיי"ל כמהרי"ט ח"א סי' קט"ז כתש' הרא"ש (שם) ובעה"ת (שער מ"ו ח"ד ס"ח) שיש ר"ק גם כאשר אין בו בעלים ידועים. אג"מ (יו"ד ח"ב ס"י ס"ב)- כאשר הלזה הוא חברה (קארפארישאן בלע"ז) ואין על מנהלי החברה שום חוב ושעבוד על גופם אין כאן לזה כלום אלא הביזנעס הוא הלזה מסתבר שאין בזה איסור רבית. אמנם סתם אדם שלוח מחברה ודאי יש איסור רבית. מהרש"ג (ח"א סי' ג' וה')- דן אם יש היתר כאשר משעבד נכסים מסוימים ולא שעבד גופו [וכעין מש"כ אג"מ הנ"ל], ומסיק שם שאסור מדרבנן. (א"ה- אכן אג"מ לא התיר אא"כ הוי אפותיקי שאין להם בעלים ידועים, ולכן לק"מ ממשכון ושאר קושי' שהק' על מהרש"ג, ולק"מ שמ"מ יש לחברה בעלים שהרי שעבדו נכסים ולא גופם. ומ"מ רו"פ אסרו עכ"פ מדרבנן להלוות לחברה). בר"י (פ"ז סכ"ה), בר"י עיק"ד (פ"ז סל"ג ול"ד)- אגודות או שותפות שאינם של מצוה אסור להלוות ברבית דרבנן. וכן אסור לחברה בע"מ להלוות ברבית [ונר' להרבה פוסקים שאסור מה"ת]. אכן להלוות לחברה בע"מ י"א שאינו אסור אלא מדרבנן. בר"י (פ"ז סכ"ו)- לכ"ע אין היתר ללוות ברבית מחברה בע"מ. הר צבי (יו"ד סי' קכ"ו)- אע"ג שיש להשיג בענין חברות כי ודאי שיש להם בעלים, מ"מ בנק ממשלתי שאין לו בעלים כלל מותר ולא צריך הית"ע כי אין כאן רבית הבא מיד לזה למלוה. (א"ה- יש לדון אם אפשר לסמוך על דבריו עכ"פ כאשר הבנק הוי לזה).

יתום נאמן בלא שבועה

רמ"א- כשהחייב ליתומים בא לפרוע טוען שנתן להם רבית ורוצה לנכות מחובו והיתום טוען שלא קבל, היתום נאמן בלא שבועה. ט"ז- פסק הרמ"א צ"ע דלקמן סי' קס"ט סכ"ה כ' הרמ"א שהמלוה נשבע ונוטל. ואפשר שהקילו גבי יתומים, אמנם הבא לפסוק כהרמ"א עליו להביא ראיה ובפרט להוציא ממון בלא שבועה. ש"ך- דברי הרמ"א גם אצל כל אדם שמלוה בשטר והלה טוען שיש בו רבית וא"ל אשתבע לי שאין לו חיוב להשבע.

סימן קס סעיף יט

אע"ג שהאפטרופוס הלזה מעות יתומים באיסור בר"ק מ"מ הלזה חייב ליתן להם מההרוחות שהרויח מאפטרופוס שהלוה מעות יתומים בר"ק והלוה הרויח ונטל לחלקו כ"כ כמו שהתנה מחבר- אפטרופוס שהלוה מעות יתומים בר"ק והלוה הרויח ונטל לחלקו כ"כ כמו שהתנה

לתת להם חייב ליתן להם. לבוש- י"ל שאינו חייב לתת להם אלא כפי מה שקצצו איתו [אע"ג שקצצו באיסור]. ט"ז- מאחר שקצצו באיסור א"כ הקצצה כמאן דליתא ועושים בזכות היתומים על הצד היותר טוב. ולכן יש להם ליטול חצי מהריוח רק שינכה לו שכר טרחו. חו"ד, יד אברהם- אין צורך לנכות שכר טרחה שהרי א"ר מותר ליתומים (וודאי ששכר טרחה לא הוי אלא א"ר). רעק"א- נר' שדברי הלבוש נכונים וברורין שרק מה שהלוה חייב א"ע חייב לתת להם. פ"ת בשם מהר"א ששון ואמונת שמואל- אפי' לא הרויח אלא כמו שהתנה לתת להם חייב ליתן להם. רעק"א בשם רש"כ- אם לא התנה כלל אינו צריך לתת מהריוח להיתומים, ומסיק רעק"א וצ"ע. משל"מ (פ"ז הל' מו"ל הי"א) בשם ב"י (חו"מ סי' רצ"ב)- גם בכה"ג שסתמו דבריהם ולא התנו כלל המדרכי ס"ל דהוי כמו שהתנו. בר"י עיקרי דינים (פ"ז ה"ג)- נר' שקיי"ל שאינו חייב ליתן מחצית הריוח כאשר לא התנו.

סימן קס סעיף כ

אפטרופוס שהאכיל ר"ק להיתומים פטורין מלהחזיר
מחבר- אפטרופוס שהאכיל ר"ק להיתומים פטורין מלהחזיר אפילו לכשיגדלו. רמ"א- וגם האפטרופוס פטור מלהחזירו, וה"ה גבי מעות של הקדש עניים או שאר מצוות. רעק"א- משמע שאם עדיין בעין חייב להחזירו, אמנם בריב"ש שבב"י מבואר שקטנים לאו בני מיעבד מצוה ולכן פטורים. רעק"א- אכן משמע שאם אינו ביד היתומים אלא ביד אפטרופוס שחייב להחזיר (וכ"כ המשל"מ). וצ"ע כי לכאן זוכה בשבילם. אכן י"ל שאשלד"ע ולא זכו בו, וגם מאחר שהוי איסור לא נחשב לזכייה.

כאשר הלוה טוען שאינו ממון של הקדש
רמ"א- ומיהו אין המלוה נאמן לומר שהוי ממון של הקדש עניים אלא בראיה. ש"ך- משמע מלשון הרמ"א שגם אם כבר הוי ביד העניים יש להביא ראיה כדי להחזיק בממון. ש"ך- יש לחלק בין הקדש [לעניים או לת"ת] שאינו נאמן בלא ראיה לבין אפטרופוס שידוע לכל שא"צ ראיה.

סימן קס סעיף כא

בתר מעיקרא אזלינן
מחבר- לווה ק' בק"כ והוזל עד שבסוף הק"כ שווה כמו שהיה הק' מעיקרא אסור מדאו' כי בתר מעיקרא אזלינן (ודלא כמדרכי והגה"א שס"ל שהוי איבעיא דלא איפשיטא). שער דעה- יש להסתפק אם הק' יוצא בדיינים שהרי אין כאן סברא של וחי אחיך עמך, אכן מלשון הראש' נר' שחייב להחזירו. מחבר- אם לזה ק' בק' ואייקר אסור מדרבנן. [הך איסור לא הוי אלא בפירי ולא בטבעא].

סימן קס סעיף כב

צורך ציבור דומה לפיקוח נפש
רמ"א- אין ללוות אפי' בא"ר לצורך ציבור אא"כ יש לדמותו לפיקוח נפש [או צורך מצוה]

וא"כ מותר גם בר"ק אבל אין לסמוך על זה כי אם לצורך גדול. ט"ז- אין היתר למלוה, איירי כאן שיש איזה רשע שיסכים להלוות את הציבור בר"ק, ולכן ע"כ הציבור צריך ללוות בר"ק. בל"י- חידוש המחבר כאן הוא שאין לחוש ללפנ"ע של המלוה אע"ג שיש אפשרות לקבל הלוואה מעכו"ם. אג"מ (יו"ד ח"ג הע' י"ז)- דברי בל"י צ"ע שמשמע שע"י ישראל יכול למהר בענין פק"ג וא"כ ודאי בזה אין לחוש ללפנ"ע. רמ"א (סי' קס"ח קס"ט סי"ז)- י"א דמנהיגי הקהל מותרין ללוות בר"ק מעכו"ם לצורך הקהל (ועיי"ש בנו"כ).

צורך מצוה (ע"י לעיל סעי' י"ח)

רמ"א- משמע כאן שלצורך מצוה מותר גם ללוות בר"ק (ע"י במו"מ לעיל סי"ח, פ"ת וגר"ז התיירו, פמ"ג וערוה"ש ומשנ"ב החמירו). ש"ך (סי' קע"ב סק"ח)- מאחר שהרמ"א פסק בסי' ק"ס סי"ח שאסור א"כ אין היתר ללוות בר"ק לצורך מצוה (אע"ג שמשמע ברמ"א שם סעי' א' שהתיר לצורך מצוה גם בר"ק כמהרי"ל מ"מ פסק הרמ"א גבי יתומים שאסור כהרשב"א).

סימן קס סעיף כג

הלווה ע"מ שיתן לו איזה טובת הנאה

מחבר- אסור ללוות מעות ע"מ שכל מלאכה שתבוא לידו יתן אותה למלוה לעשותה. רמ"א- ולמ"ד שטובת הנאה היא ממון מקרי רבית קצוצה. ט"ז- צ"ע כי לכא' אינו מהנהגו, כדאיתא בגמ' (ב"מ סה:): שיכול הלוה להתנות הכי עם המלוה כי מכירה בשוה לא נחשב להנאה. נקה"כ- ל"ק קוש' הט"ז כי הכא אם לא מזדמן למלוה מלאכה א"כ הלוה מהנהגו. כו"פ- עשה לו טובת הנאה בזה שיתן דוקא לו מלאכה (ולא שאר בעלי מלאכה) ומחזי כרבית. חו"ד- לא דמי לגמ' (שם) כי הכא הוי שכר הלוואה שמתנה לתת לו מלאכה והך תנאי נחשב לשוה כסף כי ודאי היה נותן פרוטה למי שנתחייב לו בתנאי כזה. חכמ"א (כלל קל"ו ס"ד)- פסק כהמחבר ורמ"א (ודלא כהט"ז). גר"ז (סי"ד)- אם לא היה רגיל מקודם אסור לתת לו מלאכה, ואם בא לתת למלוה אין לו לקבל ממנו. והה"נ בשאר מיני שכירות כגון משרת ומלמד, אם הלווה ולא היה רגיל מקודם לשוכרו [אפי' הלווה שלא על דעת לשוכרו] אסור לשוכרו. גר"ז (שם)- אפי' כאשר המלוה עני והלוה לא היה רגיל לתת לו צדקה, אסור לתת לו צדקה ושאר גמ"ח וטובת הנאה, אא"כ כל אחד מחזיק טובה לחבירו פעמים הלוה למלוה ופעמים המלוה ללוה (כפסק הרמ"א כאן). חו"ד (סי' קע"ב סק"ב)- הנאה דממילא אף ששוה הרבה מותר, תדע שלא אסרו למלוה להתראות במשכון רק אסרו להשתמש בו.

מו"מ באיסור הזמנה לסעודה רמ"א או"ח סי' ק"ע (מובא בש"ך כאן)

רמ"א (או"ח סי' ק"ע סי"ג)- לא יאמר אדם לחבירו בא ואכול עמי מה שהאכלתני דהוי כפורע לו חובו ונראה כאלו הלוה לו ויש לחוש שיאכילהו יותר ואית ביה משום רבית, אבל מותר לומר לו בא ואכול עמי ואאכול עמך בפעם אחרת ומותר לאכול עמו אחר כך אפילו בסעודה יותר גדולה. משנ"ב (שם סק"ב)- הט"ז חוכך בהיתר זה לחומרא וס"ל שכ"ש שיש לאסור כאשר התנה מתחלה. גר"צ ריבלין- בכה"ג שהסכימו שאחד ישלם למוניות לחצי שבוע וחבירו ישלם לחצי האחר אין בזה משום חומרת הט"ז כי דוקא כאשר נותנים לחבירו יותר

ממה שנתן לו מחזי כריבית, דבלא"ה אין כאן איסור משום ריבית כלל כי לא חייב א"ע לשלם לחברו.

סימן קסא סעיף א

בענין רבית קרקע ופחות משו"פ אם היא איס' דאו' או דרבנן
 ש"ך- יש להחמיר דאסור להלות קרקע בריבית (ולכאו' משמע משום ספד"א לחומרא ולא שהכריע כהרשב"א). ט"ז- מביא ב' דעות אי אסור מדרבנן או מדאו' (כלו' האם דרשינן הכלל ופרט דתוס' א"ל), וכ' שפסק השו"ע משמע שאסור מה"ת. יד אברהם- מסיק דקרקע ופחות משו"פ הו' איסור דרבנן (כשיטת הר"ן דעכ"פ אסורין מדרבנן). גר"ז (ס"א)- ג"כ פסק כהרמ"ה דפחות משו"פ אסור מה"ת. גר"א- משמע דס"ל דקיי"ל כהרשב"א (גבי קרקע) והרמ"ה (גבי פחות משו"פ) דתרוייהו איס' דאו'. חכמ"א (קלא.א)- אינו מכריע את מח' ראש' וכ' י"א שפחות משו"פ וקרקע הוי דאו' וי"א דרבנן. חו"ד- מסקנת הפוסקים דתרוייהו הו' רבית קצוצה דהוא איס' דאו' (דקיי"ל דלא דרשינן הך כלל ופרט וכלל). גדולי תרומה (מו.א.א)- כמו שיש רבית דאו' אם הלואה מעות במעות והוסיף קרקע הה"נ אם מוסיף פחות משו"פ. ולא נתמעט אלא בכה"ג שההלואה גופה היא פחות משו"פ. רעק"א (חידו' ב"מ סא.)- תוס' כתובות (מו.) מדויקין שאין ריבית דאו' כאשר מוסיף פחות משו"פ על הלואה שהיא שו"פ. וצ"ע כי תוס' ס"ל גבי הוספת קרקע על הלואה שהיא מעות במעות שהיא ריבית דאו'. ברית פינחס (שאלה ט"ו)- אם הוי פחות משו"פ ואין מטבע ששווה כסכום זה אין בו איסור ריבית (וכגון פחות מחמש אגורות).

היכ"ת שהרוחת המלוה לא הוי ריבוי ממון גביה
 בר"י עיק"ד (פ"ו הע' י"א)- אסור לתת הלואה כדי שהלוה יתן לו פטור מס. יד אפרים בשם רדב"ז- אסור ללוה לשלם את חוב המלוה משום הערמת ריבית.

פחות משו"פ אין נזקקין
 ש"ך- אפילו אם רוצים הדיינים להזדקק לישב בדין נראה דאין מוציאין אותו. חו"ד- מ"ש מגזל ששם נחתינן לנכסיה וכאן אפי' אם רוצים להזדקק אין מוציאין [אע"ג דקיי"ל דפחות משו"פ אסור מה"ת], וי"ל משום דהחזרת רבית הוא מ"ע ואין כופין אחצי שיעור.

בענין הלואת קרקע לאפוקי חליפין קרקע בקרקע
 רעק"א- בשם שטמ"ק כ' דלא הוי כחליפין בכה"ג דרשאי ליתן לו קרקע שלו ולא הוי כשכירות בכה"ג דרשאי ליתן לו קרקע אחרת, אמנם תוס' משמע דאף בכה"ג דיכול ליתן לו קרקע אחרת אכתי נחשב לשכירות, וצ"ע לדינא. חו"ד- אם אמר בלשון הלואה מחויב להחזיר כעין שהלוהו, אמנם אמר בלש' מכירה א"צ לשלם אלא שוויות החפץ (אפי' אם אמר המוכר לשלם בחפץ מסויים ויש לו ללוקח בשעת הפרעון). ואין ר"ק אלא כשמחייב ליתן כעין שהלוהו ועוד יותר. מקור מים חיים- דברי החו"ד הנ"ל הן כנגד דברי הטור דס"ל דהתורה אסרה ריבית גם כשאינו מחויב כעין שהלוהו. וכ' הממ"ח שאם דרך להוציאו שייך ביה הלואה, ובאין דרך להוציאו הוי דרך מכירה, ודו"ק. ברית יהודה (פ"ב ס"ט סוף הע' כ"ה)- סאה חטים בסאתים חטים הוי ר"ק גם אם אמר בלשון מכירה. וכפסק החכמ"א.

היכ"ת שיש ר"ק גם אם אין זמן פרעון

בל"י בשם ריב"ש- כאשר קצצו שהלוה יכול לשלם את הקרן מתי שירצה, והמלוה לא יתבענו, אכן כל שנה שאינו משלם ישלם לו תוספת ריבית הוי ר"ק.

כללא דרביתא כל שהוא משום אגר נטר אסור

רמ"א- אלא שמה שהוא דרך מקח אינו אסור אלא מדרבנן. פ"ת בשם חו"י- וממילא כאשר בא אליו בטענה שחייב לו כסף (שאינו הלואה) ואינו רוצה לשלם עתה, אסור להוסיף ממון כדי שימתין לו זמן מה. פ"ת בשם שבו"י- בכה"ג שהמלוה מתרה בלוה שהוא הגורם שלא ירויח (כי אינו פורע את חובו), והלוה מסכים לשלם לו מה שהיה יכול להרויח ודאי יש בזה איסור ריבית [ודלא כהסמ"ע ס"י פ"א שכתב שאין בזה איסור]. רעק"א (חו"מ ס"י פ"א)- הדין עם הסמ"ע הנ"ל ודלא כשבו"י [שלא הוי אלא דברים בעלמא בלא קנין, אבל ודאי שאין כאן חיוב על הלוה לשלם מניעת רווח למלוה]. חו"ד (סי' קס"ח סק"ד)- אמנם שמבטל כיסו של חבירו פטור מ"מ היינו מפני שלא השתמש ונהנה בו, אבל אם נשתמש ונהנה בו ודאי שחייב לשלם מה שהיה שוה לשכר כי לא גרע מזל"נ וז"ח [כגון חצר דקיימא לאגרא וגבירא דלא עביד למיגר] שחייב מה שהיה שוה לשכר. אלא שתלוי אם ירד בזה לגזלנותא פטור כי כבר נגזל (וכגון במטלטלין ומעות) אבל בסתם תלינן דירד אדעתא דאגרא. רעק"א (השגות שם)- חילוק בין ירד לגזלנותא או לאגרא לא נאמר אלא על סתם פקדון, אבל תבע פקדון להרויח בו והוא מעכב אותו משמע שם דאף בנתעסק בהם לצורך עצמו [כלו' שדומה למי שירד לגזלנותא] חייב ליתן הרויח. חת"ס (חו"מ סי' קע"ח)- מביא כמה חילוקים בנידון הנ"ל דהחוו"ד ורעק"א עפ"י חו"מ סי' רצ"ב ס"ז, עיי"ש, ומסיק בשבעה דינים העולים. ודין ד' שם פסק שאם בתבע את פקדונו ומברר שיש לו עיסקא שהנפקד חייב לתת לו פלגא ממה שהרויח כשאר עיסקא. ובדין א' כתב שבהלואה אין שום תשלום משום מבטל כיס כי הוי איסור ריבית. חו"ד (שם)- אבל מ"מ אין לשלם כאשר לא הרויח כי א"א לומר שירד אדעתא לאגרא דהא אסור לישראל ליתן אגר נטר ממעות ולא חשבינן ליה רק שירד אדעתא להתעסק בו ומש"ה אינו חייב ליתן אלא מה שהרויח. אבל במקום שאגר נטר מותר וכגון עיכוב דמי שכירות (כדעת הגהמ"י) או במעות עכו"ם ודאי חשבינן שירד אדעתא דאגרא וחייב ליתן שכר אפילו לא הרויח. מנחת שלמה (מהדו"ק סי' כ"ז אות ב')- אם לא פרע בזמנו מותר ללוה להוסיף למלוה כדי שלא יהיה עליו תרעומת. (וע' סי' קע"ז סי"ד). בר"י (פ"ב הע' ל"ה) בשם אמרי בינה (סי' א')- אסור להוסיף כאשר איחר לזה לפרוע גם אם כוונתו לסלק התרעומת.

הרווחת זמן על חוב של מקח אם נחשב לר"ק

פ"ת בשם חו"י- משמע שאינו אלא א"ר [אף להחולקים על הרמב"ם] כאשר קוצץ בשעה שמרויח זמן על חוב של מקח. פ"ת- לפי שא"ר שחולקים על הרמב"ם יל"ע אם נחשב לר"ק (עי' ברמ"א סי' קס"ו ס"ב). חו"ד (סי' קס"ו סק"ד)- ס"ל שהרווחת זמן על חוב של מקח הוי דרך הלואה ור"ק היא. עצי לבונה (סי' קס"ו ס"א)- ג"כ ס"ל שהרווחת זמן על חוב של מקח הוי ר"ק.

סימן קסא סעיף ב

מו"מ בענין לצאת יד"ש גבי אבק ריבית

מחבר- אם בא לצאת יד"ש חייב להחזיר אבק ריבית. רמ"א- חוץ מרבית מוקדמת ומאוחרת דאפי' לצאת יד"ש אינו חייב להחזיר. בר"י (פ"ח הע' ק"י)- מבאר שרבית מוקדמת ומאוחרת שאני מא"ר שאין בזה קציצה, רק שהלוה מעצמו נותן מתנה להמלוה. אלא שנח' הפוסקים אם הלוה נותן מתנה למלוה אחר שקיבל המעות וקודם שפרע את חובו. גר"א- דברי המחבר הן דברי הרמב"ן והריב"ן, אמנם תוס' והרשב"א לא ס"ל כוותיהו. (לכאו' לא שייך קים לי בבא לצאת יד"ש, ולכן לא נראה שהגר"א חולק על פסק המחבר). פ"ת בשם רדב"ז- פסק כהתוס' והרשב"א הנ"ל דס"ל דאינו חייב לצאת יד"ש. פ"ת בשם בית יעקב- כל מקום דחייב לצאת יד"ש אם הוא משלם משום דס"ל דחייב בדיני אדם ואינו חושש לצאת יד"ש ואמר כן בפירוש אסור לחבירו לקבל את המעות. ואם נותן לו סתמא, חבירו צריך להודיעו דפטור בדיני אדם. קצוה"ח (סי' ע"ה סק"ד)- חולק על בית יעקב הנ"ל וס"ל שאם נתן לו סתם ככה"ג שאינו חייב אלא לצאת יד"ש לא היא מחילה בטעות ונאין חיוב להחזיר לו אחר שפרע בסתם (וקצת משמע שם שאין חיוב להודיעו). בר"י בשם מרבה תורה- חולק על פסק הנ"ל. ואין חיוב להודיעו שפטור בדיני אדם.

זכיה ע"י שליח גבי א"ר לא נחשב להגיע ליד המלוה שהרי אשלד"ע

פ"ת ורעק"א בשם מהרי"ט- אם המעות עדיין ביד שליח המלוה ולא הגיע למלוה עדיין י"ל משום דאשלד"ע המלוה עדיין לא זכה במעות והלוה יכול לומר לשליח להחזיר לו את המעות. ברית יהודה (פ"ח הע' פ"ז)- הה"נ אם מפקיד לתוך חשבון חבירו בבנק ג"כ נחשב לזכיה ומאחר שאשלד"ע א"כ יכול הלוה לתבוע את חזרת הרבית (עיי"ש במו"מ בזה), אמנם אם כבר הודיעוהו על הממון שבחשבונו כבר נחשב להגיע לידו. בר"י עיק"ד (פ"ה סכ"ט)- מסר לו צ"ק נחשב כהגיע הכסף לידו כי כגבוי דמי.

היכ"ת שיש לאסור משום הערמה

ברכי יוסף- נהגו היתר לקנות חפצים מחבירו וכאשר המוכר היה רוצה היה פודה אותן יתר על שוויין. אמנם שעפ"י נגלה אין בזה איסור מ"מ בעל נפש יתרחק מדבר זה כי אין כוונתם לקנות ולמכור אלא להתיר להם הריבית. יד אפרים- אסור ללוה לפרוע את חוב אחר דהמלוה משום הערמת רבית. פ"ת בשם שאילת יעב"ץ (ס' ק"ס סק"ה)- בהיכ"ת של עשיית קרן עם תנאי לשלוח סכום קצוב כל חודש יש לפקפק לאסור עכ"פ משום הערמת רבית (עי' לעיל סי' ק"ס ס"ה).

אכן מצינו קולות גבי מעות של צדקה

ברכי יוסף- מעות של צדקה שאינן עומדים ליחלק מותר להלוותם בריבית. ברכי יוסף- אע"ג שמעות של צדקה אפשר להקל, היינו דוקא אם עומדת לעניי עולם, אמנם עומדת דוקא לעניי העיר דין הדיוט יש לה דיש לה בעלים ואסור להלוותם בריבית. ברכי יוסף- אם הציבור צריך מעות למצוה יש להקל וללוות בדרך קרוב לשכר ורחוק להפסד (ואפי' בר"ק יש להקל עי' לקמן ס"ה). ברכי יוסף- מותר לומר לחבירו שילוהו כדי שתתן דינר לצדקה, או שאם יבוא עני שהלוה יאכילהו וישקהו.

סימן קסא סעיף ג

בענין תפיסה וספק א"ר

ש"ך- הא דכתב המחבר דאם הלוח תפס אבק ריבית דמפקינן מיניה, היינו דוקא אם כ"ע מודו דהוי א"ר אמנם אם נח' הפוסקים אם הוי א"ר או ר"ק אין מוציאין מהלוח. בר"י (פ"ח סי"ט)- וכ"ש ר"ק ודאי אין מוציאין מהלוח שתפס מהמלוה. (ועיי"ש הע' נ"ג שכתב שלא מושם קים לי כשיטת החינוך אלא שמדינא יש ללוח לתפוס את הריבית בחזרה אע"ג שאין ב"ד יורדין לנכסיו, ומצדד שם שאין תפיסת אחר מהני ללוח). ש"ך (סס"י קע"ז)- ואם המלוה לקח ריבית ספק ר"ק ספק א"ר אינה יוצאה בדיינים אכן מאיימין עליו להחזיר. פ"ת (שם)- בציוור הנ"ל חייב להחזיר (יוצאה בדיינים), ודוקא בספק ר"ק ספק מותר קיי"ל שאינו חייב להחזיר. שער דעה (שם)- ס"ס אם יש ר"ק אפשר להתיר לתת לו כמו שאר איסורים דא"ר שמותרים בס"ס כי כיון שהלוח התחייב עצמו אין כאן ספק ממון. שער דעה (שם)- ספק א"ר [וספק מותר] יש לו ללוח לתת למלוה כי חייב א"ע ואין כאן אלא ספק ד"ר לקולא. רעק"א (רס"י ק"ס)- תו"ד כ' שם שיכול לומר קים לי ולפטור א"ע מלשלם ספק א"ר (ודלא כשע"ד הנ"ל).

לוח שמוסיף כדי לצאת מידי ספק חוב

ראב"ד (הובא בבר"י פ"ה ס"י ושא"פ)- ספק כמה לווח ממנו מותר לו להחזיר כל מה שמסתפק עליו (ואין כאן ספק איסור). בר"י (שם הע' ל"ה)- כאשר ודאי אין חוב ללוח לשלם, ובא להוסיף מחמת להוציא צל של ספק מלבו, מותר וכנ"ל, מיהו אפשר שרצוי ליפרע קודם הקרן הברור, ולאחר יום יתן מה שרוצה ליתן ויפרש שעושה כן להוציא ספק מלבו.

סימן קסא סעיף ד

בענין מנכין (עי' לקמן סי' קס"ו ס"ג)

ש"ך- כאשר הלוח א"ר בשטר ל"א כגבוי דמי ולכן מנכין ליה את הא"ר שכבר שילם הלווה אע"ג שהשטר ביד המלוה.

בענין דיין ישראל שטעה

חוו"ד- היינו טעה בדבר משנה, דאם טעה בשיקול הדעת מה שעשה עשוי. דרכ"ת- טעה בשיקול הדעת אע"ג שלא יורדין לנכסיו (ולא מקרי גזל) מ"מ צ"ע כי נלקח שלא כדין, ולכן נר' שבציוור הנ"ל של א"ר יש כפייה על מ"ע דוחי אחיך. ש"ך- אם פסק להוציא את הרבית מחמת שלא היה ראייה שהוא ריבית ג"כ נחשב לטעות, ומוציאין מיד המלוה. רעק"א- בדברי מהרח"ש נראה שחולק על ש"ך הנ"ל וס"ל שבכה"ג אינה יוצאה בדיינים.

בענין לקח א"ר בע"כ דלוח ויורדין לנכסיו (ועי' לקמן ס"ה)

רעק"א- ש"ך רק כתב גבי ר"ק שיורדין לנכסיו אמנם הה"נ גבי א"ר. (עי' לקמן ס"ה). גר"א- למד שהמחבר פסק שהוי גזל בידו ויורדין לנכסיו. ברית יהודה (פ"ח סכ"ח)- פסק שהוי גזל בידו וכ' שסתמת הפוסקים הוא שיורדין לנכסיו. וכ"כ דרכ"ת שיורדין לנכסיו. וכ"כ אג"מ (יו"ד ח"ג הל' רבית הע' כ"ב). ברית יהודה (שם הע' צ')- כנה"ג מדייק בריב"ש שאם אינו צווח רק מוחה מחמת איסור ריבית לא נחשב לאיסור גזל. (עי' לקמן ס"ה מש"כ אג"מ).

שע"ד- פסק שו"ע כאן שיוצא בדיינים תלוי בפלותגא בחו"מ סי' ש"ע אם גם בגזל דדבריהם יוצא בדיינים (ועיי"ש מש"כ בזה). [ולכאור' לשיטתו אזיל דס"ל שיש כאן חוב גמור לשלם רק שהאיסור רבית מעכבו]. דברי סופרים- דברי שע"ד הנ"ל צ"ע דודאי יש כאן גזל מה"ת כל שאינו רוצה לשלם. קסא.ה.

בענין ר"ק יוצאה בדיינים אם הלוח צריך לתבוע

ט"ז- מדויק מדברי רש"י דדוקא אם תבעו. סמ"ע (סי' ט' סק"ג), כנה"ג, קצוה"ח (שם), בל"י, פ"ת בשם פני"מ ויעב"ץ- כולו חלקו על הט"ז ודחו ראייתו מרש"י. כו"פ וחוו"ד- הסכימו להט"ז. ולדעת הט"ז צ"ב מדוע מ"ע דוחי אחיך עמך דמכין אותו לקיימו בעי תביעת הלוח. שאילת יעב"ץ (פ"ת ויד אפרים)- אע"ג דלא קיי"ל כהט"ז, מ"מ קיי"ל דמחילה מועלת אחר שכבר נתן הריבית (סי' ק"ס ס"ה) ואפילו אם לא פירש מחילתו בפירוש רק שמעשיו מוכיחים שכבר מחל לו פעם א' הוא מחילה וא"צ קנין. בל"י (סי' ק"ס ס"ה)- חולק על יעב"ץ הנ"ל וס"ל דלא מהני מעשיו מוכיחים ובעינן לומר בפירוש דמוחל. ברכי יוסף- אנן סהדי שבהיכ"ת שהציבור צריך מעות למצוה שהלוח נותן את הריבית במחילה משום שכר מצוה [ל"ע אם כוונתו לומר שנותן כמתנה גמורה ולא מחמת ריבית, וצ"ב]. גר"ז (סעי' ה')- אין חיוב לצאת יד"ש אפי' בר"ק אחר שמחל לו הלוח, ולכא' שהה"נ אליבא דהט"ז כשלא תובעו. ודברת בם בשם גר"ד פיינשטיין- פוסק כגר"ז הנ"ל. פ"ת בשם יעב"ץ- אם נתחייב לבעל חובו קודם דנתן ר"ק למלוה לא מהני מחילת הריבית וכן בכה"ג דנתן ר"ק ולא מחל ואח"כ מתחייב לבעל חוב שני לא מהני מחילתו. ונאמן לומר דמחל ר"ק קודם דנתחייב לבע"ח שני.

בענין אין ב"ד יורדין לנכסי המלוה

ש"ך- אם מתחילה לקח את הריבית קצוצה בע"כ של לוח א"כ ב"ד כן יורדין לנכסיו. בר"י (פ"ח הע' י"ג) בשם מהרש"ם- ולקחת ריבית בע"כ דינו כגזל ממילא א"א לקדש בו אשה. רעק"א- צ"ע מ"ט כ' הש"ך ר"ק, אפי' בא"ר אם המלוה לקח בע"כ של לוח ב"ד יורדין לנכסיו, וצ"ע. אג"מ (י"ד ח"ג הל' רבית הע' כ"ב)- י"ל דהש"ך איירי בכה"ג שהלוח אינו רוצה לשלם איסור ריבית ומ"מ משלם מחמת נגישות המלוה (ולאפוקי שהמלוה גבה בע"כ דהלוח כגון שתפס ממונו), ובע"כ כעין זה רק בר"ק נחשב לגזל ויורדין לנכסיו. בל"י- פליג על דברי הש"ך הנ"ל מגמ' ב"ק (צד). וס"ל דאין יורדין גם אם לקח בע"כ דהלוח, וילה"ע דאליבא דהב"י דלא הוי גזלן כשלקח בע"כ דהלוח לכאור' היינו משום דכבר קצץ וחייב את עצמו לשלם (ויל"ע במה נחלקו).

חילוק בין ריבית לצדקה (ודברי החו"ד שהלאו כבר עבר)

קצוה"ח (סי' ל"ט ססק"א)- מחלק בין ריבית לצדקה מטעם דלית כאן שעבוד נכסים, כדמוכח מהא דוחי אחיך עמך אינו אלא על המלוה ולא על יורשי המלוה. (הא דהחו"ד לא כ' הכי אפשר דלשיטתם אזלו גבי תביעת הלוח). חו"ד- אע"ג דגבי מ"ע דצדקה ב"ד יורדין לנכסיו י"ל עפ"י תוס' דשאני צדקה דאית ביה לאוין, אמנם הכא כבר עבר על הלאוין ועל החזרה ליכא כי אם עשה. נתייה"מ (כללי תפיסה סק"ב)- אין חיוב להחזיר אע"ג שהוי ספק מצוה של וחי אחיך עמך משום שהלאו כבר עבר ובספק ממון אין חיוב משום דקיי"ל דהמע"ה.

בענין מלוה הרוצה לחזור בהלוואתו מטעם שאינו יכול לתבוע את הריבית חו"ד- קיי"ל כדברי המשל"מ דהמלוה שחוזר בהלוואה ותובע את מעותיו תוך זמנו כי לא הקנה לו את המעות לזמן אלא משום אגר נטר, הלוה מחויב להחזיר. בר"י (פ"א סי"א)- לא הכריע שאלה הנ"ל, ובהע' מ"ד שם מביא מדרכ"ת בשם ישועות יעקב שגבי ר"ק י"ל שצריך להחזיר ההלוואה, ועוד הביא שם בשם אמרי יושר שבכה"ג שלא ידעו שקצצו באיסור אפשר דלכו"ע נחשב לטעות ויכול לתבוע מיד.

סימן קסא סעיף ו

מת המלוה אין בניו חייב להחזיר את הריבית נתיבות שלום- לא העירו הפוסקים מה הדין בכה"ג שהלוה נותן את הריבית ליורשי המלוה. ולכאו' הוי מח' ראש'. ר"ן ס"ל שחייב להחזיר והרמ"ה ס"ל שפטור. [א"ה- ולכאו' א"כ היורשין יכולים לטעון קים לי]. חת"ס- מהרי"ך מקראקא (מובא בש"ך) פסק שאם המלוה לא ידע שלקח ריבית שיורשיו חייב להחזיר גם כאשר לא הוי דבר מסוים.

בענין מת הלוה האם חייב המלוה להחזיר את הריבית לבני הלוה דגול מרבכה- י"ל דאין חיוב להחזיר ר"ק אלא ללוה עצמו ולא לבניו, אמנם ברוצה לעשות תשובה שלמה יש להשיב את הריבית ליורשי הלוה (ועיין שם דמביא כל בו דמשמע דחייב להחזיר ליורשי לוח). כו"פ, חו"ד- חייב להחזיר ר"ק ליורשי הלוה, ותביעת היורשים במקום תביעת הלוה (ס"ל כהט"ז). אג"מ (יו"ד ח"ג הל' רבית הע' כ"ד)- פסק כהחו"ד והוסיף עוד שבכה"ג שלא ידוע ליורשים על הרבית, ודאי ב"ד כופין את המלוה להחזיר אם ידוע ע"י הודאת המלוה או עדים.

בענין דבר מסויים

פ"ת בשם הר הכרמל- יל"ע מה הדין כשהיורשין מזיקים או מוכרים הדבר מסוים, וצ"ע כשאחין חולקין את הירושה ואחד מהם חייב להחזיר דבר מסוים אם יכול לגבות חלקו מאחיו. חכמ"א (כלל קל"ג ס"ג)- משמע שאין חיוב על היורשין אא"כ הוא עדיין בעין. בר"י (פ"ח הע' ל"ה)- יש לדון אם דבר מסויים היינו דוקא ניכר בייחודו וכ"מ בראש', אמנם ברמב"ם לא משמע הכי. נתיבות שלום- מסתימת הלשון בדין זה צ"ל שמשום קלון אביהם תקנו על היורשין להחזיר דבר מסוים ולא סגי בלאו הכי (ולכן א"א למכור לאחר). רעק"א- אם בא להחזיר ולא קיבל ממנו ואח"כ מת המלוה בחד תירוצא דתוס' אין בזה קלון וא"צ הבנים להחזיר.

דבר מסוים גבי א"ר

מקור מים חיים בשם ריטב"א [ומשל"מ]- גם בא"ר חייב להחזיר דבר מסוים. בר"י (פ"ח סי' כ"ז)- מביא דעה זו [דהמשל"מ] כיש אומרים. ועי' בנתי"ש (ס"ו אות י') שכתב שמשמע בריטב"א דאיירי דוקא כאשר האב בא לצאת יד"ש ולא הספיק להחזיר עד שמת.

נתן לוח ר"ק ואח"כ מת המלוה ולא שילם את הקרן אם יכול לנכות מהקרן פ"ת בשם תפארת צבי- רעק"א מעיקרא ס"ל דא"א לנכות כי ר"ק נקנית למלוה ואין עליו חיוב להחזיר אלא משום מצוה ויורשי המלוה אינן מוזהרין על מצוה זו, אמנם מסיק התפא"צ

פירות מראי מקומות הבית ריא

דמאחר שאילו אביהן היה חי לא היה יכול לגבות את חובו (יתר על קרן החוב) א"כ אינו מוריש את החוב לבניו וממילא מנכין את חובו. בר"י (פ"ח סי"ח) - פסק שנח' הפוסקים בציור הנ"ל ולא הכריע. בר"י (שם סוף הע' נ"א) - הוסיף על ציור הנ"ל שאם שילם סתם ולא פירש בשעת פרעון שהוא לחוב ריבית נר' פשוט דלכ"ע אסור לו לפרוע יותר כי מה ששילם תחלה הוי תשלום קרן. וגם אם התנו בשעת קציצה מ"מ לא נחשב לתשלום רבית אא"כ פירש בשעת פרעון. אג"מ (יו"ד ח"ג הל' רבית הע' כ"ג) - ודאי מנכין בציור הנ"ל, ואין כאן מקום לספק כלל. (וצ"ע מהי ספיקת רעק"א). נתיבות שלום - דברי הראשונים לא משמע כתפא"צ, שבדבריהם משמע שהמלוה מוריש את חוב הריבית לבניו, וצ"ע.

סימן קסא סעיף ז

בא המלוה בעצמו להחזיר את הריבית

ש"ך בשם ריב"ש - אע"ג שאין מקבלין ממנו מ"מ המלוה חייב לצאת יד"ש. (בר"י מציין שהגר"א סי' ק"ס סק"ז עכ"פ אליבא דהרמב"ם והרי"ף ס"ל שאין חיוב לצאת יד"ש אחר שהלוה אינו מקבל ממנו).

דבר מסוים

ש"ך בשם הפרישה - עי' לעיל סעי' ו' בנקה"כ שהפרישה ס"ל שדבר מסוים [של סעי' ז'] לאו דוקא וה"ה כל רבית שהוא בעין. נקה"כ - חולק על הפרישה וס"ל דלא דמי לגזלה שתקנת השבים גם על דבר בעין שאינו מסוים (כי שאני ריבית שהלוה נתן לו מדעתו). חכמ"א (כלל קל"ג ס"ג) - פסק כהפרישה. בר"י (פ"ח הע' ע"ו) - פסק כנקה"כ. יד אפרים בשם תפא"צ - נתן לו אתרוג בר"ק מותר לו לצאת בו ידי חובתו (כי נחשב לכם וגם אין חסרון של מהב"ע). ועי' לקמן ס"ח בענין אם המקח קיים כאשר קצץ חפץ.

סימן קסא סעיף ח

המקח קיים אע"פ שנעשה באיסור

מחבר - אע"פ שנעשה המקח באיסור שהרי הוי ר"ק מ"מ המקח קיים ואין המלוה חייב להחזיר החיטין אלא דמי חיטין. דרכ"מ (מחבר סי' קע"ה ס"ח) - אמנם בכה"ג שלא משך, ולא היה אלא נתינת דמים לחוד יש לו לחזור מחמת איסור רבית וליכא מי שפרע. חו"ד - אע"ג שהמקח קיים מ"מ צריך להחזיר דמי ה' מדות כדי שלא יהנה מהעבירה שקיבל הרבית [רמב"ן ושאר"]. פ"ת בשם משל"מ - אם קצץ לו חפץ המלוה חייב להחזירו [ולא קנה את החפץ (ויקרא וזולא משלם כשעת גזלה)], שרק אם קצץ דמים אין המלוה חייב להחזיר את החפץ. ושע"מ השיג על משל"מ שהחפץ של המלוה בכל גוונא. מחנ"א (סי' ב') - ס"ל דרבית הוא כגזל ולא קנאו, אלא שמחלק כהמשל"מ בין קצץ דמים ואח"כ קנה בדמים חפץ שבוזה המקח קיים לבין קצץ איזה חפץ ברבית שבוזה הוי כגזלה ממש ולא קנאו [כי התורה אסרה והוי מתנה עמש"כ בתורה]. בר"י (פ"ח הע' ל"ח) - אינו מכריע מה הדין כאשר קצץ את החפץ גופיה (ומשמע מהע' ל"ז שם שאין להקל נגד מחנ"א ומשל"מ אם קצץ אתרוג או מצה וכיוצ"ב שאינו י"ח אם המקח אינו קיים). חו"ד - אם קצץ חפץ (אמנם אינו דבר מסוים) קיי"ל שלא חייב להחזיר אלא הדמים, כי קציצת ריבית דמי לגזלה שנקנה ביאוש. ולכן אם

הבית

מראי מקומות

פירות

ריב

הוזלה החפץ יש לו לשלם כפי שעת הגזלה וצריך להחזיר החפץ וגם הדמים שהוזלו. אג"מ (יו"ד ח"ג הל' רבית הע' כ"ה) - אפשר שגם הריטב"א מודה למשל"מ בכה"ג שקצץ את החפץ גופיה. [ועי"ז מיושב גם את הסתירה במשל"מ, עיי"ש]. פ"ת בשם גידו"ת ומשל"מ - אם בלתה הבגד שחייב להחזיר יחזיר הגלימא וישלם הפחת. פ"ת בשם גידו"ת ומשל"מ - יש ללוה למחול על הגלימא גופה וכדי שהמלוה ישלם רק דמי הגלימא.

צריך להחזיר ה' אע"ג שקצץ ד' מדות (זו)

חוו"ד - עפ"י דברי הראש' (רמב"ן וסיעתו) פירש שחייב להחזיר ה' כדי שלא יהנה מהעבירה שקיבל הריבית. בר"י (פ"ח הע' כ"ח) - דברי החוו"ד [והראש'] היינו דוקא בנתן לו פירות (או עשה מקח אחר) בעד הריבית שקצצו, אמנם אם הוסיף עוד מעות על הריבית שקצצו ודאי לא צריך להחזיר אלא הריבית שקצצו והנותר הוי רבית מאוחרת.

סימן קסא סעיף ט

א"א לו למכור את הגלימא לאחר

משל"מ (פ"ח הל' מו"ל הט"ו) - אם הלוח רוצה למכור את הגלימא למלוה עי"ז שיחזיר לו דמים הרשות בידן לעשות כן. נתי"ש - לכאור' נר' שאחר שתקנו חכמים שצריך להחזיר את הגלימא צ"ל שלא הרשו לו למכור לאחר (ולהחזיר לו את הדמים). פ"ת בשם גידו"ת ומשל"מ - עי' לעיל ס"ח בענין בלתה הבגד שישלם הפחת, ובענין שהלוח יכול למחול על הגלימא.

סימן קסא סעיף י

גם אצל מכירה אומרים סברת וקבלת

ט"ז - ודאי כמו שאמרינן גבי שכירות סברת וקבלת ומחזירין לו דמי הריבית שקצץ הה"ג גבי מכר לו חפץ [ודלא כהפרישה]. מקור מים חיים - הדין עם הט"ז, אכן הביא מגדו"ת שאם מכר לו חפץ מסוים, מאחר שמחייבין לו להחזיר את החפץ א"א לחייבו להוסיף על החפץ גם דמי הריבית. (אע"ג שאמרינן גבי מכירה סברת וקבלת, מ"מ ממ"ג או מקיימין את המקח או מבטלין אותו).

תשובת הרשב"א כאשר התנה שאין לו יתר על דמי שכירות

ש"ך - הובא בב"י שהרשב"א השאיר בצ"ע בכה"ג שהתנה כאשר סברת וקבלת שאין לו יתר על דמי שכירות.

סימן קסא סעיף יא

עדים שחתמו על קציצת ריבית

ט"ז - המחבר ורמ"א משמע שפסקו כהרמב"ן, ולכן אם יודעים העדים שיש כאן רבית קצוצה וחתמו ע"ז נפסלו עדותן. ש"ך - אע"ג שהעדים חתמו על רבית קצוצה מ"מ לא נפסלו כי המחבר והרמ"א פסקו כתוס' וכהרא"ש שהעדים לא משמע להו שהאיסור לא תשימון עליו משך קאי על העדים ג"כ.

שו"ת הרשב"א בענין הוספת קנס (עי' לקמן סי' קע"ו וסי' קע"ז סט"ו)
 ב"י- מביא תש' הריב"ש ורשב"א (סי' תתקפט) בענין להוסיף קנסות בנדוניא שמותר, אמנם
 אין לכתוב את השטר בתורת חוב ולהוסיף בו רבית. תש' הרשב"א (סי' תרנא)- אע"ג שיש
 להתיר גבי נדוניא וכתשובה הנ"ל מ"מ גבי הלואה אסור להוסיף קנס כי דומה לרבית מאוחרת
 שאסור. (רבנן אסרו להוסיף על הלואה, אמנם דרך מו"מ לא אסרו אלא אם יש בו אגר נטר).
 גר"ז (סעי' מ"ז)- מביא תש' הרשב"א הנ"ל לדינא שאסור להוסיף קנס על חוב של הלואה.

קנס של משאת בנימין

ש"ך בשם משא"ב- לזה שלווה בריבית יש לקונסו לתת את מה שהרויח מההלואה לעניי
 העיר. אג"מ (יו"ד ח"ג הל' רבית הע' כ"ו)- דברי המשא"ב תמוהין, ואדרבה לא טוב לקונסו
 כי יחשוב שזה כפרה לו.

סימן קסב סעיף א

סאה בסאה דרך מקח

ט"ז- לא אסרו הלואת סאה בסאה אלא דרך הלואה, משאכ דרך מקח כגון למכור סאה עתה
 בשביל סאה אחרת לאח"ז מותר. חו"ד- צ"ע כי ממ"נ אין חילוק בין דרך מכר לדרך
 הלואה. שאם יצא השער שניהם מותר ואם לא יצא השער שניהם אסור (שגם פסיקה צריך
 שיש לו), ותירץ שהוי יש לו כי פוסק על דמיהן שיתן לו סאה (והרי יש לו סאה שנתן לו).
 שער דעה- יש לפסוק כהט"ז ולא מטעמיה שהרי יש להתיר מחמת טעם הגמ' וכי חיטי
 דקדחי באכלבאי. אמנם הק' איך הוי מכר ולכא' הוי הלואה גמורה רק שאמר בלשון מכירה,
 וקיי"ל כהריב"ש (סי' ש"ה) שלשון מכירה לא מהני והוי הלואה גמורה ור"ק. בית מאיר-
 ג"כ הק' על הט"ז שלכא' אינו אלא הלואה, וי"ל שאיירי בסאה חיטין בעד סאה דוחן ובכגון
 שאמר בלש' מכירה. בינ"א (אות ז')- היכ"ת של הט"ז הוי הלואה ולא מכירה, כי אין
 מכירה אלא בכסף או חליפין כאשר יש לו מה להחליף ברשותו. חזו"א (חומ"מ סי' ט"ז
 סק"ה)- לכא' הוי הלואה כי מ"ל לשון מכר מ"ל לשון מלוה וע"כ נראה שא"א לפרש דברי
 הט"ז אלא שחייב לו כסף בשביל הסאה ואח"כ פסק לתת לו סאה אחרת בשביל הכסף.

הלואת דולרים ארה"ב בארה"ק

שבט הלוי (ח"ג סי' ק"ט)- בשנת תשל"ה כתב שיש להתיר הלואת דולרים בארה"ק משום
 שיש לו שער חתוך, וגם יש לדמותו לדברי תרוה"ד לגבי דינר זהב (כד מובא בט"ז). אג"מ
 (ח"ג סי' ל"ז)- בשנת תש"מ כתב שדולרים נחשבים כטיבעא בארה"ק. פסקי הגרי"ש- העיד
 שבסוף ימי הגרי"ש אלישיב זצ"ל [דהיינו בערך שנת תשע"ב] ס"ל שדולרים הם טיבעא
 בארה"ק. ברית יהודה (פי"ח הע' ט"ו)- דולרים הם פירי בארה"ק ואין להתיר אא"כ יש לו.
 גר"צ ריבלין- עכ"פ לכת' יש לחוש לדברי הברית יהודה הנ"ל ואין להתיר אא"כ יש לו. אכן
 דולרים שבחשבון בנק נחשב יש לו.

דינר זהב בדינר זהב

ט"ז- מביא את דברי תרוה"ד להתיר דינר זהב מחמת שיש לו מטלטלין שאפשר למוכרן בזול

ולהשיג בקל דינר זהב. רעק"א, חו"ד- קיי"ל שיש לו מעות אם לא יצא השער לא מהני, ואיך התיר הט"ז עפ"י הכ טעם של תרוה"ד. וע"כ לא קיי"ל אלא כטעם שני של תרוה"ד שדינר זהב בזמנינו הוי טיבעא ככסף. מהרא"ל צינץ- אפשר לסמוך על דברי הט"ז שמותר להלוות דינר זהב משום שיכול למכור מטלטלין בזול. שבט הלוי (ח"ג ס' ק"ט)- מצרף את דעת הט"ז עפ"י מהרא"ל צינץ.

היתר של ככר בככר

רמ"א- יש להתיר משום שגבי דבר מועט בנ"א אינם מקפידים בזה. לבוש- גם קיי"ל כפירוש הראש' (הראב"ד ודעימיה המובאים בב"י) שגבי דבר מועט אפי' לא יצא השער אע"פ שאין לזה יש לזה. חלקת בנימין- אין להקל עפ"י פירוש הנ"ל, ולכן בדבר שמועט שמקפידים עליו אמנם שכיח לאחרים אין להקל. בר"י עיק"ד (פי"ב הע' ל"ה)- היתר הנ"ל הוא בכל דבר שדרך שכנים ללוות זה מזה (ועי' בסמוך בענין להוסיף על מה שלווה).

מו"מ כאשר נותן לו קצת יותר ממה שלווה

ברית יהודה (פי"ז הע' ו')- יש להתיר להחזיר ככר קצת יותר גדול כל זמן שאינו ניכר (א"א ליוזרה בזה). בר"י עיק"ד (פי"ב ס"ג)- אם הוי ב' מדות א"כ יש לאסור בזה. ולכן גבי מגש של ביצים אין להחזיר מדה יותר גדולה. בר"י עיק"ד (שם)- גבי ביצה אחת גם כאשר מוסיף על הכמות שמחזיר סוג יותר גדול נר' שאין ניכר טובת הנאה של ממון בסוג יותר גדול. שכל שאין הפרש ניכר להדיא מותר להחזיר וכ"ש שאין הלואה חייב לטרוח ולשקול מה שמחזיר. בר"י עיק"ד (שם)- מ"מ אם נתכוון להוסיף לו יותר על מה שנתן לו אסור. (אין ההיתר אלא משום שלא ניכר ההבדל כי אינן מקפידין על זה ולא משום שמותר להוסיף לו). גר"צ ריבלין- פסק כנ"ל שאין היתר אלא דוקא בכה"ג שלא ניכר שמוסיף על מה שלווה. ולכן יל"ע גבי נייר טישיו ושקית חלב וכל כיוצ"ב אימתי מותר כי לא נראה כניכר שמוסיף, ואימתי ניכר שמוסיף לו ויש לאסור. בר"י עיק"ד (פי"ב הע' ל"ה)- אמנם שיש היתר להלוות כל דבר שדרך שכנים ללוות זה מזה מ"מ מותר להחזיר דוקא באותו גודל אבל ככר יותר גדול נר' שאסור [דהיינו בכה"ג שניכר שמוסיף כמש"כ לעיל, וכן אסור אם כוונתו להוסיף אע"פ שאינו ניכר].

שיטת המחבר לגבי היתר הלואות ככר בככר [דבר מועט]

גר"א- המחבר לא פוסק את ההיתר של ככר בככר ויש בזה איסור הלואות סאה בסאה. (וע"ע בגר"א סי' ק"ס סקל"ט וצע"ע). בן איש חי- מקילים כפי דעת הרמ"א. ברית יהודה (פי"ז הע' ו')- המחבר לכאור' ס"ל שאין היתר של ככר בככר, ומש"ה באו"ח סי' ת"נ ס"א כתב לשון בדיעבד. נתי"ש- יש לפרש את או"ח סי' ת"נ שאיירי ביצא השער (עכ"פ ג"כ ס"ל שאלבא דהמחבר אין היתר לכת' של ככר בככר).

מו"מ כאשר נתייקר הככר

אור החמה (הגר"ז קרויזר מובא בבר"י פי"ז הע' ה')- כאשר הככר נתייקר מותר להחזירו (ואין צורך לעשותו דמים, כאשר מדויק בלשון הרמ"א שמדמהו למטבע של כסף כלו' שאין בו יוקרא וזולא). חוט השני (הל' רבית פי"א סק"ג)- ג"כ ס"ל הכי שמותר להחזיר את הככר אע"פ שנתייקר.

יש היתר אם יעשנו דמים שאם יתיקרו יתן לו אותם הדמים
פ"ת בשם בית אפרים- ההיתר רק אם התנה שיתן לו מעות, אמנם אם המלוה מתנה שיברר
או חטים או מעות אין התנאי מועיל. פ"ת בשם בית אפרים- מש"כ המחבר שאם לא יעשנו
דמים והוזלו שנותן לו הסאה שהלוהו היינו דוקא, וכלו' שלא יכול לפרוע דמים כמו שהיו
בשעת הלואה. פ"ת בשם מחנ"א (סי' כ"ז)- מחנ"א מסתפק בהנ"ל אם מותר להחזירו דמים
כאשר הוזלו הפירות. ועיי"ש שמביא מח' ראש' אם נחשב לרבית מאוחרת בכה"ג שאינו נותן
לו דמים שהלוהו מחמת אגר נטר אלא שלא יפסיד המלוה.

סימן קסב סעיף ב

מו"מ ביש לו

רמ"א- ההיתר של יש לו הוא אם הלוה סתם סאה בסאה, אמנם אם המלוה מתנה שיתן לו
חטים אם יתיקרו ודמים כשער של עכשיו אם יוזלו אסור. מחבר- יש לו מעט מהני גם
אם אין המפתח בידו. רמ"א- אם יש ללוה במקום אחר אמנם אין למלוה דרך לשם לא
מהני. כנה"ג- יש לומר שדוקא דרך הלואה אין למלוה דרך לשם לא מיקרי יש לו [א"נ
היתר של מקום אחר רק אם יש דרך לשם]. רמ"א- יש ללוה פקדון ביד אחר נחשב ליש
לו, אם אחרים חייבים לו [דהיינו אשראי] לא נחשב ליש לו. רעק"א- וגם למ"ד שאשראי
מהני גבי פסיקה כאשר הוא לא בהוזלה [שיטת התורת חיים] מודה כאן גבי סאה בסאה
שאסור. מקור מ"ח- מה שיש היתר כאשר פקדון ביד אחר לכאור' אינו אלא כאשר הנפקד
מודה, אמנם אם הוא מכחיש נר' דלא מהני. גר"צ ריבלין- כסף שיש לו בחשבון בנק (וכגון
חשבון דולרים) נחשב ליש לו. ש"ך- יש לו מעות לא מהני.

איזה כוונות צריכים לכת' ובדיעבד בהיתר של יש לו

ט"ז- לכת' עדיף שידוע לשניהם שיש לו, ובדיעבד אין איסור אם נמצא שהיה לו בשעת
הלואה ומותר גם אם לא ידעו על ההיתר. נקה"כ- מש"כ הט"ז שלא צריכים ידיעת שניהם
אינו מוכרח [וממילא ודאי שיש לפקפק על טענת המלוה שזיכה מעט ללוה]. ש"ך- בדיעבד
כ"ע מודו שאם יש לו מעט אין צורך שיהיה בדעתו להקנות כנגד אותו מעט [הב"ח מחמיר
בזה לכת'].

ילוהו לו מעט

מחבר- אם המלוה הלוה מעט ללוה זה מועיל ללוות על זה כמה סאין. ש"ך- הב"ח פסק
כתלמידי הרשב"א שזה לא מועיל, וכן הלבוש השמיט הך היתר. [ומשמע שהש"ך מחמיר
לזה]. חלקת בנימין- לכאור' המחבר איירי בכה"ג שעשהו דמים. ויל"ע אם מודה להיתר של
ככר בככר.

סימן קסב סעיף ג

היה שער בשוק ידוע לשניהם

ש"ך, ט"ז- המחבר משמע שצריכים המלוה ולוה לדעת שיש שער בשוק קבוע ידוע לשניהם,
אמנם לא צריכים לדעת בכמה יצא. ש"ך- אע"ג דלכת' אין להלוות עד שידעו שיצא השער

מ"מ אם יצא השער ולא ידעו לא נעשה כאן איסור וחייב לשלם לו. ט"ז- גבי שער בשוק אם לא ידעו את ההיתר לא מהני ואסור ליתן לו חיטים אם נתייקרו.

מו"מ בשער שבשוק

ש"ך, ט"ז- וקיי"ל שמהני יצא השער גם אם אין לו מעות (שיכול להשיג באשראי או בהלוואה וא"כ כ"ש שחשבון בנק שלו מהני בהיכ"ת של הלואת דולרים למ"ד שהוי סאה בסאה). ש"ך (סי' קע"ה סק"ג)- סומכין על שער של עיירות גבי הלואת סאה בסאה. חכמ"א (כלל קל"ד ס"ה)- סאה בסאה מותר במקום שיצא השער אע"פ שהשער משתנה תמיד [כשוק של עיירות] כיון שעכשיו יש שער קבוע ויכול הלזה להשיג בקל לקנות בשוק במזומן או בהקפה, ואפי' אין לו ללזה כלל ואפי' מעות אין לו מותר דהוי כיש לו.

מו"מ ברמ"א שמתנה שלא יקבל פרעון

רמ"א- אין היתר להלוות סאה בסאה על סמך שער שבשוק אם התנה המלוה שלא יקבל פרעון עד שעת היוקר. ש"ך- הראשונים אסרו הלואת סאה בסאה גם אם התנה המלוה שלא יקבל פרעון עד שעת פרעון (ולכן י"ל שהרמ"א לאו דוקא). עצי לבונה- פשט שני בש"ך הוא שלכת' אסור להלוות אם התנה שלא יקבל עד שעת פרעון, אכן אם התנה כן מותר לפרוע בין אם הוקר הוא הוול (כי היה קרוב לזה ולזה). אבל אם התנה שלא יקבל עד שעת היוקר א"כ אסור גם בדיעבד לפרוע כשעת היוקר. ש"ך בשם רא"ש- הך איסור הוא דוקא אם סמך על שער שבשוק, משא"כ אם סמך על היתר של יש לו מותר.

סימן קסב סעיף ד

היתר של אריס

רעק"א- אם החוב לא הוי על האריס אלא שחייב א"ע במתנה ויתן לבעה"ב ממנו מותר וכתשובת הריב"ש ס"י קס"א, אמנם אם זקפו עליו במלוה אחר שכבר ירד א"כ אסור להלוות סאה בסאה.

סימן קסב סעיף ה

לא ידוע אם היה היתר להלוות סאה בסאה

מחבר- ישבע הלזה שלא יצא השער ושלא היה לו כלום מאותו המין ולא יפרע אלא דמים שהיו בשעת הלואה. רעק"א- הא דנאמן הלזה בשבועה אע"ג שיש למלוה שטר היינו משום שבכל היכ"ת שאין השטר מהני לגבות ממשועבדים אינו חושש להניחו ביד המלוה (וכאן אינו גובה ממשועבדים כי אין לו קצבה, וממילא נאמן בשבועה במיגו דנאמן לומר פרעתי). רמ"א- ואין המלוה יכול לומר הקניתי לו מעט משלי ע"י אחר (שלא מהני בלא דעת הלזה). ט"ז- צ"ע מדוע א"א לטעון הכי, והלא ק"ו הוא מפרוזבול שיכול המלוה לטעון כן כדי שינצל גם הלזה מהאיסור. נקה"כ- ל"א זכין כאשר יש צד חובה ששיך מיד, ולכן הדין עם הרמ"א. (ורק בפרוזבול תיקן הכי שלא תנעול דלת בפני לוויין). והוסיף ג"כ שמש"כ הט"ז שלא בעינן ידיעת שניהם גבי היתר של יש לו אינו מוכרח. פ"ת בשם יריעות האהל- השיג על נקה"כ וכו' שהדין עם הט"ז.

הלואה במקום אחד והתביעה במקום אחר מחבר- הלוח חטיין סאה בסאה ובמקום התביעה החיטים יקרים לא ישלם לו אלא בשווין במקום ההלואה. בר"י (פי"ח הע' ט"ו)- אם המלוה נמצא במקום אחד שנחשב לטיבעא והלוה במקום שנחשב לפירי (וכגון מטבע של חו"ל) נראה שאוליין בטרם מקום הפרעון.

אין היתר בב' מינים

רמ"א- אסור להלוות סאה בחטין בסאה דוחן אפי' בכה"ג שהן בשער אחד ויש לו דוחן. בר"י (פי"ז הע' כ"ח)- אם א"א לפרוע במין שיש לו נחשב למין אחר עפ"י שו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' ק"ע). אכן מותר בגוונא שאפשר לפרוע מאותו מין אחר וגם מתייקרים בשוק בהדדי כפי ערכם. נתי"ש- גם בכה"ג שיש לו דבר מועט של אותו מין וכגון חצי קופסא של שימורים (וכגון שהלוה יותר מדבר מועט) או דולר אחד (בכה"ג שנחשב לפירי), אם א"א לפרוע בחצי קופסא או בדולר אחד לא מהני להיתר יש לו.

בענין ניכוש עמי ואעדור עמך

ש"ך- ראיה לאסור בהלוות חטים בדוחן אע"ג ששניהם בשער אחד ויצא שער של שניהם מהא שאסור לומר נכוש עמי ואעדור עמך אע"ג שהשתא הן שוות כיון שהם שתי מלאכות ופעמים שאינם שוות. חו"ד- הא דאסר הראב"ד בניכוש ועידור כנ"ל אע"ג שהם בשער אחד י"ל שהוא דוקא משום שברוב שנים העידור ביוקר ורק עכשיו הם שווים, אבל אם ברוב שנים הם בשער אחד נר' שמותר דהוי כמשכיר עצמו ביוקר בטרשא דשרי כשאין מעלהו הרבה לקירוב השנים.

סימן קסג סעיף א

מו"מ כאשר יש לו מעות ואין לו פירות

מחבר- פסק כמש"כ בב"י שאסור לפסוק אם לא בא באיסרו א"כ יש לו פירות. ש"ך, גר"א- הדין עם המחבר שבעינן פירות דוקא ולא מהני מעות. ט"ז- לכאור' אם יש לו מעות א"כ מהני כאשר יצא השער. אמנם הוא להלכה ולא למעשה כי הב"י מחמיר שבעינן פירות דוקא. מקור מים חיים- פנ"י רצה לחלק שאם יש לו מעות ונתרצה לתת לו א"כ כ"ע מודו דמהני [וכבא באיסרו בידו דמי], וצ"ע לדינא.

יש לו מעט גבי פסיקה ומו"מ להתיר קימעא קימעא שלא באותו מעמד

ש"ך, ט"ז- לא דמי לסאה בסאה שכאן מותר מחמת שנקנה לקונה ולכן בעינן פירות כנגד שיעור מעותיו. חו"ד- אמנם כמו שמותר לפסוק לכמה בנ"א על אותו פירות כי מותר לו לאוכלם ולתת לו אחרות הה"נ מותר לפסוק לאדם אחד שלא באותו מעמד כמה פעמים. אג"מ (יו"ד ח"ג הל' רבית הע' ל"ט)- לכמה בנ"א אפשר להקנות קנין מש"פ אותן פירות כמש"כ החו"ד, אמנם לאותו אדם א"א לחייב א"ע בקנין מש"פ אלא כפי מה שיש לו. ולכן לא מהני להקנות כמה פעמים שלא באותו מעמד ודלא כהחו"ד. ברית יהודה (פכ"ד ס"ו הע' י"ב)- קי"ל כהחו"ד שמותר להקנות לו כמה פעמים שלא באותו מעמד.

התנה שאם לא ישלם לזמ"פ שיפרע לו פירות

מחבר (סי' קע"ז סי"ד)- האומר שאם לא אפרע לזמ"פ שחייב לו מעכשיו ולזמן העיכוב כך

דינרין אסור משום הערמת רבית. רמ"א (שם) ויש מתירין אם נתן לו מעות ומקבל פירות. ש"ך (שם סק"ל) וגם המחבר מודה לדברי הרמ"א (עפ"י הריב"ש המובא בב"י) שמותר אם התנה לתת לו פירות. רעק"א- דברי הש"ך כאן תמוהין שמשמע שפסק שאסור להתנות כן שיתן לו מעות אם לא יפרע לזמ"פ ודלא כמש"כ הש"ך שם. חו"ד- י"ל שמותר דוקא אם הוי קנס שישלם לו סכום פירות אם לא יפרע, אכן לעשות מזה פסיקה על הפירות אסור שהרי דומה לפסיקה כאשר לא בא באיסרו בידו. יד אברהם- הש"ך אוסר כאן דוקא כאשר לא מתנה שיתן לו מעכשיו אם לא יפרע לזמ"פ, אמנם אם התנה מעכשיו מותר (שעי"ז דומה לפוסק על הפירות כאשר בא ואיסרו בידו).

מו"מ כאשר פוסק לו פירות בזול

יד אברהם- אסור להוסיף לו פירות [דהיינו שימכור לו בהוזלה] אם עושה כן מחמת שהלוהו כסף (כדאיתא בסי' ק"ס), ולכן מותר להוזיל רק כאשר יש דרך לפסוק כפי שער זו וכגון שער הלקוטות. שער דעה (סי' קס"ו סק"א)- ג"כ ס"ל כהיד אברהם (והפנ"י ב"מ סג). שאסור להוזיל מחמת שהלוהו. חכמ"א (כלל קל"ד סעי' י"ב)- נראה לי שמותר להוזיל ליה בהדיא גם כאשר היה נושה בחבירו (אמנם עדיין י"ל שכוונתו שאין איסור מחמת אגר נטר אכן ודאי א"א להוזיל לו דוקא מחמת שהלוהו).

קצת מו"מ בענין יש לו (וע"ע לקמן סי' קע"ג ס"ז)

חו"ד- אמנם שיש להקל גבי סאה בסאה גם בלא ידיעת הלוה (עי' לעיל סי' קס"ב ס"ב) מ"מ הכא גבי פסיקה לא מהני בלא ידיעת הפוסק כי הכא היא מכירה ובעינן דעת המקנה משא"כ התם דחכמים הקנו לו ולא בעינן דעתו. חכמ"א (כלל קל"ד ס"ב)- לא מהני אם המוכר משקר שיש לו. ואם הוא משקר א"כ עושה איסור ועובר על לפנ"ע, וגם הקונה עובר איסור אם יודע שהוא משקר. ברי"י (פכ"ד הע' ח')- בכה"ג שלא נתברר עדיין מה שרוצה לקנות מהמוכר [וכגון בחנות ספרים] נר' שבעינן יש לו ולא מהני יצא השער (שהרי איך נימא ששקילי טיבותך הא חיטי בהיני ובשילי הרי אכתי לא ידע בירר מה שרוצה לקנות).

סימן קסג סעיף ב

זקיפת מלוה

ט"ז- אם יש הלוואה תחלה או מחמת שבא בהלוואתו או מחמת שזקף את מה שחייב לו במלוה א"כ אסור בכה"ג שאין לו. אבל מותר אם אמר לו מתחלה בשעת נתינת המעות שיכול לברר אם רוצה לפסוק על פירות שבשוק או לחזור על המקח ולהחזיר לו מעותיו.

סימן קסג סעיף ג

מו"מ בהערמה כאשר קנה ממנו את החטים

מחבר- בהיכ"ת של הערמת רבית שביקש הלוואה והשיב לו שילוח לו חטים וקנה ממנו בחזרה בפחות אם עבר ועשה הרי הוא מוציא ממנו את הסכום שהלוהו בדין שאפי' אבק רבית אין כאן. ש"ך- דוקא אם משך החטים לרשותו או קנה בדרך קנין גמור הא לאו הכי משמע דנראה כרבית בכל ענין. רמ"א- י"א שהוי אבק רבית. וזה אם לא התנו מתחלה. אבל אם

פירות מראי מקומות הבית ריט

התנו מתחלה הוי רבית גמור. ש"ך- הב"ח כ' שמשמעות הפוסקים הוא שאינו אלא כמין רבית גמור ולא רבית גמור. מקור מים חיים- בשטמ"ק בשם הריטב"א מבואר דס"ל דרבית קצוצה היא וכפשוטו לשון הרמ"א. ט"ז- נר' פשוט שהאיסור בסעיף זה הוא שבשעה אחת נעשה כן אבל אם לאחר שעה שלקח החטין במאה חזר ומכרן לו בתשעים היתר גמור הוא ודומה למש"כ בסימן קע"ד ס"ב. נקה"כ- הט"ז לא דק כי התם הוי מכירה א"כ שפיר אוכל הלוקח פירות אבל הכא דא"ל תחלה הלוי מנה ודאי איכא הערמת רבית (שיטת המחבר) או א"ר להרמב"ן (י"א שהביא הרמ"א). פ"ת בשם חת"ס- מדברי הריטב"א שבבדה"ב דהב"י מוכח שבכל גוונא יש לאסור גם אם לא אמר הלוי וגם אם לא יצא השער.

סימן קסד סעיף א

אין להשכיר את המשכון ללוה

מחבר- אין לחזור ולהשכיר את המשכון ללוה ויש מי שמתיר גבי משכנתא דסורא (ועי' לקמן סעי' ב'). ש"ך- אם משכיר את המשכון [שאינו משכנתא דסורא] ללוה משמע שהמחבר ס"ל שהוי ר"ק. רמ"א- היתר גבי משכנתא דסורא דוקא אם לא התנה מתחלה וגם שכבר החזיק המלוה בשדה אבל בלא"ה לכ"ע אסור. ט"ז- אם בא אחר לשכרה מהמלוה יכול בעל השדה לשכור ממנו כיון דאפסקיה אחר.

סימן קסד סעיף ב

סתירה בפסקי המחבר בין סעי' א' וסעי' ב'

ט"ז- ודאי שסעי' ב' אזיל בדעת שיטה ראשונה שבמחבר והוא שגם במשכנתא דסורא אין היתר אלא אם בא אחר ושכר אותה ורק לו מותר לחזור ולהשכירו ללוה. וליכא למימר כהלבוש שאירינן במשכנתא דסורא ועדיין לא החזיק המלוה בשדה. ש"ך- מבואר בריטב"א שמוכא בבדה"ב שההיתר הוא גם כאשר המלוה לא ירד לתוך המשכון. (א"ה- לכאו' כוונתו שלהכי בעינן הפסקה דאחר גם גבי משכנתא דסורא דאל"כ הוי כהלואה וכדברי הרמ"א סעי' א'). מקור מים חיים- ודאי דעת המחבר כהט"ז.

סימן קסד סעיף ג

מותר למכור שדהו ע"מ להחכירו מהקונה

מחבר- מותר למכור שדהו לאחר ולהתנות עמו שיחכירו לו אח"כ. ט"ז- ופשוט שגם בזה אין היתר אא"כ לוקח הבית תחלה בקנין גמור כדרך שהמכירה נקנית בעלמא דאל"כ הוי כהלואה ואסור.

סימן קסד סעיף ד

התנה עמו בהיכ"ת שלא קנה משום שהוי אסמכתא

מחבר- הלוהו על שדהו ואמר לו שאם לא תתן לי מכאן ועד ג' שנים שיהיה שלו ולא אמר מעכשיו בענין שאין המקח קיים לא יאכל הפירות תוך ג' שנים ואם אכלם הוי ר"ק ויוצאה

בדיינים. רמ"א- וי"א שמה שאוכל תוך ג' שנים אינו אלא א"ר ואינו יוצאה בדיינים. אבל מה שאכל אחר ג' שנים צריך להחזיר. ש"ך, ט"ז- מה שאכל אחר ג' שנים צריך להחזיר כי הוא מחילה בטעות וקיי"ל שמחילה בטעות אינה מחילה.

סימן קסה סעיף א

הוחלפו מטבעות

מחבר- אם הוזלו הפירות ע"י שהוחלפו והוסיפו על המטבע א"כ מנכין שיעור התוספת (אם הוזלו מחמת טעם אחרת לית לן בה), ואפי' אם לא הוזלו הפירות אם הוסיפו יתר מחומש משקלו [כגון שהיה ד' ועשאוהו יתר מה'] א"כ יש לנכות את כל התוספת. מחבר- וה"ה אם פחתו את המטבעות [ויש הפסד למלוה] הדין כנ"ל. ט"ז- והה"נ במשא ומתן הדין כן כדפסק הטור בהדיא. ש"ך- שיעור חומש או משום שבחא דנסכא או משום שגם במטבע ישנה יש כבידים עד חומש או משום שמסתמא גם דעת הלוח אם ישתנה המטבע לא ינכה לו כלום עד שיעור זה. רמ"א- אם הוזלו הפירות מחמת מטבע חדשה [משום חורפיה] נותנו לו מטבע חדשה. רמ"א- אם לא ידוע אם הוסיפו חומש אי לאו סומכים על אומנים עכו"ם מסיחין לפי תומן וגם משום שלא מרעין אומנותיה. רמ"א- אם גזר המלך שיפרע ממטבע חדשה דינא דמלכותא דינא. בר"י (פכ"א סי"ב)- דעת רי"ף שבמקום שקיים דינא דמלכותא בענין פרעון חובות בשנוי המטבעות הולכין על פיו. ובהערה שם (הע' ט"ז) הוסיף שנלענ"ד שרוב האחרונים הסכימו להלכה לנהוג עפ"י דינא דמלכותא כאשר גזר על צורת הפרעון.

מו"מ בפרעון מטבעות

בר"י עיק"ד (פי"ג סי"ז)- מטבע שנפסלה מחמת חילוף השלטון נותן לו מטבע חדשה כערך המטבע הישנה בשעת הלואה. בר"י עיק"ד (שם הע' כ"ב)- יש להשוות את המטבע ישנה כשיווי הפירות בשעת הלואה. ולפי החזו"א יו"ד סי' ע"ד סק"ה שס"ל שהדולר ארה"ב לא נשתנה ונחשב לטיבעא אפשר גם להתשמש בשיווי דולרים ארה"ב (ויש לפקפק כי גם דולר ארה"ב נחלש). בר"י (פ"כ הע' כ"ג)- אם התנה שיפרוע לו מטבע חו"ל א"כ צריך שיהיה לו גביה סכום המעות בשעת הלואה כמו גבי פסיקה (ועי' לעיל סי' קס"ב בענין דולרים ארה"ב בארה"ק אם נחשבים לטיבעא). בר"י (שם)- אם הלוח סתם ואח"כ בשעת פרעון מסכים לו לפרוע במטבע חו"ל יש לפרוע כפי השער שבשוק החפשי בשעת פרעון. בר"י (שם הע' י"ט)- אם התנו שיכול לפרוע בשער רשמי של דולרים יש לדון ולומר שלא צריך יש לו כי נחשב שיצא השער (אבל ודאי ששוק חפשי לא נחשב ליצא השער ובעי יש לו. ואין להקל גבי מעות בבנק אם דיינין אותו כפסיקה). בר"י עיק"ד (פי"ג סכ"א)- אפי' אם הלוח באופן המותר כנ"ל יש להסתפק אם מותר להתנות שעם הדולר ירד יפרע לו בשקלים כסכום שהלוהו. (עיי"ש בהע' ל' מש"כ לחלק כאשר לא התנה והניח בצ"ע כשהתנה, וע"ע במחנ"א סי' כ"ז). בר"י עיק"ד (פי"ג סי"ב והע' י"ד)- אם מקום הלואה במקום אחד והתנו שפרעון במקום אחר כדי להגדיר אם הוא הלואה טיבעא או פרי (כלו' סאה בסאה) אליזין בתר מקום פרעון. בר"י עיק"ד (פי"ג הע' ל"ח)- אם הסכים שיכול לכתוב לו צ"ק במטבע

מסוים (כגון דולרים) ונמצא שלא היה כיסוי בבנק א"כ לא נחשב לזקיפה כי היתה זקיפה בטעות, ולכן כאשר הוא כותב לו צ'ק יש לו להעלות את הסכום אם עלה יותר בינתיים.

סימן קסו סעיף א

דברים האסורים כי נחשב לנהנה מחמת ההלואה (ועי' לעיל סי' ק"ס ס"ז) מחבר- המלוה את חברו לא ידור בחצרו חנם ולא ישכור ממנו בפחות אפי' בחצר דלא קיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר, וכן לא יעשה מלאכה בעבדו דהלוה אפי' הוא בטל. רמ"א- חצר דקיימא לאגרא הוי א"ר לכ"ע וצריך להחזיר אם בא לצאת יד"ש. [מחבר בשם הרמב"ם גם בזל"נ וזל"ח הוי א"ר וצריך להחזיר לצאת יד"ש. גר"א- פשטא דהגמ' כהרמב"ם]. ש"ך- דבר שאינו של פרהסיא שהיה עושה לו גם אם לא הלוהו מותר כאשר עושה מדעת הלוה. (אמנם אסור אם חסר אחד מג' תנאים אלו). ש"ך בשם מהרש"ל- אע"ג שדבר של פרהסיא או אושא מילתא אסור, מ"מ מותר אם ידוע לכל שלא מחמת הלוואה קעביד הכי. גר"ז (סעי' י"א)- עפ"י הנ"ל פסק שאם היה דר בחצירו קודם ההלואה א"כ מותר גם אח"כ (כי ידוע לכל שלא מחמת הלוואה). חכמ"א (כלל קל"ו ס"א)- דבר של פרהסיא כגון חצר אסור דוקא אם בא ליכנס בו עתה [גם אם אינו נהנה ולוה לא חסר], אבל אם היה דר בו כבר וזה לא אמר לו צא או שבדיעבד נכנס ודר בו לאחר הלוואה [בכה"ג שלא חסר] א"צ לצאת ממנו אפי' לצאת יד"ש. חו"ד- במקבל עיסקא אע"ג שהוא פלגא מלוה אפשר דמותר אפי' בדבר שבפרהסיא כיון דלאו מלוה גמורה היא והוא ג"כ לטובת המלוה לא אתי למימר דבשביל הלוואה היא (וכמו שקיי"ל שמותר אם טובל בציר ולא אמרינן שהוי כשוכרו בפחות).

האומר לחבירו דור בחצירי אם פירושו כאומר דור בחנם ט"ז- אם לא אמר לו בפירוש שיכול לדור בו בחנם חייב לתת לו שכר. וצ"ע שבחזו"מ סי' שס"ג פסק הרמ"א שאינו חייב אם אמר לו סתם דור בחצירי. נקה"כ- דברי הט"ז תמוהין שלא הוזכר ברמ"א בחזו"מ שם שא"צ להעלות לו שכר אלא גבי חצר דלא קיימא לאגרא. בית מאיר- י"ל דסתם דור הוי בחנם, והכא מפני שלוה ואילו דעתו בחנם הוי א"ר סתמא לא מחזקינן אינשי ברשע למספי איסורא ולהכי אמרינן שדעתו בשכר. חו"ד- כתב כסברא הנ"ל של הבית מאיר (וכדאיתא בב"י), ועוד חזקה שאין אדם נותן מתנה עד שפורע חובו תחלה.

סימן קסו סעיף ב

הלוני ודור בחצרי

מחבר- הלוני ודור בחצרי [בחנם] אם החצר קיימא לאגרא הוי ר"ק ואם לא הוי א"ר. רמ"א- גם אם לא קיימא לאגרא אם אמר ליה בפירוש שישאר בחצרו בשכר ההלואה הוי ר"ק. ש"ך- הרמב"ם ס"ל שהוי ר"ק גם אם לא קיימא לאגרא, וכאשר יש ספיקא דדינא אם הוי ר"ק או א"ר אמרינן המע"ה. [ועי' לעיל קס"א ס"ג בדברי הש"ך גבי ספק א"ר ספק ר"ק]. (חו"ד מחלק אליבא דהרמב"ם בין אמר סתם הלוני ודור ובין ע"מ שתדור). רעק"א- אם אמר שידור שם בדינר אף דשוה יותר מ"מ לא הוי ר"ק כי אין אונאה לקרקעות, אכן אם אמר בפירוש חצרי שנשכרת בד' תדור אתה בדינר א'. ולפי מה דקיי"ל שיש אונאה לקרקעות ביתר

מפלגא י"ל שהוי ר"ק בגוונא הנ"ל גם אם לא פירש. פ"ת בשם ראנ"ח- ראובן ששוכר בית עכו"ם בי' זוז ולוה משמעון ומשכנו בית העכו"ם בנכיתא של זוז א' הוי ר"ק דהוי כאומר הלוי ודור בחצר העכו"ם ואני אפרע.

קצץ להוסיף בשעה שמרויח לו זמן

מחבר- י"א שאינו אלא א"ר וי"א שהוא ר"ק אם קוצץ בשעה שמרויח לו זמן. ברכי יוסף- אע"ג שקיי"ל כ"א בתרא שהוא ר"ק מ"מ כתב הב"י בתשובה שאין לנו כח להוציא מידו. רעק"א- לכ"ע הוי ר"ק בכה"ג שמפקיד אמר לנפקד שיכול להוציא את הפקדון וקצץ בשעה שנתן לו רשות להוציאו.

הרווחת זמן על חוב של מקח (ועי' לעיל סי' קס"א ס"א)

חוו"ד, עצי לבונה- קצץ רבית בשעה שהרויח לו זמן על חוב של מקח הוי ר"ק. פ"ת בשם חו"י (סי' קס"א סק"א)- בגוונא הנ"ל לא הוי אלא א"ר. פ"ת (שם)- יל"ע אם הוי ר"ק לפי החולקין על הרמב"ם.

סימן קסו סעיף ג

מו"מ אם מנכין ליה גבי א"ר

מחבר- י"א (הרי"ף) שלא מנכין ליה וי"א (רבנו אפרים) שמנכין ליה כאשר תובע הלוה שינכה לו מחובו שיעור השכירות. רמ"א- קיי"ל כרבנו אפרים שמנכין ליה. פ"ת בשם נב"י- כאשר מת הלוה, ואין כאן אלא בעלי חוב שרוצים לנכות, הם אינם מוחזקין יותר מהמלוה ולכן לא מנכין להו. (א"ה- ומלשון הפ"ת משמע שתולה את הניכוי בתביעת הלוה, וס"ל שאין ניכוי בלא תביעת הלוה, ודו"ק). ברית יהודה (פ"ח אות ק"ו)- מנכין גם מתנות שהלוה נתן [באיסור] למלוה כי כן משמע מקושיית המלחמות על שיטת רבנו אפרים.

הלוה בר"ק והלוה שילם ריבית ולא את הקרן ואח"כ מת אם מתלא תלי בג"ד של ניכוי ראנ"ח- תלוי במח' רי"ף ורבנו אפרים אם מנכין ללוה כאשר מת המלוה אחר שגבה ר"ק (אין חיוב על היורשין להחזיר ר"ק). רעק"א (סי' פ')- לא תלוי במח' רי"ף ורבנו אפרים. אין לדמות היכ"ת של ר"ק למנכין גבי א"ר. ומסתפק בדין הנ"ל ולא הכריע. פ"ת בשם תפא"צ (סי' קס"א סק"ו)- מטעם אחרת פסק שמנכין ללוה בנידון הנ"ל. שער דעה- ס"ל שתלוי ברי"ף ורבנו אפרים כדעת הראנ"ח. אג"מ (הל' רבית הע' כ"ג)- אין מקום לספיקת רעק"א וודאי מנכין, ואין מציאות של תשלום ריבית קודם שנגבה כל הקרן (ואפי' אם אמר בפירוש שהוא תשלום ריבית). [ועיי"ש איך שפירש מח' רי"ף ורבנו אפרים].

נתן לחבירו מתנה ע"מ שיתן לו לאח"ז (ועי' לעיל סי' ק"ס ס"ה)

רמ"א- מלמד (שהוא מלוה) יכול לתת מתנה לבעה"ב (שהוא לוה שלו) ולאחר מיכן בעה"ב יתן למלמד הוצאות. חוו"ד- מותר לתת מתנה גמורה ע"מ שהמקבל יתן לו סכום קצוב לזמן עד שימות [ודלא כמש"כ יעב"ץ (פ"ת סי' ק"ס שם), וכנה"ג (שם) מתיר גם אם התנו אלא שעה"צ היו"ט יש לתת לו את המתנה בלי תנאים ואח"כ המקבל יתחייב א"ע להחזיר סכום]. בית מאיר (סוף הל' רבית)- ג"כ מתיר בנידון של החוו"ד (ורק אם משעבד את עצמו גם אחר מיתתו יש לפקפק ולאסור).

הלואה בר"ק לטובת המלוה

רמ"א- מי שאינו צריך ללוות מעות רק לטובת מלוה אומר לו בנה לך חורבה זו ואשלם לך ההוצאות וכל זמן שאיני משלם לך דור בה בחנם מותר הואיל ואין כאן הלואה רק עשה לטובת המלוה. ש"ך- אבל אם בנה חורבה זו לצורך בעל החורבה אסור. ברכי יוסף- מותר לקחת מעות מת"ח כאשר המקבל לא צריך למעות ולא עשו קצבה בתחלה ואינו בדעתו לכפותו על הריוח. ברית יהודה (פ"ב ס"כ)- י"א שאין איסור רבית (אפי' בהלואה) אם אינה אלא לטובת המלוה. ובהערות שם (הע' מ"ח) הביא מגדו"ת וחוו"י שיש לאסור דרך הלואה ודלא כהיעב"ץ ועוד שהתירו. [א"ה- ולפי מה שצייד בר"י שם שהיעב"ץ התיר דרך הלואה משום שכל הלואה שאין שום צורך או הנאה ללוה כלל לא היא הלואה כדפסק הרמ"א רס"י קע"ז א"כ י"ל דלעולם לא נחלקו]. בר"י עיק"ד (פ"ב ס"ב)- י"א שמותר דרך הלואה וכ"ע מודו שמותר אם לא הוי דרך הלואה. (קצת משמע שם שחשש טפי להחוו"י, ועי' לקמן סי' קע"ה ס"ה שהפ"ת שם הביא את דברי החוו"י).

סימן קסז סעיף א

מו"מ בעיסקא שהוא פקדון ואח"כ מלוה

מחבר- מותר להתנות עם חבירו שיתעסק בממון באחריות הנותן עד שיקבל ריוח ואח"כ יהיה הכל מלוה גביה ובלבד שישלם שכר עמלו, ואם התנו מתחלה סגי בתשלום כל שהוא. ש"ך בשם פרישה- אפי' אם לא התנה מתחלה סגי בכל שהוא ולא דמי לעיסקא שהכא כאשר הוא עוסק אין כאן הלואה כלל. מקור מ"ח- נר' שכל ההיתר כאן הוא כאשר התנו סתם בלא קציצת זמן, אמנם אם אמר שעד זמן מסוים יהיה שני מנים אסור שמאן נימא לן שירויח בזה הזמן ויצטרך להשלים מכיסו. רמ"א- וכן ה"ה איפכא מותר להתנות שיתעסק קודם לטובת המקבל (דהיינו הלואה) ואח"כ לצורך הנותן. גר"א- דין דהמחבר צע"ג כי איך אפשר לעסוק בממון הנותן כדי שילוו ממנו. ולא דמי להיכ"ת של טרשא דרב חמא [ודירושלמי] שמקבל הלואה אח"ז אפי' לא הרויח לנותן. ולא מהני שכר עמלו אלא בעיסקא ולא בהלואה. מקור מ"ח- יש לתרץ קוש' הגר"א ולחלק שאם לא קצץ זמן א"כ אין איסור בזה שאמר עד שיהיו שני מנים. שרק בכה"ג שקצץ זמן ע"כ צ"ל שהוי בין הרויח בין לא הרויח (ועי' לעיל דברי מקור מ"ח לגבי קצץ זמן). חוו"ד- י"ל שאינו ר"ק אע"ג שהוי כהלויני ודור בחצירי בפחות מ"מ אפשר להתנות שהעיסקא הוי פקדון ואח"כ מלוה ולכן מותר כאשר משלם שכר עמלו. ברית יהודה (פל"ה הע' כ"ה)- רוב אחרונים תפסו להלכה כהשו"ע (דלא כהגר"א), ולמעשה כל ההיתר עיסקא של מהר"מ המקובל בכל תפוצות ישראל בנוי על יסוד הלכה זו.

דברי הט"ז והש"ך

ט"ז עפ"י דרישה- כאשר יש צד הלואה אסור לתת מעות ללוה שיקח אחריות כי עי"ז נעשה כולו [דמי מלוה] באחריותו, נמצא שאין היתר לקצוץ שיתן לו יותר על מה שהלוהו. ט"ז עפ"י תרוה"ד- אע"ג שיכול להתנות שאינו נאמן על הפסדים לקרן מ"מ א"א לבחור ב' עדים שודאי אין להם ידיעה כלל בעסק שאם עושה כן הוי קרוב לשכר ורחוק לגמרי מן ההפסד. ט"ז עפ"י לבוש- לגבי מכירת חפצים אם אמר מתחלה הלויני ודאי אסור כדלעיל סי' קס"ג ס"ג, וגם אסור להתנות בפירוש שיקנה בחזרה על סכום יותר ממה שנמכר לו כדאיתא בסי'

קע"ד ס"ב. ט"ז- מה שמתיר הלבוש לסמוך דוקא על ב' עדים כשרים גם הכא כאשר קצץ עד שיהיו שני מנים הם דלא כתרונה"ד. שעיי"ש בתרונה"ד שאין להתיר לסמוך דוקא על עדים מיוחדים להפסד הקרן אם קצץ עמו תחלה. רעק"א- דברי הט"ז תמוהין, שכאן לא קצץ אלא התנה על הרווחות שיבואו [ומ"מ הוי ר"ק] ואמר שב' מנים הראשונים יהיו למלוה. ש"ך עפ"י לבוש- בעיסקא אפשר להתנות שלא יהיה נאמן על הפסד לקרן כי אם בב' עדים כשרים מפורסמים. אבל על הריוח ודאי אסור להתנות שלא יהיה נאמן בשבועה אלא בעדים. אכן אפשר להתנות שאינו נאמן על הריוח כי אם בשבועה חמורה. ש"ך עפ"י פרישה- כאן שאינו אלא רבית מוקדמת או מאוחרת כי אינו עוסק בשבילו בשעת הלואה (אלא מקודם או לאחריו בציור הרמ"א) א"כ גם אם לא התנו תחלה סגי בשכר כלשהו ולא דמי לעיסקא שאם לא התנו תחלה דנותן לו שכרו כפועל בטל.

מו"מ אם מבטיח לו גם את הקרן וגם את הריבית

לבוש- ודאי שאין היתר כלל להתנות שיהיה חייב לשלם קרן וריבית אא"כ יביא עדים שלא הרויח, שאיך יכול לינבא שירוויח בעסק. ואין היתר אלא לחלק את ההרווחות ושיהיה המקבל נאמן בשבועה שלא הרויח (אפי' אם לא ירצה לישבע). קיצור שו"ע (סי' ס"ו)- ודאי יש לסמוך על היתר עיסקא כאשר המקבל נאמן בשבועה שלא הרויח. וממילא אפשר להסכים תחלה על דמי התפשרות בעד ההרווחה, ואם המקבל אינו רוצה לישבע יכול לשלם ממון כדי שלא יצטרך לישבע. חכמ"א (כלל קמ"ב סי"ד)- מותר ללוה להתעסק בממון המלוה עד שיגיע לסכום מסוים ותוך אותו זמן כל האחריות [גו"א ואונסין וזולא] על המלוה, ועל הקרן נאמן בשבועה ובעדים מפורסמים, ועל הריוח אינו נאמן אלא בשבועה חמורה כרצון המלוה.

סימן קסח-ט סעיף א

לא העמידו אצל עכו"ם (ולא עשה כסעי' ב' וג') הוי ר"ק

רמ"א- ישראל שלוח מעכו"ם והשתא מלוה לישראל חבירו ע"מ שחבירו יפרע לעכו"ם ריבית הוי ר"ק ויוצאה בדיינים. חו"ד (סק"א)- קאי גם על היכ"ת שכתב ישראל שני שט"ח לעכו"ם שאמנם שקיי"ל בחו"מ שנעשה קנין מה"ת לעכו"ם ע"י הך שטר, מ"מ כיון שקציצת זמן קיים בשביל ישראל הוי כנותן הריבית בשביל ישראל וחייב להחזיר. ש"ך (סי' ק"ס סקי"ט)- המלוה הוא שחייב להחזיר גם אם התנה שישלם את הריבית לאחר (אפי' עכו"ם). פ"ת (שם סקי"א)- רעק"א מסתפק אם המקבל חייב להחזיר או המלוה. תפא"צ ס"ל שודאי המקבל אינו חייב להחזיר אא"כ הלוה אמר לו בשעה שנתן לו שהוי בתורת ריבית. ש"ך בשם דרישה וב"ח- בכה"ג שעכו"ם אמר לו תנם לישראל שני והפטר אין כאן אלא א"ר (וכן משמע בט"ז).

סימן קסח-ט סעיף ב

עכו"ם שמינה את ישראל ראשון כאפוטרופוס

ט"ז- עכו"ם שמינה את ישראל ראשון כאפוטרופוס בהיכ"ת שנשא ונתן ביד מותר לישראל שני להחזיר את הקרן וריבית לישראל ראשון [ואין בזה משום מראית עין כי אין לישראל

ראשון עסק כלל בהלואה ולא דמי לסעי' כ"ג שהוי מתווך בין הישראל לעכו"ם]. ש"ך-
כאשר נשא ונתן ביד העכו"ם פטור ישראל ראשון גם אם לא פטרו העכו"ם בפירוש כי מסתמא
פטרו.

סימן קסח-ט סעיף ג

מו"מ אם צריך לומר והפטר

מחבר- אם העמידו אצל עכו"ם ואמר לישראל ראשון הניחם ע"ג קרקע וכן עשה ונסתלק
ולקחן השני משם מותר. ש"ך, ט"ז- צ"ע שהגמ' איתא בהדיא שצ"ל והפטר. ט"ז- י"ל
שסגי בזה שלא יחזור ויקחם (אע"ג שאחריות עדיין עליו) אחר שהניחם ע"ג קרקע, ולכן כל
זמן שלא נסתלק אין היתר עד שיאמר והפטר, אמנם אם נסתלק משם מהני גם בלא שאמר
לו והפטר. ש"ך- צ"ל והפטר כדאיתא בהדיא בש"ס ודלא כהמחבר שפסק שסגי בלא"ה
עפ"י הרמב"ם והטור. חו"ד (סק"ג)- אם ישראל שני אמר שיתן את הרבית לישראל ראשון
(אעלה לך) אין היתר עד שיאמר והפטר, אכן השו"ע איירי כאשר אמר שיתן לגוי (אעלה לו)
ולכן לא בעינן שהגוי יאמר והפטר כי אין שום הנאה לישראל שפורע לא מחמת שנעשה ערב
ולא שפוטר את עצמו בחוב ריבית ע"י ישראל חבירו. כו"פ, מקור מים חיים- לא צריכים
והפטר אלא משום חיוב שמירה כדאיתא בנו"כ בחו"מ סי' ק"כ עפ"י שיטת רש"י, ולכן כאן
שהוי מעות גוי אין חיוב שמירה עליהם ולכן לא צריכים והפטר. בר"י עיק"ד (פכ"א הע'
כ"א)- יל"ע מה הדין כאשר ישראל ראשון מסר צ"ק לעכו"ם וחתם העכו"ם בהסבה ומסר
לישראל שני. (א"ה- לכאן מתלא תלי במח' ש"ך וט"ז הנ"ל, שלפי הט"ז גם כאשר המעות
באחריות ישראל ראשון מותר כל זמן שלא נראה כשלוחו וכגון בנ"ד כאשר נשא ונתן ביד,
משא"כ לפי הש"ך אסור כל זמן שהוי באחריות ישראל ראשון והה"נ בצ"ק דידיה).

דרך פקדון

רמ"א- אם אמר העכו"ם ליתן לישראל שני דרך פקדון ואח"כ יהא בידו הלואה מותר. בר"י
בשם מהרא"ל צינץ- הה"נ אם אמר שיתן לישראל שני דרך הלואה בלא ריבית ג"כ מותר אם
אח"כ הוסיף לו ריבית. בר"י (שם) בשם תורי זהב- יש ראשונים שגם לתת לו דרך פקדון
לא מהני ולכן אין לסמוך על קולא הנ"ל שמהני אם אמר ליתן לו דרך הלואה בלא ריבית.

קולת הגמ"ר

רמ"א- אם הלואה השני לא עשה הלואה עם ישראל ראשון אלא עם העכו"ם, והעכו"ם אמר
לו לקבלם מישראל ראשון וישראל ראשון לא הוי אלא כשלוחו של עכו"ם מותר [אפי' אם
נותן את הריבית לישראל]. ב"ח, ש"ך, ט"ז- יש לתמוה על היתר של הגמ"ר המובאים
ברמ"א שהם דלא כהיתרים הנמצאים בגמרא. ט"ז- אליבא דהגמ"ר [ורמ"א] יש לבאר
שהטעם שאין בזה מראית עין הוא משום שכבר פטר אותו קודם נתינה לישראל שני.

סימן קסח-ט סעיף ה

פסקי הרמ"א לגבי חילוק בין חוב של אשראי למשכון (תש' מיימוני)

רמ"א- אפי' למ"ד אין שליחות לעכו"ם לחומרא מ"מ אין להתיר אלא בכה"ג שיש לעכו"ם

משכון מִישראל, דאל"כ מחזי כריבית. ט"ז (ס"ק י"ז) - יש סתירה בפסקי הרמ"א וקיי"ל לקולא שמאן שנוהג כר"ת מותר גם בכה"ג של חוב של אשראי. נקה"כ (על ט"ז סק"ז) - כאשר ישראל מצווה את העכו"ם בשליחותו גם ר"ת מודה שאסור. ש"ך (סק"ג וי"ח) - קיי"ל לחומרא שאין להתיר אלא בהיכ"ת של משכון והיינו כאשר המשכון שוה לקרן וריבית. ש"ך (סק"ב) - ס"ל שהאיסור [גבי חוב של אשראי] דוקא כאשר הוי בשליחות הישראל. רעק"א, עצי לבונה - צ"ע כי מבואר ברמ"א שגם בלא שליחות ישראל בעינן משכון, וכן מבואר בש"ך גופיה לקמן סק"ד. שער דעה (סק"ב) - קיי"ל לחומרא כהש"ך שלכ"ע יש להחמיר בלא משכון (ודלא כהט"ז) אמנם היינו דוקא בציווהו וכתוספתא.

בענין הערמה

ש"ך - אע"ג שהרמ"א מחלק בין רש"י לבין ר"ת וגם בין משכון לאשראי, מ"מ בכל ענין אסור אם כיוון להערים. חו"ד (סק"ה) - יש לאסור רק כאשר הויא הערמה וכגון אחריות החוב על ישראל ואסור כדלקמן סעי' כ"א (וצ"ע שהתם אסור משום ר"ק עפ"י ריב"ש וכאן הוי מחזי כריבית עפ"י רשב"א, ולכאור' מוכח שכאן האחריות לא הויא על ישראל). נתי"ש - יש לאסור דוקא אם הערים בשעת נתינת המעות לעכו"ם, אמנם אם כבר הלוח לעכו"ם ואח"כ הלוח עכו"ם לישראל מותר.

סימן קסח-ט סעיף ו

בענין שליחות לעכו"ם לחומרא

ש"ך - לפי ר"פ מה שאסר המחבר כאשר העכו"ם עושה על דעת ישראל היינו לחומרא ומדרבנן, ודלא כהרמב"ם דס"ל שהוי ר"ק. ש"ך - גם לר"ת דאין שליחות לעכו"ם לחומרא אם אמר השני שעושה על דעת ישראל הראשון ובגוונא שהראשון שוויה שליח אסור [כהב"ח, ודלא כהב"י דס"ל שר"ת מודה שאסור אם השני אומר שעושה על דעת ישראל ראשון גם כאשר לא שוויה שליח].

סימן קסח-ט סעיף ז

בענין אמירה לעכו"ם

מחבר - ישראל שציוה לעכו"ם ללוות לו על שם העכו"ם מישראל שני המלוה מותר [ש"ך - ליקח אח"כ הרבית] והלוה עושה איסור. רמ"א - לפי הנוהגין כר"ת מותר גם ללוה וגם למלוה לצוות את העכו"ם ללוות לו מעות מישראל בריבית. ואין להקל כר"ת אלא במקום שנהגו להקל כדבריו. רעק"א בשם שעה"מ - צ"ע מדוע אינו אסור משום אמירה לעכו"ם (וכדמסקינן ביו"ד סי' רצ"ד עפ"י גמ' ב"מ דף צ'). תורי זהב - י"ל שאמירה לעכו"ם לא שייך כאשר לא הוי ביד העכו"ם לעשות כמו מה שציווהו. ש"ך, ט"ז - היתר דר"ת לצוות את העכו"ם [ומותר למלוה וללוה] היינו גם בכה"ג שהמלוה יודע שההלואה היא לצורך ישראל. ש"ך - אכן אין להתיר גם לר"ת אא"כ הוא בענין דלא מחזי כריבית (וכלו' דבעינן משכון, עי' לעיל ס"ה מו"מ בפסקי הש"ך).

סימן קסח-ט סעיף ח

עכו"ם ששינה משליחותו ולוה מיישראל ולא מעכו"ם

מחבר- בהיכ"ת שאמר לעכו"ם ללוות מעכו"ם בריבית ולוה מיישראל בריבית מותר. ש"ך- מותר גם למלוה וגם ללוה שהרי שינה משליחותו וכדברי הדרכ"מ ודלא כהב"י. ט"ז- לשון המחבר משמע שחזר ממה שכתב בב"י וג"כ ס"ל כהדרכ"מ שמותר גם למלוה.

סימן קסח-ט סעיף ט

עכו"ם שלוה מיישראל בריבית ואח"כ בשעת פדיית משכון נודע לישראל שהוא משכון של ישראל

מחבר- לא יאמין המלוה שהמשכון של ישראל וגם לא שייך להביא עדים שאלו המעות עצמם שנתן המלוה לעכו"ם חזר ונתן לישראל כי י"ל שהעכו"ם עכבם לעצמו וממעותיו הלוה לו. ש"ך- מותר ויכול לקחת קרן וריבית כי לא שביק היתרא וכו' וודאי הקנהו לו את המשכון. רעק"א- צ"ע מדוע יש טעם של לא יאמינו לו הא נקטינן שהקנהו לו, ועוד צ"ע כי קיי"ל אף אליבא דרש"י שאם לא ידע המלוה בשעת הלוואה [ונודע לו אח"כ] שמותר גם בלא סברא שמסתמא הקנהו לו. אכן הרמב"ן אוסר גם אליבא דר"ת במשכון אם לא שהקנהו לו.

מו"מ בשיטת ר"ת שמותר לישראל לזה לתת משכנו לעכו"ם כדי לתת אותו לישראל מלוה רמ"א- לפי ר"ת מותר בכל ענין [דהיינו גם בלא הקנהו לו], וכ"פ הש"ך (סקכ"ו). ואין למחות ביד הנוהגין להקל. פ"ת בשם תיבת גמא- כמו שאין שליחות לעכו"ם כלל לפי ר"ת א"כ י"ל גבי שליח קטן שלא עוברים הלוה והמלוה וצ"ע. חו"ד- י"ל שצריך טעם שהקנהו לו כי בלא"ה משכון של ישראל הוי ערב קבלן ואסור ליקח רבית מהמשכון כמו שאסור מע"ק. חכמ"א (כלל קל"ז ס"ט)- לפי ר"ת מותר גם כאשר לא הקנהו לו, לפי רש"י בכה"ג שיודע שהמשכון של ישראל לכת' אסור להלוות על זה בריבית שמא לא הקנהו לו. מקור מים חיים (לקמן סעי' כ"א)- ס"ל כהחוו"ד הנ"ל שגם לפי ר"ת צריך להקנות לעכו"ם את המשכון דאל"כ הוי כע"ק ואסור. רמ"א- וגם מותר למלוה להחזיר את המשכון לישראל הלוה ששלח לו ע"י עכו"ם. ש"ך- ומותר ללוה להשתמש במשכון או למוכרו אך יתחייב להחזיר למלוה את המשכון או דמיו. רמ"א- אם העכו"ם הלך מותר לישראל לפדות את המשכון, אמנם המלוה אינו חייב לתת את המשכון לישראל שהרי הוא אינו בעל דברים ידיה. [ולכן אם רוצה שלא יהא לו עסק עם הלוה כלל יקח משכון ששוה נגד מעותיו]. ש"ך- אם אין לעכו"ם רשות להשכינו אצל ישראל המלוה א"כ הוי כגזלן וצריך ישראל המלוה להחזיר לישראל הלוה.

סימן קסח-ט סעיף י

עכו"ם שיש לו משכון של ישראל ורוצה ללוות עליו

מחבר- עכו"ם שמשכון לישראל בחובו ומשכון העכו"ם אותו משכון לישראל בריבית אם הישראל פודהו אסור. ש"ך- אבל עכו"ם פודהו אע"פ שהישראל החייב נותן הריבית שרי, והטור וב"י בשם הרא"ש כ' שבכל ענין מותר. חו"ד (סקי"ד)- לכאו' משמע שאינו אלא

חומרא מדרבנן ומעיקר הדין מותר לגבות מישראל, וצ"ת. ונר' שמותר לקחת אגר נטר בכה"ג שנתבטל מעות ישראל אם הוא בגוונא שאין איסור רבית. (וליתר דברי חו"ד עי' לעיל סי' קס"א ס"א). מחבר- אם אחריות החוב והריבית אינו על המשכון אלא על העכו"ם מותר. גר"א (סקכ"ד)- שבכה"ג שאחריות החוב והריבית על העכו"ם א"כ אין המשכון אלא ערב (ולא ערב קבלן) וגובין מהעכו"ם תחלה. מחבר- וגם מותר אם הישראל לא ידע שהעכו"ם ישתמש במשכוננו. [ש"ך, ט"ז]- שהרי אם הלואה אינו יודע אין בזה צד שליחות].

עכו"ם שמכר חובו לישראל אחר

רמ"א- עכו"ם שהלוה לישראל בריבית ואח"כ מוכר את חובו לישראל אחר מותר לישראל ליקח את הריבית מהעכו"ם [שגבה מישראל הלוה], אמנם מחמת חומר רבית אינו יכול לקחת את הריבית מישראל הלוה. ט"ז- ילה"ע שאם הישראל קנה לגמרי את החוב א"כ אסור לקבל את הריבית אפי' מהעכו"ם, והכא איירינן שלא קנה את חוב אלא שקנה בתורת בטחון והעכו"ם יכול לסלק את הקונה בזווי. נקה"כ- י"ל שגם כאשר קנה קנין גמור מותר לקחת מהעכו"ם את הריבית, אמנם דוקא בכה"ג שאין ישראל הקונה יכול לתבוע את ישראל הלוה (וכגון שקנה בדיניהם ולא בדיננו ומ"מ אין העכו"ם יכול לחזור מישראל הראשון). חכמ"א (כלל קל"ז ס"א)- הביא מח' ש"ך וט"ז הנ"ל ולא הכריע. ט"ז- אכן כל ריבית שכבר היה חייב בה ישראל הלוה קודם שקנה ישראל חבירו מותר לו לגבות גם מישראל כי כבר חייב לעכו"ם (וישראל חבירו קנה ממנו הך זכות גבייה), והרמ"א כאן אוסר לגבות מהישראל דוקא מה שנתחייב בה לאחר שקנה את החוב [בתורת בטחון כנ"ל]. נקה"כ- קולת הט"ז שמותר לקחת מישראל הלוה את הריבית שהיה כבר חייב בה קודם הקנין לענ"ד אין להקל בזה ובכל ענין אסור לקבל הריבית מיד ישראל. חכמ"א (שם)- מבואר בדברי בעה"ת שהדין עם הט"ז ומותר לקחת מישראל מה שהיה חייב בה קודם שקנה את החוב.

סיכום פסקי מחבר ורמ"א בענין עכו"ם שלוה עם משכון ישראל

מחבר ורמ"א- כאשר יודעים המלוה והלוה שהעכו"ם יש לו משכון ישראל א"כ לר"ת מותר (לכה"פ בלא ציווי, עי' בסמוך) גם אם לא הקנהו לעכו"ם, ולרש"י אסור א"כ סמכינן שהקנהו לו. ואין לסמוך על זה אא"כ המלוה כבר הלוהו קודם שנודע על זה. מחבר ורמ"א- אם ידע הלוה ולא המלוה א"כ לרש"י אסור (גם אם לא שלח אותו בהדיא) ולר"ת מותר. מחבר ורמ"א- אם ציווה לעכו"ם בהדיא להלוות מישראל א"כ לרש"י אסור, ולפי ר"ת אם מחמירים כתש' מיימוני (עי' לעיל מח' ש"ך וט"ז) אסור בחוב של אשראי, משא"כ בחוב של משכון בציוויו (ומשמע גם אם לא הקנהו לו) יל"ע אם מותר כשער דעה או אסור אליבא דתש' מיימוני וכד מצינן למימר לפי רעק"א לעיל סעי' ה'. מחבר ורמ"א- אם לא ידע הלוה שהעכו"ם ישתמש במשכון שלו א"כ גם לרש"י מותר להלוותו בריבית כי אין כאן צד שליחות (ולכן גם כאשר לא הקנהו לו מותר). מחבר ורמ"א- אמנם אם אין הישראל לזה אלא שהשאל לעכו"ם את משכוננו (סעי' י"א) א"כ ודאי ידע ואסור אא"כ הקנהו לו. (ויל"ע לפי ר"ת שמתיר לכ"ע במשכוננו אם שאני הכא שלא הלוהו לו כלל ונמצא שמשכוננו הוי ערב קבלן להלוואת ישראל).

סימן קסח-ט סעיף יא

ישראל שהשאל משכון לעכו"ם

מחבר- אם ישראל השאל משכון לעכו"ם שיוכל ללוות ברבית לעצמו מותר לישראל להלוות לעכו"ם עליו ברבית, ואפי' הלך לו העכו"ם מותר לישראל בעל המשכון לפרוע את הקרן ורבית. ש"ך- אפי' ידע ישראל שהמשכון של ישראל היה מ"מ מותר כי הישראל הקנהו לעכו"ם ונקנית לו במשיכה. רמ"א- אבל א"א לזכות את המשכון לעכו"ם ע"י אחר [למ"ד אין זכייה לעכו"ם]. ש"ך- אע"ג שאין זכייה מ"מ מותר לעכו"ם השואל לומר לישראל המשאל תנהו לפלוני עכו"ם שילווה לי עליו מישראל ברבית וכשתמסרנו בידו מיד אני חייב לך להחזיר המשכון.

עכו"ם אנס ואינו פודה את המשכון ששאל מישראל

רמ"א- אם העכו"ם אנס ואינו רוצה לפדות המשכון ולהחזירו לבעליו צריך ישראל המלוה ליתן לפדות המשכון לבעליו דהוי העכו"ם כגזלן שהשכין לו. ואם העכו"ם אנס ואם בא לפדותו היה צריך לתת לו בלא רבית הה"נ צריך לתת לבעל המשכון בלא רבית. ט"ז- יש לחלק אם הוא אנס לגמרי ולא היה נותן רבית א"כ גם ישראל המשאל יכול לפדות בלי נתינת רבית, אכן אם אינו אנס כלפי הרבית רק שא"א לכופו לפדותו א"כ ישראל המשאל יתן את הרבית שהיה חייב קודם שנעשה גזלן ולא הסכים לפדותו (אבל אם לאחר מיכן נשתהה ביד ישראל שני אסור לו ליקח רבית שנתחייב לאחר ההיא שעתא).

עכו"ם שהשכין לישראל וחזר ומכרו לישראל אחר

רמ"א- כאשר ישראל השני בא לפדות את המשכון שקנה צריך ליתן למלוה קרן ורבית. ש"ך, ט"ז- אפי' אם אחר שקנהו שהה לפדותו צריך לתת לישראל המלוה את כל הרבית.

מו"מ בקנין אודיתא

ט"ז- לא מהני להקנות לעכו"ם ע"י אודיתא [ודלא כהב"ח], שאמנם שלגבי ממון אמרינן שאדם נאמן לחובתו והודאת בע"ד כמאה עדים דמי אע"פ שיודעים בודאי שהוא משקר מ"מ לא מהני לאפקועי איסורא משום שקר שלו. נקה"כ- כיון שהודה הודאתו כק' עדים דמיא וזכי ליה העכו"ם בהודאתו. גל' מהרש"א- יש להביא ראיה מתוס' ב"מ (מו. ד"ה ונקנינהו) שמהני אודיתא לאפקועי איסורא. קצוה"ח (סי' קצ"ד סק"ד)- ג"כ מביא ראיה מתוס' הנ"ל, ומוסיף שדברי בעל העיטור שבתשובת מיימוני שהביא הט"ז לא הויא ראיה לדבריו אלא הויא פירכא לדבריו שהרי אילו היה בעין א"כ מודה העיטור שמהני אודיתא להפקיע איסור רבית. רעק"א- ג"כ כ' כנ"ל שדברי בעל העיטור הם קשיא על הט"ז כי מבואר שם שאם הוי בעין היה יכול להקפיע איסור רבית באודיתא.

סימן קסח-ט סעיף יב

לזה עכו"ם שמכר את המשכון לישראל שני

מחבר- עכו"ם שמכר את משכנו לישראל שני שהוא יבוא ויפדהו מהמלוה ואח"כ שהה ישראל שני אחר מכירה ולא פדהו ועכו"ם כופה את ישראל שני לשלם את הריבית לפדות את המשכון מותר [כי מה נ"מ יש למלוה אם ישראל שני משלם עבור העכו"ם]. ט"ז- ע"כ

שפסק דהכא הוא כהרא"ש שמתיר לגמרי אליבא דר"ת שאין שליחות לחומרא בכל ענין ואין לחלק בין חוב של אשראי או של משכון כמהר"ם המובא לעיל ס"ה. (א"ה - צ"ע כי המחבר ודאי פסק כרש"י וא"כ אליביה מא"ל). נקה"כ - דברי הט"ז לק"מ כי לעיל ס"ה איירי שעשה בשליחות ישראל.

סימן קסח-ט סעיף יג

בענין שישראל שלח ישראל חברו ליתן דמי מלוה לעכו"ם ולקחת משכון ממנו מחבר - בציור הנ"ל יש למשלח לקחת אחריות המעות והמשכון עליו. ש"ך בשם הב"ח - בדיעבד אם המשלח לא קבל אחריות ע"ע מותר ליקח את הריבית מהעכו"ם כי מסתמא דעתו להיתרא ואמרינן דנעשה שלוחו של ישראל ולא של העכו"ם [אבל לכת' מחמירים לצאת מספק דאו' ולא מתירים אא"כ המשלח קיבל אחריות ע"ע].

אם בשעת פדייה אמר השליח שלא אמר אמת ולוה לעצמו מחבר - המלוה יאמר לו איני מאמינך אלא לדבריך הראשונים מאמין אבל חושש אני לדבריך ואיני רוצה לקבל ממך המעות וכשיבוא העכו"ם ויתן לי המעות אתן לו משכנו. ואפי' עדים מעידים של ישראל הוא לא מהני כיון שהודה תחלה שאינו שלו. פ"ת בשם רדב"ז - אפי' משכון שברור שהוא של ישראל כגון ספרים מ"מ הודאת פיו מחייבתו דאימור הקנהו לעכו"ם כדי למשכנם לצורך העכו"ם. ש"ך - מהרש"ל חולק על המחבר כי אע"ג שאדם נאמן ע"ע יותר מק' עדים מ"מ הוא יכול לטעון שמתחלה הוויא השטאה וא"כ נאמן עתה ולא מהני דבריו הראשונים. [ובנקה"כ השיג על הט"ז שמשמע בפירושו שמהרש"ל לא חולק על המחבר]. רעק"א - אפי' ע"א אומר שהוא של ישראל נאמן כי ע"א נאמן באיסורים. [ומ"מ אין לדמות סרסור לכאן שהוא אינו נאמן לחוב לאחרים (וק' על דברי הש"ך), וכן אין לו נאמנות כע"א].

אשתו טוענת שהשכינה משכון של עכו"ם ובעל אומר שלי הוא ש"ך בשם מהרש"ל - אשתו שהשכינה משכונות אע"פ שהיא נושאת ונותנת בתוך הבית בכל הענינים ואומרת שהיה של עכו"ם צריך להחזיר לו המשכונות אם מברר שהם שלו. חו"ד - תמוה כי קי"ל בחו"מ (סי' נ"ו) ובאה"ע (סי' קפ"ה) שהיא נאמנת לומר על חפץ בידה שהוא של אחרים וגם הש"ך שם מודה אם כבר מסר לאחר ששוב לא שייך חזקה שכל מה שתחת ידה הוא של בעלה והה"נ בהשכינה אותו למשכון. חו"ד - ומש"כ הש"ך כשהבעל מברר צ"ע שהרי איך אפשר לברר אימור כבר מכר החפץ לעכו"ם או היא בעצמה מכרה דהא נושאת ונותנת יש לה רשות למכור. רעק"א (השגות שם) - לק"מ קוש' החו"ד שי"ל שבירר בעדים שלעולם הוא שלו וא"כ אין לה נאמנות, וגם שם בחו"מ סי' נ"ו הכי הוה שלא מהני הודאתה כאשר יש עדים שהוא של בעלה.

מו"מ בפסק הרמ"א אם נודע הדבר שכן הוא האמת אסור ליקח ממנו הרבית רמ"א - אמנם אם נודע הדבר שכן הוא האמת אסור ליקח ממנו הרבית ומערים לעשות כן נקרא רשע. ט"ז - פירש את דברי הרמ"א שהיינו לפי ראות עיני הב"ד. ש"ך - אין לפרש כהט"ז אלא הרמ"א איירי כאשר נודע למלוה בבירור. רעק"א - ועו"ל שהמלוה מאמין כן דהוי כההיא דאי מהימן לך כבי תרי זיל אפקה (קדושין סו.). רמ"א - ובהיכ"ת שנתן לו

מעות כדי להלוות לעכו"ם בלא משכון ואח"כ אמר שלקח לעצמו אם חשדו שהוא משקר יחרים עליו שכדבריו כן הוא והעושה כן נקרא רשע. ש"ך-ק"ק כי הרשב"א רק אמר שיצאו מכלל שארית ישראל לא יעשו עולה, אבל לא נקרא רשע (ולא דמי לגוונא שאמר מתחלה בפירוש שמלוה לעכו"ם). רעק"א, חו"ד-ומ"מ צ"ע שי"ל שהוי רשע גמור כי שולח יד בממון חבירו, והרי הוא גזלן ששאל שלא מדעת.

סימן קסח-ט סעיף יד

ישראל שלוה מחבירו לצורך עכו"ם וקצב עם העכו"ם ועם המלוה סכומים אחרים מחבר-זכה ישראל שבאמצע מה שקצב עם העכו"ם יותר ממה שקצב עם ישראל המלוה. אבל בכה"ג שהעכו"ם אלם ואינו רוצה לפרוע לא יפרוע ישראל הלוח מכיסו. רמ"א-י"א שצריך ישראל הלוח לפרוע לו מכיסו אלא אם הזכיר שם העכו"ם תחלה. ט"ז-י"ל שהטעם שחייב לשלם מכיסו אע"ג שאין אחריות עליו מ"מ כיון שהכניס את עצמו בדבר קבל על עצמו שלא להזיקו במה שסומך על המשכון ועל כן חייב לראות שלא יפסיד על ידו ויהיה בו דינא דגרמי בנזיקין שהיה לו להודיע לו שזה העכו"ם אלם. ט"ז-י"ל לפי הנ"ל נראה שאם לא ידע מתחלה שהוי עכו"ם אלם ואנס ורק נודע לו אח"כ אין על ישראל לזה שום חיוב [וחייב מלוה ישראל לתת לו המשכון בלא רבית דלמה יפסיד כיון שלא פשע במידין].

מו"מ בישראל שלוה מישראל כדי להלוות לעכו"ם

רמ"א-לכת' אסור ללוות על משכון עכו"ם ולומר שהוא יפרע קרן ורבית אלא תחלת הלואה צריכה להיות לצורך עכו"ם. ש"ך-אע"ג שישראל יכול להיות ערב קבלן לעכו"ם כאשר יש משכון [כמבואר בסי' ק"ע ס"ב] מ"מ אין היתר אא"כ ההלואה לצורך עכו"ם. אמנם מה שראיתי נוהגין תחלה שהלוח ישראל אמר שישלם את הקרן ורבית לכאן, י"ל שאיירי במשכון עכו"ם שהוא טוב ששוה הקרן ורבית שבזה אפשר להקל ולהתנות מתחלה שהישראל ישלם קרן ורבית. ומ"מ יש ליזהר בדבר. בית לחם יהודה-נר' שא"א לסמוך על משכון טוב כי עיקר הסמיכה על הישראל כי חוששין שהוי עכו"ם אנס ולא ירצה ליתן רווחים גדולים. ואם עיקר סמיכת המלוה על ישראל הוי ר"ק. ואמת הוא שיש שכותבין שטר חוב על צד היתר לבטחון כדכ' הש"ך אבל עושים כן גם שהמשכון הוא טוב (משמע קצת שהבל"י מודה שחששו טפי בזמנו), וקצת קונים המשכון מהישראל על צד היתר. רמ"א-אם ישראל בא לפדות את המשכון בקרן ורבית מותר לתת לו, אבל רק אם המלוה נותן לו לפדותו מרצונו אבל אם הישראל בא בעצמו לפדותו הוי רמאות כי מתחלה הלוחו שיפדנו ממנו העכו"ם. רמ"א-אם אין ישראל לזה רוצה לפדותו אין המלוה יכול לכופו שיפדוהו.

סימן קסח-ט סעיף טו

ישראל שלוה מישראל לצורך עכו"ם ואמר למלוה לא למכור כי העכו"ם אלם מחבר-בציור הנ"ל אין המלוה צריך לחוש לדברי השליח כי אין למלוה עם העכו"ם כלום ואם השליח ירא ממנו יציל עצמו ויפדה המשכון או יוסיף משכון למלוה כדי שלא יפסיד בהמתנה. ש"ך-אכן בכה"ג כדלעיל שאין השליח אחראי אלא נעשה באחריות המשלח

א"כ יכול השליח לומר אל תמכרוהו שתזיקני כי העכו"ם אלם, ואם מכרו ובא השליח לידי היזק מזה חייב המלוה לפצותו.

סימן קסח-ט סעיף טז

מו"מ בקבלת אחריות של שליח כאשר ישראל שלח חבירו ללוות לעכו"ם ברבית מחבר- אם אחריות המעות על השליח בהולכה או בהבאה אסור למלוה ליקח הרבית מיד השליח או מיד שלוחו. ואם אין אחריות ההלוואה על השליח רק שהוא כשאר שומרים ש"ח או ש"ש מותר. ט"ז- ב"י בשם בעה"ת כתב אפי' אם רק אחריות הרבית על השליח וכגון שאמר שכל זמן שאינו משלם הת הקרן אני פורע את הרבית אסור כי נמצא שגם אחריות הקרן עליו כי משלם את הרבית כל זמן שלא פרע את הקרן. רעק"א- יש היכ"ת שמותר לקבל אחריות המעות וליתן לו כל הריוח שהריוח במעותיו והיינו כאשר אין שם הלוואה עליו ואינו מבקש לעצמו שום הנאה. משא"כ כאן אסור כי יש לו הנאה שהרי אם נודמן לו מציאה היה הריוח לעצמו [ומותר להוציא המעות בההיא הנאה שקיבל ע"ע אחריות].

סימן קסח-ט סעיף יז

ישראל שביקש מחבירו ללוות לו מעות בריבית מעכו"ם

מחבר- אם נתן לו משכון ללוות עליו ואחריות על המשכון ולא על השליח כלל מותר לשליח ליקח הרבית וליתנו לעכו"ם. ש"ך- מותר כי מתחלה לא לזה אלא לצורך עכו"ם ולא לצורך עצמו ועוד שהכא העכו"ם סומך על המשכון לבד. ש"ך- י"ל שאם המשכון הוא משכון טוב ודאי מסתמא סומך על המשכון ומותר, והב"י איירי שאינו משכון טוב כ"כ ולכן צריך לומר לו שאינו משתעבד לו כלל ואין האחריות אלא על המשכון. ש"ך- הא שאין שום אחריות על השליח היינו שלא יתבענו מדין לזה, והב"י כ' שאליבא דהר"ן שלא יתבענו מדין ערב קבלן. רעק"א- מש"כ ב"י אליבא דהר"ן תמוה כי לפי הר"ן מותר לישראל להיות ערב קבלן בעד ישראל שלוח מעכו"ם. מחבר- אם לא נתן לו משכון אסור ללוות מעכו"ם ברבית אא"כ העכו"ם האמינו והלוה על שם המשלח וסומך עליו ולא על השליח.

מנהג שמנהיגי קהל מותרים ללוות מן העכו"ם ברבית לצורך קהל

רמ"א- י"א שמותר למנהיגי קהל ללוות ברבית לצורך קהל אע"ג שאחריות עליהם וחוזרים על הקהל כאפוטרופוס של יתומים דשרי בכה"ג. וכן נהגו אע"ג שאין היתר ברור. ט"ז- הרמ"א ס"ל שלא הוי ר"ק, ולכן התיר משום מצוה כהיתר דיתומים. ועוד נר' שאינו ר"ק כי העכו"ם סומך על הקהל מתחלה אם לא יהיה מאלו מנהיגי הקהל לשלם. רמ"א- אבל אין ליקח מקצת פרעון ממקצת קהל ולנכות להם אח"כ יותר ממה שהלוו כי הרבית עולה על האחרים והוי כאילו לוו זה מזה ברבית.

סימן קסח-ט סעיף יח

ישראל שלוח מחבירו ע"י משכון של עכו"ם

מחבר- משכון של עכו"ם ביד ישראל והביאו לחבירו ללוות עליו יכול למכור לו כל כח וזכות

ושעבוד שיש לו על משכון זה ושאינן להם עסק בהדדי הדדי, והמוכר יקח את הריבית עד עת מכירה והקונה יקח את הריבית מאחר עת מכירה, ואם לאחר מיכן הקונה רוצה למוכרו בחזרה למוכר מותר למוכר לתת לו קרן ורביית בעד המשכון. ט"ז בשם לבוש- אם יש היתר של מכירה א"כ שייך שיוסיף על הקרן למוכר את המשכון, רק שהרביית לא יהיה יותר ממה שלוקח מן העכו"ם. ש"ל שהקרן שהוא כסכום שנתן לעכו"ם הוי כנגד המשכון, והקרן שהוסיף הוי הלואה בחנם. ט"ז- צע"ג על הלבוש כי ודאי שהוספת הקרן היא מחמת הרביית שמקבל מהעכו"ם וא"כ הוי רביית גמור. ואע"ג שאין כאן נשך אלא מניעת ריוח ללוה מ"מ יש להביא ראיה מטרשא דרב פפא שאסרו גם בזה, ואם אסרו דרך מכר כ"ש שאסור דרך הלואה. נקה"כ- דברי הלבוש ברורים דכיון שהוא כמוכר לו משכון א"כ כשחוזר ולוקח ממנו ברביית הוי כחוזר ולוקחו ממנו בסך ההוא (נמצא שמותר המעות היו ביד ישראל הראשון בחנם, ולא דמי כלל לטרשא דרב פפא שמכר לו ביותר על מה ששוא עתה). רמ"א- י"א שאפילו אינו מוכרו ומתנה עמו בהדיא שאין לו עסק עמו ודאי מסתמא להכי כיוונו וכמאן דא"ל דמי. רמ"א- אם ישראל שני אינו רוצה למוכרו בחזרה הרשות בידו דהוי לגמרי שלו והוי כאילו מוכרו לו בהדיא עד שיבא עכו"ם לפדותו. מחבר- ואם אין משכון יאמר בלשון הזה שאתה תפטור את העכו"ם בכך וכך מכל וכל, ובכך בכך אני קונה ממך כל מה שאני יכול להוציא מיד העכו"ם. ש"ך- והסכימו הפוסקים שבחוב של אשראי שאר קנינים [אפי' קנין אגב קרקע] לא מהני.

מו"מ בפסקי רמ"א כאשר התנו שימכור לו את המשכון בחזרה

רמ"א- ואם התנו שימכור לו בחזרה הכל לפי תנאם, ואפשר שאפי' בסתמא הוי כאילו התנו בכך הואיל והמנהג כך. רמ"א- וכן מותר אם ירצו שניהם שיניחו את המשכון ברשות ישראל ראשון [הלואה] ובלבד שיהיה אחריות המשכון מכאן ואילך על ישראל שני [המלוה]. ש"ך- בציוור זה שמניחו אצל הלואה צריך לומר שמקנה המשכון לישראל שני בכ"מ שהן בתורת משכון. רמ"א- ואם התנו זה עם זה שישאל ראשון [הלואה] יתחייב באחריותו הרשות בידם דהא מתנה שומר חנם להיות כשואל. ט"ז (סי' קס"ז סק"א)- הא שמותר לישראל ראשון לקחת אחריות ולא נחשב לרביית הוא משום שכבר מכר הראשון לשני כל זכות שהיה לו על המשכון של עכו"ם רק שהוא שומר עליו ויכול להתנות שיהיה כשואל [משא"כ בסי' קס"ז שאח"כ הוי לזה ממש]. רמ"א- וי"א שלא צריך להקנות לו את המשכון במשיכה כי דבר תורה מעות קונות, אבל טוב שיקנה לו ע"י אחר. רמ"א- ונאמן ישראל שני להלוות לו על סמך דבריו שיש לו משכון של עכו"ם ברשותו אא"כ מוחזק שמשקר. רמ"א- כל הנ"ל עיקר אע"ג שיש מפקפקים בהיתרים אלו מ"מ המנהג להקל כנ"ל. רמ"א- אמנם אם העכו"ם כבר זקף את הריבית בחוב אסור אח"כ לישראל שני לקנות ממנו ע"י שיוסיף לו ישראל ראשון הרביית שהרי הוי כהוסיף מכיסו כי כבר זקף העכו"ם את הריבית בקרן. רמ"א- אם זקף יכול לקנות בחזרה לאחר מיכן בהוספה כפי ערך הרביית מה שהיה אמור להוסיף, אמנם אסור להתנות בהכי אלא ימכור לו לגמרי, ואח"כ יחזור הקונה ויבטיחנו בדברים אמתיים כשיהיו לו מעות יחזור וימכרנו לו. ש"ך, ט"ז- מש"כ הרמ"א להקל ולהתנות בהכי שימכור לו בחזרה הוא דעת עצמו, ומבואר בראש' [רשב"א ומרדכי] שאין עצה להתנות אלא שההיתר הוא דוקא בכה"ג שסומך עליו ומאמינו שיקנה בחזרה. ט"ז- אמנם מתורה"ד נר' שאיהו מיקל בכה"ג שלא זקפו העכו"ם תחלה ואפשר להתנות שיחזירונו

לו כי אין כאן מכירה אלא סילוק זכות במה שיגיע לו, משא"כ גבי זקיפה הוי זכות גמור וא"כ נחשב למכירה בתנאי שאסור כדאיתא ברס"י קע"ד. ש"ך- ודאי שאין תרוה"ד מיקל להתנות למוכרו בחזרה גם כאשר לא זקף. וודאי דאליבא דתרוה"ד אין למצוא תקנה לעשות בהיתר אלא בהבטחה ובמאמינו. ש"ך- י"ל שפסק הרמ"א להתיר גם כאשר התנו להחזיר הוא עפ"י הרא"ש והעיטור דס"ל שמשכון עכו"ם ביד ישראל הוי של עכו"ם אא"כ אמר מעכשיו דאז הוי דעתיה לשקועיה, וא"כ אין כאן מכירה אלא שעיקר סמיכות ישראל שני הוא על משכון עכו"ם. פ"ת בשם סמ"ע- אם מת העכו"ם ולא ידוע ליורשים על המשכון א"כ זכה ישראל שני במשכון כי כיון שנסתלק העכו"ם נסתלק ג"כ הבא מכוחו. מיהו אם יש לו יורשים שידוע להם על המשכון א"כ גם ישראל ראשון יש לו לפדותו. פ"ת בשם צ"צ- חולק על סמ"ע הנ"ל וס"ל שבכל ענין יש לישראל ראשון לפדותו כי לא הויא מכירה אלא לענין היתר רבית.

סימן קסח-ט סעיף יט

תחבולות רשעים כאשר לוויין ע"י משכון עכו"ם
מחבר- תחבולות רשעים כאשר לוויין ברבית מישראל לצרכו ע"י משכון עכו"ם. ש"ך, ט"ז- לא ברור מדוע אסור. ש"ך- י"ל שהוי משכון של עכו"ם שנשתקע לישראל [ראשון] ולכן אסור. ש"ך- אם המשכון עדיין ברשות עכו"ם בכל ענין שרי. רעק"א, חו"ד (סקמ"א)- מש"כ הש"ך בכל ענין שרי צ"ע, שיש לאסור אם לוח ישראל מקבל ע"ע ליתן רבית מכיסו בין אם יתן העכו"ם א"ל [ובזה הוי לוח ממש ואסור].

סימן קסח-ט סעיף כ

עכו"ם שלוח מישראל שני ברבית ע"י משכון ישראל ראשון
מחבר- מותר לישראל שני להלוות ברבית לעכו"ם ע"י משכון של ישראל ראשון שהוא ביד העכו"ם. ויש אוסרין אא"כ ישראל ראשון אמר לעכו"ם קנה מעכשיו המשכון אם לא אתן לך עד יום פלוני. רמ"א- ולפי המתירין הנ"ל מותר לקבל הרבית מיד ישראל ראשון. ש"ך- כאן לא נראה שהוי לצורך ישראל ולכן מותר ליקח הרבית מישראל ראשון. א"נ מאחר שישראל נתן את המשכון ברצונו י"ל שהקנהו לעכו"ם ולכן אין לאסור לישראל ראשון לפדותו.

סימן קסח-ט סעיף כא

ממון ישראל באחריות העכו"ם
מחבר- מעותיו של ישראל מופקדים ביד עכו"ם והלוה אותם לישראל ברבית מותר אם היו באחריות העכו"ם, ואסור אם היו באחריות ישראל. ש"ך, ט"ז- ההיתר כשהם באחריות העכו"ם היינו אחריות גמור כשאר לוח בעלמא שאם יאבדו החובות יפרעם [ולא מהני אחריות אונסין כשואל]. רמ"א- עכו"ם שהלוה אותם שלא מדעת ישראל מסתמא הם באחריות עכו"ם ושרי. רעק"א- ישראל שנתן מעות לעכו"ם להתעסק בהם למחצית שכר והעכו"ם הלוה מהם ברבית לישראל מותר אע"פ שבעל המעות [ישראל ראשון] יודע כשנתנם לישראל

פירות מראי מקומות הבית רלה

שני. ברי"י (פ"ל הע' מ"ג) - פקדונות שהופקדו בבנק מותר כאשר אחריות המעות [של ישראל המפקידים] על העכו"ם (ועיי"ש במו"מ בפוסקים כאשר יש שותפות של ישראל ועכו"ם בבנק).

מו"מ בענין ר"ק

ש"ך, ט"ז בשם ריב"ש - ממון ישראל באחריות ישראל הוי ר"ק אפילו אם נעשה ההלוואה ע"י עכו"ם. ברי"י (פל"ג הע' ו') - מח' חו"ד ומנחת פתים אם בכל גוונא שנעשה קציצה ע"י עכו"ם באמצע הוי ר"ק (חו"ד) או רק אם מודיע לישראל המלוה (מנחת פתים).

סימן קסח-ט סעיף כב

איסור מראית עין גבי ממון עכו"ם באחריות ישראל

מחבר - מעותיו של עכו"ם מופקדות ביד ישראל והם באחריות העכו"ם [אפי' אם ישראל לוקח אחריות שמירה על המעות] מותר מעיקר הדין להלוותם ברבית לישראל אחר, אבל אסור לעשות כן מפני מראית עין.

סימן קסח-ט סעיף כג

מראית עין גבי ישראל ששוכרו עכו"ם להלוות מעותיו ברבית לישראל שני מחבר - עכו"ם שאמר לישראל הילך שכרך והלוה מעותי ברבית מותר, אבל אסור לעשות כן מפני מראית עין. ש"ך - י"א שאין היתר [מעיקר הדין] אלא אם קצץ שכר ידוע בין אם ירויה אם לאו אבל אם א"ל פליגנא לך בריוח אסור. ויש מתירים [מעיקר הדין] בשניהם [אבל שניהם אסורים משום מראית עין]. רמ"א - אם הדבר מפורסם לרבים שאין הישראל אלא שכיר העכו"ם שמותר להלוותן ברבית לישראל. (וע"ע סעי' כ"ד). ש"ך - מפורסם היינו שאומנותו בכך ולא מהני להודיע ללוה ולעדים. (הב"י הביא מח' ר"ן ובעה"ת ואינו מכריע אם מהני להודיע). חכמ"א (כלל קל"ז סל"ג) - ג"כ מכריע כהש"ך דלא מהני להודיע ללוה ולעדים.

סימן קסח-ט סעיף כד

אפוטרופוס ישראל ומעות עכו"ם

מחבר - אפוטרופוס ישראל מותר ללוות ברבית לישראל אחר [כאשר אחריות על העכו"ם בעל המעות]. ט"ז - וקמ"ל שאין כאן משום מראית עין דמסתמא גם מה שהלוה הוי מעות עכו"ם. ש"ך - אפוטרופוס מותר גם אם אינו מפורסם כאשר הוא אפוטרופוס על כל נכסיו.

סימן קסח-ט סעיף כה

מו"מ כאשר הלוה טוען שהמלוה כבר לקח ממנו רבית

מחבר - אם הלוה טוען שהמלוה לקח ממנו רבית והמלוה אמר שלקח ממנו בהיתר [וכגון ע"י עכו"ם] נאמן המלוה בלא שבועה. ואם המלוה אמר שאינו יודע אם נתן לו רבית ישבע שאינו יודע. ש"ך, ט"ז - גם טענת להד"מ צריך לישבע שבועת היסט. ט"ז - וצ"ע מדוע טענת

אינו יודע ולהד"מ בעו שבועה וטענת בהיתר לקחתי נאמן בלא שבועה. וי"ל שצריך לחקור אותו אם הוא בענין שאין חשש שלא עלה על לבו שיצטרך לבוא לידי היתר. ואת"ל שמדינא אין צורך לחקור אותו מ"מ בזמנינו שנתרבו הפרוצים בענין רבית ודאי שצריך לחקור היאך נעשה בהיתר, ואם יראה הדיין שאינו ברור ישביענו. ש"ך- טענת בהיתר לקחתי שנאמן בלא שבועה היינו דוקא כאשר לא נתברר שלקח הרבית. אבל בכה"ג שנתברר שלקח אין היתר אא"כ טוען מעות של יתומים או צדקה היו. ש"ך- אם טוען שעשה בהיתר נאמן בלא שבועה מחמת לא שביק היתרא וכו', אבל אם עיקר ההיתר הוא מדבורו של לוח [שעל דבורו סמך] והלוח מכחישו צריך לישבע. ש"ך בשם הרא"ש- לא אמרינן לא שביק היתרא וכו' אלא דוקא כאשר ודאי איסור לפניו, אבל אם י"ל שלא סלקא אדעתיה שיהיה בזה איסור לא אמרינן בזה לא שביק היתרא וכו'.

מו"מ בכה"ג שהמלוה רוצה להוציא רבית בין במלוה ע"פ בין במלוה בשטר רמ"א- דוקא לגבי החזרת ר"ק נאמן המלוה בלא שבועה. אבל כאשר המלוה רוצה להוציא [במלוה ע"פ] הלוה נשבע ופטור. ש"ך- צ"ע כי אין הלוה נאמן במיגו של להד"מ או פרעתי כי אין מיגו במקום שמשים עצמו רשע. וצ"ע בדברי הלבוש שסתר א"ע שפעם א' פסק שנאמן הלוה בשבועה אע"ג שמשים עצמו והמלוה רשעים ופעם אחרת פסק שאינו נאמן אפי' בשבועה דאממע"ר. ט"ז- מש"כ הב"י דל"א מיגו לאפטורי משבועה זה אינו כדאיתא בחו"מ סי' צ"ג. רעק"א- למש"כ הש"ך חו"מ שם של"א מיגו לאפטורי משבועה היסת א"כ ניחא דברי הרמ"א דהכא. רמ"א- אבל אם יש שטר ביד המלוה הוא נשבע ונוטל. ט"ז- ולא מהני שטר בלא שבועה כי הרמ"א הכריע שלא אמרינן כגבוי דמי וכן איתא בפא"נ (סב). נקה"כ- הט"ז לא דק כי הגמ' התם איירי בשטר שיש בו רבית, וכאן המלוה טוען שלוקח בהיתר וא"כ לעולם י"ל כגבוי דמי. ש"ך- מש"כ הרמ"א שאם יש בידו שטר שנשבע ונוטל י"ל דהיינו דוקא כשאר אמר שהרבית נעשה בהיתר, אבל אם יש לו שטר וטוען שאין בו רבית נוטל בלא שבועה, ואח"כ אחר הפרעון אם הלוה טוענו נשבע היסת ליפטור.

סימן קסח-ט סעיף כו

ישראל שלוח ברבית ע"י משכון חבירו

מחבר- ישראל שיש לו משכון חבירו ושולחו להלוות ברבית מעכו"ם אם ישראל המשלוח מחייב א"ע בקרן ורבית מותר. ש"ך- ע"כ פסק המחבר כאן איירי שהמשכון טוב ואין העכו"ם סומך אלא על המשכון לחוד או שאמר ישראל השליח בהדיא לעכו"ם שאינו משתעבד כלל אלא שאחריות ההלוואה על המשכון לבד [אמנם בלא"ה אסור].

סימן קסח-ט סעיף כז

עכו"ם להלוות מעותיו ברבית לישראל שני

מחבר- אין ישראל ראשון שמשכן משכון עכו"ם אצל ישראל שני חייב לפדות המשכונות אבל חייב הוא להעמיד ישראל שני אצל העכו"ם בעל המשכון. ברי"י עיק"ד (פכ"ב הע' ט"ז)- נראה שאף אם אין השליח רוצה להראות לו את העכו"ם [בעל המשכון] אינו יכול לגבות ממנו רבית.

סימן קע סעיף א

בענין ערב ישראל לישראל חברו שלווה מעכו"ם בריבית

מחבר- אסור להעשות ערב קבלן בציור הנ"ל (שיטת רש"י), וי"א שאין איסור א"כ נעשה ערב שלוף דוך (שיטת הרשב"א). ש"ך בשם ב"י- לכת' מורים שאסור בכל שיכול לתבוע ערב תחלה [דהיינו ערב קבלן], ואין להתיר א"כ תובעו ללוה תחלה ולא ימצא לגבות ממנו או שיהא אלם ואין ב"ד יכולים להוציא ממנו או שאינו בא לדין כגון שברח. ט"ז- מה שהביא המחבר ביש אומרים אין כוונתו להתיר לכת' כפי יש אומרים אלא כוונתו שבדיעבד סומכים על יש אומרים.

מו"מ כאשר עבר ונעשה ערב בציור הנ"ל

רמ"א- אם נעשה ערב יש ללוה לשלם לערב כל הפסד הקרן אבל לא הפסד הריבית. ואם עבר ונתן לערב גם הפסד הריבית אין מוציאין מידו דלא גרע מאבק רבית. ט"ז- דברי הרמ"א שפסק שהוי א"ר צ"ע שהרי מבואר בהדיא בגמ' שהוי ר"ק. ועכ"פ בכה"ג שלא הוי שלוף דוך יש לסמוך על הרשב"א שנעשה בהיתר. כו"פ- לא מבואר בגמ' שבכל גווני הוי ר"ק ובוזה יש ליישב קושית הט"ז. (ועי' בסמוך בדברי הש"ך). ש"ך- הרמ"א שס"ל שהוי א"ר וכנ"ל סבר שהגמ' לא איירי אלא בשלוף דוך, כי רק בשלוף דוך י"ל שהוי ר"ק.

בענין תשלום היזקות ותשלום ריבית למלוה [כאשר אחר לפרוע]

רמ"א- אם נעשה ערב באיסור מ"מ הלוה צריך לשלם כל הפסד המגיע לו על ידו אבל אינו צריך לתת רבית שנותן בשבילו. באר הגולה- נר' שהה"נ אם הלוה כתב לערב שיסלקו מכל היזק ובסוף הוכרח הערב ללוות בהיתר מישראל [לשלם עבור הלוה] אין הלוה יכול לשלם לו את דמי הריבית. [וכ"ש שלא מהני אם לוח כתב הכי למלוה כדברי הט"ז עי' בסמוך]. ט"ז- מלוה לא יכול לומר ללוה שלו שהוא ישלם את ההיזקות שבא מחמת שהלוה אינו משלם לו בזמנו את חובו וכגון שאם יצטרך ללוות בהיתר בעיסקא מישראל לא יכול לומר ללוה לשלם את דמי התפשרות. ואם התנה כן הוי ר"ק ומפקינן מיניה. נתי"ש- ודאי שחייבים מחמת דינא דגרמי חייב הלוה למלוה [גם אם לא התנו כן מתחלה]. (א"ה- וא"כ צ"ל שהט"ז ס"ל שההיתר כאשר התנו הוי דוקא על הפסדים שיש למלוה שלא באים מחמת הלואה וכגון דמי עמלות וכיוצ"ב, ויל"ע מ"ש הרווחות דעיסקא. ועי' בבר"י פ"ב הע' ל"ה ופ"ט הע' ל"א שי"ל שהחילוק הוא שתשלום אגר נטר לא נחשב להפסד ממש). תפל"מ, תורי זהב- דברי הט"ז תמוהין שהרמ"א רק פסק שא"א להעביר היזק של רבית שהיא אסורה למלוה, אבל מאן נימא לן שא"א להעביר היזקות שאינם של איסור. [ותורי זהב הוסיף שאינו אלא הערמה וכאן לא שייך הך סברא כי אינו אלא תשלום היזק]. בר"י (פ"ט סי"ג)- כאשר אחר לוח לפרוע ועי"כ בא היזק למלוה מותר ללוה לפצות את המלוה על ההיזק שבא לו. אבל אם לא בא לו היזק ממש אלא שהוצרך ללוות מעכו"ם ברבית אסור ללוה לשלם למלוה את הרבית ששילם לעכו"ם. מנחת שלמה (קמא סי' כ"ז אות ב')- אם הלוה ממתין לפרוע אחר שעת פרעון מותר לו להוסיף למלוה משום התרעומת שלא החזיר בזמן, וצ"ע אם בכה"ג הנ"ל שהמתין לפרוע אם המלוה יכול לומר ללוה שיש לו תרעומת עליו ואינו מפיס לו עד שישלם לו בעד זה. ובמהדו"ת (סי' ע"א אות א') צידד להקל גבי גמ"חים הקונסים את מי שמאחר פרעונו, עיי"ש. בר"י (פ"ב הע' ל"ה) בשם אמרי בינה (סי' א')- אסור להוסיף כאשר

איחר לזה לפרוע גם אם כוונתו לסלק התרעומת. בר"י (פ"ט סט"ו) - עפ"י מהרש"ם בטוטו"ד פסק שאם אמר לזה למלוה ללוות דרך עיסקא שמותר לשלם לו. ועפ"י תפ"מ פסק שאפי' לא אמר לו בפירוש ללוות בעיסקא אלא שחייב א"ע לפצותו על ההיזק והוצרך ללוות בדרך עיסקא שמותר לשלם. בר"י (שם הע' ל"ט) - נר' שלכ"ע מותר [דהיינו שגם הט"ז מודה] לשלם תשלום ריבית למלוה בכה"ג שלוה פרע את חובו ע"י צ'ק, והצ'ק הוחזר, ועי"כ חשבונו חויב בריבית [עפ"י הית"ע], שלא אסרו אלא כאשר המלוה הלך מדעתו ולוה בריבית, אבל במה שהפסיד שלא מדעתו ורצונו הפסד גמור הוא. בר"י (פ"ב הע' ל"ה) - בית הילל סבר שעל פי תקנת הארצות דנים פסידא דשוקא [דהיינו שהוי כתנאי ב"ד שהתנו לשלם הפסדים שהיה יכול להרויח מעיסקא]. אבל בית יצחק ואמרי יושר כבר כתבו שלא קיי"ל כבית הילל הנ"ל.

לזה מישראל בעיסקא ואח"כ לזה לישראל אחר

ט"ז - אם לווה מישראל בעיסקא יכול לתת את הרווחות [שחייב א"ע על העיסקא] בשותפות, בדברך שהוא מקבלו בעיסקא כך הוא נותנו לשותפות בעיסקא. עצי לבונה - אפי' אם לזה סתם לישראל אחר שאינו שותפו י"ל שלוה לו בעיסקא כמו שהוא קיבלו בעיסקא. בר"י (פ"ו הע' נ') - אם לזה לישראל שני סתם נר' שגם עצי לבונה מודה שאסור, וליכא למימר אחזקי איניש ברשיעי לא מחזקינן דא"כ בכל מלוה ברבית יש להתיר מהך סברא, אלא י"ל שעצי לבונה מיקל בכה"ג שאמר לישראל שני שלוה דרך עיסקא שבזה שייך לומר כשם שקיבל בעיסקא וכו'.

מו"מ בשותף שלווה מעכו"ם בריבית

ט"ז - שותף שלקח הלואה בריבית מעכו"ם מותר לחלק את תשלומי ריבית עם שותפו רק אם באו שניהם ללוות או שיודע העכו"ם שהחוב הוי על שניהם. ט"ז - הנותן מעות לעיסקא אינו יכול לתת את חיובי ריבית על העיסקא, משא"כ המתעסק בעיסקא מותר לתת את חיובי ריבית על העיסקא כי דמי לשאר הפסדים ורווחים שהם ביד המתעסק לעשות כפי שנראה בעיניו. חו"ד (סק"א) - י"ל שמותר משום שהנותן מעות לא יודע ולכן אין חיוב עליו ולא נעשה לזה, ומ"מ נתחלק ההרוחה כדקיי"ל בכל מעות שאחד מהשותפים מכניס לצורך השותפות, ומה שמחלק הריבית הוא משום שדמי להוצאות שהוציא לשבח השותפות. גר"ז (סעי' ס"ד) - אין להתיר כדברי ט"ז הנ"ל שיכול לחלק את הריבית אא"כ התעסק והרויח במעות אלו, שבזה יכול ליטול הרבית מן הריוח תחלה ליתן לנכרי ואח"כ יחלקו הריוח הנשאר כי הרבית נחשבת להפסד מן הריוח לשניהם. בר"י (פ"ו הע' ס') - דברי חיים הבין את הט"ז שאין הלואה בין ב' השותפים אלא הוי כמו"מ לעיסקא ולכן מותר בכל גוונא לשלם את הריבית מהעיסקא. אבל בר"י ס"ל שפשוט דברי הט"ז כהגר"ז ודלא כהדברי חיים.

בענין איסור ריבית בשכירות ערב

ט"ז - לא מיבעיא שמותר גם אליבא דהרשב"א אלא מותר גם אליבא דרש"י כי לכ"ע דמי השכירות שנותן לו להיות ערב אינו שייך להלואה אלא בעד שזה הערב עושה שיתן המלוה המעות ללוה, כי הערב מקבל אחריות כדי שיהיה המלוה בטוח ולעולם לא עלה על דעתו שיצטרך לשלם דאם היה חושב כן ודאי לא היה ערב בעדו. ט"ז - אבל ודאי שבכה"ג שהלואה נותן שכירות להערב שיתן הערב לבדו שטר עליו להמלוה, בזה ודאי אסור דהא תכף

נעשה לזה של הערב ולא של המלוה. נקה"כ- כדומה שנוהגין היתר גם בדברי ט"ז הנ"ל שהרי מ"מ השכר לאו שכר הלואה הוא אלא שכר מה שמתחייב הוא עצמו בעד חבירו. גר"ז (סעי' ס"ג)- פסק כהט"ז הנ"ל [ולאפוקי נקה"כ שהיקל גם בזה]. חו"ד- צע"ג על דברי הט"ז הנ"ל [וכ"ש דברי נקה"כ] שמקילים גם אליבא דרש"י, שהרי אליביה ע"ק הוי מלוה וא"כ הוי אגר נטר מה שנותן לו על הקבלנות שהרי ע"ק אינו יכול לכופ את הלוח לפטרו מן הערבות עד זמן פרעון [כמבואר ברמ"א חו"מ סי' קל"א]. חו"ד- אפשר שהש"ך והט"ז הקילו דוקא בכה"ג ששוכר אותו על השתדלות לקבל את ההלואה אבל לא שמתנה איתו להיות דוקא ע"ק, וגם אם לא תהיה ע"ק יהיה חייב לשלם לו על השתדלותו. ט"ז- אכן בכה"ג שצריך לשכור חבירו שיכתוב שטר עליו שיוכל לקנות סחורה [כי המוכר לא סומך עליו], בזה אפשר להתיר ע"י שמי שכותב השטר עליו הוא הקונה ולאחר מיכן הוא ימכור לחבירו השוכרו (ואין כאן איסור רבית).

סימן קע סעיף ב

אסור לישראל להיות ערב לעכו"ם הלוח בריבית מישראל
מחבר- אסור לישראל להיות ערב לעכו"ם על הלואה בריבית מישראל. ש"ך- כאן לכ"ע אסור גם אם אינו אלא ערב קבלן כי ממונו של ישראל מתרבה אצל ערב קבלן (ולא דמי לסעי' א' שנח' הראש' אם יש איסור להיות ערב קבלן לישראל חבירו, ושם י"א שאסור רק אם נעשה ערב שלוף דו"ק). רמ"א- אכן מותר להיות הערב אם מתנה עם העכו"ם הלוח שכל זמן שיש לו לפרוע לא ידחנו אצלו. [רעק"א- היינו שמתנה עמו שאינו אלא ערב סתם כי ערב קבלן אסור כנ"ל]. ש"ך- כוונת הרמ"א היא שמתנה עמו שכל זמן שיש לו ורוצה לפרוע [ולאפוקי אלם או ברח שאע"ג שיש לו אינו פורע].

מו"מ בדברי הרמ"א כאשר הערב לוקח או אחריות הקרן או אחריות הרבית
רמ"א- אם ערב ישראל אינו לוקח אלא אחריות רבית או אחריות קרן ומלבד שהעכו"ם לקח את המעות מיד המלוה אא"כ הערב נותן משכון של עכו"ם לישראל המלוה שבזה מותר גם אם הערב לוקח את המעות מיד המלוה. ש"ך- הא שאסור לערב לקחת את המעות בצירוף הנ"ל הוא משום שנראה כנותן רבית. ולכן יש לאסור גם אינו ערב כלל, אבל בכה"ג שאינו ערב כלל אין לאסור אא"כ הישראל גם משלם פרעון הרבית למלוה. דבלא"ה ודאי מותר כדלעיל סי' ק"ס סי"ג. רעק"א- אפי' בכה"ג שלוקח המעות מישראל ומחזיר את הרבית אם אינו ערב כלל ודאי קיי"ל שמותר ודלא כהש"ך. ט"ז- איך כ' הרמ"א שמותר לערב לקחת אחריות על הריבית הא נמצא שלוקח אחריות גם על הקרן כמו שאסר בעה"ת בהדיא. ש"ך- אין לאסור כבעה"ת כאשר ערב לוקח אחריות רק על הרבית אלא בכה"ג שאמר המלוה בהדיא לערב שכל זמן שהלוח אינו פורע את הקרן והערב ישלם רבית סך כך לחודש לא יוכל לפרוע את הקרן [נמצא שאחריות הקרן ג"כ על הערב]. ט"ז- ודאי שאסור לקבל אחריות הקרן אם הוא ערב שלוף דו"ק [וכלוח ממש דמי] משום קרוב לשכר ורחוק להפסד. ועוד ראיה לאסור כי דמי ממש ללוח שאמר למלוה שאחר יתן ריבית בשבילו כדאיתא בסי' ק"ס סי"ג. נקה"כ- ודאי שבכל הסימן אין איסור אלא אם הערב נותן רבית ואין איסור לומר שיתן רבית בערבות. ולכן אין איסור כלל להיות ערב על קרן שודאי לא נותן לו רבית.

ומסי' ק"ס סי"ג לק"מ ומשמע גם משום שאינו אלא ערב [אפי' שלוף דוך] וגם משום שמותר ללוה לומר בהדיא כדאיתא בנקה"כ וש"ך שם.

מו"מ בהנ"ל בכה"ג שיש משכון מעכו"ם

רמ"א- אם יש לישראל ערב משכון של עכו"ם מותר לו לקחת את המעות מיד המלוה ולשלם את הרבית. ט"ז- גם זה יש לאסור אם הערב לוקח אחריות רבית כי נמצא שיש לו אחריות על הקרן כבעה"ת הנ"ל ומה מועיל לו המשכון. נקה"כ- לא דמי כי בכה"ג שיש משכון סומך על המשכון לחוד [ובלא"ה מותר כנ"ל], וכן המנהג פשוט שישראל נותן משכון של עכו"ם בעד הקרן וערב בעד הרבית. ש"ך וט"ז בשם הב"ח- אם ערב לו בעד הקרן ג"כ אסור אפי' אם יש משכון של עכו"ם. ואם ישראל לוקח משכון שכבר הלוה עליו ומכר לחבירו ולוקח אחריות הרבית אסור כי הוי קרוב לשכר ורחוק להפסד. ש"ך- אבל בכה"ג שנותן משכון של עכו"ם שלא נעשה שלו יש היתר להעביר את זה לישראל אם אינו סומך אלא על המשכון (עי' לעיל סי' קס"ח סי"ח).

ישראל שפודה משכון עכו"ם או פוטר ערב עכו"ם

רמ"א- אם בא ישראל לפטור עכו"ם ערב או לפדות משכון עכו"ם צריך לשלם כל הקרן והרבית שעלה עליו עד אותו יום אבל לא הרבית שיעלה עליו מכאן ואילך. [ש"ך- אסור אפי' אם קנו מידו הרבית שיעלה]. ש"ך- והמלוה לא צריך לתבוע את הלוה או ערב עכו"ם תחלה. ויש להסתפק כאשר פוטר את הערב אם צריך קנין אי לאו. [שאע"ג שודאי כאשר פוטר את הלוה על פי ערב הוי כשעת מתן מעות ולא בעי קנין, כאשר אינו פוטר את הלוה אלא הערב יש להסתפק]. רמ"א- אבל מותר שיתן רבית שיעלה בכה"ג שהמשכון היה שוה יותר ממה שעלה כבר שאז היה צריך לפדות עד דמי המשכון. ט"ז- אבל אין חיוב על ישראל שבא להיות ערב במקומו אלא על מה שעלה כבר אא"כ הוא התחייב בקנין. רמ"א- ואם זקף העכו"ם את הקרן ורבית ביחד אפי' מה שיעלה אח"כ הוי כקרן וצריך לשלם הכל אפי' אם המשכון לא היה שוה גם כדי מה שיעלה [או שלא היה לו משכון כלל ובא לפטור את העכו"ם מערבות].

סימן קעא סעיף א

מו"מ בגר שנתגייר שמלוה ברבית לישראל

מחבר- אין גר יכול לתבוע מישראל את הרבית שקצץ עמו קודם שנתגייר [ולא מהני לזקוף את הרבית עם הקרן אחר שנתגייר]. ש"ך, ט"ז- נח' הראש' אם מעיקר דין אינו יכול לתבוע את הרבית שעלה קודם הגירות או רק מצד חומרא. רעק"א- גדו"ת מסתפק מה הדין אם לא זקף וגבה את הרבית שיעלה לאח"ז ובינתיים נתגייר אם חייב להחזיר מה שגבה כי אין לו להנות אחר שנתגייר מרבית גמור או אזלינן בתר שעה שגבה ומותר כי עדיין היה בעת גיותו כאשר גבה. ש"ך- אם לא זקף כ"ש שאינו יכול לתבוע את הרבית שעלה קודם שנתגייר, ודלא כהפרישה. רעק"א- גדו"ת נוטה לצדד כדעת הפרישה הנ"ל שלא זקף עדיף [ממי שזקף אחר שנתגייר]. מחבר- אם זקף עליו את הרבית עם הקרן קודם שנתגייר יכול לגבות גם את הרבית. ש"ך- אפי' רבית שלא עלה אלא אחר זמן גירותו יכול לגבות אם זקפו אותו עם הקרן קודם שנתגייר.

מו"מ בגר שנתגייר שלוח ברבית מישראל

מחבר- גוי שלוח ברבית מישראל ואח"כ נתגייר צריך לשלם גם את הרבית אפי' בכה"ג שלא זקף עליו הישראל קודם שנתגייר [שלא יאמרו שנתגייר בשביל מעותיו]. ומ"מ אין לו לשלם את הרבית שעלה אחר שנתגייר. ש"ך- מעיקר הדין מלוח ישראל לא צריך לזקוף את הרבית עם הקרן אחר שנתגייר, מ"מ טוב להחמיר ולזקוף ואח"כ לגבות.

מו"מ בזקיפת מלוח

רמ"א (חור"מ סי' ס"ז סי"ד)- י"א שהיו כזקיפת מלוח כאשר כותבו בפניקס וי"א שזקפו עליו במלוח כאשר נותן לו זמן לפרעון חובו. ערוה"ש (שם)- העמדה בדין ג"כ נחשב לזקיפת מלוח (ומבואר שם שהיינו אפי' קודם גמר דין או פסק דין). בר"י (פרק ל' הע' י"ג)- אמר בע"פ שחייב לו לא הוי זקיפת מלוח, וכ"פ דרכ"ת כאן.

סימן קעב סעיף א

משכנתא דסורא

מחבר- אין היתר באכילת פירות אלא במשכנתא דסורא. מותר ללוח לפרוע את חובו קודם סיום שנות המשכון כפי חשבון השנים. ט"ז- עדיפות של משכנתא דסורא היא כי אין שום אחריות על הלוח אלא נשתעבד דוקא הך שדה (שיטת הרמב"ן). ש"ך- עדיפות של משכנתא דסורא היא מחמת שכתוב בשטר וא"נ משום שאין למלוח לפרוע את חובו תוך זמן המשכון. (שיטת תוס' ומ"מ, ונר' שהמחבר מתיר רק ע"ב הטעמים). מקור מים חיים- מש"כ הש"ך אליבא דהמחבר שיש להקל גם בבית משום צד קלקול לכאור' דבריו תמוהים ודלא כהב"י בשם רמב"ם שגם אם אין צד קלקול מ"מ מותר גבי משכנתא דסורא [דדינו כשכירות בפחות].

משכנתא דנכיתא

רמ"א- יש מתירים גם בלא נכיתא אם הוי אתרא דלא מסלקי, וי"א שבכל מקום רק בנכיתא מותר. ויש לילך בדבר זה אחר המנהג ובמדינות אלו נוהגין להקל דוקא בנכיתא ואפי' באתרא דמסלקי. וההיתר הוא בין שדה בין בית בין מטלטלין. גל' מהרש"א- היתר של משכנתא דנכיתא דוקא כאשר אמר סתם שדי מכורה לך בסך לשנה, אבל אמר שדי שנשכר במנה שכורה לך בדינר כל זמן שמעותיך אצלי הרי זה ר"ק. רמ"א- אם הלוח כותב לו אחריות על כל נכסיו [שלא יכול להגיע למלוח שום הפסד] אסור. ש"ך, ט"ז- ר"ל שכתב לו אחריות על בטחון משכון, שאם ייפסד משכון ראשון יביא לו משכון אחר תחתיו. חו"ד- הנאה דממילא אף ששוה הרבה מותר למלוח, שהרי לא אסרו למלוח להתראות במשכון רק אסרו להשתמש בו.

היתר לצורך מצוה גבי משכנתא (עי' לעיל סי' ק"ס סי"ח בענין ללוות ברבית לצורך מצוה) רמ"א- יש מתירין להלוות על ספרים או מקומות ביהכנ"ס אפי' בלא נכיתא כי מותר ללוות ברבית לצורך מצוה, וטוב להחמיר לעשות בנכיתא. ט"ז- צ"ע איך הרמ"א הקיל כאן בלא נכיתא לצורך מצוה אם כתב בחו"מ שיש צד שנקט שהוא ר"ק. ש"ך- לק"מ כי הרמ"א סומך על ר"ת שאינו אלא א"ר ומותר לצורך מצוה [ומהרי"ל התיר לצורך מצוה גם בר"ק].

בענין ניכוי או מיחה בו להפסיק באכילת פירות

רמ"א- כל כה"ג שהמשכון אינו אלא א"ר לא מנכין ליה [הואיל והמשכנתא ברשות המלוה אילו מנכין הוי כאפוקי מיניה]. רמ"א- אם ביקש מהמלוה שאין לו לאכול עוד ואח"כ אכל המלוה מנכין לו את הפירות שאכל אח"כ. ש"ך- תלמידי הרשב"א מסתפקים אם צריך למחות דוקא בב"ד או אפי' שלא בב"ד. ש"ך- הך דינא שמנכין כאשר אמר לו לא לאכול רק בכה"ג שיש איסור א"ר, אבל בהיכ"ת של היתר אע"ג שמיחה לא מנכין ליה עד שהלוח פורע את חובו. רעק"א- אם מוחה שלא לאכול א"כ כופין את הלוח לפרוע מיד [שלא קבע זמן אלא עד שיאכל פירות]. ש"ך- אם אכל אחר שמוחה עליו גזל הוא. רמ"א- אפי' באתרא דלא מסלקי מנכין אם אכל אחר שמיחה בו. ש"ך- אבל אין לומר שיכול לסלקו קודם שהגיע זמן לסלקו אלא צ"ל שאחר שמיחה בו המלוה אוכל את הפירות בשומא. ש"ך- וכ"ע לא מודו שיכול למחות בו קודם זמן הסילוק לא לאכול ולכן לגבי תשלום הפירות המע"ה. [רעק"א- חולק על הש"ך בדעת הראב"ד, ומ"מ נר' שמודה שהמע"ה משום שיטת נ"י בשם הרשב"א].

סימן קעב סעיף ב**היתר למלוה להשכיר את המשכון לאחר (עי' לעיל סי' קס"ד ס"א וס"ב)**

מחבר- נח' הראשונים אם מותר לחזור ולהשכיר את המשכון ללוח, אבל אם שכרו לאחר יכול הלוח לשכור ממנו. ש"ך, ט"ז- דברי המחבר רק במשכנתא דסורא, בשאר משכונות אסור ללוח לשכור גם אם אחר שוכרו מהמלוה. ש"ך- ההיתר גבי משכנתא דסורא הוא רק אם לא התנה כן תחלה שישכור לאחר שיחזור וישכור לו. ט"ז- אם לוח פייס לאחר לשכור או לקנות את המשכון מהמלוה ודאי אסור, ואם התנה על כך י"ל שהוי ר"ק [כדעת הטור]. עצי לבונה- פסק כהט"ז הנ"ל שודאי אסור ללוח לפייס אחר לשכור מהמלוה, ולאפוקי הלבוש שפסק שא"ר דרך מו"מ כמשכון מותר לפייס אחר ואין לאסור פיוס הלוח [לעיל סי' ק"ס סי"ג] אלא גבי הלואה.

סימן קעב סעיף ג**בענין מלוה ששוכר את הלוח לסייע במשכנתא דסורא**

מחבר- לשוכרו בדבר מועט לתיקון קל מותר, אבל יש מי שאוסר אם המלוה נותן ללוח דבר קצוב כדי שיקבל עליו אחריות אונסין ויביא לו משכון חדש אם נפל או נשרף. ט"ז- אסור ללוח לקחת אחריות על משכנתא דסורא כי כל ההיתר עפ"י הא שאין אחריות על הלוח [ולכן כאן אסור לש"ח להתנות להיות כשואל]. ש"ך- לפי שיטות הראשונים דלא כהרמב"ן (עי' לעיל ס"א) כאן מותר גם אם הלוח מקבל ע"ע אחריות אונסים.

משכון רק בשעת מתן מעות

רמ"א- משכון מותר רק כאשר השכין לו השדה בשעה שנותן לו מעות דהוי כמכר, אבל אם נותנה לו בחוב קדום אסור. ט"ז- אכן נראה שאם אמר למלוה תחזיק בשדה ותקנה אותו בחזקה להיות לך קנוי לפירוטה והוא החזיק כן מותר כשהוא בנכיתא. פ"ת בשם מהר"י באסאן- אם אמר למלוה לך חזק וקני את המשכון או שנתן לו אותו בשטר מותר אפי' אם

פירות מראי מקומות הבית רמג

נתן לו על חוב קדום. עצי לבונה- קנין משכון לאחר מתן מעות מותר בנכיתא [ולא דמי לשוכרו בפחות שאסור] כי נקנה בתורת משכון והוי כזביני.

הביא מקצת מעותיו

רמ"א- אם הלזה הביא מקצת מעותיו המלוה ממשיך לאכול כל הפירות עד שיביא כל מעותיו. ש"ך- אכן לכ"ע מותר לפרוע את החוב לחצאין.

הולכין בתר מנהג העיר

רמ"א- אם לא התנו תחלה אם הוא משכנתא דסורא או בנכיתא אזלינן בתר מנהג העיר. וכן אם יכול לסלקו אזלינן בתר מנהג העיר. ש"ך- אם לא התנו בהדיא שהויא משכנתא לא מקילים לילך בתר מנהג לומר שהוי נכיתא. רק במשכנתא דסורא מקילים הכי וצ"ע על דברי הרמ"א שהיקל גם בנכיתא. (א"ה- וצ"ע אליבא דהש"ך איך שייך משכנתא דסורא בלי כתיבת שטר, עי' לעיל ס"א). ש"ך- ור"ר פוסקים שאם יש מנהג שלא יכול לסלקו אלא בזמן מסוים ולא עשה כן א"כ מקרי אתרא דלא מסלקי. (א"ה- ולדידן דמקילים בנכיתא גם באתרא דמסלקי אין נ"מ אלא לענין איסור אם הוי א"ר או ר"ק כאשר התנו בלא נכיתא, ודו"ק).

סימן קעב סעיף ד

התנה עמו שכאשר ימכור לא ימכרנו אלא לו

מחבר- אם התנה עמו בפחות משויה אסור, ואם בשויה מותר. ט"ז- אפי' קצץ דמים אם הם בשויה מותר (דלא כמ"מ). ש"ך- עיקר הדין דלא כהמ"מ, אבל מ"מ יש להחמיר לכת' ולא לקצוץ אפי' בשויה. ט"ז- מבואר כאן שיש היתר להתנות בטו"ה וכן מותר להרויח בכל דבר שאין ללוה עסק בו [כגון לדין בר מצרא ופרוטה דרב יוסף]. נקה"כ (סס"י ק"ס)- דוקא כאן במשכון על שדהו מותר להתנות בטו"ה. (עי' לעיל סי' ק"ס סכ"ג). רעק"א- נח' הראש' אם אסור כאשר מותר למכור לאחר ביוקר. וילה"ע שגם בלי תנאי אם אחר אינו נותן יותר א"כ יש לו זכות קדימה משום שהוא מצרן (כהט"ז הנ"ל ודלא כהלבוש).

מו"מ בצד אחד ברבית בנ"ד (וע"ע לקמן רס"י קע"ד)

ש"ך- איסור בפחות משויה הוי א"ר כי אינו אלא צד אחד ברבית. מקור מים חיים- נר' שהראש' פסקו שהוי ר"ק, ורק כאן גבי לא תמכרם אלא בדמים הללו שהוא דרך מכירה פסקו שהוי א"ר. [ועוד הוסיף שם סברת הריב"ש שאפי' א"ר אינו משום שאין אונאה לקרקעות, עיי"ש]. (א"ה- ועוד יש להוסיף שבנ"ד אין חיוב עליו למכור אלא שאם תמכור יעשה כן, והריב"ב"א אמר שמכאן ראייה לאיסור של אומר ועושה, אמנם י"ל מש"ה אינו אלא א"ר).

סימן קעב סעיף ה

עכו"ם שמשכון חצרו לישראל ואח"כ מכרה לישראל אחר

מחבר- אם עכו"ם מכרו לישראל אחר שמשכנו למלוה, אין המלוה צריך להעלות שכר כי בדיניהם הוי ברשותו עד שיתן מעותיו. ש"ך, ט"ז- אפי' אם ישראל שקונה עליו לפדותו מ"מ הוא כמכורה למלוה עד שנפרע חובו, לכן כשפודהו הקונה הרי המלוה כחוזר ומכרה לו. עצי לבונה- עפ"י הנ"ל מוכיח שבדינינו חייב להעלות שכר לישראל נמצא שאין המלוה

יכול לעכב על הלוח שרוצה לשכור את משכון שלו לאחר [בכה"ג שלא התנו על אכילת פירות], ודלא כהחוו"ד (עי' בסמוך). חוו"ד (סק"ב) - אם לוח השכין חצרו או ביתו יכול המלוח לעכב על הלוח מלשוכרו לאחרים. כי יכול לטעון שאין אני רוצה למסור משכון שתחת ידי לאחרים שקשה עליו להוציא ממנו כמו במשכון מטלטלין שאין הלוח יכול לכופו שישכיר המשכון לאחרים.

סימן קעב סעיף ו

בענין לוח שנותן מס המשכון

רמ"א - לוח יכול לתת את המס מן השדה שהשכין כאשר המס הוא מעות והוי על גוף הקרקע ולא כאשר הוי פירות. ש"ך, ט"ז - דהיינו כאשר המס הוי על הפירות שהם ביד המלוח אסור ללוח לשלם הך מס. ש"ך בשם בעה"ת - מותר לומר לו אלוך מנה ואם תרויח מהן תפרע תחלה המס והמותר יהיה שלך (ואם לא תרויח אפרע אני). רעק"א בשם גדו"ת - דברי בעה"ת הנ"ל תמוהים שהרי הוא קרוב לשכר ורחוק להפסד ואסור. חוו"ד - י"ל שכוונת בעה"ת היא כאשר עיקר המס הוי על הרווחות שהרויח (ולא על הקרן).

כאשר השכין בית שאינו שלו

רמ"א - אם השכין בית שאינו שלו ובא בעל הבית והוציאו והמלוח היה צריך להעלות לו שכר לבעה"ב על שדר בו, הלוח צריך להחזיר לו מעותיו וגם את השכר שהוצרך ליתן. ט"ז - קשה כי הרשב"א אמר דוקא כאשר הלוח לקח אחריות והרמ"א לא הזכיר את זה. וא"א לומר שאחריות טע"ס שהרי כאן לא שייך סברא דלא שדי איניש זוזי בכדי. ש"ך - י"ל שהרמ"א ס"ל שאחריות טע"ס כי משכון הוי כמכירה, שאין לפרש דברי הרמ"א אלא בכה"ג של היתר וכגון בנכיתא.

סימן קעג סעיף א

מו"מ באיסור והיתר גבי טרשא

מחבר - אסור למכור ביוקר מחמת המתנת מעות בכה"ג שמפרש [או ששומתו או שער ידוע]. (א"ה - מי שמשלם יותר מחמת שמשלם בכרטיס אשראי ולא במזומן אין כאן הרחבת זמן ללוקח ולכן בכה"ג שהוי אשראי של עכו"ם אין לאסור משום טרשא. ובלא"ה ילה"ע שאם מעלהו מחמת שהמוכר לא מרויח אותו סכום גם בזה אין כאן מכירה ביוקר מחמת המתנה, ועי' לקמן ס"ג). חוו"ד - אם המוכר אמר מחיר ואח"כ נודע לו שלא משלם עד לאח"ז יכול המוכר לחזור ממחיר הראשון, ולקבוע מחיר חדש. ברית יהודה (פרק כ"ב ס"ט) - קיי"ל לדינא כדברי החוו"ד. נתיבות שלום - יש לפקפק על היתר החוו"ד, ואפי' החוו"ד גופיה לא כתבו אלא דרך אפשר. גרש"ק גראס - נוהגין לסמוך על היתר החוו"ד. פ"ת בשם חת"ס - בכה"ג שאין שומתו ידוע וא"כ נר' שיש להתיר כשאר טרשא דרב נחמן שמותר, אמנם יש חשש איסור כי מהרלב"ח אוסר אם מיד מוכר מה שקונה ועוד כי ריטב"א אוסר אם מוכרו בפחות ממה שקנה, מ"מ אם ברור שהקונה הוא ג"כ עוסק בסחורה [והמוכר הסכים גם בלא"ה למכור] א"כ אין לחוש לא לדברי מהרלב"ח ולא לדברי הריטב"א. מחבר - יש מי שאומר שאפי' אינו מפרש בהדיא אין היתר אלא במעלהו מעט, אבל מעלהו הרבה שניכר לכל

פירות מראי מקומות הבית רמה

שבשביל המתנת המעות הוא מעלהו הוה ליה כמפרש ואסור. רעק"א- בתשובת מהרלב"ח (שמובא בש"ך) מבואר שהמוכר ה' בו' מותר אבל יותר מזה אסור. פ"ת בשם בית אפרים- אע"ג שהסכים הקונה למחיר שניכר שהוסיף על מחיר השוק מותר אם אין הרבית ניכר כלל וכגון שפורע במקום אחר שמסייע למוכר שאין לו לטרוח ולהוציא הוצאות ואחריות הדרך. (א"ה- וכן הדין כאשר שולח חברו לשוק ואמר שיתן לו סכום מסוים כשיחזור חברו אע"ג שאפשר לשום שהוסיף על מחיר השוק כי הוסיף לו מחמת טירחתו וכיוצ"ב).

ב' מחירים וכגון כאשר באים שרים לעיר

רמ"א- בכה"ג ששרים באים לעיר ועי"ז נתייקר המחיר מותר למכור בטרשא במחיר היוקר. גר"א- י"ל שההיתר הוא למוכרו במחיר שהוא פחות ממחיר היוקר כשאר באים השרים ועוד צ"ל שבאים השרים ברוב פעמים, וממילא מחירו לא קבוע וגם הוי קרוב לזה ולזה. מקור מים חיים- אם השער משתנה ע"י ביאת השרים ממילא דומה לתש' הרשב"א שאין שער נמשך ומותר למוכרו בטרשא ביוקר.

מו"מ בשוק של עיירות אם הוי שוק ידוע ואסור

שער דעה (סק"א)- יש להסתפק מה הדין אם יצא שער של עיירות אם נחשב כמפרש שמוכרו ביוקר. ואפי' אליבא דהרמ"א שמיקל גבי פסיקה וס"ל שפוסקים על שער של עיירות י"ל דהיינו משום ספד"ר לקולא וא"כ גם כאן י"ל ספד"ר לקולא ולא דמי למפרש. חו"ד- מותר גם כאשר יצא שוק של עיירות ויש לדמותו לתש' הרשב"א שאם השער נשתנה תמיד שמותר למכור ביוקר בטרשא. גר"ז (סעי' כ"א)- בהדיא כתב שרק אם יש שער שנמשך זמן רב יש איסור למכור ביוקר בטרשא (ומשמע שבא לאפוקי משער של עיירות בעלמא אע"ג שכ' כאן שאם יצא שער של עיירות אסור למכור ביוקר בטרשא).

כאשר אינו מפרש מותר למוכרו ביוקר

חו"ד- אפי' אם מוכר ביוקר משיעור אונאה מ"מ אין בזה איסור אונאה כי אין אונאה לשטרות וחובות. רעק"א- רמב"ן ובעה"ת ס"ל שאין היתר אא"כ מתנה כפי שהוא השער של אותו זמן פרעון ברוב השנים, אבל יותר מזה אסור. מחבר- י"א שאפי' אינו מפרש בהדיא אין היתר אא"כ מעלהו מעט, שאם ניכר לכל שמעלהו מחמת ההמתנה הוי כמפרש ואסור.

הסכימו למכור כפי שער היוקר

ש"ך- מותר למכור בסתם כפי שער של להבא בין ביוקר בין בזול אפי' דרכו להתייקר, ומשמע אפי' יש שער ידוע עכשיו. חו"ד- מדברי הרמ"א לקמן (סי"ד) מבואר שאין היתר אלא אם ישלם לו כפי השער בשעה שתיקח ולא כפי השער בשעה שתשלם. רעק"א- אם יש שער ידוע עכשיו אסור למכור כפי שער להבא דהיינו טרשא דרב פפא ולא קיי"ל כוותיה. כו"פ, חדרי דעה- יש להקל בכה"ג שאמר בהדיא בין ביוקר ובין בזול (ולא דמי לרב פפא שקצץ כפי שער היוקר).

מו"מ אם המוכר או לוקח רוצה לחזור אחר שהסכימו לא"ר

ש"ך- מכירת חפץ ביוקר מחמת המתנת מעות אינו אלא א"ר כי הוי דרך מכירה. רעק"א- נח' הראש' אם מכר באיסור וכנ"ל אם המוכר יכול לחזור כי רצה דוקא ב"ב ולא רצה למכור

בי'. [ובסמ"ע מבואר שאפי' מכר ב"ב והשוק בי' שא"י לחזור ולא מיבעיא בכה"ג שאמר לו אם מעכשיו בי']. ועוד נר' שאם רוצה שישלם לו מיד שהלוקח יכול לחזור כי נתרצה דוקא אם ישלם לאחר זמן. רעק"א- אולי היה מקום לחלק שלכ"ע אם לא פירש שימכור לו עתה כפי שער שבשוק שמותר למוכר לחזור [כי רצה דוקא ב"ב], אכן מהסמ"ע מבואר שגם בזה אסור למוכר לחזור וצריך לקיים את המקח בי' כפי השער. רעק"א- בכה"ג שהשער הוא ט' ואמר המוכר שאם ישלם לו מעכשיו שהוא בי' ובהמתנה ב"ב, ונמכר באיסור, הלוקח מחויב לתת לו י', ודלא כמש"כ המשל"מ שאין הלוקח חייב לתת לו אלא ט'.

סימן קעג סעיף ב

קביעות המחיר עפ"י לקוחות הבאים לקנות ולא כפי מה שנמכר בשוק
מחבר- אפי' בכה"ג שנמכר בשוק בי', מ"מ אם תבע הלוקח היה מוכרו ב"ב מותר למכרן ל"ב בהמתנת זמן. יד אברהם- אמנם היתר זה רק כאשר אינו מפרש בהדיא שאם ישלם לו עתה שימכור לו בי'. (שגם אם הוא מוזיל בהדיא מהמחיר הנכון מ"מ אם מפרש שימכור לו בזול אם משלם עתה אסור וכמש"כ הרמ"א בסעי' ג', ועי' חכמ"א שם). בר"י (פכ"ב הע' ח')- בנ"ד גם כאשר המוכר רגיל למכור בשוק אין זה קובע שהוא מחיר החפץ.

הלואה כדי שתמכור ביוקר

ש"ך- עיין בתש' מבי"ט מה שנח' חכמי הדור אם הלואה לו מעות ע"מ שיקנה ממנו ביוקר אם הוי ר"ק או א"ר. מבי"ט (ח"א סי' קט"ז)- יש לחלק בין שכירות בפחות שהיא ר"ק לבין מכירה שהוי דרך מו"מ ואינו אלא א"ר. שער דעה (סק"ד)- ודאי הוי ר"ק בציור הנ"ל (ואין טעם לחלק כלל בין שכירות לבין מכירה ובשניהם הוי ר"ק). [ילה"ע שאמנם ששער דעה מביא רשב"א ורא"ש ועוד שכ' בהדיא שהוי ר"ק, מ"מ בעה"ת (שהביא שער דעה) ותוס' רי"ד ס"ל שהוי א"ר]. בר"י (פי"ב ס"ב)- רוב פוסקים פסקו שהוי ר"ק בשאלה הנ"ל כאשר הלואה ע"מ שיקנה ממנו ביוקר.

סימן קעג סעיף ג

נתרצה למחיר

מחבר- אחר שנמכר לו והרשה לו לשלם אח"ז מותר לו להוזיל בשבילו אם יתן לו את המעות מיד. רמ"א- ההיתר של המחבר רק אם כבר נגמר המקח ב"ב, אם לא נגמר אסור להוזיל ליה (כשאר מפרש שאסור). חכמ"א (כלל קל"ט ס"ה)- נראה שאם המחיר בכל החנויות ב"ב אם צריך למזומן מותר לומר לו שאם תתן לו עתה מזומן שמותר לומר שימכור לו בי' (ולא נחשב למפרש). ועפ"ז היה נר' להתיר בחנות להודיע על מבצע למי שישלם במזומן. מחנ"א (סי' ל"א)- בכה"ג ששווה י"ב אין איסור לומר שישלם לו לאח"ז ב"ב אם עדיין לא נעשה קנין. [ואפי' א"ר אינו דלא מצינו אבק ריבית במוכר שוה בשוה]. פ"ת בשם תפל"מ- אפי' אם באמת שווה י"ב אסור למכור ב"ב לאח"ז אם כבר נתרצה למוכרו בי' כאשר משלם לו מיד. (לכאור' חולק על דברי חכמ"א ומחנ"א הנ"ל ואסור בהיכ"ת של מבצע בחנות).

סימן קעג סעיף ד

מו"מ במכירת שטר חוב הנוגע לענין רבית

מחבר- מותר למכור שט"ח בפחות אפי' לא הגיע זמן הפרעון ובלבד שהמוכר לא יקבל אחריות על החוב אם הלוח יעני. (ומותר שיקבל המוכר אחריות אם החוב פרוע או אם טרפו בע"ח מוקדם). ש"ך- משמע שאפי' לא קיבל אחריות הדמים אלא כנגד מה שנתן לו הלוח אסור. ואין חילוק בין מוכר מקצת חובו למוכר כל חובו. ש"ך- מותר למוכר השטר לקבל אחריות אם לא יוכל לגבותו מחמת שהמלך לא יתן לו להקונה לפרוע. רעק"א בשם הרשב"א- וקרוב הדבר שמותר אפי' אם המוכר השטר מקבל ע"ע אחריות הריבית. חו"ד- לפ"ז ראובן שרוצה ללוות ברבית משמעון יבקש מלוי שיתן לו שט"ח שלו בעד שט"ח שלו שבאותו סך, ואח"כ ימכור את השט"ח לשמעון בפחות. שער דעה (סק"ה)- מותר למכור בפחות עתה קודם הפרעון ושיתן לו לאחר זמן פרעון שאר החוב, וא"כ ה"ה הלוח יכול לתת למלוה חצי החוב קודם זמן הפרעון בתנאי שירווח לו זמן בעד חצי השני. דרכ"ת בשם שארית חיים (סקכ"ט)- יש מפקפקים על היתר הנ"ל של שער דעה, כי אם המלוה ממתיק לו שאר החוב בעד מה שהלוח נותן לו פרעון מוקדם למקצת החוב נחשב לרבית (וכמש"כ הרמ"א בסי' ק"ס ס"ט גבי הלויני ואלוה). כתב סופר, מהר"ם שיק (מובאים בבר"י עיק"ד פ"א ס"ט)- בזה"ז שבכל עסקי שטרות הוא בקבלת אחריות על המוכר, א"כ גם אם המוכר מקבל אחריות מותר למכור שט"ח בפחות כי לא נעשה כהלואה ע"י קבלת אחריות אלא הוא כשאר מכירה בעלמא. ש"ך- בכה"ג שהלוח הוא עכו"ם מותר למוכר השטר [המלוה] לומר לקונה השטר שאמחול לעכו"ם כל מה שחייב לי ולא אודיענו ותבטח [הקונה] בי, והעכו"ם יתן לי ולא אזכה בו לעצמי אלא לך [הקונה] ומעכשיו אני פטור ממך.

קנין הצריך למכירת שט"ח

ש"ך- כדי למכור שט"ח ולסמוך על היתר הנ"ל צריך להקנותו במעמד שלשתן או בכתיבה ומסירה. חו"ד- מבואר בחו"מ שאפי' בלא מעמד ג' ובלא כתיבה ומסירה אפשר לקיים את המקח כי מוכר דבר ידוע נקנה ללוקח אפי' בלא קנין ולא צריך להחזיר אפי' לצאת יד"ש. חכמ"א (כלל קל"ט ס"ח)- אם השטר נכתב סתם למוחזק כתב זה אין צריך אלא מסירת השטר. ברית יהודה (פט"ו הע' ד')- נר' שכל קנין המועיל מדינא דמלכותא או עפ"י מנהג מדינה מועיל גם כאן, ולכן בזמננו שמקובל להעביר זכויות שט"ח ע"י הסבה בלבד הוי קנין המועיל וכן שיק שיש לו מאחרים ע"י הסבה מעביר את זכויותיו שיש לו בשיק.

מו"מ בענין מכירת שיקים

פ"ת בשם שמש צדקה- היו פתקים שהיו מוכרים הסוחרים שהוולו ונמכרין ערך ק' בצ"ו. וא"כ יש לדון אם מותר ללוות ק' בפתק ע"מ שלאח"ז יפרוע לו ק' זהובים. ובסוף אסר ואמר שלא הוי כמכירת שט"ח. (א"ה- ומדבריו משמע קצת שהיה דומה לתלושים שהיו נכבדים אצל הסוחרים בשוק ולא היו דומים לשיקים). חוט שני- שיק אינו אלא הוראה לבנק מה לעשות ולכן אסור למכור בפחות ודומה כקצץ סאה בסאתים. נתיבות שלום בשם גרש"ז אויערבך- יש לראות את שיק כאילו הוי מכירת כרטיס שנותן לו היכולת לזכות בסך כסף, וממילא אחריות על הלוקח [כגון אחריות גניבה ואבידה וכיוצ"ב] כשאר תלושים ולכן מותר למכור בפחות. ברית יהודה (פט"ו הע' י"ח)- שיק במטבע חוץ דינו כשט"ח על הפירות

(כל' שאינו טיבעא) וממילא מותר למכור בפחות כי אחריות יוקרא וזולא על הלוקח. פתחי חושן (הל' מכירה), ברית יהודה (פט"ו ס"ב) - יש לדון אם שיק דומה להוראה של כסף ולכן דומה למזומן או דומה לשט"ח. ומ"מ מעשה קנין לקנות שיק תלוי במנהג מדינה ולא בעינן כתיבה ומסירה. הגר"נ קופשיץ - בנידון הנ"ל י"ל שדומה למזומן. ברית יהודה (פט"ו סט"ז) - שיק שיש לו מאחר דינו לענין מכירה כשטר, ופירש שם (בהע' ל"ז) שלא גרע ממלוה ע"פ (ולכן אפי' אם שיק לא נחשב לשטר מ"מ לענין ריבית מכירתו כמכירת שט"ח ויש ליזהר בקבלת אחריות). ברית יהודה (פט"ו הע' ז') - עפ"י דברי כת"ס ומהר"ם שיק יש לדון אם מכירת שיק נחשב למכר ולכן מותר גם אם המוכר מקבל אחריות. וודאי אם המוכר אינו מקבל אחריות השיק שמותר. [ולכן יש לדון כאשר אחריות גו"א על הלוקח אם סגי בזה לכו"ע, וע"ע מה שכ' שם הברית יהודה בהע' י"ז שקבלת אחריות גו"א אינו מועילה]. ברית יהודה (שם) - גדו"ת מסתפק אם יש איסור במכירת שט"ח כאשר הגיע שעת פרעון, ועכ"פ נר' שאם מוכרו בפחות מפני טורח והוצאות הגבייה מותר אפי' אם המוכר מקבל אחריות [והוא ההיתר לשולחני שמחליף שיקים במזומן]. בר"י עיק"ד (פי"א הע' י"ז) - נר' שגם אם השולחני לקוח אחוזים מותר ונחשב לשכר טירחא והוצאות גבייה ובפרט מחמת שלוקח סיכונים בסכום שעל השיק וכגון אחריות אבידה וכיוצ"ב, וממילא דמי גבייה משתנה כפי סכומים שבשיק. צ"ק בהלכה, משנת רבית - ג"כ פסקו שיש להתיר כהנ"ל גם כאשר לוקח אחוזים של השיק (עפ"י פסק הגר"י ראטה להתיר). ברית יהודה (פט"ו סי"ז) - שיק המשוך על חשבונו מותר למכור בפחות, ודוקא כשיש לו כסף בחשבונו בשעת מכירה. ומפרש בהע' שם (הע' ל"ח) שהבנק מקבל אחריות לשלם את השיק ולכן מותר. בר"י עיק"ד (פי"א ס"כ והע' ל"ו) - חזר מפסק הנ"ל וס"ל ששיק המשוך על חשבונו הוא כשט"ח של עצמו ואסור למכור בפחות. גר"י רייזמן - בשיקים בא"י (ורוב מקומות) י"ל שהו"א שט"ח ואחריות השיק על הבנק (כבר"י הנ"ל). וממילא יש היתר למכור בפחות כי המוכר אינו מקבל ע"ע אחריות אם הבנק יעני. [אכן בנוגע לשיק בארה"ב כ' שלא ברור דיניה]. ברית יהודה (פ"ב ס"ג) - אסור ללוות מזומן תמורת שיק על סכום יותר גדול (ולא דומה למכירה בפחות שמותר כנ"ל). מנחת שלמה (סי' כ"ט אות ג') - אין לסמוך על ב' אנשים שמחליפים שיק ואחד מוכר בפחות לשני, שרק בכה"ג שיש אדם שלישי באמצע וכעצת החו"ד (הנ"ל בסעי' זה). מנחת שלמה (סי' כ"ט אות ג') - אמנם יש עצה אחרת ששמעון יתן שיק דחוי לראובן וראובן יתן לשמעון שיק דחוי אפי' בסכום יותר גבוה, ואח"כ שמעון יקנה בפחות את שטרו מראובן.

אסור לאדם לומר לחברו הילך י' דינרים ופטרני ממה שאני חייב י"ב

רמ"א - אסור לאדם לומר לחברו הילך י' דינרים ופטרני ממה שאני חייב י"ב לפלוני אע"ג שאפשר שיפטרנהו ב'. אבל היינו דוקא בכה"ג שיש לו חוב גמור. שאם המלך מטיל עליו אומנות אם אמר שקול עלי לאומנות אסור אבל אם אומר מלטני מן האומנות מותר דלמא יפייס אותו בפחות. ש"ך - אסור ללוה לומר לחברו לקחת פחות ממה שחייב לו כדי שהוא ישלם את חובו למלוה [דזה הוי רבית גמור], ורק מותר ללוה לשלם למלוה עצמו פחות ממה שחייב כדי שימחול לו את החוב.

סימן קעג סעיף ו

מו"מ כאשר הלוהו בעד מעות אינן טבועות שיש לו עתה במקום אחר מחבר- מותר לומר לשלחני תן לי דינר טבוע ואתן לך יותר משווי ממעות אינן טבועות שיש לי בבית אם יש לו כל דמי הדינר. רמ"א- מהרא"ש והתוס' נר' שאפי' אם אין לו אלא מעט מעות בבית מותר כמו שמקילים גבי הלואת סאה בסאה. (וההיתר רק כאשר הוא דרך מכירה דינר במעות, אבל מעות במעות שהיו דרך הלואה אסור). ש"ך, ט"ז- הלבוש והב"ח והפרישה השיגו על דברי הרמ"א הנ"ל וס"ל כהמחבר שאין היתר לכ"ע א"כ יש לו כל דמי הדינר. חו"ד- יש לקיים את דברי הרמ"א כי אין נידון דידן דומה ממש לפסיקה בהזלה, כי הכא לא קצצו זמן ובכל גוונא של פסיקה בהזלה כאשר לא קצצו זמן ויכול לתבוע מיד מותר כאשר יש לו מעט. תפל"מ, מהר"י הלוי (מובאין ברעק"א)- יש לסמוך על הרמ"א בכה"ג שיש לו מעט יותר ממה שהוזיל. שבוה אפשר לומר שכל ההזלה היא לגבי מה שיש לו, והשאר מוכרו בשווה (שמותר כאשר יצא השער או שיש להתיר כי לא קצץ זמן). ברית יהודה (פכ"ג הע' י')- אפשר שתפל"מ מתיר גם אם לא פירשו כהנ"ל, משא"כ לפי מהר"י הלוי צריך לפרש, וצ"ע. מהר"י הלוי (מובא בשער דעה)- גם המחבר מתיר אם יש לו כנגד מה שנתן לו השלחני (כמדויק בלש' המחבר), די"ל שאין כאן מלוה כי כבר נקנה כנגד מה שיש לו ומה בכך שהסכים להוסיף לו, אכן א"כ נר' שאין כאן קנין וא"א לכוף את המוכר להוסיפו.

סימן קעג סעיף ז

פסיקה בהזלה מותרת כאשר יש לו (ועי' לעיל סעי' ו' בדברי הפוסקים בענין יש לו) מחבר- פסיקה בהזלה מותר אם יש לו [אפי' בהיכ"ת של עד שיבא בני (או פקדון-ש"ך)]. ואסור אם אין לו אפי' יש לו באשראי. רמ"א- המוכר נאמן לומר שיש לו. רמ"א- כל היתר הנ"ל של יש לו רק אם הוא סותם, אכן אם מפרש שמוזיל לו [אחר זמן] משום הקדמת מעות אסור. ט"ז- מש"כ הרמ"א שאסור אם מפרש שמוזיל לו לאח"ז היינו גם אם מוזיל בעד המתנת הזמן עד שיבוא בני.

אין שומתו ידוע

רמ"א- אפילו אין לו למוכר שרי כאשר פוסק על דבר שאין שומתו ידוע. ש"ך- ההיתר דוקא כאשר יצא השער (שהרי אם אין לו גם פסיקה בשווה אסור שמא יתייקר א"כ יצא השער). רעק"א- דברי הש"ך תמוהין שהרי אם יצא השער א"כ שוב דומה למפרש אם מעכשיו בהזלה, וא"כ איך מהני שאין שומתו ידוע. ט"ז- בציור של פסיקה רגילה שמקדים לו מעות שיתן לו דבר לאחר זמן אסור אם אין לו ולא יצא השער אפי' אם אין שומתו ידוע. באר הגולה- כיון שנותן לו סתם על פרה ואין שומתו ידוע לא בשעה שמקבל המעות ולא בשעה שמחזירם ולא שייך בהם לומר יצא השער לא גזרו בזה חכמים דלא מחזי כרביית כיון שיכול ליתן לו איזה פרה שירצה שתהיה פחותה בשווי הדמים. ברכי יוסף- פסק כבאר הגולה (ודלא כהט"ז והש"ך). חכמ"א (כלל קל"ט סי"ד)- דבר שאין שומתו ידוע כלל לעולם לא עכשיו ולא בזמן הפרעון ומוכר לו בסתם מותר אפי' באין לו דלא מחזי כלל כרביית. [בינ"א (שם אות ח') הוסיף שההיתר גם כאשר לא שייך בו יצא השער לעולם לא עתה ולא

לאח"ז]. חו"ד- אין היתר לפסוק בהזלה כאשר אין לו ואין שומתו ידוע [כדהק' הט"ז], והיתר הרמ"א הוא דוקא משום שקנה ממנו דבר מסוים ולכן לעולם אין כאן הלואה. (וע"ע בסמוך סעי' ט'). ברית פינחס (פ"ט סי"ד)- הזמין בגדים מיוחדים מחייט נחשב לדבר שאין שומתו ידוע. (א"ה- מדברי חו"י בפ"ת סי' קע"ה סק"ב נר' שלא נחשב לדבר שאין שומתו ידוע כאשר קשה לברר את מחיר החפץ, ואדרבה ע"י שקשה א"א לסמוך על שער ואסור).

סימן קעג סעיף ח

בני זרתא ובני גרמידא

ש"ך, ט"ז- פסקו כהגמ"ר [וכד מובא בב"י] שמותר דוקא אם נותן לו אותן ירקות שהיו בשעת פיסוק. רמ"א, ט"ז- ע"י לקמן ס"י שכאן מתירים ושם גבי פרי פרדס אוסרים, ויש לחלק כי גבי דלועין הדרך היה ליקח אותם בקטנותם (וא"כ נחשב לדברים הנמכרים בשוק ומה שמניחין ליגדל מאליהם הם גדלים).

סימן קעג סעיף ט

מה שעיזי חולבות

מחבר- בכה"ג שהוי קרוב לזה ולזה שאמר מה שעיזי חולבות מכור לך בכך וכך (ולא פסק על מדה מסוימת) מותר. רעק"א- ע"כ היינו משום שנחשב בא לעולם, דאלת"ה קיי"ל שקרוב לזה ולזה גבי חוב אסור. חו"ד- כל כה"ג שפוסק על דבר מסוים לא נחשב לחוב אלא לדרך מו"מ [ואפי' אם הוי דשלב"ל] ומותר בקרוב לזה ולזה.

סימן קעג סעיף י

פרדיסא

ט"ז- יש לחלק בין הקונה פרי פרדס שאסור לבין משכנתא דסורא שמותר משום שקנה חלק בגוף הקרקע עצמה משא"כ פרי פרדס לא זכה בשום דבר והוי דמי מלוה עד שעת הבציר.

סימן קעג סעיף יב

אגר נטר גבי שכירות פועלים

מחבר- אם רוצה להרבות שכר פועל יש לו להמשיך את עבודתו והכי יכול לשלמו יותר. (וכן ע"י לקמן סי' קע"ו ס"ח). בר"י (פכ"ו הע' ט"ז)- בהמתנת מעות לפועל מסיק שמותר גם אם אינו עושה שום מלאכה עד הזמן שממתין לו. בר"י (פכ"ו הע' י"ג)- בהקדמת מעות לפועל מסתפק אם צריכים שיעבוד לו ברציפות או מהני גם שימשיך אחר שהפסיק לעבוד אצלו. וכ' שמשמע בפוסקים שדוקא בלי הפסק, אכן היינו דוקא בשכיר יום, שבקבלן י"ל שכל זמן שלא גמר שכירות אחת היא. שער דעה- משמעות המחבר כאן הוא שמותר לשלם לו יותר [ממה שקצצו מעיקרא] בשעת פרעון. (לכאז' משום שדומה למש"כ הרמ"א סי' ק"ס ס"ד שמותר להרבות כאשר הוי חוב דרך מכר).

סימן קעג סעיף יג

מו"מ אם מוכר שפוסק פירות מקבל אחריות יוקרא וזולא
ש"ך- אין היתר לפסוק על הפירות אלא כשער של עכשיו או כשער הזול, אבל אסור למוכר לקבל ע"ע אחריות יוקרא וזולא. רעק"א- תמוה כי מבואר שמותר למוכר לקבל ע"ע כי אפשר לפסוק על שער גבוה, נמצא שהלוקח מקבל יוקר והמוכר מקבל ע"ע זולא. ולכן יש לחלק ולומר שבציור שמוכר מקבל יוקרא וזולא גבי פסיקה היינו דוקא משום שיכול לתת לקונה כל זמן שירצה ויכריחו לקבל את הסחורה, משא"כ אם התנו אין לו למוכר ליתנם לו עד שעה שהתנו וא"כ קונה צריך לקבל ע"ע אחריות זולא.

פסק על יין או על חבית ידועה

ט"ז- י"ל שאם פסק על חבית ידועה צריך להתנות בהדיא שאחריות חימוץ על המוכר. שרק בפוסק סתם אומרים שלא קנה אלא יין ולא חומץ שיש לו, אבל קנה חבית ידועה צריך להתנות בהדיא שאחריות חימוץ על המוכר. ש"ך- נח' הראש' אם אחריות חימוץ על המוכר כל השנה (והט"ז האריך בזה ג"כ), נר' שבדרבנן סומכין להקל ומ"מ יש להחמיר.

סימן קעג סעיף יד

מו"מ כאשר המוכר מקבל אחריות (ועי' לקמן סי"ה)

מחבר- מותר למכור סחורה ללוקח יתר על שויו (כפי השער עתה) אם היא באחריות הנותן עד שימכור הלוקח. והמחבר הוסיף שהלוקח יכול להחזירו לבעלים אם אינו מוצא לקוחות. ש"ך- בציור הנ"ל י"ל שמותר גם אם אינו יכול להחזירו לבעלים, ומותר משום שאחריות גניבה ואבידה ושבירה על המוכר. מחבר- וכן אם המוכר מתנה עם הלוקח שיקח את הריוח יתר על מחיר שקבעו, ובתנאי שאם אינו מוצא לקוחות יכול להחזיר שמותר גם בכה"ג שאחריות גניבה ואבידה ושבירה על הלוקח. ט"ז- י"ל שההיתר בציור הב' הוא משום שמה שקצץ לו להריוח בסחורה היינו בעד קבלת אחריות, דאל"כ אסור ללוקח לקבל אחריות ולחייב א"ע לשלם למוכר יותר ממה ששוה עתה (בשעה שלקח אחריות). ש"ך, ט"ז- ההיתר בציור הב' הוא דוקא משום שיכול להחזירו שלעולם הסחורה ברשות המוכר עד שימצא לקוחות. גר"ז (סל"ד)- אם לוקח מתנה שיקח ממה שיש למוכר בביתו (כגון יין טוב שבביתו) צריך הלוקח לקחת ע"ע זולא, דאלת"ה אלא כל אחריות על המוכר אסור אפי' אם הלוקח משך לרשותו מיד אסור כי כל מקח שהוא קרוב לשכר ורחוק להפסד אסור כגוונא הנ"ל יצא מכלל מקח ונכנס בכלל הלואה. גר"ז (סל"ה)- קבלת זולא מהני רק במכר גמור, אמנם בשכירות אפי' כאשר אחריות זולא על המשכיר מ"מ אין היתר לקחת דמי שכירות אם השוכר קיבל אחריות אונסין אלא משום שנפחת הכלי וול"א שהוי קרוב לזה ולזה ומותר גם אם לא נפחת הכלי].

מו"מ כאשר משלם לאחר זמן (עי' לעיל ס"א בענין מכירה כפי שער היוקר)

רמ"א- אם המוכר לא קוצץ מחיר ללוקח, אלא אמר לו שישלם בעת שתקח את החבית מותר אע"ג דעכשיו אינו שוה כ"כ. חו"ד- מדין זה של הרמ"א מבואר דלא כדברי הש"ך לעיל (סעי' א') שמתיר לשלם כפי שער היוקר כאשר אינו מפרש ב' מחירים.

סימן קעג סעיף טו

והוא שנותן לו שכר טרחו

ש"ך- ב"י משמע שצריך ליתן לו שכר עמלו ומזונו משלם ולא די בדבר מועט. ט"ז- יש לסמוך להקל דדי בדבר מועט [ולצרף הנך פוסקים שלא צריכים כלל לשלם שכר] וכגון שאשכחן גבי עיסקא. גר"ז (סעי' י"ט)- מביא פלוגתת הש"ך והט"ז ובסופו מסיק שבדברי סופרים הלך אחר המיקל ודי בדבר מועט. גר"ז (שם)- ומ"מ ודאי לכ"ע צריך לנכות את דמי ההובלה של הסחורה עצמה (דהיינו שהמוכר צריך לשלם עבור דמי הובלת הסחורה עצמה אפי' אם די בדבר מועט לשכר טרחו ועמלו). חכמ"א (כלל קל"ט סי"ח)- בכה"ג שיש ללוקח מעותיו ואם יסע עמם לבד יעלה לו הוצאות גדולות יש לסמוך כדברי הט"ז שדי בדינר אחד, דלא גרע מאדם חשוב שפטר את הלוקח ממכס שא"צ ליתן שכר טרחו. חו"ד (סקכ"ג)- יש להוכיח שהעיקר כהט"ז שסגי בדבר מועט, אכן אם נותן לו שכר משלם א"כ י"ל שמותר בכה"ג שפורע מיד כשמוכרו גם כאשר האחריות היא על הלוקח. דרכ"ת (סקפ"ד)- מהחכמ"א משמע שבלא הך סברא אין להקל כהט"ז (ויל"ע שאפשר שר"ל לפטור מדמי הובלה שעליו דיבר הגר"ז, אמנם על שכר טרחו לעולם אפשר לסמוך על הט"ז). אמנם החו"ד מסיק שהעיקר כהט"ז ודי בדבר מועט.

סימן קעג סעיף טז

קונה חטים ע"י תגר

מחבר- מותר לתת מעות לתגר לקנות חטים ויקבל הקונה אחריות גו"א בדרך כדי שיביא התגר ממקום הזול וירויח. מחבר- אמנם לאדם חשוב אסור לעשות כן. [וכן לכל אדם אסור בשאר פירות שאינם מצויין כ"כ כמו חטים]. רמ"א- גם בשאר פירות מותר בכה"ג שהלוקח משלם את התגר שכר טרחו ועמלו מותר אפי' אם אחריות הדרך על התגר. ש"ך- כ"ע מודו להיתר הרמ"א. ש"ך- גם אדם חשוב מותר אם אחריות עליו וגם משלם לתגר שכר טרחו ועמלו. בר"י (פכ"ז הע' ל"ז)- לא מצאתי בפוסקים אם צריך לשלם שכרו משלם, ומדברי הפוסקים משמע דאינו נקרא שלוחו אא"כ נותן לו שכרו משלם.

סימן קעג סעיף יז

מלוה סאה במקום הזול בעד סאה במקום היוקר

מחבר- מותר להלוות סאה בסאה לזמן פלוני כציור הנ"ל אם יש ללוה פירות במקום היוקר. ט"ז- כי אם יש לו א"כ נחשב כבר כברשותו [דהמלוה] אע"ג שלא משך אותם. עצי לבונה- מ"מ לא מהני אא"כ יש לו פירות במקום היוקר, אבל יש לו אותם במקום הזול לא מהני כי צריך הוצאות וטירחא להביאם למקום היוקר. בר"י (פכ"ג הע' ל"ו)- גדו"ת מסתפק אם מהני יש לו מעט, חכמ"א משמע שמהני יש לו מעט, מהר"ם אלשקר כ' בהדיא שלא מהני יש לו מעט. בר"י (שם)- גדו"ת גם מסתפק אם מהני יצא השער, וצ"ע בדבריו כי יצא השער ממ"נ לא מהני [כי יצא השער לא מהני אלא במקום שהוא נמצא ושער שבמקום הזול ג"כ ודאי לא מהני].

סימן קעג סעיף יח

קבלת אחריות של המלוה (עי' לקמן ברמ"א סי' קע"ו ס"א וקע"ז ס"ו)
מחבר- אסור להלוות כ' דינרים על אחריות ספינה ההולכת מעבר לים ושיתן לו בשובה כ"ד דינרים. ט"ז- הריב"ש כ' בהדיא שאינו אלא א"ר. לבוש- ציור של המחבר הוי ר"ק. (וכבר הק' עליו הנו"כ מדברי הריב"ש). חו"ד- ג"כ ס"ל שהוי ר"ק אם לעולם יש הלואה גמורה בסוף (כלו' בלא אחריות המלוה). רמ"א (דרכ"מ סי' קע"ז אות ה')- דברי הריב"ש הנ"ל הם דלא כתרומה"ד שמתיר בכה"ג שכל אחריות על המלוה. (עי' רס"י קע"ו). פ"ת בשם רדב"ז- מותר לתת סחורה לחברו בתנאי שיקבל אחריות הספינה אע"ג שאם יחזור בשלום יתן לו יותר משווים אם יפסיד לגמרי אם אינו חוזר ויקנה לו אותם מעכשיו.

סימן קעג סעיף יט

בענין מוכר אחריות הסחורה
מחבר- מותר לתת כ' ליטרין למי שיבטיח ק' ליטרין שיש לו בספינה. גר"א- היתר כאן הוא משום שהסחורה בספינה קרוב מאוד להפסד ולכן מוכר לו בדבר מועט ובהקדמת מעות, אבל לעיל סעי' י"ח נתן לו הלואה מכיסו ולא דמי לקונה סחורתו בזול. חכמ"א (כלל קל"ב סי"ט)- היתר זה דוקא כאשר מוכח שאינו אלא מכירת סיכונים, שברור לכל שאינו נותן כ' בעד ק'. רמ"א (לעיל סי"ח)- ונוהגין ג"כ להתיר שהמלוה יחלק הרווחות שעשה הלואה ביריד אם יקבל המלוה עליו אחריות הדרך ויהיה הסחורה שלו עד שימכרהו ללוה [שהוא שלוחו]. ט"ז- גם המחבר מודה להיתר הנ"ל של הרמ"א.

סימן קעד סעיף א

מו"מ כאשר המוכר התנה שיחזיר לו הקרקע
מחבר- אם אמר המוכר לכשיהיו לי מעות תחזיר לי הקרקע לא קנה וכל הפירות שאכל הלוקח רבית קצוצה היא ויוצאה בדיינים. רמ"א- אפי' לא התנה כך בהדיא אלא שכך המנהג בעיר שצריך להחזיר הקרקע כשיהיו למוכר מעות על דעת המנהג מוכר ואסור ללוקח לאכול פירות. חו"ד (סק"א), מחנ"א (סי' י"ג)- כאשר לא צריכים קנין חדש אלא שלעולם היה ברשות המוכר הויא ר"ק. אם התנו שימכור לו בחזרה (דהיינו בקנין חדש) וע"מ כן מכר לו מעיקרא מותר ואין כאן רבית. [ועי' בפ"ת סק"א בשם נב"י שג"כ צידד הכין].

מו"מ בצד אחד ברבית

ט"ז- קיי"ל כמ"ד שאסור מה"ת. (ועי' ט"ז סי' ק"ע סק"ג שפירש שם דברי הטור עפ"י הא דקיי"ל שאסור מה"ת). ש"ך- מ"ד דס"ל דמשכנתא דלא נכיתא הוי א"ר ה"ה הכא. (א"ה- משמע שאלבא דהמחבר ס"ל שצד אחד הוי ר"ק). ש"ך (סי' קע"ב סקכ"ט) בשם ב"ח ודרכ"מ- צד אחד ברבית הוי א"ר. (א"ה- משמע שהכי ס"ל לדינא אליבא דהרמ"א). מקור מים חיים (סי' קע"ב ס"ד)- הראשונים פסקו שהוי ר"ק, ורק גבי לא תמכרם אלא לי בדמים הללו י"ל שאינו אלא א"ר. רעק"א- כל זמן שלא החזיר את המעות א"כ הא שאוכל את

הפירות לא נחשב אלא לא"ר. ורק אחר שמחזירין את כל מעותיו יכולים להוציא ממנו את הפירות שאכל.

מכר לו מטלטלין בק' ע"מ שיקנה ממונו בחזרה בק"כ

רעק"א בשם מהר"י לוי- בציוור הנ"ל שמכר לו חפץ או שטר חוב בק' ע"מ שיקנה ממנו בחזרה בק"כ הוי ר"ק, וצריך לחזור לו בק'. [ומשמע שם שהחילוק הוא בין שדה שיש בו אכילת פירות לבין חפץ ולכן קצת משמע אפי' בהיכ"ת שע"מ שיקנה בקנין חדש]. צ"צ (סי' כ' ומובא בפ"ת סק"ג)- מותר להתנות במכירת חפצים. (ועי' לקמן ס"ב מש"כ להתיר גם כאשר לא התנה). [ויל"ע אם צריכים לסתום ואין להתיר להתנות בהדיא ק' בק"כ כדאסר רעק"א, ומ"מ מותר למכור אם התנה בפירוש שמוכר בפחות משוויון]. ט"ז (או"ח סי' רמ"ו סק"ה)- אם לא הויא מכירה גמורה וכגון שחייב להחזיר לו חלילה לעשות כן ואסור כי שם הלואה עליו (ויל"ע אם הוי מכירה גמורה ע"מ לקנות בחזרה כמש"כ החו"ד ומחנ"א ועוד אפשר שמודה דמותר). פמ"ג (שם)- ציור דהצ"צ (עי' לקמן ס"ב) יש צד להקל כי הויא דרך מכירה גמורה (אלא שטען שהוי על תנאי). יד אברהם (סי' קע"ג ס"ב)- מצדד להקל כהצ"צ [ופמ"ג ובכור שור ונב"י ובל"י] שהקילו במכירת חפצים אם הויא מכירה גמורה שהרי הוי ביד הקונה אם נשרף או נאבד, ורק אם עדיין הוי בעין חייב למוכרו לו בחזרה כשיהיו לו מעות. ולכן מותר במטלטלין שהרי אם יאבד לא ישלם לו המותר. [ויש להביא ראיה לזה מדברי הרמב"ם הל' מכירה פ"א ה"י]. לבוש (סי' קס"ז)- יש להתיר מכירת חפצים אפי' בע"מ שיקנה לו לאחר זמן פלוני בכפל כפליים כי היא מכירה גמורה. חכמ"א (כלל קל"ב ס"ו)- ג"כ פסק כלבוש. ברכי יוסף (סי' קס"א ס"ג)- כ' שמן הדין עפ"י נגלה אין איסור בדבר אבל בעל נפש יחמיר. קונט' הסמ"ע (אות י"ג)- אין להתיר למכור ע"מ שיקנה לו בחזרה אבל מותר לעשות בהבטחה ולהתנות מיד אחר המכר שיקנה בחזרה על מחיר יותר גדול כי ודאי אין הערמה גדולה מזו. גר"ז (סנ"ד)- אין להתיר למכור חפצים בהטבה, והוי רבית גמורה אם התנה בכך מתחלה, ואפי' אם לא התנה אם אנן סהדי שכל דעת המוכר הוא על תנאי זה שיוכל לקנותו בחזרה לאחר זמן יש להחמיר בזה כי בדברי תורה אזלינן לחומרא. ברי" (פכ"ח הע' כ"ט)- יש פוסקים לכאן ולכאן ואין להכריע ונר' להחמיר בזה אכן עכ"פ לכאור' אינו אלא א"ר וכהוספה בשעת פרעון דמיא.

מכר לו את הקרקע ועשאו את הדמים מלוה גביה

רמ"א- אם מכר לו קרקע והמתין ללוקח את המעות אסור למוכר לאכול פירות כי בשכר המתנת מעותיו קאכל. ש"ך- אפי' אם לא אמר ללוקח שקנה מעכשיו אלא שהחזיק או קנה כראוי. רעק"א- לפי הרמב"ן והר"ן נר' שמותר ללוקח לאכול פירות ולומר שקים לי בנפשי שאחזיק המכר בכדי מעותי וזה בידו לגמרי, אמנם לפי שיטת רש"י שהמוכר יכול לבטל כל המקח אף כנגד מעותיו א"כ אסור. ואפשר שהרשב"א והראב"ד סוברים כרש"י.

סימן קעד סעיף ב

מכר מכירה גמורה ואח"כ טען שהיה על דעת להחזירו לו כשיהיו לו מעות (ועי' לעיל סעי' א') מחבר- אם בא המוכר להתנות שיחזיר לו כאשר שיהיו לו מעות אחר שכבר נעשה המקח

אפי' שעה אחת הרי זה מכר גמור (ואין כאן צד רבית שאם יסכים הקונה אחר המכר לתנאי המוכר אין כאן בטול מקח או מניעת מקח הראשון). פ"ת בשם צ"צ- מי שמכר לחברו משכנות והתנה בפירוש למוכרם אע"ג שיודע ששוויהם יותר ממה שנותן לו, ורק אח"כ הבטיחו מרצונו שאם יעשה לו רצונו יחזור וימכור לו, והקונה לא הסכים לתנאי המוכר, הדין עם המוכר וצריך ליתן לו לפדות המשכון [נדלא מכר לו אלא לענין היתר רווחים אבל לא לקנות ממש]. ט"ז (או"ח סי' רמ"ו סק"ה)- השיג על רב אחד שהיה לו סברא כעין דברי צ"צ שס"ל שמהני לענין רבית גם אם לא הוא מכירה גמורה (ועי' לעיל סעי' א'). פמ"ג (שם)- יש סברא להקל כהצ"צ בכל גוונא שעשו כן בתורת מכר ולא בתורת הלואה (וכלו' שעובדא דהביא הט"ז משמע שהיא תורת הלואה אמנם הצ"צ איירי בתורת מכר. ועי' לעיל סעי' א'). דרכ"ת (סק"ז)- שע"ד ועוד תמהו על צ"צ הנ"ל, אכן יש פוסקים שסמכו על דבריו. וודאי שאם נשרף או נאבד אין טענה על הקונה אא"כ פשע בשמירתו.

סימן קעד סעיף ג

אכילת פירות כאשר המקח לא מקויים

מחבר- בכה"ג שהמוכר אמר לשליח שנעשה המכירה על תנאי (סוגיא דאת ונוולא אחי) צריך להחזירה ומוציאין ממנו פירות שאכל. ש"ך, ט"ז- גם דעת הטור היא שמוציאין משום שהיא מחילה בטעות (אע"ג שאינו אלא א"ר), ודלא כהב"ח. [וכן הסכימו כל הפוסקים שמוציאין או משום ר"ק או משום מחילה בטעות, והמחבר פסק לעיל סי' קס"ד ס"ד שהיא ר"ק].

סימן קעד סעיף ה

התנה שאכילת פירות היא ע"מ שמנכה מן הדמים

מחבר- כאשר הלוקח נתן מקצת מעותיו והתנו כשתביא שאר המעות יהיה שלו מעכשיו משלשין את הפירות. מחבר- אבל אם גם התנו מתחלה שאכילת הפירות ע"י לוקח ינכה את חובו דהמוכר בהחזרת המעות או שהתנו שאכילת פירות ע"י מוכר ינכה את חוב התשלום דהלוקח א"כ מותר. רמ"א- תנאי מהני רק בלשון ניכוי שלעולם לא היה חיוב כי מנכין מן החוב, אבל אם אמר שאשלם פירות שאכלתי אסור כי אכתי הוי רבית ע"מ להחזיר שאסור. ט"ז- לכאור' פסקי המחבר ס"ה וס"ז סותרים אהדדי. וי"ל שהוי מח' נ"י בשם רשב"א שמחמיר שא"א להתנות כי אכתי נחשב לרבית ע"מ להחזיר שאסור ולכן גם כאן ובס"ז מחמיר שלא מהני תנאי דניכוי, משא"כ הטור ס"ל שמותר להתנות בהכי גם כאן ובס"ז. ט"ז- ומאחר שרבית ע"מ להחזיר אינו אלא מילתא דרבנן יש להקל גם כאן ובס"ז דמהני תנאי דניכוי. [אבל אסור לומר בלשון תשלום כמו שהעיר הרמ"א הנ"ל].

סימן קעד סעיף ח

שכירות בדבר מועט

מחבר- יש היכ"ת שאחריות אונסין על בעל הקרקע (ש"ך- ולאפוקי משכנתא דסורא) ויכול בהיתר ע"י דמי שכירות שמי שצריך כסף יקבל את כל הקרן מתחלה ואח"כ מחזיר את המעות

עם ניכוי קצת בזה שירויח מי שנתן לו את המעות. מחבר- שמותר לאדם להשכיר את ביתו או שדהו בדבר מועט בשנה והשוכר מקדים לו את כל דמי השכירות של הרבה שנים, ויתנו שהמשכיר יכול להחזיר אחר שנה או שנתים (כפי הזמן שרוצה את המעות), וכאשר בא להחזיר את כל דמי השכירות ינכה את דבר מועט שקצצו לשכירות כל שנה. אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ס"ב אות ב')- כעין ענין זה יש לעשות גבי הלואה לקנות בית (מארטגייז בלע"ז). שי"ל שהמלווה יש לו קנין בבית כפי קרן ההלואה, והרבית שמשלם הלואה הוא יהיה שכר דירה בעד לחיות בחלק של המלווה. נמצא שתשלום הקרן קונה חלק מחלקו דהמלווה והרבית הוי שכר דירה על מה שדר בחלק דהמלווה. (אלא שלפ"ז יש על המלווה אחריות בבית כפי חלקו).

סימן קעה סעיף א

מו"מ בשער שפוסקין עליו

מחבר- פוסקין דוקא על שער של מדינה שהוא קבוע. (ט"ז- היינו שוק של עיר גדולה). רמ"א- יש לסמוך לפסוק גם על שער של עיירות שיש להקל באיסור דרבנן. חכמ"א (כלל קמ"א ס"א)- פסק כרמ"א סומכין על שער של עיירות שמשנתנה באיזה ימים [משום שיכול לומר שקילא טיבותך]. גר"ז (סכ"ו)- מסיק שבדרבנן סומכין לקולא כהרמ"א לסמוך גם על שוק שאין מוליכין לו תדיר ולכן משנתנה בהן תדיר לזמן מועט. ש"ך- והה"נ גבי הלואה סאה בסאה שהיא אסורה מדרבנן יש לסמוך על שער של עיירות. ש"ך- סומכין על שוק הסמוך של מדינה [או עיירות] דוקא כאשר מסתפקין ממנה. וכ"פ חכמ"א (שם) וגר"ז (שם). עצי לבונה- הולכים אחר העיר גדולה שמסתפקין ממנה (אע"ג שמסתפקין מעוד עיירות) בין להקל בין להחמיר. פ"ת בשם חו"י- אין לסמוך על שער אלא כפי מה שנהוג במדת השער שעליו יצא הפסיקה. מקור מים חיים- י"ל שצריכים ב' טעמים להתיר פסיקה אחד למוכר (דומה ליש לו) והשני ללוקח (שקילא טיבותך). פ"ת בשם חו"י (סק"ב)- קשה לסמוך על יצא השער של יין כי יש כרמים משובחים וכן הרים ועמקים ששונים זה מזה לשבח ולגנאי בדמים.

סימן קעה סעיף ב

שער של חדשות וישנות

ט"ז- לפי הרמב"ם אסור גם לפסוק על שער ישנות כי כל זמן שיש ב' שערים אינו קבוע, ולפי רש"י מותר לפסוק על ישנות רק על חדשות א"א לפסוק כי עדיין לא יתביישו כל הצורך ולכן נמכר עתה בזול. והמחבר החמיר כשיטת הרמב"ם. מקור מים חיים- דברי הש"ך בענין הנ"ל של חדשות וישנות לא מבוארים [כי משמע שפסק כב' השיטות הנ"ל]. (ועי' בבר"י פכ"ד הע' כ"ט שאינו מכריע דין זה). פ"ת בשם חו"י- צ"ע אם מהני יציאת שער על יין עם חרצנים וזגים אם מוכר לו יין צלול, ובפרט דשיעור הפחת בזה ידוע וקבוע.

סימן קעה סעיף ג

ישנות וחדשות ובעה"ב ולקוט

ט"ז- דוקא כאשר שני מוצרים עתידין להשוות אמרינן שאינו שער קבוע עד שישוו שניהם.
ט"ז- מחבר מחמיר כטור שאפי' בכה"ג שבעה"ב רוצה לפסוק על של לקוטות בד' אסור כי
זילא ביה מילתא למיזף מלקוט. ש"ך, ט"ז- מותר לפסוק עם בעה"ב שיתן לו ג' בסלע.
[ולא דמי לחדשות וישנות כנ"ל].

סימן קעה סעיף ד

היתר לפסוק כאשר יש לו אותו פירות

מחבר- מותר לפסוק אם יש למוכר אותו מין עד כדי השיעור שיש לו אע"פ שעדיין לא יצא
השער. בר"י (פכ"ד הע' ח')- יש להסתפק אם חל פסיקה בכה"ג שעדיין לא בירר קנינו
[כגון שפוסק בחנות ספרים ועדיין לא בירר איזה ספר הוא רוצה לקנות ממנו] ואם יכול אח"כ
לקחת ספרים כשער של עכשיו אע"ג שבשעת ברירה נתייקרו הספרים.

מחוסר מלאכה

מחבר- אם הוא מחוסר מלאכה אחת או שתיים מותר לפסוק כנגד השיעור שיש לו (אע"פ
שעדיין לא יצא השער). ש"ך- מחוסר מלאכה א' או ב' מותר גם אם אין בידו לגמרו אלא
הוי בידי שמים, ומחוסר ג' מלאכות אסור אפי' בידו לגמרי. חו"ד- אין ללמוד מפסיקה
למכירה בעלמא הלכך מותר לקנות דבר שחסר ג' מלאכות ועוד ולא נחשב לדשל"ל. ש"ך-
אע"ג שנחשב ליש לו כאשר מחוסר קצת תיקון מ"מ אסור להוזיל ליה בהדיא אא"כ אינו
חסר שום תיקון.

סימן קעה סעיף ה

צריך לנכות חסרונות

מחבר- הפוסק על השער לא יכול להרויח בדבר כלום ולכן אם יש מנהג שלוקח נותן שכר
סרסור הפוסק צריך לתת שכר הסרסור והה"נ צריך המוכר לנכות החסרון שראויין להתחסר
לפי המדה ולפי הזמן. ט"ז- ראויין להתחסר מחמת עכברים או מפני שמתפזרת כמבואר
בחו"מ סי' רצ"ב. [לכאור' משמע דוקא חסרונות מחמת טעמים הנ"ל ולא משום טירחות
וכיוצ"ב]. פ"ת בשם חו"י- לכאור' כ"ש שיש לנכות חסרונות שבאים ע"י טירחא וטיפול
והחסרון הנעשה ע"י מדידה אחת לאחת. חכמ"א (כלל קמ"א ס"ד) וגר"ז (סכ"ה)- לא
הביאו לדינא אלא כעין לשון הט"ז. ברית יהודה (פכ"ד הע' מ"ג)- צ"ע אימתי אמרינן שלא
שייך ניכוי חסרונות [וכגון הערת פנ"י לענין קבלת אחריות], ואימתי צריכים לנכות חסרונות
כפסק השו"ע. ועוד צ"ע כי לכאור' פירות שטבען לירקב אסור לפסוק עליהן ולא העירו כן
בפוסקים. נתיבות שלום (אות ד')- צ"ע אם דמי איחסון נחשב להוצאה שיש לנכות או
דילמא דומה לאחריות (הערת פנ"י) שא"צ לנכות.

מו"מ בעשירים שמהנים לת"ח

פ"ת בשם חו"י- אך אפשר להקל בכה"ג שעשיר עושה כן להנות ת"ח ואינו מקפיד על כל

חסרונות וכיוצ"ב, וגם יכול להיות שהת"ח היה ג"כ מתרצה אם נותן לו הכל בסוף. וגם דומה קצת לשני ת"ח ודבר מועט (סי' ק"ס סי"ז) וכ"ש הכא שהוי דרך מקח. פ"ת בשם חו"י- אך מה שעשירים מופלגים ס"ל שיכולים לקחת הלואות מת"ח ולהוסיף להם הוא איסור גמור (עי' סי' קס"ו ס"ג).

סימן קעה סעיף ו

מו"מ אם יכול ליתן לו מעות בעד דמי הסחורה לאחר שנתייקרו מחבר- כאשר פסק על פירות אין לשום את הפירות במעות ולתת לו מעות. ויש מתירים. ש"ך (סי' קע"ז סקל"ח)- המחבר שסתם כהרשב"ם לכא' ס"ל שעיקר שיטה לדינא היא כוונתה שאסור לתת לו מעות [אלא שבדרך קנס לכ"ע מותר]. שער דעה- לכא' תמוה שסתם המחבר לחומרא אע"ג שרו"ר התירו כשיטת ר"ת. בר"י (פכ"ד הע' ס"ג)- אם המלוה ולוה רוצים לסמוך על ר"ת ודעימיה [שהם רו"ר] מותר ליקח מעות. בר"י (פכ"ד סכ"ג)- אבל אם התנה מתחלה שיתן לו מעות י"א שלכ"ע אסור. אכן אם התנה או מעות או פירות שמותר (הע' ס"ה).

לפסוק פירות על השער ע"י אשראי

רמ"א- אם יש לו אשראי מפסיקה קמייתא מותר לו לפסוק על פירות שבשער בהנך דמים.

מו"מ כאשר הוי כזקיפת מלוה ונעשה כבא מהלואתו ואסור לפסוק

רמ"א- אשראי מותר כנ"ל, אמנם אם שם אותם על דמים ואמר כך וכך הם דמי החיטין תן לי בהם יין אסור. ש"ך- הך איסור גם אם יצא השער של יין, שאין להתיר בהנ"ל אא"כ יש לו יין. פ"ת בשם פנ"י ואשל אברהם- צ"ע בדין זה שהרי במשנה איתא במפורש שמותר אא"כ בא מהלואתו, והורו שיש להתיר. חו"ד- נראה שיש לחלק בין המשנה שאירי שהלוה (המוכר) אמר כך וכך דמי חיטין שמותר, לבין היכ"ת שהמלוה (הקונה) אומר שיש לי כך וכך דמי חיטין שדוקא בזה הרמ"א אסור.

סימן קעה סעיף ז

מותר לפסוק על שער גבוה

מחבר- אם פסק עמו שיתן לו כשער הזול מותר, ואם הזולו מקבל יותר ואם לא הזולו הולכין בתר השער שעת פסיקה. חו"ד- אם לא התנה בשעת פסיקה לא יכול להתנות אחר שהזול ואח"כ הוקר (אכן בשעה שהזול מותר להתנות). ט"ז- אין היתר אלא דוקא בפסיקה שלא קנה דבר מסוים ולכן אין בזה איסור של קרוב לשכר ורחוק להפסד.

מו"מ בענין מי שפרע כאשר פסקו על שער גבוה

מחבר- אם לא פסק עמו א"כ נותן לו כפי שער של פסיקה. ומי שחזר בו מקבל מי שפרע. ש"ך- איירי שלא קנה בקנין רק בדברים [ומשמע שמש"ה לא נקנה לו אלא לענין מי שפרע]. עצי לבונה- בש"ך חו"מ סי' ר"ט משמע שגם ע"י קנין לא נקנה לו [על מה שבשוק] אלא לענין מי שפרע, וצ"ע. חו"ד- יש להעיר שבהיכ"ת שרצה לקנות סחורה מסוימת ודאי לא קני אלא לענין מש"פ אפי' קנה בקנין גמור. מחבר- בהיכ"ת שהפוסק הוי שליח לאחרים

ולא התנה על שער גבוה נוטל כשער הזול או מחזיר דמים ואין מי שפרע לא לשליח ולא למשלח.

סימן קעה סעיף ח

מקח שנעשה באיסור (ועי' לעיל סי' קס"א ס"ח)

מחבר- אם נעשה באיסור המקח קיים בענין שלא יהא רבית. ואם לא נקנה אלא לענין מי שפרע בטל לגמרי. ש"ך- בכה"ג שפסקו באיסור המקח קיים ויתן כשער של היתר, ואם נתן לו את הרבית אין מוציאין אותו מיד המוכר. גלי' מהרש"א- מש"כ הש"ך שאין מוציאין מהמוכר (כגון שנטל אגר נטר), משמע שחייב לתת לו המקח גם בכה"ג שאינו נותן לו את האגר נטר שהסכים עליו, ולכן אם המוכר טוען שאינו מקיים את המקח כי הלוקח לא עשה כתנאו חייב להחזירו אם הוא בעין [ונר' שיש בזה מח' רמב"ם וטור]. (א"ה- ע"ע בדברי רעק"א לעיל סי' קע"ג ס"א).

סימן קעו סעיף א

מו"מ בשכירות מעות וקבלת אחריות

מחבר- אסור להשכיר מעותיו אם יוציאם, אם אינו משכירם אלא ליראות בהן ומחזירן בעין מותר. רמ"א- אם השוכר מקבל כל האחריות אסור גם אם שוכרן ליראות ומחזירן בעין. רמ"א- י"א שאם הנותן מקבל כל האחריות (בין גו"א בין אונסין) שמותר להשכירן אפי' אם להוצאה ניתנה. רמ"א- אם המשכיר מקבל רק אחריות גו"א או אחריות אונסין אסור והוי א"ר, אם אינו מקבל אחריות כלל הוי ר"ק. רעק"א- דברי הרמ"א צ"ע, כי איהו גופיה כ' בדרכ"מ שאם מחמירין כהריב"ש (סי' קע"ג סי"ח) א"כ אין לסמוך על תרודה"ד, וא"כ איך מביא כאן קולת תרודה"ד שאם הנותן מקבל כל האחריות שמותר להשכירן אפי' אם ניתנה להוצאה ובסי' קע"ג מודה לחומרת המחבר בשם הריב"ש. תפל"מ- י"ל שבכה"ג שהמעות גופיהו הם באחריות הנותן מותר, ולאפוקי כה"ג שאינו מקבל אלא אחריות הספינה. (וכ"כ הגר"א סס"י קע"ג שאחריות הספינה דבר אחר ולכן אכתי הוי ר"ק). חו"ד (סי' קע"ז סק"ט)- מותר דוקא בכה"ג שנשאר ברשות הנותן (לקדש בו אשה וכיוצ"ב) ולאפוקי כאשר הלוהו ולקח אחריות הספינה.

סימן קעו סעיף ב

מו"מ בשכירות כלים כאשר אינו מחזירן בעין

מחבר- מותר להשכיר כלים אפי' כאשר יש רשות לשוכר להוציאן רק שלבסוף יחזיר לו כלי אחר כזה. ט"ז- היתר זה של המחבר היינו דוקא משום פחת הכלים, ולכן אם אין פחת אסור להשכירן אם ניתנה להוצאה ויחזיר אחרים כמותם. דרכ"ת (סק"ה)- חו"ד ס"ל כהט"ז, אמנם מהרא"ל ס"ל שגם בלא פחת מותר כי מ"מ מקרי שכירות והרי שוכרו לו הנאת תשמישו. גר"ז (סל"ה)- כלי שאינו נפחת אסור לשוכר לקבל ע"ע אחריות אונסין מפני שנעשה הלוואה הואיל ורחוק מהפסד.

סימן קעו סעיף ג

אגרא ופגרא

מחבר- מקום שנהגו לשכור ספינה וגם שישלם לו דמי הפחת אם נשברה מותר. רמ"א- דוקא בכלים שהוזלו מחמת שימוש בהם מותר שבלא"ה אין היתר לקחת גם דמי שכירות וגם דמים על מה שנשבר. ולפ"ז משלמים את דמי שבירה כפי שעה שנשברה שהרי דמי שכירות הוי על פחת המתכת וכיוצ"ב ולא משום שנשבר. מחנ"א (סי' ל"ב)- אם מתנה עליו לשלם כפי שעת שבירה י"ל שמותר גם אם אין פחת בכלים שהרי מתנה ש"ש להיות כשואל שהרי כל דבר שחוזר בעין לנותן אינו אלא שאלה ומותר.

מו"מ גבי כלים שאין בו פחת ששוכר קיבל ע"ע אחריות אונסים

ט"ז- אם השוכר קיבל אחריות אונסין ואין שייך שום פחת לכלים א"כ אסור לקחת דמי שכירות כמו מעות. דרכ"מ- לכאור' הטור משמע שגם בכה"ג שמחזירים בעין צריכים גם שהמשכיר מקבל זולא וגם כי הכלי נפחת, וא"כ כלים שאינם נפחתים יש לאסור. (ועי' בש"ך שמביא לשון הטור ואינו מפרש אם בעינן שנפחת או שעיקר הטעם תלוי אם מחזירים בעין). חכמ"א (כלל קל"ו ס"ז)- מביא ב' דעות המובאים בב"י כאן אם יש לאסור גבי כלים שאינם נפחתים בציוור הנ"ל ואינו מכריע. גר"ז (סל"ה)- מביא ב' דעות הנ"ל, אכן כ' שיש להחמיר כהמחמירים שאסור לשוכר לקבל אחריות אונסים גבי כלים שאינם נפחתים. מחנ"א (סי' ל"ב)- מצדד להקל כהראשונים דס"ל שאם מחזירים אותם בעין [והמשכיר מקבל ע"ע זולא] שמותר. חו"ד- משמע בדבריו שאין אסור גבי כלים שאינם נפחתים אלא בכה"ג שאינם מחזירים אותם בעין כי ניתנו להוצאה. עצי לבונה- צ"ע על הנשים שנוהגות להקל לשכור תכשיטים שאינם נפחתים הא יש לאסור עפ"י ט"ז הנ"ל. ברי"י (פכ"ט ס"ה והע' ט"ז)- מחמיר כהט"ז ועצי לבונה הנ"ל.

סימן קעו סעיף ד

שם עליו בדמים

מחבר- מותר לשכור חפץ ולשומה עליו בדמים אם תמות [או תישבר]. רמ"א- וי"א שאם תמות משערינן כמה היתה שוה בשעת מיתה. ש"ך- גם כאשר שם אותו בדמים מותר להתנות להיות חייב באונסין כשואל ולשלם דמי שכירות כי מחזירו כל זמן שהוא בעין. גר"ז (סל"ה)- הטעם שישלם כמה שוה בשעת מיתה הוא מפני שאם ישלם כשוויה בשעת שכירות נמצא שמשעת שכירות הוי שלו וברשותו נפחת וא"כ דמי שכירות הוי כריבית. ויש חולקין. וטוב להחמיר כסברא ראשונה [כהרמ"א]. חו"ד- מש"כ הש"ך שאינו דומה לצאן ברזל היינו שאינו דומה בתרתי, חדא ששם ליכא פחת מלאכה, ועוד ששם מקבל עליו זולא אפילו הוא בעין (משא"כ כאן שאינו מקבל עליו אחריות רק לאחר מיתה).

סימן קעו סעיף ה

קיבל מעות מהמשכיר כדי שיתקן את מה ששוכר ממנו

מחבר- שכר שדה או חנות או ספינה ומבקש מהמשכיר שיתן לו מעות ושיוסיף לו על דמי

שכירות מותר אם המעות הם להשביח את השדה או חנות או ספינה שע"י ההשקעה יהיה שכרה יותר. אבל ע"מ שאוסיף סחורה או פועלים אסור להוסיף בשכירות. עצי לבונה- פירש כרש"י שגם חייב להחזיר את הקרן שלקח מהמשכיר אלא שנכלל בדמי שכירות. הב"י גופיה לא הכריע אם חייב להחזיר את הקרן (ומסתימת לשון המחבר לכאן משמע שפסק כבעה"ת שאין חייב להחזיר את הקרן). בר"י (פכ"ו הע' כ')- שוכר דירה שלוח מבעה"ב כדי להכניס שיפוצים ותיקונים בדירה מותר להוסיף לו בדמי שכירות אם ההשקעה היא קבועה ומעלה ערך השכירות כגון תוספת חדר או שיש (אמנם נר' שצבע וסיד אע"פ שהן בגוף הדירה אינם מעלין את המחיר). מנחת שלמה (סי' כ"ט אות ב')- יש להסתפק מה הדין כאשר נאבדו מעות שנתן לו המשכיר להשקיע בדבר הנשכר. שי"ל שאינו אלא כשליח המשכיר וא"כ אם לא הצליח להשקיע את הממון בדבר הנשכר (ולא פשע בהו) י"ל שאין חיוב להחזיר את הכסף. בר"י עיק"ד (פי"ח הע' כ"ג)- במנחת שלמה (שם) משמע שבכ"מ אם לא השקיע ואינו שוה יותר שאסור לשלם לו התוספת. בר"י (פכ"ו הע' כ"א)- כאשר אינו משקיע בגוף הדירה אסור משום שהיא הלואה גמורה ונח' הפוסקים אם הוי ר"ק. הצמח צדק ס"ל שהוי ר"ק, גדו"ת מדייק בבעל התרומות שאינו אלא א"ר כי סוף סוף מעורב הוא עם שכירות. (ומודה גדו"ת שהוי ר"ק אם לזה לצורך סחורה אחרת). נתי"ש (אות ח')- לכאן בעה"ת לשיטתו שס"ל ששוכרו בפחות אינו אלא א"ר, אמנם קיי"ל ששוכרו בפחות הוי ר"ק, לכן יל"ע מדוע כאן משמע שאינו אלא א"ר. ואפשר כי גם אם אינו בגוף הדבר שייך לכלולו בדמי שכירות, אמנם גזרו בו כי נר' טפי כריבית.

סימן קעו סעיף ו

שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף וחילוק בין קרקע לפועל
מחבר- מותר להרבות בשכר קרקע ובשכר אדם אם השוכר משלם בסוף הזמן ואין כאן משום שכר המתנת מעות כי אינה משתלמת אלא לבסוף. מחנ"א (סי' ל"א)- אם ידוע שומתו ונתרצה במחיר זה אם מקדים לתת לו בתחלת שכירות, ואם אינו משלם אלא בסוף השכירות שיוסיף על שומתו בזה י"ל שאסור. [שההיתר דוקא כאשר אין שומת השכירות ידוע]. אלא שיש להסתפק שדילמא אין איסור בהנ"ל אא"כ לא ביררו דבריהם מקודם וממילא יכול השוכר לשלם בהקדמה בהזולה. ט"ז- קיי"ל כהמ"מ בשם הרשב"א שאע"ג שאינו דר מיד בחצר מותר להוזיל בהקדמה שהרי זוכה בשכירות מיד, משא"כ בשכירות פועל שאינו משתעבד השתא אין היתר להוזיל לו ע"י הקדמת מעות אא"כ מתחיל בשכירות עתה. נקה"כ- קיי"ל כחילוק הנ"ל שבשכירות פועל אסור כי יכול לחזור בו משא"כ בחצר שמיד נקנה לו גוף החצר ומה לי שדר בו או לא הרי יכול לעשות בו מעתה מה שירצה. ולכאן משמע שאם יש אחרים שם השתא שאסור להוזיל בהקדמה. רעק"א (ב"מ עב:)- אפשר שבבית ששכור לאחרים והשכירו לזה בהקדמת מעות שידור בו לאחר זמן שכירות של זה אף דנתפס הקנין מ"מ אסור לכ"ע כיון שאינו יכול לקיים הקנין עכשיו. (ברית פנחס- יש להחמיר כדברי רעק"א). גר"ז (סעי' ט"ז)- מותר גם אם אינו משתמש בקרקע אלא לאח"ז אם כבר נקנה לו לזמן שכירותו בשעת נתינת מעות באחד מדרכי ההקנאות לשכירות (כגון בית בחזקה ובהמה וכלים במשיכה). [לכאן בהדיא דלא כמשמעות נקה"כ]. חכמ"א (כלל קל"ו ס"י), שער דעה (סק"ב)- פוסקים כהמ"מ בשם הרשב"א ולא מביאים תנאי שיכולים ליכנס עתה.

מחנ"א (סי' ל"א) - יש לחלק בין שכירות פועל לזמן קצוב לבין שכירות ליומא שי"ל שאם שכר לזמן קצוב א"כ כבר מהשתא בנתינת מעות או בקנין תו לא הוו הדמים מלוה ואע"ג דחזור בחצי היום כל כמה דלא הדר גופיה קנוי אלא שיכול לגרע פדיונו כעבד עברי.

כאשר כבר הוחזק בו בדמי שכירות ורוצים עתה להרבותו אם משלם בסוף רמ"א - אם כבר הוחזק בו לשכור בהזלה בהקדמה אסור לומר לו שיתן יותר וימתין לו המעות [דהיינו שישלם בסוף]. מחנ"א (סי' ל"א) - י"ל בציור דהרמ"א שע"כ שוה כפי מחיר הזולה דאלת"ה הרי בטל מיד ההסכם, שהרי הוזיל לו משום שהיה מקדים לו, וא"כ כאשר לא הקדים לו ממילא נתבטל תנאי הראשון ומותר להעלות את דמי השכירות. חכמ"א (כלל קל"ו ס"י) - נר' שבמקום שמנהג העולם לסלק השכירות מתחלה [ואפי' בשוכר סתם דאדעתא דמנהגא שכר] א"כ אין צורך לשלם לו בעד מה שעבר שכבר חייב בו כפי מה שהתנו להעלות אם ממתין לו את הדמים. (אפשר שמודה להמחנ"א ששאני הכא ששכרו על דעת המנהג). חכמ"א (כלל קל"ו ס"י) - מ"מ נר' שיכולין לבטל השכירות ואז ישכיר לו לחודש כך וכך ולא יתנה עמו אם לשנה בכך ואם לחודש בכך כיון שהמנהג הוא שלעולם משלם תחלה. ט"ז - בציור הנ"ל דהרמ"א הב"י מסתפק אם הוי ר"ק, אבל אם כבר נתחייב לו דמי שכירות ונותן לו דבר שימתין לו ודאי הוי ר"ק. נקה"כ - לא משמע הכי בב"י אלא שבשניהם יש להסתפק כי התוספת לא באה על ידי הלואה. גר"ז (סעי' ט"ז) - אם כבר קנה באחד מדרכי הקנאה ע"מ שיפרע לו בהקדמה בהזלה אסור להרבות בשכרו בהמתנה שכיון שכבר הקנה בענין שמן הדין אין א' מהם יכול לחזור בו שלא לפרוע מעכשיו נעשה פרעון זה חוב עליו וכשמוסיף בעד המתנה הרי זו רבית גמורה ואפשר שאסור מה"ת אף שהיא בדרך שכירות. (אם אסור מה"ת לכאור' תלוי במח' ש"ך וט"ז הנ"ל).

נדוניית חתנים

רמ"א - מותר להוסיף על נדוניה ע"י תנאי שאם ימתין את הנדוניה יוסיף לו, אבל דוקא שהתנו קודם הנשואין. ט"ז - יש לו להוסיף את התנאי בשעת תנאים ולא מהני להתנות כן בשעת חופה שחייב א"ע לתת את הנדוניה. ובשם לבוש הוסיף שטוב לעשות את הכל קרן קודם החופה, וכגון שיכתוב שבשנה ראשונה ישלם כך ובשנה שניה כך. פ"ת בשם נב"י - בכה"ג שאלמנה חייבת לתת סכום כסף לבנה א"כ אסור לה להוסיף לו על החוב [וכגון להוסיף לו נדוניה].

סימן קעו סעיף ז

עשה עמי מלאכה ואני אעשה לך

חכמ"א (כלל קל"א סי"ג) - אסור בין אם אמר שיעשה לו מלאכה ששווה יותר בין אם יעשה מלאכה שיותר כבידה [אע"ג ששווה]. בר"י (פי"א ס"ב) - אם לא התנה עמו מתחלה אלא שעשה עמו מלאכה ופורעו במלאכה אחרת יש מתירים כשאין הפרש גדול ביניהם (עפ"י הרמ"א לעיל סי' ק"ס ס"ד שמותר להוסיף בשעת פרעון דרך מו"מ).

סימן קעז סעיף ח

אסור להקדים לו בהזלה קודם ימי שכירות פועל אכן אם מתחיל כבר מותר להקדים בהזלה

מחבר- להקדים ולהזיל בשכרו אסור אא"כ אמר לו עשה עמי מלאכה מהיום ועד זמן פלוני שכיון שמתחיל לעשות עמו מעתה אינו נראה כנוטל שכר מעותיו שמקדים לו. מחנ"א (סי' ל"א)- יש לחלק בין שכירות פועל לזמן קצוב לבין שכירות ליומא שי"ל שאם שכר לזמן קצוב א"כ כבר מהשתא בנתינת מעות או בקנין תו לא הוה הדמים מלוה ואע"ג דחוזר בחצי היום כל כמה דלא הדר גופיה קנוי אלא שיכול לגרע פדיונו כעבד עברי. מחבר (סי' קע"ג סי"ב)- אם רוצה להרבות שכר פועל יש לו להמשיך את עבודתו והכי יכול לשלמו יותר. בר"י (פכ"ו הע' ט"ז)- בהמתנת מעות לפועל מסיק שמותר גם אם אינו עושה שום מלאכה עד הזמן שממתין לו. בר"י (פכ"ו הע' י"ג)- בהקדמת מעות לפועל מסתפק אם צריכים שיעבוד לו ברציפות או מהני גם שימשיך אחר שהפסיק לעבוד אצלו. וכ' שמשמע בפוסקים שדוקא בלי הפסק, אכן היינו דוקא בשכיר יום, שבקבלן י"ל שכל זמן שלא גמר שכירות אחת היא. שער דעה- משמעות המחבר כאן הוא שמותר לשלם לו יותר [ממה שקצו מעיקרא] בשעת פרעון. (לכאור' משום שדומה למש"כ הרמ"א סי' ק"ס ס"ד שמותר להרבות כאשר הוי חוב דרך מכר).

סימן קעז סעיף א

צאן ברזל

מחבר- כאשר המקבל נותן אחריות להחזיר דמי צאן ברזל אסור לחלק את ההרווחות אא"כ הנותן לוקח על עצמו אחריות שאם הוקרו או הוזלו או נטרפו שהן ברשותו. ש"ך- ולא מהני לשלם לו שכר כפועל בטל כי כאן כולו מלוה. חו"ד- גם אם המקבל מקבל ע"ע אחריות זולא מ"מ מותר אם הנותן מקבל ע"ע אחריות אונסין וגו"א. גר"א- משמע שאין היתר אא"כ הנותן מקבל ע"ע גם אחריות אונסין וגו"א וגם אחריות זולא.

אין לו ריוח כלל במה שמקבל אין כאן הלואה

רמ"א- בכה"ג שהנותן לא לוקח אחריות כלל, אמנם אם המקבל לא לוקח שום הרווח מותר כי אין כאן הלואה. חו"ד (סי' קס"ז סק"א)- סחורה [או מעות] לא מיקרי הלואה אלא אם כן יש צורך כלשהו ללוה (בסחורה או מעות גופה).

סימן קעז סעיף ב

אסור למתעסק לטרוח בעד מלוה שלו

מחבר- מאחר שעיסקא הוי פלגא מלוה ופלגא פקדון אסור למתעסק לטרוח בעד המלוה בפלגא פקדון אא"כ משלם לו שכר טרחו כל יום כפועל בטל של אותה מלאכה שבטל ממנה [כאשר אין לו עסק משלו כדחילק המחבר בהדיא]. ש"ך- נח' המפרשים בדין פועל בטל. י"א מה שאדם בטל יקח לעשות מלאכה זו. י"א מה שאדם יקח להיות בטל. י"א מה שיניח מלאכתו הכבדה כדי לעסוק בזה. י"א שכוונה לזמן שפועל אינו עסוק כ"כ. מחבר- אם יש

למתעסק עסק משלו סגי לתת לו דינר לכל הימים או עשירית מן השכר. ש"ך- משמע שמותר כנ"ל אפי' יש לו עסק ממין אחר כל שאינו מבטל מעסקיו מפני מעותיו של זה, והוא דעת רוב הפוסקים. ש"ך- הפוסקים דלא כהרמב"ם מתיירים בעשירית נכמו שמתירים שני שליש ריוח ופלגא הפסד] אפי' אם אין לו עסק אחר. מחבר- ואם המתעסק אריסו והיה לו עסק אחר אינו צריך לתת לו שכר כלל כי האריס משועבד הוא לבעל השדה. רמ"א- ואין היתר בזה אא"כ הנותן מקבל כל אחריות על פלגא פקדון, ולא מהני אם הנותן אינו מקבל אלא מקצת אחריות.

סימן קעז סעיף ג

פסק עמו בתחלת העסק

מחבר- מותר לפסוק עמו בתחלת העסק [אפי' אין לו עסק אחר] שכר טרחו בדבר ידוע אפי' בדינר. רמ"א- כל דינים הנ"ל של שכר טרחו היינו כשאחד נותן מעות והשני מתעסק בו, אבל אם שניהם נותנים מעות לעיסקא אפי' אם רק אחד מהם מתעסק בו אין זה עיסקא אלא הוי כשותפות בעלמא. ש"ך- ובשותפות חולקין את הריוח וההפסד באיזה ענין שרוצים ואין חוששים משום רבית. חו"ד- מ"מ אסור לשותף המתעסק לקבל ע"ע חלק בהפסד יותר ממה שנוטל מהריוח כי מה שמקבל ע"ע אונסא וזולא נעשה כמלוה.

סימן קעז סעיף ד

אם לא פסקו מתחלה

מחבר- אם לא פסקו בתחלת העסק ואינו רוצה לשלם לו שכר כפועל בטל, אם יריוחו יהיה שכר המתעסק שני שליש מהריוח, ואם יפסידו יהיה הפסד המתעסק שליש מההפסד. ט"ז- הטור והראב"ד לא פסקו כמש"כ המחבר אלא יהיה לו או שני שליש ריוח ופלגא הפסד או פלגא ריוח ושלש הפסד. ש"ך- דברי המחבר תמוהין והא שלא השיג הרב ג"כ תימה, הרי הרי"ף והרא"ש ורו"ר פסקו שיש לו שני שליש ריוח ופלגא הפסד, אמנם אם יש מנהג ידוע הולכים בתר המנהג. ט"ז- נ"ל שאם כבר חילקו את הריוח והקרן ואח"כ תובע המתעסק את הנותן מעות את שכר טרחו שאינו יכול להוציא כי אינו אלא א"ר. אבל כל זמן שלא חילקו יכול המתעסק לעכב לעצמו שכר טרחו [כי ל"א סלוקי בלא זווי אפוקי אלא במשכנתא כרבנו אפרים]. ט"ז- ואם לא עיכב לעצמו אינו יכול לנכות מחוב אחר שיש לו עליו שהרי בשעת פרעון הקרן לא ביקש כלום והויא מחילה גמורה. חו"ד- ומ"מ אע"ג שהויא מחילה חייב הנותן מעות לתת לו שכר טרחו לצאת יד"ש כשאר א"ר.

סימן קעז סעיף ה

מו"מ באחריות גו"א על פלגא פקדון של עיסקא (ובהיא הנאה שמתעסק עמו)

מחבר- פסק כהראב"ד שהמקבל חייב על גניבה ואבידה כאשר נוטל שכר על חלק הפקדון שבידו. ט"ז- י"ל שלעולם הוי כש"ש וחייב בגו"א אפי' אינו מקבל שכר שהרי כמו שיש להתיר איסור ריבית בהיא הנאה כמש"כ הב"י הה"נ י"ל שהוי כנוטל שכר לענין שתהיו ש"ש. ט"ז- נר' שיש לחלק בין היכ"ת שצריך מעות פלגא פקדון כדי שירויח מהעסק לבין

היכ"ת שלא צריך אלא מעות פלגא מלוה כדי להרויח אמנם גם מקבל פלגא פקדון שלולי כן לא היה נותן לו כלל. ובחלוקה הא' הנ"ל שנהנה הרבה מחלק הפקדון לא צריך לתת לו שכר טרחו. חו"ד- אע"ג שיש הנאה מזה שנתן לו את המעות מ"מ צריך לשלם שכר טרחו כמש"כ תוספות שאין טעם שרק שותף א' יטריח. אג"מ (יו"ד ח"ג סי' מ')- גבי חברת אשראי (קרעדי"ט אוני"ן בלע"ז) יש לכתוב שבהיא הנאה שנתקבל כחבר הוי שכר טרחו. בר"י (פ"מ ס"ו)- יש שסמכו להתיר לצאת ידי תשלום שכר עמלה ע"י מה שמוותר בעל המעות למתעסק העודף בריוח מעל סכום ההתפשרות. (ובפרק ל"ו הע' י"ז מביא חו"ד ושע"ד ועצ"ל ומהרש"ם שמתירים וחכמ"א וסמ"ע ועוד שאוסרים, עיי"ש). חו"ד (סק"ז)- מתיר בעד מותר הרווח כמו שהביאו בר"י הנ"ל, אמנם צריך לומר לו שיהיה זה בשכר טרחו. קונ' הסמ"ע (עי' לחה"פ קו"א אות ד')- משמע שמחמיר בכל גוונא [אפי' פירש] שאין לעשות כן אלא צריך לשלם שכר טרחו איזה דבר קצוב.

אפשר להתנות כל תנאי שירצו ואם משנה כל אחריות על המתעסק
מחבר- מותר ליתן עיסקא ולהתנות שלא להתעסק אלא בדבר פלוני ואם ישנה שיהיה כל האחריות על המקבל, וכן כל תנאי שירצה כגון שיתנה שלא ישמור כספים אלא תחת הקרקע, ואם שינה והפסיד כל ההפסד למקבל ואם הרויח הוא לאמצע. ולא נחשב לקרוב לשכר ורחוק להפסד משום שאם לא שינה היה קרוב לזה ולזה. ש"ך- דוקא כאן גבי עיסקא מהני תנאי זה שתהיה קרוב לשכר ורחוק להפסד אבל לא מהני ברבית דאורייתא. חכמ"א (כלל קמ"ב ס"ו)- ויכול להתנות שלא יעסוק עמהם אלא בעסק פלוני ואפי' מה שאינו כלל מנהג של המקבל להתעסק בו, כגון שיש לו עסק אחד ומתנה שיעשה עם המעות עסק אחר לגמרי וגם לעסוק עם אנשים מסוימים וכיוצ"ב, ובכל לילה יטמנם תחת הקרקע וכיוצ"ב מן התנאים שאפשר להתקיים אע"ג שהכל יודעים שאין כלל בדעת הנותן והמקבל להתקיים התנאי מ"מ מותר. רמ"א- מותר למקבל לשנות לכתחלה ולא אמרינן דהוי כגזלן בכך. ט"ז- אינו כגזלן מאחר שאינו מכוין אלא להנאת חבירו שירויח הרבה. רמ"א- אם אמר לעצמי אני עושה (ט"ז- בשעה שמשנה) ולא בתורת עיסקא היא כגזלן ומה שעשה עשה לעצמו וכל הרויח שלו והמעות מלוה עליו ואסור ליטול אח"כ רבית, ולכן יתנה הנותן תחלה שאם יטול קצת מן העסק לצרכו לא יהא מקרי שולח יד בפקדון. רעק"א- רשב"א משמע שאפי' אם משנה ושולח יד בקצת העסק מ"מ הרויח לאצמם.

סימן קעז סעיף ו

מלוה שלקח ע"ע כל אחריות ומו"מ כאשר המקבל או נותן קונה חלק חבירו
מחבר- אפי' בכה"ג שהנותן לקח ע"ע כל אחריות אסור אם קצץ בדבר ידוע. ט"ז- טור פירש שמחזי כרבית ואתי למיחלף ברבית גמור, וצ"ע מנ"ל לרבנו ישעיה לגזור גזרה מדנפשיה. וי"ל שאסור דמחזי כריבית כגמ' גבי חכירי נרשאי (אע"ג שלכאו' היה מותר למקבל לקנות חלק הנותן ממנו שהוא בספק אם ירויח וכמה וקצץ לקנות בדבר ידוע ואע"ג שהנותן קיבל ע"ע כל אחריות). ט"ז- איפכא שהנותן קונה חלק המקבל מה שירויח ודאי מותר. וגם מותר ומעשים בכל יום שנותן מעות בעיסקא לחבירו שיעסוק בו ואם ירויח יתן לו סכום קצוב ואם לא ירויח לא יתן כלום.

דברי תרוה"ד שיש לחלק כאשר המלוה מקבל ע"ע כל אחריות (גבי ר"ק) רמ"א - י"א שאם המלוה מקבל עליו כל האחריות [על פלגא פקדון] מותר בכל רבית דרבנן, אבל ברבית קצוצה לא מהני. ש"ך - מתרוה"ד נר' שגם ר"ק מותר אם המלוה מקבל ע"ע כל האחריות, רק שבר"ק אין להקל להתנות שלא יהיה נאמן הלוה אלא ע"י עדים מסוימים כגון הרב והש"ץ, אמנם אם לא התנו ונאמן ע"י שבועה או עדים יש להתיר כאשר המלוה מקבל ע"ע כל האחריות. גר"א (סקכ"ה) - היתר כאשר המלוה מקבל ע"ע כל האחריות הוא מתרוה"ד, וכ' דדוקא ברבית דרבנן יש להקל. ואין לסמוך על זה. חו"ד (סק"ט) - דברי הרמ"א צ"ת, כי כאן החמיר גבי ר"ק, ולעיל רס"י קע"ו משמע שהתיר בזה. וי"ל שאם הנותן נתן את המעות למקבל שיהיה שלו לקדש בו אשה וכיוצ"ב א"כ אסור. אמנם אם עדיין שייך לנותן לענין הנ"ל מותר.

מו"מ בהיתר עיסקא - בענין שבועה

חכמ"א (כלל קמ"ג ס"ב) - אינו נאמן על הקרן אלא בעדים, אכן נאמן על הריוח בשבועה חמורה בנקיטת חפץ. אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ס"ב) - בעונותינו הרבים שחשודים כמה אנשים להעיד שלא כדין כמו מאומד ועל פי מה שמאמינים להבעל דבר, הלכך טוב להתנות שיהיה נאמנותו בשבועה חמורה גם על ההפסד ומאחר שלא ירצה לישבע ישלם דמי התפשרות (נר' שהאג"מ חשש לדברי הלבוש בסי' קס"ז שאם וכמעט א"א לעדים להעיד אין להתנות שאינו נאמן בשבועה). סמ"ע (מובא בקו"א מלח"פ אות ה') - צריך שיאמין הנותן למקבל על שבועתו באמרו שהפסיד או לא הרויח אלא כו"כ, ואין לבוא עליו בתחבולות וכגון לומר השביעני בין אשרי ולמנצח בבהכנ"ס וכיוצ"ב באופן שודאי ימנע מלישבע ויצטרך ליתן לו ריוח. אלא ישבע לו שבועה חמורה בנקיטת חפץ או בפתיחת הארון קודש. בר"י (פל"ז ס"ט) - אפשר להתנות שאינו נאמן על ההפסד בשבועה וצריך דוקא עדים כשרים (כדברי תרוה"ד). בר"י בשם של"ה (שם הע' כ"ב) - אבל לעשות כמו שרוב המוניינים עושים שמתנין שלא יהיה נאמן אלא עפ"י עדים הרחק תרחיק מכיעור זה. (ומשמע אפי' לא התנה על עדים מסויימים דוקא יש להרחיק מתנאי זה). בינ"א (שם אות ט') - יש להביא ראיה מדברי הראב"ד (המובא בריטב"א ישנים ב"מ סח.) שאין לאסור אם הנותן מפחיד את המקבל ומש"ה המקבל סובל את ההפסד, וא"כ אין לאסור כדברי סמ"ע הנ"ל. סמ"ע (שם) - ואם איירי בכה"ג שהמקבל נחשד על השבועה בעיני הנותן שישבע בשקר אזי ימנע מתחלה ואל יעשה עמו עסק או הלואה. סמ"ע (שם) - אכן אם הוא אינו רוצה לגלות להמקבל שיהיה נאמן בשבועה יכול להסתיר ממנו הדבר אבל עכ"פ יסכים בדעתו להאמינו בשבועה כשיהיו חילוקים ביניהם. בינ"א (שם) - איך יכול להסתיר דבר זה מהמקבל, הא גמרא ערוכה (ב"מ שם) במעשה דאמימר שאסור לעשות כן כי שמא יפול לפני יתומים, וצ"ע. אג"מ (יו"ד ח"ג סי' ל"ט) - בענין הלוה ליהודי שאינו שומר תו"מ שיכתוב בשטר שאינו נאמן אלא בשבועה חמורה בנקיטת חפץ ובעת קריאת התורה בביהמ"ד [של שומרי תו"מ] שמסתבר שגם יהודי שאינו שומר תו"מ לא ירצה לישבע כך. אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ס"ב) - יכול להתנות עוד חומרות בשבועה אם רוצה וכגון שיהיה דוקא בביהכ"נ בשעת קריה"ת בפני רבים ושיאמר גם בלשון קללה על נפשו אם אינו אומר אמת. חכמ"א (שם בינ"א אות י"א) - יכול להתנות שישבע לו בכל ע"ש שלא הרויח ואם לא נשבע הוי הודאה שהרויח, ושוב לא נאמן בשבועה שלא הרויח (כי כבר הודה). בר"י (פל"ח ס"ד) - אם ידוע לכל שלא הרויח דעת רי"פ שבכל

אופן אינו יכול להשביעו (עי' בסמוך). קיצור שו"ע- אפי' כאשר הפסיד יכול לשלם דמי ההתפשרות כדי ליפטר את עצמו משבועה. וכ"פ בר"י (פל"ח ס"ה). בר"י (שם הע' ט')- נלענ"ד שיותר לשלם כאשר הפסיד כדי לא לישבע דוקא אם מתחלה לקח את המעות כדי להתעסק בהם, אבל אם בתחלה לא לקח להתעסק וסמך עצמו שיתן כדי להפטר משבועה נר' דלכ"ע הרי מתחייב לתת רבית גמורה והלוה פשוט שעובר, ואם המלוה ג"כ יודע שאינו מקבל את המעות להתעסק בהם גם הוא בכלל האיסור.

מו"מ בהיתר עיסקא - בענין אחריות הפסדים ואיזה מונכסיו משעובדים לעיסקא
 אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ס"ב)- צריך שידעו שני הצדדים ענין העיסקא ולא רק באמירה וכתובה בעלמא שזה אינו לחש וסגולה המועילים אלא צריך לדעת שהוא שותפות בעסקים. בר"י עיק"ד (פכ"ט הע' א')- אם אינו חותם אלא כדי לקבל או לתת הלוואה ברבית מסתבר שאסור לעשות כן, ובדיעבד אפשר שלאחר שחתם יתכן שמועיל. אג"מ (שם)- צריך שהנותן לא יודע במה עוסק המקבל כדי שיהיה יכול להשביעו, דאל"כ אלא שידוע מה היה (וכגון שהפסיד או לא הרויח כ"כ) א"א להשביעו ויפסיד הנותן. ולכן טוב לכתוב שהמקבל יעסוק בעסק שהוא טוב כפי דעת הבקיאין. אמנם גם בלא"ה י"ל שאפילו לזה כדי לקנות בית לא ברור שעסק המעות היה דוקא בבית, שלעולם י"ל שעסק בעסקיו אחרים שיש לו. שו"מ (ח"ג סי' ק"ס)- עסק של שכירות פועל נחשב לממון עיסקא, ומש"ה מותר למלמד ללוות כסף כדי להוציאם לחתונה וכיוצ"ב, שאם אין לו כסף בשביל כדי חייו אז יצטרך להניח עסק זה ויעסוק בעסק אחר. נמצא שדמי מזונות נחשב לחלק מממון העיסקא. עצי לבונה (סי' קע"ז סל"ו) בשם הר הכרמל (סי' כ"ה)- אם אין עיסקא בעין א"כ אסור לתת רווח לנותן. כי קיי"ל שאסור להוציא לצרכו גם פלגא מלוה דעיסקא. ואע"ג שקיי"ל כהמרדכי שיכול להתנות שלא יהיה כשולח יד היינו לפי שעה שאח"כ יניחם בעיסקא, אבל אם אינו מניחם שוב בעיסקא ונותן ריוח הוי רבית גמור. מהרש"ם (ח"ב סי' רט"ז ובמפתחות)- יש להתיר כסברת שו"מ ודלא כעצי לבונה הנ"ל, וילה"ע שאף שנראה שהסחורה שבה מתעסק המקבל הופסד מ"מ יש לו לשלם את דמי התפשרות לנותן כי תקנת מהר"ם הוא לשעבד את כל עסקיו וא"כ ע"כ אם לא ישלם יצטרך לישבע שלא הרויח מכל עסקיו. בר"י עיק"ד (פכ"ט סכ"ט)- נר' שמן הראוי לפרש בשטר עיסקא שמשעבד בכל עסקיו, ועכ"פ לא יפרט שלוקח המעות לעסק מסוים. שיי"ל שאם מפרש עסק מסוים א"כ ל"א שמן הסתם משעבד כל עסקיו. (ועי' במהרש"ם הנ"ל, ועי' בבר"י פל"ח הע' ו'). בר"י (פל"ח הע' י"ח)- יש לדון אם דברי מהרש"ם ושו"מ היינו דוקא בדיעבד (עי' בשו"מ שסיים דבריו, הנח להם לישראל וכו'). בר"י (פל"ח ס"ד)- אם ידוע לכל שלא הרויח דעת ר"פ שבכל אופן אינו יכול להשביעו (אכן אנן שמתנים על כל עסקיו וכדהעיר מהרש"ם הנ"ל ע"כ איירי שידוע לכל שבכל עסקיו לא הרויח ודבר זה לכאור' בלתי אפשרי). בר"י עיק"ד (פכ"ט הע' ס"ד)- אם בנק מחייב את בעל חשבון שלא כתנאי הית"ע א"כ גזל הוי (ואין בזה איסור רבית).

מו"מ בהיתר עיסקא - בענין סכום התפשרות (וע"ע לעיל סעי' ה' מו"מ בההיא הנאה שמתעסק עמו)

בר"י עיק"ד (פכ"ט סכ"ו)- לכת' אין לקבוע סכום התפשרות יותר ממה שנותנים בשוק רבית להלוואה סתם, ומ"מ נר' שבדיעבד אם קבעו סכום התפשרות בסכום יותר גדול מותר לתת

כפי תנאם. ופי' (הע' כ') שסכום יותר גדול מהשוק נר' יותר כהערמה ניכרת. אג"מ (יו"ד ח"ג סי' מ')- סכום התפשרות בעיסקא נעשה כפי דעת הבקיאין בעסקים מה שאפשר להרויח. ועוד כתב (יו"ד ח"ב סי' ס"ב) שנעשה ע"י ששמיין הבעלי דבר כפי ידיעתן מה שיכולים להרויח בעסק. קיצור שו"ע- אפי' כאשר יודע שהפסיד מותר לשלם דמי ההתפשרות (כדי ליפטר את עצמו משבועה). בר"י (פ"מ סי"ז)- קיבל מעות בדרך היתר והפסיד, הסכמת האחרונים שמותר לתת סכום ההתפשרות כדי שלא יתחייב לישבע, וי"א שאם לזה לעיסקא מיוחדת ויודע המלוה שהפסיד אסור לו לקבל מהלוה סכום ההתפשרות. דרכ"ת (סקל"ו) בשם צ"צ- לכת' ודאי יש לזהר לכתוב השטר היתר עיסקא דוקא ואין די באמירה בעלמא, ובדיעבד צ"ע, והסביר כי בע"פ יש לדון אם מבין את ענין העיסקא אי לאו, משא"כ אם כתבו בשטר מסתמא ידע ענין העיסקא. בר"י (פ"מ ס"ט)- ג"כ כ' כנ"ל שלכת' יש לעשות הית"ע בכתב ולפרט בו תנאי העיסקא ואופן תשלום שכר עמלה, ולכת' רצוי גם לעשות קנין ולכתוב בשטר שנעשה בב"ד חשוב (עיי"ש הע' י"ז), אבל בדיעבד די כשהתנו על כל זה בע"פ. בינ"א (שם אות י"א)- יכול להתנות שהנותן יאמר למקבל שהוא קונה ממנו או מוכר לו הספק ותתן לו המקבל בכל שבוע ריוח כו"כ, ויכתבו כל זה בשטר מתחלה שמחייב לתת את זה אלא שמאמינו שאם תשבע שלא היה ריוח בשבוע אזי פטור מלשלם. ובתנאי שזמן החזרת העיסקא הוא כל ער"ש. ולא יהיה נאמן לישבע אלא בער"ש ואם אינו נשבע הוי הודאה שהרויח ושוב אינו נאמן לישבע. בר"י (פל"ח הע' ז')- בכה"ג שאינו יכול להשביעו כי ידוע לכל שלא הרויח (שם ס"ד) אסור למקבל להודות ולומר שהיה ריוח כשיודע שלא הרויח, שכיון שאינו חייב שבועה הוה ליה אגר נטר. (ועי' בלשון בינ"א הנ"ל, וצ"ע). בר"י (פ"מ ס"י)- יש שסמכו לעשות תקנת שטרי עיסקא כללים [אף שהוי דשלב"ל], והיינו שמתחייב המלוה או הלזה שכל הלואותיו ועסקיו יהיו על צד הית"ע. ובהערות שם (הע' י"ט) מביא את מו"מ בגדולי הפוסקים אחר שפירסם תקנה זו בשנת תרפ"ד, עיי"ש.

מו"מ בהיתר עיסקא - בענין קנינים המועילים

שו"ת הרא"ש (כלל פ"ח ס"ח)- המתעסק בממון חבירו ידו כידו ורשותו כרשותו, וכמו שרשותו קונה לו מיד אח"כ, הה"נ קונה לו מיד עצמו כיון שהקנה לו רשותו. ספה"ת (שער מ"ו ח"ד סמ"ד)- משמע שגם בלא קנין סודר מהני מעות קונות גבי עיסקא. סמ"ע (קו"א לחה"פ אות ח')- סוחר שכבר קנה את הסחורה לא יפה הוא עושה וצריך להקנות את הסחורה למלוה בק"ס או במשיכה או בהגבהה או בדרך שנהגו התגרים, ולאחר שקנה ממנו יתנהו לסוחר בעיסקא. ונתינת מעות לא מהני כי מעות אינן קונות. (עי' בחכמ"א בסמוך שמביא עוד מדבריו שם). מהרש"ם (מפתחות סי' רט"ז)- מש"כ הסמ"ע שבציור הנ"ל צריך להקנות את הסחורה למלוה י"ל דלחומרא בעלמא כתב כן שהרי קיי"ל או עפ"י רש"י המובא בט"ז (סי' קס"ג סק"ג) או עפ"י הראב"ד המובא בחו"ד (שם סק"ב) שלענין ריבית כסף קונה. סמ"ע (שם)- אם אין לסוחר סחורה שם וצריך את המעות לפרוע חובות יש לו להקנותם בק"ס על סחורה שיש לו במקום אחר. גר"ז (סמ"ג)- אם יש לו סחורה כנגד פלגא פקדון אזי רשאי להקנות את מה שיש לו ולהוציא את מעותיו, ולא צריכים קנין סודר אלא מהני נתינת המעות גופייהו. ואפי' אם אינו נותן לו מעות עתה אלא שהיה לו חוב כבר ג"כ מהני לענין רבית כאשר יש לו. גר"ז (שם)- אם אין לו סחורה כנגד פלגא פקדון אזי צריך לקנותן במעות שנתן לו או לזכות לו מעות אחרות ע"י אחר ויקנה בהן [אם הנותן נותן לו רשות

ללוות מהן לפי שעה]. אם אינו מזכה לו ע"י אחר ומוציאן נמצא שכולו הלואה והריוח שקצצו הוי ר"ק. חכמ"א (כלל קמ"ג ס"ה) - הסוחרים צריכים לקחת את המעות ואח"כ לקנות את הסחורה (לשניהם), אבל אם כבר קנו את הסחורה יש להם להקנותם למלוה בקנין סודר [או כפי מנהג הסוחרים] ואח"כ יתנה עם הלוח כל תנאי שרוצה בעיסקא. חכמ"א (שם) - קנין הנ"ל לא צריך להיות בפני עדים אלא המלוה יתן סודר שלו ללוה ויאמר ע"י שמקנה לו מקצת סודר זה הוא קונה את הסחורה כדין כל קנין סודר. אכן נתינת מעות לא מהני כי מעות אינן קונות (וצריך כאן מכירה גמורה לכן מעות לא מהני). בר"י (פלה"ה ס"ד ושם הע' י"א) - הנותן מעות לחבירו בתורת עיסקא אינו צריך קנין או שטר (אבל צריך שיאמר לו שנותן לו בתורת עיסקא). בהערות משמע שפסק הכי כי קיי"ל כהגר"ז הנ"ל (ועפ"י מהרש"ם הנ"ל). נתי"ש (סי' קע"ז ס"ה אות י"ד) - צידד להחמיר כסמ"ע והחכמ"א שלא מהני מעות קונות ודלא כהגר"ז ומהרש"ם. (מה שהביא מהחו"ד צ"ע כי החו"ד איירי בכה"ג שכבר מסר לו את המעות ולכן אין כאן מעות קונות, עי' בסמוך). נתי"ש - בכה"ג שהבנק מוסיף לו עוד חוב על סכום חוב שיש לו (כגון דמי עמלה וכיוצ"ב) א"כ נתוסף עוד כסף לעיסקא בלא שום קנין המועיל. נמצא שבעל החשבון יהיה חייב לו הרווחות עפ"י הית"ע עם הבנק ולא נעשה שום קנין על מה שהוסיף. [עיי"ש עצתו להקנות קופסא של סיכות לחבירו כדי לזכות עי"ז לבנק חלק בעסקיו]. חו"ד (סק"ו) - אם אמר למקבל על מה שכבר יש בידו שתהוי למחצית שכר לא קנה, אמנם אם קנה בקנין סודר מה שתחת ידו או שקנה לשניהם בשליחות הנותן עם החוב שיש לו נעשה עיסקא בידו כי המוכר והלוקח זוכים לשניהם בשעת הקנין. הג"ר שבח רוזנבלט - מי שרוצה להחמיר לעשות היתר עיסקא פרטי עם הבנק (ובגוונא שהבית משועבד לבנק כי זה העסק שיש לו) וכבר קנה את הבית ורק לאחר מיכן קיבל כסף מהבנק צריך לעשות קנין כדי להקנותו את הבית (או עסק אחר). הג"ר שבח רוזנבלט - יל"ע אם העברה בנקאית מועיל לקנין כסף [הצריך כדי לעשות קנין לעיסקא].

סימן קעז סעיף ז

נמלכו בעיסקא ונעשה מלוה ומו"מ אחר כלות זמן העיסקא
מחבר - אם המתעסק ממשיך להתעסק מותר לו לפרוע גם ממה שהרויח, אמנם בלא"ה אסור לשלם לו הרוחה אם נמלכו בעיסקא ונעשה הלואה. ט"ז - מכאן יש ללמוד למי שנשאר בידו עיסקא אחר הזמן שקצצו מעיקרא, שאוסר למתעסק להשאיר אצלו ולטעון שאינו מתעסק אלא בשבילו ולא יתן לו מחצית שכר. פ"ת בשם לבושי שרד - י"א שאינו חייב לתת לו מחצית שכר אחר כלות זמן העיסקא וא"כ הוי ספיקא דדינא, ואין הלוח חייב לתת מחצית שכר, אמנם אם תפס המלוה לא מפקינן מיניה. ולכן יש להודיע להסופרים שיכתבו בידיעת הללוה שגם אם יעבור זמן פרעון שיתן לו במחצית שכר.

בענין נאמנות בהרווחות העיסקא

ט"ז - אין משביעין את המקבל על ספק אלא אומרים לו שדע על נאמנותך סומכים. נקה"כ - אין משביעין את המקבל ע"י טענת ספק של הנותן, אמנם כאשר המקבל טוען על מה שלקח כבר הנותן אפי' אם טוענו ודאי הנותן פטור ואינו נשבע אם אמר בהיתר לקחת. דגמ"ר -

צ"ל שאיירינן לפי מ"ד בחור"מ סי' צ"ג שאין שבועת השותפין גבי עיסקא, דאלת"ה המקבל חייב לישבע על טענת ספק.

סימן קעז סעיף ח

התנה שאם ירויח יפרע תחלה למלך מזהרוחה בעבור המלוה ב"י בשם בעה"ת (מובא בש"ך סי' קע"ב סקל"ב) - אסור להלוות לחבירו מנה ע"מ שישלם המס מאותה מנה, אבל מותר לומר לו אלוך מנה ואם תרויח מהן תפרע תחלה המס והמותר יהיה שלך ואם לא תרויח אפרע אני משלי. רעק"א בשם גדו"ת (שם) - צע"ג איך מותר להתנות כנ"ל, הא הוי קרוב לשכר ורחוק להפסד. לבוש (סי' קע"ז ס"ח) - מותר בציור הנ"ל שאין זה טורח במנה זה עד שירוויח מנת המלך בשביל המלוה, אלא י"ל שטורח בשביל המלך שיש לו שיעבוד זה על המנה הזה ובארגזתא דמלכא מונח. (וא"כ ודאי אסור אם אין שיעבוד למלך על מנה זה).

סימן קעז סעיף ט

בענין נאמנות היתום

ט"ז - לא ברור מהי עדיפות של יתום כאן. כל אחד ג"כ דינו כמש"כ המחבר כאן. ותו לכאור' בנ"ד חייב לישבע ואין להוציא ממון בלא שבועה נגד טענת ודאי (כ"כ הט"ז לעיל סי' ק"ס סקט"ז). ש"ך (סי' ק"ס סק"ל) - נאמן בלא שבועה אם אמר שלא קיבל באיסור אלא בהיתר, וגם נאמן בלא שבועה אם אמר לא קבלתי כלל. ביאר היטב בשם נקה"כ (סי' קע"ז סק"כ) - י"ל שטענינן ליה ליתום שלא קיבל באיסור שאחזוקי אינשי ברשעים לא מחזקינן, אבל שאר בנ"א צריך לישבע. (מדבריו משמע דוקא יתום, אכן בנקה"כ לפנינו כ' שהה"נ גבי שאר אדם טענינן ליה).

סימן קעז סעיף י

נתן מעות לאחד שיפרע לו חובו לאח"ז אסור אם הוא חוב ברור מחבר - נתן לחבירו מאתיים מעכשיו כדי שיפול תחתיו לאומנות המלך בשלוש מאות אסור, אבל אמר פרשני מן האומנות מותר. ט"ז - אסור בגוונא הנ"ל כל זמן שהוי חוב ברור. ואומנות המלך מותר כאשר אינו חוב ברור ואין הפרש בין מלך לאחר. נקה"כ - גם הלבוש מודה שאין חילוק בין מלך לאחר, אמנם אין דרך רוב בנ"א להתפייס בפחות.

סימן קעז סעיף יא

טען שגבה ממנו ר"ק וצריך להחזירו

מחבר - בכה"ג שטען שגבה ממנו ר"ק והלה אומר להד"מ משיעין את הנבתע היסת. רמ"א - ויש חולקין [ופטור משבועת היסת]. ש"ך - שיטת המחבר עיקר. ט"ז (סי' קס"ח סקל"ו) - וצ"ל שטענת בהיתר לקחתי שנאמן בלא שבועה מחמת שלא שביק היתרא היינו דוקא אם מפרש איך עשה בהיתר, ולכן בטענת להד"מ צריך לישבע היסת. נקה"כ (שם) - אם טוען

שלקח בהיתר נאמן משום לא שביק היתרא [ואין צורך לפרש את ההיתר], משא"כ להד"מ בעי היסת.

סימן קעז סעיף יב

מתעסק שטוען שמלוה ברבית היא אינו נאמן מחבר- המקבל מעות לחצי ריוח וטוען שמלוה ברבית היא אינו נאמן. ט"ז- אינו נאמן כי אין אדם משים עצמו רשע.

סימן קעז סעיף יג

מו"מ בענין הערמת רבית מחבר- מלמד שהלוה מעותיו לבעל הבית אסור לבעה"ב להוציא הוצאות שלו. אמנם אם המלמד נתן לו במתנה גמורה מותר. ש"ך בשם ב"י- קמ"ל שאע"ג דמחזי כהערמה שודאי לא יעכב בעל הבית מעותיו אפ"ה שרי. גר"א (סקל"ד)- הרשב"א חולק וס"ל שאסור גם בגוונא שנתן לו במתנה גמורה, והרמ"א לא הביא היתר זה לעיל (סי' קס"ו ס"ג). בר"י בשם שארית חיים (פ"ב הע' כ"ז)- ב' טענות הגר"א לכאן קשה. הרמ"א הביא היתר זה לעיל, והרשב"א לא הזכיר לאסור בציור של מתנה. בר"י (שם)- יל"ע בדין זה שלכאן משמע שגם אסור אם אינו מקבל שום הטבה בנוסף לזה ששוכרו כמלמד ודלא כצמח צדק שפירש שהוסיף לו. (לענ"ד לשון תש' מהר"ם משמע כצ"צ שהוסיף לו מה שהיו מוסיפים לכולם וכן דימהו לסוגיא של זה לא נהנה וכו' שאסור, וממילא לא שייך לדברי המחבר והט"ז סס"י ק"ס). גר"ז (סי"ד)- כמו שאסור בטובת הנאה כ"ש שאסור למלמד להערים להלוות כדי שישכרהו. ולכן גם אם מערים ואמר שהוי הלואת חן אסור אם בעה"ב שוכרו מפני כך. וכן גם אם הלוהו קודם אסור לשוכרו אח"כ אם לא היה שוכרהו קודם שהלוהו. גר"ז (סי"ד)- ה"ה אם המלוה הוא עני שאסור ללוה לתת לו צדקה שלא היה רגיל ליתנה לו קודם שהלוהו. (יל"ע אם חייב עפ"י דין לתת לו וקודם ההלוואה היה עובר או סומך על קולא אם אסור גם בזה).

סימן קעז סעיף יד

בענין קנס את עצמו שיוסיף על החוב אם לא ישלם בזמן מחבר- אם אמר שאם לא יפרע עד זמן פלוני שיוסיף לו על זמן העיכוב כך דינרין אסור מפני הערמת רבית. חו"ד (סקט"ו)- אליבא דהתוס' דין המחבר הוי ר"ק (ומובא דבריו בדרכ"ת סקנ"ב). [וכל תנאי שהתנה הלוה שאינו בידו אם התנאי שו"פ אפשר שג"כ אסור כנ"ל, מה לי תנאי דאם יהיה לי ממון לזמן פלוני ומה לי שאר תנאי]. רמ"א- מותר לקנוס א"ע דרך מכירה דהיינו שקיבל מעות בעד סחורה לזמ"פ והתנה שאם אינו משלם שמוסיף לו (ולאפוקי שהלוה לו מעות במעות והקנס הוא מין סחורה שאין זה דרך מכירה). פ"ת- וכן דעת הרדב"ז שיש להקל אם התנה דרך סחורה. ש"ך- ה"ה איפכא אם נתן לו סחורה והלה חייב לו מעות ג"כ מותר כי הוי דרך מכירה. חו"ד (סי' קס"ז סק"א)- היתר דהרמ"א הוא דוקא

בכה"ג שיכול לכופו על קיום המקח, דאין הקנס מבטל הקנין. רק בכה"ג שהמקח קיים ללוקח גם אחר שקנסו מותר גבי סחורה.
 ש"ך- כ"ע ס"ל כדברי הרמ"א [עפ"י הריב"ש] שיש לחלק בין דרך הלואה לדרך מכירה. (וע"ע לקמן סעי' י"ז). ש"ך בשם ב"י (סי' קס"ג סק"ד)- אסור ללוות ע"מ שאם לא יתן לו לזמן פלוני יתן לו פירות כשער של עכשיו כיון דמחמת הלואה קאתי. רעק"א (סי' קס"ג שם)- צע"ג שמבואר לקמן (כאן) שאף כשמתנה שיתן לו פירות בזול משער של עכשיו שמוותר. מנחת שלמה (קמא סי' כ"ז אות ב')- אם הלואה ממתין לפרוע אחר שעת פרעון מותר לו להוסיף למלוה משום התרעומת שלא החזיר בזמן, וצ"ע אם בכה"ג הנ"ל שהמתין לפרוע אם המלוה יכול לומר ללוה שיש לו תרעומת עליו ואינו מפייס לו עד שישלם לו בעד זה. ובמהדו"ת (סי' ע"א אות א') צידד להקל גבי גמ"חים הקונסים את מי שמאחר פרעונו, עיי"ש. בר"י (פ"ב הע' ל"ה) בשם אמרי בינה (סי' א')- אסור להוסיף כאשר איחר לזה לפרוע גם אם כוונתו לסלק התרעומת.

סימן קעז סעיף טו

התנה להוסיף על מתנתו אם איחר נתינתו מחבר- אמר לחבירו שיתן לו מתנה ואם לא יתן לו בזמן פלוני שיוסיף לו כ"כ לכל חודש מותר. רמ"א (סי' קע"ו ס"ו)- היתר הנ"ל דוקא כאשר התנה כן קודם שנישאו, אמנם אח"כ כבר הוי חוב ואסור להתנות כן. ט"ז (שם סק"ט)- נר' שאם כבר כתבו תנאים קודם החופה א"כ כבר חייב משעת חופה לתת את הנדוניא ואסור להרבות בשעה זו (אע"ג שעדיין הוי קודם נשואין) כי כבר הגיע שעת חוב להפרע (וגם לא דמיא למתנה בעלמא שהרי נושא אותה עפ"י הנך תנאים).

סימן קעז סעיף טז

חייב את עצמו תשלומי אגר נטר מחבר- אם חייב עצמו לתת כו"כ בכל שבוע בעוד שמעכב ממונו הרי זה רבית גמור. פ"ת בשם ר"א מזרחי- פשיטא שאין זה אלא א"ר ומש"ה מותר להלוות במעות של יתומים בכהאי גוונא. רמ"א- אפי' כתב דרך קנס שאם היה משלם בזמן לא הוי כאן רבית כלל מ"מ הואיל וכתב ליתן לו קצבה בכל שבוע הוי רבית גמור. ט"ז- מכאן שבכל היתרים שעושים בהלואה כגון עיסקא וכיוצ"ב אסור להזכיר בשטר קצבה בכל שבוע. נקה"כ- אין לאסור בכה"ג שיש היתר, ולכן כאשר כותב שטר עיסקא כמו בזמנינו מותר להזכיר שבוע וכן המנהג. ש"ך- מחבר ורמ"א משמע דס"ל שהו"א ר"ק כאשר קצץ סכום קצוב על זמן שממתין את מעותיו, אבל בלא"ה שאינו כותב בהדיא סכום קצוב על זמן קצוב אלא שכ' שאם אינו משלם את הקרן בסוף תשרי שישלם קרן ותוספת בסוף חשון לכ"ע אינו אלא א"ר. עצי לבונה- לפי הט"ז י"ל שאע"ג שבעיסקא אינו משלם אלא אם היה הרוחה מ"מ אם קצב מקודם ליתן כל שבוע מחזי טפי כרבית (כמו שמצינו חילוק כזה בקנס), משא"כ נקה"כ חילק כנ"ל בין קנס לבין עיסקא. גר"ז (סמ"ח)- החמיר כהט"ז שאסור לכתוב בשטר עיסקא שכר קצוב לזמן קצוב שאם הזכיר סכום הדבר מוכיח שהיא רבית גמורה ודרך ההיתר אינה אלא הערמה וכל

היתר שאינה אלא בדרך ערמה אינו מועיל כלום מן התורה. בר"י (פל"ה סי"ח והע' ס"א)- יש אוסרים ויש מתירים כהנ"ל, אכן נקה"כ ובית מאיר וצ"צ כולם כתבו שנוהגין בזה היתר (דלא כהגר"ז הנ"ל).

סימן קעז סעיף יז

בענין משקיע משכנו [ששווה יותר מהקרן] אצל מלוה שלו
מחבר- מלוה על המשכון ואמר אם לא אפדנו לזמן פלוני יהיה שלך אם שווה יותר על החוב יש מי שאוסר משום הערמת רבית. ש"ך בשם בדה"ב בשם אורחות חיים- דוקא אם אמר כן בשעת הלואה היא הערמה, אבל אם הלוהו כבר על המשכון מותר לומר לו אח"כ שאם לא יפרע חובו יהא משכון מעכשיו למלוה. ש"ך- צ"ע מסעי' י"ד שמותר כאשר אינו נותן לו מעות בסוף (והריב"ש גופיה התיר מש"ה גם במשכון), ואולי יש לחלק בין משכון דשדה למטלטלי. גר"א (סקל"ט)- מדינא מותר כדברי הריב"ש הנ"ל וצ"ל שאסור משום הערמה. וקשה כי לכאור' יש להתיר כאן שהווי דרך מכירה. שער דעה (סק"ט)- המחבר באמת ס"ל שלכת' אסור (וגם במשנה לכת' אסור) רק שבדיעבד לא מפקינן. והרמ"א מתיר לכת' כמש"כ לעיל סעי' י"ד (ודלא כהש"ך שמחלק ביניהם).

סימן קעז סעיף יח

קנס את עצמו אם לא יביא לו את סחורתו בזמן
מחבר- מכר סחורה בס' זהובים והתנה שיתן לו בזמן פלוני ואם יעבור הזמן ולא יתן לו יתן בעבורה ק' זהובים וקנו מידו [ש"ך- בענין דלא הוי אסמכתא], אם בא הזמן ולא נתן לו סחורתו חייב לתת לו ק' זהובים והוא כשפסק על הסחורה כבר יצא השער או שהיתה לו סחורה. ט"ז- יש להתיר דוקא כאשר אמר בלשון מכירה [שאם אמר בלשון הלואה אסור משום הערמה כדלעיל סי"ד]. חו"ד (סקי"ז)- איך מותר כאן הלא דומה למכירה על תנאי שלא הוי מקח שפסק המחבר שהוא ר"ק (לעיל רס"י קע"ב). וי"ל או שהקונה יכול להכריחו לקיים את המקח ולכן לא דמי למקח בטל דהתם או שברור שכוונתו לחזק את המקח ע"י מה שקנס א"ע. ט"ז- הב"ח ס"ל שהווי ר"ק אם לא חייב א"ע לשלם ק' זהובים עד כלות שנה, ולא נראה כן בדברי הריב"ש אלא גם זה מותר כי אין בזה אגר נטר אלא קנס בעלמא הוא. ש"ך- ג"כ ס"ל כהט"ז שלא מבואר בדברי הריב"ש כהב"ח, אכן בכה"ג שהקונה צריך להמתין ואינו יכול לתבוע את ק' זהובים אלא עד כלות השנה בהא מסתבר שהווי רבית גמור. חו"ד (סקי"ח)- דברי הש"ך טעות סופר כי ודאי כך היא כוונת הב"ח כמש"כ הש"ך למסקנא, ולכן נר' שהש"ך מסיק שודאי היתר גמור כאשר ממתין לו על הקנס (כי הריב"ש לא אמר אלא שהחויב חל על המקח). חכמ"א (כלל קל"ב סי"ג)- פסק כמש"כ חו"ד הנ"ל אליבא דהש"ך, שאין היתר בנ"ד שהתנה לתת בכלות השנה אא"כ ממתין לו הקנס לחדוד (ר"ל מ' זהובים), אבל אסור להתנות שאם לא יתן הסחורה לחצי שנה הקונה יצטרך להמתין לכל ק' זהובים עד שנה.

סימן קעז סעיף יט**בענין רבית מאוחרת**

מחבר- נפקד שהלוה לעכו"ם כל אחריות על הנפקד אבל מותר לו לשלם הרוחות למפקיד ואין בזה משום רבית. גר"א- לא נחשב לרבית מאוחרת כי לא הגיע הכסף לידו בתורת הלוואה אלא בתורת פקדון. ש"ך בשם מהרש"ל- משמע שאם הלוה לחבירו ואח"כ אמר שתהוי אצלו למחצית שכר עדיין כל אחריות על הלוה [שלא הוו אלא דברים בעלמא], אמנם אם בסוף הלוה נותן מעצמו למלוה מחצית שכר מותר לו ליקח ממנו ואין בזה משום רבית. דגמ"ר- מ"מ אם עשו קנין המועיל א"כ נשתעבד לו אפילו אחר ההלוואה ונעשה עיסקא. חו"ד- דברי הש"ך תמוהין, שהרי מ"מ רבית מאוחרת הוי ואסור. מקור מים חיים- יש"ש התיר משום שעשה מדעתו וסבר שחייב להוסיף מחמת סיבה אחרת. אין איסור למלוה לקבל רבית מאוחרת מהלוה אא"כ סבר הלוה שאינו חייב לו מאומה ומוסיף לו מחמת שהלוהו. ברית יהודה (פרק ל"ה הע' י"ח)- משמע שסבר לדינא כפירוש המקור מים חיים אליבא דהש"ך ויש"ש ולאפוקי מדברי החו"ד. נתי"ש (סי' קע"ז ס"ה אות ט"ו)- יש להתיר גם בכה"ג שהלוה הכיר בסוף שאינו חייב ומ"מ רוצה לשלם כדי שנוקים ליה בהמנוגיתיה.

סימן קעז סעיף כא**שכר כתף וכיוצ"ב**

מחבר- נותן עיסקא לחבירו אם דרך לשכור כתף להוליכה לשוק אל יאמר למתעסק כיון שאני נותן שכר טירחך אתה תתן שכר כתף. ש"ך- וכן כל דבר שנותנים אותו בתורת עיסקא שמין אותו כפי המנהג בענין שלא יהיה שום הפסד למקבל. ט"ז- אפי' אם המתעסק כבר הביא את הסחורה לביתו קודם שנעשה עיסקא או שכבר נשאה לביתו בעצמו מ"מ יש לו לנותן לשלם למתעסק בעד שכר כתף אם דרך לשכור כתף. אבל בכה"ג שלא טרח ולא הוציא המתעסק להביאם לביתו אין צורך לשלמו.

סימן קעז סעיף כב**סחורה שנתייקרה**

מחבר- אם יש למתעסק סחורה שקנה בזמן הזול ואח"כ נתייקרה לא ישום אותה כמו שקנאה אלא כמו ששוה עתה. ט"ז- דאלת"ה אלא שישום אותה כמו שקנאה הרי הוא הפסד למתעסק שיכול למכרה עתה ביוקר (ולכן אסור להוזיל ליה ממה שהיא שוה עתה).

סימן קעז סעיף כג**בענין חלוקת עיסקא**

ט"ז- תנאי עיסקא ממשיכים גם אחר שהגיע הזמן שקצצו מתחלה ביניהם. ולכן חולקים את הריוח גם לאחר שהגיע השלמת הזמן. ט"ז- אע"ג שנוהגין שאין חולקין ריוח מן הריוח (לא נעשה קרן ממילא), מ"מ בכה"ג שכ' שהוי עסק חדש אחר פרעון ודאי חולקין את הריוח מן הריוח כי כבר נחשב לקרן כאשר פרע מתחלה. ט"ז- קי"ל כרש"י ורמב"ם וכן דעת

הטור שאין למתעסק חלק בולדות מחלק הנותן עד שיודיע לו או ישום ויתנה בפני ג'. אבל אחר שהודיעו יש לו מחצה שלו וגם מחצה של חלק הנותן, נמצא שמאז שהודיעו המתעסק לוקח שליש רבע מריוח הולדות.

סימן קעז סעיף כד

אין לכלול את הרבית עם הקרן

מחבר- לא יצרף הריוח עם הקרן דשם לא יהיה כ"כ ריוח ונמצא נוטל ממנו רבית, וכן לא יתן מעות עיסקא ויכתוב אותם מלוה שמא ימות ונמצא השטר ביד היורש וגובה בו את הרבית. ש"ך- אפי' אם כתב את הקרן לחוד כמלוה אין לגבותו, אבל הב"ח העיר שהיינו מדעת הנותן מעות אבל אם מתעסק נותן לו כפי מה שהתנו בע"פ מותר לקבלו. דגמ"ר- לא נראה כהש"ך אלא בכה"ג שלא כתב אלא הקרן לחוד כמלוה חייב להחזירו כפי מה שהתנו בע"פ למחצית שכר. פ"ת בשם הדיין הג"ר שמואל- מבואר בתש' הרא"ש דלא כהדגמ"ר, ולכן אסור בהנ"ל לקחת מן הריוח, ואפי' בכה"ג שהלוה נותן מדעתו אסור לו לקחת ממנו כמפורש בתש' הרא"ש. ט"ז- אסור לכתוב רק את הקרן בלשון הלואה כי הוי קרוב לשכר וכו', ואם כתב בלשון עיסקא אסור לכלול את הריוח עם הרבית.

סימן קעז סעיף כה

עיסקא שכתוב בלשון האסור

מחבר- עיסקא שלא נכתב כדין [כגון פלגא שכר ופלגא הפסד] הוי שטר שיש בו רבית ואם יש הפסד יפסיד החצי כפי תנאו, ואם יש בו ריוח לא יקבל כלום. רמ"א- וכן הוא הדין בכל עיסקא שנעשה באיסור. ש"ך- ואין לומר שישלם לו כשכר פועל בטל, כי מאחר שנכתב בשטר מחזי טפי כרבית. בר"י (פל"ו סי"ב והע' מ' ומ"א)- מביא דעת המחבר לאסור כנ"ל, וי"א שמוותר לתת למתעסק שכרו ולקבל הריוח. הטעם שאסור הוא משום שאין לעשות כתקנת חז"ל אם בהדיא פירש באיסור. חי' מהרא"ל פסק דלא כהשו"ע, וערך ש"י מסיק דהוי ספיקא דדינא. בר"י (פל"ז ס"ו)- אם המתעסק קיבל ע"ע אחריות יותר מן הראוי לו אסור משום א"ר לבעל המעות לקבל ריוח.

סימן קעז סעיף כו

ידו על העליונה כפי נוסח השטר

מחבר- אם כתוב בשטר דיהיב מרי עיסקא למקבל פלגא לאגר וכו' א"כ במרי עיסקא תליא מילתא ויכול לקחת חצי שכר, ואם כתוב למשקל פלגא באגר וכו' א"כ במתעסק תליא מילתא ויכול לקחת שני שליש מן הריוח.

סימן קעז סעיף כז**לא התנו על ריוח ועל הפסד**

מחבר- אם לא התנו אלא על ריוח א"כ יפסיד המתעסק שני שלישי החלק שהיה מרויח. ואם לא התנו אלא על הפסד א"כ ירויח המתעסק כשיעור הפסד ותוספת שלישי חלק חבירו.

סימן קעז סעיף כח**שכרו של מתעסק בא מהקרן**

ט"ז- בכה"ג שהתנה פלגא אגרא ופלגא הפסד וא"כ המתעסק לוקח שכרו כפועל בטל, אם לא הרויח א"כ לוקח מן הקרן וכיון שהוא חייב להשלים חלק ההפסד שלו בקרן על כן לא יטול אלא חצי שכרו מן הקרן והשאר יפסיד. בר"י (פל"ח סכ"ה)- שכרו של המתעסק, אם הוא משתלם לפי שכר פועל הרי זה נחשב כהוצאות העיסקא. בר"י (שם הע' נ"ד)- נראה שדוקא כאשר מקבל שכר כפועל בטל א"כ גם הוא צריך לשאת בהוצאה זו (כי מתעסק בשני החלקים), אבל אם קבע לו שכרו בדבר מועט א"כ אינו צריך לשאת בהוצאה זו וכולו על הנותן מעות.

סימן קעז סעיף לא**מת המתעסק**

מחבר- אם מת המתעסק ועדים העידו על העיסקא בעל הממון נוטל ממונו בלא שבועה ואין בע"ח ולא האשה נוטלים כלום מהקרן ולא מחלק ריוח הנותן. רמ"א- ויכול הנותן ליקח כל העיסקא מידם אע"פ שעדיין לא כלה הזמן שקצב עם המקבל.

סימן קעז סעיף לב**אם המקבל נתן באיסור לחבירו במתנה**

ש"ך- אם אחד קיבל מתנה מהמתעסק באיסור חייב להחזירו ואם אינו בעין חייב לשלם לנותן המעות לעיסקא, וכן הדין בעלמא לגבי מי שקיבל מתנה או קיבל פרעון מגנב.

סימן קעז סעיף לג**חילוק בין ב' שטרות לעיסקא אחד לבין ב' עיסקות בשטר אחד**

מחבר- אם יש ב' שטרות לעיסקא אחד א"כ אין שטר אחד משועבד לחברו וחולקין כל אחד בנפרד, משא"כ ב' עיסקות בשטר א' קודם ממלאים את הקרן ואח"כ חולקים את המותר. (ט"ז- ויש נ"מ כי המתעסק מקבל יותר מחלק הריוח מן ההפסד).

סימן קעז סעיף לד**אם הרויח אחר שהפסיד**

רמ"א- יכול להודיעו שאינו מתעסק עד שתחלוק את הריוח דהא יכול לחזור בו אימת שירצה.

ש"ך- יכול המתעסק הודיע לנותן שלא ממשיך לעסוק עד שתקבל לחלוק את הריוח מהיום והלאה ולא יהא הריוח משועבד לקרן.

סימן קעז סעיף לו

מתעסק יכול לחזור באמצע עיסקא

מחבר- מקבל עיסקא לזמן קצוב יכול לחזור בו כדין פועל שחוזר בחצי היום, ובעל המעות אינו יכול לחזור בו. עצי לבונה- מתעסק יכול לחזור, אבל אם חוזר אין למתעסק חלק בריוח כלל. בר"י (פל"ח הע' ל"ו)- נח' האחרונים בהית"ע שבזמננו על דרך ההתפשרות בסכום קצוב שהרי קביעת הזמן הוא לטובת המלוה וא"כ אין הלוה יכול להחזיר. שבו"י כ' שאינו יכול לחזור, ונתיבות פסק שיכול לחזור אלא שצריך ליתן דמי ההתפשרות מכל הזמן. ושער דעה פסק שאם רצה לחזור לגמרי יכול לחזור ולשלם התפשרות לפי הזמן, אבל אם רוצה לפחות סכום ההתפשרות אינו יכול.

סימן קעז סעיף לט

ספיקא דדינא אם הוי ר"ק או א"ר (עי' לעיל סי' קס"א ס"ג)

ש"ך- מהר"א ששון ס"ל של"א ספד"א לחומרא אלא המע"ה ואין להחזירו (ודלא כמהר"ש), והש"ך הסכים שהמע"ה. ועי' לעיל (סי' קס"א ס"ג) ליתר מו"מ בזה. פ"ת בשם ברית אברהם- אם קיבל את המעות באיסור ממ"נ אלא שהוי ספק אם הוא ר"ק או א"ר ספד"א לחומרא וחייב להחזירו, אבל אם ספק ר"ק ספק היתר יכול לומר קים לי והמע"ה.